Stanford University Libraries
36105012825290

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Rimski
Katolik.

Tretji tečaj.

Vrejeval in izdajal
dr. Anton Mahnič,
profesor bogoslovja.

6979.
Ungültig
855

V Gorici.
Hilarijanska tiskarna.
1891.

Digitized by Google

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
MAR 1 3 1970
BX806
S58R5
v.3
1891

Digitized by Google

OBSEG

III. letnika „RIMSKEGA KATOLIKA.“

Filozofija, politika.

	Stran.
Nekaj več o našem programu	1
Novodobna veda — pa Aristotel in Tomaž Akvinski	6
Kaj je veda	7
Moderni modroslovci pa Aristotel in sv. Tomaž	9
Atomizem na modroslovnem in socijalnem polji	107
Nihilizem — resultat modernega mišljenja	225
Metafizika spolne ljubezni	11
Kaj je ljubezni sploh	12
Spolna ljubezen	14
Nauk Schopenhauerjev o spolni ljubezni	14
Nravstvene meje spolne ljubezni	55
Spolna ljubezen v novejšem leposlovji. Naturalizem	57
Politični oddelek	32
I Kaj je politika? Aristotel pa sv. Tomaž	33
II. Mej praktičnimi vedami je politika naj glavniša	73
III. Dvoje se zahteva pred vsem od politika	73
IV. Aristotel o razliki mej družino in državo.	150
Kardinal Lavigerie o republiki. Rimsko vprašanjo. Katoliško internacijonalno gibanje	35
Dve misli o novih volitvah v državni zbor	75
Katoliško gibanje na Češkem	77
Brezglavnost slovenske politike	81
Se enkrat Lavigerie pa njegova republika	153
Dopis iz Italije	203
Reorganizovanje kat. Čehov	245
Najnovejša ali „nevtralna“ stranka na Slovenskem	236
„Nova Soča“ in dr. Mahnič	238
Ali res ni liberalizma na Slovenskem?	339
Nekaj o nevtralnosti v politiki. Katero vprašanje je dandanes važniše — versko ali narodnostno?	342
Junaki 20. septembra in 2. oktobra	402
Napredek in Čehi z ozirom na Slovence	461
Ljudski poslanci — pa ljudska in božja volja	49
Volitveni kandidat — pred ljudstvom in Bogom	50
Glasba — umetnost	60
Glasba s tekstom	122
Glasba v cerkvi	190, 231, 279, 327, 457

Digitized by Google

Stran

Pisma brezvercu o najvažnišiih filozofijskih in verskih vprašanjih:
VI. VII. VIII. IX. Razgovarja se o prosti volji 65, 127, 275, 322
X. O čudesih 325
XI. Trije vgovori proti čudesom 424
XII. Ali so katoliška čudesa verojetna 453
Organizacija 97
Reorganizacija 98
Našim škofom tiče prva beseda v notranji politiki . 100
Kako bi se morali tudi mi organizovati? 103
Evangelij miru in sprave ali najnovejša stranka na Slovenskem
Nemški list. Gospodu Vekoslavu Spinčicu 117
Kaj pa pravi Kristusov evangelij in katoliška cerkev o novem evangeliji miru in sprave? 221
Slovenski „henotikon“ 266
Aut — Aut 301, 365
Škofje pred sodiščem javnega mnenja . . 305
Kaj so škofje? 305
Vgovori. Kaj se sploh sme proti škofom? 309
Nedotakljiva nam bodi škofovska avktoriteta! . . . 313
Beseda in vabilo našim mladim somišljenikom po Slovenskem 414
Platonska ljubezen 417, 450
Naše in naših nasprotnikov delovanje pred sodiščem avstrijskih škofov 416

Vzgoja in šolstvo.

Pisma o vzgoji. XII. Kak poklic imajo ženske v človeškem društvu? Kako jih moramo vzgajati? . . 22
Iz pisma slovenskega bogoslovca 26
Razmišljanja o verski šoli 69, 131
Ne vtegnem 131
Sv. Tomaž — naša zvezda v vedi in čednosti . . . 142
Dijakom na pot 332

Slovstvo in polemika.

Kaj je prav za prav liberalizem? 17
Liberalizem nedoločen in vender določen 19
Katerega liberalizma pristaš je Lindner? 182
Dr. Romih ne more razumeti, kaj je liberalizem . . 183
Krščanstvo — liberalizem? 184

Digitized by Google

Stran.

Kako lažnjiv je moderni liberalizem, se spozna iz njegovega sadu 185
S kako prostostjo je obdaril moderni liberalizem učitelje v Nemčiji! 187
„Kristijan“ dr Lindner 380
Dr. Romih ne toži 380
Kak pomen ima izid dr. Romihove tožbe 382
Smo li res pretiravali? Dr. Lindner iz českih virov 383
Dve črtici iz Lindnerjevega življenja. Njegovi nazori o veri, nabožnosti, o krščanstvu, o kat. cerkvi 384
Dr. Lindner o prostosti človeške volje in o nesmrtnosti duše 387
Kaj je dr. Lindnerju nravstvenost? 389
Namen ljudske šole in vzgoje sploh 390
Dr. Lindner hoče biti darwinist. Človek mu izhaja iz opice 391
Kaj je prav za prav Lindner? 393
Realizem in naturalizem Odgovor doktorju Celestinu, profesorju na zagrebškem vseučilišči . . . 112
Težnje „Slovanskega sveta“ proti vstoku in njega krivi nazori 146
Katoliški fanatizem 177
Dr. Lampe. Dušeslovje 205, 252
Ljubezen v Petrarkovih rimah z ozirom na slovenskega lirika — prvaka 269, 310, 369
Način kritikovanja 406

Listek.

Spomini iz Pariza 40, 205
Iz dnevnika Štefana Hodulje. XIV. 85
Na pust 163
Naš listek 169
Božji volek 290
Spomini z letošnjih počitnic 347
Prvi, krajši izlet — v gore. Sebrelje 348
Drugi izlet. Na Reko in Trsat 351
Po Hrvatskem. Zagreb 355
En dan v Djakovu. Škof Strossmayer 359

Spisi različne vsebine.

Dajte besedam pravi pomen! 166
Revolucijonarno gibanje na Ruskem. — Nihilizem 195

Digitized by Google

Stran.
I. Doba čisto političnega revolucijonarnega gibanja . 195
II. Doba skrajnega anarhizma političnega in verskega — doba nihilizma 198
III. Revolucijonarno gibanje se tudi na Ruskem vedno bolj staplja z mejnarodnim socijalnim demokratizmom 395
IV. Revolucijonarno gibanje na Ruskem bode konečno le v prid katoliški resnici, slovanstvu in sploh človeštvu 429

Raznoterosti.

„Soror Pija“ — ali zakaj dr. Tavčarju toliko smrdijo nunske šole 44
Tudi za — razumnike! 45
Še „Brus“ 46
Spet drug list — za priprosto ljudstvo 46
Za skozbog — pustite filozofijo! 47
Torej Stritar — vender Schopenhauerjanec?! 48
Jules Simon o sestrah sv. Vincencija Paolanskega 91
Svoboda vesti v Ameriki in v krščanski Evropi 92
Pomenljiva knjižica 93
„Ekumeničen“ patrijarh razkolniške cerkve le glava idealna 93
Nekoliko v pojasnilo razkolniške propagande mej avstrijskimi Slovani 94
V drugo: razpis in poziv 96
Rimsko-katoliška cerkev Bl. D. Marije v Tomsku 173
V ruski armadi 174
Ali ni vera v nevarnosti? 175
Darovi v podporo mladih pisateljev 176, 215, 264 300, 444, 480
Leon XIII — moder gospodar 214
Kaj loči učitelje od duhovnikov? 257
Dr. Romihu 259
Tožba 263
„Nova Soča“ 263
I. Pismo 251
II. Pismo 295
Nov program. S. Gregorčič 296
Spet nekaj za dr. Romiha 297
Mladoslovenski frančiškani 299
Še nekaj za dr. Romiha 362
Iz „Rodoljuba“ 363
Dr. Romihova tožba 409
Veliki „vspehi“ slov. liberalcev 409
Razpis naših treh vprašanj 410

Digitized by Google

Stran.

Preklic 410
Zaupnica 411, 443
Poljski list o „Rimskem Katoliku“ 435
Vprašanja „Nove Soče“ v št 42 436
Poziv „duhovniku“ v „Novi Soči“ 439
Predrznost, ki vse presega! 440
Mi vstajamo 469
Brce „Nove Soče“ 471
Spet „duhovnik“ v „Novi Soči ! Neslišano teroriziranje . 472
Opomin s Stajerskega 476
Dr. Mahničev c. kr. katolicizem 477
Spet nekaj novega o akademiji sv. Tomaža v „Narodni tiskarni“ 478
Razsodba in sprošnja 479

* * *

Priloga.

Izvestnost človeškega spoznanja. —
Kako važnost ima Kantov nauk o sintetičnih sodbah a priori za naše spoznavanje?

Digitized by Google

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

TRETJI TEČAJ.

I. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1891.

Izhaja vsak mesec po enkrat. Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Obseg.

Nekaj več o našem programu . . . . . str. 1

Novodobna veda – pa Aristotel in Tomaž Akvinski. *Vvod. Kaj je veda? Moderni modroslovci pa Aristotel in sv. Tomaž* . . . „ 6

Metafizika spolne ljubezni. *Vvod za kratek čas. Kaj je ljubezen sploh? Spolna ljubezen. Nauk Schopenhauerjev o spolni ljubezni* . . . „ 11

Kaj je prav za prav liberalizem? *„Popotniku" in dr. Romihu. Besedam vrnimo prave pojme! „Liberalizem" — nedoločen in vender določen* . . . . . „ 17

Pisma o vzgoji. XII. *Kak poklic imajo ženske v človeškem društvu. Kako jih moramo vzgajati* . . . . . „ 22

Iz pisma slovenskega bogoslovca . . . . . „ 26

Politični oddelek. *Kaj je politika? Aristotel in sv. Tomaž. — Kard. Lavigerie o republiki. Rimsko vprašanje. Katoliško internacijonalno gibanje* . . . . . „ 32

Listek: *Spomini iz Pariza* . . . . . „ 40

Raznoterosti: *„Soror Pija". — Tudi za razumnike?! — Še „Brus"! — Spet drug list — za priprosto ljudstvo! — Za skózbog — pustite filozofijo! — Torej Stritar vender Schopenhauerjanec!?* . . . „ 44

Na znanje.

„Rimski Katolik" izhaja dne 15. vsakega meseca. Velja za celo leto 2 gld.

Naroča se zunaj Gorice le v „Katoliški Bukvarni" v Ljubljani, kjer se prodajajo tudi posamezni zvezki.

V Gorici se dobiva list pri: „Coppag in Skert" na Travniku.

Rokopise sprejema vredništvo: dr. Anton Mahnič, profesor bogoslovja v Gorici.

Kdor bi želel dobivati list brezplačno ali za znižano ceno, naj se obrne naravnost do vredništva.

Digitized by Google

NEKAJ VEČ O NAŠEM PROGRAMU

prijateljem in neprijateljem.

Ker smo list nekoliko povečali in razširili na vsak mesec, se nam zdi priložen čas, da pojasnimo na vvodnem mestu slovenskemu občinstvu svoje stališče. Prijatelj in neprijatelj poznaj naš program, da bo vedel, česa ima v našem listu iskati, česa si obetati od nas.

Mi hočemo sveto, nesebično služiti sveti domovini. Zatorej ji hočemo v prvi vrsti braniti, kar ima najsvetejšega — katoliško vero. Naše stališče je tedaj pred vsem defenzivno. Odbijali bomo v s a k e r š n e napade na katoliška načela, naj prihajajo od k o d e r k o l i, naj se javljajo k a k e r k o l i: po časnikih, po govorih ali drugače v javnem življenji. Opominamo tedaj vže za naprej: ne jézi se nihče, niti nam kdo ne očitaj, češ, ne znamo drugega nego mahati! Da, mi ne bomo mirovali, dokler bo na Slovenskem le eden, kateri se drzne javno rušiti tisto sveto vero, ki je edina ohranila narodu slovensko ime, mu dala v zgodovini slavno mesto, ki mu je še dandanes e d i n o tolažilo za boljšo bodočnost v tem in p r i h o d n e m življenji.

Hoče se prizanašati lažnjivim prerokom, zato ker prihajajo ohaljeni sè slovenskim narodnim plaščem! Kliče se, zarotuje se: Za skozbog potrpite, saj ni še tako hudo, saj tudi liberalci ljubijo narod! Priporoča se nam zmernost, krščanska ljubezen! Nikdar jim nismo dovolj previdni — tem apostelinom miru in sprave. . . . Da, dosti smo vže prenesli radi svoje odločnosti! Slovenija je dežela, kjer se cedi mleko in med. Skoro bi verjel, kar nekateri trde — da Slovenci smo prišli iz Indije, dežele sladkorja, ker vsaj de-

Digitized by Google

vetdeset odstotkov našega bitja je sam čisti — cukrenec . . . Prosimo: mi vemo, kaj je krščanska ljubezen, ter jo skušamo tudi v dejanji izvrševati — ne priporočaj nam je nihče!

Mi se hočemo na vse moči truditi, da spet priborimo katoliški ideji vse, kar je izgubila po nesrečnem liberalizmu, kateri se mej nami širi vže nad dvajset let. Slediti mu hočemo v najskrivnejše kote, v katere se je ali vže zaril ali se še zariva, da pod krinko narodnosti in napredka slepi kratkovidneže, posebno pa mladino.

Kaker smo doslej ocenili Gregorčiča, kaker smo v luči resnice osvetlili lice Stritarju, kaker smo razodeli piškavi realizem Gorázdov, in pokazali, kdo je dr. Ivan Tavčar, tako pridejo na vrsto drugi pisatelji in pesniki, pretekli in prihodni, ki se nam bodo rodili. Vsakemu hočemo priznati, kar mu gre, a grehov proti resnici in nravi ne odpustimo nikomur. V kratkem prinesemo oceno Jurčičevih del.

Ne od nas, ampak od nasprotnikov krščanskih načel je odvisno, kaka bode oblika naše pisave: polemična ali mirna. Ko ne bomo več videli na bojišči nasprotnikov, se tudi bojevali ne bomo; in ko bi prišel kdaj tak čas za Slovence, čas pravega, ne piškavega miru, tedaj bomo dosegli, kar smo namerjali od prvega početka: čisto ohraniti Slovencem katoliško vero.

Toda ne le braniti, ne le pobijati, ampak tudi zidati hočemo. Zidati pa na podlagi, katero je postavila v Slovencih Božja milost, na podlagi, ki je Jezus Kristus sam in njegova vera. V tej veri je pognalo slovensko deblo svoje korenike, od nje je neločljiva naša zgodovina, naša slava: iz te hočemo, da se razcvete tudi naša prihodnost. Naslov našega lista izraža naš program. Katoličani smo, to je naše ime, potem smo Slovenci, to je naš priimek.

A v naslovu izpovedamo rimsko katoličanstvo. Tudi to pomeni nam nekaj, veliko. Vek devetnajsti, vek absolutne narodnosti, pozna tudi francosko katoličanstvo, nemško katoličanstvo, hoče osrečiti tudi nas Slovane z narodno-slovanskim katoličanstvom — ta apostolat izvršuje pri Slovencih „Slovanski Svet“ — ta vek hoče različiti, razkrojiti

Digitized by Google

cerkev Kristusovo, ki je edna in nedeljiva, v nacijonalne cerkve . . . Zatorej se mi tem bolj, z neomejeno vdanostjo, z vso ljubeznijo poslušnih otrok, obračamo v skalo katoliške edinosti — v Rim.

Ne le nam je rimskega papeža beseda nezmotljiva v veri in nravnosti, ona nam je sveta tudi v filozofičnih, tudi v političkih, v socijalnih in v vseh drugih vprašanjih, o katerih koli se oglasi. Da, tudi v posvetnih zadevah nam je Rim — zvezda-vodilnica. Rimska stolica stoji osemnajststo let, nepremagljiva, neomajljiva. Starega, srednjega in novega veka modrost in izkustvo odsvita se iz papeževe tijare. In stojé nad narodi vesoljnega sveta nam Rim tudi dandanes razmotriva časovne vganjke, razganja prihodnosti skrivnostne tmine . . . .

Od čestitljivega orakelna, ki nam daje božanstvene odgovore, naj bi se odvračali k — javnemu mnjenju, ki se spreminja po žepih vmazanih Judov in oderušnih advokatov!?

Pa rimski papež ima po katoliškem svetu svoje zastopnike, svoje od Boga postavljene namestnike. Oni so naši škofje. Mi spoznavamo pred vsem svetom, da častimo škofe kot očete, kot voditelje, za katere gremo v ogenj, v smrt. Njih beseda nam je viša od sklepov vseh državno- in deželno-zborskih večin, svetejša od volje ministrove, in celó od volje — narodnih tribunov — dr. Tavčarja, dr. Ferjančiča, Hribarja in karkoli jih je!

Skrajen čas je, da se zganemo. Časi so kritični. Poglejmo li malo okol sebe. Živimo v Avstriji. Avstrija je katoliška po početku, po prebivalcih, po poklici. Avstrija, ako ni katoliška, ni Avstrija. A vsodo Avstrije določuje dandanes državni zbor. Letos bomo imeli volitve v državni zbor. Od zadnjih volitev smo imeli toliko britkih skušenj, skušenj, katere bi nas pač lahko prepričale, da kladvo framasonstva drobi vže temeljne kamne nekdaj tako mogočne, tako slavne Avstrije. Breznačelno ministerstvo Taaffejevo nima za Avstrijo drugega pomena, kaker da se pod njim liberalizem prosto razrašča na vse strani, liberalizem, ki se je zadnjih let razcvel vže skoro pri vseh avstrijskih narodih do skrajnega radikalstva v slovstvu, v politiki, v socijologiji. Katoličane zna Taaffejeva vlada izvrstno — za nos vo-

Digitized by Google

diti. Njih izjave se prezirajo, njih zahteve se zavlekavajo od leta do leta; s pokloni in obljubami se dajo katoličani vspavati v brezskrbno nedelavnost. Skrajen čas je, da se konec naredi zistemi gnjilega miru in oportunitete, zistemi kompromisov in „višib ozirov“ !

A zdi se, da je nad katoliško Avstrijo izrečeno prekletstvo. Bližajo se, rekli smo, volitve v državni zbor — edino sredstvo, ki nam daje vstavna država, da zajezimo tok liberalizma. Tu bi morali avstrijski katoličani sè zedinjenimi močmi krepko seči v politiko . . . Toda katoličani avstrijski — čujte! — nimajo še zdaj, ob enajsti uri, skupnega programa! Sramota! Po mnogem obotavljanji je predlanskim komaj prišlo do drugega avstrijskega katoliškega shoda — do tretjega, Bog ve, ali kdaj pridemo, in če pridemo, po kolikih blodnjah in pomišljavanji!

Poglejmo v ožišo — slovensko domovino. Kako majhna je naša domača hiša, in v ti hiši smo krščeni vsi na katoliško ime — in vender celò tukaj ne govorita v javnosti niti dva Slovenca en jezik! Pride do volitev v mestna starešinstva, v državni ali deželni zbor, in tu moramo doživeti sramoto, da kandiduje duhoven proti duhovnu, da imajo radikalci svoje zagovornike v katoliških duhovnih. Vse negotovo, vse nedoločeno. Zakaj? Ker niti katoliški Slovenci nimamo skupnega programa, kaker ga imajo naši načelnostni nasprotniki — liberalci. Zakaj pa ga nimamo? Zato ker ni v nas toliko skupnostnega čuta, da bi se kdaj zbrali in posvetovali ter skupno, javno povdarili svoja načela, po katerih bi se nam bilo ravnati v javnem življenji — do katoliškega shoda ne moremo priti!

Vedite torej: kar bo v naših močeh, bomo v svojem listu vstrajno povdarjali in na razne strani razjasnjevali tista načela, katera morajo ediniti Slovence, ako hočejo zatreti liberalizem ter katoliškim idejam pripomoči do zmage v vseh strokah javnega življenja. In ker je v dosego te edinosti, akoravno ne absolutno potreben, vender nad vse koristen slovenski katoliški shod, bomo nevmorno delali na to, da se tak shod tudi skliče. In ko bi ga ne hoteli sklicati katoliški voditelji v Ljubljani, skličemo ga mi brez vsega ropota, brez vsakih formalnosti in drugih ceremonij.

Digitized by Google

Ravno tako bomo vedno pisali in delovali za to, da bi se vsi avstrijski katoličani brez razlike narodnosti zbližali in združili v skupno postopanje proti liberalizmu, ki čedalje bolj razjeda avstrijsko celoskupnost. Da se pa ta skupna vez sklene in vtrdi, smatramo pred vsem za neobhodno potrebno, da se avstrijski katoličani redno vsako leto shajajo na avstrijski katoliški shod.

Sicer hočemo svoje pisateljsko delovanje v „Rimskem Katoliku“ raztegniti na vse važniše stroke javnega delovanja, vse pa motriti z najvišega principa, ki je Kristus — principium, qui et loquor. Razpravljati hočemo filozofična vprašanja v smislu peripatetične šole; ocenjali bomo znamenitiše umotvore sè slovstvenega polja, kateri znajo v dobrem ali v slabem smislu vplivati na duševni razvoj našega naroda; ravno tako bomo poročali, koliker bo mogoče, o duševnem napredku vseh nam sorodnih slovanskih plemen; tudi na politiko se bomo ozirali, ne sicer da bi na drobno zabilježevali posamne politiške dogodke, kar je naloga politiških tednikov in dnevnikov, ampak razmotrivali bomo politiško gibanje bolj z višega, zgodovinsko-filozofičnega stališča; svojo posebno skrb pa hočemo odslej obračati socijalpolitiški stroki, katera postaja od dne do dne važniša tudi za nas.

Vabimo tedaj duhovne in svetne razumnike, kateri se zlagajo z našimi namerami, naj se nam pridružijo, naj nas duševno in gmotno podpirajo; vabimo vrle bogoslovce slovenske, kateri so nam vže tolikokrat i z besedo i s pismom izrazili svojo vdanost; slednjič se nadejamo, da najdemo tudi mej slovenskimi vseučiliščniki zaveznikov — junakov, ki se ne sramujejo očitno izpoznavati vero svojih očetov. Pogumno na dan s katoliško zastavo, naj stane kar hoče!

Sicer pa ne smemo svojega delovanja omejiti na slovstveno polje; ne le s peresom, ampak tudi z živo besedo, s krepkim dejanjem moramo poseči v javno življenje. Posvetiti moramo sveti stvari vse svoje moči ter organizovati se v najširšem pomenu besede. Naše društveno delovanje se mora preosnoviti na katoliških tleh z jasno določenimi, bolj praktičnimi smotri nego doslej; načela, katera zagovarjamo pismeno,

Digitized by Google

morajo dobiti živ izraz v društvih, da po njih preobličimo naše javne razmere. Na to hočemo tudi delovati: prijatelji in zavezniki — pristopite nam!

Mi imamo svoj smoter jasno pred očmi, v svesti si, da je vzvišen, da je svet. Za njim hočemo težiti, dokler je kaj moči v nas. Ko pa bomo opešali, se ne bojimo: za nami stoje mlajše moči, ki gredo nevstrašno z nami v ogenj in smrt za svete ideje!

Dr. Mahnič.

Novodobna veda — pa Aristotel in Tomaž Akvinski.

Vvod.

No, zastareli Aristotel in srednjeveški Tomaž — še teh je bilo treba! Pustimo ju vender v miru spavati! Tempora mutantur! Kolo časa se vrti, in današnji napredek zahteva vse drugačnih zabav, nego li je zakajena tomistika in aristotelika . . . Ne sicer, da bi kar tako prezirali zasluge Aristotelove, tudi Tomaž naj velja, ako hočeš, a le na teologiškem polji. Toda da ju hočeš primerjati z novodobno vedo, to je vender predrzno! Taki glasovi koliker toliko izražajo naziranje novodobnih naprednjakov; tako sodijo več ali menj o starogrški in skolastiški modrosti. Toda da bi jo vsaj poznali, predno si prisvajajo o nji sodbo! A Tomaževa in Aristotelova filozofija je današnjim izobražencem po največ deveta dežela, v kateri si vsak po lastnem okusu stvarja svoje nazore. Ova filozofija se prezira na vseh naših učiliščih, češ Aristotelova in Tomaževa zvezda je vže davno zatemnela pred bleskom današnje vede!

In vender, ako temeljito proučimo aristoteliško-tomistiške nauke ter jih primerjamo s proizvodi modernih mislecev, moramo koj razvideti, kako globoko, kako bistro sta mislila Aristotel in Tomaž, in naobratno, kako plitvo in površno, kako enostransko in pri tem kako nedoločno in temno so mislili in pisali korifeji novodobnega napredka!

Toda ne boj se, prijazni bralec, da hočemo na dolgo in široko razkladati nauke aristoteliško-tomistiške filozofije — to bi presegalo okvir pričujoče naloge, nego tem vrstam je namen v glavnih obrisih označiti bistvene nazore rečene filozofije, kateri nazori — in to je njih najlepša hvala kaker tudi nevarljivi znak

Digitized by Google

njih resnice — se do cela strinjajo z obče-človeškim razumom ter popolnoma vtešijo človeške nujne težnje po sreči in družbenem blagru; ove nazore hočemo zajedno primerjati z nauki in rezultati modernega mišljenja

Povdarili smo obče-človeški razum; ker ako ta pri preiskovanji resnice nima absolutne veljave, nam preostaja edino le splošni, recimo absolutni skepticizem, obsodba človeške pameti, sploh človeštva, katero bi bilo nezmerno nesrečniše nego mrtva, nerazumna snov. In zares, da nam obče-človeška pamet ne zagotavlja resnice, nas narava sama tira v prevaro, z druge strani pa nas neka vrojena, nepremagljiva težnja goni k spoznanju resnice, katera edina more vtešiti našo dušo — v tem slučaji bi človek v istini bil stvar vredna pomilovanja, bil bi kaker nesrečni Tantal vspenjajoč se zaman po prepovedanem sadu. Koliko srečniše bi bile živali, rastline, rude!

Drugič smo omenili človeške težnje po sreči: kajti nauk, ki bi moral in vender ne more dovoljno rešiti velevažnih vprašanj, od katerih je zavisno celo nravno in družbeno življenje človeštva, nauk, ki celo vgonobija nrav in socijalni red, moramo odločno zavrniti kot lažnjiv. Tu moramo pomisliti, da vse, kar je resnično, mora biti zajedno dobro in lepo, t. j. v našem slučaji resničen nauk mora vplivati blagodejno na človeško nrav in dosledno na družbeno življenje, na srečo posameznikov in naroda, in naobratno kriv nazor, ali zmota mora preje ali sleje obroditi poguben sad v nravstvenem in socijalnem oziru: zgodovina človeštva posebno v zadnjih stoletjih je temu porok.

Pri naši razpravi ali bolje primerjajoči preiskavi ni treba torej bogvedi kake bistroumnosti, nego zdrava pamet in ozir na nravne in socijalne posledice sta nam v nevarljivo vodilo; ovo vodilo nam bode nekaka luč, razsvitljujoča nam pot po labirintu modernih zmedenih nazorov: zdrava pamet in praktiške posledice dotičnih naukov nam bodo pojavile, kdo uči resnico — Aristotel in Tomaž ali pa novodobni „prosvitljeni“ filozofi in „svobodni“ misleci.

Toda najprej moramo kratko označiti bistvo in dostojnost vede: tako si stvarimo podlago nadaljnim preiskavam.

* * *

Kaj je veda?

Ako ovo besedo vzamemo v strogem pomenu, ni vsako spoznanje veda, nego le neko posebno, določeno spoznanje. V tem se strinjajo moderni misleci sè starimi. Toda ako gre natančniše označiti, kako spoznanje določuje in dejstvuje vedo, se večina modernih več ali menj loči od aristoteliško-tomistiškega nauka.

Digitized by Google

Zakaj nekateri izmej njih kar zanikajoč s Kantom objektivno veljavo kavzalnosti, so dosledno vničili vedo v zmislu stare filozofije; drugi, osobito skeptiško, oziroma materijalistično navdihnjeni, trde, da vzroki narave, zlasti viši, prvotni presegajo našo spoznalno zmožnost in zbog tega ni nam v njih gotovega, znanstvenega spoznanja. Pri modernih znanstvenikih prevladuje vse bolj nazor, da veda je zistematiška razvrstitev in koliker mogoče kratek izraz (matematiške formule in zakoni) mnogoličnih spoznanj, oziroma faktov o katerem koli predmetu: to zovejo eksaktno, pozitivno vedo, češ, ker se ne zgublja, kaker neki srednjeveška filozofija po Aristotelovem navodu v zračne svetove načelnih razmišljevanj. V zistemi in zakonih javljajočih se v stvarstvu vršiči pojem novodobne vede; podmene in hipoteze in tako zvane teorije služijo najprej ali celo izključljivo onemu smotru: vse drugo je ovi vedi dvomljive vrednosti.

Torej v istini prava, nevarljiva veda bi ne smela smatrati za prvi smoter preiskavo prvih vzrokov, bi se ne smela dvigati do najvišega naziranja stvarstva, v katerem vlada, kaker zahteva zdrava pamet, nepretrgana vrsta vedno viših in plemenitiših vzrokov gor do prvega izvora vsega realnega — do Boga?! Ne, nikaker ne. Izbacivši preiskovanje viših in prvotnih vzrokov je moderna veda podpisala človeški naravi najtrpkejšo nezaupnico. Saj naša razumna narava, ki se nujno javlja vže v otroku nemirno prašajočem: zakaj to in ono — teži z neko nezadržno silo po spoznanji stvarstva ter ne more mirovati, dokler ne prodere do njegovih najviših vzrokov, do prvega absolutnega bitja. Veda pa služi v dopolnitev razuma, torej le ona je prava veda, katera zadovolji razumove težnje ali katera mu razkriva vzroke stvarstva: od tod nauk aristoteliško-tomistiški, da veda je g o t o v o s p o z n a n j e s t v a r i j v n j i h o v i h v z r o k i h.

Čim viši in prvotniši so pa vzroki, tem vzorniša mora naravno biti veda razkrivajoča jih, ker nam odpira čedalje više, razsežniše obzorje. Toda filozofiji je predmet najviši in najsplošniši pojem sostva (des Seins), kateri se ne dá podrediti višemu pojmu, ker vse, kar more biti objekt našemu razumu, si moramo misliti kot bivajoče, bodisi v istini ali pa vsaj v možnosti. Ker se torej modroslovje peča z najvišim pojmom [1], namreč sè stvarmi [2] gledè na počela ali principe njihovega bivanja, nas mora

[1] Pojem nam rabi v zmislu stare filozofije v dvojnem pomenu: 1. pomeni obliko ali obrazek v duši posredujoč spoznanje zunanjega predmeta; 2. zunanjo realnost v stvari primerno ovi obliki. Se ve, tu nam rabi v drugem pomenu. Pojem sostva je torej bitje vkoliker biva ali more bivati: ovi pojem je, kar vsak razvidi, najviši, ker obsega ves svet realnosti in možnosti in zunaj njega je absolutni nič.

[2] Razločiti nam je dobro materijalni in formalni objekt katere si bodi vede: s t v a r s a m a je materijalni, d o l o č e n i o z i r, kateri se pri stvari razmatra, je formalni objekt. Tako ima filozofija taisti materijalni predmet, kaker druge vede, namreč stvari, toda oziri so povsem različni.

Digitized by Google

dosledno dovajati k najvišim, prvim vzrokom vesoljstva. Človek pa naravno teži po spoznanji resnice, torej modroslovje posvečeno razmotrivanju najviših resnic podaja njegovim težnjam največe in najžlahtniše zadostilo. In v istini so vsi narodi sledeč naravin glas smatrali modroslovje za najvzornišo vedo ali kraljico vednosti, modroslovca pa za največega učenjaka.

Res sicer, da naš vek, morda kaker noben prejšnjih, prezira modroslovje: temu so največ krive — da ne vzamemo v poštev gorostasnih nezmislı modernih tako zvanih transcendentalnih filozofov à la Hegel in Fichte — materijalne smeri denašnjega časa, ter enostransko skoraj da izključljivo učenje naravoslovnih ved. Temu nasproti moramo opomniti. da, ako hočemo rešiti človekovo dostojanstvo, moramo priznati plemenitost človeške narave hrepeneče po vzročnostnem spoznanji, torej dosledno i plemenitost umovanja, torej modroslovja. A dasi je modroslovje samo na sebi vzvišeno, divno, vender je v roki človeški dvorezen nož, ki mu vtegne vsekati osodnih ran, t. j. duševnih in nravstvenih ran; toda temu ni krivo modroslovje, nego človek, kateri zamore vzlasti v svojem napuhu zabresti, ker ne pazi ali noče paziti na pogoje, od katerih je zavisna resnica človeškega spoznanja, ali ker se predrzne prezirati. akoravno je duševno še nedorasel, priznano avktoriteto. Od tod krivi nazori, najneslaniši, mej seboj skrajnostno nasprotujoči nauki modernih „mislecev“: ove zmote bodemo najprej označili na modroslovnem polji, zmote, katere so zaplojene s kartezijanskimi novotarijami, dospele so do vrhunca v znanstvenem in socijalnem nihilizmu naših dni in katere se nam javljajo kot naravni plod ter posledica preziranja bistvenih principov aristoteliško-tomističkih. Slednjič hočemo tudi malo na dno pogledati denašnjemu napredku osobito na naravoslovnem polji.

Moderni modroslovci pa Aristotel in sv. Tomaž.

Ne more nam biti na umu natančno preiskovati in narisati vseh modernih modroslovnih zistem v njih početku in razvijanji od oholega idealizma, skozi podli materijalizem pa do obupnega nihilizma; no tu hočemo le kratko označiti poglavitne pojave.

Za početnika ovim zmotam moderne filozofije se s pravico smatra Descartes ali, kaker se navadno zove Kartezij, sicer imeniten prirodoslovec, a manj srečen modroslovec, ki se je v svojih filozofskih nazorih drzno ločil od stare. t. j. one tradicijonalne filozofije, katera v splošnih in negotovih obrisih vže narisana od orijentalskih, vzlasti indiških filozofov, je dobila določeno in definitivno obliko po Aristotelu ter slednjič bila dovršena po sv. Tomažu v svitu božjega razodenja. [1])

[1]) Glej: Haffner Geschichte der Philosophie.

Digitized by Google

Karteziju je bila dosedanja filozofija preveč dogmatiška: da se torej modroslovec osvobodi dogmatizma ter iz njega izvirajočih predsodkov, da gotovo in jasno spozna resnico, mora iz početka pretresati vse svoje dosedanje znanje, katero se mora zavreči, da se pri tej preiskavi ne izkaže neovrgljivo in nujno; t. j. modroslovec mora, da hoče vzgraditi nezmajno zistemo, najprej dvomiti o vsem, ob istini zunanjega sveta, vseh racijonalnih principov in celo matematiških dokazov; to je tisti zmameniti filozofski ali znanstveni dvom. V tem občnem potopu ostane nezmajna le ena istina, namreč istinitost zavesti; iz zavesti mišljenja sklepa potem Kartezij istinitost svojega bivanja; evo njegov glasoviti stavek: Cogito, ergo sum. Ta stavek naj bi bil začetek filozofskega mišljenja ter izvor in merilo njegove resnice. Toda zavest mu ne samo zatrjuje lastnega bivanja, nego mu je i vodilo ter nekak ključ odpirajoč nam svetišče resničnega spoznanja; kajti vsako spoznanje, katero se izkaže jasno in določeno, kaker zavest, mu je resnično. Po jasni, ter nam vrojeni (!) ideji božanstva sklepa in dokaže Kartezij bivanje Boga; ker pa Bog kot večna resnica ne more varati, so naše spoznalne zmožnosti, ker so božja stvar, zanesljive, torej se da doseči gotovost spoznanja. S to kritiško preiskavo se pristen filozof reši dvoma ter si vstvari temelj nevarljive filozofske zisteme. [1])

Kaj pravi k temu pretresovanju zdrava pamet? Odločno je mora obsoditi. Zakaj? Iz mnogih razlogov: omenimo le nekatere. 1. „Mislim, torej bivam“ ni kaker bi morala biti v Kartezijevem zmislu, prva resnica, t. j. resnica, ki bi bila absolutno ali brez vsake podmene nedvomna; kajti ovi stavek pomeni nekak sklep, katerega istinitost in veljavnost je pa odvisna od absolutne veljave logiških zakonov in osobito zakona prekoslovja. In zares, ako eno in isto, ali v našem slučaji, ako misel more ob enem bivati in nebivati, bi ne smeli veljavno sklepati iz bivanja misli bivanja mislečega subjekta. 2. Ovi sklep je slab, ali milo rečeno, dokaj otrošk: kajti človeku je ravno tako jasna zavest lastne eksistence, kaker mišljenja, da naobratno, ako smemo le en trenotek dvomiti o lastni eksistenci, t. j. ako bi jo morali še le dokazati, morali bi tem bolj dvomiti ob ekzistenci mišljenja, kajti poslednje predpolaga misleči subjekt, brez katerega se ne da misliti. Sicer rečeni stavek lehko pomeni dvojen od zavesti spričevan fakt: misel, ter bivanje mislečega subjekta. V tem pomenu je resničen, toda iz njega se ne da nobena druga resnica izjaviti, ako niso prej gotova in veljavna prva razumova načela. — Glavna napaka nadaljne argumentacije Kartezijeve, s katero dokaže zanesljivost naših spoznalnih moči, je tako zvana „petitio principii“, ker ravno to, kar hoče še le dokazati potom

[1]) Glej: Tongiorgi: Institutiones philosophicae. Vol. 1. str. 241, de dubitatione methodica.

Digitized by Google

druge istine, mora priznavati „a priori“, t. j. brez nobenega dokaza, ko le z njegovo pomočjo dokaže posredovalno istino: kajti Karlezij dokaže z božjo eksistenco zanesljivost spoznalnih zmožnosti, ova zanesljivost mu je torej še negotova istina, ker v njegovi podmeni potrebuje še le dokaza; z druge strani pa ne more eksistence božje, katera naj bi služila v dokaz rečene zanesljivosti, drugače dokazati, nego pričujoč „a priori“ taisto zanesljivost kot absolutno gotovo; ovo dokazovanje je, kaker vsak razvidi, piškavo ter se vrti v večnem kolobaru.

Dalje. *J. J.*

Metafizika spolne ljubezni.

Vvod za kratek čas.

Kaj ne, kako vabljiv naslov! Ali recimo — kaker nam je poredno očital pred letom dni liberalen slovenski list — eden tistih zijalastih naslovov, s katerim znamo vzbujati v občinstvu pozornost na svoj list. Pa li bodi! Vsekaker pritrditi nam morajo tudi naši dobri prijatelji — liberalci, da ni mogoče dandanes stakniti mikavnišega vprašanja, kaker je to. In jaz bi stavil, da tudi oni, od prvega do zadnjega, če bodo dobili „Katolika“ v roke, se ne bodo mogli zatajiti, da ne bi — seveda na skrivšem — pogledali, kaj vže spet uči goriški Radamant o ljubezni. Upamo celó, da bodo iz naše razprave slavni „Brusovi“ erotični poetje navzeli se nove vsebine in idej in da na zadnje res še zna priti mej nami in skrajno levico v „Narodni tiskarni“ do nekega sporazumenja ali vsaj do tega, kar se pravi „modus vivendi“. Moj Bog, kdo nas bo pobratil, če ne ljubezen, ki vse veže, vse edini!

Pa da bi nam li Bog vé kakih namenov ne podtikali! Da bi nas ne razvpili za nasprotnike celibata in tožili še v Rim! Spolna ljubezen — pa „Rimski Katolik“, kako gre to vkup! To je pač neverjetna prederznost — govoriti o reči, katere mi, rimski katoliki v črni suknji, ne poznamo, ni ne smemo poznati!

Pa potolažite se, no! Ne bojte se, za ženitev nismo in ne bomo; vže za snubljenje bi bili preokorni. Opravili bi pri tem toliko kaker svoje dni Hodulja na Dunaji. In katera bi bila pač tako iz pameti, da bi le pogledala take grde pošasti kaker smo mi!

Toda s šalo na stran, akoravno je pust. Spolna ljubezen tedaj je tako rekoč živenjska žila, ki bije po vsem človeštvu.

Digitized by Google

Speljana je po vseh udih društvenega organizma, kateri se dá od nje kaker od nekake električne moči na vse strani gibati, nagibati in pregibati. Da govorimo s Schopenhauerjem: „Spolna ljubezen, v vseh svojih prikaznih in pojavih, igra važno vlogo ne le v igrokazih in romanih, ampak tudi v življenji, kjer se poleg ljubezni do življenja javlja kot najsilniši nagon; v mlajšem delu človeškega rodu zabava neprenehoma polovico moči in misli . . . ona vpliva na najvažniše zadeve, moti najresniša opravila o vsaki uri, neredkokrat omami za kratek čas celó največe duhove; ta šmant se predrzno prikrade mej razprave državnikov in raziskavanja učenjakov, svoja ljubivna pisma in kodre zna vtikati celó v ministerske portefelje in mej filozofijske rokopise; vsak dan snuje pogubne prepire, razrušuje najcenejše razmere, trže najtrdniše vezi, večkrat zahteva v žrtev življenje ali zdravje, pa spet bogastvo, dostojanstvo in srečo; da, človeka, sicer poštenega, zapelje k brezvestnosti, iz zvestega naredi izdajavca."

Res, da ne pozabim, ko sem ravnokar navedel Schopenhauerja — spovem se tu prav odkrito, da sem naslov tej razpravi vkradel iz Schopenhauerja. Vsakemu svoje! Ne da bi prodajal zelje, ki je zraslo na tujem zeljniku, za svoj pridelek, kaker je delal svoje dni nekdo na Slovenskem.

Sicer naj pa nihče ne misli, da namerjam širiti po Slovenskem schopenhauerjanstvo. Prepričan sem, da tudi ljubezen Schopenhauerjeva bi ne bila Slovencem prida. Vender se hočemo tu pa tam k Schopenhauerju zateči; to pa tem več, ker ima tudi on v novejšem času besedo pri naših pesnikih in leposlovcih. In prav zarad teh smo se namenili razpravljati to kočljivo in opolzlo vprašanje.

Kaj je ljubezen sploh?

Na to vprašanje odgovarja nam Dionizij ob kratkem: „Vsakatera ljubezen je zedinjujoča moč — „vis unitiva"; in sv. Avguštin pravi, da „ljubezen je nekaka vez, ki dva druži, ali ju želi združiti". Ljubezen tedaj teži po združenji, po edinosti; ta je njen najbolj lasten včinek.

Gibanje po združenji se pa vrši z namenom, da bi se v tem dosegla viša popolnost; ona je gibanje potencije k aktu ali k dejstvu — da govorimo s filozofi. Po ljubezni se giblje bitje od sebe k drugemu, da bi s tem združeno našlo vteho, srečo, popolnost. Bog pa, ker je sam najčistejši akt brez primesi vsakatere potencije, ne more ničesar zunaj sebe ljubiti v onem smislu, da bi kaj poželel v svojo večo popolnost ali vteho; marveč Bogu kot neskončno popolnemu je edini predmet vse poželjnosti njegovo bitje samo. Od vekomaj ljubi Bog samega sebe kot izvor lastne sreče in vtehe. Ker pa je v Bogu izključena vsaka

Digitized by Google

različnost, tako je tudi ljubiti v njem isto kar biti. Od tod izhaja kratka, a resnična in duhovita določba: Bog je ljubezen, katero nahajamo pri sv. Janezu.[1])

Ako je pa Bog ljubezen, ni mogel ničesar stvariti brez ljubezni, kaker ni ničesar včinil brez razumnosti, zato ker je na sebi in po bistvu razumnost sama. Kaker se tedaj v vseh delih Božjih javlja razumnost, in kaker vse, kar biva v stvarstvu, izraža eno ali drugo misel ali idejo Božjo, tako je tudi vsem stvarem vrojena od Boga ljubezen. Ta se javlja na dvojen način: kot moč, ki sodržuje posamezna bitja vsako za se; in kot nagon, vsled katerega se nagiblje vsaka stvar na tisto stran in k tistemu bitju, v čegar združenji se ohrani ali spopolni; ravno tako, kaker skuša vse izločiti, kar je pogubno njenemu obstoju ali rasti. Tako teži vsako telo proti zemlji, rastlina se stega po svitlobi in mokroti, žival poželi hrano; duha žene za resnico: vsako bitje po svoji naravi. Ljubezen je tedaj vesolna, vse obsegajoča vez, katera vzdržuje v bivanji i posamne stvari i vesolstvo. Sicer ne moremo o vesolnem stvarstvu reči, kar uči sv. pismo o Bogu — da je ljubezen, vender vsem stvarem je naraven, je bistven nagon po samoohrambi in po združenji z drugimi lastno srečo dopolnjujočimi bitji, nagon, ki ga tu zovemo ljubezen. Vse stvari, vkoliker bivajo, vtoliko ljubijo: in čim više stoje v bivanji, tem silniši je oni nagon. Ljubezen je od bivanja neločljiva.

V ljubezni moramo ločiti dva pojava ali dve strani: aktivno in pasivno. Ljubezen se javlja kot aktivna, vkoliker je princip poželjive moči ali poželjivosti; a ljubezen je tudi pasivna, vkoliker se ljubeči subjekt daje vplivati in določevati od reči, ki je zunaj njega in katera ga vleče náse. Ta reč včini na ljubečem subjektu spremembo, in vtoliko je poslednji pasiven. V tem smislu trdimo o ljubezni, da je strast. Vsaka ljubezen je tedaj nekaka strast.

Iz tega, kar smo doslej rekli o ljubezni, je razvidno, da ljubezen sama na sebi ni razdevajoča, pogubljiva strast, ampak ohranljiva in popolnjujoča; saj ljubezen giblje eno bitje k drugemu, da se s tem združi in tako spopolni. Vse je pa odvisno seveda od tega, da kdo ljubi le bitje sebi primerno, in je ljubi po načinu, ki mu po naravi pristoja; ako ne, bode tudi ljubezen škodljiva, razdevajoča strast.

Ker se konečna bitja pri vsem, kar delajo, dajo nagibati le od dobrega, katero požele, da bi ž njim dosegla višo popolnost in srečo, lehko razvidimo iz tega, da karkoli čini človek ali katero drugo bitje, včinja vse le iz ljubezni. „Propter amorem boni omnia agunt, quaecunque agunt“ — uči Dionizij.[2]) Tudi sovražimo le iz ljubezni.

[1]) I. 4. 10.
[2]) De div. nom.

Digitized by Google

Sicer pa ne moremo obširniše razpravljati o ljubezni sploh, ker namenili smo se pred vsem govoriti o spolni ljubezni.

Spolna ljubezen.

Spolna ljubezen se zove tako, ker ima svoj početek v spolnosti, in konečno teži po spolnem združenji oseb, ki so po spolu različne.

Stvarnik je hotel, da bi se človeštvo ohranilo in množilo. Množenje pa se ni imelo vršiti le po enem človeku, ampak po dveh. V to je različil stvarnik človeško naravo po dveh spolih: možkem in ženskem. Združenje obojega spola je potrebno, da se človeštvo more množiti. To združenje pa omogočuje le ljubezen; in ker se ta, kaker smo rekli, spočenja v spolnosti in se vteši v spolnem združenji, zovemo jo spolno ljubezen.

Potem takem je spolna ljubezen sama na sebi naravna, dobra, prvič, ker izvira iz spolne različnosti, katere početnik je Bog sam; drugič pa, ker omogočuje ohranitev in pomnožitev človeštva, kar je tudi dobro in naravno, ker vsaki stvari je prirojen nagon po samoohrambi in ovekovečenji; ker pa človek kot tak sè smrtjo preneha bivati, ga žene narava, da se ovekoveči v individuih, na katere je prenesel svojo naravo. Ker se pa to ne more zgoditi brez spolne ljubezni, tedaj je tudi ta naravna, dobra.

Spolna ljubezen izvira tedaj iz nagnjenja, katero je Stvarnik vcepil človeški naravi; ona ima svoje razloge in svoje opravičenje v naredbi Božji, v volji Božji. Spolna ljubezen je moč, ki služi Božji volji, v dosego smotra, ki ga je Bog sam postavil človeku. Ona ni tedaj vsodna moč, o kateri bi ne vedeli, odkod izhaja, niti moč demonična, človeku sovražna, katera bi ga gnala brezsmotreno v pogubo.

Vsa zla, ki se porajajo iz spolne ljubezni, ne izhajajo iz nje kot take, temveč iz vzrokov, katerih nimamo iskati v naravi ali v volji Božji, ampak drugje. O teh zleh pa in njihovih vzrokih kasneje. Zdaj oglejmo si

Nauk Schopenhauerjev o spolni ljubezni.

V zmislu Schopenhauerjeve filozofije v vesolstvu vse giblje in goni svetovna volja, ki se v poedinkah vpredmetuje (objektivira). To nevmorno poželenje voljino po vpredmetbi se polasti tudi moža in žene; tu se nezavestno pojavi kot namera vpredmetiti se v točno določenem človeškem individuu, kateri se pa ne more roditi nego ravno od tega očeta in te matere. Metafizično ozadje spolne ljubezni je tedaj v svetovni pravolji, ki se

Digitized by Google

v tem slučaji javlja kot volja po življenji v tem ali onem posamnem človeku.

Po Schopenhauerjevi teoriji nastopi ta svetovna volja kot pleme — Gattung. „Pleme“ je v peripatetični filozofiji universalija t. j. pojem ali ideja, ki si jo nasnujemo potom abstrakcije s posameznih pojedink. Te pojedinke so v našem slučaji posamezni ljudje. Pojem „pleme“ ima sicer v pojedinkah realno podlago, a sam na sebi ne biva tako, da bi imel objektivno realnost ali bivanje zunaj mislečega duha Schopenhauer pa stavlja vso realnost in vso silo v svetovno voljo, katera se v pojedinkah le vpredmetuje Pojedinke tedaj nimajo lastnega obstoja, niti lastne moči, določuje in goni jih le pravolja. Tako je tudi pri spolovni ljubezni. Svetovna volja se javlja kot pleme ali plemenski genij; pleme je tedaj resnična sila, katera nepremagljivo nagiblje posamne osebe. Individualna volja, katero zovemo prosto, je nasproti plemenskemu geniju ničeva. Brezvspešno, nespametno, ker nemogoče je vsako vpiranje. Ta genij si je zabil v glavo, da se hoče vpredmetiti v določenem človeku; in ker ta ne more priti na svet nego li po tem očetu in po tej materi, obsede ravno ta dva. Tedaj ne zdajo nič nobeni oziri, nobena postava, nobena nevarnost ali zlo, ki preti iz združenja, niti smert sama — združenje se mora zvršiti, ker k temu primora osebi plemenski genij. „Kdor ljubi, stoji pod vplivom nagona, ki ga prisili, da se odpove vsem razlogom razuma, da teži po svojem smotru brezpogojno in se za vse drugo nič ne zmeni: ne more drugače.“ S tega stališča je Schopennauerju „Decamerone“ Boccaccio-v „blosser Spott und Hohn des Genius der Gattung über die von ihm mit Füssen getretenen Rechte und Interessen der Individuen“. „Plemenski genij se vedno bojuje z angelji varuhi individuov, je njih preganjavec in sovražnik, vselej pripravljen neprizanesljivo vničiti osebno srečo, da more doseči svoje namene; da celó sreča celih narodov je bila žrtev njegove trme.“

Sicer pa zna plemenski genij pri vsi svoji krutosti stvarem dati precej komično lice. Tako se večkrat pripeti, da združi v zakon duševno in telesno najrazličniša bitja, v katerih ni najti le od daleč najmanjše sličnosti . . . „Er roh, kräftig und beschränkt, sie zart, empfindend, fein denkend, gebildet, ästhetisch u. s. w.; oder er gar genial und gelehrt, sie eine Gans“. K tej komediji podpiše Schopenhauer za komentar pesnikove besede:

„Sic visum Veneri; cum placet impares
Formas atque animos sub iuga aënea
Saevo mittere cum ioco“.

Potem takem je spolna ljubezen po besedah našega filozofa resnično „ein feindseliger Dämon, der Alles zu verkehren, zu verwirren und umzuwerfen bemüht ist“! Toda drugače ne more

Digitized by Google

biti! „Wozu der Lärm — povprašuje dalje — wozu das Drängen, Toben, die Angst und die Noth? Es handelt sich ja bloss darum, dass jeder Hans seine Grethe finde: weshalb sollte eine solche Kleinigkeit eine so wichtige Rolle spielen und unaufhörlich Störung und Verwirrung in das wohlgeregelte Menschenleben bringen?“ A kmalu se Schopenhauer pomiri — našel je ključ k skrivnosti: vse to vganja plemenski genij, kateri hoče po dveh ljudeh različnega spola nov človeški individuum. On začara, da se njune oči srečajo, da se zagledata, zaljubita. Vse opazovanje mej njim in njo, vse pogledovanje, ljubkovanje določuje Schopenhauer kot „Meditation der Gattung über das durch sie beide mögliche Individuum und die Combination seiner Eigenschaften. Nach dem Resultat derselben fällt der Grad ihres Begehrens nach einander aus“. Vse ljubkovanje denašnjega rodu po svetu je resno premišljevanje (meditatio) ali spekulacija plemenskega genija, kako bi sestavil prihodni rod, od katerega je odvisno brez števila drugih rodov — meditatio compositionis generationis futurae!

Plemenski genij se je pri starih poosebljal v tako zvani „Cupido“; ta jim je bila neko otroško božanstvo, človeku sovražno, nevsmiljeno, zatorej povsod razvpito, nekak poreden, despotičen demon, poln muh, ki je nadlegoval bogove in ljudi:

„Tu, deorum hominumque tyranne, Amor!“

Da pa more „Cupido“ ali genij človeka zvabiti na svojo stran in si ga narediti voljnega slugo, kateri mu pomaga vresničiti njegovo voljo, pripravljen žrtvovati svoje osebne koristi, zdravje, čast in celó življenje, mu zavda z mamilom, katero zove Schopenhauer instinkt. S tem vpijani duha, da smatra kot sebi koristno, kar koristi v resnici le plemenu; revček povspešuje namere gospoda plemena, v tem ko meni, da izvršuje le svojo voljo! In tako dolgo ga drži omama, dokler ni pleme doseglo, kar je namerjalo; potem še le mu prežene omotico, da spozna sleparstvo: tedaj pa občuti vso svojo praznoto in ničevost spolne ljubezni, katera ga žene v žalost in obup. Nobena strast ni bolj slepilna in goljufiva kaker spolna — *ἡδονη ἁπαντων ἀλαζονεστατον* — voluptas omnium maxime vaniloqua — uči Platon.

Ako je pa človek brez individualne volje igrača plemenske volje, katera se njega poslužuje kot brezvoljnega orožja v svoje namere, potem ga ne moremo več delati odgovornega za to, kar včinja. Tisti, katere imenujemo nečistnike, prešestnike, so po Schopenhauerjevem nauku žrtve plemenskega genija, katerim nima nihče kaj očitati, ker oni sami niso ničesar zakrivili. Ako je spolna ljubezen koga pahnila v nesrečo, nam drugega ne preostaja nego pomilovati ga. Žrtev zahteva plemenska volja veliko. žene jih celo v samovmor. To se zgodi posebno tedaj, ko se plemenska volja sè vso neskončno silo vrže na človeka; obeta mu v združenji z določeno osebo neskončno srečo, tako da se

Digitized by Google

vname v srci neskončno, nevtešno poželenje po nji; in ko je zaljubljenost prikipela do vrha, je njena omama tolika, da, ako ne more priti do združenja, izgubi celó življenje za človeka vso vrednost ter mu postane prazno in pusto, tako da stud pred takim življenjem premaga celó strah pred smrtjo, v katero se sam radovoljno pahne. V takem slučaji je svetovna volja popolnoma zajela individualno voljo, poslednja se je v prvi, nemogoč prenašati njenega pritiska, raztopila in zginila. Tako ljubovanje končuje z enim ali dvojim samovmorom; ako morda narava ne reši življenja z blaznostjo, s katero zatemni zavest onega brezupnega stanja. In tako stvarja Schopenhauerjeva ljubezen le nesrečneže, samomorivce in norce!

Dalje. *Dr. Mahnič.*

Kaj je prav za prav liberalizem?

I. — „Popotniku" in dr. Romihu. — Besedam vrnimo prave pojme!

Naši bravci gotovo še pomnijo, da smo se lani zbesedili s „Popotnikom", glasilom „Zaveze slovenskih učiteljskih društev". Prederznili smo se namreč označiti duh, kateremu se pokori naše ne vse, ampak večinoma le mlajše narodno učiteljstvo. Ta duh je liberalen, protikrščanski — tako smo dokazali iz spisov učiteljskega glasila. To je bila zamera. In še kolika! Oglasil se je doktor Romih, predsednik, in na štirih straneh bral nam levite, katerih pomen vrši v pozivu na slovensko duhovščino: naj vender bacnejo iz svoje srede „krivega preroka v Gorici"!

Na naše „neslanosti odgovarjati" ni imel „časa" dr. Tomaž Romih. Duševno puhlost „Popotnikovih" smo še bolj razkrili v spisu o krščanstvu „duševnega velikana" dr. Lindnerja.

Pa tudi na poslednje nima, kaker se zdi, „Popotnik" in njegov filozof časa odgovarjati! Mej tem pa imajo gospodje učiteljski zavezniki časa dovolj, da se zbirajo in sklepajo — zaupnice dr. Romihu za — čujte! — „duhovito", „možato", „krepko" obrambo nasproti napadom „od zloglasnega goriškega dr. Mahniča"! Za svojo zadnjo razpravo o dr. Lindnerji si nismo od veleučenih zaveznikov „Popotnikovih" prislužili več nego naslednjo zaušnico: „Goriški zavijač po svoje zavija in po svoji stari navadi „maha" ne vse strani ter vse, kar ni zanj, v blato

Digitized by Google

gnjilobe tepta". Pa vže s temi besedami se zdi „Popotniku", da se je preveč ponižal in onečastil, ker opravičuje se dostavljaje: „Toliko le mimogredé".

Ha, ta je pač lepa — le „mimogredé" nas brcnete! Se nas li mislite s tem odkrižati, dr. Tomaž Romih? Mimogredé?! No, pojdite li! Mi pa ne gremo mimo Vas, ampak hočemo postati in si prav dobro ogledati nezmisli, katere ste napisali. Naj Vam za Vaše zasluge pošljejo še sto zaupnic — prosit! Nezmisel ostane vender nezmisel!

Taka nezmisel, prava pojmovna kolobocija, se nahaja tudi v stavkih, kjer govorite o liberalizmu: „Jaz trdim, da nam je stališče krščansko, in ravno ker nam je krščansko, n a m j e t u d i l i b e r a l n o . . . Naše stališče je liberalno, kaker ga tudi ni bolj liberalnega naroda, kaker je narod slovenski. Liberalizem namreč ne nasprotuje krščanstvu, liberalizem je le eden znak krščanstva. L i b e r a l e n p o m e n i t o l i k o, k a k e r d a r e ž l j i v, r a d o d a r e n, d o b r o t l j i v, m i l o s t l j i v, d o b e r, b l a g, b r e z p r e d s o d k o v — in v tem zmislu je slovenski narod liberalen, in v t e m z m i s l u j e t u d i l i b e r a l n o s l o v e n s k o u č i t e l j s t v o. L i b e r a l i z e m p r i č e n j a s e s K r i s t o m, k e r p r e j v l a d a l j e d e s p o t i z e m."

Gospod dr. Romih, Vi si določujete liberalizem tako, da se popolnoma izognete vprašanju, na katero bi nam morali odgovoriti. Mi nismo pač nikdar očitali Vašim zaveznikom, da niso darežljivi, radodarni, dobrotljivi, dobri, blagi itd., pač pa, da njih nazori niso krščanski! Okoli n a z o r o v tedaj — so li krščanski ali ne, vrti se vprašanje. Ne, Vi sploh nimate še pojma o liberalizmu, niti o pravem niti o nepravem! V zadnjem stavku stavite liberalizmu nasproti despotizem. Despotizem nasprotuje prostosti; tako devate bistvo liberalizma v prostost, kar pa se ne zlaga s prejšnjo definicijo, po kateri ima liberalen pomeniti darežljiv itd. Kaj tedaj? Nič, kaker znana zmedenost in nedoločenost pojmov, katera se nahaja na vsaki strani naših učiteljskih zaveznikov, vzgojenih v duhu breznačelnostne državne pedagogike!

Pa pustimo za zdaj dr. Romiha in njegovo logiko. To nam daje povod k resnejšemu premišljevanju. Ta vzgled nam je namreč žalostno spričeval o duševni vbožnosti našega šolstva. Res, ako niso vstani a k a d e m i č n o i z o b r a ž e n i d o k t o r j i, ki se postavijo na glavo prosvitljenega učiteljstva, niti dveh stavkov zapisati, da ne bi v obraz bili logiki, kaj si bomo mislili še le o drugih? Da, ravno ta žalostna prikazen nas sili zdihniti: Tvoja luč, o moderna šola, kolika — tema je! Nič drugega ne podaješ — nego fraze, fraze in fraze. Da, ta šola oborožuje mladino z blestečimi besedami, s katerimi znajo pometati v javnem življenji, da se zdi človeku, kaker bi slišal same Ari-

Digitized by Google

stotele in Cicerone — toda besede so ali brez pomena ali podriva se jim pomen, katerega niso niti imele niti ne morejo imeti. Da, moderna površnost v šoli zakrivala je največ, da se besedam z davno določenim pomenom ali podtika drug pomen ali pa ostanejo besede brez pomena. To je slabo i za omikance i za neomikance: za prve, ker si domišljajo, da res kaj znajo, dasi znajo malo ali nič, za poslednje pa, ker kupujejo od prvih pod staro čestitljivo firmo ponarejeno, slabo blago.

Treba tedaj, in naša sveta dolžnost je, delati na to, da ohranimo besedam pravi pojem ali, kar je isto, pojmom njih besedo, in ako so jo izgubili, da jim jo vrnemo. „Vera rebus vocabula restituantur" — vrnejo naj se rečem prave besede, opominal je Pij IX.[1])

Tako bomo tudi mi v svojem listu razlagali pomen nekaterim besedam, katere so dandanes posebne važnosti v življenji in se jim dajejo razni, neredkokrat skrajnostno nasprotni pomeni. Čas je, da se določi terminologija tudi našim pisateljem in žurnalistom — potem bo najbrže marsikdo dobro pomislil in se šel raji učit, preden bo metal pred občinstvo besede in fraze, katere je pobral na ulici, ne da bi vedel, so li pravo zlato ali loš.

Taka beseda zdi se nam pred vsem beseda „liberalizem". Mi je ne bomo torej razlagali toliko dr. Romihu, ampak izobraženim Slovencem sploh; akoravno se bomo tudi ozirali na njegove zgore navedene stavke: saj v njih se tako zvesto izraža nezmiselnost tistih izobražencev, katerim je edini vir vse modrosti od državnega ministra potrjena filozofija!

II. — „Liberalizem" — nedoločen in vender določen.

Ni je pač besede dandanes, kateri bi se podtikali različniši pomeni, kaker je „liberalen", „liberalizem"; najbolj čudno je pa, da neredkokrat ravno tisti, kateri imajo največ „liberalizem" v ustih, sami ne vedo, kaj z njo izrekajo. „Civilta Cattolica" je nekdaj pisala o tem: „Il vocabolo l i b e r a l e è uno di quei tanti equivoci che da molti si usano oggidì come moneta corrente senza saperne il valore" — beseda „liberalen" je kaker penez, s katerim kupčujemo, ne da bi poznali njegove vrednosti.

In res, mi smo trdili, da liberalizem je negacija vsakega krščanstva, a dr. Romih nareja Kristusa samega za početnika liberalizma — za prvega liberalca! To je vže enmalo preveč.

Vender pa, navzlic vsej negotovosti, menimo, da je pomen „liberalizma" dandanes toliko določen, da nam ga ni treba več določevati. Določili so ga pa posebno rimski papeži in za njimi katoliški učenjaki, označivši ga i po njega bistvu i po včinkih.

[1]) Alloc. 18. martii 1861.

Digitized by Google

Treba nam le kot katoličanom, kakeršen hoče ostati tudi dr. Romih sè svojimi zavezniki, poslušati besede učeče cerkve.

Pred vsem menimo, da se dr. Romih temeljito moti, podtikajoč besedi „liberalen" pomene: darežljiv, dobrotljiv, radodaren itd. Res. sicer, da latinski „liberalis" pomenja tudi darežljivega, a to je le izpeljan pomen; prvotni pomen „liberalis" se izvaja iz „liber" t. j. prost, neodvisen, nasproti sužnemu. Liberalen je tedaj tisti, ki ljubi prostost, neodvisnost; in liberalizem je nekako teženje po neodvisnosti. Liberalizem se potem takem obrača proti avktoriteti, katera kot taka omejuje neodvisnost.

Katera je pa avktoriteta, koji napoveduje liberalizem vojsko? Ona je avktoriteta Božja. Ta se nam pa javlja po Božji postavi, katera je izraz volje Božje. Bog je pa svojo voljo razodel na dvojin način: naravno, po zakonu, ki nam ga je zapisal v razum, in ki se javlja praktično po vesti; čeznaravno, po svojem Sinu Jezusu Kristusu. Po tem imamo soditi tudi liberalizem in njega razne vrste.

Liberalizem napoveduje vojsko pred vsem Jezusu Kristusu in njegovemu evangeliju hoté ga izobčiti iz človeštva. Kot tak se je najsilovitiše pojavil v veliki francoski revoluciji. Toda ne le proti Kristusu in njegovi cerkvi, ampak liberalizem se v svojem nadaljnem razvoji obrača sploh proti v s a k a t e r i Božji postavi, tudi naravni. Kot tak oklicuje človeka za absolutno avtonomnega.

Na prve vrste liberalizem se dajo vpotrebiti besede psalmistove: „Strímo njih okove, in vrzimo sè sebe njih jarem!" O drugem pa velja v obče: „Ne bom služil!"

Liberalizem ni potem takem s a m n a s e b i teoretična sistema raznih naukov, marveč njegovo bistvo se kaže bolj v praktični vporabi nekaterih naukov, koje je sprejel od drugod, na človeško življenje. Zatorej bi mi vgajala določba, katero sem našel pri nekem novejšem pisatelji: „Liberalizem ni nego nekaka nova oblika antinomizma t. j. protipostavnosti.[1])

Dasi, kaker smo rekli, liberalizem sam na sebi ni teorija, vender živi in poganja iz teoretičnih naukov. Te pa zajema liberalizem iz racijonalizma ali naturalizma. Po čemer teži liberalizem v dejanji, isto zagovarja in uči naturalizem v teoriji. Naturalizem taji vsako pozitivno razodetje, pred vsem krščansko; naturalizem se je, kaker kaže zgodovina, dosledno razvil do panteizma, po katerem je človek sam božanstvo — liberalizem pa prenaša te nauke na življenje, hoteč človeštvo pred vsem izneveriti krščanstvu, potem pa sploh vsakemu vplivu Božjega zakona postavivši človeka na čisto avtonomno stališče.

Ta je pravi pomen „liberalizma". Za svojo razlago pa se

[1]) Costa Rossetti. Inst. iuris nat. p. 657.

Digitized by Google

sklicujemo prvič na zgodovino, drugič na najvišo avktoriteto, kateri se, kot pravi katoličani, morajo klanjati tudi Romihovi zavezniki: to je avktoriteta rimskega papeža.

V zgodovini nahajamo ime „liberalizem" v pomenu, kaker smo ga razložili, prvič še le okol leta 1830, in sicer na Francoskem. Liberalizem se nam tu pokaže ne kot družba „darežljivih" ljudi, ampak kot politična stranka, ki je pa pognala iz naturalističnih tal, ter je konečno težila, da bi pretvarila javno življenje v zmislu naturalističnih načel. To je tista stranka, katera je pregnala postavnega kralja Karola X in posadila na prestol Ludovika Filipa. Po duhu se je ta stranka rodila iz velike revolucije in je izpoznavala bistveno principe l. 1789. Ker so pa njeni pristaši vedeli, da so napori francoske revolucije ostali brezvspišni največ radi surove sile, so hoteli vkreniti na drugo, varnišo pot, da bi prišli ravno tje, kamer so konečno merili apostoli revolucije: ta je bila pot mirne, postavne reforme. Svoje delo so izvrševali za dobe in pod varstvom breznačelnega, kratkovidnega Filipa in njegovih brezbarvenih ministrov. Organizovani po skrivnih društvih, a javno delujoč po časopisji in v državni zbornici, so pripravljali novo revolucijo, ki je resnično bruhnila na dan l. 1848. Ta revolucija je osvetlila lice političnemu liberalizmu: pokazala ga je kot nositelja vsega sovraštva proti krščanstvu, kot prvoboritelja proti katoliški cerkvi v vseh strokah javnega in privatnega življenja.

Drugič naj govori še rimski papež. Imamo v tem vprašanji avtentično razlago, katero nam podaje L e o n XIII v okrožnici „Libertas" — o prostosti človeški l. 1888, kjer govori obširno o liberalcih in liberalizmu, mej drugim pišoč: „Pa veliko njih posnemavši Lucifera, katerega je tista brezbožna beseda n e b o m s l u ž i l, težijo pod imenom prostosti po neki brezpametni nebrzdni drznosti. Taki so ljudje, ki se hoté imenovati svobodnjake — liberalce, izposodivši si ime od besede libertas" t. j. svoboda, prostost. In spet: „Pristaši liberalizma trdijo, da ni božje oblasti, kateri bi se morali pokoriti v dejanjih življenja, ampak da je vsak sebi postava: iz tega izhaja ona nravoslovna filozofija, katero zovejo neodvisnostno, katera, odvrnivši voljo v imenu prostosti od spolnjevanja božjih zakonov, daje človeku brezmejno neodvisnost."

To je tedaj tisti liberalizem, ki smo ga očitali „Popotniku" in učiteljskim zaveznikom. In to bi bil moral tudi dr. Romih dobro vedeti, tako da mu ni bilo reči toliko zavijati. Saj smo vender pokazali, da zavezniki izpovedajo v svojem glasilu p r o t i - k r š č a n s k e, r a c i j o n a l i s t i č n e n a z o r e t e r s e p o t e h t u d i r a v n a j o. Njih darežljivosti in vsmiljenosti pa nismo nikoli tajili — Bog nas váruj!

Vrnimo se spet k stvari. Dr. Romih je mej drugim zapisal: „Liberalizem pričenja se s Kristom." Te besede se nam zdijo

Digitized by Google

prevažne, nego da bi „šli mimo“ njih. Kar se tiče dr. Romiha samega, smo sicer prepričani, da mu niso jasne, kakor sploh nima nobene smisli vse, kar kvasi o liberalizmu. Ako bi hoteli besedo „liberalizem“ vzeti, kaker se mora vzeti, v pomenu razloženem, reči bi morali, da besede Romihove izrekajo o Kristusu največo blasfemijo. Vender pa, ako vzamemo „liberalizem“ v prvotnem pomenu, kot teženje po prostosti, ne pomišljamo se tudi mi — Kristusa imenovati pričetnika p r a v e g a liberalizma, ki se pa neskončno loči od liberalizma dr. Romihovega in njegovih zaveznikov.

Dalje.

PISMA O VZGOJI.

XII.

Kak poklic imajo ženske v človeškem društvu. Kako jih moramo vzgajati.

Prešlo je vže eno leto in čez, odkar sem Ti zadnjič na tem mestu razlagal svoje nazore o vzgoji in šoli. Iz mojega dolgega molčanja si morebiti vže sklepal, da mislim svoje za Te tako zanimivo dopisovanje popolnoma pretrgati. Temu pa ni tako. Premolknil sem le za nekaj časa. Druga vprašanja, katerih mi ni bilo moči odložiti, so mi prevzela prostor in potisnila so moja pisma v stran.

Zdaj pa bom spet govoril, ker ne morem molčati. Pisati pa hočem ne sistematično, po določenem načrtu, kaker da bi hotel podati znanstveno vrejeno teorijo o vzgoji, ampak le bolj po priložnosti, kader in kaker bom spoznal za potrebno ali koristno.

Naš vek se veliko zanimlje za — ženske. Prav. Saj ženske so druga polovica človeškega društva. Posebno veliko se hoče storiti za žensko vzgojo. Tudi prav. Saj ima ženska kaker možki raznih zmožnosti, katere ima pravico gojiti in spopolniti.

Sicer se je tudi v prejšnjih časih marsikaj poskrbelo za vzgojo ženstva. Pa vse to se našim zdi premalo, nezadostno. Ženska se mora z možkim povspeti do istega mesta v društvu in v javnem življenji. Zatorej so začeli dandanes ženskam zidati povsem enaka učilišča, kakeršna so imeli doslej le možki: odpirajo se jim viša izobraževališča vseh vrst, pripravnice, gimnaziji, vseučilišča. O ženski akademiji nisem doslej slišal še nič. Pa brezdvomno se jim ta odpre v kratkem. Zatorej si jezikoslovci že vbivajo glave, ka-

Digitized by Google

ko stvariti novih izrazov, da se primerno in dostojno krstijo nove učenjakinje, ki bodo skoro začele izhajati z novih učilišč. Brez vse šale! Zadrega mej učenim svetom ni majhna. Dozdanja naša terminologija gledè više izobraženih žensk je nad vse okorna, večinoma izposojena od moških. Pa sódi sam: ti ne žalijo estetičnega vkusa besede: doktorica, filozofica, zdravnica, ali celó — jezičnica? Kako bi še le imenovali žensko bitje, ki bi se odlikovala v matematiki? Matematico ali matematinjo ali kali?! Tu je treba radikalnih studijev.

A kar sem prav za prav hotel, je to, da bi rad dve besedi spregovoril o ženski vzgoji sploh. Po mojem ponižnem mnenji je dandanes država, ki si vsvaja monopol javnega vzgojstva, v ženski vzgoji krenila na krivo pot.

Vzgoja mora pred vsem vzeti človeka, kakeršen je, a težiti mora po tem, da ga naredi, kakeršen bi moral biti. Človek pa, predmet vzgoje, je različen po dveh spolih, možkem in ženskem. Ta razlika se kaže ne le telesno, ampak tudi duševno. Vsak mora priznati, da je Stvarnik možkega odličil pred žensko z višo razumnostjo in bistrostjo. Ženi pa je dal pred možkim večo rahločutnost in milobo. Možev poseben ponos je globok razum in razsodnost; žene prva dika je pa milo, plemenito srce. Vže ta razlika vredi razmerje mej obema. Mož je po svoji razsodnosti poklican, da zavzame v društvu više mesto, da vlada; ker razumnost vsposabija človeka, da presoja in premotruje posamne stvari in slučaje po enojnostnih načelih ter jih prirejuje za više smotre, — v čemer obstoji vladanje, bodisi kakeršnokoli. Žene poklic je pa, da z rahlostjo in milobo moža miri in meči, da vglaja, kar bi znal biti preresen in prestrog. V organizmu človeškega društva zastopa mož razumnost, žena čut; kaker je pa razumnost viša od čustva, tako tiče tudi možu prvo, više mesto, ženi drugo, v odvisnosti od moža. Nikdar se ne more človeško društvo vspešno razvijati, ako prevržemo ta red postavivši ženo z možem na isto ali celó na višo stopinjo, kaker je gorje človeku, kateri se da voditi slepemu čutu, ne pa prevdarni razumnosti.

Pa Bog sam je naravno naredbo tudi pozitivno potrdil rekši prvi ženi: «Ti boš v moževi oblasti, in on ti bo gospodoval». Večno veljaven, nepremenljiv ostane izrek Stvarnikov. Da bi si ga pač globoko zapomnili!

Vže iz tega je lehko razvideti, kje ima žena pred vsem svoj delokrog v življenji. Življenje delimo v javno in privatno. Žena deluj privatno, deluj v ožem krogu družine, a v javnost ne zahajaj! «Žena v cerkvi môlči» — zaklical je sv. Pavel nekaterim krščanskim ženam v Korintu, katere so najbrže v prosvitljenem mestu slišale kaj enakega, kar se danes pridiga o ženski emancipaciji, in so se vsled tega pri Božji službi preveč oglašale. Cerkev je javen kraj: kar velja o cerkvi, velja isto tako o javnosti sploh: žena v javnosti — môlči! Razlogi za to so jasni.

Digitized by Google

Javno delovanje se javlja vselej kot predništvo, kot vladanje višega nad podložnimi v širšem ali ožišem krogu. Da se more pa to vladanje dobro izvrševati, treba trezne razsodnosti; a v ženi premaguje mehkobno, temno čustvo; zatorej je ona manj sposobna za javnost.

To pa velja posebno o javnosti v državnem življenji. Naloga države je čuvati pravico; v državnem delovanji ne velja tedaj srce in ljubezen, ampak strogi zakon. Naravno je tedaj, da delujočemu v državnem poslu srce nekako otrpne, čut ogluši. Pri možkem se da to nekoliko še vtrpeti, ker vodi ga zdrav razum; moža vže njegova resna narava brzda in zdržuje v določenih mejah. Toda pri ženski bi imelo to pogubne nasledke. Njena dragotina, njena dika je nežno, rahlo srce; ako pa to odreveni mej državnimi arhivi in mrtvimi paragrafi, bomo imeli žensko brez srca, brez čustva. Ker ženske ne vodijo razumovi razlogi in oziri, pade z blagim čustvom edini jez, ki bi jo mogel vdržati v mejah dostojnosti. Ženska brez blagega čustva je trikrat hujša od moža, dasi bi bil ta še toliko brezbožen in nenravstven; ni toliko prevdarna in previdna, da bi se znala brzdati vsaj iz dostojnosti; ona kar brez premisleka bruha tje v en dan, karkoli se ji kuha v sprijenem srci.

Pa ženska ima v družbi še drug, plemenitiši poklic — ona je mati, in kot taka naravna odgojiteljica svoje dece. Nji pripada naloga, da vceplja otrokom najblaži čut — čut ljubezni, kateri je najslajša vez mej ljudmi. Vzemimo tedaj žensko vradnico, ki je omožena, ki je mati. Kako bo mogla vzgojevati deco? Ker sama posluje, mora jo izročiti slugam in deklam. A to je slabo, ker je protinaravno. Materi vsadi narava v srce ljubezen do otroka; zatorej zahteva od nje, da otroka s to ljubeznijo goji in varuje. Res sicer, da more tudi dojica vestno skrbeti za tujega otroka, tudi ljubiti ga, vender materine ljubezni nima: otrok bo pogrešal gorkega materinega srca. Ako pa mati ne ogreva otroka z lastno ljubeznijo, ne bo tudi otrok ljubil nje. Le ljubezen obrodi ljubezen. Otrok vzraste brez ljubezni do tiste, na katero ga vežejo najsvetejše vezi! Ako pa matere ne ljubi, koga bo ljubil? Potem ne bo ljubil tudi drugih ljudi, ker vsi so mu tujši od matere, ne bo ljubil domovine, niti vladarja, niti drugih oblastnikov. Pa sploh še ljubiti ne zna otrok, komur ni mati sama vcepila ljubezni v srce. V kako pogubo je tedaj evangelij ženske emancipacije društvenemu življenju! Pač dobro vedo socijalisti, zakaj toliko pridigajo ta evangelij!

Po vsem tem, kar smo rekli o ženski naravi in njenem poklici, poglejmo malo v javne šole in učiteljišča, katera se jim dandanes vstanovljajo in vzdržujejo s toliki stroški. Kaker pri vzgoji mladine sploh, tako se posebno pri ženski vzgoji v javnih šolah veliko greši. Dobili smo zadnjih let novih pripravljavnic za ljudske učiteljice. Vstrojene so, kaker druge srednje šole, v smislu

Digitized by Google

novodobnega racijonalizma. Celo četo učiteljev nahajamo tu — strokovnjakov. Nepregledna je vrsta šolskih predmetov: tu se uči naravoslovje, tu računstvo, pa zgodovina, geografija, vzgojeslovje, petje, gimnastika, in kaj vem še vse! Vse meri in sili na to, da bi bile ženske vsegavedne, kaker je hotela biti njih prva mati. In na konci večletnega učenja mora reva vse še enkrat ponoviti, da naredi — maturo! Tedaj še le sme stopiti kot dovršena modroslovka mej svet — učit paglavce abecede!

Pri veliki različnosti predmetov, pri velikem številu profesorjev-strokovnjakov, je treba tudi veliko učenja, veliko zabivanja v glavo. A navzlic vsemu temu vbogo žensko bitje ostane po dovršenih šolah, po odlični maturi vender le brez prave pameti, brez samostalnega mišljenja. Njeno znanje, ker je tako raznovrstno, je površno, zračno Sicer je vže samo racijonalistična modrost, katera se prodaja po naših državnih šolah, zavita v temne, skrivnostne fraze, tako da celó človek, ki je v mišljenji izurjen, večkrat ne more pretuhtati, kaj so prav za prav hoteli reči ti moderni modrijani. Nauki racijonalistov so neporabni za življenje, da človek ne ve, niti kaj pomenijo, niti čemu se jih uči; zatorej ne le da duha ne izbistrijo in razsvitlijo, ampak ga celó opijanijo in vtemnijo. Ženske pa omotijo taki nauki tem bolj, čim mehkejša, čim bolj sanjava je njih narava od možke. Le dva vzgleda. Jaz bi pač rad pogledal v možgane petnajst- ali šestnajstletne dekline, kako se ji vrtijo kolesca v spominskem vretenu, ko si zabiva v glavo gorostasno Lidnerjevo definicijo: «Die Übereinstimmung des Wollens mit der Einsicht, oder die Gewissenhaftigkeit als das erste Element der sittlichen Wertschätzung nennen wir die Idee der inneren Freiheit»! Ali pa: «Kinder sollen dem zukünftig besseren Zustande des menschlichen Geschlechtes, d. i. den Ideen der Menschheit und deren ganzen Bestimmung angemessen erzogen werden»!

Ako veda sploh človeka rada napihne, kaj še le tako slamnata, tako puhla veda! Znano je, kako napihujejo naše učiteljske pripravljavnice vže mladeniče, ki so vender vže po naravi resniši; kaj si moremo obetati od ženskih v racijonalističnem duhu osnovanih učilišč? Da, tako znanje jih napolnjuje s podlim, nečimernim duhom, da nosijo glave drzno po konci, da zijajo po ulicah, da izgubijo čut sramežljivosti! Kako res je to, prepričujemo se vsak dan.

Po mojem mnenji bi našim ženskam zadostovala polovica tistih vednosti in predmetov, s katerimi jih pitamo po pripravnicah in drugih višjih učiliščih. Mladeniči si morajo pridobiti vednosti za možko dobo, ko bodo morali v državi, v družini, v cerkvi opravljati javne posle. Za te posle, za javnost ni ženska! Polje, na katerem žena dela, je družina, je domača hiša. Ženska bodi dobra in vbogljiva hči, zvesta, sramežljiva nevesta, pobožna, vestna mati. V to ji je dal Stvarnik blago, rahlo srce. Srce torej se mora

Digitized by Google

izobraževati in žlahniti v ženskih šolah pred razumom! Ne učenih, ampak blagih, pobožnih, sramežljivih žensk nam je treba. Ta točka se prezira, se zanemarja po naših ženskih izobraževališčih. Nasledke bomo še živo občutili, ker točka ta je pri ženski vzgoji glavna, je bistvena.

Ne delajmo pač žensk vsegavednih! Vže tako so podedovale od matere Eve prevelik kos radovednosti: vse hočejo videti, vse ovohati, ob vsem jezik zbrusiti! Marveč brzdajmo njih lahkomiselnost in zvedčavost, podstrižimo krila njih oholosti, krotimo jim jezičnost, pa učimo jih strahu in pokornosti, vcepljajmo jim v mehko srce ljubezen do Boga in bližnega, vsmiljenje do trpečega človeštva — in žena bo dika, bo blagoslov našemu društvu!

Ako pa boljšega ne vemo, nego obkladati jih z matematiko, s fiziko, z brezumno filozofično frazeologijo, potem nimamo niti pojma o poklici ženstva. Saj ženska je vže po svoji pokvarjeni naravi skoz in skoz frazasta. A ravno tu je vir zmotam, katere nahajamo v moderni ženski vzgoji — pokvarjenost narave, izviren greh se prezira. Pa to je ravno racijonalizem. Ker je temeljni nazor o ženski ter o njenem razmerji nasproti možkemu kriv, ni se čuditi, da sloni ženska vzgoja na popolno napačni podlagi.

Bodi zdrav!

Dr. Mahnič.

Iz pisma slovenskega bogoslovca.

V Gorici . . . . . .

Dragi prijatelj!

Pred mesecem dni sem dobil od Vas pismo. Težko mi verjamete, kako ste me razveselili; tem več, ker pismu ste pridejali precej obširen spis, ki ima biti nekak prvi poskus Vaše zmožnosti. Bi ga li imenoval govor ali razpravo ali sestavek? Ni mi dosti na tem — pač pa ga imenujem mladeniško cvetko, ki je pognala iz plemenitega, za ideale plamenečega srca!

Resnično, ne le da moram Vam čestitati, ampak ob enem se tudi iz srca radujem, da je ozračje, v katerem bivate, vgodno takim cvetkam, da jim je mogoče poganjati, razcvitati se in prosto duhteti. Kjer piha zoperna, mrzla sapa, zveni kmalu tak nežen cvet . . .

Sicer ste sè svojim listom premagali znano boječnost, s katero se mlajši bližajo starejšim, posebno pa učenci — profesorjem. Sploh po pravici tožimo, da se dandanes preredko nahajamej učenci in učitelji tista zaupljivost in približnost, katera bi i prvim i drugim toliko koristila, katera najnaravnišim potom

Digitized by Google

posrejuje mej šolo in življenjem. Profesorji bivajo ločeni od učencev, od življenja, v nedosežni visokosti, (dasi so prave visokosti na tej zemlji prav redke), kaker olimpski bogovi, h katerim sè strahom in občudovanjem zro iz nižine pokorni učenci! Menim, da to razmerje je bilo v starih časih vse bolj naravno, neprisiljeno, prisrčno. Učitelj je v družbi sè svojimi učenci se razgovarjal, povpraševal, pa tudi na njihova vprašanja odgovarjal. Koliko dvomov, koliko vprašanj ostane zakopanih v mladih duhovih, ker ne morejo, ne smejo na dan! In tako razrivajo v notranjem, kaker elementarne sile po drobu zemlje, sile, ki provzročujejo potrese. Da, skrbeti bi se moralo več, da bi se srca učencev zaupno odpirala učiteljem, kateri bi imeli ravno tedaj najlepšo priložnost globokeje zreti vánja in vcepljati jim kali najblažišh čustev . . .

Tako se mi zdi prav, da govorite prej Vi nego jaz. Sicer ste mi pred dnevi pisali, naj Vašega govora nikar ne spravljam v javnost, češ, morate se še učiti, začetnik ste. Ne tajim sicer: nobena starost se ne more popolnoma zatajiti, tako tudi Vaša ne. Vender pa nahajam v Vašem govoru dosti zdravega jedra, ne malo svete navdušenosti, vseskozi pa tisto odločnost, katero poraja le katoliška resnica. Sicer pa tudi želim, da bi zvedeli Vaši mladeniški drugovi po Slovenskem, kateri se pripravljajo za isti sveti poklic, za službo cerkvi in domovini, da bi zvedeli, kako Vam gori v središči ljube Slovenije srce za vse lepo in plemenito, kako resno se mej seboj spodbujate in ogrevate za najviše ideale človeštva. Da bi se ta duh razširil daleč okrog in si vpokoril v skupno, bratovsko teženje mlade moči! Potem bi bila naša vojska resnično, kaker pravite, velesila!

Veste pa, kaj mi pred vsem drugim dopada v Vašem govoru? Da znate verske skrivnosti stikati z življenjem in s časovnimi vprašanji. Mi smo preveč navajeni versko vprašanje motriti le teoretično, a premalo gledamo, da bi verska načela, in dasi so najviše skrivnosti, vpotrebljali na časovne razmere. Saj verujemo zato, da po veri živimo; vera mora obličiti vse človeško življenje, katero se dejstvuje na dvojo stran: kot zasebno in kot javno. Prava krščanska modrost je po mojem mnenji tista, ki zna v luči verskih resnic pojasnjevati časovne spremembe in življenjske razmere ter človeštvu kazati, kako naj vravnava svoje vedenje, da se bo zlagalo z načeli Kristusovega evangelija.

Krščanska vera je absolutna. Kristus je govoril za vse ljudi, za vse dobe; on zasega in presega vse čase, vse stopinje kulturnega razvoja, katerih so zmožni narodi. Človeštvo ne bo se nikdar toliko spopolnilo, da bi moglo reči: Ne potrebujem več Kristusovega evangelija, ne zadostuje mi več! Bog-človek bo vedno večji, nego goli človek; krščanstvo bo človeštvu vedno nevsahljiv vir više omike, novega napredka. Naša dolžnost je pa, da iz tega vira zajemamo vpotrebljaje njegovo Božjo vsebino na

Digitized by Google

človeške razmere, da jih razmotrujemo, da jih povzdigamo, da jih prirejamo čeznaravnemu smotru.

Vi globoko obžaljujete, da se je naše javno življenje toliko odtujilo krščanstvu. „Današnji svet — da govorim z Vašimi besedami — prav tako kaker Betlehemljani nima prostora za Boga, ampak mu kaže hleve in koče, da, še te mu zapira". Potem pa prestopivši na javno življenje nadaljujete: „En pogled po svetu: državni zakoni, vseučilišča, in druge šole, moderna veda v obče: filozofija, narovoslovje in zgodovina — vse nasproti veri indiferentno, ako ne naravnost sovražno, vse o Bogu molči, ako ga ne pobija in taji. Javno življenje izgubilo je znak krščanski".

Kaj pa je temu zlu pred vsem krivo? To vidite Vi dobro; vi odgovarjate: „Svetna inteligenca omikani stanovi vseh narodov" — izneverili so se krščanstvu. Da, pri vseh narodih nahajamo to več ali manj, vender najbolj bolehamo za to boleznijo v Avstriji. Kdor je potoval po Italiji ali po Francoskem, se je lehko prepričal z lastnimi očmi, da po teh deželah ima cerkev še precej inteligence na svoji strani. Tu ni nič nenavadnega videti gospodo, tudi odvetnike, profesorje, zdravnike, kako izpoznavajo očitno svojo vero. Spominjam se dobro, kak vtis je naredilo na me v Lurdu, ko sem mej romarji videl večinoma gosposke, omikane stanove; gospodje in gospe, katerim se je brala izobraženost in olikanost z obraza in iz govora, se niso sramovali javno poklekati in poljubljati posvečena tla! In pri nas?.. Pa ni se temu čuditi. Drugje ima cerkev še lepo število srednjih in viših učilišč, kjer ji je mogoče mladino vzgajati po katoliških načelih, a mi nimamo niti enega javnega katoliškega gimnazija! Od tod izhaja zlo.

Zunanje lice je večkrat sicer tudi pri nas katoliško; a tako zvano vradno ali birokratiško krščanstvo nas ne sme motiti. Njegovo puhlost tudi Vi prav resnično označujete s temi-le besedami: „Toda mar ni znamenje katoliškega duha to, da se vradna gospoda v zlatih portah vdeležuje cerkvenih opravil? Ali ne kaže to, da je v temelji naše javno življenje še krščansko, ker se vsako važniše javno opravilo posvečuje z molitvijo?" Toda Vi imenujete to vradno vdeležbo nekako „profanacijo, ker imajo vzvišeno službo Božjo le za prazno komedijo, ki se mora pokoriti zahtevam muhaste mode. Toda kje je — vprašate — inteligenten mož, ki ne obiskuje cerkvâ le vradno, ampak na trgu in povsod spoznava ponosno, da je kristijan?"

Tudi jaz menim, da vradno krščanstvo dandanes veliko več škoduje nego koristi. Priprosto ljudstvo, ki o takih priložnostih prerado opazuje vradno gospodo, se iz njenega vzgleda vedno bolj prepričuje. da vera je le za robatega kmeta!

Da, hude so rane, katere nam je vsekal racijonalizem. Zatorej nam je toliko teže vstati. In vender vstajamo. „Mi vsta-

Digitized by Google

jamo!“ — tako ste naslovili svoj govor. In to vstajenje naše prelepo, duhovito stikate sè vstajenjem Gospodovim: „Gospod vstaja iz groba, zato pokajo skale . . . Počasi, pa zmagovito prodira katoliški duh mej narode, to je gotovo.“ In v tem oziru — seveda v popolno nasprotnem smislu — pojete tudi Vi sè Stritarjem:

„Kedo ne čuti, nov se čas poraja,
Porodne boli stresajo zemljo;
Vihar pomladni stebre stare maja,
Človeštvu velika pomlad prihaja,
Naj skoraj pošljejo nebesa jo.“

Potem pa nadaljujete: „Postavimo se na domača tla. Ali ne čutimo pod nogami nekega guganja, kaker da bi se bil potres raztegnil do naše zemlje? O da, mogočno se ziblje, nekaj visokih in starih hiš se hoče vže podreti — zato toliko vpitja. Pa brez sile to ne gre, krščanska načela gredo iz groba, skale morajo pokati.“ Da, vsoda krščanskih idej je vsoda njih Božjega početnika; kaker ni mogel on vstati nego po trpljenji, tako tudi ideje krščanske vstajajo, prodirajo po mnogem boji in trpljenji. Pa nič ne dé. Saj „resnica — da govorim spet z Vašimi besedami — je vredna takega in še večega trpljenja; tega so bili in morajo biti prepričani vsi mučeniki resnice. Nič velikega in nič dobrega se ne zgodi brez terpljenja in žrtev, ker je ni dobre stvari, katera bi ne imela svojih sovražnikov.“

Da, to bi si morali dobro zapomniti posebno mi, Sijonski stražniki, katerim je izročena resnica, da jo branimo. Potem bi morda ne ljubili toliko tistega gnjilega miru, po katerem se vedno bolj zajeda v naše telo strup liberalstva, da hiramo in mremo čedalje bolj od dne do dne.

Žalibog, da nas v ta mir prerada zaziblje neka nerazumljiva brezskrbnost, češ, saj ni še vse tako hudo! Ali ni hudo?! Jaz dvomim. Vi tudi. Kot najnevarnišega nasprotnika pa, s katerim se nam je boriti, navajate „javno mnenje.“ „To je, ki se vsemu velikemu in vzvišenemu nasproti postavlja; javno mnenje, pristni izraz velike množice, srednje in na pol izobraženčev, zasramuje in sovraži ženije, ki se dvigajo nad veliko množico. Neodvisnost od javnega mnenja se smatra za največi greh. In vender je ta neodvisnost prvi pogoj za kaj pametnega in imenitnega.“

Tu ste jo pač zadeli. Proti javnemu mnenju treba jeklene volje, brezobzirnosti, nesebičnosti, ker drugače človeka oklene in si ga vpokori. Kdor hoče dandanes resnici služiti, vedi vže naprej, da si bo nakopal sovraštvo, sumničenje, nemilost! Njegovi prvi prijatelji bodo majali z glavo in eden za drugim ga zapuščali. Videl se bo naenkrat osamljenega. O kako težko je tedaj vstrajati, ko se roga človeku cel svet, ko ga pomiljuje, očita fa-

Digitized by Google

natizem, neizkušenost; ko mu od ene strani metajo kolena pod noge, od druge pa kamenje v hrbet!

Ravno to nasprotovanje izhajajoče od javnega mnenja oplaši marsikoga, da sredi poti ostane, ali se celo sramotno vmakne. Mi nismo pogumni dovolj, da bi svetu pokazali katoliško čelo. Da govorim z Vami! „Ali nismo polni predsodkov za vse cerkveno? Ali se ne sramujemo in bojimo spoznati, da se priznavamo k čistim, nekaljenim idejam katoliškim, da stojimo na katoliški podlagi in s te opazujemo vsak pojav?“ Zatorej ni odločnosti, ni vstrajnosti; povsod omahljivost, povsod popustljivost. „To cincanje in mencanje je pogubno in preči, da katoliški duh ne prodre v javno življenje . . . Vsak vojak se ponaša sè svojo obleko, sè svojim orožjem in zastavo. Zakaj naj se je mi sramujemo, če je razcefrana? Nič več! Ponosno dvigni se katoliška zastava, in mogočno vihraj nad nami! Samostojno hočemo stati in gledati in v prah vreči malika javnega mnenja!“

To je pošteno, to je možato! Resnica, večna, nespremenljiva ne pozna pogajanja z javnim mnenjem, ki se je izneverilo Bogu, ki se menjava po trmi podkupljenih vrednikov, po žepu spekulajočih židov.

Ker tako lepo govorite, dam Vam še dalje besedo: „Če je boj za resnico — pišete — sploh težaven, težavniši je za sv. versko resnico; ker ji nasprotujejo ne le zakleti javni sovražniki, ampak ona ima tudi polno zakritih sovražnikov, ki so polni predsodkov zoper njo, zato pod pretvezo previdnosti tako radi oporekajo zoper njo. Zlasti radi povdarjajo krščansko ljubezen in vljudno obliko. Kar se tiče te oblike, piše dr. Scheicher v nekem članku z napisom „die schärfere Tonart“: „Kjer gre za osebo, ne sme se nikdo nevoljnega, razdraženega kazati, tudi če imamo z najrobšim človekom opraviti; toda kjer gre za načela, moramo nategniti drugo struno.“ In o tej „struni“ nadaljujete: „Sicer pa se sme napadati z vsemi poštenimi sredstvi; tudi ironija in sarkazem sta dar božji, kdor ju zna rabiti. Mehka oblika pa je prosta vsakemu, samo resnica hoče na dan nezavita in nezakrita in ne na skrivnem in ne kot pritiklina sebi podrejenih idej, ona hoče prvo in častno mesto mej vsemi drugimi — njenimi deklami.“

Ni pa zadosti odločno odbijati nasprotniške napade in braniti resnico, ampak stvarjati moramo tudi sami. Kako pa, odgovarjate prav klasično: „Pri korenini je treba začeti; korenine pa so ideje, te zmagujejo in odločujejo. Protiverske ideje širile so se po vsem svetu s pomočjo slovstva najprej mej inteligenco, odtod so se zaplodile mej ljudstvo. Naš narod se je tudi bolj kaker je bilo treba, vdeležil tega „napredovanja“, in tudi v ljudstvo je vže ta strup prešel, vsak ga lahko čuti. Torej mora tudi reakcija isto pot iti — ideje znanstveno vtemeljene, v slovstvo

Digitized by Google

zasejane. Kaj pomaga jez na vrhu krpati, če ga v temelji voda razjeda?"

In ideje — kako razširjati v ljudstvu? Posnemajmo pri tem — liberalce. Res, izvrstno pišete: „Kdor hoče svoje blago razprodati, mora kričati in ponujati in — hvaliti, za inserate mora izdajati, na somnje hoditi in na vse načine poskušati, da robo razpeča. Kdor mirno sedi poleg svoje zaloge, ne bo nič prodal. Možje, ki so živeli drugim idejam, so dobro umeli to reč. Časniki in knjige in društva in veselice in izleti in zastave in pesni in spomeniki: to so sredstva, s katerimi se ideje popularizujejo in razširjajo. Ne pravim, da se je doslej samo slaba reč razširjala s temi sredstvi — razširjala se je n. pr. pri nas narodna zavest, in to je bilo dobro — vender jaz tu govorim o gibanji katoliškem, in dosledno njemu vsporejam protikatoliško gibanje. Nasprotniki so znali to dobro porabiti; otroci sveta so še vedno boij premeteni, kakor otroci luči. Poglejte: povsod so liberalci sè svojimi časniki in društvi prej, in za njimi še le katoličani v defenzivi z istimi sredstvi. In oni mislijo vedno na nove pomočke in nova pota; ljudje se ene reči kmalu naveličajo in preobjedó; treba je s časom napredovati, preveč konservatizma ni dobro. Pri nas smo imeli v začetku dva lista: „Novice" in „Danico". Kolikrat se je delovanje „Novic" porazdelilo po različnih novih časnikih, „Danica" je bila še vedno samica. Papež ima n. pr. tudi svojo zastavo: kolikrat jo vidimo?"

In tako si obetate od krščanskih idej, od krščanskega duha nove, zlate prihodnosti. „Krščanski duh edini rešil bi socijalno vprašanje; krščanski duh rešil bi zlahka tudi narodnostno vprašanje." Da, od krščanskega duha pričakujem tudi jaz i to i veliko drugega, pričakujem vse, kar se dobrega dá upati za človeštvo!

A početnik tega duha, naš Božji Odrešenik, si je izbral v njegovo razširjanje — ljudi. In ti ljudje se rekrutirajo pred vsem iz vrst katoliških bogoslovcev, kateri vstopajo v veliko armado, ki se imenuje katoliška duhovščina. O tej pišete: „Če naštevajo različne velesile sedanjega časa, jaz pravim: katoliška duhovščina je tudi velesila; in če se ta vzajemno vpre, odjenjati mora pekel."

Da bi li Kristusov duh to armado prešinil vže v rekrutih! V to pa nič bolj ne želim, kaker da bi se vsi Vaši drugovi po Slovenskem, ki se pripravljajo k vzvišenemu poklicu — sveto služit cerkvi in domovini, dali vznesti od tistega plemenitega ponosa, ki ga javljate v sklepu svojega govora: „Kristus ima pravico, da se mu darujemo z vsemi svojimi zmožnostmi, še bolj pa, drugič: da se ne sramujemo njegove svete službe. Česa se imamo sramovati in bati? Liberalci se ponašajo s prostostjo in s prosvitljenostjo. Nismo li mi prosti? „Če vas Sin oprosti, boste resnično prosti." Nismo li

Digitized by Google

prosvitljeni? Sinovi smo očeta luči. Oj plemenitost našega stanu! Da bi spoznali svojo odliko, videli bi, da opravičeno gledamo s ponosom v svet! Da, mi bi imeli pravico prezirljivo gledati na zaslepljence, ki tavajo v temi in v smrtni senci. ko bi ne vedeli, da je nezaslužena milost, da smo poklicani k luči, da spoznamo Boga, da v pravi luči gledamo svoj namen in namen vsega stvarstva."

Tako Vi. Jaz pa ničesar bolj ne želim, kaker kar sem vže rekel — da bi vsi Vaši drugovi po Slovenskem tem nazorom odprli um in srce. Da ste mi zdravi! Spomnite se še kdaj Vašega *M.*

POLITIČNI ODDELEK.

S tem naslovom odpremo v svojem listu nov oddelek. Sicer smo tudi dozdaj razpravljali vprašanja, ki segajo v politiško stroko, vender hočemo odslej na politiko obračati več pozornosti. Razlogov za to imamo dosti. Politika je bila v javnem življenji narodov vedno važna; a dandanes ji daje vstava tem večo važnost.

Bomo pa prvič govorili v obče o politiki kot o posebni znanstveni stroki razvijaje načela prave politike ter izvajajoč pravila, po katerih se mora ravnati politik. Prvi del bo tedaj teoretičen in splošne veljave.

V drugem delu se bomo ozirali na časovne dogodke; a zabilježevali bomo le znamenitiše, take, kateri določivno vplivajo na razvoj sedanjosti. Presojali bomo pa prikazni na političkem polji z višega, modroslovnega in zgodovinskega stališča, zasledujoč njih prave vzroke, kateri ostanejo navadno skriti dobi, kakeršna je naša, dobi, ki ocenjuje vse le po zunanjem lici.

Ne pa, da bi si s tem prisojali vže Bog ve koliko politiško zrelost in modrost! Ne očitaj nam radi tega nihče, češ, da se prevzemamo. Mi menimo tako: ako imajo dandanes po svetu — kar velja deloma tudi o Slovencih — v politiki, posebno vkoliker se javlja po časništvu, prvo besedo ljudje — kruhoborci, ljudje brez vsake više in načelnostne omike, ki nimajo ni duha ni sluha niti o modroslovji niti o zgodovini, ako se taki ljudje šopirijo pred občinstvom kot politiški vedeži, tedaj se nam zdi, da imamo tudi mi vsaj toliko pravice govoriti o politiki. Mi celo menimo, da ravno od takih politikov (?) izhaja dandanes narodom največ i duševnega i telesnega zla. Oni nam mědejo pojmo,

Digitized by Google

oni nam zatemnjujejo duševno obzorje, oni dramijo v ljudstvu niže strasti ter je zorijo za politiške in socijalne prevrate. Nasproti blodnjam in v nebo vpijočim nezmislim, kaker jih svojemu slepemu občinstvu podajejo „Slovenski Narod“, „Brus“ in drugovi, naj bi pameten človek ne smel črhniti o politiki?! Toliko ponosa pa vender še imamo, in upamo, da nam ga ne bo nihče vzel za zlo; ako bi pa hotel, mu ne vemo pomoči!

Kaj je politika. Aristotel pa sv. Tomaž.

Beseda „politika“ je grška; izvaja se iz πολις, ki pomenja mesto, državo. Prilog πολιτικος znači vse, kar zadeva državo. Tako je tudi πολιτικη namreč τεχνη — politika sploh umetnost ali zvedenost, kako opravljati posle, ki se tičejo države. Kdor dejanstveno izvršuje te posle, pravimo, da politikuje.

Mi pa ne jemljemo tu „politike“ kot dejansko vpravljanje državnih poslov, ampak čisto teoretično t. j. kot vedo, katera iz enega principa enojnostno izvaja in vtemeljuje ona načela, ki imajo voditi tiste, kateri dejansko politikujejo. Politika kot veda ali znanstvo je sistematičen obseg takih vodil.

Kaker znano, se ločijo vede v spekulativne in praktične. Vpraša se tedaj, kateri vrsti ved se ima prištevati politika.

Da rešimo to vprašanje, si moramo ogledati predmet, s katerim se bavi politika. Predmet ta je država. Tako tudi Aristotel v knjigi Πολιτικων raziskuje pred vsem o bistvu in početku države. Koj prvo poglavje začenja po glavni misli tako: Vidimo, da vsaka država je nekako društvo; vsako društvo pa je osnovano v dosego katere dobrote; ker radi tega, kar se zdi dobro, vsi vse delajo: jasno tedaj, da (tudi pri državi) vsi namerjajo katero dobroto.

Tem besedam Aristotelovim podaje sv. Tomaž obširen in duhovit komentar, v katerem dobimo odgovor na gorenje vprašanje in ob enem temeljito pojasnilo o pravem bistvu politike. Ako povzamemo malo prostejšo zmisel Tomaževega izpeljevanja, imamo naslednje glavne točke:

Vsakateri znanosti svrha je spoznanje. Ločuje se pa vse spoznanje na dvoje po dvojni vrsti reči, ki so spoznanju predmet. Ena vrsta obsega naravine tvorbe, druga umetnostne tvorbe ali umotvore v najširšem pomenu. Tvorbe na-

Digitized by Google

ravine ostanejo vedno take, kakeršne so, človek jim ne more ničesar dodati niti jih kakerkoli spopolniti; razum jih tedaj le spozna, kakeršne bivajo v resnici, in pri tem ostane; ne spoznava jih pa tudi v to, da bi jih po spoznanji spopolnjeval ali dal jim drugačno, popolniše bivanje. Tu je tedaj razum čisto spoznaven, a ne tvoriven: tako spoznanje se zove spekulativno.

Drugače je pa pri umotvorih. Gledé teh je razum ne le spoznaven, ampak tudi troriven. Umotvor ni le tvorba naravina, ampak tudi človekova. Človek vporablja, kar nahaja v naravi, kot snov ali sredstvo višim tvorbam, katerih nima narava. Vkoliker se tedaj umotvor razlikuje od tvorb naravinih ali nad nje povišuje, vtoliko je tvorba razumnega človeka; tu je torej razum človeški ne le spoznaven, ampak tudi tvoriven. In ravno tako, ako ima razum umotvor pred sabo vže dovršen, ga ne le naredi za predmet svojega spoznanja, vpoznajoč ga, kakeršen je, ampak se razklene nad predmet sam, razmišljujoč, kako bi se dal drugače in popolniše stvoriti. Spoznanje umotvora ima tedaj poleg spekulativne tudi drugo, praktično stran; in radi tega se imenuje tako spoznanje praktično, in vede, ki se snujejo na podlagi takega spoznanja, zovejo se tudi praktične.

Potem takem ni torej težko določiti, v katero vrsto ved spada politika. Politika je veda praktična. Njen predmet je namreč država. Ta je pa nekako društvo, v katero se shajajo ljudje, da dosežejo, kaker uči Aristotel, neko dobro; to dobro namerjajo vsi enako. Potemtakem je država ne le predmet spoznanja človekovega, ampak ona je tudi tvorba razuma človeškega; pri njej se razum dejstvuje ne le teoretično, ampak tudi praktično, tvorivno.

Politika kot veda, razlaga sv. Tomaž, ima sicer, kaker vsaka veda, tudi spekulativno stran, vkoliker opazuje posamezne dele državo sestavljajoče, nadalje njih lastnosti, njih nagnjenje, ter si iz tega nasnuje primerno pomisel (Vorstelluug) o celoti; a druga, in sicer poglavitna, je praktična stran, ker politik opazuje državo in njene dele s konečnim namenom, kako bi se dali posamezni deli in s tem država sploh spopolniti. *Dalje.*

* * *

Digitized by Google

Kard. Lavigerie o republiki. — Rimsko vprašanje. — Katoliško internacijonalno gibanje.

V Gorici 1. januarija 1891.

Ideja rimskega papeštva se v svoji nevmrljivi moči znova poveličuje pred svetom; to pa tem bolj, čim bolj je revolucija papeža oropala vseh zemeljskih sredstev.

Imamo pa iz zadnjega časa posebno dve izjavi od rimske Stolice, kateri ste imenitne politiške važnosti. Prva je bolj posredna. Znana je kardinala Lavigerie-a napitnica oficirjem francoske vojne mornarice, v kateri se sivolasi prvoboritelj za prostost afrikanskih zamorcev poslavlja od monarhične stranke izražajoč svojo popolno vdanost republiki. Tudi ne dvomi nihče več, da je kardinal govoril s porazumenjem papeža samega, vsaj kar se tiče bistvenega obsega njegovih besed.

Francoski katoličani so dobili s tem migljej, kako se imajo odslej vesti nasproti republiki. Mi moramo v tem le občudovati modrost rimske politike S Henrikom V. l. 1883. se je položila v grob legitimna kraljevska linija Burbonov. Monarhistična politika je prišla vsled tega v negotov tir; splošna zmedenost in negotovost se je polastila duhov; brez določenega smotra so čedalje bolj razcepali in gubili svoje moči. Nekateri so kar obupali, da bi se kdaj obnovila monarhija, in se poprijeli republike; drugi so se začeli opirati na grofa Pariškega, iz linije Orleanov. In res, zdelo se je, kaker da bi znal Orleanec še kdaj zasesti kraljevski prestol Burbonov. A grof Pariški je dedič ne le imena, ampak tudi tradicij Orleanskih. Vsa breznačelnost in nedoslednost katoliškega liberalizma, katerega nositelj je ime Orleansko, bi ž njim znova zavladala na Francoskem ter kužila katoliško čustvo velikega naroda. Veče nesreče za Francoze si ne moremo misliti. Opomin prišel je o pravem času. Beseda iz Rima se je oglasila po ustih kardinalovih in razgnala temo negotovosti: Francozi, poprimite se republike. To morete storiti z dobro vestjo: prvič ne kratite več pravice nikomur, ker postavnega nositelja monarhične oblasti ni več; drugič se kot republikanci nikaker ne stavite v nasprotje s katoliško cerkvijo, ker ta se spravi z vsakeršno vladbo (vladarsko obliko). Še več! Ako združite svoje moči, vam je mogoče potom republikanske vstave in svoboščin povspeti se do vladanja ter tako postavno Francoski vrniti katoliško lice. Saj imamo pač vzgledov, kako more cvesti katoliška vera tudi v republiki. Poglejmo li v južno Ameriko! Cerkev se od republike ničesar ne boji. Česar se pa mi posebno veselimo, je vdarec, ki ga je s tem prevratom francoske notranje politike dobil katoliški liberalizem

Digitized by Google

kateri se je ravno pod plaščem kaker Napoleanske, tako posebno Orleanske monarhije vedno skrival in sto let zaviral prosti vzlet katoliškega duha. Katoliško liberalstvo sè svojim brezbarvenim polovičarstvom je na Francoskem vničeno! Bližnja prihodnost bo to pokazala.

Kar se tiče Lavigerie-vih izjav, so se nekateri največ spodtikali nad pismom, ki je je poslal nekemu „francoskemu katoličanu", in sicer posebno nad izrekom, da bo v bližnji prihodnosti povsod obveljala republika.

Mi pa menimo, da bi se ne smel nad tem izrekom nihče spodtikati, najmanj pa kardinalu samemu kaj očitati. On ni pač te misli izjavil iz prevelike gorečnosti do republike, kot načelen nasprotnik monarhističnega principa, ampak govoril je to kot temeljit poznavatelj zgodovine. Njegove besede so besede politika, ki iz sedanjosti prerokuje prihodnost, tako ali drugačno, kakeršna vidi, da bo; a kakšna bo, ni odvisno od njega. Tudi mi nismo naklonjeni republiki pred monarhijo, in vender zadosti le oči odpreti, in videti moramo, kako ginejo monarhije, a za njimi sledijo republike. Mehika, Brazilija — dva najnovejša vzgleda. Portugalska, Italija, Španija se majajo, da nam vsak dan zna prinesti novico, kakeršna nam je došla lani iz Brazilije. Kaj pa absolutistična Rusija, katero spodjeda nihilizem? Kaj Nemčija? Vemo, kako strašno se je v zadnjih letih včvrstila socijal-demokracija. In sicer v dobi znanih postav proti socijalistom. Kaj pa bo zdaj, ko so se omenjene postave odpravile? Vzemimo tedaj, da raste socijalizem v Nemčiji trideset let v razmeri kaker doslej — kam pridejo Nemci z monarhijo?

Nam se kardinalove besede ne zdijo besede vnetega, monarhijo črtečega republikanca, pač pa so besede politiškega preroka, ali recimo — te besede so opomin vsem prijateljem še obstoječih monarhij, vsem čestivcem čestitljivega monarhističnega principa. Nam se zdi, kaker bi se odmeval iz teh besed svetopisemski: Et nunc reges intelligite! Zapomnite si, oj vi vsi, ki vladate narode!

Monarhična Evropa je obrnila hrbet tisti cerkvi, katera je najzvestejša gojiteljica vladarske avktoritete, katera je kralje mazilila in brzdala narode, da so v njih spoštovali namestnike Božje, katerim so v vesti dolžni pokorščine — in tako se je razcvel racijonalizem, ž njim zaničevanje avktoritete, ž njim nauk o ljudskem samooblastvu: to je spodjedlo monarhične stebre, to zmajalo kraljevske prestole. Mi, kot Avstrijci, nismo republikanci, mi prelijemo kri za svojega cesarja; a ravno ker smo eminentno monarhični, ravno zato nas boli, ko vidimo, kako se po javnih šolah v mladih duhovih zadušuje spoštovanje avktoritete, kako se še nežni mladini hvalijo, priporočajo, v roke potiskajo pisatelji, kaker de Amicis, kateremu so Garibaldi, Cavour, Mazzini in drugi zakleti sovražniki monarhističnega principa, vzori domo-

Digitized by Google

vinske ljubezni, vzori blagih mož, ko vidimo, kako se duh socijal-demokracije, kako se duh masonstva širi mej narodi! In to vse se godi pred očmi in neredkokrat s pomočjo javnih vradnikov, kateri nosijo na uniformi od spred in od zadej čestitljivi „c. k.“! Kako dolgo se bodo mogle pač še vzdržati monarhije, potem ko jim bo na tako razne načine duh lože, ki je duh negacije, duh vpornosti, odtujil narode?! Dajte se torej podučiti, ter snamite cerkvi z rok okove, v katere ste jo vklenili z brezštevilnimi paragrafi, in ona vam bo vtrdila prestole, bolj kaker vse vaše vojske in bajoneti!

* * *

Druga izjava je papeževa okrožnica do škofov in ljudstva italijanskega. Ta okrožnica bo bistveno pripomogla, da dozori tako zvano rimsko vprašanje. — Rimsko vprašanje? Da, to se je s papeževim pismom pomaknilo za en korak dalje. V njem papež znova krepko povzdiguje glas kažoč na krivice, na očitno in zvito preganjanje, katero mora trpeti od oblastnikov nove Italije. To je slovesen protest, kateri bo našel odmeva ne le v srcih katoliških Italijanov, ampak po vsem katoliškem svetu.

Mi smo prepričani, da rimsko vprašanje dobode svojo rešitev, kako pa in kdaj, je zapisano v skrivnostni knjigi Božje previdnosti. Sicer moramo govoré o tem vprašanji dobro ločiti bistvo od nebistvenega. Rimsko vprašanje pomeni vprašanje o neodvisnosti papeža samega in ž njim katoliške cerkve. Ne sicer kaker bi cerkev absolutno ne mogla obstati brez lastne, politiško neodvisne države — Bog je vstani jo tudi brez tega ohraniti; a to bi se moglo zgoditi le izvenrednim potom Božje previdnosti. Ker se pa Bog pri vladanji sveta in svoje cerkve ne poslužuje izvenrednih sredstev nego le izjemno in za kratek čas, bo gotovo tudi papežu pripomogel do zaželene neodvisnosti. Rimsko vprašanje bo rešil Bog sam; ker Bog, kaker uči sv. Anzelm, ničesar bolj ne ljubi nego prostost svoje cerkve.

Ako motrimo sedanje razmere po Evropi in v Italiji, je pač malo upanja, da bi s čisto naravnimi pripomočki papež prišel do svojih teritorijalnih pravic. Kdor se pa dvigne malo više, na stališče katoliške vere, mu bode nemogočost mogoča, da verjetna. Vže veliko razsvitljenih mož — opozorili bi radi na temeljite članke, katere je o vsodi katoliške cerkve v bližnji prihodnosti pred leti prinašala „Civiltà Cattolica“ -- je izrazilo svoje prepričanje, da bo Bog sam neposredno segel v človeške razmere in papeštvu pa cerkvi pripomogel do zmage. Isto smisel zdi se, da ima tudi molitev k sv. Mihaelu, katera se opravlja po sv. maši. Ta molitev bo vslišana, prej ali kasnej.

Kako bo pa vslišana, je drugo vprašanje. Gotovo je le to, da Bog privede papeža k prostosti, in ker se ta prostost redno ne dá ohraniti niti izvrševati brez teritorijalne neodvisnosti, go-

Digitized by Google

tovo pride papež tudi do te Odvisno je pa od Božje volje, kje bo v prihodnje papež izvrševal svoj najviši posel. Sicer pa bodi to kjerkoli, tudi ko bi ne bilo v Rimu. vender pravice, katere ima papež do Rima in svojih nekdanjih pokrajin, ostanejo svete, in rimska Stolica ne bo mogla nikdar jenjati, da ne bi jih zahtevala od tistih, ki bi dejanski zemljišče sv. Petra imeli v svoji oblasti. Da bi pa moral tudi v prihodnosti ravno Rim biti sedež neodvisnega papeža, ni nikjer zapisano, niti ni verska resnica. Papež ostane naslednik Petrov in namestnik Kristusov, tudi ako ne bo v Rimu. Ali ni mogoče, da se središče katoličanstva premakne bolj proti izhodu ali proti zapadu? Sedaj seveda nam ne ostaja drugega, nego da s papežem odločno kličemo po sveti dedščini Petrovi. To zahtevamo in bomo zahtevali, tudi potem, ko bi morebiti papež drugje dospel do teritorijalnega samooblastva.

Reči pa smemo, da se je vže pričelo po katoliškem svetu neko internacijonalno gibanje za papeževo neodvisnost in teritorijalno samostojnost. V zadnjih dveh letih so se po Evropi in Ameriki obhajali razni cerkveni shodi in na vseh se je več ali manj povdarjala potreba po papeževi neodvisnosti. Dalje se je nedavno od tega na Francoskem osnovala zaveza tako zvanih služabnikov sv. Petra. Kaker kaže, se bo to društvo razširilo po vsem katoliškem svetu. Služabniki sv Petra bodo, kaker pravi eden njih osnovateljev, sv. Stolico obdali z vojsko vernikov, kateri se bodo shajali izmej raznih narodov In kaker se dá sklepati iz nedvomljivih znamenj, se javno mnenje celó mej nemškimi in angleškimi protestanti obrača čedalje bolj na papeževo stran. Ali bi ne znalo priti torej kdaj do tega, da bi narodi katoliški sami, da bi krščanska Evropa skupnemu očetu podarila ozemlje, kjer bi mogel prosto in neodvisno izvrševati svoj posel? Ali da bi Evropa pritisnila na zedinjeno Italijo, da povrne papežu prejšnjo neodvisnost? Sicer bi pa tudi pritisek od zunaj malo koristil, ako bi ne našel papež v Rimu in Italiji odprtih src. Iz srca si papež tudi odpira: brezštevilne so miloščine, katere deli posebno v Rimu; Leon XIII. je vstanovil vse polno zavodov, dobrodelnih odborov, šol: nihče ne ve za družine, katere podpira sè svojim trdo prihranjenim denarjem. Ako bi pa Italija res ne imela več srca za očeta katoličanov, tedaj bi se moralo prej ali kasnej zgoditi, da jo papež zapusti ter se naseli v drugem narodu.

* * *

Omenili smo internacijonalno gibanje po katoliškem svetu. Več reči povspešuje to gibanje; pred vsem pa papeštvo samo. Vdarec, ki ga je prizadela revolucija papežu, obudil je občekatoliško zavest; kar trpi glava, občuti celo telo. To zavest je nemalo povišala definicija papeževe nezmotljivosti. Skupna vez ka-

Digitized by Google

toličanstva je vera; a ravno papeževa nezmotljivost je sklepni kamen katoliške vere. Še druga vez sklepa dandanes vedno tesnejše katoliška srca. To je pobožnost do Srca Zveličarjevega. Srce Božje obsega vse, kaker ljubi vse; čim bolj se tedaj bližamo njemu, tem bolj se zbližamo tudi mej seboj. Tu je skupno ognjišče, na katerem vse en ogenj ogreva, vse giblje.

In to občekatoliško gibanje se javlja čedalje silniše. Klic po oproščenji sužnjev se iz Afrike odmeva po Evropi; nemški katoličani izražajo sočutje s španskimi; katoliška Amerika pošilja pozdrav katoličanom nemškim; za kar bijejo srca katoliška v Italiji, za isto se vnemajo katoličani v Belgiji. Na to rastoče internacijonalno gibanje obrača tudi Leon XIII svojo posebno pozornost. On je hoče organizovati in se ga okoristiti za sveto cerkev. Ravno zato je poklical k sebi v Rim slavnega boritelja za katoliško prostost, škofa lozanskega, kard. Mermilloda: on ima voditi in organizovati duševno gibanje po katoliškem svetu. Moči katoliške, ki so žalibog preveč še raztresene, se morajo zbrati v skupni smoter, kaker razkropljena vojska pred bitvo. Bitva, odločivna bitva se bliža. Tudi Bogu in cerkvi nasprotne moči se zbirajo. Zbira jih in organizuje framasonska internacijonala. In žalibog, da ta organizacija prehitro napreduje. Se ne čutijo li socijalisti in framasoni vseh dežel, vseh narodov kot brate mej sabo? Ali ne zapazujemo poslednjih let, v kako ozki zvezi in nekaki soodvisnosti je socijalistično gibanje raznih narodov in dežel? V čem se razlikujejo tirjatve nemških socijal-demokratov od avstrijskih ali od francoskih? Nimajo vsi enega programa, vsi enega jasno določenega smotra? In se ne poslužujejo vsi, kaker da bi se sporazumeli, istih sredstev v dosego svojih svrh? Tej strašni vojski, ki preti prevreči socijalni red, ne bomo kos, ako se ne organizujemo po strogo katoliškem komandu. Zginiti mora izmej nas breznačelno, neodločno poloviČarstvo, ki le krha naše orožje, da nas nasprotniki prezirajo in se nam posmehujejo.

In hvala Bogu, da poloviČarstvo res tudi gine od dne do dne, koncilijativni elementi se stajajo, srede v kratkem ne bo več: ostaneta le dva tabra — desnica in levica — brez centruma!

Proces ločitve po načelnostnih nasprotjih se je začel vršiti tudi pri nas v Avstriji. Ker so pa naša politična razmišljevanja vže preveč narastla, bomo o tem govorili v prihodnji številki.

Digitized by Google

LISTEK.

Spomini iz Pariza.

(*Potopisne črtice*).

Ne vem, zakaj se mi spet obujate, stari spomini? Zakopal sem vas in rekel, da ostanete zakopani, ker nikar nisem mislil, da imate še kako vrednost nego le za-me, čudnega samotarja, ki ne more izhajati z nikomer na svetu. A zdaj vstajate iz groba, in silite na dan. In jaz ne vem, kaj to pomeni. Pa odprem vam vrata: prepričan sem — zato ker ste francoski, sprejeli vas bodo radostno vsi . . . .

(*Iz Lurda v Pariz. Orléans.*)

Bilo je tedaj meseca avgusta l. 1886., ko sem nekega dne ob 10. predpoldne sedel na železnični voz, ki me je imelz lurdske postaje (kar sem doživel v Lurdu bom pozneje popisal v „R. Kat.“) prepeljati v Pariz. Bil sem sam, kaker se spodobi za samotarja. Pač! nekdo me je spremljal — nemško-francoski slovar, ki sem ga tiščal v žepu, da mi je v sili pomagal preriti se skozi ljudi tujega jezika. Sedel sem pa ne v prvem, ampak v tretjem razredu — na leseni klopi.

Ker sem bil pa sam in nisem imel s kom govoriti, sem se zamislil. Mislil sem v francosko zgodovino. Francoska zgodovina — tako stara! in vender tako nova, in vender vedno mlada! In vender se dá Evropa — celo Nemčija — od Francoske, ne da bi vedela, ne da bi hotela, voditi. Voditi pa — sama ne vé kam! Tako je: Francija ima nekov mik, ona očaruje in omamlja vse, da zatelebani drvijo za njo, kaker nori mladiči za zijalasto čufico, nič ne dé, da jih spelje tudi v prepad,

Od časa do časa sem se pa vender predramil in pogledal skoz okence, kjer so se mi spred oči naglo premikali vinogradi, njive, gozdi. Čeravno sem preidealističen, nego da bi me moglo zanimati poljedelstvo, vender se mi je zdelo, da Francija mora biti bogata, silno bogata. ker na vsak korak se človek prepriča, da Francozi res ne prizanašajo svoji materi zemlji, ampak znajo tirjati od nje kruha obilnega, dobrega kruha. Francozi so i pridni i umni poljedelci. Izkoristiti si znajo vsako ped zemlje. Skoraj skoz in skoz je ograja poleg železnične črte zasajena ne iz robide, kaker pri nas, ampak iz trt ali iz druzih sadnih mladik! . . . . Ali čuda tedaj, da sem tu pa tam pred kmetiško

Digitized by Google

hišo videl navaljene pšenične hlebe, malo da ne velike kaker mlinski kamen. Kako bi po njih hlepeli naši izstradani trpini po deželi!

Ker se ni vlak skoraj nikjer dalje časa vstavil, nisem imel priložnosti izstopiti ali tu pa tam pomuditi se. In tako res skoraj ne vem česar povedati s te dolge poti. Le tam nekje, če se ne motim, bilo je v Perigneux-u, sem izstopil in si nabasal žepe z živežem — bila je francoska svinjina. (Kam zabrede idealist!)

Pa še nekaj me je na tej poti prav živo zanimalo Orléans! O pogledu na to mesto oživela mi je podoba zadnje francosko-nemške vojske. Orléans je bil l. 1870-71 dvakrat v nemških rokah. Visoka, proti nebu moleča prestolna cerkev sredi mesta obudila mi je spomin na moža, ki ga tedaj ni bilo več mej živimi. Škof Dupanloup -- ime učenjaka, ime politika, a ime tudi — kar tu s hvaležno ljubeznijo zabeležim — ime slavnega vzgojitelja! Kdor je bral Dupanloupovo delo o vzgoji, mu je podoba tega moža sveta; ker imel je srce, imel je razum za nežno mladino; in priporočal bi to knjigo vsakemu, kdor se želi podučiti, kaj je prav za prav vzgoja mladine, kdor se želi vneti za njen vzvišeni poklic. Pa Dupanloup — da bi bil ostal vzgojitelj! Dupanloup je zasedel škofovski stol orleanski! Ne da bi ne bil velik tudi kot škof, velik v marsičem .... Toda Dupanloup bil je prevelik — Francoz, velenarodnostni dim mu je kratil vid, da je reči motril bolj v luči francoski, nego v katoliški. Dupanloup je bolehal za boleznijo nesrečnega katoliškega liberalizma! Te kuge se je začel otresati še le zadnja leta, prekasno. Da, prekasno — za pravo slavo, za srečo Francije, katero je strastno ljubil, kateri je tudi dosti koristil, a škodil še več s tem, da je v oni za katoliško Francijo odločilni dobi po nemški vojski, ko se je bila katoliška zavest tako krepko prebudila, pomežikoval z možmi, ki so zastopali principe 1789, in tako zapredil zmago katoliške zastave. V Dupanloupovi roki je bila takrat vsoda Francije. Vselej, ko se spomnim nesrečne dobe, me popade jeza: nesrečni Protej katoliškega liberalizma! in tedaj še le razumem sodbo, katero je nad njim izrekel Pij IX.: pestis perniciosissima! Da, racijonalizem in ateizem sam ne more pogubniši biti Božji stvari! Pa preč!

Da bi mogel! Da bi mogel pokopati spomine, katere mi v duši obuja ime — orleansko! To ime se je do naših dni svetilo na zastavi liberalno-katoliške breznačelnosti. Orleanec — grof Parižki je nosil to zastavo. Brez jasno načrtanega programa, omahujoč na desno in na levo, zadržaval je po smrti zadnjega postavnega Burbona, Henrika V., francoske katoličane v negotovosti, da so gubili še tiste moči, katere so imeli. Pred kratkim ga je zadela sodba iz ust sivolasega kardinala. Vatikan potrdil je sodbo, ki je, upamo, kaker strela z neba do korenike razcepila, vničila hirajoče drevo katoliškega liberalizma v Franciji. Prav tako!

Digitized by Google

Šlo je dalje proti Parizu. Veliki copernik, slavnoznan pod imenom „kraške burje“, se je bližal pregrešnemu Babilonu! Zrak je prihajal neznosno soparen. Vže smo pri prvih predmestjih parižkih. Kar glej, strele začnejo švigati. grom pretresa nebeški strop, in v tem trenotku, ko nas zapelje vlak v „Gare d' Orléans“ (Orleansko postajo), se vsuje nad Pariz debela toča iz zeleno-belih oblakov, kaker da bi jo vsipali vsi vragi iz pekla. Skoraj celo uro sem moral čakati pod streho v dvorišči, ker divjal je tak vihar, da ni bilo mogoče niti stopiti v kočijo. Cilinder, vže sam na sebi nič prav vzgleden, je dobil toliko ran, da je bil ves sklampan in mi ni nič kaj časti delal v elegatnem Parizu. Ravno on je bil kriv. da je marsikdo postal in me gledal — redko prikazen! To me je malo jezilo. Drugo jutro se je bralo po časnikih. da je toča po Parizu in v okolici naredila vrtnarjem škode za več milijonov.

(Prvi dan v Parizu.)

Dal sem se prepeljati v hôtel B. Odkazali so mi sobo visoko gor — nevem, v katerem nadstropji. Tu sem našel dva znanca, s katerima smo se bili vže prej zmenili, da se najdemo v Parizu. Ker je bil vže večer in sem bil truden, ni me mikalo iti v mesto. Sprejel sem pa od znanca vabilo, naj bi šel ž njim k povečerku v njemu znano parižko družino. Postregli so nam z raznimi likêrji vseh barv in vseh moči, katere smo srebali iz svitlo zbrušenih kozarcev. Bil sem vže v zadregi, kje bo toliko kotov v želodci, da dobi vsak „spiritus“ svojega, ker vseh na en kup zmetati bi ne bilo varno. Ko sem se vračal spat, duhtele so iz mene vsakovrstne vonjave kaker iz kake špecerijske štacune. Pravijo, da Francozi si kaj radi mažejo čeva s takimi dišečinami. Dober tek jim!

Moje stanovanje ni bilo daleč od Montmartre-a. Drugi dan tedaj smo se peljali na Montmartre. Od tod je najlepši razgled na parižko mesto. A nismo ga mogli vživati, ker megla ležala je lena in nepremična kakor svinec nad mestom in je zakrivala radovednim očem; le tu in tam je solnčni žarek pretrgal meglo in nam v daljini osvitljeval ogromne zgradbe ob Seni.

Pa nekaj druzega me je mikalo na Montmartre. Ta kraj ni le posvečen s krvjo slavnih mučenikov. ampak zadobil je v najnovejši zgodovini Francoske še posebno znamenitost. Na Montmartre-u zida Francija velik nacijonalen spomenik — Najsvetejšemu Srcu Božjega Zveličarja „Veliki narod“ je bil leta 1870-71 od Nemcev ponižan, Francija poteptana. A to neskončno ponižanje je imelo tudi dober nasledek: zbudilo je spečo vest katoliško, Francija je začela spoznavati svoj dolg pred Bogom in delati pokoro. Pač ginljivo je slišati, kako je 11. jan.

Digitized by Google

l. 1872 eden prejšnjih najradikalniših poslancev, Jean Brunet, v državni zbornici iznenadil poslance in občinstvo z naslednjim predlogom: „Štejem si v čast predlagati, naj izreče narodna zbornica, da položi Francija svojo vsodo v roke Kristusove. (Občno začudenje, nemir na levici.) Bog je v svoji pravici Francosko obiskal sè strašnimi kaznimi . . . . Francija je zatajila svoje najboljše sinove in zaničevala Kristusa, kateri jo je obsul z dobrotami . . . Gre za to, da rešimo domovino iz zmešnjave ter jo zopet privedemo k veri. Zatorej predlagam:

1. Francija se posveti, da bi ozdravela od svojih bolečin in vstala k novemu življenju, vsa vsemogočnemu Bogu in Kristusu Zveličarju.

2. V dokaz neomahljive vdanosti sezida Francija cerkev v Parizu.

3. Ta cerkev Kristusova, kaker tudi zastava Francije nosi naj naslednji napis: „Bog brani Francijo; Kristus je zmagavec; On vlada in vkaže". Predlog se je sprejel in koj se je pričela zidati na Montmartre-u cerkev v čast — Srcu Jezusovemu. Temeljni kamen se je postavil v pričujočnosti predsednika francoske republike 16. junija 1875., istega dne, ko je Pij IX vesoljno cerkev posvetil Srcu Božjega Zveličarja.

Ne dajo se izraziti čuti, ki so me sprehajali, ko so nam odprli mogočna vrata in smo stopili v spodnjo cerkev (kripto). V tem podzemeljskem prostoru, kamer ne sega hrup svetovnega mesta, zavzame človeka sveta resnost, neka posebna pobožnost se posede v srce. Potem ko smo si nekoliko ogledali skrivnostne prostore pod velikanskimi oboki, smo postali v prostorni kapeli, kjer je bil vže prirejen altar za sv. opravilo. O stebrih in znad obočnega stropja so visele razobešene zastave, katere so sèm poslala razna mesta francoska z napisi, kateri naznanjajo, da so se posvetila Srcu Zveličarjevemu.

Po dolgih hodnikih, mej mogočnimi stebri, smo prišli v gorenjo cerkev, ki pa tedaj ni bila še dokončana. Pač ponosen tempelj bo to, vreden velike, bogate Francije! A spomini, ki so se mi tam vtisnili v srce, so neizbrisljivi. Z Montmartre-a, iz krvi, katero so tu prelili prvi aposteljni francoski za sv. vero, vstaja nova Francija. Ta je majhna še, a ta je Francija izvoljenih. Ta Francija se očišča v ognji Najsvetejšega Srca, v ognji ponižanja in pokore; očiščena se bo povspela, in podala rešilno roko nesrečni domovini.

Ko nas je pa z Montmartre-a na večer neizmerno mesto spet sprejelo v svoje krilo, prevzela mi je srce žalost, ko sem videl, kako vse drvi za vživanjem, za razbrzdanimi veselicami. Kako daleč, neskončno daleč je ta rod, da bi mogel umeti skrivnosti, katere Francija hrani na severu Pariza — na Montmartre-u!

Digitized by Google

Raznoterosti.

„Soror Pija“ — ali zakaj dr. Tavčarju toliko smrdijo nunske šole.

Ocenjajoč zadnjič dr. Tavčarjeve spise izpustili smo prelepo noveleto „Soror Pija“. Ljubljanskemu „Brusu“, znanemu našemu prijatelju, kateremu je pa, kaker se zdi, popolnoma prešlo veselje, z nami se šaliti, gre zasluga, da nas je opozoril še na to delce dr. Ivana Tavčarja. In to je zdaj, ko se bije boj radi više dekliške šole v Ljubljani, dvakrat več vredno. Dr. Tavčar je noveleto pisal vže pred enajstimi leti, in letos je pokazal, da si je vedno dosleden in zvest — v sovraštvu in sumničenji vsega, kar le od daleč diši po cerkvi in krščanstvu. Kako dobro bi bilo za nekatere konservativne Slovence vse na drobno prerešetati, kar so kdaj taki možje spisali ali govorili — morda bi bili potem bolj previdni pri sklepanji kompromisov!

V noveleti nam dr Tavčar prinaša povest iz dnevnika samostanske odgojenke. Tu moramo res občudovati njegovo skrb — za nežni spol slovenski! Opisuje našim krasoticam črne strahove, ki plašijo v samostanskih zidovih, da vsakega, ko je prebral, pregomazi neljub čut: huš, huš, kako neprijetno je tu!

En tak strah je „mater Kordula“. Ona ima rujave pepelnate oči, dolg obraz, pa velik, močno zakrivljen nos. In kako sitna je mater Kordula! Povsod zasleduje našo gojenko, da bi videla, kaj dela. Gojenka sama se huduje: „Jaz pa sem se silno raztogotila in to mater Kordulo s tistim velikim nosom bi bila lahkodušno nataknila na oster drog, kaker natakne srakoper kobilico na bodeč trn. In še potem bi si mi ne bila čisto nič smilila!“ Mater Kordula je pa tudi hudobna! — to ji gojenka očita v obraz. „Korduli pa se pri tem izlije vsa kri iz velega obraza, in dolgi nos ji postane bled kaker vosek! Hitela je k prečestiti materi in povedala ji vse!“

Še marsikaj drugega zna dr. Tavčar povedati iz samostana. Od njega zvemo, da je „skoraj vsaka samostanska učenka zaljubljena v eno izmej nun, kateri prinaša vsako jutro vrtnega cvetja“. Ena ljubi Soror Pijo, druga mater Stanislajo itd. Le mater Kordula se zdi, da nima nobene občudovalke, za kar se pa dovolj maščuje opazujoč, kaj vganjajo zaljubljenke, da jih ovaja prečestiti materi prednici! In nune znajo „skrbno nastavljati mreže svojim občudovalkam“. One sprejemajo odgojenke v svoje prijateljstvo, in da se to goji, si dajo vsako jutro prinašati od njih cvetja z vrta. Priznavajo sicer, da „je to greh“, a

Digitized by Google

vedo tudi, „da se ta greh pri spovedi ne šteje v zlo, in da se zanj odveza prav lehko dobi". Ako izrazimo stvar v pravem pomenu, bi rekli: Nune so slabe odgojevalke, one mladino demoralizujejo, ker gojijo z učenkami osebno simpatijo. Tako simpatizovanje je za vsak zavod, za vsako šolo moralična kuga!

Dalje hoče dr. Tavčar prepričati svet, da samostanski zidovi ne krijejo le grdih Kordul in zaljubljenih „čestitih" mater in sester, ampak tudi nepoklicane nune, ki na smrt bolehajo za ranami, katere jim je vsekala — ljubezen. Ta točka v noveleti je seveda najbolj moderna in ni smela izostati. Taka nesrečnica je Tavčarjeva junakinja — Soror Pija. Bilo je pa v Soror Piji nekaj skrivnostnega, Stritar bi rekel — neskončno tragičnega. Imela je globoko oko, in — seveda obligatno — bledo lice, po katerem so se vtrinjale solze. Ranjena je bila v srci, a „svete Marije" ni mogla sprositi, da bi ji dala pozabiti, kar je bilo! In kaj je bilo? Ej no, nekdaj, ko je bila še v svetu, se je v cerkvi v „tako svetem kraji", pri „sveti službi Božji" (besede Tavčarjeve) zagledala v — svojega Ivana! Ta pa je šel s cesarjem Maksimilijanom v Ameriko. Čez leto dan pride vest, da je padel v boji. In njegova Anica „se je odpovedala svetu ter sè svojo žalostjo, sè svojimi potrtimi upi stopila v sveti (spet Tavčar) samostan", kjer jo najdemo kot Soror Pijo! . . . Toda Ivan ni padel. Ivan se vrne, najde Ano v samostanu, ter jo zarotuje, naj bode vender „milostna in naj vrže od sebe ono strašno obleko, ono strašno oblačilo, mrtvaško črno"! A Pija je bila zavezana sè „sveto" (Tavčar) cerkvijo . . in ječala je: „Bil bi greh, bil bi smrten greh!" Od tistega trenotka pa ni bilo v njenem očesu nikakega življenja več, zbolela je. In ko se je njena ljubljenka poslavljala od nje, so bile njene zadnje besede: „Oj, kako sem srečna — da bodem vmrla!"

Dr. Tavčar nas je hotel sè svojo junakinjo Soror Pijo podučiti, da v samostanu ni prave sreče, ker človek se brezvspešno trudi, da bi zatrl v srci čut spolne ljubezni; redovnice so hinavke; in dasi se resno trudijo, da bi zveste ostale svoji obljubi, vender brezvspešno, ker obnemorejo pod neznosno težo — veneče cvetice, katerim gloje črv koreniko, dokler ne vsahnejo!

Takim črnim materam, takim babjim sovam, kaker je Kordula, naj bi Slovenci v izobražbo izročali svoje zale, živahne hčerke!

Tudi za razumnike?!

Smešno je res, kako visoko misel ima brusasti „Brus" o svoji učenosti. V vabilu na naročbo se kar obrača na učeni svet, češ, za štiri forinte se dobiva pri njem za celo leto modrostne soli; piše namreč: „Brus zatorej zaslužuje, da ga razumniki

Digitized by Google

slovenski duševno in gmotno podpirajo.“ Ako je res, kar učijo estetiki o smešnem, da obstoji v stikanji skrajnostnih nasprotstev, je gotovo „Brus“ v teh besedah prinesel, odkar izhaja, največo, a tudi edino smešnico.

Še „Brus“!

„Brus“ nam sicer ne nagaja več. Izpisal se je, nima več psovk v svojem slovarji. Vender pa ga mi ne moremo pozabiti. Hoteli smo pa reči, da noben list slovenski ne okužuje toliko slovenskega naroda kaker „Brus“. Ne vem, zakaj se ga naši konservativni listi tako malo spominjajo. Slovenci, ako nam je mar, da ne dobimo iz našega pobožnega, poštenega ljudstva po kmetih in pri rokodelcih sprijenega proletarijata, kateremu ni nič več sveto, povzdignite glas ter svarite pred tako kugo. Vže v prvi številki 1891 obera po vrsti kapelane, župnike, kanonike, škofa, da je sramota. Vsi glavni članki — dve tretjini lista, so posvečeni — farjem. Verske resnice, prižnico, Božjo besedo, celó spoved in sv. mašo — vse mora osliniti in onesnažiti sè svojim ognusnim nosom!

A mi smo prepričani, da ravno zarad tega, ker je bil „Brus“ dozdaj edini s l o v e n s k i šaljivi list, so mu prizanašali katoliški Slovenci, češ, ako ni „Brusa“, potem nimamo več šaljivega lista, in to bila bi za nas — sramota. To pa ni sramota, da se tak vmazanec valja po naših čitavnicah in družinah! Naj tedaj še dalje maže papir in ž njim — duše slovenske in srca slovenska!

Spet drug list — za priprosto ljudstvo!

To je najmlaji list slovenski — „Delavski list“. Mi nismo sicer doslej dobili pred oči nego eno številko; a vže iz te smo spoznali, da se hoče s tem listom v slovenskem ljudstvu vgnezditi socijal-demokracija. Delovska internacijonala je tu vmes. O krščanstvu ni duha ni sluha. Vera je privatna zadeva — popolnoma soglasno s programom nemških in drugih socijalistov. Ne poznajo se nego le — č l o v e š k e pravice. Klerikalci metajo se skup z liberalci — kot nasprotniki delavskega stanu. Duhoven se psuje s „kecermojstrom“; pometa se s španske inkvizicijo itd. List zna tudi hvaliti „velikodušnost židov“, a očitati „vmazanost“ — škofom. Socijal-demokracija se očitno proslavlja; katere vrste socijal-demokracija pa, se razvidi vže iz tega, kako poduču je naš list slovensko delavstvo, da se zamore kaj doseči le na m e j n a r o d n e m polji. In da nihče ne dvomi o namerah lista, naj bere v „listku“, kjer se Slovencem prelagajo nauki znanega nemškega socijalista Marxa. Sicer celo stališče „Delavskega lista“ ni toliko narodno, ampak više, internacijonalno.

Digitized by Google

Vse to nekaj pomeni, da, pomeni veliko. Trst je glavno mesto slovenskih delavcev in težakov; v Trst zahajajo tudi z dežele daleč okrog kmetje iskat si dela, kateri se navadno po nekoliko mesecih vračajo na dom. Ni pač na Slovenskem primernišega mesta, od koder bi se moglo seme socijalizma hitrejše zasejati mej priprosti narod.

Tiska se pa „Delavski list“ v isti „Dolenčevi tiskarni“, v katero se je pred kratkim preselil „Slovanski Svet“. Nobile par fratrum!

Lepe prikazni za Slovence! V Trstu „Dolenčeva tiskarna“, v Ljubljani „Narodna tiskarna“, v Celji se spet nekaj snuje.

Nam se zdi, da naši liberalci vedno bolj zapuščajo narodno stališče in se pomikajo na tla mejnarodnega antikristijanstva. Po oknih svojih prodajavnic razstavljajo sicer narodne barve, a to le zato, da skrivajo za njimi svoje radikalstvo. Narodna stvar jim je vže zdavno — deveta briga.

Vboga narodnostna ideja, kako jalova si, ako te ne vznaša viša moč! Miroljubni, spravljivi naši konservativci pišejo cele mesece vvodne članke o ljudskem štetji, da bi ne izgubili pred svetom enega samega Slovenca; v dolgih, ognjevitih spisih povzdigujejo sokolstvo v tretje nebo, kaker da bi bilo res naše zveličanje v rudeči srajci sokolski, a ne v Kristusovem križi! Da bi se vsaj en del tiste odločnosti in vstrajnosti pokazalo v odbijanji toliko napadov, ki trpi mej nami katoliška stvar!

Slovenci — govorimo katoliškim Slovencem — niti čitavnice, tudi ko bi jih imeli po vseh kotih, niti sokolstvo, tudi ko bi si vsi Slovenci porudečili srajce in se popasali sè surkami, niti narodno gledišče, niti narodni ali sokolski dom, nam ne more rešiti naroda iz žrela brezbožnega liberalstva in socijalstva. Ne bodimo tako otročji! Naše društveno življenje in javno delovanje se mora radikalno prevstrojiti ter postaviti skoz in skoz na druga tla, na tla krščanska in na tla zdrave socijalne reforme. Če bomo zdravi na umu in srci, se ni treba bati, da bi zatajili materin jezik.

Za skózbog — pustite filozofijo!

Videli smo vže, da niso „Zvonovi“ leposlovci nič kaj spretni filozofi; a tudi jih več dosti ne mika, da bi se filozofično poskusili. V letošnjem vabilu k naročbi popolnoma molčijo o znani Selakovi epohalni estetiki, in tako — bojimo se — nam ostane še pred porodom pokopana na vekomaj.

Pa še nekaj. Ker smo mi toliko govorili o realizmu, zdelo se je tudi „Zvonovemu“ leposlovcu potrebno vdariti na filozofično struno realizma. In tu nas poučuje, da moderni realizem ima svoj razlog — v težnji po izvirnosti! Kako temeljito pač

Digitized by Google

pozna naš leposlevec zgodovino novejše filozofije in duševnega razvoja evropskih narodov!

Nad vse nerazumljivo pa se nam zdi opisovalna določba, katero nam podaje o realizmu z naslednjimi besedami: „Kako mi razumemo realizem? Slikati, opisovati vse, kakeršno je vse v resnici, a vender opisovati to le tako, in v takem vsporedu in v taki zvezi, da mora vzbujati estetično zadoščenje, hrepenenje po nekaj nedosežnem, skratka — da mora vstvarjati ideal v gledalci, v čitatelji samem: torej ne golo življenje — golo resnico samo, ampak golo resnico pod zlato prozorno tančico idealizma.“

Prva nezmisel, ki jo nahajamo v teh besedah, je: vzbujati estetično zadoščenje“, ker to si nasprotuje vže po pojmih; druga nezmisel: istovetiti estetično zadoščenje s hrepenenjem po nekaj nedosežnem, ker to dvoje se mej seboj izključuje; tretja nezmisel: „da mora vstvarjati ideal v gledalci, v čitatelji samem,“ ker umotvor sam mora izražati in predstavljati ideal, drugače ga tudi v gledalci ne more vstvarjati; četrta nezmisel: realizem mora „slikati golo resnico pod zlato prozorno tančico idealizma; ker reč mora biti v umetnosti ravno nasprotno t. j. realizem, narava, mora biti „tančica“ ali recimo obleka idejam, in sicer „zlata“, ne vmazana (kaker pri Aškerci), „prozorna“ obleka, tako da nam ne jemlje, kaker temen oblak, prostega pogleda v božje, v žarno obličje večnih idej, v obličje idealizma.

Za skózbog tedaj — pustite filozofijo!

Torej Stritar — vender Schopenhauerjanec!?

Tiste čase nas je „Ljubljanski Zvon“ strašno — po svoji navadi — napadel, ker smo Stritarju očitali schopenhauerjanstvo. A danes — po toliko letih — „Ljubljanski Zvon“ sam imenuje Stritarja Schopenhauerjanca! Glej stran 637 lanskega tečaja.

Pa kaj še? Na istem mestu označuje „Zvon“ Gregorčiča, kot „pravega učenca“ — Schopenhauerjanca Stritarja! Mi sami nismo šli proti Gregorčiču tako daleč. Kaj pa reko k temu tisti „katoličani“, kateri so takrat smatrali za svojo dolžnost iti proti nam v ogenj branit od nas napadeno krščanstvo Gregorčičevo?

Digitized by Google

Vsem prijateljem in znancem naznanjam s tužnim srcem, da mi je vmrl dne 9. januarija, 63 let star, preljubljeni oče

ANTON MAHNIČ,

posestnik v Kodbilji na Krasu.

Bolehal je vže dalje časa, a pred dvema mesecema se mu je toliko shujšalo, da se je moral vleči. Izdihnil je, popolnoma vdan v Božjo voljo, previden sè sv. zakramenti. Na poslednjo uro me je Bog poklical k njemu priporočit mu dušo. Zadnje besede, ki sem jih slišal od njega, so bile: „Moli za me, videli se bomo spet.“

Spominjajte se pred Bogom njegove blage duše!

V Gorici, 14. januarija 1891.

Dr. Ant. Mahnič,
profesor bogoslovja.

Digitized by Google

Listnica vredništva.

V. č. g. K. v Š. — Zamudili ste vlak za eden ali dva dni. Rekel sem vže, da ne bo nič, ker — ne zamerite — poznal sem Vas. Vže se mi je nekaj noter kuhalo, in skuhati sem Vam jo mislil precej gorko. No, zdaj sem se potolažil. V 2. številki prinesem gotovo tudi Vaš spis. Podpisal Vas bom pa s polnim imenom; mislim, da mi ne boste vgovarjali. Sicer pa skrbite še o pravem času za nadaljevanje, ter vprihodnjič naj dojde pošta vsaj par minut pred odhodom vlakovim. Zdravi ostanite!

V. č. g. A. H. v K. — Lepa hvala, da ste mi izrazili svoje sožalje. Ondan ste mi poslali knjižico, v kateri se razpravlja o duši človeški. Vam je morebiti všeč, da jo kratko ocenim v «R. Katoliku»?

P. v Lj. — Najbrže boš pogrešal ta pot rubriko, ki je doslej zavzemala glavno mesto na platnicah: «Liberalna kritika». Res, žal tudi meni! Pa kaker se zdi, so se zarotili proti «R. Katoliku» — z molčanjem. Vender jim od časa do časa prikipi iz srca skoz usta kaka beseda. Tako ni tudi «Sl. Narod» mogel skleniti starega leta, da bi se me ne bil še enkrat ljubeznjivo spomnil. Zagodel mi jo je pa tako: «V slovenskih deželah je boj za narodnost prva in najvažniša zadeva, nikaker pa ne «malikovanje», kaker se je to sveto borbo drznil s p l a č a n o roko krstiti znani «derviš Mahmud» tam ob deroči Soči». Seveda bi moral dnevnik slovenske liberalne inteligencije navesti tudi mesto in stran, kje je našel tak nauk v našem listu. No, pa pustimo ga, vemo, da je prenesramen, da bi bil sploh zmožen česar drugega nego laži in obrekovanja. Kar se pa tiče zakladov, katere si spravljam sè svojim pisateljevanjem, naj se potrudijo vredniki «Narodovi» do mene v Gorico, in izročim jim ključe do svojih blagajnic, in karkoli najdejo aktivnega, naj odneso; vrhu tega jim plačam še pot sèm in nazaj.

Nadalje smo pisali o ženskem učiteljišči v Gorici; a sl. drž. pravništvo nam je radi tega list zaplenilo, in tako smo morali ta del izpustiti.

VREDNIŠTVO.

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

TRETJI TEČAJ.

II. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja.

V GORICI.

HILARIJANSKA TISKARNA.

1891.

Izhaja vsak mesec po enkrat. Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Obseg.

Ljudski poslanci — pa ljudska in Božja volja. *Volitveni kandidat — pred ljudstvom in Bogom* . . . . . str. 49

Novodobna veda — pa Aristotel in Tomaž Akvinski . . „ 52

Metafizika spolne ljubezni. *Nravstvene meje spolne ljubezni. Spolna ljubezen v novejšem leposlovji. Naturalizem* . . . . . „ 55

Glasba — umetnost . . . . . „ 60

Pisma brezvercu *o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih: VI. Razgovarja se o prosti volji* . . . . . „ 65

Razmišljavanja o verski šoli *na podlagi češke knjižice* . . „ 69

Politični oddelek. *Mej praktičnimi vedami je politika najglavniša. Dvoje se zahteva od pravega politika. Dve misli o novih volitvah. Katoliško gibanje na Češkem. Brezglavnost slovenske politike* . . „ 73

Listek: *Iz dnevnika Štefana Hodulje XIV.* . . . . . „ 85

Raznoterosti: *Jules Simon o sestrah sv. Vincenca Pavlanskega. — Svoboda vesti v Ameriki in — krščanski Evropi. — Pomenljiva knjižica. — Ekumenični patrijarh razkolniške cerkve glava — le „idealna“. — V pojasnilo razkolniške propagande mej avstrijskimi Slovani. — V drugo: razpis in poziv!* . . . . . „ 91

Listnica vredništva.

Veleuč. g. doktor in prijatelj v Lj. — Lepa hvala za pojasnilo! Porabil sem, kar mi je bilo mogoče. Se priporočam za drug pot.

V. č. g. V. v Br. — Za to številko nekaj prekasno. Brezdvomno pride v prihodnji. Kaj takega radi sprejmemo: naj svet spozna, kako ne le mi, ampak tudi drugi sodijo o lažnjivih prerokih, ki pod krinko narodnosti in slovanstva izdajejo slovenski narod.

P. n. g. Ro . . ? v R. — Ne zamerite, da ne poznamo Vašega polnega imena, ker izven dveh začetnih črk nismo mogli raztolmačiti Vašega podpisa. Navajate pa posebno tri točke, v katerih se ne zlagate z nami. Mi smo Vam prav hvaležni, da ste tako odkriti. Ker so pa omenjene točke precej važne, bomo o njih nekoliko več spregovorili. Resnici sami vslužimo, ako se trudimo vsestransko jo pojasniti in vtemeljiti.

Č. g. P. K. S. v P. — Dobili smo list, ki ste nam ga poslali, in smo Vam za to tudi hvaležni. Žal, da nam ni došel nekaj dni prej, ker bi bili vže v tem zvezku obširniše razpravljali v dotičnem članku. Bomo pa to storili v tretjem zvezku. Prosimo le, da bi nas ne sodili prehitro, ako se ne zlagamo z nazori enega ali drugega pisatelja ali lista. V vprašanjih, ki se ne dotikajo vere, smemo imeti in zagovarjati različna mnenja. Poslani list dobite gotovo, le še malo blagovolite potrpeti. Da ste nam zdravi!

Digitized by Google

Ljudski poslanci – pa ljudska in Božja volja.

O političkih volitvah smo govorili vže lani. Pojasnjevali smo pa to vprašanje le od ene strani — od strani volivcev, ter pokazali z razlogi iz razuma in iz sv. pisma, kako je vsakaterega dolžnost volitveno pravo dejanski izvrševati, kaker zahteva vest in občna korist.

Ostane nam zdaj še druga stran: da spregovorimo tudi o tistih, katere pošiljamo po volitvah v javna zastopstva, o ljudskih poslancih.

Novejša konstitucija poklicala je podložno ljudstvo, da sè svojimi vladarji sovladuje in sodoločuje lastno vsodo. To pravico izvršuje ljudstvo po svojih poslancih. Konstitucijsko zastopstvo sloni na zdravem principu, ki se da določiti: več oči več vidi — in: kar si sam naložim, leže nosim. Da pa ima konstitucija smisel, mora biti v njenih zastopih ljudstvo resnično zastopano t. j. poslanci morajo se ravnati po volji ljudstva. Drugače privede konstitucija do nepriličnosti, kaker se ne nahaja v nobeni absolutistični državi: da se namreč delajo postave, da se vlada v imenu ljudstva ravno v nasprotnem smislu od tega, kar ljudstvo želi in hoče. O tem bi lehko navedli dosti vzgledov. Kolikokrat se zgodi, da se ljudstvo zbira v velikansko demonstracijo, da pošilja na milijone podpisov broječe proteste proti postavam, ki so mu jih sklenili njegovi poslanci! Dovolj omeniti vesolnega gibanja proti šolski postavi. Konstitucija odpira dandanes žalibog vladehlepnim demagogom pot v ljudstvo, katero jih, preslepljeno in premočeno, pooblaščuje, da potem isto oblast obračajo v pogubo ljudstva samega. Konstitucija je sredstvo, po katerem je masonstvo evropejske narode izneverilo krščanstvu ter jih duševno in gmotno osiromašilo.

V tega ljudstva imenu tedaj, v imenu njegove prostosti imamo pravico, imamo dolžnost ljudske zastopnike pozivati pred sodišče ljudske volje. Ker je pa ljudska volja ničeva, ako se ne vjema z Božjo voljo, je zadnje in najviše sodišče, pred katerim se morajo odgovarjati poslanci, sodišče zakona Božjega.

Pravice ljudstva glede poslancev se pa raztegajo prvič na dobo pred volitvami in o volitvah, drugič na dobo po volitvah:

Digitized by Google

v prvem slučaji stoji pred ljudstvom volitveni kandidat, v drugem izvoljeni poslanec.

Volitveni kandidat — pred ljudstvom in Bogom.

Ker vstava sama, potrjena od vladarja, podeljuje ljudstvu pravo, da po svojih zastopnikih sodeluje pri vladanji, je vseh tistih, kateri kakerkoli vplivajo na ljudstvo, dolžnost, da to pravo spoštujejo ter delujejo na to, da je ljudstvo prosto in neprikračeno izvršuje. Prostost, neodvisnost pri volitvah je prvi, je najneobhodniši pogoj, da more vstava se obnesti ter se zabraniti neizmerna zla, katera obraja dandanes konstitucijonalizem.

Ni pa mogoče, da bi ljudstvo prosto volilo, ako ni prej dobro spoznalo moža, kateri se poganja za njegovo zaupanje; nevednost in zmota zanikuje ali manjša prostost. Volilci imajo tedaj pravico pred vsem kandidata preskušavati; kandidat pa se mora tej preskušnji podvreči. Isto pravico, in celo dolžnost imajo pa tudi tisti, kateri ljudstvo javno vodijo in je podučujejo, bodisi s pismom ali z besedo.

Življenje se loči v zasebno in javno; eno in drugo ima svoje meje. Kar se zgodi v ozkem krogu zasebnega življenja, ne spada v javnost; narava sama je zasebnost zakrila v tajnostno meglo, in vsak ima pravico ostati pred svetom skrit v tej megli, dokler hoče. Kaker hitro pa kdo stopi iz zasebnega življenja v javnost, izgubi pravico zasebnostne tajnosti.

Tako je tudi z volitvenim kandidatom. Kot tak je stopil na politiško polje, ki je polje javnega delovanja, s tem se je samo ob sebi odpovedal zasebnostnim pravicam. Govorimo z besedami temeljito izobraženega, razsvitljenega pisatelja: Kdor je zapustil privatno življenje in želi biti izvoljen v katero zastopstvo, se podvrže ves javni sodbi: on sam hoče to z vsemi prijetnimi in neprijetnimi nasledki, nič drugače kaker se godi pri tako zvani konkurzni skušnji, kjer imajo sodniki pravico preiskovati in preskuševati prosivce. Kaj kandidat misli o politiki, o veri, o nravi, kake so njegove zmožnosti, kaj se da od njega upati, česa se bati — vse to sme raziskavati in razpravljati časopisje, kot glasilo javnega mnenja; da pa more opravičiti svojo sodbo, mora navesti dokazov in pozitivnih dejanj.

Res je sicer, da zna vsled tega trpeti dobro ime, katero je doslej užival kandidat pred svetom, in more celo močno škodovati; toda dokler se je pisatelj držal resnice, dokler ni imel drugega pred očmi nego javno korist, ni grešil niti proti pravici, ker kandidat sam se je, stopivši v javnost, izpostavil tej nevarnosti, niti proti ljubezni, ker njen zakon zahteva, da se javna korist više ceni nego zasebna posameznikov; dolžni smo namreč tudi na lastno škodo, toliko bolj na škodo drugih, skrbeti za to,

Digitized by Google

da odvračamo od občinstva vse slabo, bodisi versko, socijalno ali gmotno, katero bi znali provzročiti nesposobni ali zlobni ljudje.[1])

Naravno potem takem, da se smejo o takih priložnostih spravljati v javnost tudi zasebne, doslej svetu nepoznane zadeve kandidatove, ako vidimo, da smo vstani s tem zabraniti njegovo izvolitev, ki bi bila v zlo občnemu blagru. Ako se za časa volitev hlini prijatelja duhovnom in vernikom, ako kaže spoštovanje do cerkve in njenih vstanov, a mi ga iz privatnega življenja poznamo za brezbožnika, ali smo ga v privatnih pogovorih slišali, kako je smešil verske resnice ali kaj takega, tedaj smemo brez pomisleka pred svetom krinko mu strgati z obraza ter ljudstvu pokazati ga, kakeršen je v resnici.

Res sicer, da se nahaja v krščanskem nravoslovji paragraf, ki nam prepoveduje bližnjega opravljati t. j. njegove grehe in slabosti javno razglašati — toda isto nravoslovje izjemlje slučaje, v katerih izgubi ta prepoved svojo moč, slučaje, kjer je dovoljeno razkrivati bližnjega grehe, in sicer, kaker pravi sv. Tomaž, „propter aliquod bonum necessarium“ — radi katerega potrebnega dobrega; to pa posebno tedaj, ko nam je zabraniti občno zlo; ker občni blagor je viši od blagra posameznikov, in vsak del je dolžan skrbeti za dobro celote. Zatorej moramo razodevati hudobije, katere znajo biti pogubne cerkvi ali državi.

Menimo, da ravno za časa volitev se greši več z molčanjem nego z opravljanjem. Mnogo je takih, ki povsem napačno razumejo zapoved krščanske ljubezni, češ, evangelij pravi: ne sodite — in zato prizanašajo krivim prerokom, ki obletavajo nevedno ljudstvo in je premamljajo sè sladkim obetanjem — a ne premislijo, da se stokrat bolj pregreše proti isti krščanski ljubezni, kateri hočejo vslužiti, pregreše, ker ravno s prizanašanjem in molčanjem izdajejo dobro, krščansko ljudstvo slavohlepnim brezvestnežem. Sv. Frančišek Sal. pravi: Ljubezen do ovčic se kaže s tem, da kričimo nad volkom. Ko bi bili javni listi za časa volitev ljudstvu vselej opisali in označili kandidate, kakeršni so bili v resnici: liberalni, breznačajni, slavohlepi, morda bi bil marsikateri levičar manj prišel v državni zbor in sprejela bi se ne bila marsikatera tistih postav, iz katerih izhaja sedaj katoliški cerkvi toliko zlega!

Dalje.

Dr. Mahnič.

[1]) Parisis. Casi di coscienza.

Digitized by Google

Novodobna veda — pa Aristotel in Tomaž Akvinski.

Moderni modroslovci pa Aristotel in sv. Tomaž.

Dalje.

Toda oglejmo si še neko drugo stran povedanega stavka. „Cogito“ znači do cela subjektiven fakt, ker mišljenje kot tako ne pomeni niti resnice, niti laži, ker misel je lehko resnična ali kriva. Resnica in laž je odvisna — in temu je porok zdrava pamet — od zunanje realitete, recimo od objektivnega sveta. A Kartezij ločivši se najprej od zunanjega sveta, ki mu je še negotov — se ve, le teoretiški, kajti v praksi velja: naturam expellas furca, tamen usque recurret — se je vglobil v svojo zavest hoteč iz svoje subjektivne misli, poslužujoč se zgolj subjektivnega znaka resnice — jasnost ideje je, kaker vsak izkuša na sebi, odvisna od subjektivnih okolnosti, n. pr. od trenotnega razpoloženja, vežbe, vdanosti in navdušenja do dotičnega predmeta i. t. d. — dokazati ves svet objektivne resnice. Ovi značaj Kartazijeve filozofije je bil, na kar moramo tu posebno opozarjati prijaznega bralca, osodepolen in odločilen za daljni razvoj moderne filozofije, v kateri vlada več ali menj subjektivizem. — Celemu Kartezijevemu dokazovanju nasproti omenimo v imenu obče-človeške pameti, da narava, ravno ker je narava in ne spaka, nam je podarila sredstva, katera nam nujno zagotavljajo resnico spoznanja, tako da v o b č e ne smemo in ne moremo dvomiti o njih zanesljivosti, kaker je dvomil Kartezij priznajoč o priori edino zavest. Ova sredstva so najprej zunanja čutila, dalje zavest, ki posredujejo zunanje in notranje izkustvo, in posebno razum. Abotno in nenaravno bi bilo torej dvomiti o vidnem svetu, katerega nam pričajo čutila, dočim zaupamo zavesti, kajti naravno prepričanje nam ravno tako neposredno in nujno zagotavlja bivanje lastne misli in sploh notranjih pojavov, kaker zunanjega sveta. Ovo resnico nam je posebno odločno povdarjati, ker od pravega ali krivega nazora v tej točki je slednjič zavisna laž ali resnica — in tu ne mislimo nikaker pretirati — celega svetovnega naziranja, življenje ali smrt pristne filozofije.

Se ve razum kot najviša in najplemenitiša človeška zmožnost mora izvrševati nekako vrhovno kontrolo posebno nad čutili, katerih resnično zaznanje je zavisno od določenih, sicer naravnemu prepričanju evidentnih pogojev. Kdor bi zares hotel dvomiti o zanesljivosti čutil v njihovem rednem stanu, ostavi, ne zmeneč se za naravin glas, trdna tla zdravega umovanja, katero

Digitized by Google

se mora pričeti kaker zahteva duševno-čutna narava in naravni razvoj človeški pri zunanjem izkustvu, ter nastopi opolzlo pot skeptiškega idealizma.

Rečeni nazor o zanesljivosti zaznalnih sil je podlaga Aristotelovi, oziroma Tomaževi filozofiji, katera radi tega se zove „dogmatiška" v nasprotji s „kritiško" modernih časov. Naravna gotovost izvirajoča iz zaupanja v spoznalne zmožnosti pred in brez vsake „kritike", t. j. pretresovanja, je nujni pogoj življenju posameznikov in družbe; toda filozofija ne sme priti navskriž sè življenjem ali je celó vničiti, sicer bi človeštvo imelo pravico zatreti jo na veke. Ova naravna gotovost mora torej biti modroslovcu sveta, nedotakljiva; v tem obziru razlika mej navadnim človekom in modroslovcem biva edino v tem, da poslednji premišlja in reflektira na naravo ove gotovosti, ker mu je pojasniti in braniti dotična naravna sredstva in pokazati, kako se moremo ogniti zmotam. To je stari ali aristoteliško-tomistiški dogmatizem: v tem pomenu je in mora biti slednji človek, dokler noče vničiti sam sebe, dogmatišk. —

S Kartezijem pričel je, smemo reči, Lutrov princip proste t. j. subjektivne preiskave, na modroslovnem polji svoje razdejavno delovanje: stara filozofija se je vrgla, kaker stara šara, kar v koš, pritlikavci so se predrznili obsoditi Aristotela in sv. Tomaža, čudovita velikana, morda največa misleca celega človeštva. Toda ogromna ta pregreha se je kmalu grozovito maščevala: po drzni oholosti prišel je grozen pad, ponižanje v podli materijalizem, slednjič najtrpkejši obup v podobi vsestranskega nihilizma.

V razvoji idealizma zavzema Kant odlično mesto: njemu so splošni pojmovi in temeljne umstvene sodbe le subjektivnega pomena, ker mu so vrojene, torej subjektivne oblike, katere prazne iz začetka se pozneje tako rekoč polnjevajo v dotiki z iskustvom. Celó prostor in čas sta mu le subjektivna obrazka, katera razum nanaša na zunanje stvari: dočim naravno prepričanje in zdrava pamet, na katero se neomajno vpira aristoteliško-tomistiško modroslovje, nam ravno nasprotno zagotavljata, namreč, da objektivni, t. j. od našega mišljenja neodvisni prostor in čas provzročata naše prostorne in časovne predstave. Dosledno svojim temeljnim nazorom je moral Kant razveljaviti in zavreči pristno „dogmatiško" filozofijo in posebno njen glavni del: metafiziko, katera vtemeljena in sloneča na objektivni resnici izkustva in objektivni veljavi logiškega umstvovanja vršiči v nauku najvišega bitja, izvora vse resnice in realitete. Pravi modroslovec v Kantovem zmislu se mora posloviti, ali odtrgati od sveta ter od vsacega čeznaravnega principa iskajoč v sebi resnice, seveda le skeptiške resnice s kritiškim pretresovanjem umstvenih činov, s „Kritik der reinen Vernunft". Evo ponavljen starosofistiški nazor: *πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος* — človek je me-

Digitized by Google

rilo vseh stvari — sè skeptiškim pridevkom ali nezaupnico človeške pameti, da stvari „na sebi“ (das Ding an sich) ali v svojem realnem bistvu so človeškemu razumu nedostopne — prepovedan sad.

Sicer Kant razlaga in vtemeljuje svoje modroslovne nazore čudom temno in tajno, tako da jim ni z lehka priti do jedra, kar priznavajo vsi njegovi razlagalci: isti tajni, skoro sibiliniški znak, se javlja vzlasti v filozofemih Kantovih naslednikov in učencev, kateri so razvili do najskrajniših posledic Kantove zmote. Fichte-ju je spoznanje in realno bitje taisto, absolutni „jaz“ je izvor vse resnice in realnosti: navadna pamet veleva, da stvar se mora „vzeti“ ali misliti, kaker je; toda Fichte meni narobe, da stvar je, kaker si jo misliš in sicer ravno radi tega, ker si jo tako misliš, da misel tvoja jo kar pozivlje v realnost: komentar k taki „ekstravagantnosti“ prepustimo bralcu. Schelling določuje pamet kot absolutno taistvenost subjektivnega in objektivnega, duha in tvari, misli in predmeta: temeljni ta nazor osvitljuje dovolj njegovo filozofijo. Hegel-u služi v izvor in počelo vsega realnega „logiški pojem“, kateri mu je edina realnost ter ob enem — absolutni nič in kateri se prisvajaje si različnih pridevkov ter jih zajedno zanikaje, obistini v mnogovrstnih bitjih. Hegel-u je torej vse in nič, afirmacija in negacija taisto, najviši in najnujniši zakon človeškega mišljenja, zakon prekoslovja njega nikaker ne more vezati: blaznost v znanstveni obleki je tu dosegla skrajne meje. Hegelov nihilizem je Hartmann grozno ilustroval ter nasvetoval praktiško aplikacijo: vesoljni in mej seboj sporazumljeni samomor človeštva! —

Narisali smo v glavnih potezah razvitek idealizma na Nemškem; od tod se je večinoma zaplodila idealistiška ljulka v druge dežele, omenimo le v Italiji Gioberti-jeve in Rosmini-jeve ontologiške zmote.

Toda ovi več ali menj pretirani idealizem je spremljan v soglasji z nekim stalnim zakonom človeškega razvitka v svetovni povestnici — od dijametralno nasprotnega toka: t. j. od pozitivizma v različnih oblikah, provzročenega po največ od skrajnih in neslanih posledic idealistiškega modrovanja.

Dalje.

J. J.

Digitized by Google

Metafizika spolne ljubezni.

Nravstvene meje spolne ljubezni.

Dva sta pogoja, katera določujeta nravstvenost: z ene strani neskončno, nadsvetno, osobno bitje, katero je razodelo svoj zakon; to bitje se zove Bog; z druge strani konečno bitje, katero mora biti razumno in prosto, da more prvič vspoznati Božji zakon, in drugič ravnati se po njem.

Kdor ne priznava enega teh pogojev, ali taji celo oba, ne more govoriti o nravstvenosti človeških dejanj; in naravno, da ne more tudi spolne ljubezni oklepati z določili katerihkoli postav. Tajenje osobnega Boga in voljine prostosti je temeljni nauk panteistov, bodisi da se panteizem kaže v obliki absolutnega idealizma, ali v obliki materijalizma. Po enem in drugem se Bog spaja sè svetom in se pojavlja v individuih svetovna sila, kateri se ne more nihče vstavljati. Spolna ljubezen je le poseben način tega pojavljanja, zatorej je povsem nebrzdna in nevkrotljiva. Določena je vže v vseh svojih pojavih, in se torej ne da določevati in voditi od nobenih zunanjih postav.

Mi pa učimo, da se mora spolna ljubezen pokoriti nravstvenosti. Ta nauk vtemeljimo tako. Spolna ljubezen ima svoj razlog v človeški naravi; njen početnik je tedaj Bog sam, kot stvarnik narave. Bog je vcepil srcu človeškemu čustvo spolne ljubezni. Kot razumno bitje ni pa Bog ničesar stvaril brez posebnega smotra; in tak smoter v človeški naravi ima tudi spolna ljubezen: ohranitev in množitev človeštva. Toda Bog je stvaril človeka kot razumnega; z razumom vspozna človek smoter spolne ljubezni; ker pa ima kot razumno bitje tudi prosto voljo, mu je ob enem mogoče pojave spolne ljubezni obračati po smotru, ki ga je določil Bog.

Pri nobenem, niti poganskem narodu, ne nahajamo, da bi ne bila spolna ljubezen več ali manj obrzdana; povsod vidimo, da se njena gojitev omejuje na smoter, ki ji ga je postavil stvarnik: na množitev človeškega rodu. Le vkoliker meri na ta smoter, se smatra za nravstveno. Nikjer in nikoli pa se ni nagon spolne ljubezni istovetil z nevkrotno živalsko poželjivostjo, ki ne pozna nikake postave.

Kot konkretna oblika te omejitve se nam kaže tista zveza mej možem in ženo, katero imenujemo zakon. Ni ga naroda, pri katerem bi ne našli te društvene vstanove. Zakon pa se je vedno smatral za nekaj višega nego čisto človeško vstanovo, imel je verski značaj. V tem se nam izraža prepričanje narodov, da je

Digitized by Google

smoter, kateremu služi zakon, postavljen od Boga, in da so torej tudi vezi, katere vklepajo v zakon spolno poželjivost, po Božji volji.

Gojenje spolne ljubezni pred zakonom in zunaj zakona je potem takem proti Božji naredbi, pregrešno.

Sklenitev zakona pa zahteva neko starost, vsaj tisto namreč, v kateri je spolnost vže dozorela, ker pred to dobo je človek nezmožen doseči smoter zakona. Poleg tega zahteva zakon tudi duševno zrelost in nekako samostojnost. Kdor se zaveže v zakon, mora biti sposoben vzgajati deco, telesno in dušno, skrbeti za ženo; da pa more to zvrševati, si je moral vže sam vtrditi značaj in zagotoviti bodoči družini sredstva za življenje. Potem takem je pa mnogoterim še le dolgo časa potem, ko je dozorela spolnost, mogoče stopiti v zakon. Posebno dandanes so naše socijalne in kulturne razmere take, da se zakoni večinoma sklepajo v poznejših letih. To velja pred vsem v više omikanih stanovih. Pripravljanje za javno življenje traja pri teh stanovih dolgo: dvanajst, šestnajstletno šolanje, vrhu tega večletno praktično urjenje pripelje še le do stalnega posla, kjer se more človek smatrati za sam svojega in mu je zagotovljen obstanek. Trideset let je navadna starost, ko more moderno izšolan omikanec misliti na zakon.

Ako je pa doba zakonske zveze tako pozna, je za nravstvenost mladeniške starosti tem bolje, čim dalje ostane spolna poželjivost nerazvita; ker kaker brž se je zdramila, naganja človeka, da bi jo vtešil. Zatorej bi se morala šolska vzgoja skrbno ogibati vsega, karkoli zna dramiti spolni nagon v mladeničih, in isto tako odtegovati mladež od vsega, kar vže plamenečo strast še bolj užiga.

Koliko se dandanes proti temu greši pri javni vzgoji, posebno na srednjih šolah! To pa ima tem žalostniše nasledke, čim mlajši prihajajo otroci v šolo. Prezgodaj se vpeljuje dijake v stare in nove klasike. Ko so prišli v četrto, peto šolo, se jim vse brez razlike na starost priporoča in ponuja v berilo. Videli smo vže pri dvanajst-trinajstletnih otrokih ljubimske romane, novele — iz rok profesorjev; slišali, kako se je v tretjem, četrtem razredu hvalil Boccaccio, priporočale se nerazviti mladini povesti, kaker „Tausend und eine Nacht“, izposojali iz knjižnjice vmazani spisi Heine-jevi i. t. d. Da ne govorimo — o plesu, ki se je začel po višem migljeji vvajati mej dijake, o plesu, ki tako vabljivo zbližuje mladino obojega spola, pri katerem se tako nevarno vnema v mladih udih spolna strast! Kaj čuda potem, da je mej našim srednjim in višim dijaštvom kuga spolne strastnosti toliko razširjena, da vže otroci — tretje-četrtošolci poznajo skrivnosti, ki bi jih smel vedeti še le mož! Kaj čuda, ako moramo doživeti, kako si srednješolci jemljejo življenje — radi nesrečne ljubezni! O da bi vedeli, kako je mej dijaštvom preple-

Digitized by Google

teno in zapleteno z rudečo Venerino žilo! Zato nam zveni toliko nadepolnih cvetic, še pred ko jim je mogoče pokazati prvi sad, zato se nam pogrezne pred možko dobo toliko mladine v rani grob!

Pa vemo dobro, kaj proti temu odgovarjajo novejši odgojitelji: Mladina poznaj dobro in slabo; odkrivati se ji morajo naravine tajnosti. Kdo bo pa hotel iz vseh mladeničev vzgojiti si same svete Alojzije, iz vseh deklic same svete Uršule?[1]) Kaj si vse domišlja mlada fantazija o početku človekovem! Preženimo iz mladih duhov temo nevednosti ter pokažimo jim naravo v vsej nagoti! — A taki vgovori ne veljajo. Narava sama je spolnost zakrila v temo, in to nam bodi v opomin, da nimamo prehiteti narave. Naj li ona, razvijajoč se po svojih postavah, razodene in razgrne vsakemu svoje skrivnosti, kaker hoče in kader hoče. Sicer se nam je posebno še ozirati na neredno nagnenje naše čutnosti, katera se, pred časom zdramljena, tako silovito javlja v mladih udih, da duha le prerada premami in tira v prepad. Zatorej naj se li ziblje mladina v svoji nedolžni domišljiji, boljše, nego da jo izpostavljamo tolikim skušnjavam in nevarnostim, ker boljša je naravna nevednost, nego protinaravna in nenravstvena prosvitljenost. Sloveči odgojitelj Dupanloup smatra za vzor odgoje, da ohrani mladino nedolžno, neomadeževano od spolne poželjivosti do dobe možke zrelosti, do dobe, ko ima mladenič stopiti v sveti zakon.

Spolna ljubezen v novejšem leposlovji.

Naturalizem.

Nas seveda najbolj zanimlje vprašanje o spolni ljubezni, vkoliker sega v slovstvo. Spolna ljubezen je zavzemala in zavzema v slovstvu vseh narodov poglavitno mesto. To si lehko razlagamo. V slovstvu se mora odsvitati duševno življenje človeštva; zatorej morajo dobiti v njem izraz tudi faktorji, ki ono življenje določujejo in gibljejo; mej temi je spolna ljubezen prvi, najsilniši faktor: ona je tako rekoč rudeča nit, ki se vleče po vsem organizmu človeškega telesa. Od Homerove Ilijade do najnovejšega romana ali žaloigre — govori ljubezen prvo besedo.

Ker pa ima spolna ljubezen svoj smoter, ker ji je Stvarnik potegnil meje, mej katerimi se ima gibati, je tudi nam s tem dano stališče, s katerega jo smemo soditi, zasledujoč jo po vseh oblikah, v katerih se nam slovstveno vpodablja.

Posebno vtelešenje je v najnovejšem času dobila spolna ljubezen v naturalizmu. Mi jemljemo tu naturalizem bolj v smi-

[1]) Stritar.

Digitized by Google

slu materijalističnem. V tem izgine iz ljubezni popolnoma vsak razumov faktor, ona bistveno ni nego čisto fizičen, živalski pojav; in tudi če se prizna v človeku duševni princip, vender se ta popolnoma zatopi v fizičnem elementu. Razlogov spolni ljubezni iščejo naturalisti edino v fizični konstituciji človeškega telesa; kaker izvira lakota iz praznega želodca, tako ljubezen iz spolne poželjivosti. Čujmo, kako jo določujejo: Spolna ljubezen je gibanje nekega dela v možganih, katero provzročuje potreba celega organizma. Ljubezen se da kot kemična sestav razložiti v svoje prvotne dele po enakem načinu, kaker kemik na drobno popiše vonjave, ki božajo nos v sirnici, in jih sè znanstveno retorto tudi razloči. Da moremo razmotriti skrivnost spolne ljubezni, nam je natančno opazovati postave in prikazni telesne v njihovih raznih pojavih (fazah). Zatorej pa vršiči spolna ljubezen v telesnem združenji in v vtešenji plodivnega nagona. Naloga pesnikov je torej pred vsem, da se temeljito podučijo o glavnih točkah fizijologične podlage, iz katere poganja ljubimsko čustvo. Ljubezen morajo tako vpodabljati, da pokažejo, kako ni ona nič drugega nego produkt čutov, ki vsi težijo k plodivnemu činu. Ker se pa plodivni nagon nahaja tudi v živalih, se potem takem spolna ljubezen človekova bistveno ne razločuje od živalske. Spolna ljubezen nima nikakega višega pomena več, nego čisto fizičen. In tako seveda moramo iz ljubezni izločiti vsako i nravstveno i idealno svrho; saj ljubezen, prava ljubezen, ni nič manj tista, katera spaja prešestnike, kaker ona, ki sklepa zakonske. Vsi oziri, ki bi imeli katerikoli razlog zunaj živalske pohotnosti, ne veljajo nič.

Pa tudi tisti izmej naturalistov, kateri priznavajo v človeku duševni princip, stavijo vender glavni sedež in bistvo spolne ljubezni v čutnost. Bolj ko se goji in neguje fizična stran, tem popolniša je spolna ljubezen. „Moja notranjost se tem bolj nagiblje k človeku, čim bolj osreči mojo čutno naravo“ — piše Oton Ernst.

Ti nazori o spolni ljubezni so popolnoma krivi. Ni res, da je intenzivnost čutne poželjivosti merilo spolne ljubezni, ker skušnja uči, da čim silniše vskipi spolna pohotnost, čim večkrat se vteši in zadovolji čutna poželjivost, tem prej se ohladi ljubezen, tem manj stanovitnosti ima. Kdor li količkaj pozna življenje, bo lehko zapazil, kako si sploh čutnost in prava, plemenita, požrtvovalna ljubezen nasprotujeti. Čutnost klije iz materije in se torej kaker ta vedno giblje in preminja. Kar zdaj z vso čutno strastnostjo ljubimo, se nam navadno kmalu potem pristudi. Iz prevelike, čutne ljubezni se poraja apatija, sovraštvo. Ravno tista mati, katera je prečutno ljubila otroka v prvih letih, ga potem tako rada pozabi. Kjer je dosti poljubov, objemov, stiskanja rok, tam je v srci malo ognja. Prava, stanovitna, prisrčna ljubezen je pa navadno tam, kjer se malo kaže na zunaj. Sloven-

Digitized by Google

ski oče, slovenska mati sta neredkokrat navidezno mrzla, nebrižna nasproti svoji deci, in vender kolika, kako trezna, kako sveta, intenzivna je njuna ljubezen do otrok!

Nadalje ni res, da spolna ljubezen ne poraja drugega nego telesno združenje, da ne meri na drugo nego na vteho spolne poželjivosti. Iz ljubezni poganjajo više kali. Ona je zmožna stvarjati tudi nravstvene vzore, ona globoko vpliva na značaj človeški in na ves duševni razvoj. Ljubezen daje duši peroti, da se vzdiga do jasnih višin vsega lepega in plemenitega, ona stvarja pesnike, navdihuje pevce, kateri bi se brez nje nikdar ne obudili. Ljubezen je zmožna zaspane, nedelavne ljudi naenkrat zdramiti ter jih spodbuditi k vstrajnemu, drznemu delovanju; ona zbuja junake, šibkim, boječim ženam podeljuje nevstrašen pogum, da se s čudovito hrabrostjo do zadnjega zdihljeja bojujejo za bitja, katera ljubijo. Ljubezen povzdiga srce k visokosti, do katere se ne vspenja telo. Kako plemenit, kako velikodušen je človek v ljubezni! Kako nesebičen, kako potrpežljiv, kako ponižen! Kaj je lepega, kaj visokega, kaj plemenitega, česar bi ne bila vže včinila ljubezen, ljubezen pravimo, ki spaja moža in ženo, spolna ljubezen! In vse to naj bi bil včinek čisto fizičnega procesa, vse to naj bi se razlagalo iz fizičnih snovi, katere bi bil vstani kemik v svoji retorti ločiti in analizirati!

Ne, vse to nam kaže jasno, da spolna ljubezen sega više, nego uče naturalisti. Oni jo motrijo le od ene strani, a ta je njena niža, spodnja stran. Po drugi strani sega visoko gor v žarni svet idej, v kraj najblažih čustev: to je njena viša, nebeška, nekako božanstvena stran. In ta je stran, ki je vredna človeka, razumnega bitja. Naloga poezije pa je, da nam osvetuje to stran; na drugo, nižo stran pa se ima le toliko opirati, vkoliker je neobhodno potrebno, da nam je njen jezik razumljiv. Kako velik, kako nezmeren je svet, ki ga ljubezen odpira poeziji! Kaker brž je pa pesnik izgubil smisel za višo, duševno stran ljubezni, ali kaker brž je začel, kar je in ima biti zdolej, postavljati navzgor, tako da mu je v ljubezni prvo in poglavitno zadoščenje spolne poželjivosti, da v nago čutnost zataplja blaga čustva in nam z živalskimi strastmi zatemnjuje žarno obzorje nebeških idej — tedaj ne razume več svojega poklica, tedaj je izdajavec lepe umetnosti, ker taka ljubezen je nehala biti dostojen predmet lepe umetnosti.

Dalje.

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

GLASBA – UMETNOST.

Piše *J. Kokošar.*

Najpoprej moral bi razložiti svoje nazore o umetnosti sploh, te bi moral zadostno podpreti, a potem še le izvajati pravila, katerim bi se morala pokoriti tudi glasba. Popisal sem v ta namen vže precej papirja, pa sem vse zopet prekrižal, ker je „R. K.“ vže v predzadnji številki isto povedal, kar sem jaz namerjaval. Naj sledi torej samo par stavkov o tem; vsega pač ne morem in ne smem preskočiti, da mi ne bo kdo očital: poslopje zida, a temelja ni postavil.

Umotvor imenujem vteležnje lepe ideje v lepi obliki. Lepa ideja je isto, kaker dobra, čista, vzvišena in torej tudi blažilna. Misel (ne rečem „ideja“, ker pravimo tako navadno le dobri, vzvišeni misli), ki nasprotuje morali, naravni ali čeznaravni, nikoli ni lepa, in oblecimo jo v še tako dovršeno obliko, vender umotvora ne dobimo, temuč tvorbo, ki je toliko nevarniša, koliker mikavniša je oblika. — Kdaj je pa oblika lepa? Skoro bi odgovoril, kaker tudi učenec, ki je molče stal pri tabli pred matematičnim problemom. „Ich weiss, aber ich kann nicht!“ odreže se naposled hudujočemu se profesorju, a kljub svojemu „weiss“ nesel je revež „kljuko“ domov. Da se tudi meni ne pripeti kaj takega, moram vže kako drugače povedati. Poskusimo. Oblika je lepa, ako nam kaže duhovitost in spretnost umetnikovo.

Ker Vam, gospod vrednik, „Ljubljanski Zvon“ in njegovi leposlovci nočejo dati korenite razprave „o lepem“, dovolite, da poskusim jaz dati vsaj „ad interim“ ponižno definicijo na poskus: „Lepo je, kar nam kaže dobro, vzvišeno idejo (ali v naravnem ali, toliko bolje, v čeznaravnem smislu) v duhoviti in spretni obliki“. To bi bila moja ponižna misel, katero se pa upam zagovarjati. — Mogoče, da Vam o tem še kaj več napišem, ko bi imelo „Rimskemu Katoliku“ gradivo — pohajati. Toda k glasbi!

Tudi pri glasbi zahtevam oboje — lepo (nravno, dobro) idejo in spretno, duhovito obliko.

Da bi s m e l a izražati kaj podlega, trivijalnega, recimo pohujšljivega, nisem še bral pri Slovencih, dasiravno sem večinoma vse prebral, kar se je o glasbi pisalo, torej o tem mi ni treba pisati. Kjer ni nasprotnikov, ni „debate“. „Rimskemu Katoliku“ najnasprotnejši estetiki bi trdili, naj se goji „lepo“ zato, ker je lepo, a da se sme recimo „grdo“ v lepi, prikupni obliki poveličevati zato, ker je „grdo“, tega nihče ne bode trdil in tudi želel ne, ako ni nravno do dobra sprijen. S takim bi tudi ne

Digitized by Google

hotel se razgovarjati o umetnostih — za takega bi imel k večemu pomilovanje ali pa: „sram te bodi!“ S tem pa nočem reči, da umetnik ne sme sence risati; efekt kontrastov je znan, da, ravno s tem, da nam umetnik glavni predmet svetel nariše, a ozadje temno, pokaže nam svojo duhovitost in spretnost, a same sence nam ne sme slikati, temuč senco le zato, da se nam oči toliko bolj obračajo na glavni predmet, da nam lepa ideja poleg nizkega ali malenkostnega toliko bolj vgaja, in se nam, kar je slabega, podlega, toliko bolj pristudi, ako se nam kaže v družbi z lepim.

V tem, upam vsaj, smo ene misli. K večemu bi mi vgovarjal kak navdušen diletant: Ut quid perditio haec? saj glasbi sami na sebi (brez teksta) itak ni mogoče kaj nemoraličnega izraziti! Kako je mogoče, da bi zračni tresljaji koga „pohujšali“! Glasovi sami ob sebi, ali združeni v prijeten napev ali pa v lepo harmonijo, naj bi bili nevarni?!

Oprostite, da se mi je vrinil ta nelepi „intermezzo“, a preskočiti ga ne smem, ker je prevelike važnosti in ker se dosedaj to vprašanje pri nas še ni „ex professo“ razpravljalo. Namesto direktnega odgovora — sledeča razmotrivanja.

Naredimo stavo! Izberi glasbene komade s tekstom od najboljših skladateljev (pri teh smemo upati, da so res izrazili, kar besede povedo), odberi jih nekaj z vzvišenimi teksti in nekaj s pohujšljivimi, ali vsaj „zaljubljenimi“; prepiši jih brez teksta in daj jih moralično malovrednemu človeku, pa vprašaj ga, kaj mu najbolj vgaja. Svojo glavo bi stavil, da ga bode skladba na frivolen tekst (a ti mu teksta nisi pokazal) najbolj mikala.

Ali, če se ti zdi ta poskus predolgočasen, pojdi v gledišče ali h koncertu, pa opazuj človeka, kateremu prijajo malovredni teksti, le opazuj, ali bo čutil iz arij (dasiravno bi teksta ne razumel), kaj je po njegovem vkusu.

„Škoda, da se ni N. N. kam malo „zagledal“, kako lepe pesnice bi nam skladal, vže sedaj se mu precej posrečijo“, tako se je nekdaj nekdo pritoževal (vidite, kako se ogibljem imen!).

Kdaj se odpre človeku pevska žila najbolj? Govorim sedaj o naravnem, ne o umetnem petji. Ali ne pojo največ vasujoči fantje? In „kako lepo, kako krepko izraža narod svoje čute“ — kolikokrat smo vže to brali v naših leposlovnih listih: moremo li tedaj misliti, da bi narod z napevom ničesar ne izražal?! Kaj pa izraža? Narodni napev je ob pesni in s pesnijo vred vzrastel, poslušaj, kakošne so narodne pesni v naših sprijenih časih in pri sprijenih ljudeh!

Opozarjam na glasove živali; zakaj se glase? Iz veselja, iz žalosti, iz strahu (govorim antropomorfistično), zarad lakote in še iz nekega vzroka — beri Erjavčeve „Domače in tuje živali,“ posebno zvezka „Ptice“. Če vže ptica ptico ume, ko jo

Digitized by Google

vender druga vabi samo z glasovi — brez teksta: pa bi pri človeku kaj enakega ne bilo mogoče? O mačjih koncertih ne smem pisati, ker so vže v pregovoru zarad neprijetnosti in bi postal moj spis — preneestetičen.

Ali nisi slišal še nikoli sodbe, da je ta ali ona arija „sentimentalna", „mondscheinig", ne glede na tekst!

Naj navedem še dve priči, koliker mogoče iz nasprotnega tabora. Prva bodi rajni „Slovan", o katerem gotovo ne moremo sumiti, da bi bil namerjaval meni — pisalcu „Rimskega Katolika" — pot pripravljati! Ta list gotovo ni bil črnogled „klerikalec", navade „moralizovati" tudi ni imel, in vender, kaj pravi? Da je valcerjev ritem „l a s c i v e n". — Ker sem vže pri plesu, naj omenim še, kar nam je pravil profesor estetike: Obžalovati je, da ginejo vedno bolj oni plesi, katere bi smeli imenovati estetične, (menuet), a širijo se vedno bolj oni, pri katerih nič lepega ne najdemo. Res vidimo, da se oni plesi, katere bi Nemec imenoval „gemüthlich", vedno bolj poizgubljajo (sodim le po glasbi) — a širijo se oni „divji", ki se tako malo prilegajo čutu tistega, ki se bavi z resnejšo glasbo. Precejšen korak na slabše (v moralnem oziru) vidim v tem. Tudi „Slovan" je popolnoma v tem smislu pisal, za kar sem mu še vedno hvaležen.

Druga priča iz za nas najmerodajnejšega tabora: Ab ecclesiis vero musicas eas, ubi sive o r g a n o sive c a n t u lascivum aut impurum aliquid miscetur itd. — vem, da je vsem znano, odkod so te besede, saj so bile vže dostikrat navedene, a ne še dosta spolnjevane. V tej prepovedi gotovo trid. koncil ni mislil na besede, na tekst (v cerkvi!), nego samo na glasbo.

* * *

Umetnost lahko zaide ali glede predmeta, ali glede nerodne oblike. V prvem slučaji je podobna popotniku, ki je zašel, a v drugem je podobna popotniku, ki pot sicer dobro pozna, pa je slaboten, hrom in betežen. Ne eden, ne drugi ne pride do svojega smotra.

Glede oblike v glasbi, bili smo Slovenci še nedavno pravi reveži. Komu je padlo v glavo učiti se harmonije, kontrapunkta, kdo je kaj vedel o imitaciji, o kanonu, o fugi? Joj, vže ta barbarska imena strašila so, kaker pravi bavbav, in še dandanes marsikoga „strese", če jih sliši. Oče je bil organist, sin mora tudi biti, čeravno še posluha pravega nima l Pevci, če so znali „prikladati" à la „Zigeunerbass", pa so bili non plus ultra! Do Riharja koliko muzikalično izobraženih mož smo imeli? Milo je človeku, če pomisli, koliko bi bili lehko dobrega naredili Dolinar, Potočnik, Orožen i. t. d. (katerim se glasbena nadarjenost ne more odrekati), ako bi bili glasbeno bolje izšolani. Še sedaj je marsikdo, ki se gotovo sramuje, da je pred nedavnim časom

Digitized by Google

v tako otroški obliki svoje skladbe obelodanil. Neki — pred 15. leti še imeniten organist — bil je navzoč, ko sem novincu ravno o modulaciji razlagal. „Da“. pravi, „dandanes je muzika vse drugačna, kaker je bila včasih, pa tudi jaz sem znal iz več tonov orgljati.“ No, ni jim bilo zameriti. ker tudi niso imeli prilike se učiti, dandanes pa vže ne smemo več biti tako otročji, da bi se radovali hišice iz kamenčkov dve pedi visoke! Priložnosti se učiti je mnogo več, ko včasih, moramo vže natanjčneje merilo rabiti pri presojevanji naših dandanašnjih „umetnikov“. Ne bojmo se koga oplašiti, naravnost povejmo resnico: To ni še zrelo, to je napačno, to ni vredno, da se natisne, če se prav nekaj plev razprši, da le zrno ostane, saj je bolje en mernik pšenice, ko pet mernikov plev! Ako hočemo, da nas bodo tujci spoštovali, ne smemo biti otroci, ki se pene veselijo, ne smemo iskati svojega ponosa v tem, koliko „opusov“ je zagledalo beli dan v teku leta, temuč skrbimo za kakovost, in ne pustimo, da bi nam naši „nadepolni bodoči komponisti“ ponujali svoje prvence še gole in nezrele, temuč priporočajmo pilo — nonum prematur in annum! Ravno v tem smislu je pisal vže „Cerkveni Glasbenik“, glede poezije pa Stritar.

Kdor hoče biti obliki gospodar, se mora — učiti, saj še čevljar čevlja ne zna narediti, če se ni učil. Časi polovičarskih samoukov, upajmo, da so prešli. Pisatelju treba. da zna slovnice, ne samo čitati — skladatelju tudi ne zadostuje, da zna le svirati, kar se mu predloži, ali pa „peti po glaskah“ — ta zna še le čitati. Pravopis v glasbi je, da zna razne škale in soglase pravilno zapisati, sklanjanje in spreganje je modulacija in sintaksa nauk o imitaciji, o kontrapunktu, o pravilih, kakošna bodi melodija. Črno in mračno se glase ta imena, a velja o njih, kar pravi Goethe o poeziji — dokler ogleduje filister barvano okno od zunaj, je „dunkel und düster“, a prava lepota odkrije se mu še le tedaj, ko stopi v svetišče. Teorija glasbe strašna je le tistemu, ki še ni prestopil praga v „svetišče“, a potem. ko si je strah od blizo ogledal, vidi, da je v sredi votel, a okolo kraja ga ni.

Brez spretne oblike ni umetnosti. Nevolja nas obide, ako vidimo tudi še tako lepo idejo, a v nerodni obliki. En sam pogled zadostuje, da spozna kritik, koliko se je dotični učil.

Navadno ne odobrujemo onega: Quod licet Jovi, non licet bovi, a pri umetnostih moramo ta čudni princip popolnoma pripoznati. Mojstru je vse dovoljeno, kar hoče, a začetniku je mnogo prepovedanega. Zakaj? V glasbi, kaker v drugih umetnostih, je dovoljeno, kar p o m a g a izraziti umetnikovo „idejo.“ Izkušen mojster bode vedel, kaj mu najbolje služi, vedel bode porabiti navadne in izvenredne pripomočke o pravem času in na pravem mestu — ne tako začetnik. Navedem zgled v poeziji. Pravilo je, da se morajo naglašeni in nenaglašeni zlogi v gotovem redu vr-

Digitized by Google

stiti, da morajo imeti korelativni verzi enako število zlogov itd., a mojster bode znal poseben vtis narediti s tem, da se tega pravila ne drži — da, pretreslo nas bode, če najdemo v sredi gladkotekočih daktilov par zevajočih spondejev — umetnik naredi včasih tudi nalašč eno vrstico daljšo od druge, rime ne vrstí vedno po enem pravilu, temuč kaker ve, da mu bolje služi — če pa zapazimo take anomalije pri začetniku, morda pri prvem poskusu, ki mrgoli celo jezikoslovnih napak, ne bodemo se več divili smelosti in originalnosti avktorjevi, temuč naša sodba bode: niti najelementarnejših pojmov o pesniški obliki nima, in vže hoče veljati za pesnika! Isto velja o glasbi — ako vidimo duhovitost skladateljevo iz cele skladbe, ne bodemo se spodtikali, če zapazimo, kaj „prepovedanega“, a če vidimo učenca in začetnika v vsakem taktu, sodili bodemo drugače: Mari bi se učil, predno nam hoče razkazovati svojo modrost! — V to vrsto prepovedanih postopov spadajo nepripravljene postranske septime, harmonične prečnosti, celo ravnobežne kvinte in oktave. Včasih se ti postopi na glase lepo, včasih jih pevci „zadeti“ ne morejo, a včasih se glase „karaktiristično“, kako bo pa moči novincu razločiti — kdaj?

Ker bi sè svojim pisanjem rad koristil, svetujem skladateljem, mlajšim in tudi boljšim, naj dajo svoje skladbe vže preden so natisnene kakemu „sitnežu“ v presojo — bolje je, da pridejo v „želto“ na štiri oči, kaker javno — in poprej na rešeto, a le zrno v javnost! Kolikokrat zapazimo, da „zadnje pile“ ni bilo, mnogokrat bi se lehko pritoževali (kaker Stritar o neznanega pesnika proizvodih), da so tudi razne skladbe

. . . „ko na gnoji Job
Duh je nekaj vreden, truplo polno gob.“

Kar ti pa bode kritik ovrgel, ćeš, da ni za rabo, ne zavrzi, zakleni v omaro, za par let zopet preglej — a mej tem se resno uči — in videl bodeš, da ona sodba ni bila tako krivična, kaker se ti je tačas zdelo, ko ti je še veselje nad novorojenim detetom kalilo hladno razsodbo.

Zabilježiti pa moram veselo resnico, da smo glede glasbene naobraženosti v zadnjih in posebno v zadnjem desetletji veselo napredovali. Koliko novih, res „nadepolnih“ skladateljev se je vzbudilo, koliko novih zborov je vzrastlo! „Ogljarska šola“ in „Glasbena Matica“ delujeti z lepim vspehom, a posebno, koliko dobrega so naredila naša „Cecilijina društva“ s tem, da zahtevajo od organistov in pevcev veče izobraženosti! Kakošne so bile predigre, medigre in poigre v cerkvi še nedavno? Dandanes je mnogo bolje, dasi ne še povsod, kaker bi moralo biti. —

Glasba more sicer izraziti vsa čutila človeškega srca, dasi ne tako razločno, kaker poezija ali retorika, zato pa toliko intenzivnejše; a izraziti sme kot umetnost, ki nam kaži lepo v

Digitized by Google

lepi obliki, samo blage, vzvišene, ali vsaj naravno čiste čute — v spretni obliki. Glede vsebine velja: česar je polno srce, to iz ust vre, a glede oblike: brez resnega študija teorije in skladeb dobrih skladateljev ni moči priti do lepe oblike, a brez te ni umetnosti, nego — karikatura! Kogar pa jedrce mika, zgrizi lupino!

PISMA BREZVERCU

o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih.

VI.

Razgovarja se o prosti volji.

Najini dosedanji razgovori priveli so naju naravnim potom do vprašanja, katero smem brez pomišljenja imenovati jedro celega modroslovja, do vprašanja pravim o prostosti človeške volje Z novim veseljem se lotim dela, prvič, ker vidim, da spremljate z resnim zanimanjem moja dokazovanja, in drugič, ker jim tudi pripisujete objektivno veljavo.

Kar sem v zadnjem pismu modroval o nujnosti večnega, nepremenljivega, od sveta različnega bitja, kaže očitno, da mora bivati transcendentna prostost. Dokazi, s katerimi sem vtemeljil svojo trditev, zde se mi tako nujni, da jih kratko in malo nočem popustiti, dokler mi jih stvarno ne spodbijete.

Pa prestopimo k vprašanju, katero ni gotovo nič manje važnosti za nas: ali ima tudi človek prosto voljo? Temu se Vi odločno vstavljate, pišoč: „Vse kar se godi, godi se nujno vsled vzrokov. Sleherno dejanje poraja se brezuvetno iz vzrokov, ki niso v naših močeh".

Dobro! Tudi jaz ne tajim brezuvetnosti vzrokov v vesmiru. Jaz samo trdim, da so umna bitja, torej tudi človek, prosta zakona nujnosti. Po mojem prepričanji gospodari brezuvetnost vzrokov samo v fizični, brezumni naravi.

Pred vsem Vas mimogrede opozarjam, da sem vže v drugem ali tretjem pismu — ne spominjam se prav — znanstveno govoril o razliki mej človekom in živaljo ter dokazal, da je ona razlika bistvena. Žival namreč živi vedno in se razvija v določenih mejah, katerih ne more nikdar prekoračiti. Človek pa ne pozna nobenih mej. Svobodno si voli vedno novih smotrov, tudi takih, o katerih niso naši dedje niti slutili, ter rabi v njih do-

Digitized by Google

sego raznolična sredstva, ki so včasih celo druga drugim nasprotna. Žival pa se posluzuje v dosego svojih smotrov vedno istih sredstev. Dalje je človek odlično sposoben priučiti se raznim umeteljnostim, česar popolnoma nedostaja živali. Kader je njeno fizično razvijanje pri konci, je ob enem brez šole in vaje vsemu privajena, h čemer jo navaja narava. Isto ne opažamo pri živalih niti napredovanja, niti nazadovanja v njih delokrogu, ali na sploh v njih življenji. Drugače se godi s človekom

Žival je torej podvržena zakonu nepremenljive nujnosti, katero slepo vboga v vsem svojem delovanji. Ako vidimo predpogoje, vže lehko sklepamo na dejanje. Zato se da pri živali nezmotljivo povedati, kaj bo v vsakem slučaji počela in kaj opustila. N. pr.: Vemo, kako bi se branil slon, ako bi ga tiger napal; vemo tudi, kako in iz kake snovi bo zidal ta ali oni ptič gnjezdo. Mislite si pa majhnega otroka! Povejte mi, ako morete z določnostjo, do katere stopinje se bo razvil in kako bo dejstvoval v možki dobi svoje zmožnosti? Isto smemo reči tudi o celih narodih. Kako majhen je včasih narod, ki se pozneje vspne do najviše stopinje ter oblada cele dele sveta!

To premišljevanje priča samo ob sebi dovolj, da biva v človeku zakon, katerega v živali čisto pogrešamo, zakon prostega samorazvijanja in določevanja t. j. zakon prostosti.

Res je sicer, da se da tudi žival n. pr. opica, mnogemu privaditi, česar bi sama ob sebi nikdar ne dosegla. Da, tudi pri živali smemo govoriti o neke vrste napredku. Vedeti pa moramo, da dela žival — recimo opica — vedno le, čemer so jo privadili, nič več, pa tudi nič manj, in sicer vedno na isti način, kaker so jo privadili. Svota vseh pridobljenih umeteljnosti ni prav nič druzega, kaker strog proizvod včinkov, katere so v njej vtisnile mnoge trudapolne vadbe. Toda, kar tudi pri najbolj izučenih opicah celoma pogrešamo, je zmožnost samodoločevanja. Ni se še slišalo, da bi se bila opica odločila k novemu dejanju, h kateremu je ne žene nujno, bodisi narava, bodisi včinki zunanje, trudapolne vaje.

Princip proste samoodoločbe v človeku imenujemo, kaker veste, dušo in sicer dušo, v pravem pomenu. O njej trdimo, da je samostalna, nematerijalna podstat, ki ni sestavljena iz delov ali atomov, niti podvržena zakonu nujnosti.

Da je v resnici v človeku takšna podstat, silijo nas verovati dušne prikazni, katere opazuje lahko vsak sam na sebi. Delovanje materije in čutov razteza se zgola na posameznost, slučajnost in snovnost. Človek pa se vspenja s pomočjo posameznosti in snovnosti do spoznavanja splošnih, nujnih, nadčutnih resnic. Mislim namreč, da ne smatrate spoznavanja, ki presega posameznost, za bolan izrastek človeške fantazije, brez objektivne vrednosti! Kajti v tem slučaji, morali bi dosledno zmetati vse znanosti, tudi matematiko in naravoznanstvo, kot prazne

Digitized by Google

plode blodne fantazije, v staro šaro! Ne! Zmožnost človekova, pojmiti splošnost, dokazuje neovrgljivo, da biva v njem nematerijalen princip.

Dalje je znano, da je vse delovanje v materiji namerjeno na predmet, ki je zunaj nje. Vse, kar je iz snovnih delov sestavljeno in se razteza v prostoru, ne more drugače delovati, kaker na bitje, ki je različno in se tudi razteza v prostoru. Snovna ter golo vstrojna (organska) zmožnost ne more dejstvovati ali reflektovati sama nase; nikdar ne more biti predmet svojemu dejstvovanju. Kajti dejstvovanje, ki je neločljivo od vstroja (organa), ne more nikaker povzdigniti se samo nadse, ako se ob enem ne povzdigne tudi vstroj sam nad se. Posledica je, da čuti nikdar ne vidijo svojega delovanja, in tudi o njem nikdar ne reflektujejo. Oko ne vidi svojega vida, in noben čut ne more pojmiti dejanja, s katerim čuti.

Toda vse drugače je v človeku. Človek misli o svojem mišljenji in se v samozavedanji spoznava kot nedeljivo jednoto. Mi nismo zmožni samo direktnih činov, ki se nanašajo na predmete zunaj nas, ampak tudi reflektivnih činov, domišljajoč se njih. Pa ni še zadosti. Tudi s a m i s e b i smo lehko predmet spoznavanja. Mi znamo, da spoznavamo in da smo. Zato poje Dante o človeku: Che vive e sente e sè in se rigira — Živi in čuti in sam v sebi kroži [1])

Vidite torej, da je nemogoče razlagati vse prikazni v človeku, katerih pač nihče ne zanika, ako človeka ponižamo na isto vrsto z živaljo, taječ njega duševni princip.

Zmožnost pa, reflektovati nad seboj in nad svojimi čini, je prvi, neobhodni, nujni predpogoj proste volje. Prosta volja je zmožnost odločevati se mej raznimi stvarmi za eno, ne da bi nas bodisi od zunaj, bodisi od znotraj kaj določevalo ali sililo. V vsakem slučaji, je nam vsaj dvoje na izbiro. Kar nas pri odločevanji konečno nagiblje, je naš lastni „mi smo mi“ t. j. naša volja.

Da je pa mogoče komu svobodno voliti, treba, da ima zmožnost, s katero se dviga nad razne predmete, ter da se zaveda svojega spoznavanja. Dokler se pa ne moremo povzdigniti nad posameznost, ampak tičimo v nji, nimamo prava govoriti o svobodni volitvi mej raznimi predmeti, ker je volja nujno, slepo, nesvesto navezana na posameznost, od katere se ne more oprostiti in dosledno tudi ne voliti.

To se očitno kaže v živali. Žival namreč hodi v razvijanji svojih moči vedno in nepogrešno isto pot, kaker ji notranja konstitucija veleva. Kaker nekdaj, tudi dandanes žival nikdar ne prestopi svoje poti. Prav radi tega smo pa prisiljeni pripoznati,

[1]) Parg. XXV. c.

Digitized by Google

da je žival vsa vtopljena v snov in navezana na posameznost, da jej je nemogoče dvigniti se više, do spoznanja in presodbe raznoterosti ter določiti se k svobodni volitvi. Ta zmožnost je nematerijalna, in zatorej le nematerijalnemu duhu lastna.

Kaker smo pa prisiljeni zanikati živali zmožnost svobodne volitve, smo isto prisiljeni priznavati jo v človeku. Vže sem se tega dotaknil govoreč o prostem samorazvijanji človekovem. Ali da bolje vtemeljim svojo trditev, sklicati se hočem na spričevanje izkušnje.

Trdim namreč dvoje, in sicer prvič, da imamo zmožnost, razmatrati razne predmete, in drugič, voliti svobodno izmej raznih predmetov.

Prvega tudi Vi ne tajite. Posnemljem iz zadnjega pisma, da bi radi potovali. Vaše misli se bavijo s potovanjem. Pred očmi Vam je prijetnost, razveseljevanje in korist potovanja; v poštev jemljete tudi sredstva, ki Vam dostajajo. Vidite, da so sredstva za pot sicer zadostna, vender sodite, da je za družino in za hišo bolje šteditи. Duh Vaš plava nad vsemi mogočimi stvarmi, premišljujoč pro in contra na vse strani. Ako se odločite na potovanje, premišljevali boste dalje. kam bi bilo ljubše potovati: v Nemčijo ali v Italijo, v Švico ali v Gorico, ali morda v ljubo domovino. Konec mnogostranskega premišljevanja je, recimo, odlok potovati v Italijo.

Drugič, trdim, da je odlok potovati v Italijo prost čin Vaše volje. Ali Vi ne tako! Ampak pravite, da so vzroki (tem prištevate tudi značaj) krivi, da se odločite tako in ne drugače.

Pa Vas vprašam: Kaj more pač biti, kar Vas je k temu prisililo. Zunanji vzrok? Prepričani ste brez dvojbe, da ne. Kajti zunanja sila more sicer preprečiti dejanstveno izvršitev potovalnega načrta, toda volja se sili vedno lehko vstavi.

Vzroka moramo iskati v našem notranjem. Tu pa se ne more drugače javljati nego na dvojen način, in sicer: ali kot moč čutne poželjivosti, ali kot moč razumnega vziranja.

Ne tajim, da se človek večkrat slepo vdaja poželjivosti, ediño trdim, da človek ima v sebi še drugo moč, s katero se poželjivosti vspešno vstavlja. Kako silno poželeva n. pr. suho grlo mrzle vode, vender se lahko premagamo. Kako silno poželeva lačni človek jedi, in vender kolikokrat se je vže dogodilo, da so se ljudje pri zdravi zavesti zlakali do smrti, in to radovoljno?

Kar se tiče notranjega vziranja, jih je res sicer prav mnogo, ki tajijo prosto voljo. Pravijo, da se volja na ono stran nagne, na katero jo potegne veča množica predočeb. Toda temu ni nikaker tako!

Človek voli včasih kaj, o čemer je imel prej le malo pojma; voli včasih celo tako dejanje, proti kateremu se vstavlja velika množica naravnost nasprotnih pojmov. Kolikokrat izkusi duhovnik, da se spreobrne pijanec, ki leta in leta ni imel druge

Digitized by Google

misli, ko o pijači in vinskih groših. Zakaj? Morda radi enega samega novega pojma, iz spovednice ali z lece. Kaj porečete na to? Primerite množico pojmov, kojim se je v teku veliko let pridružila skoro nepremagliva sila razvade — s priprostim nasprotnim pojmom. Priznati morate moč, katera je čisto neodvisna od čutne poželjivosti in množice pojmov, moč čisto neodvisna sploh od vseh zunanjih in notranjih sil, priznati morate pravim prosto odločbo.

Pa berem Vam vže z ustnic, da ne mislite še molčati, da mi hočete vgovarjati. No, pa potrpite — v kratkem se vidimo spet!

RAZMIŠLJAVANJA O VERSKI ŠOLI

na podlagi češke knjižice:

Pravo katolikův na školy konfessionální.

Podava Dr. F. A. L.

V Praze 1890. Naklad knihtiskárny Cyrillo-Methodějské.

Železni Bismarck je nekdaj rekel: „Romanski narodi so se preživeli, padajo. Samo jeden živelj jim je ostal: katolicizem. Ko bode še ta vničen, latinski narodi — odmro.“ Tako protestant. „A naše ljudstvo — pravi zgorej navedeni spis st. 86 — ne pozna, kake dobrote mu je krščanstvo izkazalo in mu še vedno izkazuje — dokler ga ne izgubi. Pa tedaj bode prepozno. Zanemarjeni Bog ni dolžan nehvaležnim narodom pustiti dobroto, ki nam jo je izkazal po svojem včlovečenem Sinu. Cvel je izhod, a grdo je delal z Bogom, in Bog ga je zapustil in ga dal v plen barbarom. Framasoni in njih liberalni pomagači napenjajo svoje moči, da bi pripravili društvo ob vero krščansko, posebno po brezverski šoli. Ta nevarna igra z najdražimi našimi svetinjami traja vže dosti dolgo, in nevarnost je blizo. Lotimo se dela, ako nečemo svojih otrok izdati žrelu brezverstva. Sramota — neizmerna večina plemenitih katoličanov molči, mej tem ko mala peščica drznih nasprotnikov napolnjuje svet s krikom! Kaj nam večina koristi, ako se ne gane in se ne vpre, da bi zajezila povodenj brezverstva!“

Ako bi bila šola verska in bi imeli framasonski liberalci v zboru le jednega ali dva zastopnika, kako bi ta interpelova a, vpila, kričala za brezversko šolo! . . . . A šola pri nas je de-

Digitized by Google

jansko brezverska, in poslanci z malimi izjemami katoličani; ljudstvo katoliško tirja kat. šolo, a katoliški zastopniki katoliškega ljudstva — molče, najbrže iz „visokih“ političnih ozirov ....

„Rimski Katolik“ je vže mnogo pisal o šolstvu, da bi se moralo prestaviti zopet na versko podlago. Ta prevstrojitev je potrebna na srednjih in visokih šolah, ker se tam vzgajajo voditelji kat. ljudstvu; a potrebna je tudi na ljudski narodni šoli še bolj, ker tam se vzgaja deca celega naroda. Da se „Rimski Katolik“ toliko bavi s šolskim vprašanjem, je naravno, kajti kdor ima mladino v rokah, ima — bodočnost, posebno kdor ima v rokah narodne šole. Če so viši stanovi tudi pokvarjeni, da je le narod, niže ljudstvo dobro, se ni tako kmalu bati pogina društva — a gorje, ako se ljudstvo samo izpridi! To je tudi fanatičen ateist Büchner dobro spoznal pišoč: „In der **Volksschule** ruht die ganze Zukunft des Staates und der Menschheit; und wer in einem gegebenen Staate sicher sein könnte, das sogenannte Ministerium des Unterrichtes zwanzig oder dreissig Jahre lang in seiner Hand zu haben, der könnte für jede mögliche Änderung dieses Staates im Sinne der Bildung, der Freiheit und des Fortschritts eingehen.“

„Pa tudi liberalci so dobro spoznali važnost narodne šole, kajti kaker hitro je njih doba napočila, lotili so se šolskih postav. Stare postave so bile 25. maja 1868 odpravljene, a na mesto konfesijonalne šole se je postavno priznala nekonfesijonalna, in sicer jih je glasovalo v državni zbornici le jedna tretjina poslancev, in še ti so bili liberalci — nemški. Ta šola je bila vvedena proti volji kat. narodov; spominjamo se še dobro, kako surovo so postave vvajali, vemo, kako se je prežalo na vsako besedico, ki se je rekla proti v javnih ali celo v zasebnih društvih. Jasno je torej, kako visoko je cenila liberalna stranka narodno šolo. — Torej ako je liberalcem bilo in je toliko do narodne šole, da je surovo iztrgala katoličanom odgojo, ne gledé na pravice starišev, gotovo je in mora biti nam katoličanom še več do tega, da bi se nam kat. šole vrnile.“ (Str. 4, 5.)

Iz tega pa se tudi razvidi, kako važno mesto zavzemajo učitelji v človeškem društvu, posebno dandanes, ko so vsi otroci prisiljeni hoditi v šolo in sicer do — 14 leta! Nekdo je imenoval učitelje šesto velesilo. V tem nazivu je dosti, dosti resnice. Moč je — a naj se ne pozabi tudi odgovornosti!

Ako pri nas ni v šoli tako slabo, kaker drugod, ni to zasluga šolskih zakonov, ampak je boljše po zasebnem verskem prepričanji posameznih naših učiteljev — vkljub slabim brezverskim postavam iz leta 1868. Sicer če res prevaguje v naših šolah duh verski, zakaj neki toliko vpiranja, da bi se ta duh še pozakonil, in bi kasneje slovenskemu kat. ljudstvo bila zagotovljena verska vzgoja ne le od slučaja, ampak od trdne postave! Bodimo dosledni!

Digitized by Google

Nekateri tedaj trdijo, da naša narodna šola ni brezverska; torej ni treba vpiti po verski šoli! Drugi zopet mislijo, da katoličani nimajo nobene pravice zahtevati, da se ima v šoli versko vzgajati kat. otroke. Nasproti prvim dokažem, da naša šola je p o p o s t a v i res brezverska, in nasproti drugim navedem razloge, ki opravičujejo in podpirajo tirjatve katoličanov.

* * *

1. — Vže sam p o č e t e k sedanje šole je brezversk. „Ko je bila naša armada pri Kraljevem Gradcu premagana, so liberalci trdili, da Nemci so nas premagali, ker imajo boljše učitelje, Nemci so bolj izobraženi! Da bi torej tudi mi okusili sad nemške šole, je dunajski magistrat osnoval brezkonfesijonalen pedagogij, na katerem bi se imeli vzgajati učitelji bodisi katoličani ali protestantje ali židje. A kdo se je imel postaviti na čelo temu brezverskemu učiteljskemu izobraževališču? Čast tedanjemu avstrijskemu učiteljstvu, kajti liberalci niso tedaj nobenega mej njim našli, da bi služil v tako sramotne svrhe! . . . Tedaj so se ozrli „in das Reich der Gottesfurcht und guter Sitte“ . . . . in njih pogled je pal na slavnega Dittesa, ki je koj v začetku stavil pogoj: pridem, a „nie darf der Fuss eines Geistlichen die Anstalt betreten“ . . . . kaker bi bilo tega treba, saj je bil vže davno popred zavrgel vse verstvo kot bajko, tajil nesmrtnost duše, svobodno voljo, da, bivanje samega Boga“! (Str. 9.)

Dobro ceneč velikansko važnost brezverskega namišljenega izobraževališča so avstrijski škofje l. 1867. poslali adreso Njegovemu Veličastvu. Škofje pravijo v tej adresi: „Ti nazori so proti veri, proti nravnosti. Šola se ima spremeniti v propagando nevere. V ta namen ima se učitelj vzgojiti, in širjenje nevere ima biti glavna njegova zasluga. Čim drznejši nasproti veri, tem vrednejši, da se ga povija. Da se ta namen doseže — se ima v tem zavodu zanemarjati, kar je sveto in vzvišeno. Ti (liberalci) vedo dobro, da takih nakan se ne more v celi državi naenkrat vvesti, a hočejo biti pripravljeni, da vvedo svoje namene, kjer bi se jim prilika ponujala.“ (Str. 10, 11.)

Kaker navadno, tudi tedaj so imeli liberalci prav nasproti škofom. Pisali so tudi oni do cesarja: „Nein, Euere Majestät! Wir wollen nicht unsere Lehrerbildungsanstalt darauf berechnen, ihre Zöglinge zur Geringschätzung alles Hohen und Heiligen einzuschulen, uns ist nichts so weit entfernt, als die Absicht, Lehrer heranzubilden, welche Religion und sittliche Scheu frech verhöhnen.“ A vender ne taje, da ona „Lehrerbildungsanstalt“ je glavno naperjena proti katoličanstvu; kajti pravijo (str. 14.): „Wohl müssen wir jenen unseligen Gedanken der bischöflichen Adresse, welche den Begriff von Religion und Sittlichkeit ausschliesslich mit dem Katholicismus verbindet — weit

Digitized by Google

von uns weisen; denn das hiesse alle andern Confessionen als der Sittlichkeit entbehrend, mithin als unsittlich brandmarken.“

V omenjeni adresi mestni očetje zagotavljajo, da prvega učiteljskega izobraževališča program, po katerem so bila kasneje vsa druga učiteljišča po cesarstvu osnovana, se nima opirati na nobeno vero. „Ta predlog ima izvor v framasonskem nauku: vse vere so enako resnične in neresnične, v nobeni ni resnice .... torej zakaj se naslanjati nanje!“ (Str. 15.) .... A dasi jim ni (!) bilo do vere, najmanj (!) katoliške, so vender poklicali za voditelja — Dittesa, strastnega nasprotnika vsake vere, posebno — katoliške! Ta je namreč tisti tujec, brezverec, ki se je drznil leta 1874. 4. aprila v zbornici kat. Avstrije govoriti: „Ako bi samostanom ne bilo do reči tega sveta, in bi se zadovoljevali le z nebeško brambo, ki je baje močnejša od svetne, in z darovi nebeškimi, ki so neki važnejši od zemljskih darov — bi zbornica ne imela razloga se ž njimi baviti, in oni bi se izognili vsem prepirom, ako bi se v nebesa odpravili. Tako bi ne bili drug drugemu v zapreko, niti sedaj niti v bodočnost. Kar se mene tiče, obetam, da, ako me pot pripelje do nebeških vrat, gotovo najprej pogledam, ako je tam mnogo menihov in popov, in ako bo tako, kar nikaker ne predlagam (veselost), obetam, da tedaj bi se raji obrnil in bi šel raji k zlodeju, kaker ostati v nebesih z jednim samim menihom.“ A za to sramočenje ni bil Dittes od predsednika karan! Znana svoboda liberalcev in — jednakopravnost v katol. Avstriji!“ (Str. 19.)

Znano je tudi, kako je pred nekoliko meseci Dittes govoril na shodu nemških učiteljev — proti veri, tako da so sami učitelji protestovali. Dittes je po Dunaji tako divjal proti veri, da je konečno sama liberalna stranka bila prisiljena 1882. 12. julija — temu brezvercu — službo vzeti. A Dittes se jim je rogal: (str. 19.) „Prekasno! Ako se moji nasprotniki veselijo, da so dosegli, po čemer so kopreneli — rečem še enkrat: prekasno! Vi ne morete odstraniti, kar sem jaz napravil. Razsodi bodočnost, katera setev bode imela bujnejšo rast, ali vaša ali moja. Gotovo je, da na tleh, koje sem jaz obdeloval, je vaša ljulka (verska vzgoja) — s čista izkoreninjena in nikdar ne bode več vspevala!“

Dittes je pa gotovo verodostojna priča glede svoje šole — torej priznajmo ž njim: ljudska šola je brezverska — je neavstrijska, nenarodna vže po svojem početku, po svojem očetu!

Dalje.

Digitized by Google

POLITIČNI ODDELEK.

Mej praktičnimi vedami je politika najglavniša.

Pokazali smo, da se politika prišteva praktičnim vedam. Mej vsemi praktičnimi vedami je pa politika prva in poglavitna. Vsaka veda namreč dobiva svojo pomenljivost od predmeta, s katerim se bavi. Predmet politike je država; država pa je mej tvorbami človeškega razuma najviša in najpopolniša.

Vse druge praktične vede se podrejajo smotru, ki ga ima država. Poljedelstvo, živinoreja, kemija, mehanika, zdravilstvo in karkoli je drugih praktičnih strok, se bavijo z rečmi, katere rabi človek, in njih smoter je, da koristijo človeku. Politika se bavi z državo; ta je pa mej vsemi od človeka osnovanimi družbami najobširniša in najpopolniša; ker se pa ljudje ne družijo, kaker sploh ničesar ne činijo, nego radi dobrega, je razvidno, da v državi namerjajo zadnje in popolno dobro v človeških zadevah. In ker je politike kot praktične vede naloga, prvič, državo vzeti, kakeršna je, drugič, jo tudi po njenem vzoru dovrševati, obsega politika vse praktične vede ter stoji nad vsemi, vpotreblja vse, ker vse so le sredstva v dosego popolnega dobrega. Zatorej pravi Aristotel, da v politiki dobiva svojo dovršitev praktična filozofija o človeku, kar pomeni: politika je mej praktičnimi vedami prva in poglavitna.

Dvoje se zahteva pred vsem od pravega politika.

Vže iz tega se razvidi, da pravi politik mora biti izobražen na dvojo stran: na teoretično in na praktično. Teorija je podlaga vsake, tudi najbolj praktične vede; ona nam razjasni in vtrdi načela, po katerih se imamo ravnati. Temeljito vpoznana teorija daje človeškemu delovanju neomahljivo trdnost in doslednost; le iz nje se poraja prepričanje, zakaj se mora tako in ne drugače delati. Praktičnost

Digitized by Google

pa obstoji v vpotrebljanji teorije na delovanje; nje si ne moremo pridobiti nego po dolgem izkustvu.

Iz politika, kateri je le teoretično izomikan, brez izkustva, se porodi fantast; njegovi načrti so nevporabni, ker se ne zlagajo z dejansko obstoječimi razmerami; njegovo politikovanje ostane neplodno, ker on sicer uči, kako bi moralo biti, a ne zna sveta kje in kako prijeti, da bi ga preobličil po viših nazorih. Politik pa, kateri nima trdne, teoretične podlage, bodi še toliko izkušen, je negotov, omahljiv, odvisen od druzih, ter prerad zabrede v protislovja.

Kdor hoče tedaj politiko voditi, se mora znanstveno izobraziti, potem pa dobro izšolati v življenji. Za vseh časov in pri vseh narodih se je za politiko in javno delovanje zahtevala viša omikanost in izkušena starost, kar nam značijo vže sama imena „gerontes“, „senatores“, ali pri nas „starešine“. Tudi v naši dobi zahteva vsaka modra vstava za vdeležbo pri političnih zastopstvih neko starost; le socijalisti in prekucuhi bi volilno pravico radi raztegnili do neizkušenih mladeniških let in vpravljanje javnih poslov izročili le mladim; dobro vedo zakaj: prevrgli bi radi obstoječi red, in to jim je najleže doseči s pomočjo neizkušene mladine. Zgodovina najnovejšega časa nas uči, da mladi le blodijo in včinjajo le zlo: v Italiji, v Nemčiji, na Českem, na Slovenskem. Prevreči hočejo vse, negirajo vse, ne da bi vedeli, kaj bodo na mesto starega postavili.

Najhujše zlo, za katerim boleha tudi naša slovenska politika, je ravno to, da jo vodijo večinoma premladi in neizkušeni, a tudi teoretično neizobraženi možje. — Devet desetin naših liberalnih in pol-liberalnih vrednikov, politikov, člankarjev ni videlo višega učilišča, polovica njih se ni prerilo niti skoz srednje šole. Druge je sposobila le sila — za kruh, da so se kar čez noč prelevili v politike, humoriste, v nacijonal-ekonome i. t. d. Pa kaj, ali ne nahajamo celo v vrsti narodnih voditeljev moža, kateremu je bila vže sedma latinska previsoka! Po našem mnenji so tudi ljudski učitelji, posebno mladi — nepoklicani faktorji, da bi vplivali na razvoj politike. Omika, katero jim daje učiteljsko izobraževališče, je prepovršna, nego da bi mogli trezno in razumno soditi o načelih, katera so odlo-

Digitized by Google

čilna v političkem življenji. Ljudsko učiteljstvo je zatorej v politiki navadno le sredstvo, katerega se poslužujejo voditelji političkih strank v svoje svrhe, kaker je n. pr. omrežila mladočeska stranka učiteljstvo česko, in namerjava zvabiti na svojo stran tudi slovenske učitelje. Izobražba učiteljska je prenizka, nego da bi se mogli izviti vodstvu tujih sil.

Dalje.

* * *

Dve misli o novih volitvah v državni zbor.

V Gorici 8. februarja . . .

Državni zbor razpuščen, nove volitve! — to dvoje je, s čemer se začasno bavi vsa naša notranja politika. Zdi se nam skoraj odveč, da bi obširno govorili o razlogih, ki so nagibali vlado, da je tako nenadoma iztrgala iz rok mandate ljudskim zastopnikom. Jasni so.

Znak Taaffe-jevega ministerstva je zmerno polovičarstvo, ki se ne nagiblje niti na desno niti na levo. Ako hočemo vprašati po načelu, kateremu se pokori Taaffe, moramo odgovoriti: njegovo edino načelo je, da ne spoznava nikakega načela.

Vender je Taaffe-jevo vladanje velepomenljivo za notranji razvoj Avstrije. Vsestranska popustljivost in zmernost od zgore je omogočila, da so se začele od zdolej buditi in razvijati nekatere sile, katere, ko so se razvile, določujejo vsodo ministerstev in držav. Te sile so duševne sile. Duh pa živi in se giblje od ideje, in ideja, ako jo vpotrebimo na življenje, se imenuje načelo. Da, Taaffe-jeva vlada, akoravno brez načela, je omogočila in povspešila v notranjem avstrijskem organizmu načelnosten razvoj.

Načelo se pa razlikuje na dvoje: resnično in neresnično; in ker je resnica v krščanstvu, se omenjena načelnostna razlika identifikuje z besedami: krščansko in nekrščansko. Različnost mej tem dvojim načelom je skrajnostno izključljiva. Tega skrajnostnega nasprotstva se nismo v Avstriji dolgo zavedali; ni nam bilo jasno, da kar je nekrščansko, ne more biti ob enem krščansko. To nevednost je najbolj zakrivila neodločnost i za to, kar je krščansko, in za ono, kar je nekrščansko. Še le l. 1868 se je skoz in skoz nekrščanski liberalizem očitno v Avstriji naselil. In začel je poganjati od znotrej na zunaj. Najprej ga je zaplodila brezverska šola v duhove, od tod se je zasejal v slovstvo,

Digitized by Google

v politiko, v društveno življenje. Nekrščansko načelo je začelo radikalno preoblikovati Avstrijo.

Nasprotja se izzivljejo. Nekrščansko radikalstvo je zbudilo, je izzvalo radikalstvo katoliško. Še le zdaj so začeli katoličani umevati, kaj je prav za prav katoliška vera, recimo krščansko načelo, začeli spoznavati, da je to načelo absolutno nespojljivo z liberalizmom. In začeli so se oglašati sè vseh strani, izmej vseh jezikov; in glas ta se čuje ne le v društvih, ampak se krepko odmeva tudi v politiki, po katoliških shodih, v državnem in deželnih zborih.

Od obeh strani so se jeli zbirati oblaki in zavlekavati obzorje breznačelnostne, spravljive politike: vže bliska in gromi; prvič je mogočno zagromelo o volitvah v deželni zbor češki; in grom se noče poleči: pričajo nam dovolj brezvspešne razprave o česko-nemški spravi . . . Recimo: načelnostno nasprotstvo mej krščanstvom in liberalizmom se je toliko poostrilo, da se vže majejo sedeži ministrov, kateri so si postavili svrho: ne izpoznavati nikakeršnega načela!

In zato so rekli: Stopimo dol in zmedimo jim jezike, tem sitnim radikalcem od desne in od leve. Vlada je videla, kako naglo se posebno v poslednjem času vrši ločilni proces mej duhovi; čakati še pol leta do razpisa novih volitev, bi bilo le na kvar Taaffe-ju. Zatorej . . . Nekaj vspeha vsekaker doseže s tem ministerstvo Taaffe-jevo: niti tu niti tam imajo nezadovoljni elementi časa se zbrati in organizovati, in več ali manj bode dobil novi državni zbor lice dosedanjega. In tako bo Taaffe-ju mogoče še dalje vzdržati se s podporo državnega zbora.

Vender po našem mnjenji ne bo vlada Taaffe-jeva živela več šest let. Sile, katere ji nasprotujejo, se dajo sicer začasno krotiti, a užugati nikdar. Te sile so, kaker smo rekli, načela, so ideje, in ideje so vsegamogočne. Raztresenost in zmedenost, ki bega za hip duhove, se bo v kratkem polegla, duhovi se bodo spet zbrali: in nadaljeval se bode pričeti proces načelnostne ločitve; v isti meri se bode pa topila zmerna, srednja stranka, stranka brez načel: in prej ali kasneje bo izginila popolnoma ter potegnila za seboj ministerstvo Taaffe-jevo.

Šest let Taaffe-jevo ministerstvo ali katerokoli od Taaffe-jevega duha — se ne bode več vzdržavalo.

Taaffe bi hotel izmej vseh sedaj bivajočih političkih strank zaveznikov, s katerimi bi združeno deloval za boljšo, za srečno, za slavno prihodnost Avstrije — a dasi smo edini ž njim gledé plemenitega smotra, vender doseči ta smoter sè stranko vseh strank — zdi se nam nemogoče, zdi se nam nezmiselno.

Nadalje govoré o notranji politiki gremo najpred na Češko: tu so zdaj določuje vsoda Avstrije; politiško gibanje na Češkem nam podaje ključ k gibanju po drugih pokrajinah, nam posvetuje v bližnjo politično prihodnost celega cesarstva.

Digitized by Google

Da se pa ne bo nikomur zdelo, kaker bi motrili češke razmere sè svojega omejenega slovenskega, ali celó rimsko-katoliškega stališča, damo besedo našemu dopisniku, katerega razmotrivanje se opira neposredno na češke vire.

Katoliško gibanje na Češkem.

V zadnjem svojem spodbudnem pismu mi naročate, da bi kaj spisal za politični del v Vašem prevažnem listu, in sicer za drugi oddelek, v kojem obetate, da boste „presojali prikazni na političnem polji z višega, modroslovnega in zgodovinskega stališča, zasledujoč njih prave vzroke“; želite, naj bi na tej podlagi presodil najprej sedanje češke razmere, katere zanimajo celo Avstrijo.

Poročil bi Vam lahko na kratko: vresničilo se je, kar ste pred dvema letoma „prerokovali“ kazaje na ideje, ki so se tedaj javile v politiki in literaturi češki. Fuit Ilion — fuit gloria staročeska! Mladočehi vkazujejo, in ljubeznjivi, spravljivi, liberalno navdihnjeni katoličani so se vsedli imenitno na tla poleg mladočeskega stola . . . . A ravno ta nesreča jih je spamtila, da vstajajo in se škušajo od sedaj postaviti na l a s t n e noge . . . . na podlago, „katere ne more nihče drug postaviti, kaker Jezus Kristus“.

Govoril pa bodem le bolj s citati, vzetimi iz listov českih, da se lahko tudi neprijatelj prepriča o resnici mojih trditev, ako ima resnicoljubno glavo in srce. Za ta pot se omejim na zadnje številke praškega dnevnika „Čecha“.

„Staročehi so tako decimovani po poslednjih dogodbah političnih (posebno po znanih dunajskih punktacijah), in so tako obnemogli, da se niti misliti ne more, da bi se zopet opomogli . . . . S t a r o č e s k a s t r a n k a v m i r a.“ („Čech“ č. I.)

A dunajske punktacije so bile le priložnost, o kateri je začela razpadati, pravega vzroka pa iskati nam je drugod: staročeska stranka n i i m e l a j a s n i h n a č e l, bila je gledé v e r e i n d i f e r e n t n a, mrzla in koketovala je v tem oziru za hrbtom spravljivih katoličanov z Mladočehi. Poslušajmo!

„Staročeska stranka ni bila niti katoliška niti konservativna. Ona se je začela ozirati po duhovstvu k večemu pred volitvami . . . sicer pa kjerkoli je mogla, mu je katero zasolila . . . in če sama ni tega storila, se je pa smejala in mela roke. V katoliških rečeh ni nikdar barve pokazala, da bi se komu ne zamerila; ni bila gorka ne mrzla: zato sedaj razpada. Vzrok, da je duhovstvo s to stranko držalo, je, ker vender niso tako brezobzirno vdrihali po cerkvi kaker husitski Mladočehi“. (Č. XII.)

„Kako nam je mogoče segrevati se za stranko, katera (vsaj včasih) predlaga za svoje kandidate može odpadle od naše vere,

Digitized by Google

žide? Kako moremo zaupati stranki, ki predlaga za kandidate može, ki naše prave zahteve — verski poduk — ne vidi rada in ne podpira? . . . Dokler staročeska stranka ne pokaže v teh rečeh druge — in odločne barve in se ne bode več vetrno spreminjala . . . do tedaj ne more se ji zaupati, in resno smatrati interese te stranke za interese naše". („Cech" č. IX.)

„Na drugi strani poznamo plodove husitizma, wiklefizma in luteranizma predobro, da bi mogli lahkomiselno zaupati osodo „svetovaclavskega naroda" rokam liberalnih Mladočehov, ki vlačijo one nazore zopet na dan". (Č. I.)

„Zato se mi katoliški Čehi ne moremo vnemati ne za jedno ne za drugo stranko". (Č. XII) A ker vstavna vlada, kaker je v Avstriji, ne zagotavlja državljanskih pravic le židom, brezverskim liberalcem in spravljivim katoličanom, ampak tudi odločnim katoličanom, tudi njihovim duhovnikom . . . zato „misli katoliško duhovstvo česko si vstvariti samosvojo katoliško stranko." (Č. IX.)

Tako spoznavajo razni dopisniki „Čechovi" neizogibno potrebo odločne katoliške stranke iz političnih, a drugi tudi iz kulturnih nevgodnih razmer. Jasen dokaz, kako opravičena in nujna je vstvaritev take stranke. Dopisnik od Lužice n. pr. piše v 10. številki: „Imam vže petdeset let . . . kot deček pred štiridesetimi leti se spominjam, kako so naši rokodelci radi čitali, spoštovali svojo vero in svoj jezik . . . A prišli so v roke brezbožnikov, kateri so jim izruli vso vero iz srca in so naredili iz njih brezbožnike. Posebno v zadnjih desetih letih izhajajo različni delavski listi, organi socijalnega demokratizma, rudeče internacijonale, posebno „Záře", „Organisace", „Světlo", „Volnost", „Pravda" in „Nova Doba"; ti so vdušili našim delavcem zadnjo iskro pobožnosti in mu vcepili sovraštvo do Boga, vere, duhovstva, odgajajoč je z ognusnimi povestmi, izmišljenimi od židov. V zadnjih letih vsi tožimo, da so delavci odpadli od Boga in zdivjali, da so izgubili ljubezen do domovine, in da so postali orodje masonske rudeče internacijonale. A kdo je pokazil naše delavce? Peščica zdivjanih ljudij, koji, neimajoč drugega posla, so postali „redaktorji" teh bednih lističev . . . . Pred l. 1860. je poljuboval rodoljub rodoljuba ne vprašaje, kdo je, dosti, da je bil rodoljub — „vlastenec" . . . nikdo ni bil izdajica — Čeh je ljubil Čeha in skušal koliker mogoče mu koristiti. Tedaj sem študiral še na nemškem gimnaziji — sedaj imamo zadosti českih gimnazijev, in vender dandanašnja učeča se mladina . . . išče le zabav, dobro literaturo zanemarja in se vkvarja le — — s politiko in se pridružuje oni stranki, ki bolj — kriči . . . veruje njihovim novinam kaker sv. evangelju, sramoti zaslužne može in jih razglaša za izdajice, staro šaro . . . Krvavi romani, prevodi opolzlih pripovesti preplavljajo naše ljudstvo, in kdor tega ne čita, ni — Čeh . . . Mej tem pa v resnici narodni in znan-

Digitized by Google

stveni časopisi, kaker „Sbornik historicky“, Sbornik zeměpisny„, „Sbornik slovansky“, itd. itd. so brez naročnikov in morajo prenehovati.

Vse se trudi podreti z dinamitom, kar je bilo v preteklih dobah s trudom postavljeno, a novega ne postavljajo nič . . . . Samo jedna nada: „Strana katolická“. stranka katoliška, katera se popred ni nikdar mogla vstvariti, začenja poganjati korenine, možje vstajajo, kateri spoznavajo, da kaker so se nemški katoličani v nemškem cesarstvu vspeli, tako moremo tudi mi Čehi le s takimi možmi pomagati svojemu narodu iz blata, v koje so ga naši kričači brezvestno — zavedli“.

Zatorej: „Predno koga volimo, ga moramo vprašati, ali veruje ali ne veruje“. Sicer pa ne misli stranka katoliška vže zdaj sè svojimi kandidati stopiti na politično bojišče: tla niso še pripravljena; ampak: „Najboljše za sedaj je: gledajmo od strani, da si ljudstvo izkuša in spozna, kdo je njegov prijatelj.“ Moči se morajo prej izšolati in britke skušnje morajo prej v narodu pripraviti tla navzetna za čisto katoliško politiko!

Izvrstno nadaljuje o tem isti list: „Tirjamo stvaritev odločne katoliške stranke, odločnih katoliških poslancev . . . . A predno takih v parlament pošljemo, jih moramo imeti v starešinstvu, pri glavarstvu. Jih pa imamo? . . . . . Torej si jih moramo še le vzgojiti. Da bomo takih mož imeli, popred je potrebno odločno delovanje, društveno življenje se mora razcvesti na krščanski podlagi . . . . . In upamo: kajti boljši duhovi se povračajo h krščanskim nazorom in vsaj začenjajo priznavati blagodejen vpliv cerkve . . . . Delajmo torej trezno, pazljivo . . . . visoko politiko pustimo . . . . od zdolej gor vstvarimo si okoli sebe krog dobro mislečih, prijateljev naše sv. stvari. Poiščimo si jih! . . . . Proti modernim husitom se nekaže vojskovati po shodih, taborih, ampak bolj v — socijalnem življenji, na družinskem ognjišči. **Visoka politika nam je za sedaj — prazna slama.** Za sedaj nas čaka vspešno delovanje pod streho našega ljudstva — pod streho kmetsko![1])

Kako pa mislijo katoliški Čehi organizovati katoliško stranko? Čehi kat. so prepričani, da se morajo ozko združiti, ako hočejo, da posamezniki vstrajajo v boji in dosežejo, kar jim je krivica vkrala: „Naj bo posameznik značaja trdnega kot skala . . . vender osamljen onemore . . .“ (Č. III.) „Mislim, da mi vsi želimo dobro cerkvi in domovini: zato bi se morali mi bojevati pod jednim praporom — in tedaj bomo nepremagljivi.“

Osnovanje te odločne kat. stranke vodi T. Škrdle, redaktor leposlovnega in znanstvenega lista „Vlast“. (Žižkov pri

[1]) A kdo more bolj vplivati v tem svetišči — kaker kat. duhovnik! Torej na noge, bratje!! — Pis.

Digitized by Google

Pragi.) Ta kat. stranka je sklenila paziti, kaj brezverski liberalci češki pišejo v politiki in literaturi sploh. posebno v zgodovinski in leposlovni. Za ta pot Vam poročam samo o njihovem političnem organizovanji.

Za glaven organ kat. stranke so si izbrali praški dnevnik „Čech“. Temu piše v štv. III. neki dopisnik: „Pazite, da svoj organ ohranjate stalno in vsestransko dovršen. Se vender drznem upati, da katoliško pisateljstvo je toliko izobraženo, da lahko zadostno zalaga izdajateljstvo z dobrimi spisi. Ne mislimo tu le na pisatelje duhovne, ampak tudi na lajike. Duhovnik, ako hoče vestno spolnjevati svoje dolžnosti, mora se vedno vzdrževati nad vsakdanjo izobrazbo . . . „Komur časa ostaja, žrtvuj se dopisovanju“. — „Kajti papirnata vojska se mora bojevati z papirjem“. (Č. V.) — „Čech“ ne sme biti le kronika malenkosti in ne sme prinašati poročila le iz duhovskega kroga, ampak biti mora vseobčen . . . Mogoče, da bi se tudi v tujini dalo pridobiti dopisnikov mej duhovstvom, koji vsi, vže glede svojega poklica, teže za isto svrho“. (Č. III.)

In res, število dopisnikov „Čechovih“ rase od dne do dne. Garda teh dopisovalcev se imenuje „Liga“. Vsak ud nosi stalno svojo številko n. pr. Liga † 1, Liga † 30 . . . Vže 1. januarja piše zmagoslavno „Čech“: „Liga „Čechova“ veselo raste; ko te vrstice pišem je vže dosegla štv. 31.[1]) Stalni dopisniki so vže pridobljeni: na Šlezkem, Koroškem, Štajerskem[2]) . . . . Nekdo nam piše: „Ideme s Vami všichni! starejte se nám hlavně o „Čecha“. Hlavni věc jest horlivá a četná redakce“. Drugi nam piše: „Vesel sem gibanja, ki se je prikazalo v zadnji dobi mej nami. Deus confortet. Jaz hočem posebno kontrolovati pedagogično literaturo in šolske postave“ . . . (Č. I.) „Bodimo križarji proti liberalizmu. Razdelimo si delo, a združimo svoje moči. Nikdo izmej nas ne izgovarjaj se, da je novinec v žurnalistiki . . . Nikdo se ne rodi žurnalist . . . Kdor liberalne žurnaliste bliže pozna, dobi o njih slabejši pojem, kaker je imel, ko je bral njih tiskani papir . . . Mi smo napadani, a hočemo se tudi odločno braniti . . .“ (Č. V.)

In kaker je videti, vže samo kat. gibanje je liberalne širokoustneže oplašilo, ker dopisnik iz Lužice piše v štv. 10: „Osnavljajo se listi odločno katoliški, v katerih se odbijajo napadi na duhovstvo kat. in vero . . . In vidi se, da se naši liberalni koži vže ježi koža . . . Od nas je odvisno, da bomo acies ordinata . . . naj nas le molče prezirajo liberalni listi, a vender vedo, da rasemo. Še nedavno je bila pri nas navada, da si je vsak mlekozobi paglavec, hoté pokazati svojo omiko in modrost, oteral sramoté in sarkastično svoj kljun ob vero, posmehoval se sv. spo-

[1]) Mej tem je narastlo število vže na 50. — Pisatelj.

[2]) Tudi v Bosni, Slavoniji, v Galiciji. — Pisatelj.

Digitized by Google

vedi, kat. sprevodom in obredom . . . To vse je zahteval — „bon ton“. Vender, hvala Bogu — ta moda je nekoliko prenehala . . . Katoliška apologetika našega časopisja, posebno „Čecha“ in „Vlasti“, jim je zarezala žilo.“

Brezglavnost slovenske politike. — Posnemajmo češke katoličane!

Besede, katere smo navedli iz praškega dnevnika o českih razmerah, pojasnujejo čudovito tudi naš politiški položaj, tako da ni treba nego prenesti jih na Slovensko. Vender je mej nami in českimi katoličani razlika v tem, da oni so naredili odločen korak naprej, da so se začeli otresati kompromisnega jarma z liberalci in levičarji, a mi si ga le še bolj potiskamo na vrat.

Zdi se res, da pri Slovencih nima nobena druga ideja družljive moči, kaker narodnostna. Ona sklepa še vedno versko ali brezversko najrazličniše, skrajnostno si nasprotne elemente. Mi smo o jalovosti, o nezmisli takih fuzij govorili jasno, odločno, in čakali smo, da nam bo kdo tudi odgovoril — a molči se, prezira se vse, kar pišemo ali ne pišemo!

Mi pa ne moremo molčati — zamera gor, zamera dol! Vedno, vstrajno, dosledno bomo povdarjali, bomo vtrjevali svoje nazore: prodreti morajo, prodrli bodo!

Kaker avstrijske katoličane sploh, tako tudi slovenske naše so nove volitve — nepripravljane, brez programa, brez glave! In tako prepustimo tudi zdaj sebe, svojo reč, katoliško šolo, katoliško prihodnost — slučaju.

Slučaju?! Ne pač . . ! Saj se je v Ljubljani vže osnoval „pripravljeni volilni odbor“, in ta je izdal poziv na volilce . . . In ta poziv sta prinesla oba slovenska dnevnika, prinesla na čelu, prinesla eden in isti dan.

Smisel tega poziva je označena pač najbolje s tem, da se v njem pogreva spomin na nesrečni „fiasko“, ki ga je naredila politika naših spravljivih konservativcev 2. oktobra sè shodom slovenskih poslancev v Ljubljani. Mi smo vender mislili, da bo vsak toliko političen, če ne več — vsaj molčati o shodu, katerega smo vže hitro takrat imenovali mrtvo rojeno dete.

No pa — zdaj nekoliko opazk o pozivu samem, ker nam res čudovito pojasnjuje — celo politiško mizerijo slovensko. Po našem mnenji mora vsak političen list, toliko bolj dnevnik, imeti svojo glavo t. j. držati se mora nekaterih načel, katerim ostane dosledno zvest od konca do kraja; in sè stališča istih načel ima vsak razumnik pravico soditi vse, kar dotični list piše.

O brezglavnosti „Slov. Naroda“ ne bomo dosti govorili. Njemu je kar samo ob sebi razumljivo, da prinese danes na čelu omenjeni poziv kot svoj, poziv, v katerem se prisega na prapor:

Digitized by Google

„Vse za vero, dom, cesarja!“ akoravno deluje od prvega početka do zadnjega dihljeja edino na to, kako bi Slovence zvabil spod tega prapora, akoravno je še le par tednov od tega, ko je očitno zasramoval krščansko pobožnost in milosrčnost, tako, da so se morali verniki javno po cerkvah opominati, naj mu zabranijo razširjanje mej krščanske družine! . .

A mi se čudimo „Slovencu“ . . . Ali pa tudi — ne čudimo, ker spravljivost z liberalci v imenu slovenske narodnosti je „Slovencu“ tri, štiri leta sèm, odkar ima novega vrednika, vodilo. Mi le hočemo o tej priložnosti vže spet opozoriti, v koliko nedoslednost, v kolika protislovja spelje taka spravljivost.

Vzemimo tedaj „Slovenca“ štv. 25. od letos. Na prvi strani beremo vže večkrat omenjeni poziv: „Volilci!“ — na drugi strani nam prinaša članek: „Državnozborske volitve“, kjer razklada in vtemeljuje lastnosti, katere bi morali imeti prihodnji poslanci slovenski.

Naši poslanci „morajo biti konservativci v vsakem oziru“, ker „ako bi mi Slovenci v državni zbor odposlali liberalce, bi ti gotovo mej konservativnimi elementi ne našli potrebnih zaveznikov“. — Spet: „Naš narod je katolišk, zatorej tudi njegovi zastopniki morajo biti katoliški možje, in to ne le po imenu, temveč tudi po svojem mišljenji . . . Vže naš narodni interes zahteva, da na Dunaj odpošljemo le odločno katoliške može.“

Tako „Slovenec“ na 2. strani. Prav, izvrstno! Toda kako se vse to vjema z imeni: dr. Ferjančič, Suklje, z imeni mož — liberalcev, katere isti „Slovenec“ v isti številki na 1. strani priporoča za državne poslance? ali z imeni: Ivan Hribar, dr. Tavčar, dr. Vošnjak, mož — spet veleznanih liberalcev, kateri spet po prepričanji „Slovenca“ — naj bi imeli voditi volitve v državni zbor?! In tisti „odločni katoliški“ možje druge strani so li spet možje prve strani: dr. Poklukar, Suklje, ali celó dr. Ferjančič, Hribar in — dr. Tavčar?!

„Slovenec“ na 2. strani: „Biti morajo možje ki se na merodajnem mestu ne bodo sramovali priznati pravega katoliškega mišljenja. Na to morate posebno gledati, kajti šolsko vprašanje še vedno čaka vgodne rešitve“. In ti možje naj bi bili isti, kateri so še zadnjo jesen v deželnem zboru kranjskem tako sijajno pokazali svojo — zagrizenost proti šoli na verski podlagi, možje — beri njih imena na istega „Slovenca“ strani 1!

„Slovenec“ na 2. strani: „Pri nas so nekaterniki jako navdušeni za zvezo z Mladočehi . . . S tako stranko se mi Slovenci pač zavezati ne moremo“. Toda „Slovenec“ na 1. strani daje znanim „nekaternikom“ sam vodilno besedo v deželnozborskih volitvah, in sredi mej slovenskimi Mladočehi: Hribarjem in Tavčarjem nahajamo ime „Slovenčevega“ vrednika samega!

„Slovenec“ v iste številke prilogi piše: „Mi bodemo z vsemi močmi delali proti vradniškim kandidaturam“, ker „mi

Digitized by Google

potrebujemo v vsakem oziru neodvisnih mož.“ In „Slovenec“ na strani prvi iste številke priporočajoč naznanja, da c. kr. vradnik, namreč profesor Šuklje, prevzame vnovič poslanstvo, če volilci temu pritrdé!!

Slednjič: „Slovenec“ na 1. strani spodbuja k slogi, češ, kar nas razdvaja doma, za državni zbor nima pomena. To ni res! Pa „Slovenec“ sam na 2. strani potrjuje, da ni res, ker sam razvija, kako nas razdvaja doma versko vprašanje, in ta razkol se kaže v dveh nasprotjih: katoličanstvu in liberalstvu. To nasprotstvo ima pa pomen tudi za državni zbor, sicer čemu „Slovenec“ zahteva, da nimamo pošiljati v državni zbor liberalcev, ampak odločne katoličane?

Pa dovolj tega. Vsled kompromisovanja vlada dandanes v slovenskem taboru taka zmedenost, taka nedoslednost, toliko navskrižje na vse strani, da je joj! Na eni strani se zbirajo (2. oktobra) v skupno politiško postopanje vsi poslanci brez razlike verskega prepričanja — v enem meseci se ta zveza pokaže absurdna o priložnosti, ko pride na dnevni red vprašanje dekliškega izobraževališča v Ljubljani. Navzlic povdarjanju politiške solidarnosti vseh slovenskih politikov osnovalo se je vender na desni „Katoliško politično društvo“, na levi pa politiško „Slovensko društvo“; prvemu je katoliška ideja nad vse, drugemu narodnostna; prvega težnje zagovarja in zastopa „Slovenec“, drugega „Slovenski Narod“; v prvem gospoduje Klun, v drugem dr. Tavčar: obojega težnje — vsaj po programu in po delujočih močeh — grejo vsaksebi kaker nebo in zemlja — in vender zdaj — pred volitvami — se vse moči, od tu in od tam, kaker da bi kdo pricopral, spet zbero pod zastavo: „Vse za vero“ i. t. d. ter „Slovenec“ in „Narod“ si prilepneta kompromisni bavbav na čelo, mej tem ko i „Slovenec“ i „Narod“ tako očitno, tako odločno povdarjata vsak svoje stališče, prvi katoliško, drugi liberalno! — Razumi vas vsegavedni Bog!!

Resnično, kar se tiče teorije, „Slovenec“ pove marsikatero tako odločno, tako krepko, da se sploh ne da lepše pisati. A ko bi imel iz abstrakcije stopiti v konkretnost t. j. ko bi imel, potem, ko je pisal o liberalizmu, o potrebi šol na verski podlagi, tudi imenovati slovenske liberalce, imenovati nasprotnike verske šole, in občinstvo odvračati od njih: ti in ti so — bežite pred njimi! — tedaj mu vpade srce, tedaj trpi, da se mu strahovi, po katerih je vdrihal, posedejo na prsi ter mu kaker môra jemljejo sapo in glas!

Nasledek vsega tega je, da naša katoliška politika biva vedno še v zraku, in naši ideali ostajajo prazne sanje — brez mesa in krvi. Ker krepko ne vrežemo v življenje, v obstoječe razmere, vedno imajoč sto in sto ozirov, bojéč se zamere, zato nas liberalci, ki vse drugače razumejo svojo nalogo, čedalje bolj potiskajo iz javnosti. Vgnezdili so se v mestnem starešinstvu

Digitized by Google

ljubljanskem, v deželnem zboru — in zdaj odpiramo jim pot v državni zbor.

Da. Mladočehi pričakujejo zaveznikov tudi sè Slovenskega, in Mladočehi bodo dobili zaveznikov tudi sè Slovenskega.

Mi se sè „Slovenčevo" konservativno politiko ne zlagamo — mi gledamo na korak, ki so ga storili odločni katoličani na Češkem, mi se hočemo ločiti i od liberalcev i od polovičarskih oportunistov duha staročeskega, kateri poznajo duhovne in vero le za časa volitev, a se potem, ko so si vtrdili sedež — za šest let, za hrbtom krotkih in spravljivih katoličanov smejajo in koketujejo z liberalci. Li dalje kompromisujte in volite in dajajte se voliti, koliker hočete — mi se hočemo postaviti na katoliško stališče ter poskusiti, ima li še v 19. veku katoliška ideja v sebi toliko moč, da zmaga brez zveze in kompromisa s poganskim liberalizmom. Na tej podlagi se hočemo organizovati. Zveze v imenu same narodnosti nam ne ponujajte! Nam so bliže nemški in vsi drugi katoličani, kaker liberalci slovenski. In da bi res kdaj prišlo do alternative: kaj hočete žrtvovati — vero ali narodnost? — odgovorili bomo: ohrani naj se nam vera! ker le ona nas pripelje v večno življenje. Ker pa ni mogoče, kaker so zdaj razmere, katoliški ideji v Avstriji pripomoči do zmage in zajeziti pogubni tok liberalizma in radikalstva, nego da se vsi katoličani avstrijski spojimo v mogočno katoliško stranko, zatorej bomo nevmorno težili za tem smotrom. Liberalci slovenski pa naj si iščejo zaveznikov pri tistih, ki so jim bratje po duhu; saj tudi do zdaj je bila vedno veča atrakcija mej radikalnim Nemcem in radikalnim Slovencem, nego mej slovenskim radikalcem in slovenskim klerikalcem. Sicer pa nam je v obči katoliški zvezi zajamčena tudi narodnost; germanizujoči centralizem je pognal kali iz liberalizma, a ne iz katoličanstva. Rešivši vero bomo rešili tudi narodnost; če ne drug, rešil nam jo bo Bog, ki je obljubil, da nam bo vse privrženo, ako bomo iskali pred vsem njegove pravice, Bog, ki ne potrebuje pomoči od liberalcev, naj manj pa od Tavčarja in Hribarja!

* * *

Ko je bil vže spisan pričujoči članek, prejeli smo s Kranjskega od odličnega rodoljuba pismo, katero nam natančniše pojasnjuje politiški položaj na Kranjskem in v Ljubljani, iz katerega pa tudi razvidimo, da se z našimi ravnokar razloženimi nazori vjemajo tudi drugi odlični gospodje. — Iz tega pisma le nekoliko mest!

„Koliko je hinavščine v oklicih naših poslancev! In v besedah pa še več. Dr. Frjančič je v Ilirski Bistrici bil proti verski šoli, kakeršno škofje zahtevajo. Sedaj se pa tako religijoznega dela!"

Digitized by Google

Bi ne bilo torej prav — dostavljamo mi — ako bi ne le duhovni, ampak tudi vsi drugi, katerim je še kaj do katoliške reči, od dr. Frjančiča in morebiti tudi od katerega drugega kandidata, ki tako rad preminja barvo, zahtevali, naj se izjavi pismeno, da hoče delovati za versko šolo, **kakeršno zahtevajo naši škofje**? Sicer naj bi se postavil drug kandidat!

Hudo, pa pravično ožigoša naš dopisnik vsestransko breznačelnost in nedoslednost dozdanjih poslancev, ter pride do trditve: „Iz tega se vidi, da je našim poslancem le na tem, da ohranijo enojnost stranke, če tudi pri tem žrtvujejo načela.“ Tako je!

„Tej neznačajnosti — sklepa dopisnik — ne bode prej konec, dokler se ne osnujeti v ljubljanskem **deželnem zboru dva kluba**, kaker ste se osnovali tudi dve društvi: „Katoliško-politično društvo“ pa „Slovensko društvo.“

In s to željo, oziroma s tem predlogom, sklepamo tudi mi!

LISTEK.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post

Tone od Kala.

XIV.

Tiste dni je kaker strela z jasnega neba vdarila z višega mogočna cesarjeva beseda: državni zbor je razpuščen, razpisane so nove volitve! Vse se je prebudilo, vse je zmedeno povpraševalo, kaker brez glave: kako in kaj? In nihče ni vedel povedati, niti kako niti kaj, ampak vse križem je začelo letati in zborovati in pisati in kompromisovati Najemale so se javne dvorane po gostivnicah, sklicavali se shodi, vse se je trlo od kandidatov in njih agitatorjev: kandidati na desni, kandidati na levi, kandidati na sredi. Ako bi bili hoteli, kaker je bila šega pri Rimljanih, vse obleči v bele kožuhe (bila je namreč zima, in sicer huda), bi morali popolnoma zatreti rod — belih medvedov.

Digitized by Google

Tudi jaz sem se koj odpravil v deželo vže od nekdaj dobro mi znano, katere pa tu ne imenujem: hotel sem poskusiti, kako se politikuje, za agitacije sem bil pa vedno pripraven — upal sem kaj zaslužka.

Ko sem pa dospel v tisto deželo, sem po cesti dohitel vže priletnega možiceljna — vse je kazalo, da je kmet. Majhen klobuk mu je čepel na glavi; v lica in v čelo bil je rudeč, kaker da bi bil zakuril v želodci; od časa do časa je pa postal in zavriskal, kaker petelin, ko so mu potrosili zrnja. Vse je kazalo, da je prav židane volje.

„Kam pa greste, prijatelj?“

„Na bojišče — danes si jih bomo dajali. Glejte to pest!“

„Koga pa boste branili ž njo?“

„Štatucijo — pri moj' duši! Živela štatucija!“

„Jo poznate, gospo štatucijo?“

„Dobra je . . . Glejte, vže osem dni nič drugega ne delamo, kaker pijemo, jemo in pohajamo — v imenu štatucije. Pa premislite, jaz bi se zdaj lahko peljal s parom konj; hoteli so poslati póme s kočijo, pa jaz sem rekel, da ne, jaz sem raji vtaknil v žep, kar bi bilo šlo za gospojsko vožnjo. Glejte no, ta gospoda se toliko poganja pri volitvah, in toliko berači za en glas: vse, kaker pravijo, v imenu štatucije! Náte no, sem rekel, dam Vam svoj glas! Prodal sem ga prav pošteno vže peterim za lep denarček. Ha, vidite tukaj, kako lepo rožljajo tolarčki v žepu!“

„Tudi Vi ste tedaj volivec?“

„No, kdo pa, če ne jaz? Jaz sam sem v celi občini, kar nas je starejših možakov, da se znam podpisati z gosjim peresom, kader pride g. glavar k nam; in tudi precej dobro vganem muhe tiste gospode iz kancelije; zato sem tudi župan vže dvanajsto leto — recite, prijatelj, dvanajsto leto! In zdaj so me možje poslali, da izberem poslanca. Kaj mislite, to so velike skrbi — izbirati može, ki pojdejo pred cesarja!“

„Koliko jih pa imate voliti?“

„Prav za prav enega samega.“

„Kako pa: rekli ste, da ste prodali glas vže peterim?“

„Ej no, jaz vsakemu rečem: moj glas bo za Vas, ako kdo drug boljše ne plača. Zdaj se bo videlo; vdarili se bomo, da bo kaj. Tisti iz gor imajo svoje, mi tu zdol pa svoje. Čakajte, tu si vrežem gorjačo, če bo treba, bom treskal na desno in na levo.“

* * *

Prišli smo pa v trg. Na prostornem travniku se je ljudstva vse gnjetlo. Na več krajih se je valil gost dim proti nebu. Ko se prerijem skoz množico, zagledam, kako se je nad žrjavico pekel na železnem drogu preboden vol. Le na glavi so pustili še

Digitized by Google

kožo; mej velikanskimi rogovi pa stala je tablica, na kateri si bral: „zmerna opozicija — kandidat Jošt Drejčič.“ Malo v stran pa je bil postavljen sod, kateremu so pridno praznili zlato-rumeno alkoholično vsebino, ki je neprenehoma tekla skoz veliko pipo zdolej. Vola so pa pridno odrezavali in odščipavali zad in ob straneh, tako da mu je ogenj komaj prepuhal trebuh, ko nisi videl na zadnjih skokih drugega nego obrane kosti.

Tu je dobro biti, Hodulja — sem si mislil, in ostal sem tu. Najprej pa sem začel zijati: „Živela zmerna opozicija! Živio edini naš kandidat Drejčič!“ In zaorili so za mano vsi: „Živio!“ Tedaj še le sem imel tudi pravico bliže stopiti in vrezati si od volovskega telesa prav tolst košček, s katerim sem si poživil izlakani želodec. Potem pa so mi dali, da sem prav globoko pogledal noter proti dnu vinskega vrča; tako mi je vleklo, da nisem mogel ustnic več odtrgati, kaker da bi pil iz vira večnega življenja.

Potem pa se je približal kandidat Jošt Drejčič, ali prav za prav štirje korenjaki so ga prinesli na ramenih s ceste, kamer se je bil pripeljal. „Živio“ in ploskanja ni bilo konca ne kraja. Še le ko se hrup malo poleže, stopi majhni Jošt na govorniški oder poleg soda in začne:

„Prišel sam, da me vidite. Jaz sem bil vedno miren, in prepirov sem se ogibal, kar se je dalo. Vender bi bilo treba ministrom na Dunaji katero povedati; vse tudi ne more iti, kaker bi hoteli ti gospodje. Tako na primer nakladajo čedalje veča bremena na naša zemljišča; posebno vinogradi so obteženi, vinorejcu se kmalu ne bo več moči gibati. Strupena rosa, črna bolezen, filoksera in kaj vem še, se je spravilo nad trto; poslednjič pride še finančni minister: daj, kmet, meni plačaj pa od zemlje, v katero si vsadil vinski trs! Pa da bi bilo mogoče vsaj prodati to malo vinca, kar se pridela! A še to moramo hraniti po sodih, dokler se posuši. Našega vina ne pijejo več niti meščani niti gorjani; prvim ga delajo fabrike, drugi so se vrgli na žganje; pa še to ni vinsko žganje, ampak ne vem, kaka blodnja iz špirita in drugih snovij, s katero krstijo vodo. Jaz bom tedaj delal v državnem zboru na vse kriplje, da se davek odvzame od trte in ves prenese na nesrečno žganje!“

Pri ti priči se zažene silen hrup tam od strani. Skopičila se je cela tolpa gorjanov, katerim se je očitno videlo, kako jim je žgoča tekočina zbledila lice in zakužila živce. Vdarijo na govorniški oder, da se vse prekucne, in govornik — kandidat Drejčič se prekobacne, da bi si bil gotovo razbil nos in glavo, ko bi njegovi ne bili stegnili rešilnih rok nasproti in ga vlovili. Tedaj se prične krik in tepežnja. Trde gorjanske pesti padajo po hrbtih tistim iz nižave. Tam od soda pa letijo majolke in steklenice nad gorjanske glave. Slednjič se začnejo gorjani vmikati, a od jeze se zaženejo v železni drog, da bi vrgli vola v žrjavico. Pri

Digitized by Google

ti priči se zmaje volovska glava, in tablica zmerne opozicije z imenom Jošta Drejčiča vred — pade v ogenj in zgori!

Videl sem, da tu ni varno dalje ostati. Kar so me noge nesle, podvizal sem proč. Tam sredi travnika so pekli na ražnji nabodeni dve teleti; sredi mej njima pa je stal visok drog, na katerem ti je tabla oznanjevala, da tu kandiduje „socijal-demokrat Vaso Tepčič". Pogovarjal se je tedaj z nekaterimi svojih, ki so prav zvesto poslušali, kar jim je razlagal iz „Delavskega lista" o splošnem volilnem pravu in o preosnovi socijalnih razmer, ki se ima postavnim potom t. j. po državnem zboru vršiti v smislu socijalista Marxa. „Izvršiti pa nove postave", dostavlja Vaso Tepčič k sklepu, „morale bodo vaše pesti. Potem se boste vsak dan mastili s pečenko!" „Živio Vaso Tepčič! Živela teleta!"

* * *

Glavna oseba tistega dne pa bil je gospod Florijan. Ljudje so mu rekali „gospod Frjan." Zgodilo se je pa, da je gospod Frjan ravno tisti dan, dan volitev, obhajal petindvajsetletnico svojega delovanja. Kakšno je bilo prav za prav to delovanje, je težko določiti. Pa njegovi prijatelji in čestivci so menili, da se delovanje gospoda Frjana najbolje označi z besedo „narodno".

O tem delovanji, in sploh o osebi gospoda Frjana, bi se dala napisati cela povestnica. Učen ni bil sicer gospod Frjan, ker še do sedme se ni mogel preriti. Je li bila temu kriva nesreča ali vsoda ali kratkovidnost profesorjev, ki niso mogli spoznati, kak veleum tiči v Frjanovih možganih — nisem mogel do dobra zvedeti. Pa bodi temu kaker hoče, res je, da v kratkem je svet v g. Frjanu občudoval pisatelja, govornika, narodnjaka. Največ zaslug pa si je pridobil sè svojimi izleti po deželi. Ni se odprla čitavnica, ni se obhajala beseda, da bi ne bil navzoč gospod Frjan.

Imel je pa, kaker so mi pravili, gospod Frjan, poreden, špičast jezik. Najraji ga je špičil proti gospodom „nuncem". Tako je nekje o pustu, potem ko se je končala „beseda" in so, kaker navada, zagodli na ples, kmete prepričaval, da ni ravno vse tako, kaker jim govori gospod župnik, šesto zapoved treba v naših časih drugače, bolj na široko razlagati itd. Pa tudi drugje in drugače je g. Frjan marsikatero bleknil proti „farjem" in „sveti" cerkvi. In kdor ga je od bliže poznal in zasledoval stopinje, katere je g. Frjan puščal po svojih mnogih poteh, mu ni prav nič zaupal, češ — Frjan je liberalec skoz in skoz!

Pa danes je, rekli smo, g. Frjan obhajal petindvajsetletnico svojega narodnega delovanja. In o tej priložnosti je ljubezen krščanska marsikaj spregledala g. Frjanu, češ, to tudi zahteva blagor raroda in slovenske reči; da, dobil je g. Frjan tisti dan celo telegram od nekaterih mlajših gospodov „nuncev", ki so mu

Digitized by Google

čestitali kot vzornemu domoljubu, kot zvezdi na govorniškem obzorji itd.

Bi se smeli potem takem čuditi, da je g. Frjan ravno svoj jubilej smatral kot vgodno priliko, da bi zdaj, ko so zanj gorela vsa slovenska srca, kar naravnost stopil pred občinstvo kot kandidat za državni zbor? Svojo misel je pred tedni ponižno razodel enemu izmej osnovalnega odbora za veselico, ki se je imela prirediti v slavljenje srečnega jubilanta. To misel so vrgli v javne liste, in misel ta — našla je vgoden odmev. In danes, v dan slavnosti, je vse vprek agitovalo za g. Frjana.

Prišel je v trg, in prva njegova pot je bila v hišo, kjer je imelo sedež tamošnje katoliško-politično društvo. Vedel je, da tu najde danes dosti duhovnov. Brez veliko vvodnih besed prijeli so ga gospodje naravnost za tisto stran, kjer je imel danes koncentrovane misli in želje: ali želi res biti poslanec? In ko je odgovoril: da — pozvali so ga, naj odgovori, ali priseže na znano konservativno slovensko geslo? On pa, ginjen do solz, pograbi tam iz kota društveno zastavo, ki je nosila trisagion: „Vse za vero, dom, cesarja!“ in jo visoko dvigne: „Sveta mi bo ta zastava. Naša dolžnost je, pobožnemu narodu slovenskemu neoskrunjen ohraniti najdraži biser: sv. vero. Cerkev, duhovniška kongrua, pred vsem pa verska šola — to so točke, ki bodo vedno stale na prvem mestu v mojem programu. Gospodje, to vse se razume samo ob sebi!“

In nihče seveda se ni mogel več vstavljati g. Frjanovi kandidaturi: s takim ognjem, z odločnostjo sv. Pavla, govoril je v družbi čestitih duhovnov.

Potem pa se je poslovil gorko stiskaje roke gospodom. „Bog“ in „Božja volja“ in „Božja previdnost“ se je kar neprenehoma vsipalo čez ustnice; še en — „Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ — in g. Frjan bil je na cesti.

Letel je naravnost v gostilno „k zlatemu kladvu“, kjer je našel oži krog „svojih“. Komaj so vže nanj čakali, ne toliko radi njega, marveč bolj radi šampanjk, katere so na mizi nevoljno pričakovale odrešenja.

„Saj smo sami?“ to je bilo prvo vprašanje došlega. In ko se mu je zagotovilo, da so sami, je velel odpreti prvo buteljko, ki je z veliko silo vstrelila.

„Ta strel na čast gospodom „nuncem“, ki se dajo tako izvrstno voditi za nos. Živeli!“

In pritrdilo se mu je. Potem nadaljuje:

„Zdaj zakadimo malo v čast gospodom nuncem.“

In pri tej priči začne deliti mej pričujoče tobak in papir; in vsi si začnejo zavijati cigarete.

„Glejte prijatelji, tako se povijajo farji z lepimi besedami in komplimenti.“

„Zdaj pa prižgimo!“ — In prižgo vsi.

Digitized by Google

„Glejte, tako gorijo farji, in tako — glejte — tako, kaker ta dim, spuhti njih katoličanstvo v politiki!“

In zakrohotali so se vsi . . .

Pa še več drugega so „bratje“ govorili, česar bi navaden človek še verjeti ne hotel. Jaz pa verjamem, in vsi, ki boste to brali. verjamite mi, da je bilo tako, in še hujše.

Ko bi pa kdo hotel slišati, kako morem jaz vse to vedeti, mu povem, da sem eno polovico pozvedel vže v trgu, drugo pa od g. Frjana samega. Ko sem namreč popoldne slišal, da je g. Frjan izvoljen za poslanca, sem hotel imenitnega jubilanta osebno spoznati. Na večer se je imel vrniti iz trga domov, zatorej sem ob cesti čakal nanj. Ko se pa mimo pripelje, se mu globoko poklonim in odkrijem.

„Hodulja, ste Vi, kaj hudiča tod vganjate?“

Jaz sem kar ostrmel, kako da me pozna.

„Saj je bilo treba kaj agitovati“, pravim. „da ste laže zmagali.“

„Kam ste se pa odpravili, gospod Hodulja?“

„Na Brdo.“

„Pa prisedite; skoz Brdo se peljem tudi jaz.“

Prisedel sem na voz. Ko mi je pa g. Frjan vso svojo zgodovino današnjega dne dopovedal, sem začel tudi jaz po svoji navadi.

„Dovolite, gospod državni poslanec, če se ne motim: niste li Vi ondan pri shodu na G. povdarjali, da verska šola je zastarela, da Vi ne boste plesali po farškem taktu?“

„Resnično, jaz sem bil, dragi moj Hodulja.“

„Prav, a jaz ne morem razumeti. kako ste mogli danes obetati, da boste zagovarjali versko šolo?“

„Ej Hodulja, danes je šlo za to: biti ali ne biti voljen v državni zbor. In da se more biti voljen, je treba glasov; da se pa dobi glasov. je treba razumeti posel.“

„Razumeti? . . Kaj pa vest?“

„Ej Hodulja. vest je relativna: se da nategniti, da imata Bog in hudič vanji prostora, ali pa tudi skrčiti, da je preozka za enega in za drugega. Sicer pa jaz, ljubi moj Hodulja, jaz priznavam teorijo o dvojni vesti, o javni in o privatni; v poslednji li vkaži Bog in njegova postava; kar se pa tiče javne vesti, je odločivna korist. Korist, korist — ljubi moj, to je morála 19. veka! Niste še ničesar slišali o ti najbolj praktični filozofiji?“

„Meni to ne gre v glavo, gospod poslanec; jaz vsaj moža, kateri danes imenuje belo, kar je včeraj imenoval črno, ne morem imeti za značajnega. In značajnost je možu neobhodna.“

„Značaj, Hodulja, značaj!? Ne norite — kje ga pa še najdete? Mi smo značaje vže dolgo k pogrebu nesli. Hodulja: dr-

Digitized by Google

žavno poslanstvo, pa 10. recite: deset forintov na dan — to je značaj!"

„Tedaj breznačajni ste vsi!?"

„Pa, Hodulja, Vi ste se razgreli! Potolažite se! Glejte, tu je veja. Vam je všeč, da sprazniva eno buteljo starega dornberžana?"

„To pa to — ne eno, ampak dve, tri . . Živio gospod Frjan, državni poslanec!"

Raznoterosti.

Jules Simon o sestrah sv. Vincenca Pavlanskega.

Katoliški redovi, kongregacije so liberalcem trn v peti. Preganjajo jih tudi na Francoskem. Jules Simon, katerega liberalci gotovo ne morejo obdolževati liberalizma, piše o sestrah sv. Vincenca Pavlanskega: „Svet jih ne pozna dobro. One se kongregacija in niso. Njih samostani so, kaker pravi sv. Vincenc Pavlanski, bolnišnice, njih celica je najeta sobica, kapelica je njih farna cerkev, njih križev pot so ulice ali prostori bolnišnic, njih klavzura vbogljivost, njih samostanski zid je strah Božji in njih zavoj sveta spokornost." „One, nadaljuje Jules Simon, vzderžavajo šole, delavnice, strežejo v bolnišnicah in v lekarnicah za vboge. Mnogi jih obsojajo, ker te sestre govore mnogo o Bogu [1]), a pri lajikih je pa druga slaba navada — da pa sploh nič ne govore o Bogu. Svetne oskrbnice so nastavljene za denar, a njih misli so drugje nego v bolnišnici; sestre te pa so sestre vbogih, sestre bolnih. Jaz bi jih ne mogel pahniti v stran, saj se žrtvujejo dobrovoljno . . . Vem dobro, da nismo narod odveč katoliški, vender moramo priznati, da smo narod sestavljen — iz katolikov. In povsod, kjer se pozna želje bolnih, bi ta želja morala biti — zakon. Najboljša vseh vlad je vlada — svobode.

Na Francoskem in v Evropi imajo te sestre 2434 bivališč, v katerih se vzgaja 185.000 otrok in oskrbujejo 45.635 bolnih v bolnišnicah, ne da bi vračunali mnogoštevilnih bolnih, koje oskrbujejo po zasebnih hišah. To je vender nekaj! A sestre se ne zadovoljujejo z delovanjem v Evropi.

[1]) To je tudi vzrok, da jih liberalci ne morejo videti.

Digitized by Google

Te ponižne sestre so pijonirji civilizacije. Razširjajo ime francosko po daljnih krajinah in pridobivajo spoštovanje in srca, česar drugi potniki in preiskovavci ne morejo. Ko se je nekdaj v senatu govorilo o teh sestrah, je moj prijatelj Fournier, bivši poslanec v Carigradu, stopil na tribuno in rekel: „Ne pozabite njih delovanja tudi izven francoskih granic.“ V Levantu je znano brodovje angleško, rusko — a na najboljšem glasu je špital — francoski in šola francoska. To je propaganda ljubezni, ki je trajnejša od nasilja. V Aziji in obeh Amerikah imajo sestre 328 bivališč. Vzgajajo 32.978 otrok vseh narodnosti in — ver. Oskrbujejo v svojih bolnišnicah 75.950 bolnih in dajajo 2,947.000 bolnim zdravil — zastonj.

Tudi v vojski so se žrtvovale. Jedni sestri je bil zavoj na glavi prestreljen v trenutku, ko je obvezovala rano ranjencu. Minister jo je hotel odlikovati, a predstojnica je odklonila, da sestre ne sprejemajo odlikovanj, njih odškodnina je prilika koristiti ljudstvu.“

Tako Jules Simon v „Tempsu“.

Svoboda vesti v Ameriki in — krščanski Evropi.

Vradni list amerikanske republike „Costa Ricca“ je objavil nedavno to-le določbo:

38. Narodna Palača San José d. 13. 1890.

Ker vemo,

1) da večina ljudstva želi versko vzgojo svojih otrok;

2) da vstava zagotavlja svobodo vesti in priznava, da je večina prebivalcev v Costa Ricci vere rimsko-katoliške in apostolske, tedaj podpora vlade; ker vemo.

3) da do sedaj ni imela cerkev v Costa Ricci dovolj osobja niti sredstev, da bi mogla zadovoljiti želje ljudstva gledé verske vzgoje, koja vender pripada le cerkvi, in je jedna glavnih dolžnosti duhovstva; ker vemo,

4) da je dostojno in vredno, da se pod vlado demokratično hvali in podpira prostovoljno, a ne prisiljeno versko učenje; — zato predsednik republike določuje:

1) Vsako soboto se mora mladina, ki se uči na elementarnih ali srednjih šolah, oprostiti obligatnega poduka od 11 do 2 popoldne, da bi se v tem času učila kršč. nauka, ako bodo zato prosili stariši ali oskrbniki; določuje:
2) prositi škofa, da bi določil in naznanil stroške potrebne za podučevanje;
3) minister za uk ima mesečno izplačati 1000 pesos za stroške.
4) Ta določba ima se vveljaviti.

Namesto prezidenta: tajnik ministerstva za uk: Volverde; tajnik ministerstva za bogočastje: Gutierrez.

Digitized by Google

Pri nas se pa milijoni podpisov iz mej ljudstva kršč. mečejo pod klop. Vbogi narodi evropejski — kaka svoboda jim cvete!

Pomenljiva knjižica.

Kako se je začel tudi v protestanski Nemčiji tajati led mržnje in sovraštva proti katoliški cerkvi, razvidimo prav dobro iz knjižice „Ein Wort zum Frieden“, ki se je nedavno natisnila v „Frankfurter zeitgemässe Broschüren“. Spisal jo je luteransk teolog. Iz nje odmeva klic po zedinjenji s katoliško cerkvijo. Prava Kristusova cerkev ne more biti nego le ena, nedeljiva. Pisatelj razpravlja potem glavne točke, v katerih se ločijo protestanti od katoličanov: o sv. pismu in ustnem sporočilu, o opravičenji, o cerkvi, o papeži itd. Zanimivo je, da se pisatelj povsod nagiblje h katoliški cerkvi in njenim napravam. Skuša pa dokazati, da nasprotja mej cerkvijo in pravimi, prvotnimi protestanti niso tolika, da bi se ne mogli zediniti. Da je prišlo do tolikega nasprotstva, je zakrivila pozneje strast Lutrova in drugih reformatorjev za njim.

Sploh se zdi, da je začel mrtvo telo protestanstva prehajati nov duh. Jelo se je gibati, v otrpnele ude se vrača življenje. Vže to pozdravljamo kot posebno znamenje, da se v ortodoksnih protestantih obuja želja po neodvisnosti od državnega gospodstva, da so začeli otresati železni Cezarjev jarem. V tem zmislu se vrši najnovejše gibanje mej nemškimi protestanti, kateremu na čelu je znani Schloezer. Da, nam se zdi dosti, ako piše naš pisatelj, protestant, tako-le: „Kristus je svetno in duhovno, versko in politiško polje strogo razločil, in jasno izrekel, da ima oboje ostati nezmedeno.“ In spet: „Država ni za kristijana najviše. Ona ni, kaker uči Hegel, sama sebi namen.“ „Država in cerkev ste različni, vsaka sè samostojno svrho in delokrogom, vender niste ena drugi nasprotni, ampak od Boga odločeni, da se mej seboj dopolnjujeti in podpirati.“

Ako prodirajo mej protestanti taki nazori, potem smemo pač pozdravljati v tem prvi početek k povratu v katoliško cerkev. Da, katoliška ideja napreduje, katoliška ideja si bo v sto letih vpokorila celo Evropo!

„Ekumenični“ patrijarh razkolniške cerkve glava — le „idealna“.

Znano je, kako pokoren sluga in rob je carigrajski patrijarh turški vladi. A mnogi na zahodu vender mislijo, da je priznan vsaj od raznih razkolniških cerkva, za p r a v o d e-

Digitized by Google

janško glavo. Ne, priznavati ga hočejo le za „idealno“ glavo. Evo vam neomajnega dokaza:

Iz Carigrada prihajajo vesti, da ondašnji grški patrijarh namerjava sklicat zbor vseh nekatoliških cerkva. O tej nakani je metropolit Roman, glava Rumunov grškega obreda na Ogrskem in Sedmograškem, te-le misli povedal: Cerkev od mene vladana je v svoji celoti narodovo zjedinjenje na podlagi demokratiške organizacije. Radujemo se, da te zakone zbor tudi priznava. Cerkev rumunska priznava, da patrijarh mora nevstrašno braniti autonomično pravo svoje cerkve nasproti turški vladi, zato je pa tudi prepričana, da so zahteve Bulgarov opravičene, ker se popolnoma zlagajo s §. 34. vstave izhodne cerkve o narodni samovpravi posameznih cerkva. Siljeno je sedaj napeti vse moči, da bi izhodne cerkve mogle bivati druga poleg druge, kot svobodni narodovi organizmi, koji bi ekumeničnega patrijarha priznavali za svojo idealno glavo. Grki in Rusi se trudijo spraviti pod se posamezne cerkve, a to nasprotuje apostolskim določbam kanoničnega prava, in tako ravnanje tudi rumunska cerkev obsoja.“

Carigrajski patrijarhi, ki se niso hoteli pokoriti papežu — se pokorijo Turku, in tudi od svojih so priznani le za „idealno“ glavo. Kako edinstvo mora biti pri takem prepričanji v razkolu! „Przegląd powszéchny“ zagotavlja: „O tyle tylko mogą one (razkolniške cerkve) udavać przed światem i przed sobą jakąś kościelną jedność, o ile kwestyi spornych, dogmatycznych, czy hierarchicznych, ani wogóle żadnej kwestyi ne tykaja.“ Le toliko morejo one razkolniške cerkve kazati pred svetom ali doma nekako cerkveno edinost, koliker se ne dotikajo razpornih, dogmatičnih ali hijerarhičnih vprašanj..

Nimajo glave, nimajo Petra-skale. In s cerkvijo brez glave bi nas rad osrečil „Slov. Svet“!!

Nekoliko v pojasnilo razkolniške propagande mej avstrijskimi Slovani.

„Upřimni katolíci a vlastenci nesměji nečinně k tomu přihlížeti, nýbrž varovati své zrádci a zhoubci národa.“
„Čech“ č. 14. 1891.

Nedavno je pisal „Slovanski Svet“: „30 čeških rodbin, ki bivajo na Dunaji, je prestopilo k pravoslavju. Nemški časniki so pa poročali o 150 takih rodbinah. „Velehrad“ poroča, da je sestavil pravila dr. Tieftrunk, in da bodo ista tudi potrjena. Te rodbine hočejo zasnovati svojo cerkev in dosledno tudi svojo šolo . . . Nemški listi bi raji videli, da bi Čehi dunajski pristo-

Digitized by Google

pili k protestantizmu nego k pravoslavju. Jednake želje goje menda dandanes tudi nekateri latinizatorji, ki so gluhi za vse težnje, da bi se Slovanom zapadnim povrnil cirilometodijski obred v uniji z Rimom".

„Slovanski Svet" ni pa toliko pošten, da bi nam tudi povedal, odkod prav za prav izhaja razkolniško gibanje mej dunajskimi Čehi. Na to odgovarja „Olomoucký Mir", da namreč dr. Živný sam, vrednik „Parlamentär-ja", pobratim našega „Slov. Sveta" in češkega „Velehrada", isti Živný, katerega evangelij se oglaša iz vrst „Slov. Sveta". vabi dunajske Čehe v razkol obetaje jim pravoslavne cerkve s českimi pridigarji". Kako čudovito pojasnjuje to tudi težnje „Slov. Sveta" mej Slovenci!

Pa poslušajmo, kako označuje o tej vesti pražki „Čech" skrivno rovanje teh nesebičnih Slovanov: „Čuditi so moramo nesramnosti teh gospodov, da se drznejo sè svetoskrunsko roko segati in se mešati v reči človeku najsvetejše, in z vero, katero nam je sam Sin Božji prinesel in zanjo vmrl, počenjati kaker s „hruškami na kramku" (mi imamo drug rek, nelep sam na sebi, a primeren takim gospodom). Kaj mislijo ti veternjaki, da se vera dá kupovati in menjavati za ruske rublje! Nikaker . . . . Tudi smo prisiljeni dvomiti o zdravem (!) razumu teh zbesnelih — drugače jih ne moremo imenovati — saj ako bi imeli razum in bi bili pravi rodoljubi, bi morali sprevideti, da s takim postopanjem ne pridejo dunajski Čehi do nobene veljave v javnosti, da si kopljejo sami sebi grob . . . . Pa kaj je tem zbesnelim do vere, narodnosti — samo da si svoje izdajske roke in mavhe polnijo z rublji, in se z iškarjotskim pridevkom dobro pitajo po Dunaji."

V tak „miskredit" smo prišli tudi mi po norem počenjanji nekaterih narodnih (!) nesebičnih (!) rodoljubov (!) à la Krutorog!

„Čech" sklepa: „Resnični katoličani in rodoljubi ne smejo leno na to gledati, ampak varovati in braniti morajo svoje rojake teh izdajavcev in vničevavcev naroda. V resnici jok nas sili: ne Nemec nas vbiva, ampak izdajski Čeh vbiva Čeha."

Mi pa za naše razmere rečemo: Ne Nemec, ne Lah, ampak slovenski verski odpadnik, kateri ni prišel ob vero doma pri slovenski materi, ampak na brezverskih srednjih šolah in vseučiliščih, vbija slovenski narod, delaje mej nami razpor!

Nekateri rusinski poslanci so v poslednjih zborovanjih izrazili, da hočejo priboriti srečo svojemu narodu, ne ravno se oziraje na katoliško vero . . . . A metropolit Sembratowicz je v svojem in svojega ljudstva imenu javno protestoval proti tej izjavi, ker ne izhaja iz naroda, ampak iz njegovih odpadnikov . . . Temu protestu so se pridružili tudi poslanci rusinski, kaker Romanscuk, Sawczak, Ogonowski in drugi. Marcin Czerminski pravi o tem protestu: „Nismo dvomili o pravovernosti naroda in poslancev, vender j a s n a l o č i t e v n a r o d n o - k a t o l i š k e

Digitized by Google

politike rusinske od breznačelnih izrodnih Rusinov je važen korak naprej . . .“ To imajo biti naši kompromisi, Slovenci!

V drugo: razpis in poziv!

V četrtem zvezku II. tečaja „Rimskega Katolika“ smo razpisali tri nagrade za tiste gospode slovenske vseučiliščnike, ki bi najboljše rešili eno izmej naslednjih treh filozofičnih vprašanj:

1. Izvestnost človeškega spoznanja.
2. Kak pomen za naše spoznanje ima Kantov nauk o sintetičnih sòdih a priori?
3. V čem se razlikuje stara klasična umetnost od krščanske?

Z 31. januarjem je obrok za rešitev teh vprašanj potekel, ne da bi se bil kdo zglasil z rešitvijo. Ker so bila stavljena vprašanja taka, da morajo zanimati vsakega, ki se sploh peča s filozofijo, ne more vzrok, da jih nihče ni rešil, tičati v vprašanjih samih, pač pa znabiti nekoliko v tem, da smo obrok postavili prekratko.

Zato razpisujemo ista vprašanja z istimi pogoji (beri „R. K.“ 1890. str. 472.) le s pristavkom, da se smejo konkurza vdeležiti tudi gg. bogoslovci slovenski, in sicer ne le oni, ki se izobražujejo po vseučiliščih, ampak tudi gg. po škofijskih bogoslovnih semeniščih. — Obrok pa, do katerega naj se blagovolijo poslati razprave vredništvu „R. K.“ v Gorici, raztegnemo do 1. septembra 1891.

* * *

O tej priložnosti spet pozivljemo slovenske rodoljube, da bi podpirali našo idejo z večimi ali manjšimi doneski, vsak po svoji moči.

Nadalje sta nam poslala v isti namen: P. n. g. M. Karba, kapelan na Dobrni, for. 5; p. n. g. dr. Jos. Lesar, prof. bogosl. v Ljubljani for. 5.

Dr. A. Mahnič.

Digitized by Google

Konfiskacija

I. številke „RIMSKEGA KATOLIKA“.

Gospodu dr. Ant. Mahnič-u, odgovornemu vredniku „Rimskega Katolika“,

Tukaj.

Naznanjam Vam, da sem današnjo številko „Rimskega Katolika“ zarad sestavka na četrti strani zvezne pole pod naslovom „Listnica vredništva, P. v Lj.“ zaplenil, in da ob enem tukajšnje c. kr. glavarstvo naprosim, naj zaseže vse primerke, kateri se najdejo v vredništvu, v Hilarijanski tiskarni, v prodajalnicah in drugih javnih prostorih.

V Gorici 18. januvarija 1891.

C. k. državni pravdnik
CANEVARI.

Nekaj dni potem nam je došla od c. kr. okr. sodnije razsodba :

Al Signor Dr. Antonio Mahnič professore in teologia

Gorizia.

SENTENZA

In nome di Sua Maestà l' Imperatore.

L' i. r. Tribunale Circolare di Gorizia qual Giudizio di stampa deliberando sulla requisitoria 23 corr. N.o 183[39 della locale I. R. Procura di Stato ha giudicato :

I. Costituire il tenore dell' articolo inscritto, sotto il titolo : „Listnica vredništva, P. v. Lj.“, alla quarta pagina della copertina della puntata N.o 1 del locale periodico „Rimski Katolik“, uscito addì 18 Gennajo a. c. e precisamente dalle parole „Vender bi rad“ a quelle „javnih učiliščih !“ gli elementi oggettivi del delitto di sedizione previsto dal § 300 Cod. pen.

II. Confermarsi il praticato sequestro, vietarsi l' ulteriore diffusione di detto stampato ed ordinarsi la distruzione degli esemplari appressi.

Gorizia li 24 Gennajo 1891.

L' i. r. Consigliere aulico
SBISÀ.

Dall' i. r. Tribunale Circ.
ZIGOI.

Digitized by Google

Še enkrat – novo poslopje za žensko učiteljišče v Gorici.

1. Neumestno je, da se obrača glavna stran ženskega učiteljišča s 34 okni na vrt centralnega semeništa, tako da ga nadvladuje od konca do kraja, na vrt, po katerem se čez dan sprehaja in razvedruje nad sto bogoslovcev iz štirih škofij. Ne le da ne moremo tega odobriti s pedagogiškega stališča, ampak s tem se žali tudi avktoriteta štirih škofov, pa semeniških profesorjev in predstojnikov. Tudi bi se moralo premisliti, da centralno semenišče stoji tu vže nad sto let, in bi se spodobilo vsaj nekoliko ozirati se na častitljivo starost tega zavoda pa na vzvišeni smoter, kateremu služi. Zraven tega se je bati, da bi znali vzgled visoke vlade z druge strani posnemati tudi zasobni posestniki okol semeniša ter začeli tudi oni po svojih zemljiščih zidati, česar niso dozdaj storili ravno iz ozira do svetega, častitljivega cerkvenega zavoda.

2. Gledé gimnazija ponavljamo, kar smo vže rekli na platnicah lanskega 4. zvezka. Nas skrbe v prvi vrsti nravstveni nasledki; zato imamo razlogov iz preteklosti; in kako opravičene so naše skrbi, bo pokazala še bolj prihodnost, kar se tem bolj bojimo, čim pridniše se poslednjega časa mladina vadi v plesu in se tem potom mej seboj zbližuje.

3. To pa ni le naše zasebno mnenje — tako menijo tudi drugi. Omenimo tu sklepa, ki se je nedavno enoglasno sprejel pri občnem zboru tukajšnjega katoliško-političnega društva: naj se vlada naprosi, da ne bi postavila v novo poslopje ženskega izobraževališča.

4. Mi menimo, da bi najboljše tu stal gimnazij. Prvič je sedanje gimn. poslopje tako tesno, da imajo profesorji in dijaki poleti veliko trpeti od vročine; to zlo se bo pa povečalo, ko se bodo, kaker upamo, na gimnaziji napravile paralelke. Tudi je gimnazij mej srednjimi zavodi v Gorici prvi, gotovo pa viši od ženskega izobraževališča; spodobi se tedaj, da dobi gimnazij tudi najlepše poslopje.

V poslopje sedanjega gimnazija naj bi se preselila realka; a poslopje sedanje realke naj bi služilo ženskemu učiteljišču. S tem bi prvič dekline bile dovolj ločene od srednješolcev, in vsaj deloma bi se prišlo v okom prepogostemu srečavanju in seznanjanju pa drugim nravstvenim zlem, ki iz tega izhajajo. Drugič pa dobili bi oba srednješolska dijaška zavoda – gimnazij in realko — v isto ozidje. Če bi si bili pa gimnazijci in realci bliže, bi počasi izginila znana mržnja in odtujenost, katera navadno vlada mej obojimi. Pa tudi v drugih ozirih bi to ne bilo slabo. Vvedlo bi se ožiše občevanje mej gimnazijem in realko; kar bi pogrešal en zavod, našlo bi se na drugem. Fizikalični kabineti, naravoslovni muzeji itd. bi se mej seboj dopolnjevali v največo korist dijakov, kateri bi lahko iz enega zavoda prehajali v drugi eksperimentovat in gledat, česar bi sami ne imeli Da, nekateri predmeti, kaker deželna jezika, stenografija, petje, itd. bi se prav lehko predavali skup za dijake obojega zavoda, in tako bi vis vlada tudi gmotno marsikaj prihranila. Slednjič bi se posebno gimnazijcem leže pot odprla do nekaterih realij, kaker je n. pr. risanje, in se jim tudi ponudila priložnost, da bi se učili francoščine ali angleščine.

V vsakem oziru: stvar je vredna, da se v merodajnih krogih še enkrat prav resno in vsestransko prevdari; drugače bo prihodnost kazala, kdo je imel prav.

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

TRETJI TEČAJ.

III. in IV. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja.

V GORICI.

HILARIJANSKA TISKARNA.

1891.

Izhaja vsak mesec po enkrat. Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Obseg.

Organizacija. *Reorganizacija Škofom prva beseda v politiki. Politiški program, ki so ga škofje načrtali. Kako bi se morali organizovati?* str. 97
Novodobna veda — pa Aristotel in Tomaž Akvinski. *Moderni modroslovci pa Aristotel in sv. Tomaž. Atomizem na modroslovnem in socijalnem polji* . . . . . „ 106
Realizem in naturalizem: *Odgovor doktorju Celestinu* . . . „ 112
Glasba s tekstom . . . . . „ 122
Pisma brezvercu *o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih: VII. Nadalje o prosti volji* . . . . . „ 127
Ne vtegnem . . ! *Nekaj misli o naši šolski metodi* . . . . „ 131
Razmišljavanja o verski šoli *na podlagi češke knjige* . . . „ 139
Sv. Tomaž — naša zvezda . . . . . „ 142
Težnje „Slovanskega Sveta" proti vstoku . . . . „ 146
Politični oddelek *Aristotel o razliki mej družino in državo. — Še enkrat: Lavigerie pa njegova republika* . . . . . „ 150
Listek: *Naš „listek". — Dajte besedam pravi pomen! — Na pust* . „ 163
Raznoterosti: *Rimsko-kat. cerkev D. Marije v Tomsku. — V ruski armadi. — Ali ni „vera v nevarnosti"?! — Darovi v podporo mladih pisateljev* . . . . . „ 273

Na znanje gospodom naročnikom.

Radi nepričakovanih nezgod in brezštevilnih opravil nam ni bilo mogoče izdati lista za mesec marcij. Zatorej dobijo gg. naročniki ta pot dve številki v enem zvezku: za marcij in april.

Listnica vredništva.

Prijatelji in somišljeniki se čedalje bolj oglašajo od vseh strani. Čas nam ne dopušča, da bi vsakemu posebe odgovarjali. Kdor pozna naše razmere, nam gotovo ne bo zameril. Sicer nas pa močno veseli, da se občinstvo tem bolj zanimlje za naš list, čim bolj si prizadevajo nasprotniki zablatiti nas in naše podjetje razvpiti kot herostratično. Prosit! Sicer pa, kdor opazuje nasprotniške operacije proti nam, se mora res čuditi. Ko smo pred tremi leti razodeli svojo misel za nov list ter kmalu potem stopili pred občinstvo s prvo številko, se je zdelo, da so se odklenili vsi hudiči in se spustile iz oblakov vse copernice — tako so ropotali in treskali. Preteklo je poldrugo leto, kar so — kaker

Digitized by Google

Organizacija.

Vsak organizem ima enovit živenjski princip, ki posamezne dele celotno spaja in giblje k dosegi skupnega smotra. Čim neovirniše deluje živenjska moč, tem zdravejše se razvija organizem. Kaker brž se pa v organizmu kaj premakne ali pokvari, začnejo tudi deli bolehati in razpadati.

Isto nahajamo pri moraličnih celotah: pri društvih in državah. Vsaka država je celotna tvorba, je organizem; kot taka je osnovana na podlagi katere ideje; ta ideja, praktično vpotrebljena, se zove smoter države. Iz osnovne ideje izhaja v posamezne dele, v posamezne narode, ki sestavljajo državo, moč, ki jih spaja, krepi in nagiblje k skupnemu smotru. Ako ta ideja zatemni in se ne more več oveljaviti v mišljenji in delovanji državljanov, se začne tudi celota razpajati.

Avstrijsko cesarstvo je mej državnimi tvorbami brezdvomno ena najidealniših, najčudovitiših. Nikjer ne nahajamo države, v kateri bi bilo toliko narodnostno, versko in kulturno najrazličniših elementov spojenih v eno družino. Kaj je omogočilo tako združenje? Vzrokov moramo iskati pred vsem v zgodovini. Pokrajine, kjer so se bili naselili sedanji avstrijski narodi, bile so skoz stoletja terišče, po katerem so se gonile barbarske čete z jutrovega proti zapadu. Narodi so si želeli miru in stalnosti; a v svesti si, da se vsak zase ne more vbraniti silovitim navalom, so se začeli shajati v veče skupine. Po dolgih bojih in prevratih se je ob Donavi vtrdila država, kateri so se pod habsburškim žezlom prostovoljno pridružili narodi daleč na jug in izhod. — Avstrije osnovna ideja je tedaj **zgodovinska.**

Digitized by Google

Kdor pa le količkaj pozna avstrijsko zgodovino, vé tudi, da je avstrijske narode k medsebojnemu zbližanju silila viša moč — verska ideja. Po sedanjih avstrijskih pokrajinah je bilo seme krščanstva in kulture zasejano vže za rimljanske dobe; narodi pa, ki so se po razpadu zahodnorimskega cesarstva tod naselili, so se vdali krščanstvu; zadnji so Madjari sprejeli evangelij Kristusov, ž njim zapadno kulturo. Krščanski veri in omiki je začela pretiti nova nevarnost od islama. Videvši tedaj, da se ne morejo vstavljati silovitemu navalu, nego sè združenimi močmi, so se jeli podonavski narodi zavezavati v boj za krst, pod zastavo svetega križa. Da, vera je bila, ki jih je zedinila, oživila, ki jih je gnala pod skupno žezlo habsburško. — Tako tedaj dobiva zgodovinski početek avstrijske države viši razlog v verski ideji. Svojo gorenjo trditev dopolnimo potemtakem: Avstrije osnovna ideja je v e r s k o - z g o d o v i n s k a.

Versko-zgodovinska ideja mora biti torej vodilna v organizaciji našega cesarstva. Avstrija ne more ostati sama sebi zvesta, ako ne zajemlje moči iz vere in zgodovine. Katoličanstvo in federalizem hranita Avstriji živenjske pogoje.

Toda vže nad sto let se žalibog Avstriji spodmika osnovna podlaga. Katoličanstvo in federalizem sta se začela spodplavljati po liberalizmu in centralizmu. Poslednji zatira narodom individualne svojosti in zgodovinsko pravo in jih tako vznevolja in odganja od skupnega središča, liberalizem pa jim pridiga evangelij absolutne narodnosti ter jih speljuje na pota, ki vedejo k razpadu Avstrije.

Slep je, kdor ne vidi, kako tem potom Avstrija drvi v propad.

Reorganizacija.

Kjer organizem ne deluje več redno, se mora pričeti reorganizacija, katera ni nič drugega nego odstranitev vsega, kar ovira prosto razvijanje živenjskega principa. Naša reorganizacija nalaga nam tedaj pobijanje liberalizma in centralizma.

Potrebno je oboje. A vprašati se zna, kaj je nujniše.

Digitized by Google

Nam se zdi prvo; ker gotovo je svoboda, kjer ni vere in strahu Božjega, bolj pogubna nego koristna. Najmanj je pa sedanja liberalno vzgojena generacija avstrijskih narodov zrela za tako zvano narodnostno avtonomijo. Avstrija naj bi se preosnovila po narodnostnih skupinah, strgale naj bi se zgodovinske vezi, ki od pamtiveka vežejo razne narodnosti po avstrijskih kronovinah! Klic po tej prevstrojitvi izhaja posebno od tiste strani, ki se odlikuje po liberalnih nazorih in se klanja principu absolutne narodnosti. Pri Slovencih to idejo zagovarja „Slovanski Svet“, katerega razkolniške in panslavistične težnje so obče znane. Vže to priča dovolj, kaj namerjajo ti ljudje: mejseboj ločene narodnostne skupine naj bi kot zrelo, od skupnega debla odpadlo jabelko pripale zunanjim sovražnikom, kateri obkoljajo Avstrijo od vseh strani. Ne! program narodnostne avtonomije nima zgodovinske podlage, zatorej ni avstrijski, on bi avstrijske narode le še bolj razdvojil in enega drugemu odtujil. Ne ločiti, ampak pobratiti se moramo, to pa ravno zdaj tembolj, čimbolj si prizadeva loža narod proti narodu naščuvati. Reorganizacija se mora tedaj vršiti na zgodovinski podlagi, po programu pokrajinske avtonomije. Sicer bi se znalo tudi tu vgovarjati, češ, po deželni avtonomiji bi se narodnostne manjšine izdale samovolji večine. Toda zatirati tujo narodnost znajo le liberalci; katoličani, ki so prešinjeni od duha sv. cerkve, izpoznavajo načelo enakopravnosti. Predno se tedaj vredi pokrajinska avtonomija, ali se prične katerakoli politiška prevstrojitev, je neobhodno potrebno, da se avstrijski narodi prerodijo po katoliškem duhu. V to pa je treba prvič cerkvi podeliti neomejeno prostost v njenem delovanji, in drugič šolsko vzgojo postaviti na verska tla. Boj proti liberalizmu, pa verski preporod avstrijskih narodov je naša prva, najimenitniša naloga, tako da bi ne smeli za zdaj na kaj drugega niti misliti, dokler je nismo popolnoma rešili. Ako to zanemarimo, more vsaka druga, navidezno še tako koristna prevstrojitev, razpad Avstrije le povspešiti.

Digitized by Google

Našim škofom tiče tedaj prva beseda v notranji politiki.

Vem, da se bodo „Sl. Narodu“ lasje ježili, ko bode bral ta stavek — toda po tem, kar smo doslej rekli, ne more biti drugače. Liberalizem je negacija teoretičnega in praktičnega katoličanstva; in ker so škofje učitelji in varuhi poslednjega, morajo isti biti tudi voditelji v boji proti liberalizmu. In naši škofje umevajo svojo nalogo. Pogumno, krepko stopajo na politiško polje, ne zmenivši se za krik, za sumničenje z nasprotniške strani. V poslednjih letih so se vže večkrat oglasili v politiških zastopstvih; prejeli so stvar pri koreniki — pri ljudski šoli. Najodločniše, najobsežniše so pa govorili v zadnjem skupnem listu. Iz tega bi morali tudi mi enkrat za vselej spoznati, da katoličanom avstrijskim ni več dovoljeno politikovati brez škofov, a še manj proti škofom.

In vender, kaker se zdi, tega govora ne razumejo niti vsi tisti, kateri bi morali pač vedeti, kaj je „oboedientia canonica“. Take seveda bomo kmalu — povemo „Sl. Narodu“ in „Slov. Svetu“ v tolažbo — lehko sešteli na prste. Pa vender se mora še tu pa tam slišati: „E kaj, škofje se nimajo mešati v politiko — nihče jih ni dolžan poslušati!“ Pa bilo bi morda tu na mestu nekoliko vrst iz pisma, ki smo je pred mesecem dobili od daljnega prijatelja: pisal nam je kmalu po tistih dneh, ko so škofje izdali omenjeni pastirski list. Mej drugim pravi: „Nekateri nimajo pastirskih listov nič posebno v čislih. Skupni pastirski list so prečitali le površno preskakaje ga, češ: ljudstvo ne razume. Jaz pa ne tako. Povabil sem posebno gospodarje, naj pridejo popoldne poslušat list. Prišlo jih je prav mnogo, ter so z velikim zanimanjem list poslušali. Imena škofov so jim imponirala. Kaj toliko jih je? so potem povpraševali. Vprašal sem jih, ko smo iz cerkve prišli, so li kaj razumeli. „Vže vemo kaj hočejo škofje reči“, so mi odgovorili . . . Pridiga se vže tako celo leto vsako nedeljo in praznik, celo po dvakrat, škofovski list pa se čita le enkrat v letu. Mi-

Digitized by Google

slim tedaj, da ko se ima list čitati, bi morala navadna pridiga vtihniti, in škof naj pridiga po listu . . . Še tako je škof premalo v dotiki z ljudstvom. Naše ljudstvo je sicer dobro, ali svojih škofov premalo pozna; preredkokdaj jih sliši, škof mu je tuja oseba. Nasproti pa so okoliščine take, da prihaja ljudstvo vedno bolj v dotiko s takimi, ki so škofom nasprotni. Sploh nekateri vse po strani gledajo, kar pride od škofa. Vse sprejemajo z neko čudovito mlačnostjo, vse jim je pretirano" itd.

Te razloge odobrujemo tudi mi. Pastirski list prinaša besedo škofovo — od kod pa naj se oglaša beseda škofova, beseda višega duhovnika, ako ne s prižnice? Da, besedo škofovo bi morali sosebno v naših časih vernikom na drobno razlagati kaker sv. pismo, in vsak pastirski list moral bi se v celi vrsti govorov do zadnje pičice vernikom razpraviti. Tako in le tako je mogoče, da približamo čedo pastirjem in da oživi duh škofovski, ki je duh Kristusov, verno množico. In ako je tudi vsebina pastirskega lista politiška, mari-li škofje tega ne vedo? In je li naša reč škofom določevati, kaj naj pišejo?!

Ali politiko avstrijskih škofov je odobril še drug glas, glas, ki je, kaker upamo, častitljiv, svet tudi tistim, katerim se sicer toliko mrzi pred škofovsko politiko. To je glas rimskega papeža. Zadnje pismo Leona XIII. do naših škofov je odmev, ki ga je našel na najvišem mestu njihov pastirski list, tedaj odmev politiške pomenljivosti. In v tem papež tudi izrecno omenja in hvali list, ki so ga nedavno škofje združeni poslali svojim vernikom.

Bodo torej skoro potihnili tisti, ki obsojajo, ki sumničijo škofovsko politiko? Ako imajo še kaj katoliškega čustva in vesti, bi morali pač spoznati, da odslej se ne more več brez greha niti javno niti privatno razsajati proti politiki naših škofov. Ker, denimo tudi, da niso vže, kaker menijo, dolžni poslušati škofov, kaj pomenijo li besede papeževe, s katerimi nas opomina: „Potrebno je, da katoličani zedinijo pod vodstvom škofov vse svoje težnje in moči v odpor"?

Digitized by Google

Politiški program, ki so nam ga škofje načrtali.

Ta program obsega tri glavne točke: verska šola, socijalno vprašanje, mejnarodno sporazumenje ali sprava.

Motijo se pač tisti, ki, kaker naši liberalci, menijo, da bode škofom pogum vpadel, da bodo odjenjali, ko bodo videli, da se njih tirjatve prezirajo. Liberalci sodijo škofe po sebi. Ne, škofje ne bodo odstopiii niti za las od svojih tirjatev. Poslušajte li, kaj zatrjujejo slovesno gledé verske šole: „Kaker dolg, katerega ne moremo koj plačati, ostane na nas in vsak hip veže k plačilu, dokler ni splačan, tako ostane za nas tudi dolžnost, da skrbimo za vvedenje katoliških šol, tako dolgo, dokler ne dosežemo tega smotra.“

Gledé posledne točke, mejnarodnega sporazumenja, so nam škofje očividno namignili, da popustimo program narodnostne avtonomije, kateri bi narode avstrijske ne le ne zbližal in pobratil, ampak jih le še bolj razdvojil in enega drugemu odtujil. Kaker obsojajo škofje vsako krivično prikračevanje jezikovnih pravic nasproti drugim narodom, tako zavrgavajo pogansko ločenje narodov. Ne da bi se vsak narod na se omejil in odločil, ampak da bi se drug drugega bolj spoznali, spoštovali, ljubili — to želijo, k temu opominajo škofje.

Besedo škofovsko je potrdil papež. Treba le z vernim prepričanjem sprejeti opomine in migljaje Kristusovega namestnika. V teh nam daje papež vodilo, kako se organizovati. Kaker spodbuja škofe, naj bi se zbirali vsako leto k skupnemu posvetovanju, tako kliče i nas pod zastavo škofov. Treba, da svoje težnje in moči združimo in se borimo pod vodstvom škofov. Verniki morajo pokorni biti svojim škofom „z vsem srcem in spoštovanjem.“ Snujejo naj se za svètna društva, pa le taka, katera „odobruje in priporoča sv. cerkev“ t. j. škofje. Največ pa naj se skrbi za dobre knjige in časopise, kateri se imajo pa zopet tako pisati in vrejevati, da „v nobeni reči ne nasprotujejo škofovi sodbi, ampak da se

Digitized by Google

prizadevajo v vsem podvreči se njegovi previdnosti in volji.“

Škofje in papež so govorili! Katoličani, tu je naš program, tu je naša organizacija!

Kako bi se morali tudi mi organizovati?

Mi smo svojemu listu dali naslov: „Rimski Katolik“. S tem nismo hoteli razobesiti dveh besed brez pomena, ampak besedi, kateri bi v kratkem izrazili naš program. Tega programa smo se doslej zvesto držali. In držali se ga bomo tudi za naprej. Katoličanstvo je v škofih in v papeži. Kar nam prihaja od te strani, ne povprašujemo, kaj, zakaj, kako — ampak sprejmemo slepo in brezpogojno, kaker da bi nam govoril Bog. Tako razumemo mi katoličanstvo.

Naša dolžnost je tedaj, da besedo učeče cerkve verno sprejmemo in skušamo od svoje strani po njej vravnati svoje delovanje. Škofovska in papeževa beseda mora po vsej Avstriji najti pri vernikih odmeva, da se obudi povsod novo življenje.

Nehajmo z besedami, lotimo se z dejanjem. Tudi na Slovenskem živo pogrešamo organizacije. Liberalizem napravil je veliko razdejanja. Nemalo čilih moči nam je odnesel, drugih skrhal. Pravih, odločnih, doslednih katoličanov je malo. Mi smo od prvega početka visoko držali zastavo čistega, odločnega katoličanstva, katoličanstva brez kompromisa, brez vsake liberalne primesi. Morda so se marsikateremu, ki nam je sprva nasprotoval, oči odprle, in je spre-videl, da le ta evangelij nas more odrešiti.

To odločno katoličanstvo povdarjamo zdaj spet. Ob enem stopimo en korak naprej. K temu so nas spodbudile besede papeževe, kateri želi, da bi se delavnost katoliških mož v pisateljevanji in izdajanji boljše vredila in se blagotvorno razvila — „ut hominum catholicorum in scribendo edendoque sollertia et meliore ordine temperata procedat et secundis vigeat incrementis“.

Mi smo vže dalje časa gojili v srci misel, kako bi se dale raztresene moči zbrati in vrediti, da bi združene bolje služile sveti stvari, da bi po enem načrtu delovale za en in

Digitized by Google

isti smoter. Pa zadržaval nas je marsikateri pomislek, da si nismo upali sè svojimi načrti pred svet, mej katerimi je bil prvi pač oni, da bivamo tu na skrajni meji Slovenije, da bi torej misel za tako podjetje morala izhajati iz središča, iz Ljubljane. Pa glej, nedavno od tega, kar smo dobili iz Ljubljane same od mladega doktorja pismo, v katerem nas vabi, naj bi mi javno nastopili in se postavili na čelo mladim močem, ki gorijo za sveto katoliško stvar, jih zbrali okol sebe in jih organizovali v krepko, nepremagljivo vojsko pod zastavo katoliške ideje. Za ta pot priobčimo glavno vsebino ljubljanskega pisma: iz nje naj se razvidi, kaj namerjamo. V prihodnje mislimo na drobniše svoj program razložiti; mej tem pa vabimo prijatelje in somišljenike, naj bi nam razodeli, kaj oni mislijo o tem.

Visoko učeni gospod doktor! — Dovolite mi nekoliko posluha, da Vam povem v pismu svojo misel in jo malo vsaj pojasnim. Vsi trezni Slovenci spoznavajo potrebo takega lista, kaker je Vaš „R. Kat.“ Do tega spoznanja priti ni težko. „R. K.“ skuša Slovencem nazore sčistiti, ideje vrediti, novih, boljših, viših pojmov vcepiti, z eno besedo: vse duševno življenje po umski strani povzdigniti. To je vže samo po sebi dobro in lepo, a še veliko več je vredno to, če se pomisli, da se po nazorih ravna tudi delovanje. Nikdar ne pridemo Slovenci naprej in ne moremo priti v dejanji, če se prej ne povspnemo za eno stopinjo više v mišljenji.

Mislim, da je Vaša pot prava k temu namenu. Imeti moramo splošna vodila in načela iz filozofije v malem prstu; reči se mora nekako o vsakem omikanem Slovenci, kar piše sv. Pavel o veri: iustus meus ex fide vivit — moj omikani Slovenec logično misli in dela, filozofija je njegov element. Ne mislim sicer, da bi se morali mi učiti filozofije formalno, pač pa je treba vsem, ki so visoko in više postavljeni, da znajo in lahko rabijo načela modroslovska

To zadnje pa se meni vsaj ne zdi lahko, splošna logična itd. vodila v tem in drugem slučaji vselej prav in lahko rabiti. Zato je treba vaje, zato je treba zgledov, na katerih se urimo. Vsestransko kritikovanje nespametnih in nelogičnih pojavov, na drugi strani pa zopet pozitivno, strogo modroslovno sestavljanje načrtov za povzdigo narodove omike, to dvoje zamore s časom pomagati. Res, da te naloge ne zmore en sam junak, treba je združenih moči. In na to-le misel hočem nekaj prisloniti. V zadnjem pismu ste mi izrazili misel, da bi bila velika duhovna moč, če bi se vsi slovenski bogoslovski profesorji zedinili k skupne-

Digitized by Google

mu delovanju na podlagi katoliškega programa. Ta misel mi je bila takrat všeč in sem začel prevdarjati, kako bi se najbolje izvedla. Vsak naj začne iz lastnega nagiba pisati, kar se mu zdi koristno ali potrebno in naj pošlje Vam v porabo, to je najkrajše. Res da, vender menim, da je treba boljše organizacije. Napraviti moramo pisateljsko društvo samih dobrih, prepričanih pisateljev. Naši liberalci imajo tako društvo, in resnično jim veliko koristi.

Kako napraviti tako društvo? Najprej mora kdo začeti snovati, in moja misel je, da začnete Vi. Vi ostanete središče bodočega društva, in udje so sotrudniki Vaši pri „R. Kat.“ Vi razpišite v eni prihodnjih številk „R. K.“ to ponudbo. Nekateri se bodo sami oglasili, drugim bo treba pisati in jih povabiti. Pristopajoče ude boste v „R. K.“ naznanili ali s polnim imenom, ali s pseudonimom, kaker komu drago. Kdor je ud te zveze, mora vse, kar spiše v „R. K.“, podpisati ali s svojim imenom, ali pa mora imeti vedno eno in isto znamenje, da vsi drugi udje, če tudi ne poznajo pravega imena, vedo vsaj to, da je pisatelj ud tega venca. Vsak ud naj bi se zavezal:

I. Nekaj spisati v določenih obrokih: 1) vsako leto, 2) vsako četrtletje, 3) vsak mesec, 4) ali v drugačnih obrokih, in poslati Vam.

II. „R. Kat.“ in tiste liste, katere bo „R. K.“ priporočal tudi širiti, priporočati, ali sicer podpirati.

III. Vsak ud naj bi skušal nabirati denarnih darov v podporo tega pisateljskega venca.

IV. Ako bi poslani spisi ne bili za „R. K.“ ali ako bi jih bilo preveč, bi jih smeli poslati tudi drugim listom v porabo, seveda po previdnosti.

V. Iz teh denarnih doneskov bi se dajale nagrade in sicer tako, da bi o določenih časih prašali vse ude tega venca, naj pismeno naznanjajo, katere spise za naše razmere za najboljše spoznajo; konečna rešitev bi bila pri Vas.

Ako bi ta pisateljski venec dobil še nekak duhoven obroč, to je, kake molitve, svojega patrona in kaj tacega, kar prepuščam Vaši previdnosti, upam, da bi pospeval.

To je moja ideja. Kaj pravite na to?

Digitized by Google

Novodobna veda — pa Aristotel in Tomaž Akvinski.

Moderni modroslovci pa Aristotel in sv. Tomaž.

Dalje.

Pozitivistiški ali empiristiški nazor je nekako znanstveno vtemeljil Anglež Baco de Verulam: njemu je pravo spoznanje omejeno na opazovanje narave in njenih pojavov, izkustvo v zvezi z indukcijo — t. j. z onim načinom znanstvene preiskave, ki razgrinja n. pr. naravoslovcu neki splošni zakon iz opazovanja posamičnih sličnih pojavov — nam osvitljuje naravo, njeno snovanje in zakone: vsako više, vidno naravo presegajoče razmotrivanje ni zanesljivo, ker presega človeško zmožnost; deduktivni način — kateri iz splošnega principa ali vzroka izvaja in dokazuje posamične resnice ter je pristno filozofski način — mu je sumljive veljave. V tem temeljnem nazoru je Baco enostransko povdaril izkustvo ter predrzno kratil pravice in zmožnost človeškega razuma, ki mu je nesposoben, da spozna više, vzorne resnice. Induktivni način je vsekaker na naravoslovnem polji ogromne važnosti, dasi tudi tukaj se ne more vedno izhajati brez deduktivnega načina — omenimo osobito matematiške dokaze — toda izključljivo povdarjanje indukcije v zmislu Bacovem mora dosledno — in temu je porok zgodovina empirizma v novejšem času — dovesti k materijalizmu, t. j. zanikanju vsega duhovnega in čeznaravnega.[1])

V razvoji in vtrjevanji empiristiškega naziranja se odlikuje Locke nekam tako, kaker Kant v zgodovini kritiškega idealizma. Skrajni izrastek empirizma ali pozitivizma je senzualizem. oziroma materijalizem, kateri je bil vtemeljen v prejšnjem stoletji od „prosvitljenih“ francoskih filozofov ter preplavil skoraj da celo Evropo in kateri prevlada več ali menj naš vek.

Glavni nauk skrajnega empirizma je, da vse človeško spoznanje je bistveno le čutno zaznanje (Condillac) ali pa naravni včinek fizijologiškega delovanja možganov (Büchner). Abotnost ovih nazorov je očitna, ker nasprotujejo naravnemu prepričanju človeštva ter naravi našega višega, pojmovnega spoznanja. ka-

[1]) Prim. Stöckl, — Geschichte der neueren Philosophie, str. 23

Digitized by Google

tero, ker enotno, reflektivno in samozavedno, ne more izvirati iz tvarnega počela — v tem slučaji bi včinek presegal vzrok — nego zahteva netvarno počelo — dušo v zmislu aristoteliško-tomističke filozofije.

Idealizem in pozitivizem sta, kaker nas uči zgodovina moderne filozofije na Nemškem, Francoskem, Angleškem in drugih evropskih deželah, glavni „signaturi" ali znaka modernega mišljenja, v koliker se je ločilo od stare, tradicijonalne filozofije; ova sta propada, v katera, smemo reči, neizogibno zabrede človek, ako ostavi trdno podlago naravnega vverjenja in zdrave pameti ter enostransko povdarja bodisi duhovno, bodisi čutno stran človeško. Aristotel in za njim sv. Tomaž sta kaker v obče tako i tu hodila zlato srednjo pot ter vzgradila na neomajnem temelji čutnega ali izkustvenega spoznanja vvaževaje razumna načela in logiške zakone — divno ter edino pravo filozofijo, katere pomen in veljava ne mine v veke.[1])

Toda pustivši na stran obširnišo razpravo idealizma z njegovim subjektivnim in dosledno več ali menj sanjarskim značajem, vsled katerega je prišel v novejši dobi skoro ob vsako veljavo in tako rekoč „iz mode" — hočemo si natančniše ogledati posamične važniše nauke in vspehe pozitivistov, kateri so si v našem materijalno navdihnjem stoletji priborili glavno besedo na znanstvenem polji: zovejo se pa vsled glavnega svojega nazora ob atomih atomiste v nasprotji s tomisti, ali modroslovci „stare šole", ki z Aristotelom in sv. Tomažem priznavajo nauk o tvari (materia = ὕλη) in obliki (forma = μορφή). Atomizem v najširšem besedinem pomenu vlada dandanes na polji ne le kozmologije (nauk o svetu), nego i nravoslovja ter socijalnih ved, kar bodemo videli v naslednjih vrstah. —

Atomizem na modroslovnem in socijalnem polji.

Da preidemo naravoslovne vede, srečamo atomistiško naziranje najprej v kozmologiji, t. j. tistem delu modroslovja, ki se peča z razmotrivanjem čutnega stvarstva. Glavni predmet in tako rekoč os, okoli katere se suče cela kozmologija, je vprašanje zadevajoče bistvo čutnih organskih in neorganskih bitij. Atomisti hočejo vzgraditi ves svet z njegovimi divnimi lepotami in prizori, z njegovim čudovitim redom in smotrenostjo se zgolj snovnim ali tvarnim življem, namreč z atomi ter zakoni gole tvari Toda atomi, ako se sploh dotikajo rečenega vprašanja,

[1]) Seveda, ove sodbe ne mislimo tu nikaker raztezati, kar je samo ob sebi umevno, na vse posamične nebistvene nauke, nego tu nam je na umu zistema, kot celotą.

Digitized by Google

nam kratko nikar ne mogo pojasniti in razlagati bistva vidnih stvari ter bistvenih naravnih pojavov: protislovja in neslanosti atomizma kot filozofijske zisteme smo dovolj pokazali v nekem prejšnjem članku[1]): v tem oziru bi morali torej večinoma ponavljati, kar smo vže rekli. A dasi moramo obsoditi atomizem v filozofiji, vender ga smemo lehko ter z mirno vestjo z fiziki in kemiki priznati, se ve le v koliker se ne razteza čez ločene meje ter ostane v delokrogu prirodoslovja ali v tem zmislu, da atomi — ako vže morajo bivati — niso prva ali sestavilna počela (principia constituentia) stvari in da se ne oziramo na način njih bivanja v posamičnih sestavljenih stvareh. Kajti vprašanje o prvih počelih, pri katerih se mora vstaviti razmatrajoča, t. j. duševna razkrojitev (analiza) ali o bistvu stvaritve nikaker ne spada v obseg naravoslovja. Dokler se torej ne določi bistvo ovih atomov, si moderni kemik in „srednjeveški" tomist lehko sežeta v roke v znamenje sloge in sporazumljenja: razpor in, smemo reči, boj na življenje in smrt se pričenja še le z atomizmom kot filozofijsko zistemo, ali s tistim naziranjem, ki priznava in brani atome kot prvotna počela vidnega stvarstva, da ne govorimo o brezbežnih skrajnih atomistih, katerim zanikajočim nevidni svet t. j. dušo in Boga, ves realni svet obstoji v tvari in tvarnih zakonih: „Es gibt keinen persönlichen Gott, es existirt bloss die Materie und die nothwendigen Naturgesetze" (Büchner).

V rečenem spisu smo tudi namignili na tomistiški nauk o tvari in obliki ter označili nju pomen v naravi in bistvenih pojavih telesnih stvari: v teh opažamo namreč aktivni in pasivni živelj. trpljivost (inertia) in odporljivost (reactio); toda nasprotni lastnosti ne moreti izvirati iz enega principa, v našem slučaji, iz gole tvari, nego zahtevate dvojen princip. tvar za trpljivost, obliko za aktivnost. Oblika ta. ki se zove substancijelna ali bistvena v nasprotji sè slučajnimi oblikami, je sicer navezana na tvar, toda je do cela različna od nje ter vstavnovlja z njo skupaj bistvo raznovrstnih teles. Trezno premišljevanje in razmatranje narave in njenega delovanja in snovanja nam nujno vsiljuje aristoteliško-tomistiški nazor. Tu moramo opozarjati čitatelja osobito na nekaj v prirodi kar vidimo neprestano okrog sebe in kar je živ dokaz ter zgovorna priča naši resnici: na umu nam je, kar je slavni pesnik tako lepo izrazil:

„— Videl vedno sem vrtenje,
Prelivajoče se življenje,
P r e r o j e v a n j e, p r e n a v l j a n j e,
I z b i t j a v b i t j e p r e s n a v l j a n j e."

[1]) Glej „R. K." I. t. V. zvezek str. 497: Naše spoznanje v čutnem svetu in atomizem.

Digitized by Google

Da, vedne podstatne (substancijelne) premembe vrše se v naravi; v tem nezadržnem toku prememb obstoji tako rekoč njeno življenje. Toda ove premembe tirjajo dvojen živelj, brez katerih se ne mogo niti misliti, nikar razumeti, namreč trpežen podstatek (substrat), kateri, ker tvorljiv ter indiferenten za različne oblike, posreduje premembo ter je identični ali stalni del premenjajoče se stvari [1]), in obliko (novo), ki dejstvuje novo bitje. Stvar lehko pojasnimo z vzgledom posnetim iz akcidentelne premembe, ker le take premembe moremo zasledovati ter opažati v celem njihovem razvitku ali procesu, dočim podstatne zaznavamo vse bolj le v nasledkih, t. j po dovršenem procesu. Umetnik izdeluje iz neotesanega kamna kip; kar pa vstanovlja ali dejstvuje kip, je nova umetniška oblika, katera je sicer zavisna od kamna ter navezana nanj, a do cela različna od njega, ker bi sicer kamen vže kot kamen moral biti kip. Stalni nositelj ali tvorljivi podstatek premembe v tem slučaji je torej kamenena snov, a nova oblika dejstvujoča premeno kamna v kip je umetniški vzorec. Isti dvojen, rekli bi tvorljivi in tvoreči živelj, mora bivati i pri vsaki podstatni premeni; sicer bi ne bilo premene, nego popolno vničenje prejšnje stvari, oziroma čista stvaritev nove. Iz tega nujno sledi, da čutna telesa so v svojem bivanji vstanovljena od dveh prvotnih počel, katere aristoteliško-tomistiška filozofija zove tvar in obliko.

Se ve, dokaj težko je do dobra umeti nauk o tvari in obliki in celò duševni velikan Avgustin je imel velike težkoče, da ga je do cela vvidel, kakor beremo v njegovih Izpovedanjih. Ove težkoče izvirajo posebno iz domišljije, katera nas tu popolnoma zapušča, da, naobratno kar zavira, ker njen predmet je čutno bitje v dovršenem bivanji, ne pa njega prva počela dosežna le razumu: ista je tudi, smemo reči, po največ osodna pečina modernim atomistom, kateri se često ne mogo ali nočejo vspeti nad domišljijino obzorje. Voda, kaker vsak razvidi, težkoča v spoznanji katerega koli nazora ne more biti znanstven razlog, da zavržemo nazor, katerega nujno ter neizogibno zahteva razumno premišljevanje in razmotrivanje. Je-li vže kedo pojmil in razumel večno in neskončno bitje? In vender priznavamo in moramo je priznavati, ker naš razum nujno terja ovako bitje: Boga.

Sicer mislimo pozneje kedaj razpravljati o tem velevažnem vprašanji obširniše in primerno njegovi važnosti.

Atomistiške zmote na kozmologiškem polji vtegnejo v doslednem razvitku osodepolno vplivati i na dušeslovje in nravoslovje. Da skrajni brezbožni atomizem taječ Boga mora okužiti

[1]) Prememba zahteva očividno neki stalni živelj, sicer ni je premembe, nego vničenje.

Digitized by Google

ali bolje kar vničiti vsako nravno naziranje, temu ni treba dokaza; toda sploh atomistiški nazor je, kaker nas uče moderne zmote, zelo nevaren i v nravoslovnem oziru. In v istini atomizem zanikaje naprej v mrtvi naravi viših činiteljev, nego li je gola snov, in dosledno zanikaje bistveno razliko mej organskim in neorganskim svetom, dobil je — da preidemo tiste atomistiške dušeslovce in nravoslovce, katerim je duša poseben atom — neko novo in blestečo obliko v Darvinovi delavnici: atomizem prelevil se je tako rekoč v darvinjanizem sè svojim glavnim naukom, da rastline in živali od najnižih do najviših so se v teku tisočletij razvile iz nekoliko najprvotnišh celic. Darvin je s tem transformistiškim nazorom izvedel zavedno ali nezavedno skrajne posledice atomizma: v njegovi zistemi je človek le zadnji člen velikanskega razvoja, le razvita in popolnjena — opica. Ovi nazor, katerega Darvin zagovarja z mnogim na videz znanstvenim aparatom, je kaj dobro došel novejšim materijalistom, da z njim taje v človeku vsak viši, duhovni princip ali dušo. Kjer pa ni je duše, ni je niti prostosti ter vse je podvrženo nujnim zakonom. Potemtakem je nravstvenost prazna beseda, ker voljina prostost je neobhodni pogoj nravnega življenja.

Moderni dušeslovci in nravoslovci so večinoma determinatisti, t. j. tajivci proste volje: po njihovem nazoru človek živi in dela nujno pod izključljivim vplivom razlogov (motivov) in svojega značaja; posebna zmožnost, dana človeku v prosti volji, jim je nezmisel. Determinatizem, kaker vsak razvidi, ni nič drugega nego paganski fatalizem v moderni učenjaški suknji. Ove baže „misleci“ se ne zmene — zakaj, nočemo dalje razpeljavati — za nevarljivo pričo, katera jim nasprotno zagotavlja, namreč za glas vesti jasno in nevkrotljivo pričajoč, da prosto volimo različne čine, dasi razlogi in osobno nagnjenje ali značaj imajo važen vpliv pri naši volitvi, da se prosto odločujemo za dobro ali slabo. Kake žalostne nasledke ima determinatistiški nazor za praktiško in družbeno življenje, je pač očitno, ko pojem nravne zasluge in pregrehe je gola izmišljotina, ako izpodmakujemo temelj proste volje.

Ne tako Aristotel in sv. Tomaž: njima je voljina prostost, katere zavest je globoko ter neizbrisno vkoreninjena v človeškem bitji, neomajna istina in tako rekoč svet paladij, ki so ga zmagovito branili zoper najrazličniše zmote: na ovi podlagi sta vzgradila svoje nravoslovje, katero — osobito sv. Tomaža — bode imelo na veke nekračeno veljavo. —

Atomistiški nazor vlada čedalje bolj v novejšem času i na socijalnem polji. Da ne govorimo o Hegeljevih naukih o državi, kateri prisoja transcendentalni ta filozof kot „pričujočnemu Bogu“ najvišo in neomejeno oblast čez državljane, kateri so dosledno tako rekoč le — zrnca peska, povspela se je dandanes k merodajnemu vplivu v socijalnih vedah tako zvana liberalistiško-ka-

Digitized by Google

pitalistiška zistema. Njeno vodilo in najviše načelo je vsestranska svoboda, oziroma neomejena koncurenca, katera v konkretnem življenji pomeni, kaker nas uči izkustvo, bridko sužnost pod jarmom brezsrčnega kapitala. Temeljni nauk državnega gospodarstva je modernim ekonomistom manchestersko geslo: „pustite prosto delanje in gibanje", ali kar Nemec zove „freies Spiel", recimo najkrutiši atomizem vporabljen na družbeno in gospodarstveno življenje narodov, ko posameznik stoji osamljen ter nevarovan nasproti močnejšemu kapitalistu ali njemu, ki ima na razpolaganje neprimerno veča, izdatniša sredstva, katera onemogočijo tekmovanje nepremožnega. Vse države vže britko čute osodepolne posledice ove zisteme, proti kateri je začelo v skrajni sili — Bog daj, da ne vže prepozno — zakonodajstvo staviti jez v zmislu srednjeveških stanovskih pravic ter interesov. Toda ovi vpori bodo javaljne kaj izdali, ako se preje ne zboljšajo in očistijo dotični nazori.

Kako više stoji aristoteliško-tomistiški nauk o družbenem in gospodarstvenem življenji! Vže Aristotelov stavek, da človek je družbeno (*ζῶον πολιτικὸν*) — ne pa atomizirano, t. j. osamljeno — bitje, nam da slutiti njegove socijalne nazore. Tu se nam javlja družba kot organsko celoto, v kateri edino more človek doseči svojega popolnega razvitka in smotra kot socijalno bitje, tu se spoštujejo pravice ter negujejo koristi posamičnih udov v pravem razmerji ali primerno njih odnošajem in važnosti gledè na socijalno celoto ter vzajemni smoter človeške družbe [1]). Ovi socijalni nauk se do cela strinja z naravnim stanjem ter različnimi potrebami družbe človeške, v kateri bivajo zbog različnih naravnih zmožnosti ter večih ali manjših živenjskih terjatev različni stanovi in poklici. Ovi raznovrstni stanovi in poklici vstanovljajo naravne in tako rekoč samorasle skupine, v katere se deli družbeno gospodarstveno življenje in katere imajo negubno pravo do lastne ohranitve ter obrambe stanovnih koristi, ker njih ohranitev posamičnih njenih udov, pomeni dosledno ohranitev in prospeh cele države. S tem nečemo tajiti, da se pri tej socijalni organizaciji, katera je splošno vladala v srednjem veku, vtegne marsikomu krivica goditi, kaker nas uči zgodovina stanovnih zadrug, da se vtegnejo celò zavirati opravičene težnje po pristnem napredku: toda to so le zlorabe — in zlorabi se lehko najsvetejša naprava — katere modro zakonodajstvo bi moralo odstraniti. — A kar moramo tu povdarjati, je, da se edino v vrnitvi k aristoteliško-tomistiškim socijalnim naukom kaže

[1]) Se ve, Aristotel je imel navzlic svoji vzvišeni socijalogiji vender nekatere krive socijalne nazore, kakor n. pr. priznanje robstva: tudi on se ni mogel do cela odtegniti vplivu paganskega ozračja. Sv. Tomaž je, kaker sploh, i tu o luči razodetih resnic očistil in dovršil njegove nauke.

Digitized by Google

spas denašnji družbi navdihnjeni in okuženi od atomizma, ki znači razpad družbe kot take, ko le atomi žive ter se bijejo drug ob drugem, dokler se slednjič vsi v groznem valobitji pogreznejo v — nič.

Dalje.

J. J.

REALIZEM IN NATURALIZEM.

Odgovor doktorju Celestinu, profesorju na zagrebškem vseučilišči.

Pač smemo trditi, da življenje našega lista je boj. Znano je pa, da naši nasprotniki v tem boji navadno le preradi pozabijo na pravila dostojnosti in olikanosti. Mi smo se vže naveličali registrovati lepe priimke, s katerimi nas počeščajo. Tem bolj nas pa veseli, ako kdo spregovori z nami resno besedo v dostojni obliki. Doslej smo imeli takih nasprotnikov še malo. Poslednji pa, kateri se jim je pridružil, ni nihče drug, nego dr. Celestin, profesor na zagrebškem vseučilišči, znani pisatelj slovenski, sedaj tudi sotrudnik — „Slovanskega Sveta".

Dr. Celestin je tedaj priobčil proti nam znanstven članek, kateremu je prilepil na čelo opomin: „Ne motimo si pojmov!" Dr. Celestin tedaj nam hoče tu jasniti pojme, katere smo baje mi Slovencem zmotili.

Naj se nam dovoli, da tu, preden pričnemo stvar, nekaj pripomnimo. Dr. Celestina — mislitelja, filozofa vže poznamo. V nekdanjem Stritarjevem „Zvonu" smo brali njegove „M i s l i", ki se jih še zdaj spominjamo — radi brezštevilnih n e z m i s l i, katerih mrgolijo. Drug spomenik dr. Celestinove filozofije najdemo v „Ljubljanskem Zvonu" l. 1883, kjer je obogatil slovensko slovstvo z razpravo: „Naše obzorje". Motriti je hotel slovensko obzorje, a lastno obzorje njegovo je tako temno, da je težko kdaj kateri Slovenec tako brezmiselno, nedosledno, protislovno pisal kaker dr. Celestin v tem sestavku. Dokazal je le eno reč jasno: da nima o filozofiji niti enega jasnega pojma. Bral je sicer marsikaj, a ravno to mu tem bolj zmeda pojme, da človek pri najboljši volji ne more izslediti smisli njegovega govora. Na primer: „Da si povzdignemo gospodarsko snago, morali bi vsaj najprej dobro vedeti, kako stojimo. To znanje je pa sploh gotovo

Digitized by Google

še nepopolno celo pri naprednejših narodih, kaker smo mi, in vender se jača država in narod tem bolj, čim bolj napreduje to znanje, spojeno z d e l o m, čim bolj takó razvitje postaje s o g l a s n o (harmonično). Potem se jača in širi ideja o s e b n e g a d e l a in z a s l u g e, število idej se množi, a sebičnost se manjša pri takem s o g l a s n e m razvitku, če tudi ljudje delajo za se, t. j. za svojo korist, saj to so si d o l ž n i: ‚Prava korist je čisto človeška, ona je versko in nravno d o b r o, pravica, lepota in je prav gospodarska' (Schäffle: Bau und Leben I. 133)." Take in enake štrenje prepregavajo dr. Celestinovo filozofijo. Dr. Celestin je po našem mnenji poleg vrednika „Slov. Sveta" eden največih slovenskih konfuzijonistov v logiki in v govoru, in gotovo bi se bili najmanj od njega pričakovali, da bo prevzel težavno delo: Slovencem motriti pojme! Pa vže prvi stavek proti nam spisanega sestavka samega nosi znak dr. Celestinove nejasnosti in nelogičnosti! Začenja namreč: „Kdo ne bi rad pritrdil, da je jasen pojem o stvari, o kateri govorimo, prvi in najvažniši pogoj v razpravi o tej stvari?" Bog varuj, da bi hoteli vzeti dijalektiko ter začeli pretipavati posamezne ude te perijode!

Toliko tedaj o jasnosti kritika, ki se je vrgel na nas z opominom: Ne motimo pojmov! Zdaj pa poglejmo, kaj smo zakrivili v dr. Celestinovih očeh.

Očita nam pa v kratkem to-le: Govoreč o realizmu ter o novejših slovenskih pisateljih in pesnikih smo p o m e š a l i p o j m e, in sicer smo po mnenji Celestinovem to storili p r e m i š l j e n o, da moremo porabiti t u j e kritično orožje, skovano proti n a t u r a l i z m u, proti našim r e a l i s t o m. Mi ne ločimo namreč mej realizmom in naturalizmom, in zato navajamo citate iz Teutschmanna, Ibsena, Goldmanna proti slovenskim realistom. T u s e p a m o t i m o o č i v i d n o; kajti vsi ti pisatelji govore o grehih n a t u r a l i z m a, ne r e a l i z m a, kar vže sami citati jasno dokazujejo; „dogodilo se je torej — piše Celestin — g. doktorju, da je razpravo napisal o realizmu, a bori se proti naturalizmu, ki ga mi Slovenci nimamo"! Grozno smo se motili posebno pri dr. Tavčarji: „Goriški g. kritik je iskal pri dr. Tavčarji realističnega (ali celo naturalističnega) zajca, pa je iztiral — romantičnega in ga v kratkovidnosti n i poznal ter sedaj vpije: Haló, haló, ljudje božji, vidite, vidite realisticnega zajca!" Krivica se je godila tudi Aškercu in — pesniku Gregorčiču. Mi pretiravamo. Kritika naša ni resna.

* * *

Tako tedaj. Zdaj pa odgovarjamo mi. Trdimo pa, da g. dr. Celestin ni razumel niti nas, niti razume, kaj je realizem, kaj naturalizem, in tretjič, da so njegovi nazori o lepi umetnosti sploh popolnoma napačni.

Digitized by Google

Kaker se dr. Celestin morda še spominja, nam je dal povod spregovoriti o realizmu „Ljubljanski Zvon“, ki je vedno povdarjal, da je Aškerc zdrav realist. „Zvon“ sam pa se je skrbno ogibal, svoj „realizem“ znanstveno določiti ali sploh kaj več o njem spregovoriti. Iz tega smo z vso pravico sklepali, da našim nasprotnikom ni beseda „realizem“, „realist“ nego fraza, s katero zakrivajo svojo domišljeno učenost ter slepijo lehkoverno občinstvo, katero ne pozna načelnostne plitvosti naših liberalcev. Ker pa niso hoteli oni določiti s v o j e g a realizma, sem jaz določil s v o j e g a, ker nasprotniškega nisem poznal in sploh nisem vedel, si li pod to besedo kaj določenega mislijo ali ne. Ako pa imenujem ta realizem svoj, nočem s tem reči, da sem ga določil subjektivno in poljubno, kaker bolje vgaja meni, ampak določil sem ga n e o d v i s n o o d s v o j i h n a s p r o t n i k o v; toda svojo določbo opirajoč na umstvene, objektivne razloge. Moja razprava o realizmu v lanskem letniku „R. Kat.“ je filozofična, skoz in skoz znanstveno vtemeljena.

Pa vgovarjal mi bo dr. Celestin: Razume se samo ob sebi, da „Zvonovi“ leposlovci, govoreč o realizmu, so ga vzeli v pomenu, kaker ga daje sploh moderna Evropa tej besedi.

Res, g. doktor Celestin, priznavam, da so naši Mladoslovenci kaker druge, tako tudi to frazo sprejeli od moderne Evrope. Seveda — treba se dobro razumeti — moderna Evropa mi tu pomenja Evropo, ki se je izneverila krščanstvu. Ta Evropa tedaj tava po isti načelnostni temi in negotovosti, kaker naši Mladoslovenci z dr. Celestinom. Tudi jaz sem poslušal modrost, s katero moderna Evropa razsvitljuje mlade duhove po šolah; v viših razredih, ko se nam je govorilo o nemških, slovenskih in druzih modernih klasikih, se ni nobena druga beseda večkrat slišala nego „realizem“, „realist“, „blag, zdrav realist“ itd. — in vender določilo se ni nikdar ne eno ne drugo; in prišli smo se srednjih šol, ne da bi se nam niti od daleč sanjalo, kakšnega si imamo misliti leposlovnega realista. Modernim nemisliteljem pomeni beseda „realizem“ vse in nič, ali pa — recimo bolje — njej podtikajo vse, kaker se jim zdi potrebno v tem ali onem slučaji. Zadel jo je Bleibtreu, kateri kliče ves znevoljen nad tako kramarijo: „Was segelt heute nicht alles unter der Flagge des Realismus! Man möchte mit Lear rufen: „Narr, ich werde rasend“, wenn man das Durcheinanderplappern der verschiedenen unklaren Richtungen hört!“ Ali bi nam morebiti g. dr. Celestin znal iz modernih estetikov podati v moderni Evropi obče priznano in veljavno določbo realizma? Mi bi mu bili za to prav hvaležni. Dokler pa tega ne stori, dokler je „realizem“ beseda brez strogo določenega pojma, fraza, ne more tudi od nas nihče zahtevati, da se bomo za njo lovili.

Zatorej smo tudi mi, govoré o realizmu, nasproti mladoslovenskim in moderno-evropskim frazeologom imeli proste roke;

Digitized by Google

mi smo vzeli „realizem“, kaker bi se moral vzeti po etimologiji in po filozofiji, in s tega stališča pomen mu določili in vtrdili. To svoje stališče smo pa dovolj naznanili vže v samih naslovih onih sestavkov, v katerih smo se razgovarjali o realizmu: I. Nekaj o najnovejšem „realizmu“ v slovenskem slovstvu; II. Še en vzgled mladoslovenskega „realizma“; beseda mej ušicami („realizem“) v teh naslovih pomeni pač, da zovejo naši „leposlovci“ realizem nekaj, kar je nam vse kaj drugega; in to smo v omenjenih spisih tudi povdarjali trdeč, da se oni najbolj oddaljujejo ravno od zdravega realizma. Še jasneje govori naslov: „Naši realisti pa realizem“; to je: realizem je povsem drugačen, nego si ga domišljajo naši tako zvani realisti. Najbolj neovrgljivo pa spričuje našo smisel napis: „Realisti, ki niso realisti.“ S tem pač priznavamo, da se naši leposlovci štulijo sicer za realiste, toda do tega nimajo nikakeršne pravice, ker v resnici niso realisti.

Morda nas bo zdaj dr. Celestin razumel, da nam ni bilo v naši razpravi do tega, kaj si moderni leposlovci sè „Zvonovci“ vred mislijo ali ne mislijo z besedo realizem, ampak da smo hoteli le pokazati, kako daleč so od tega, kar je pravi realizem. To pa smo tudi izrečno opomnili pišoč: „Kar pred vsem namerjamo, hočemo lepi, čestitljivi besedi „realizem“, ki se dandanes ravno tako zlorabi, kaker „idealizem“, določiti njen pravi pomen, da vsak vidi, koliko smemo verjeti našim novejšim leposlovcem trdečim, da so „zdravi realisti“. Da smo se pa obračali ne le proti slovenskim, ampak proti modernim realistom sploh, je razvidno iz besed: „Žalibog, da moderni realizem je tako malo realizem, kaker idealizem, in njegovi gojitelji zaslužijo ravno tako ime realistov, kaker idealistov. Ne eno, ne drugo niso.“

Tako se je tedaj g. dr. Celestinu pripetilo, kar očita nam: iskal je pri nas meglenega zajca modernega realizma, a iztiral je — filozofičnega, o katerem se mu niti ne sanja, kak je! Dr. Celestin — nas ni razumel.

Mi pa gremo dalje in trdimo celo, da dr. Celestin ne pozna niti tega, kar moderni Evropi pomenja realizem in naturalizem. Po njegovem mnenji je meja mej obema tako strogo določena, da se ne sme nikaker eden za drugega jemati. Da, razredil je ruske, nemške, francoske in slovenske leposlovce strogo pod realistično in naturalistično rubriko. Isto tako mu je verizem vse drugo od naturalizma ali realizma.

Vrže nam naravnost v obraz: „Da se pa neki boje pri nas še besede „realizem“, krivo je mešanje pojmov: mnogi mislijo, da je realizem ono, kar evropska kritika imenuje verizem ali raturalizem.“

Ni tako, g. dr. Celestin! ampak moderna Evropa navadno istoveti realizem z verizmom. V sestavku: „Der Realismus vor Gericht“, ki ga je spisal nedavno Atanazij Wolf, beremo mej

Digitized by Google

drugim: „Es ist nicht zu leugnen, dass, wie jedem Irrtum, so auch dem Naturalismus, Realismus **oder** Verismus der Kunst ein Körnchen der Wahrheit innewohne.“ [1]) V istem zmislu govori pisatelj na drugih raznih mestih svojega sestavka. Nič drugače ne piše v drugi razpravi: „Die Jungdeutschen u. der Realismus in der neuesten deutschen Litteratur“, kjer povsod identifikuje izraze: realizem, naturalizem, verizem, pesimizem, nihilizem. „Die Realisten sind ja Veristen.“ — „Die Realisten entpuppen sich als Pessimisten.“ — Dalje navaja kot znak modernega realizma „Nihilismus“ und Verachtung jeder Auctorität“.[2]) V istem pomenu se izjavlja nemški realist Kleinpaul sam: „Es ist ein nihilistischer Zug in diesen jungen, deutschen Realisten.“

Druga nemška avktoriteta je K. Goldmann v knjigi: „Die Sünden des Naturalismus“. Realizem, naturalizem, pesimizen, nihilizem — so mu tako nedoločeni izrazi, da z njimi čudovito menjuje. Tako rabi za Geothejev znani „realizem“ besedo naturalizem str. 6; a z istim naturalizmom nazivlje tudi Tolstoja, Turgenjeva, Zolo itd. Govori tudi o takih, kateri „ihr gut naturalistisches Handwerk durch die Bezeichneng realistisch zu mildern suchen“; ravno tako stika naturalizem s pesimizmom in nihilizmom (str. 84, 94 itd.)

Poglejmo italijanske estetike. Slavni kritik (akoravno jezuit!) G. Zocchi v kritičnem delu: „Verismo e verità“, identifikuje po imenu in po stvari: naturalizem, materijalizem, realizem in verizem. Govoré o modernih italijanskih pesnikih, posebno o Carducci-u, kliče: „Ecco il barbaro vero, il realismo cosacco, vagheggiato dai moderni poeti! — S'inginocchino dunque a piedi del Carducci e lo adorino i veristi“ Enako dolži italijanske veriste ali realiste tudi pesimističnega naziranja, kaker jim od druge strani očita, da se po krivem bahajo za naturaliste, ker drugega ne delajo nego pačijo naravno lepoto. Sploh je v tem smislu pisana cela knjiga, kaker tudi njegova druga knjiga: „L' ideale nell' arte.“

Nič manj slaven kritik italijanski, Luigi Previti, v svoji epohalni knjigi: „Della decadenza del pensiero italiano“, ne razločuje mej veristi, realisti in naturalisti, nego le po imenu. N. pr. „Nelle battaglie tra i così detti Veristi o Realisti e Idealisti, il Guerrini diede e ricevette aspri colpi; ma può darsi che non sia lontano il giorno in cui egli stesso termini per convincere che la naturalezza da lui e dagli altri dalla scuola voluta — non è buona ed imitabibile . . .“ [3]) Isti Previti pravi, ocenjujoč romanopisca Giulio Barzili-a, da je prešel „dall' idea-

[1]) Die kathol. Bewegung 1891 Hft. II.
[2]) Die kath. Bewegung 1889 Hft. X. S. 447 ss.
[3]) Ibi. 299.

Digitized by Google

lismo al naturalismo". a hitro potem ga imenuje „un seguace della scuola del Verismo" [1]).

Vzemimo Francoza. Ta je znani pozitivist Littrè, pri katerem nahajamo določbo: „Réalisme c'est l' attachement à la reproduction de la nature sans idéal", določba, katera povsem velja o naturalizmu.

* * *

Lehko verjamemo potem takem, da se ni dr. Celestinu nič kaj posrečilo tudi razvrščevanje raznih modernih pisateljev po strogo določenih njegovih rubrikah realistov in naturalistov. Nam bi bilo pač malo do te razredbe, ko bi ji dr. Celestin sam, da pokaže proti naši ničevosti svojo avktoriteto, ne pripisoval dogmatične veljavnosti. Dogma je pri njem, da Zola se mora imenovati naturalist, a vže omenjeni Previti, avktoriteta, ki odvaga vse slovenske kritike, prišteva ga francoskim — realistom. [2]) Z njim soglasuje vže zgorej omenjeni A. Wolf. Ruski pisatelji: Gogolj, Turgenjev, L. Tolstoj, Dostoevskij itd. so po dogmatični definiciji dr. Celestina — „vsi r e a l i s t i." A s to definicijo se spet ne zlaga vže zgorej navedena nemška avktoriteta — K. Goldmann, kateri ravno te pisatelje prišteva naturalistom; Tolstoja in Dostoévskiga imenuje kar n a j v e č a ruska n a t u r a l i s t a našega stoletja. [3])

Iz tega se vidi, kako nedoločen pomen imajo besede naturalizem in realizem, in torej dr. Celestin nima nikake pravice vsiljevati nam svoje določbe, in sicer tem manj, čim bolj si sam vporeka. Leta 1885 govori dr. Celestin v „Lj. Zvonu" o nekem „realizmu", kateri „išče s k o r o s a m e s l a b e strani t. j. pa.a v nasprotno slabost od one, s katero nam pretirani idealizem zida svoje gradove v oblakih". [4]) A l. 1991 v „Slov. Svetu" trdi, da se mora isto umetnijsko naziranje, t. j. naziranje, po katerem nam ima umetnik slikati človeka „v e č i n o m a le v negativnih svojstvih, v njegovih slabostih in pokvarjenosti", imenovati izključljivo — „naturalizem". Kar mu je veljalo pred sedmimi leti o realizmu, danes prisvaja izključljivo naturalizmu. No pa, dr. Celestinu se je zdelo potrebno dati zaušnico kritiku goriškemu, naj stane še toliko prekoslovij in logiških neslanosti!

Še dve besedi o modernih francoskih in ruskih pisateljih. Dr. Celestin stavi mej oboje bistveno razliko, prve nazivajoč naturaliste, poslednje realiste. Nam je presneto malo do tega, kako

[1]) Ibi. 320.
[2]) Della decadenza ecc. p. 318 s.
[3]) Sünden itd. str. 85.
[4]) Str. 394.

Digitized by Google

hoče dr. Celestin imenovati te ali one, le to nam ne more v glavo, da stavi Turgenjeva in druge ruske pisatelje njegove vrste nad francoske naturaliste, češ, v prvih veje v obče „blaga realnost", in „ravno ta njih „blagi realizem" ima neki veliko odgojno moč; Turgenjevov „realizem" ne išče blata, temne strani, mračni pojavi človeške duše in življenja mu niso namen; tudi on želi si o č i š č e n j a človeške duše in srca in je — d o s e g a". Nižko pod temi blagimi ruskimi realisti stoje oni francoski romanopisci, katere je dr. Celestin določil kot naturaliste; za te nima ene same dobre besede. — Prav, mi tudi ne — a še manj za ruske. Res. nemalo ruskega optimizma je treba, da se more take slovstvene nihiliste in pesimiste, katerim ni nič več sveto, nič dobro, nič pozitivno, počeščevati s priimkom „blagih". Turgenjeva, „blagega" realista, osvetili smo vže lani iz njegovih lastnih pisem. Nazore, katere je v teh izrazil, srečavamo na vsaki strani njegovih del. Slučajno imamo pri rokah njegove „poezije v prozi", katere je naslovil „Senilia", in katere so izšle tudi v slovenskem prevodu.[1]) Le dva vzgleda iz te knjižice.

„S t a r č e k" — kjer se poetično izraža tajenje prihodnjega življenja.

„Prišli so temni, težki dnevi . . .

. . Vse kar si ti ljubil, komur si bil sè vso dušo vdan — vse pade in se ruši. Navzdol gre pot.

Kaj je storiti? . . .

Na posušenem, skrivljenem drevesu je listje manjše in redkejše — a zeleno je vender.

Predrugači se i ti, zamisli se v svoje spomine, in tam globoko, globoko, na skrajnem dnu duše leskeče so pred teboj tvoje prejšnje življenje v svojem dišečem, svežem zelenji . . .

Bodi pa previden in n e g l e j n a p r e j, vbogi starček . . ."

Ali pa poezija, v kateri smeši prostost volje:

„N e c e s s i t a s — V i s — L i b e r t a s."

„Visoka, koščena starka, železnega obraza in nepremičnega, topega pogleda, stopa z velikimi koraki, in sè svojo kaker palica suho roko tera pred seboj drugo ženo.

Ta žena je velikanske rasti, mogočna, debela, herkulskih mišic, z malo glavo na bikovljem vratu — in slepa — pred seboj pa podi mlado, drobno devojko.

Sama ta ima svitle oči: ona se vpira, obrača nazaj, vzdiguje tenke, krasne roke; njeno živo lice izražuje nestrpnost in drznost . . . Ona noče slušati, ona noče iti, kamer jo pehajo . . . in vsejedno mora vbogati in iti.

Necessitas — Vis — Libertas.

Komur se ljubi — naj to prevede."

---

[1]) Narodna biblijoteka XVII. Krajec v Novomestu.

Digitized by Google

Ker pa dr. Celestin ne ceni previsoko našega izpeljavanja, naj mu govori tuja avktoriteta, katera tudi nekaj velja v moderni Evropi. Nihče drug ko Erwin Bauer, ki je spisal slovito delo o ruskem naturalizmu, označuje ruske pisatelje Turgenjeva, Tolstoja itd., kateri so po dr. Celestinovem nauku tako blagi, s temi besedami: „Ruski naturalizem (tedaj ne realizem, kaker hočete Vi, g. dr. Celestin!) ni nič več kaker oznanjevalec nravstvenega, duševnega in fizičnega samovmora, teoretičen nihilizem, ki pogreša vsakatere odrešilne misli. Taji vse in pričakuje protidokaza. Slika življenje, in sicer večkrat sè spretnostjo, katera obudi grozo, le da bi iz sedanjosti dokazal, da ima pravico popolnoma dvomiti o napredku človeškega duha. S čudovito iznajdljivostjo in zvitostjo raziskuje in rije po duševnem življenji posameznikov, je vleče v blato, katero mu je svet, ker nje samo pozna, in sè zaničevalnim posmehovanjem proglaša karikaturo svoje domišljije za navadnega človeka, blasfemno kličoč v svet: ecce homo!“ In vender naš Celestin trdi, da ruski „blagi realisti“ ne iščejo blata! Komu bomo verjeli?!

Vender je pa razlika mej francoskimi in ruskimi naturalisti, seveda vse drugačna nego si jo domišlja dr Celestin. To razliko nam označuje K. Goldmann točno z naslednjimi besedami: „Kaker ruski, tako tudi francoski naturalizem obrača glavno pozornost v slikanje posameznosti, le z razločkom, da so ta opisavanja v ruskem naturalizmu psihologične narave, v tem ko je v francoskem naturalizmu neko neumetnostno risanje čisto zunanjih prikazni in okolnosti. Prvi opisuje posameznosti v človeku, drugi zunaj človeka“. V slovstvu ruskem in francoskem se tedaj javlja oboja stran enega in istega naturalističnega naziranja, katero v raznih oblikah izraža vedno eden in isti nauk: človek je brezvoljna igrača tajnih sil, bodisi da ga določujejo od znotraj (ruski), bodisi da pritiskajo nanj neodoljivo od zunaj. Mi ne najdemo v tem razloga, zakaj bi ruskemu naturalizmu dajali prednost pred francoskim, ali mu celo pripisovali blaživno ali celo „veliko odgojno moč“, kaker trdi dr. Celestin! Pač pa pogubniši je ruski naturalizem od francoskega, ker sega globoče v srce in radikalniše zatre v duhu kali vsakega idealnega vznosa.

Nad vse smo se po dr. Celestinovih besedah motili glede dr. Tavčarja, ker imenovali smo ga r e a l i s t a, a da bi to potrdili, navedli smo več mest iz Goldmannove knjige: „Die Sünden des N a t u r a l i s m u s“, in tako smo porabili tuje orožje, skovano proti naturalizmu, proti našim realistom. Na to očitanje dobi dr. Celestin odgovor vže zgore: moderna Evropa nam daje pravico „mešati“ izraza naturalizem in realizem, in ko smo pisali kritiko proti Tavčarju, nam ni bila še znana dogmatična določitev, katero nam je postavil g. doktor sè zagrebškega vseučilišča; sicer se pa tudi vprihodnje ne bomo dali od nje vezati. Pa kaj — dr. Tavčar po Celestinovi sodbi ni niti realist, niti naturalist, am-

Digitized by Google

pak — romanticist! Tu ste jo zadeli, g. doktor! Ne veste li, da romanticizem zadeva obliko, realizem ali naturalizem pa se javlja kot načelo ali ideja, katera se lehko vpodobi v raznih oblikah? Tako zna biti dr. Tavčar še vedno naturalist, dasi je oblika njegovega pripovedovanja fantistično-romantična. Mi smo vže večkrat rekli, da ne ocenjujemo oblike, ampak le načela, vkoliker se vjemajo ali nasprotujejo katoliškemu principu. Znani so novejši italijanski romanticisti. Ti so si postavili nalogo, da bi italijansko mladino sezorili za revolucijo; in da bi njih pisava tem bolj mikala, stvarili so si tako rekoč nov zlog: krepek, a fantastičen, ognjevit in nekoliko teman — to je vleklo mladeniče, da so se ogrevali — za i d e j e. Romanticizem je bil tedaj v obliki, in se je pokoril i d e j i; zatorej se je Mazzini sam, eden glavnih zastopnikov tega romarticizma, dal imenovati p r o r o k a i d e j e — il profetta dell' idea. Bodi li tudi dr. Tavčar romanticist, a dokler izraža v svojih povestih „nevkrotljivo silo spolne ljubezni, fatalizem, bogotajstvo, pesimizem" (vse to zove dr. Celestin — drobtinice!), kar smo mu očitali in od besede do besede dokazali, do tedaj je in ostane naturalist, pesimist. Ideje so vedno ideje, naj jih kdo obleče v povesti resnične, posnete iz življenja, ali v povesti, ki so plod njegove še tako razgrete fantazije.

Pa dr. Celestin je moral kaj reči, in tako je moral tudi pri dr Tavčarji stakniti romanticizem, da bi pobijal naš naturalizem. Čudovito, kako si je profesor na zagrebškem vseučilišči nedosleden na isti strani. Zgore obsoja za neopravičen naturalizem, „ki je brež žarka svetlosti, brez odpera zlu ker tak budi lehko slabe nagone in lehkoumnosti ter nas ne povzdiguje k jasnim višinam; ravno v dobi oslabljenja energije namreč, v dobi širečega se pesimizma, potrebujemo solnčnih višin, daleč od močvirja človeških gnjilob, da se moremo vzdigniti gori proti jasnim višavam." Ta cela obsodba se izvrstno poda dr. Tavčarju — in vender se huduje dr. Celestin, da smo ga prišteli naturalistom, ker zabil si je v glavo, da na Slovenskem nimamo še naturalizma!

* * *

Pa mudi se nam h koncu. Za ta krat le še dve besedi z dr. Celestinom. Prva zadeva Gregorčičevo pesen „O nevihti". V oceno te pesni navedimo tu dr. Celestina samega besede, katere nahajamo na prejšnji strani: „Kaker slikar ne more slikati, ako hoče biti umetnik, brez svitlih barv črno na černem, ravno tako tudi literarno delo, napisano sè samimi temnimi bojami, n i umetno, n i resnično, in sicer je veliko manj resnično, kot bi bilo delo slikarja, ki bi slikal le s svitlimi bojami in brez sence. Če pa slikanje „črno na črno" ni opravičeno z umetniške strani in je naravnost greh proti umetnosti, je tako literarno slikanje z druge strani, z m o r a l n e, naravnost škodljivo." Tako je, dr.

Digitized by Google

Celestin, z — Gregorčičevo „O nevihti“. Pesen ta je sama za se celoten proizvod, toda črna od kraja do konca, brez žarka od zgorej, brez luči, brez svitlih barv — „črno na črno“! Nevihta, Bog — gluh za molitev človekovo, pridelki vničeni, kmet obupan! Ne, g. dr. Celestin, Gregorčičeva „nevihta“ ni lepa, ni umetna, ker duha ne povzdigne, ampak potre! Poduči naj Vas Mazzini sam — gotovo ne moj somišljenik: „ . . Inutile è ogni quadro, se dal fondo non penetri il raggio della speranza“. [1])

Slednjič boli dr. profesorja zagrebškega tudi krivica, ki smo jo storili g. Aškercu. O tem smo pisali dovolj. Naj se dr. Celestin vender potrudi naše izpeljavanje obveljaviti. Rečemo mu pa, da tudi tu pokaže napačne nazore o l e p i umetnosti. Zagovarjaje Aškerčevo balado „Iz kronike Zajčke“, nas zavrača mej drugim tako-le: „Ali se spominja g. kritik slike, ko redovniki kušajo sladko kapljico, gledajo jo proti solncu, pa se jim lica sladko smijo? Kritika in gledalec priznavata koj, da je slika jako dobra, umotvor — pa kako bi ne bila balada umotvor predstavljajoča skoro isto umetniški lepo?“

Ne, g. doktor, slika predstavljajoča t a k e redovnike ni umotvor, ni lepa! Lepo je žar resnice — uči Platon, ali da govorimo bolj razumljivo: lepo je odsvit ideje. Brez ideje ni lepote. Vsaka reč je le vtoliko lepa, vkolikor se prilega svoji ideji. Tako tudi redovnik. Ideja redovništva pa je premišljevanje, molitev, zatajevanje, mrtvičenje — to nam bo moral vpodobiti umetnik, ako nam hoče umetniško predstaviti redovnika. Redovniki pa, katerim se žari obraz od vinskega veselja so globoko padli od ideje redovništva, zatorej niso lepi, niso predmet umotvora! In kar se tiče še posebe dr. Celestinove slike, naj si zapomni, kar piše K Goldmann: „Pri sliki ali kipu se sme grdo vpotrebiti le v najmanjši meri, ker slikarstvo in kiparstvo moreti radi enoličnosti svojih sredstev in omejenosti svoje obsežnosti predstaviti le posamezno prikazen, le nekaj, kar obstoji v določenem trenotku časa, ne pa situacije, ki se časovno razvija. Ko bi se tedaj tu grdo očitno kazalo, bi se vničila harmonija posameznih delov, in zgubil bi se estetični vžitek.“ Kušanje sladke kapljice pa sladko smejanje debelih, rudečih redovniških lic pači redovniški ideal, ni lepo, zatorej ne more biti glavni predmet umetnijske slike.

Z g. dr. Celestinom se bomo, kaker upamo, še videli na tem mestu.

Dr. Mahnič.

[1]) Scritti II. 346.

Digitized by Google

GLASBA S TEKSTOM.

Piše *J. Kokošar.*

Mnogokrat vidimo, da se glasba druži s poezijo v eno celoto. Skladatelj vzame si za podlago tekst in temu zloži napev. Poskusili smo nekdaj v veseli družbi zapeti vsak svojo pesem a vsi ob enem, toda čez par taktov nismo prišli vsled strašnih disonanc — vse je šlo v smeh. Slična nesmisel bi nastala, ako bi hodila tekst in napev vsak svojo pot ne glede drug ne druzega. Z drugačnimi besedami: Napev mora izražati isto kar besede! Sicer pa zadnjega stavka ne jemljem tako na tanjko, kaker oni cerkveni skladatelj [1]), ki je besedam: „Et incarnatus est de Spiritu sancto" napravil napev posnemajoč frfotanje — goloba! Hočem le reči: Splošni, glavni čut, ki je izražen v besedah, bodi izražen tudi v glasbi.

To se ume samo ob sebi, porečeš. Škoda, da ni res! Mnogokrat vidimo, da skladatelj teksta še razume ne in vender — sklada in kuje — da bolé človeka ušesa in — srce! Večkrat vidimo, da se lotijo navadni organisti cerkvenih tekstov, ki so celo v njim neznanem jeziku — že vidim, kaj je marsikomu na jeziku, toda potrpite še malo, da pridem do konca, vsaj zahteva to že — parlamentarni red. Za sedaj le konštatujem, da skladatelji večkrat teksta ne umejo — včasih tudi zato ne, ker stoji — pesnik na viši stopinji izobraženosti, kaker oni, ki misli dotično pesem uglasbiti. Da ne dobimo od tacih mojstrov umotvorov, ki bi to ime zaslužili, pritrdil mi bo tudi oni, ki bi se morda v druzih rečeh s tem spisom ne strinjal.

Drugi „skladatelji" — imenujem jih tako, ne zato, ker zaslužijo, temuč le, ker njim samim to ime najbolj prija — razumejo pač, kaj besede hočejo, a — morejo ne, kar bi hoteli, ker se niso dosta učili, ali pa, ker niso poklicani od Boga v glasbeno svetišče. Moj svèt in vsacega pametnega človeka svèt bo: Kar ne razumeš, ali kar ne moreš — pusti! Nikari si sam „vbožnega lista" ne podpisuj!

Še tretji slučaj je mogoč — da bi namreč skladatelj ne hotel tega izraziti, kar bi glede na besede pričakovali. No, ta slučaj ni verjeten! Pač, ne le verjeten, celo estetičen je včasih! Recimo — hudomušen skladatelj vzame prav navadne, morda ša-

[1]) Imen ne imenujem, ker ne pišem kritike, temuč le teoretično razpravo, a pri tej so imena postranska stvar; tudi nočem nikogar žaliti, pač pa želim, da bi se tudi o glasbi pojmi zjasnili. Pis.

Digitized by Google

ljive besede, pa jim zloži napev, ki naj se prav — milo — otožno poje, in efekt bo — komičen. Zlata vreden je humor, šala, dovtip in saj obstoji ta navadno v tem, da spravimo nasprotne pojme nepričakovano v zvezo mej seboj, a glasbenik to prav lehko napravi s tem, da nalašč v napevu ravno nasprotno izraža, kar besede. Spominjam se nemške študentovske: „Mr sein ja nie lustigen Hammerschiedsgsölln", ki je glede teksta prav „gemütlich", a peti se mora jezno, z divjimi pogledi, kričaje, vtis je res smešen in sicer toliko bolj, koliker nedolžnejše so besede.

Vender je in ostane to nekako Prokrustovo delo. Smejati se nam bo moči le toliko časa, dokler vidimo, da so oni reveži — možici na Prokrustovi postelji — le iz slame. Kaker hitro pa zapazimo, da se krivica godi temu, kogar ljubimo — konec je vse komike, bolelo nas bode, — na pomoč bodemo hiteli, ali vsaj — klicali. Razumete, kaj hočem? Z malenkostnimi rečmi sme se šaliti, a gorje, komur ni nič sveto. Napravi nam kedo visoko — donečo odo na — polža, smejali se bodemo, a pamfleta na — domovino ne bodomo mogli mirnim srcem prenašati, kamo še le — smejati se temu! Mojemu okusu prav čisto nič ne vgaja ona persiflaža naših najboljših pesni, ako kedo z odlomki iz istih slika življenje — krokarjev! Poj nam kedo lehkomiselno pesen s posebnim patosom, ploskali bodemo, ako pa slišimo občutno pesem ki nas je že mnogokrat genila, lehkomiseljno popevati, bodemo obsodili pevca, da ne ve, kaj je — lepo. Slišal sem nekdaj ob eni po polnoči pijanca, ki se je drl na ves glas, ki mu je bil do skrajne meje hripav, in kaj je pel?

„Ptički l'po prosmo vas,
Sliš'te moj m i l i glas!"

Ako bi hotel kedo take muzikalične šale zbijati, pazi naj, da ne bode vzvišenih tekstov poniževal, ali pa že znanih občutljivih napevov s frivolnimi besedami skrunil.

Navadno pa velja pravilo: Glasba bodi primerna besedam, izražaj isti čut, kaker tekst, kateremu je namenjena. To bodi pravilo — ako pa hočeš, da konstatujem tudi izjemo — kaker je navada po slovnicah — no, bodi dovoljeno, da se žaba šopiri, a občutljiv človek nikaker ne more dovoliti, da bi se v prah poniževalo, kar je vzvišenega, veličastnega — kedor pa ni občutljiv, ta mi o glasbi, in sploh o umetnostih ne govori!

Mnogo, premnogo se v tem greši. Ne da bi se nam navadni, vsakdanji teksti oblačili v prevzvišene napeve, nego obratno. Tekste, ki zahtevajo vso mogočo resnobo, ponujajo nam glasbeniki mnogokrat v obliki, ki bi bila prav prilična za „opero buffo". Peli smo nekdaj nekje „mašo". Ves čas je „študiral" kapelnik skladbo, mehanično je tolkel s palčico, na izvrševanje

Digitized by Google

niti pazil ni; konec sv. daritve obrne se k organistu in mu reče: „Motivi frivoli, ma ben lavorati“ — in prihodnji praznik prišla je zopet ona „frivolna“ skladba na vrsto, nota bene — v cerkvi, pri najsvetejšem opravilu, v najtesnejši zvezi z liturgičnim tekstom! Kje je bilo, ne povem.

Ako se je skladatelju skladba posrečila, kar mora biti, ako hoče veljati za umetnika — potem se ne sme ista skladba nobenemu drugemu tekstu več prilegati, zlasti ne tekstu popolnoma druzega sodržaja. Če moremo napevu razne tekste podstaviti, tekste celo nasprotnega duha, ne da bi čutili hude disharmonije, ne da bi bil žaljen naš čut — smo gotovi, da je skladba malo prida, ker nedoločna, ali pa da je naš okus strašno popačen! Eno ali drugo!

Ker je prišel dandanes „nazorni nauk“ že v „modo“ in pa ker so „ilustrovani“ spisi bolj „nobel“, naj dodam tudi jaz par ilustracij.

Znani Fleišmanov napev „Luna sije“ paradiral je že marsikje kot „Tantum ergo“!

Znana je krasna ruska narodna: Sarafan. Zares lepa, kedor jo je slišal enkrat prav peti, ne pozabi je tako kmalu — ni treba, da tekst razumeš, oni čut, ki se te polasti, če bereš pesen, ravno oni čut polasti se te v še obilniši meri, če jo slišiš peti — in v „Härtl, Liederlexicon“ str. 144 podložen je temu napevu J. N. Vogl-ova pesen (?) „Die kleine Marketenderin“, ki je pri regimentu vojakov „flink bei Kuss und Trunk“, in „wird nie ihr Treiben satt“! Ali ni, da bi jih človek kar s palico ogrebel?!

Za ofertorij sem slišal nekje arijo, katere prvoten tekst je nekak „mladosti leta, kmalu ste minule“ (če se le ne motim, iz neke Verdi-jeve opere), a peli so s tem napevom besede: Ave Maria!

Neki skladatelj (kedo je bil, ne se mu bati, da bi ga ovadil, osebnega zaupanja nočem zlorabiti) mi je pravil sam: „Hotel sem zložiti „latinsko mašo“ prav originalno, da bi moj napev prav nikjer na druge napeve ne spominjal. Posrečilo se mi je, prav vesel sem bil. Vender se mi je dozdeval neki oddelek že nekako znan — mislim, mislim, kje bi bil to vže slišal, kar mi pade v glavo oni napev (znane Goriške poulične pesni): Ella si pettina, per farsi bella, trallala, trallala lallalalala.“ To je bila maša!!

Neki drug skladatelj zložil je o priliki velicega koncerta: „Pozdrav tujim gostom“. Dobro se je posrečil. Ni bil sicer nikjer natisnen, a en prepis hranim tudi jaz v svojem arhivu. Škoda se je zdelo dotičnemu skladatelju, da bi bila tako lepa skladba le za „enkrat“. Kaj naredi? Namesto: Zdravi nam došli — denimo: Gospod vsmili se! namesto: „venec zaslug vam gre“ pa: Gospod, daj nam mir! — in živio! luč je na merniku in ne pod

Digitized by Google

mernikom, še jo bomo peli! To se je primerilo skladatelju, katerega sem zelo spoštoval, in je bil eden najboljših organistov.

Lepa pesnica je „Vodniku". Prav plastično izraža glasba, kar besede, posebno:

Pa oblak nebo pokrije.
Silni piš ga pripodi,
Gosti dež se jezno vlije,
Grom in blisk se oživi. —
Lomi drevje lipe hraste,
Vžiga sela vtrjena.
Vriš in piš in stok se sliši,
Ura bije polnoči
Cudni blisk na enkrat švigne,
Vse oblake razpodi itd.

Glasba izraža vse to tako lepo, da bi ta komad že z besedo „Tonmalerei" (o tem malo kesneje) označil — in neki kapelnik „na glasu" prinese nam to skladbo s tekstom: Tantum ergo! „Lomi drevje, lipe. hraste" pa „praestet fides supplementum"! In kako smo se „puntali", ko nam je profesor verstva rekel, da skladba ni cerkvena!

Bil sem nekdaj pri imenitni cerkveni produkciji (Requiem). Vse se je divilo krasnemu motivu „Salva me" (fons pietatis). Muziki in laiki bili so kar očarani. Tudi meni je nekdo oni „pasus" hvalil — jaz ga pa opozorim: „Scenerija ni bila prava. Misli si gledišče. Primo uomo pa prima donna pojeta duet ter si razkladata svoja „srčna čutila" — in ta „salva me" — kako bi šlo skupaj?" In navdušeni častilec je omolknil. malo pomislil, in brez vgovarjanja mi pritrdil, dasi sicer glede glasbe nisva bila enega okusa.

Prijetno mi je božal uho mili in prisrčni „Tantum ergo", A kje sem to vže slišal? — Bil je znameniti Schubert-ov „Wiegenlied"!

Toda zadostuj teh „pikantnosti". Še teh bi ne bil navedel, ko bi ne vedel, da greh lože spoznamo za greh, če ga vidimo — na drugih in navadno nam je lože spoznati, kaj je prav iz vzgleda, kaker pa iz še tako lepe razprave. Odtod ravno vzgojevalna moč prilik, basni in pripovedek, žal, da ne morem gori navedenih neverjetnosti tudi v to vrsto prištevati!

Ni potreba, da se glasbenik pri vsaki posamezni besedi nato ozira, kaj ista izraža, da, včasih bi bilo to celo nesmiselno. Vzemimo pesen: „Kje so moje rožice?" Ko bi nam hotel skladatelj te pesni slikati žuborenje bistrega potočka, petje ptičic, ne bilo bi vmestno, ker nam pesnik ni namerjaval tega predstavljati — temuč le tožiti, da vsega tega n i več. Zato mora biti

Digitized by Google

tudi glasba tej pesni otožna, a ne onomatopoetična! Glavni čut bodi izražen krepko, jasno, določno! Kjer se plastično slikanje posameznih stavkov s tem strinja, dobro, a kjer bi to nasprotovalo glavnemu smotru celote, postalo bi nesmiselno. Pesen „O nevihti“ sme nam glasbenik vglasbiti, da bodemo prav slišali, kako burja piska, magari tudi blisk in grom in tresk — ker bo vplivalo to na na nas v duhu in po namenu pesni — ko bi pa kedo kotel v „veri“ naslikati nam pri besedah „stvarnika nebes in zemlje oni „tohuvabohu“, o katerem nam sv. pismo pripoveduje, ne bodemo mogli tega odobravati, ker je tukaj vodilna misel: verujem, a ne „chaos“. Ravno to, česar bi v „veri“ ne mogli odobriti, je pa popolnoma vmestno v Haydnovi „Die Schöpfung“, ker je tukaj glavni namen i poeziji i glasbi nam to, kar naslov pove, prav živo predočiti in magičen je včinek, ko sledi divjim soglasom in disonancam svetel durakord pri besedah: Bodi luč! Isti skladatelj riše nam v „Die Jahreszeiten“ prav mojstersko zimsko meglo, a kako se ta pomladanskemu solncu počasu vmika — celo, kako pes divjačino lovi, nemirno teka sem ter tja, naenkrat se — vstavi, še malo naprej — a na zadnje spodi — prav lepo! saj nam hoče tudi teskt predočiti različne prizore štirih letnih časov. Nesmiselno bi pa bilo, ko bi nam glasbenik hotel v „Oče naš“u pri „reši nas hudega“ naslikati vse budo, kar bi nas doleteti moglo — z vsemi mogočimi alterovanimi in nepripravljenimi čveterozvoki in peterozvoki, ker prošnja do Boga nikoli obupna biti ne sme, zato ne, ker nam je sam rekel: upajte in prejeli boste! Glavni čut bodi izražen jedrnato, a posamezne besede naj se ilustrujejo le tedaj in le vkoliker to glavnemu namenu ne nasprotuje. Tudi veselje mora biti v cerkveni glasbi v gotovih mejah, ker sveto veselje nikoli ni — razposajeno, a cerkvena žalost ne obupna, v cerkvi moramo se skrajnosti varovati!

Drugod, pri koncertih, vgajale nam bodo tudi razne ekstravagantnosti, da so le estetične in, ako nam hoče Vogler slikati podiranje in ropotanje zidov mesta Jeriho — naj bo, če le oglušimo ne! Ako nam hoče slikati celo morsko bitko, ali magari — sodnji dan — nam bo, ako ne vsem, vsaj mnogemu vgajala smelost umetnikova, to je, če se mu namen — posreči. V cerkvi pa za take „bravure“ ni prostora, zato ne, ker je cerkev — hiša molitve. Kakeršna bodi molitev, taka bodi tudi glasba: ponižna, potrta — a ne obupna prošnja za milost, vesela — a ne razposajena zahvala, naj le donijo navdušeni slavospevi, ne mlačni a tudi ne ropotajoči — sploh, kar in kaker sme človek z Bogom govoriti, to nam izražaj glasba v cerkvi, in le globoko, le v resnici občutno!

Digitized by Google

PISMA BREZVERCU

o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih.

VII.

Razgovarja se o prosti volji.

Ne zamerite mi: Vi ste pač trdovratni! Čemu se pa protivite prostosti volje? Vže spet ste mi znesli celo kopico vgovorov. Pa poslušajmo!

Pravite: Odločitev je prosta le na videz. Človek se moti, misleč, da prosto voli. Vsak se ravna nujno po svojem značaji.

Odgovarjam: Resnica je, da se zavedamo v posameznih slučajih, o prosti svojevoljni volitvi. Vi tega sicer ne tajite; tako pravite pa, da je volja naša le na videz prosta t. j. da je naše zavedanje krivo. Toda pomislite dobro Zavedanje smo mi sami, koliker se sami sebi javljamo in same v sebi pojmemo. Zavedanje je neločljivo od nas samih Kdor bi hotel torej trditi, da nas naše zavedanje moti, morali bi tudi priznati, da nas n a r a v a sama moti. Narava torej moti sama sebe in, kar je še najhujši — narava svojí sebi nekaj, česar nič nima. Narava proti naravi! Lepa narava: sama sebi živo nasprotje!

Zopet morete vgovarjati: O kolikih stvareh so ljudje krivo prepričani t. j. o kolikih stvareh jih moti krivo zavedanje!

Odgovarjam: Zmota je po svoji naravi vedno delnostna, nikdar splošna. Zavedanje o prostosti pa je celemu človeštvu lastno. Zato ne more biti krivo.

Porečete: Saj je vender znano, da je bilo mnogo zmot splošnih n. pr. mnenje o premikanji solnca okolu zemlje

Na to Vam odgovarjam: Kdor prav loči, prav uči. Večkrat je vzrok zmoti golo nepoznanje resnice, n. pr. ako je predmet našega spoznavanja proč od nas in z nami v nebistveni, slučajni zvezi. V tem slučaji ne moti človeka lastna narava, ampak zmota je tukaj bolj negativna in njen vzrok je končnost človeške narave. Končnost človeške narave pa ni nič protinaravnega; ker narava človeška je vže kot taka končna. Toda v našem slučaji poraja se zmota naravnost iz narave. ker zavedanje je narave pravi glas. Rad tedaj priznavam. da je splošna zmota v prvem slučaji mogoča. Splošnost zmote v drugem slučaji pa je nemogoča in sicer radi navedenih dokazov. Konečno bi morali odreči

Digitized by Google

objektivno vrednost vsem resnicam, o kojih razvidnosti nam neposredno priča naše zavedanje, tako n. pr. temeljnemu stavku istovetnosti. Tem načinom bi pa prenehalo vsako logično mišljenje in govorjenje, in dosledno vse znanosti.

Pa bodi mi dovoljeno, ogledati si stvar bolj natančno. Opazujmo, kako se zavedanje naše o prostosti javlja pri posameznih dejanjih, in poglejmo, ali je resnično ali navidezno Kar se mene tiče, priča mi pred vsakim dejanjem vest, da sem popolnoma svoboden, odločiti se za dejanje ali ne, odločiti se tako ali tako. Pri začetku dejanja pravi mi vest, da je čisto v moji oblasti nadaljevati ali pa popustiti. Po dovršenem dejanji zagotavlja me zopet vest, da sem bil popolnoma svoboden, ter da sem bodisi za dobre bodisi za slabe posledice odgovoren edini jaz. Vest kliče me pred svoje sodišče ter izreka nad menoj razsodbo po dejanji: ali plačilo ali kazen. Da ni dejanje izviralo iz proste volje, bilo bi tako razsojanje nerazumno.

Vprašam Vas torej, zakaj trdite, da je prostost človeške volje le navidezna? Evo, kaj odgovarjate: „Res je, da se nam zdi, da prosto delamo, toda djanstveno je vže vse prej določeno, kaj bomo delali."

Ali povejte odkritosrčno, od kod veste Vi to? Poslušajte: Pred menoj na mizi leži jabelko. Hočem je prijeti. Primem je in nesem k ustom. Ali je bilo vže prej določeno, da je zdaj jem? Toda, hočem Vam nasprotovati in pokazati Vam očividno svojo prostost in zato ga nočem sedaj jesti. Jabelko bodi zopet na svojem mestu na mizi! Kaj hočete odgovoriti na to? Morda, da je bilo vže prej namenjeno, da je bom pustil. Toda v tem slučaji poberem zopet jabelko ter je nesem k ustom itd. itd. Tako bi lahko nadaljeval, dokler Vam drago. Ako pa nočem nadaljevati, moram se enkrat odločiti t. j. jesti ali pustiti Odločitev kaker vidite, je moja stvar. Bodisi, da je bilo prej določeno ne jesti ali pa jesti, zato se nič ne zmeni moja volja. Zadnja oblast, katera ne pozna druge oblasti nad seboj in od katere je slednjič odvisna odločitev, je moj ljubi jaz. Določujte kolikerkoli in kakerkoli, moj jaz se prosto vstavlja vsem določitvam.

Ako niste s tem še prav prepričani, povedati Vam hočem še drugo primero. Recimo, da se odločim potovat iz Berolina v Italijo. Cesto vmerim črez Dunaj. Prišedši na Dunaj javim Vam svojo voljo, svoj namen. Kajpada, porečete, saj Vam je bilo vže prej odločeno! Ali temu bi odgovoril: „Da Vam dokažem ad oculos, da ni bilo nikaker prej določeno, hočem vstaviti svoje potovanje ter vrniti se v Berolin." Ali Vi vtegnete zavrniti me, češ, da mi je bilo določeno priti samo do Dunaja! Toda v tem slučaji bi Vam zopet odgovoril: „Jaz nočem niti v Italijo, niti v Berolin, ampak na Francosko." Kaj pa Vi na to? Da mi je bilo določeno potovat na Francosko?! Ali da Vam naredim malice preglavice, nočem na Francosko, ampak prav na Angleško itd.

Digitized by Google

In ako hočem sploh kaj potovati, moram končati svoje obotavljanje, ki bi sicer ne imelo konca, ter vstaviti se pri odloku lastne volje, ki je jedino pravi vzrok, zakaj rajši v Italijo in zakaj ne na Francosko ali kam drugam.

Navedena primera uči ne samo, da je popolnoma odvisno od človeške volje, kaj si kdo izvoli, ampak tudi, da je celo v naši oblasti vstaviti začeto delo (kaker je bilo v navedeni primeri mogoče vstaviti potovanje na Dunaji). Ako je pa od mene odvisno začeto delo prostovoljno vstaviti, je pač razviden dokaz, da ni bilo nujen včinek slepe pričine, katero moramo brez odloga vbogati. Kajti, kar ni na noben način v moji oblasti, ne morem tudi zapreči ali svojeročno premeniti.

Meni se stvar zdi jasna in očividna. Smatram za izgubljen trud, muditi se dalje pri tem. Vender bi Vas rad še na nekaj opozoril. O prostosti naše volje ne priča samo notranje zavedanje, ampak tudi ves način našega delovanja in sploh celo naše življenje. Celo najbolj priseženi tajivci prostosti človeške volje priznavajo jo djanstveno vedno in povsod. Vprašam, zakaj opominajo, podučujejo in kaznujejo svoje otroke, ako so vsa njihova dejanja nepremenljiva in vže naprej določena? Tukaj je pač najbolj jasno nasprotje mej teorijo in prakso, mej znanstvom in življenjem.

Ako tajimo prostost, nimamo pravice govoriti o gojenji čednosti, niti o napredku v dobrem in na sploh o vzorih. Človeškemu duhu bi bila odvzeta težnja po vzvišenem, dovršenem. Njega delovanje bi onemoglo in pripalo vsodi muhamedanskega fatalizma, kateri je tako silno ponižal narode na vshodu in v Afriki in kateri je naredil sè svojim mrtvilnim vplivom neizmerno Indijo sužnjo desetkrat manjše Angleške.

Dosledno bi morali priti do zaključka, da resnica človeštvo zavira v razvoji, neresnica pa — tukaj posebe krivo mnenje o prostosti volje človeške — poraja napredek! Veče nespameti pač ni mogoče misliti!

Dalje! Odkar svet stoji, so v človeštvu zakoni, katerih namen je voditi in določevati dejanja človeška. In kaker zgodovina uči, ima obstoj, prospeh in slednjič ves napredek in popolnost v državah in v društvenem redu svojo podlago v zakoniku. Ako bi pa bila v človeškem značaju nepremenljivo določena vsa dejanja in tudi njih namen, ne vedel bi, kak namen bi imeli zakoni. Zakaj bi ne dajali tudi živalim zakonov, po katerih bi se imele ravnati n. pr. kravam, kako naj se pasejo, da ne napravijo škode? Ali tega nihče ne misli, ker je vsakdo prepričan, da živali nujno vbogajo nagon in da ne morejo pojmiti nobenega zakona, še manje pa ravnati se po njem. Vi pa, ki odrekate človeku prostost, ne smeli bi niti njemu dajati zakonov!

Prosim Vas, premislite, kaj trdite. Vi namreč hočete, da

Digitized by Google

določuje način človeškega delovanja nepremenljivo vrejeni značaj, ali hočete ob enem tudi, da določujejo zakoni način istega delovanja. To je pač jasno nasprotje! Pa še najbolj nespametno je, da ima prav temu nasprotju zahvaliti človeštvo ves napredek in prospeh. Neresnica služila bi človeštvu v prid, resnica v kvar. Le odpravite zakone, kar bi se prav spodobilo po teoriji tajivcev človeške prostosti, in videli boste kmalu, kako Vam pred očmi razpade društvo človeško.

Dalje! Ako zatajimo prostost, ne moremo več moralično prisojati ljudem njihova dejanja. Nihče ni odgovoren za dejanje, katerega prosto ne dela. Kdor dobro dela, nima potem pravice prašati po plačilu, kdor pa slabo, tudi ne zapade kazni. Da, bilo bi celo nespametno razločevati mej dobrimi in slabimi dejanji. Največa krivica pa bi se godila zločincem, kateri morajo trpeti kazni radi svojih slabih dejanj. Dosledno bi morali zapreti sodišča in odpreti kaznilnice. Neizogibna posledica bi bila razpad človeške družbe.

In prav to vničuje Vašo teorijo, kajti narava gonila bi po svojem bistvu človeka — tukaj osobito zločinca — k dejanjem, katera nasprotujejo prospehu in napredku iste narave (t. j. človeške družbe). Zločini bi bili ob enem naravni, ker bi jih terjala neobhodno naravna vzročnost, ob enem bi bili tudi nenaravni, ker bi isto nasprotovali razvoju in obstoju narave. Kolika nespamet!

Tu sicer vgovarjate: Narava sama je poskerbela za redarstvo, da se vzdržuje red proti zločincem. Spet mi ne gre v glavo; ker potem takem bi morala narava, ako bi se hotela v korist svojega vspevanja zavarovati pred slabimi dejanji, pribegniti k pravništvu in redarstvu t. j. k protinaravnemu sredstvu. Z drugimi besedami: narava bi morala, ako bi hotela napraviti iz nenaravnega naravno, pribegniti zopet k nenaravnemu sredstvu. Nespamet!

Temu nasproti oglejmo si konečno krščanski nauk o prostosti volje človeške. Krščanstvo uči, da je človek prost in dosledno zmožen dobrih in slabih dejanj. Pravilo, po katerem se ravna, mu je zakon razodete volje Božje. Kar se zlaga z večno voljo Božjo, imenujemo dobro, kar njej nasprotuje, imenujemo slabo. Slaba dejanja so protinaravna, ker so proti Bogu, začetniku narave in človeka. Vest, katera izraža zakon Božje volje v posameznih slučajih, svari nas pred slabimi dejanji, in ko smo jih dovršili, nas graja. Nasprotno izkusimo, ako dobro delamo. Dobra dela Bog plačuje, slaba pa kaznuje, bodisi sam ali po svojih namestnikih, človeških dostojanstvenikih. Povejte mi odkritosrčno, katero vziranje se Vam zdi razumniše in vredbam človeške družbe priličniše?

Zdaj bi mi ostalo še, odgovoriti Vam na sedem vprašanj,

Digitized by Google

katera Vam vže dolgo časa dolžujem. Pa ne zamerite. Mislil sem odgovoriti vže v pričujočem pismu. Toda ker vidim, da je pismo dovolj naraslo, nočem Vas dalje muditi. Sicer so ona vprašanja deloma vže rešena, ako dobro premislite, kar sem govoril danes o prostosti pa o drugi priliki o bistveni razliki mej človekom in živaljo.

Ostanite zdravi!

Ne vtegnem . . . . !

Nekaj misli o naši šolski metodi.

Questo or gli fruttano il largo sudore e le fatiche negli studi durate?
Dante.

Gospod vrednik! Jaz sem se vže naslišal Vašega prigovarjanja. Ali prigovarjate tudi drugim g. sotrudnikom kaker meni? Skoraj ne morete več do mene, da ne začnete: «No, ali bo kaj? Vsaj štiri strani! Ta pot sem čisto sam.»

Jaz ne vtegnem. Pomislite vender, da imam obilo svojega dela. Za zdaj ne vtegnem.

«Imate toliko lepih vprašanj! Samo izbrati Vam je treba in spis je gotov.»

Vi menite, ali jaz res ne vtegnem.

«Vsaj kako drobtinico pripravite mi. Nimam prav nič za ta krat. V ruskih časopisih najdete gotovo mnogokaj.»

Slišite, da bi rad: a kaj, ko ne vtegnem?

«Imam pogodbo s tiskarno, do e.... mora biti ves rokopis tam. V 8 dneh moram zdaj napisati 48 strani t. j. vsaki dan 6 strani, naj vzamem od koder hočem.»

Ali Vam nisem pravil vedno tudi jaz, da Vam je treba sodelavcev? Toda jaz ne vtegnem.

«Vže imena Vašega veselil se bi v svojem listu.»

Lepo hvalo, g. doktor! Drage volje podpisal bi svoje ime, ali saj vidite, da res ne vtegnem.

«Pa pojte se solit!»

Gospod vrednik! Ali ste pomislili, koga ste poslali in kam? Menite li, da jaz sam ne vtegnem? Cela vojska je nas. Več je nas, ki ne vtegnemo, ko Vas, ki vtegnete. Mi pa in ne Vi smo

Digitized by Google

pravi sinovi 19 stoletja, rojeni v njega drugi polovici, mi: preobloženi z delom, s vprašanji, s knjigami, s časopisi, s preglavicami. Izvolite pogledati po mojih mizah. Evo Vam «Rimskega Kat. —» oprostite ne vem kako naglašati — Cvetje, Bücherkatalog, Vrtec, Summa D. Thomae, Amtskalender, Exercitia s. Ignatii, Entwurf eines Gesetzes, betreffend die Einführung eines Strafgesetzes, Cours d'Economie politique, Gefängnisscongress itd. itd. Tisti urbar tam je star antifonarij iz Ogleja. Še danes bom prepeval nanj. Toda poglejte sami. Kaj? ali vtegnem?

Jaz ne vtegnem!

Vi ste morebiti menili, da mi ničesar ne delamo? To se motite, g. vrednik. Dela imamo črez glavo. Celo naše življenje je večno «poganjanje», naše življenje je resničen lov, naše življenje je pravi semenj. Mi smo vedno na cesti. A poleg «vsestranskega, nevmornega delovanja» mori nas huda skrb, kako li dovršiti preobilo delo. XIX stoletje gre h koncu, dela pa in vprašanja nakopičila so se nam v cele skladove. Kdo naj dodela? Kdo reši? Kdo odgovarja? Mi ne vtegnemo!

«Čemu si toliko nakladate? Ostanite pri eni stvari!»

Ne gre, ne gre, g doktor! Mi smo tako vzgojeni od prve mladosti. Od kar v šolo hodim, ne vtegnem. Dandanes ni paglavci ne vtegnejo več. Po starem so pač vtegnili, ali stara šola se ne more meriti z ovo šolo. Dandanes zna desetletni paglavec več ko nekdajni «filozofi». Nekdaj so hodili črez «Eselsbrücke» v VII. gimnazijskem razredu; zdaj gredo paglavci vže I. razredu žuboreč črez most. Ali Vam je razmerje mej staro in novo šolo: 1 : 7. Črez «most za osle» ipak vsaki osel mora, sicer ne «pride naprej».

«Meni se vse zdi, da ljudje hodijo dan danes samo črez pa zopet nazaj.»

Vi ste poredni, g. doktor. Sam ne vem, kako bi Vam dopovedal, da ne vtegnem. Poglejte tam na ulici paglavca. Enajst let je star, pa v šolo gre. V II. gimnazijskem razredu sedi letos. Pod pazduho ima cel sklad knjig, da se sirota šibi na eno stran. Veste, kaj ga čaka danes v šoli? 1. geografija, 2. latinsko, 3. naravoslovje, 4. geometrija od 8 — 12. Popoldne ima še eno uro šole. Saj je pa tudi premalo 4 ure na dan. Kaj bi delal celo popoldne, da ne gre v šolo? Poglavcem ni nič zaupati. In vender g. vrednik, ali se morete Vi meriti s tem paglavcem? Ne rečem: Vi ste učen mož, Vi ste doctor universae theologiae, toda grizli si bi prste, ako bi Vam kdo rekel: «Jutri bodi gotov iz dogmatike, prava, starožitnosti, arabskega.» Menim, da ni Vam ne bi prebival čas pisariti, rekli bi tudi Vi: «Ne vtegnem»

Včeraj je bil oni paglavec eno debelo uro pri meni, pa sva enkrat «skoz naredila» geografijo itd. Vsakemu predmetu sem odločil 15 minut. Iz geografije je bil prvi stavek o Japoncih. Pisano pa je tako: «V Japoncih ima «niže ljudstvo» vero v «više bitje»;

Digitized by Google

niso pa zaostali v «kulturnem razvoji» (Culturentwickelung), vspeli so se celo do jako «svobodne vstave» (freiheitliche Verfassung). Gospodine moj dragi! Poznal sem doktorja vašega kalibra, ki ni bil na čistem z besedo: vstava! Dobro, da sem jaz vedel, ne mogel bi sicer paglavcu povedati. Pojasnil sem mu po vrsti: kaj je «niže ljudstvo», a kaj li je «viša gospoda», kaj «više bitje» itd. Ob koncu — 20 minut je vže preteklo — vprašam: «Kdo so «niže ljudstvo?» Molči. Povej, kdo so «viša gospoda»? «Viša gospoda» je «više bitje». Tedaj sem videl, da me fant razumel ni. Začel bi s kraja razlagati, ali čas je pošel. Kdaj dodelam še latinsko, naravoslovje, geometrijo? Skoraj ni bilo kdaj. Vidite: ta paglavec je vže prav blizu mojega doktorstva: ne vtegne, pa je. Tako se lovijo učenci od predmeta do predmeta, od profesorja do profesorja, celih osem dolgih let na gimnaziji.

Toda gimnaziji niso še nič. Pravi vzor moderne šole so učiteljske pripravnice. V 4 — 5 letih je treba tam ravno toliko proučiti ko na gimnaziji in še več, ker — jaz sodim po javnem mnenji — izprašani učitelj mora znati več ko osmošolec. Na gimnaziji poganjajo s parom, na učiteljskih pripravnicah z elektriko.

Ako so pa vže učenci toli učeni, kaj pa še le profesorji! Mej profesorji zgodovine ali pedagogike najdete včasih bibliciste, ki Vam govore o sv. pismu s tako gotovostjo, kakeršne zastonj iščete na vseučiliščih. Škoda, da nikdo ne piše za njimi.

«Kaker je podobno, Vi ste jako navdušeni za novo šolo?»

Navdušen jaz? Ne, gospod vrednik! Vsemu sem se učil v šolah, ali navdušenja niso predavali. Ostali smo pri treznem razmišljanji.

«No, no hotel sem reči, da ste prepričani, da je nova šolska sistema neizmerno bolja od stare.»

«Prepričani? G. vrednik, po kaki logiki ste se učili znanstvemu govoru? Ali Vam je znano ime Mill? Ne? Nič ne dé, jaz nisem nič prepričan, jaz samo tako menim. Tako treba govoriti: jaz menim; vsaki človek svoje mnenje meni. Menim torej, da Vi menite, da jaz menim, da prav menijo tisti, ki ne menijo nikdar več predrugačit nove sisteme. Jaz pa ne menim tako, kaker Vi menite, da jaz menim. Vže na gimnaziji sem bil enkrat tako nespameten, pa sem zapisal v nalogo, da preobilica predmetov in profesorjev slabo vpliva na značaj in znanje učencev. G. profesor me je modro zavrnil: da gimnazij ima obdariti mladino z raznoterim znanjem; strokovnemu, globljemu učenju poedinih tvarin je prostor na vseučilišči. Moder profesor! Ali je bil nekdo drug še bolj moder, ki nam je razlagal besedo universitas takole-le: (rei) uni — versum (studium). Ta izpeljava je čisto jasna,

Digitized by Google

temna je samo od spredaj in od zadaj. Kdo naj vgane, kaj-li je res, a kaj-li studium? Toda beseda «uni» je zlata vredna beseda. Nisem je pozabil. Komaj sem čakal, da se poslovim od gimnazija. Spominjam se še dobro, kako sem zavidal bogoslovce, ki imajo samo 3 ali 4 ure šole na dan in pa toliko «prostih dni»! Tam bo čas in prostor korenitim studijam! Tam je obljubljena dežela, kjer ljudje še «vtegnejo!»

Tako sem mislil, tako sem upal — a žal, da ni bilo tako. Naše bogoslovnice so podobne gimnazijem: po številu strok in razbijanji moči. Izvolite pogledati v I. razred. Mladeničem se je boriti z latinskim jezikom, s hebrejskim celo prvo leto, z osnovnim bogoslovjem, s filozofijo, sè sv. pismom, z storožitnostmi, z introdukcijo, kritiko, eksegezo, s čitajem sv. Tomaža Akv. Kdaj naj ti ljudje vtegnejo?

V II. razredu prebaviti je bogoslovcem Hurter p. II v enem semestru poleg hermeneutike, poleg razlaganja N. Z., poleg retorike, čitanja iz sv. Tomaža.

V IV. razredu imajo o nekarerih dneh 7, rečem sedem predavanj, pa so še nekateri mašniki! Ali si mogo misliti Vaši možgani, da se da pri takej sistemi resno razmišljati, da se more kdo filozofiški izobraziti? Pravili so mi, da je četrtek prost dan v bogoslovnici. Prost dan! Poslušajte: od 8 — 9 retorika, 9 — 10 včasih liturgija, od 10 — 11 petje, od 11 — 12 razlaganje sv. pisma. S tem se jutranji čas čisto razdrobi. Ni čuda, da niso bogoslovci veseli nikakih predavanj, niti more biti komu neznano, zakaj se sliši pri izpitih tako v bogo malo točnih odgovorov. Kdaj naj se naučijo? Bogoslovci ne vtegnejo!

«Tako hudo ni kaker Vi pravite. Ne smete pozabiti, da bogoslovnice niso vseučilišča. Bogoslovnice so odgojevališča dobrih dušnih pastirjev.»

Bog nam daj dobrih pastirjev! Ali dan danes ne more biti dober pastir brez globljega poznanja dogmatike in vsaj nekolikega znanja filozofije. Ne vgovarjajte mi, saj ste Vi sami tako učili. Toda vidim, da Vam ni ljubo, da se «opravlja» bogoslovnice, ker ste Vi sami profesor bogoslovja. Govorimo raji o vseučiliščih. Tam ne bo gotovo nobene zamere, ker ne bode nikdo poslušal nanjinega modrovanja.

* * *

Kdor more, gre najmanj na dve vseučilišči poslušat, ali pa na tri, štiri. Kar je več, je več. Mila volja mojih poglavarjev je bila, da sem šel tudi jaz na dve jako različni in razhodni vseučilišči. V Rimu sem se vpisal na ravno isto vseučilišče kjer je proučil bogoslovje sivolasi Leo XIII za svojih mladih dni. Vpisal bi se bil lehko drugam, ali mislil sem si: «Kjer so izšolali toliko razboritih mož in razposlali na vse strani sveta, tam bode i za

Digitized by Google

tvojo senco zadosti lepih naukov.» Ni mi žal! Posebno pa se spominam vesel, da sem izbral eno samo stroko za celi dve leti. Ponujali so mi poleg kanoničnega prava tudi starorimsko vabeč me z nazivom «Dr. utriusque». Nisem mogel pristati, ker sem vže takrat želel biti «praelatus nullius», a kam li «utriusque»! Kaker sem se učil jaz, učili so se tudi drugi slušatelji: vsaki si je izbral eno samo stroko. Kdor se je maličil z več predmeti, delal je tako po naročilu od doma. kjer so mu pri odhodu potiskali v kovčeg: «to pa še to».

Na isto vseučilišče so zahajali vsi gojenci «collegii germanici» rdeči ko sami stoženiki (kardinali): sami izbrani mladeniči, odlični po nadarjenosti in lepih vrlinah. Ko so prišli mej nas »črnorizce», so cveli mej nami. Vže boja (barva) je pričala, da so cvetovi na vrtu «universitatis Gregorianae.»

Zanimalo Vas bode zvedeti, česa se učijo ti odlični mladeniči celih sedem let v Rimu. Prvo leto učijo se: filozofije, drugo leto: filozofije, tretje leto: filozofije; ostala leta pa: dogmatike. Česar se učijo še poleg tega, je neznatno. Nasproti pa so v predmetih toli omejeni, da ne hodijo poslušat niti predavanj o delih sv. Tomaža Akv. Po naših pojmih vračajo se ti mladeniči neizobraženi, duševno omejeni v domovino. Vračajo se brez zgodovine (Vascotti), brez cerkvenega prava, brez više eksegeze, brez pastorale itd. Kaj pa znajo? Kaj delajo tam celih 7 let? Kaj delajo? Pohajajo!!

Ne morem Vam povedati, kako sem jaz zavidal srečo tistih fantov. Sedem let pohajati! Sedem let v Rimu, v središči katoliške cerkve, v obližji sv. Očeta, mladi, nadarjeni, veseli na tihem, učeč se eni stvari temeljito, vedno zbrani, vedno v molitvi in premišljevanji, poleg lepih vzgledov, pod ravnateljstvom svetih in veleučenih mož! Kolikokrat sem si poželel njih sreče, in še dandanes: da nisem P. S. . . . . hotel bi biti gojenec «collegii germanici» Ali zdaj, kar je, je; zdaj sem vže zapisan mej tiste, ki nikoli ne vtegnejo!

* * *

Brez vse svoje zasluge peljal sem se iz Rima na Dunaj. Dunaj je mnogo veči od Rima in ima vseučilišče, na kojem se šolajo bodoči ministri, in prvi velmoži cele Avstrije. Od dunajskega vseučilišča je zavisna blaginja vsega občestva, blaginja cerkve in države. Naj povem, kako se mi je tam godilo.

O vseh fakultetah ne smem govoriti, ker nimam ni samo svoje skušnje ni podatkov iz drugih rok. O juristih pa vem iz svoje skušnje, da — ne vtegnejo. V prvem letu jim predavajo: cerkveno pravo, nemško pravo, rimsko pravo. Ali menite, da «vtegnejo» novinci ravno došli z gimnazija proučiti te stroke? Res, da imajo dolge počitnice, in prav radi tega vtegnejo mnogo pro-

Digitized by Google

učiti. Toda pozabiti ne smemo, koliko zlatega časa gube vseučiliščniki s časopisi, s čitalnicami, s politiko občno ali zakotno, s koncerti, s plesi, s pohajanjem, z bosim ljubovanjem do fizičnega brezsilja in brezsramnosti. Na naše slovenske vseučiliščnike pritiska tudi vboštvo. Kdaj naj torej ti mladeniči «vtegnejo» proučiti, recimo: samo cerkveno pravo? Niti jasnega pregleda nimajo o cerkvenem pravu, a kam-li jasnih načel in pojmov! Večinoma (poedine rad izvzamem) se pilijo pred izpitom noč in dan, rajše po spisih nego li po knjigah ali virih. V naglici nagnetejo si vse žepe s številkami, z imeni, z golimi definicijami, pa gredo za zeleno mizo. Tako znanje kmalu izpuhti. Ako meni ne verujete, recite komu, naj Vam spiše kaj, in takoj izveste koliko imajo v glavi. Poprašajte koga za svoje mnenje, in čudom se bodete čudili, da velja na vseučilišči kaker drugod znani rek: iurare in verba magistri. Živ dokaz duševne plitvosti naših vseučiliščnikov podaja nam «Brus», kojemu je došlo mnogo člankov — z dunajskega vseučilišča. «Brus» — glasilo slovenskih visokošolcev!

O bogoslovski fakulteti velja razmeroma isto, kar sem rekel o bogoslovnicah; še več, ker se tam čas trati tudi po poti v šolo in iz šole.

Poleg vseučilišča je na Dunaji zavod, ki ima dolgo ime: K. k. höheres Priesterbildungsinstitut bei St. Augustin in Wien. Temu zavodu so dolžne hvalo male ne vse vladikovine v Avstriji. Ta zavod ima preobilo zaslug za izobraženje in odgojo avstrijskega duhovstva, preobilo nego da bi mu mogla kršiti slavo tudi najrezkejša sodba. Iz hvaljenega zavoda imamo skoraj vse škofe, vse dostojanstvenike, vse profesorje in odgojitelje mladih duhovnov. Jaz sem bil eno celo leto tam. Žal, da sem došel tja nekoliko prepozno. Bil sem vže vsemu vajen in razvajen, mene se je malo več prijelo. Zato pa menim, da smem nekoliko trezneje sočiti tudi o tem zavodu nego li kdo drug.

Ime ima zavod svoje. Ne vem, ali se še kateri bogoslovski zavod zove c. kr. (zdaj menda c. in kr.) [1]) — Še menj mi je znan zavod z imenom: «Höheres — sublimioris culturae». Mož, ki je s to besedico naličil zavodu častito čelo, imel je svoje na umu. Želel sem si v zavod, da bi iz svoje skušnje vedel, kako tam «vtegnejo». Koliker sem jaz vtegnil videti v enem letu, moram reči da niti tam — ne vtegnejo. Ne vtegnejo, ker so gg. gojenci ravno tako obloženi ko bogoslovci. Prebavljati jim je ravno tisto navlako ko bogoslovcem in sicer po ravno istih knjigah, imenoma: Hurter. Müller, Aichner (auctor), Vascotti (do slova), Zschokke, Vosen i. e. der kleine Gesenius.

Toda poreče se mi: «Vse to so oni gospodje vže predelali enkrat v bogoslovnici, v drugič je dosti, da rečene knjige pregle-

[1]) V Petrogradu je menda zavod za kat. bogoslovce z istim nazivom.

Digitized by Google

dajo, pa se mogó učiti po obširnejših knjigah.» Kdaj naj čitajo pri tolikih prelekcijah in izpitih doma in na vseučilišči? Izpitov je toliko. da se morate tudi Vi začuditi, ako Vam rečem, da mladenič doktorstva željen ali potreben je dolžen napraviti 43 izpitov iz raznih strok.

«Kako ste izčislili to število? Vzmnožili ste je s 3.»

Nisem vzmnožil. Štejte sami. V bogoslovnici imamo 19 izpitov, v zavodu 17 domačih. ki so pa hujši od rigorozov, 3 semestralne na vseučilišči, 4 rigoroze = 19 + 17 + 3 + 4 = 43. Te izpite je treba dodelati v 7 ali 8 letih, vsako leto 5 — 6 izpitov, t. j. vsaka dva meseca en izpit Zdaj pa povejte Vi meni, ali ni to pravi semenj? ali ni to večen lov, večen nemir?

Kdaj naj ti mladi gospodje «vtegnejo» proučiti zapovedane tvarine? Kdaj naj se učijo filozofije? Kdaj naj Vam čitajo sv. Tomaža Akv.?

Naj bodo še tako nadarjeni, naj bodo še tako dobro podkovani, misliti ne vtegnejo. Izpiti zahtevajo, da se drži človek ene knjige, da se ne izgublja v globlje razmotrivanje. Izpiti so gotovo potrebni. Šola brez izpitov ni šola. Izpiti pa imajo tudi svoje nedostatke in vsaki človek je vesel, ko so pri kraji. Ponavljanje vže prestanih izpitov je največi nezmisel v celi naši bogoslovski sistemi. Ponovljen izpit ne pomenja nikakeršnega napredka. Bogoslovec, ki je izgotovil v bogoslovnici izpit iz zgodovine (Vascotti) «odlično», v zavodu: «odlično»; na vseučilišči «odličnc», ostal je vedno pri istih mislih. V znanji je vbogo malo obagatel. Kdor bi vse tvarine tako dodelal, vrnil se bi v domovino s sijajnim spričalom in zlatim prstanom od promočije «sub auspiciis Imperatoris», ali v znanji ostal je malo ne tam, kjer je bil koncem IV. leta v bogoslovnici. Vprašajte ga, zakaj ni proučil filozofije, zakaj ni pročital zgodovine vsaj novejše filozofije, vprašajte ga o čemer Vam drago, na vsako vprašanje Vam odgovori: «Nisem vtegnil!»

Toda čas hiti. Mladi gospod vrača se domov in šteje vže 28 — 32 let! Mož je truden in po tolikih izpitih v resnici. vzmaličen. Zdaj še le se ozira po eni stroki Ne ve še, «katero bi» . . . . . Prazna je stolica «studii biblici A. F.» Vdobi jo. Vsi mu čestitajo Ime «profesor» mu dobro dé. Sam v sobi ozira se po knjigah in virih svojim predavanjem. Ne ve, česa bi se lotil. Dobri g. doktor niti V..... ne pozna, morda je niti pročital ni... O LXX je sicer vže mnogo «slišal praviti», ali v rokah je še ni imel. Kaj pa hebrejsko, arabsko, sirsko? Davno vže ni čital hebrejske knjige. Po rigorozu je Boga zahvalil, da mu ni treba več . . . Sklene se poboljšati. Mladi g. profesor je tudi mašnik; naložilo mu to in ono, pa še to, pa še ono. Kdaj naj ta «nova moč vtegne» sdělatjsa učěnim celověkom?» A vrhu tega ne more z lepa do literature; ker mu često nedostaja knjižnice, učenih društev, učenih kolegov strokovnjakov.

Digitized by Google

Poreče mi kdo, da jaz sodim vse druge po sebi. Ne sodim po samem sebi. Dobro vem, da se ne morem meriti z drugimi. Tega ni mi treba razkladati, komer me pozna. Niti mi je treba soditi po samem sebi. Poznam skušnje in mnenja svojih kolegov. Došli so na Dunaj taki fantje, ki so imeli hebrejski pentatevh na prstih, došli so tudi taki, ki so se upali prelagati hebrejski pentatevh na arabski jezik. No ti gg. so še bolj živo čutili ko jaz, da se ne mogo temeljito učiti, da ne mogo misliti, da ne vtegnejo. Kdaj li za božjo voljo? V enem letu je bilo napraviti 7 — 8 izpitov?! Drug druzemu smo tožili: «Doma smo si vse drugače domišljali «više» studije na Dunaji!»

Starejših gg. mnenja jaz čisto nič ne poznam. Morda «se vtegne» tudi kdo mlajših zagnati v mene. Svobodno! Toda starejši gg. naj ne pozabljajo, da so naše bogoslovnice v zadnjih 25 letih vspele se do vseučiliščne zrelosti, da je torej čisto naravno, ako se mlajši bolj «čutimo» nego li oni za svojih mladih dni. Dobro vem, da so nekatere (manjše) bogoslovnice zaostale, osobito v Italiji. Skoraj polovica tamošnjih bogoslovnic ne premore več ko dva profesorja, a lepo število ima po enega samega. Pa še ti so slabo plačani in imajo eno samo željo: skoro iz bogoslovnice na bolje kam. Sam sem videl podobne bogoslovnice. Tudi pod našim cesarjem n. pr. v blaženi Hungariji životarijo bogoslovnice. Kdor pozna samo take bogoslovnice ali meni celo, da imajo bogoslovnice staro pravico životariti tudi še zdaj, l. 1891 kaker l. 1091 — ne bode razumel mojih besed

Če pa kdo mlajših vtegne, pa naj vtegne in naj nam spiše kaj, da bomo čitali z veseljem. Po mojem preskromnem mnenji je pač **vže skrajni čas, da nas odklenejo od pruske literature v Avstriji**. Sistema je kriva, da imamo v Avstriji malo ali nič **doma** izšolanih strokovnjakov. Če pa ni sistema kriva, naj rečejo, kdo. Ko sem se prigotovljal sam, brez šole za I. rigoroz (iz prava), rekel mi je neki g. doktor, ki je vse rigoroze zdelal v zavodu: «Ne bojte se za se! Vi ste se učili več ko jaz. Jaz sem se samo pilil.» Ako je oni g. doktor še tistega mnenja, ko tedaj, mogel bode v svoji zdanji službi vspešno vplivati, da staro mine pa novo pride. Naj poišče v arhivu, kaj si je mislil preblagi vtemeljitelj z besedo «viši». Zanamci mu bodo hvaležni.

Ne morem Vam povedati, kako mi je britko pri srci ne za me samo, ampak tudi za vse tiste, koje sem Vam «opravljal». Govoril sem s sočutjem, nisem govoril z zaničevanjem. Prestanega truda sicer nikomer ni žal, ali nemilo je pogrešati vspeha po tolikem trudu Recite Vi ali pa kedo drug kar koli vtegnete — mi ne vtegnemo!

Dr. Jos. Pavlica.

Digitized by Google

RAZMIŠLJAVANJA O VERSKI SOLI

na podlagi češke knjižice:

Právo katolikův na školy konfessionální.

Podava Dr. F. A. L.

V Praze 1890. Naklad knihtiskárny Cyrillo-Methodějské.

(Konec)

Torej sedanja narodna šola je po svojem principu, početku, po izpovedi kompetentnega očeta Dittesa, njegovih vernih sinov, po bistvu postav — brezverska. Res, da nismo prišli tako daleč, da bi čitali v berilih naših kaker se bere v berilih izdanih od francoskega ministra Berta, n. pr.

Vpr. Kaj je Bog?

Odg. O tem ne vemo ničesar.

Vpr. Tajite božje bitje?

Odg. Ne tajimo, pa tudi ne verujemo. Skratka: mi ne vemo, kaj je to, in kaj Bog pomeni.

Vpr. Torej ne priznavate nad seboj nobenega višega bitja?

Odg. Čemu tudi?! Dokažite nam njegovo neizogibno potrebo . . . . V življenji ne potrebujemo si beliti glavo niti s prvim vzrokom, niti z višim principom, niti sè zadnjim namenom.

Tako na Francoskem, a pri nas v Avstriji se v berilih kaj rado opušča, kar bi kaj spominjalo na Jezusa, Marijo ali svetnike.

Nekonfesijonalna šola pri nas je delo Nemcev, liberalnih Nemcev, po lastnih izjavah Nemcev — framasonov. V zadnji revoluciji francoski in l. 1848 so framasoni poskusili z nasiljem vničiti katoliško vero; a prepričali so se o istinitosti izreka Tertulijanovega: Sanguis Martyrum semen Christianorum. Videč, da nasilje jih ne privede do namena, „vynalezli něco dabelstějšího nežli ti nejsurovější a nejukrutnější pohané; ustanovilit' se na tom: školou sardousiti sv. víru, a ji ihned dítkám urvati z nevinných srdci jejich" — Iznašli so nekaj bolj peklenskega od najsurovejših in najkrutejših paganov; sklenili so sè šolo zatreti sv. vero, in jo izriti koj otrokom iz njihovih nedolžnih src. Str. 23.

Te nakane tudi ne taje. Znani veliki mojster framasonski, Bluntschli, je odkritosrčno povedal: „Ker se framasonom ni posrečilo leta 1848 vgonobiti krščanstvo siloma je treba, da dosežejo svoj namen po — šoli". Take brezverske šole so vže vve-

Digitized by Google

dli na Francoskem in v Belgiji. Kake morajo biti državne šole v Italiji, lahko sodimo po izjavi velikega mojstra italijanskega framasonstva, žida Adriani ja: „Najnovejši zakoni italijanski so delo framasonov."

Jezus Kristus, naš Bog in Zveličar, je rekel: „Dajte otročičem k meni priti in nikar jim ne branite." A moderna postava mu jih trga iz naročja in sami sovražniki se izpovedajo, vstavljajoč se spoznani resnici. A mi molčimo, mi držimo križema roke, ko volk divja mej nedolžnimi jagnjeti krščanskimi.

Nekoji zavračajo: čemu se toliko razgrevati, saj naša šola ni tako slaba . . . . Mi odgovarjamo: A slaba bode kmalu tudi pri nas, ako začnejo naši učitelji — izkoreninši iz sebe privatno versko prepričanje vzgajati dosledno po državni brezverski šolski postavi. Ponavljamo: ako ni tako slabo pri nas, ni zasluga šolske postave, ampak nedoslednost večine naših učiteljev, kateri vkljub prepovedi, da se ne smejo pri vzgoji otrok ozirati na katerokoli verstvo, vender versko vzgajajo, kaker jim krščanska vest veleva. Mi se bojujemo proti brezverski postavi, kajti prepričani smo, da, ako ta postava ostane, konečno vender le bode tudi naša šola brezverska. In tedaj bomo klicali: prekasno!

Da se nam verska vzgoja tudi postavno zagotovi, tirjamo po božjem pravu. Bog je rekel: „Idite in učite vse narode, učite jih držati karkoli sem vas učil. Bog sam je dal cerkvi oblast trajati do konca sveta. Torej božja volja je, da se tudi deca zadostno podučuje v krščanskih resnicah, božja volja je, da se cerkvi ne brani vzgajati si novih članov. Vse to se pa ne more zgoditi v oni meri kaker Bog hoče — ako ne le katehet, ampak tudi učitelj po naravi predmetov ne vtrja mladino v krščanskem prepričanji in v krščanskem čustvu. To sodelovanje, tirjamo, bodi i postavno nam zagotovljeno. To tirjamo posebno, ker se tej tirjatvi lahko zadosti brez škode drugih učnih predmetov.

Pij IX je šolske postave leta 1868 imenoval „obominabiles" . . . Isto tako je znano, kaj tirjajo naši viši pastirji glede šole. Ako je v nas še kaj katoličanstva, moramo vender le priznati njih kompetentnost v tej reči. Ako jim pa kdo noče tega priznati, . . . reci jasno, meni ni ne do tirjatev škofov, ne papeža, ne Boga — potem vemo, s kom imamo opraviti. Bog nas varuj lažnjivih prijateljev — jasnih sovražnikov varovali se bomo sami.

Da se nam verska vzgoja v šoli tudi postavno zagotovi, tirjamo po naravnem pravu. Oče rodi, redi in živi otroka; on ga najbolj ljubi in skuša najstrastnejše osrečiti ga. Torej gotovo njemu v prvi vrsti pripada določiti, kako se ga ima vzgajati; a naša prosilna šola in brezverska postavna vzgoja mu ne zagotavlja, da bode njegov rodni otrok versko vzgojan.

Digitized by Google

Dalje: družina je bila pred državo, kajti država je sestavljena iz družin. Ako je tedaj koje društvo v državi postavno in njegova vprava nedotakljiva, je gotovo — družina. Oblast poslancev v zbornicah morajo tedaj spoštovati in braniti naravne pravice, koje imajo očetje v družinah. A naša brezverska šolska postava združena s posilnim obiskovanjem teh šol tepta drzno najsvetejše pravice materam, očetom: tiraje — kaker vidimo in čujemo in so pričali tudi podpisi proti brezverski šoli — vernih starišev deco, proti njihovemu prepričanju in volji, v — šolo, kjer jim ni zagotovljena verska vzgoja. Živela liberalna svoboda! To surovo nasilje obsoja sam brezverec Ledru Rollin: „Se more li očetovo oblast in dostojnost bolj teptati, kaker tedaj, ko se mu tirajo otroci v tako šolo, kojo on sam smatra za kraj pogube, in ko se mu otroke siloma goni v tabor sovražni“. Našim baje radodarnim liberalcem, ki branijo brezverstvo v naših šolskih postavah, bi morali isto vreči v obraz, kar je l. 1870. poslanec Baudry d'Asson vrgel francoskim: „Napisano imate na svojih javnih poslopjih: „libertè, fraternitè, egalitè“ — a po vaših surovih dejanjih dajte si napisati: servitè, rapacitè, iniquitè!

Da se nam verska vzgoja v šoli postavno zagotovi — tirjamo tudi po zgodovinskem pravu. Tudi pred Jezusom Kristusom so cvele umetnosti, znanosti v mnogih krajih, a narodnih šol, šol za množico nižega ljudstva paganstvo poznalo ni. Poznati ni moglo, ker učeni paganski svet navadnemu možu iz ljudstva, posebno robu, ni niti človeškega dostojanstva prisojal in je znanost smatral le za nekak privilegij viših stanov. Še le krščanstvo, ki uči, da imajo vsi isti izvor, vsi isti končni namen, da smo vsi dostopni za resnico in imamo i pravico do nje, in da se morajo vsi bodisi vbogi ali bogati po mogočnosti podučevati, posebno v veri, koja edina znanost nas more po smrti rešiti. še le krščanstvo je začelo od prvega začetka vstanovljati ne le vseučilišča, ampak i prave narodne šole, koje so bile odprte ne le bogatemu, ampak tudi plebejcu. Taka učiteljišča so se vstanovljala pri katedralnih, farnih, vikarijatnih in samostanskih šolah. Te narodne šole — so vsa stoletja ohranila verski značaj, saj še začetkom tega stoletja je bil neposreden nadzornik šole v občini župnik in v škofiji korar — školastik. Popolnoma cerkvenemu vplivu je narodna šola bila iztrgana še le leta 1868 po brezverski postavi, ki jo je majhna peščica nemških liberalcev skovala in jo sedaj tudi slovenski veliki narodnjaki strastno zagovarjajo. Torej po zgodovinskem pravu imamo pravico tirjati, da se nam vrne verska šolska postava, verska vzgoja.

Da se nam verska vzgoja v šoli tudi postavno zagotovi, tirjamo dalje po državnem pravu. V Avstriji je cerkev katoliška priznano društvo, torej država tudi ne sme cerkvi kratiti pogoja njenega obstoja, sicer bi si država vgovarjala. Glaven pogoj obstoja cerkvenega pa je: tako podučiti, tako vzgojiti si

Digitized by Google

novih članov, da bodo ponosni pristaši njeni. A brezverska šolska postava cerkvi to brani. Tedaj . . .

Pravi se: V državi, kjer je več ver, se v postavodajalstvu ne sme ozirati na vero . . . postavodajalstvo mora biti nekonfesijonalno. Ni res. Država je sestavljena iz ljudij, a ti priznavajo jedno ali drugo vero z neznatno izjemo. Tedaj tudi v postavodajalstvu se mora ozirati na vero: sicer bi bila strankarska, ker bi se ozirala le na brezverstvo. kar se tudi godi v Avstriji. Torej vsakemu svoje! Ako hočejo naši liberalci brezverske šole — habeant sibi, država naj jih jim da, a naj privoščijo tudi katoličanom, protestantom, židom, ki hočejo verni ostati veri svojih očetov, šole, saj jih tudi ti žele. Ta tirjatev menda je liberalna in res radodarna — a naših liberalcev vpiranje je despotično, tiransko. Vže nad dvajset let se v Avstriji podučuje po postavi lahko brezversko: da bi od tedaj bilo več srečnih ljudij na svetu, manj zločinov mej mladino, več vbogljivosti nasproti voditeljem in manj defravdacij, kaker nekdaj. menda teško kdo dokaže, pač pa kdor se za sodnijske obravnave briga, pride do drugega sklepa. Tega ni krivo, ker se od tedaj mladina mogoče več uči, ampak ker se hoče učiti — brez Boga. To je čutil tudi veliki državnik lord Salisbury govoreč, l. 1890 v Newportu: „Slišali smo govoriti o nravni gnjilobi, o kateri nismo še niti sanjali. So ljudje, koji tirjajo leka od — postavodajalstva! . . . Jaz poznam le en lek in gotov: krščanska vzgoja — otrok“!

V. K.

Sv. Tomaž — naša zvezda v vedi in čednosti.

Beseda slovenskim bogoslovcem.

Ko je slavno vladajoči papež Leon XIII. dne 4. avgusta 1880 proglasil sv. Tomaža Akvinskega zaščitnikom vseh katoliških šol, vodili ste ga pri tem dve misli: da je namreč angeljski učitelj (doctor angelicus) največi učenjak mej svetniki in največi svetnik mej učenjaki.

Gledé na učenost primerja papež sv. Tomaža morju, v katerem se je stekla veda neverniških modroslovcev, cerkvenih očetov in učenikov, kratko: vseh velikih duhov, ki so pred njim živeli. Takošne učenosti pa si ni sv. Tomaž bil samo nabral: vednost njegova je bila tudi očiščena, otrebljena vsega nepravega. In to vednost svojo je pomnoževal, spopolnjeval, vrejeval in sicer v

Digitized by Google

tako jasni obliki, v tako primernih izrazih, da je učenjakom poznejših časov podal obilo prilike, posnemati ga, a doseči ga — se zdi — je nemogoče.

Razun v čudoviti učenosti, pa se odlikuje sv. Tomaž tudi v veliki svetosti. In ravno posebna njegova čednost je bila, kaker pravi sv. Oče, vir in podlaga velikih duševnih močij. Na očividen način je Bog sam čednost sv. Tomaža dovršil in spričal. «Ko je bil namreč nekoč premagal jako hudo skušnjavo zoper sv. čistost, mu je dal Bog posebno milost kot v plačilo za srčno zmago; čutil je, da so se mu na skrivnosten način ledja s pasom opasala, ter da je vsled tega vsa poželjivost v njem izginila. Po tem dogodku je bil do konca življenja prost vsake nečiste poželjivosti».[1])

Ker je bila torej Tomaževa čednost in učenost sv. Očetu povod, da ga je proglasil patronom vsem katoliškim šolam, vsem učiteljem in učencem, je tudi vseh teh imenitna dolžnost, širiti načela sv. Tomaža v učenji ter posnemati njega svitlo čednost v življenji. Da, čednost mora biti tudi pri njih, kaker pri sv. Tomažu, vir in podlaga učenosti. Skrbi torej najprvo za nedolžnost, potem si prizadevaj tudi za učenost. «Začetek modrosti je strah božji».[2]) «Čednost», pravi zopet sv. Oče v označenem pismu, «čednost je najboljša priprava za delovanje z dušnimi močmi in za nabiranje vednosti. Kdor čednost zanemarja, upa zastonj, pridobiti si trdne in koristne učenosti; kajti modrost ne gre v hudovoljno dušo, tudi ne prebiva v telesu, pregreham vdanem».[3])

Prav res: po nauku sv. Tomaža samega ni nobene reči, ki bi bolj temnila dušni vid, pa tudi ki bi bolj slabila telesno oko, kaker nebrzdane strasti, zlasti pa ona, ki bi se mej kristijani po besedah sv. Pavla niti imenovati ne smela.[4])

Ta strast je primerjati oblaku, ki solnce zakriva; ali obrazni tančici, ki ovira oko, da ne more jasno gledati; še več trdimo: ta strast gloje tudi na vidnem živcu samem Zato gledamo z žalostjo nesrečne posledice mesene strasti v marsikaterem motnem, nemirnem očesu brez svetlosti in ognja; kajti oko je ogledalo duše, izraz razuma. Še bolj pa slabi ta strast notranje ali duševno oko, ker jemlje mu ostrost in jasnost, zlasti za one resnice, ki

---

[1]) «Breve» Leona XIII. dne 4. avg. 1880.

[2]) Ekl. I. 16.

[3]) Modr. I. 4.

[4]) Luxuria propter vehementiam delectationis et concupiscentiae totaliter opprimit rationem, ne prodeat in actum . . . Unde philosophus: «Venus furatur intellectum multum sapientis». II. II. q. 55 a. 8. ad 1. — In s sv Hijeronimom pravi: Per luxuriam praecipue mens humana deprimitur, ut ad superna ferri non possit. 4. Sent. dist. 9. 9. 1. a. 3. quaestionis 5. solut. — In zopet: Nihil ita impedit spiritualem contemplationem sicut immunditia carnis. In Mat. cap. 5.: «Beati mundo corde». — Luxuria causat inconstantiam, totaliter exstinguendo judicium rationis. II. II. q. 53. a. 6. ad 1.

Digitized by Google

presegajo obzorje tega sveta, ki so žarki čeznatorne luči. Kaker namreč bolno oko skorej ne more prenašati solnčne luči, prav tako oslabe mesene dušne moči, da ne morejo umevati nadnaravnih resnic. Iz tega sledi torej, da je čistost srca neobhodno potrebna, če si hočemo ohraniti jasno in zdravo dušno oko. In koliker bolj skrbi kdo za čistost srca, toliko bolj se ostri razum, da more spoznavati, «kar je od zgorej, kar prihaja od Očeta luči.» Zato zlasti čiste duše večkrat prav bistroumno sodijo in sklepajo o božjih rečeh.

To tudi lahko umemo, če prevdarimo, da ravno deviška nedolžnost najbolj oprosti dušo in telo zemeljskih spon, ter jo povzdigne kot na lahkih krilih v kraljestvo angeljev, ki so brez teles in Boga gledajo z obličja v obličje. Bogoslovska veda pa je ravno — tako uči sv. Tomaž — ona veda, ki je v odvisnosti podrejena vednosti božji in angeljev in svetnikov.[1]) Ne čudimo se torej, da je bil sv. Tomaž, ki se mora vsled ohranjene krstne nedolžnosti v nekem smislu angeljem prištevati, tudi prav posebno deležen angeljske vednosti, in da je razsvitljeno, bistro duševno oko svoje kot orel obračal v solnce večne resnice, kjer si je nabral polno morje luči, katera je z njega odsvitala na druge. «Dar umnosti,» trdi on sam s sv. Avguštinom, «oni dosežejo, ki so čistega srca; ki z razsvitljenim očesom gledajo, česar ni videlo nobeno drugo oko.[2])

Navzemimo se torej od angeljskega učenika otroške nedolžnosti, in tudi naše duševno oko bode — kaker njegovo — pripravljeno za žarke njegovega solnca, katere bode kaker mirna, prozorna vodna površina v se vsprejemalo, da bodo potem tem lepše odsevali na druge.

V obojnem obziru nam je dan sv. Tomaž patronom ali zaščitnikom: patronom nedolžnosti, kaker patronom vednosti. In kaker se je vstanovila posebna šola: šola Tomistov, ki si je prilastila Tomaževe nauke, tako so se zbrali učitelji in učenci, stari in mladi, možje in žene, mladeniči in deklice v posebno družbo, v posebno bratovščino z imenom: «angeljska vojska», da bi si z ozirom na gore omenjeno opasanje ledij sv. Tomaža po njegovem vzgledu, nauku in priprošnji ohranili, oziroma zopet pridobili angeljsko čednost.[3]) Vsi ti dobro umevajo in čutijo pomen evangeljskih besedij: «Blagor jim, ki so čistega srca, ker bodo Boga gledali.»[4]) Kaker so bili angelji sv. Tomaža opasali, tako si ti sa-

[1]) Sacra doctrina procedit ex principiis notis lumine superioris scientiae, quae scilicet est scientia Dei et Beatorum. I. q. 1. a. 2.

[2]) Sed contra est, quod Augustinus dicit (De serm. Dom. in monte l. I. c. 4. ante med.): «Sexta operatio Spiritus sancti, quae est intellectus, convenit mundis corde, qui purgato oculo possunt videre, quod oculus non vidit». II. II. q. 8. a. 7.

[3]) Prim: Der hl. Thomas von Aquin als Patron der Unschuld in der ihm geweihten Gürtelbruderschaft, Spisal Fr. Tomaž Esser, O. P. Rezno, Manz. 1883, iz katerega delca so večinoma tudi te misli povzete.

[4]) Mat. 5. 8.

Digitized by Google

mi opasajo ledja, da toliko zdatnejše premagujejo skušnjave zoper čistost srca. O tej bratovščini piše neki francoski pisatelj [1]: «Ta sveta legija, oborožena za zmago duha nad mesom, se je čudovito hitro širila po vseh krajih Evrope. Pod praporom te lepe in čiste vojske so se družili možje in žene vseh stanov, počenši od onih, katerim vzbuja in množi bogastvo napačne strasti, pa do onih, v katerih revščina ne more premagati hudih želja. Kralji in kraljice so si šteli v čast, opasanim biti s pasom sv. Tomaža; zlasti pa so se dijaki na vseučiliščih radi ž njim opasovali. In kdo bi mogel prešteti, koliko nečistih želja je bilo pod njim zadušenih, koliko cvetlic junaške čednosti je iz njega priklilo? Kdo bi mogel navesti vse nameravane nerednosti, katere so se po tej bratovščini zabranile, a kdo pa tudi opisati vse one srečne slučaje, v katerih je ta bratovščina rešila mnogo oseb obojega spola strašnih nesreč ali vsaj nevarnih mladostnih viharjev? Sveta dedščina velikega moža in velikega svetnika, dragoceni spominek onega odločilnega boja, ki je rešil svetniku, učenjaku ob enem nedolžnost in duhovitost, kako bi želel, da bi te nosil, spoštoval in častil tudi sedanji rod!»

Tem navdušenim besedam moremo le iz celega srca pritrditi; in naša goreča želja je, da bi se tudi mej slovenskimi bogoslovci čedalje bolj širilo češčenje največega krščanskega filozofa, katero obsega prvič posnemanje njegove angeliske čednosti, potem pa pridno, vstrajno učenje njegove filozofije.

Dr. L.

* * *

Dostavek vredništva. — Kar se tiče poslednje točke, opozarjamo gospode bogoslovce in mlade duhovne na najnovejšo izdajo teologične in filozofične «Summae» sv. Tomaža: v Rimu tip. Sanatus. Prva obsega 6 zvezkov in stane le for. 6.50, druga, v enem zvezku, za for. 1.50. Oboji, ali vsaka posebe, se dobivati v Gorici: knjigar Jos. Pallich.

[1]) Bareille, Histoire de St. Thomas d'Aquin. Louvain 1845. c. 8. pag. 53. (v nemški prestavi Mettenleiter-jevi. Rezno. 1856. str. 62 s.)

Digitized by Google

Težnje „Slovanskega Sveta“ proti vstoku in njega krivi nazori.

Po nepristranski najnovejši zgodovini in skušnjah spisal M. Mihaeljev.

Opravništvo „Slov. Sveta“, ki se je nedavno preselilo iz bele Ljubljane v Trst, je razposlalo koncem januarija t. l. svojo prvo številko mnogim domoljubom po Primorji na ogled, z opazko, „da mu je ni treba vračati, naj se kdo naroči ali ne.“ Tako sem prejel tudi jaz en iztis istega lista, ki zaman zatrjuje, da mu ni za razkol, ampak le za cirilo-metodijsko cerkev na podlagi slovanskega obreda v okviru katoliške cerkve, po zgledu unijatske rusinske cerkve.

A laž ima kratke noge, kaker pravi pregovor. V istem prvem listu pripoveduje z neko radostjo, ki se čita mej vrstami (glej stran 4!), „kako se slavjanski kolonisti v Rusiji asimilujejo s sorodnim jim ruskim narodom — Čehi v Volinji po cele stotine sprejemajo pravoslavje“ itd. Na 5. strani pa bije z gorostasno smelostjo v obraz nepristranski zgodovini nove in najnovejše dobe pišoč: „Neoprevrgljivi fakt je, da v nobenej (tiskano z razprostrtimi čerkami ali naglasom!) državi Poljaki ne žive tako pokojno (!) in dobro (!) kot v Rusiji, se ve da masa poljskega naroda“ itd.

Dalje se drzne še k izreku, „kako o pritiskanjih prostega poljskega kmeta — katere činijo Poljaki in prišli Nemci — latinizatorji modro molče, danes ali jutri pa povedo svojim glupim ovcam (laskav poklon za nas katoličane latinskega obreda!), da ruska vlada „Poljake preganja“

Da so Nemci naseljeni na jugu Rusije in ob dolenjem teku reke Volge brezozirni, kaker povsod, do Slovanov, to je res, in je tudi vže „Slovenec“ (1890) dokazal v mnogih člankih; in kako nevarni vtegneje postati ruski državi sčasoma ali ob kaki morebitni prihodnji vojski Rusije z Nemčijo, to si lehko mislimo in radi verjamemo. Da je ruska vlada po poljski vstaji 1831 mnogo zboljšanju kmetijskega stanu z odpravo „niewole“ ali robstva t. j. nesvobodnega podloštva pripomagala, to je tudi resnica. Ali to je storila Rusija le iz sebičnega namena, da je s tem strla moč poljskih žlahtičev (plemstva). Da so si pa Poljaki svoje sedanje žalostne osode v Rusiji mnogo tudi sami krivi, to trdi tudi nepristraska zgodovina. Do znamenite poljske vstaje 1831 je bilo poljsko kraljestvo skorej le v personalni uniji z Rusijo; imelo je lastno vojno, obstoječo iz samih Poljakov, pod velikim knezom Konstantinom, bratom cara Nikolaja I.,

Digitized by Google

(1825-1855.) lasten kovan denar s poljskim napisom in lasten državen zbor. Ali še nezadovoljni s temi predpravicami so se hoteli Poljaki popolnoma otresti ruskega iga (jarma) ter so ob vstaji 25. januarija 1831 izključili rusko vladarsko hišo Romanov od poljskega prestola, v čemer je bil popolnoma podrt most k spravi s carom! — Kako pa se vede Rusija glede prostosti vesti in katoliške vere s Poljaki odsehmal?

Po krvavem osvojenji Varšave dne 7. septembra 1831.[1]) je porabil car Nikolaj I. svojo zmago v to, da odstrani življe prihodnje vstaje. Vboga Poljska je prav v živo občutila staro rimsko prislovico: „Vaeh victis!“ (Gorjè zmaganim!) Kako, to pove tudi nepristranska zgodovina vzlic hvalisanju, s katerim se „Slovanski Svet“ laska povsod in v vsakem oziru „svetojoj Rossiji“. „Man merkt die Absicht und wird verstimmt!“ — Februarja 1832 je bila Poljska vtelešena, t. j. tesno spojena z Rusijo, tako da ni ostalo od nekdanjega poljskega kraljestva — ki je nekdaj segalo od baltiškega do črnega morja (stari: Pontus euxynus) ter obsegalo blizo 14.000 □ milj z 15 milijoni duš — ničesar razun imena. Vsi, ki so se prostovoljno vdeležili vstaje, so prišli ob vse svoje imetje, katero je dala ruska vlada na povelje samodržca Nikolaja I. večinoma ruskim generalom in častnikom za nagrado hrabrosti! Tako je prišlo „per fas“ — vojne postave — in „per nefas“ — proti 7. Božji zapovedi — veči del vsega zemljišča na Poljskem v ruske roke, kaker se nahaja tudi zdaj. Poljski vseučilišči v Vilni (v Livoniji) in v Varšavi ste bili odpravljeni, pozneje ste bili sicer zopet vstanovljeni, pa z ruskim učnim jezikom! Vojaške gojence kadetnic (kadetnih zavodov) in vojaške sirote so prestavili v Petrograd; vse više vrade zavzemajo od tehmal ruski vradniki. Novi red čuva vojska blizo 100.000 mož, vojaške novince vtikajo v rusko vojno mej ruske polke ter jih odvajajo tje h Kavkazu, tako da veča in zdatna vstaja je postala celo pri najvgodniših okolščinah nemogoća.

Kar pa žigosa[2]) „Slov. sveta“ trditev, češ, „da ruska vlada ne p r e g a n j a v n i č e m e r P o l j a k o v,“ je to, da je vkazal car Nikolaj I (vmrl 2. marca 1855, nekateri pravijo radi srda, ker mu ni šla krimska vojska po godu, drugi, da je bil skrivši otrovan) Poljski strgati iz rok zadnjo oporo njene narodnosti — katoliško vero, ker so morali Poljaki polovico katoliških cerkva popolnoma prepustiti Rusom; povsod imajo spoznovavci rusko-grškega razkola delež v katoliških cerkvah. In to ni bilo še dovolj, ampak leta 1839 je izšel nov „vkaz“,

[1]) Ruska vojna pod generalom Tollom, kateremu je izročil ranjeni viši poveljnik Paskević poveljništvo, je zgubila v dvodnevnem boju (6-7 septembra) 3.065 mrtvih in 7.460 ranjenih; rusko topništvo je izstreljalo v Varšavo 29.000 jêder (rusko: za zrno ali kroglo). Pis. —

[2]) Žigosati ali vžgati sramotno znamenje — brandmarken. Pis.

Digitized by Google

ki je kar z eno potezo združil 3—4 milijone unijatov[1]) v bivših poljskih pokrajinah: Voliniji, Livoniji in Podoliji z rusko-grško cerkvijo ter je imenoval škofa Paulovskega za metropolita vseh katoličanov v Rusiji. Zastonj je vgovarjal temu krutemu nasilstvu papež Gregorij XVI. v svoji alokuciji na kardinale dne 22. novembra 1839 in 1842, da isti vkaz ima namen, polagoma vse katoličane dovesti v rusko-grško cerkev.

In po taki svobodi v Rusiji naj bi mi katoliški Slovenci imeli skomino, kakeršno ima vrednik „Slov. Sveta“ s bezobraznim hvalisanjem, kako se katoliškim Poljakom dobro godi! Ako bi bilo temu res tako, zakaj se pa Vatikan pogaja z Rusijo še dandanešnji za versko prostost katoličanov in duhovščine leto za letom, večinoma brezvspešno, ker Rusija se skesa vselej, ko je v čem odjenjala?

Kaj trpi od 1831 katoliška cerkev in unijatska v Poljski in njenih bivših pokrajinah, ni mogoče opisati. Vender ne morem si kaj, da ne bi tu objavil, kar sem sam na lastne oči videl in skusil. — Ko je romalo 1881 do 3000-4000 Slovanov raznih plemen k sv. Očetu Leonu XIII in k slovesni „tridnevnici sv. Cirila in Metoda,“ (2.—5. julija), sem videl katoličane vseh pokrajin in slovanskih obredov zbrane v cerkvi sv. Klementa, kjer biva grob sv. Cirila, da bi se vdeležili slovesnosti, ki so se obhajale v čast sv. slovanskih apostolov Cirila in Metoda. Znano je namreč, da je sv. oče papež l. 1880 z encikliko „Grande munus“ češčenje sv. bratov raztegnil na celo cerkev. Iz hvaležnosti za to prišli so Slovani v Rim poklonit se Leonu XIII.[2]) Videl sem in tudi govoril z bolgarskimi katoliškimi duhovniki latinskega in slovanskega obreda, živečimi v tedaj še ne z Bolgarijo zedinjeni vshodni Rumeliji, videl sem zastopnike vseh slovanskih rodov ne le iz Avstrije, ampak celo poznanske Poljake iz Gdanskega (Danzig), kjer je ravno divjal zloglasni nemški „Culturkampf“. Pruska vlada je dovolila, ter dala potne liste svojim Poljakom za slovansko romanje v Rim, a ko sem povprašal nekega poljskega sobrata, meščana z Gdanskega, ni li prišlo tudi kaj zastopnikov iz Ruske-Poljske, mi je odločno trdil, da ruska vlada ni hotela dati nobenemu svojih podanikov dovoljenja v ta namen in da je prišel en sam duhoven — Poljak iz rusko poljskega kraljestva v Rim, ki je po čudnih potih pobegnil iz sibirskega pregnanstva (neki g. Ružička.)

Dalje, kako dobro se godi katoliškim duhovnom poljske narodnosti, katerih biva mnogo v pregnanstvu v Sibiriji, n. pr.

---

[1]) Izdajice so bili tudi pri tem trije unijatski škofje, kojih enega ime je Jožef Siemazko, ki so s svojo duhovščino in ljudstvom radi strahu pred knuto in Sibirijo v razkol potegnili. — Pis.

[2]) Več o tem ima: „Denkschrift der römischen Curie vom 15. November 1866 über die Verfolgungen der Kirche in Russland und Polen“ itd. Pis.

Digitized by Google

ob reki Obu, v Beresovu, Jakučku, Transbajkaliji in drugod, nam povejo: „Katholische Missionen“, katere nabirajo celo v Nemčiji: milodare „za stradajoče duhovne v Sibiriji“. Ko bi takšnih tam ne bilo, gotovo bi se ne nabirala miloščina vže mnoga leta v tak namen. Da, celo svete podobe (bodisi male ali velike oblike) ne smejo na dan brez podpisa ruske cenzure! Tako sem videl čudodelno podobo: „Matere Božje Čestohovske“, kjer je znamenita božja pot, pod katere napisom je stalo s cirilico v ruščini: potrdila ruska cenzura! Niti celo cerkveni „directorium“ in imenik duhovščine v rusko-poljskih škofijah ne sme biti samo v latinščini tiskan, ampak na eni strani je latinsko, na drugi strani poleg pa je prevod v ruščini, prav tako, kaker smo imeli nekdaj šolska nemška berila s slovensko prestavo![1]) (do 1848.)

Unijatov s slovanskim obredom je le malo več v Rusiji, razun v Voliniji je še unijatska škofija v mestu Vilni; pa 1885 je ruska vlada papežu in katoliški cerkvi zvestega škofa, slavnega spoznovalca Hrenewickoga, za katerim je unijatsko ljudstvo, koje je na poti blagoslavljal, britke solze pretakalo — prepeljala v notranjo Rusijo v pregnanstvo, iz katerega je bil še le konec 1890 po dolgoletnem pogajanji z rimsko kurijo izpuščen, s pogojem, da ne sme bivati v Rusiji! Lepa ta — svoboda! — Zato je prišel čez mejo v Galicijo, kjer je bil zlasti v Levovu od Poljakov slovesno pozdravljen in sprejet. Skofovska stolica v Vilni stoji pa še vedno prazna in bo stala, dokler ne najde ruska vlada sebi naklonjenega državnega vladike.

To so, kaj ne, „Slovanski Svet“, ruske blaginje, katere vživajo katoličani obeh obredov v Rusiji, ki so ves drugačen „neopovrgljivi fakt“ — potrjen je iz moje skušnje in neopovrgljive najnovejše zgodovine Ko bi govoril vrednik „Slovanskega Sveta“ resnico, bi ne bil rajnki sv. oče papež Pij IX. naročil v svojem apostolskem listu (17. oktobra 1867) molitve po vsem svetu „za preganjano cerkev v ruskem carstvu in v poljskem kraljestvu“!

Slednjič še en sijajen dokaz nasproti smeli trditvi „Slovanskega Sveta“! Ko je odvedla ruska vlada 1839 z zvijačami in izdajstvom na enkrat tri škofije grško-zedinjene cerkve, t. j. 3—4 milijone unijatov, v razkol kar z eno potezo, se je zbrala istega leta razkolniška sinoda v Petrogradu pod predsedništvom samega cara Nikolaja I, v kateri se je potrdilo zedinjenje škofov, duhovščine in ljudstva, ki so bili prej del rimske cerkve, z grško-rusko cerkvijo ter se je „tvoržestvo pravoslavja“ prav slovesno obhajalo. V spomin te s kovarjami dosežen „zmage“, so skovali tudi neke svetinje z napisom: „Tvoržestvoe pravoslavja 1839“,

[1]) Takšen „latinsko-ruski directorium“ za l. 1879 sem sam videl; pokazal mi ga je neki iz Rusko-Poljske pregnani duhovnik potujoč peš v Rim 1879. — Pis.

Digitized by Google

t. j. zmaga pravoslavja! Takšno veliko svetinjo sem videl tudi jaz o neki priliki 1885 pri osebi, ki pa ni vedela, kaj pomeni, ker je bil napis v ruščini in s cirilico. Nevedé je hotela tista oseba dati, kaker je navada na božji poti, blagoslovit veliko bakreno kolajno, ali k sreči je umel dotični duhovnik dobro ruščino, ter je pojasnil stvar: kaj takšnega se nikaker ne sme blagosloviti, naj jo imajo otroci za dutiko ali igračo! Omenjena kolajna je bila namreč prinesena iz Trsta na božjo pot na Sv. G. Dal jo je bil neki razkolniški učenec svojemu sošolcu. Pa bodisi kakerkoli, ona jasno kaže, kako lehko je potegniti v Rusiji unijate s slovanskim obredom v razkol, ker enaki obredi motijo nevedno ljudstvo, češ, eden in drugi zedinjenih in nezedinjenih obredov sta si podobna, ostalo pa stori zlobna prekanjenost ruske vlade in njenih popov! — Da pa priporočuje „Slov. Svet“ kakih 15—16 ruskih časopisov raznega obsega, tudi versko-razkolniškega, kaker na priliko: „Blagovest“; „Vera i razum“, kaj mar to tudi nič ne pomenja?! —

POLITIČNI ODDELEK.

Aristotel o razliki mej družino in državo.

Predmet praktične vede, ki se imenuje politika, je država. Da more tedaj biti kdo pravi politik, je pred vsem potrebno, da prav misli o državi. O državi, o njenem početku, o njenem poklici so dandanes obveljali krivi nazori. Sledimo v tem vprašanji največega mislitelja starega veka — Aristotela.

V prvi knjigi, kjer razpravlja o državi, omenja koj v začetku nekatere, ki menijo, da ni drugačnega razločka mej vladarjem v državi pa očetom v družini, nego da prvi vlada veči, drugi pa manjši množini, češ, velika družina je isto, kar majhna država. Pa filozof se ne zlaga s tem naukom: to ni pravo — tako se glasi njegova sodba.

Res sicer, da se je država razvila iz družine, toda državo istovetiti z družino je napačno. Smoter družine je po bistvu in delokrogu različen od smotra državinega. Družina,

Digitized by Google

kaker uči Aristotel, se spaja iz onih, ki ne morejo bivati nego vkup, namreč iz moža in žene; k temu druženju ju pa nagiblje narava, ker naravna je želja ohraniti samega sebe; ker pa sè smrtjo premine lastno bivanje (kot človeško), priganja narava človeka, da se ovekoveči v drugih iz njega izhajajočih človeških individuih. To doseči ni pa mogoče nego po dveh: moži in ženi. Smoter družine je torej človeško naravo po individuih tvarjati in množiti.

Drugače pa država. Nje smoter je ohraniti, kar se iz družine poraja. Smoter države je torej tudi naraven, ker narava teži ne le po tvaritvi novih bitij, ampak tudi po njih ohranitvi. Družina rodi in poganja, država ohranja, odganjajoč vse, kar more zavirati razvoj individuov, pa povspešujoč, kar je temu razvoju vgodno.

Na podlagi teh razlogov zove Aristotel družino vsakdanje društvo. K temu pripomni Tomaž Akvinski: „Vse občevanje mej ljudmi obstoji v nekojih dejanjih. Dejanja človeška pa so nekatera vsakdanja, kaker jesti, greti se za ognjem in druga te vrste; druga pa niso vsakdanja, kaker kupčevati, bojevati se in kar je enakih. Naravno je pa ljudem, da v obeh vrst dejanjih mej seboj občujejo, drug drugega podpiraje. Zatorej pravi (Aristotel), da država ni nič drugega nego nekako občestvo, ki je po naravi osnovano za vsak dan t. j. za dejanja, ki se morajo opravljati vsak dan".

Drugače je pri občini (vasi). Ta se spaja iz več družin, to pa „ne radi vsakdanje koristi." O pravem pomenu poslednjega stavka poslušajmo spet razlago sv. Tomaža: „Oni, ki so iz iste vasi, ne občujejo mej seboj v vsakdanjih dejanjih, kaker občujejo tisti, ki spadajo k eni družini, kaker je n. pr. jesti, sedeti za ognjem itd., ampak občujejo le v nekaterih zunanjih ali javnih (exterioribus), ne vsakdanjih dejanjih".

Kar je rečeno o ožiši občini ali vasi, velja tem bolj o državi. In tako najdemo v navedenih besedah kratko, a vender točno in vseobsežno označen smoter države. Ob enem nam je pa tudi Aristotel s tem zarisal meje, ki ločijo državo od družine. Družina tvarja človeške individue, država je ima ohranjati. Zatorej je družina pred državo,

Digitized by Google

in država zarad družine. Država je poklicana, da odvrača od družine vse, kar jo ovira v naravnem razvoji in rasti, ne pa, da sama deluje po družini. Država nima razvijati družine, ampak omogočiti, da se družina sama ob sebi in iz sebe razvija. Država nima potem takem pravice do družine in do posameznikov nego le vkoliker potrebuje njih pomoči v dosego svojega smotra. Ta smoter obstoji po tem, kar smo rekli, poglavitno v ohranjevanji vže bivajočega. Ohranjevanje se pa konkretno vrši kot odbijanje napadov na obstoječe in odstranjevanje ovir, ki zadržujejo prost razvoj. Vojska pa kaznovanje zločincev je glavna naloga države. V izvršitev te naloge pa potrebuje država sposobnih moči. Zdravi vojaki, izomikani, vestni sodniki, zvesti redarji itd. so državi neobhodno potrebni; in ona ima tudi pravico prepričati se, ali so tisti, ki se oglasijo za kak državni posel, zanj tudi sposobni. Da bi jih pa sama za to sposabljala, ali določevala, kako, kje, po kom se imajo sposabljati — to presega njen delokrog. Pripravljanje ali sposabljanje za življenje in javne posle je naloga odgoje. Odgoja pa zahteva, da govorimo v smislu Aristotelovem, vsakdanjih dejanj, spada torej v delokrog „vsakdanjega društva“ t. j. družine. Razun tega meri odgoja v dovršitev ali spopolnitev bivanja; po nji ima človek dozoreti do človeške popolnosti. Ker ima pa družina smoter tvarjati individualna človeška bitja, tedaj spada tudi odgoja v njen delokrog. Šola in odgoja nima z državo in s politiko kot tako nič opraviti. Tako zvano ministerstvo za uk je protinaravna vstanova, ker ž njim si država vsvaja pravice, katere ima le družina, ž njim stopa država iz lastnega delokroga, ker začne staviti „vsakdanja dejanja“, za kar je od narave postavljena družina. Politiško najzrelejši narod, Angleži, so si ohranili toliko zdravega čuta, da niso šole podjarmili državi, ampak jo prepuščajo družini in privatnim društvom; Angleška vstava ne pozna učnega ministerstva v smislu kontinentalne Evrope.

Sploh je moderna država v obče daleč prekoračila meje svoje delavnosti v kvar družini in njenemu naravnemu pravu. Privatno življenje se čedalje bolj gubi in gine pod pritiskom vedno bolj rastoče državne samoobblastnosti. Indi-

Digitized by Google

vidualne težnje državljanov se zatirajo, privatno imetje je po neznosnih davkih in nakladah, katere provzročuje vojaštvo in na vse stroke razširjajoča se državna vprava, malo da ne absorbirano v državnem dolgu; država nam vgrablja celo otroke, da nam poobči in po enem kopitu prevstroji še glavo in srce. Nedavno smo slišali, da namerja na Ogerskem država vže dve- ali triletne otročiče iztrgati materam iz naročja, da jih uči v otroških vrtih hoditi, govoriti in — jokati! Kmalu se bo pri nas godilo, kaker pri starih Kretcih, kjer je, kaker piše Aristotel, vse država odgojevala in redila: ženske, otroke, možke. Država nam redi mladeniče v vojakih, može v javnih službah, nam odgoja otroke po šolah. Država za nas misli in hoče, nam bo kmalu vse. Ako tako napredujemo, pride v kratkem čas, ko bomo morali vse popustiti in državi na milost in nemilost se izročiti: Mati, daj nam jesti, ako nočeš, da poginemo!

S krivo teorijo o državi in njeni oblasti je politika vkrenila na kriva pota; da se povrne v meje, katere ji je postavila narava, treba pred vsem, da spet zadobimo prave nazore o bistvu in smotru države. K temu nas pa privede temeljito učenje tiste filozofije, katere početnik je Aristotel.

Še enkrat: Lavigerie pa njegova republika.

Odprto pismo.

Vi ste tedaj, neznani prijatelj, bili tako dobri, da ste mi nedavno poslali številko meni doslej še nepoznanega lista, opozorivši me na spis: „Chaméléon et faux prophète“. Zato se Vam še enkrat toplo zahvaljujem. Mi verjamite pa, da mi je še precej glavo zmedlo, ko sem v naglici prebral sodbo, ki se tu izreka o Lavigerie-u? Vender sem kmalu spet zbral misli — šinilo mi je v glavo: no, potolaži se, pisal je — Francoz! Morebiti vganete, kaj hočem s tem reči. Pa razložil Vam bom.

Sicer nisem nikdar verjel, da bi me kdaj doletela naloga zagovarjati moža, ki sè znano francosko ognjevitostjo proslavlja — republiko! To je za me malo težko. Kaker pač veste, marsikdo na Slovenskem mi ni posebno naklonjen. Da bi me tedaj ne razvpili še za republikanca!? Nemogoče ni. Našli so na meni vže vse mogoče in nemogoče skrajnosti.

Vsekaker važno je — vprašanje o republiki, katero je na

Digitized by Google

viši migljej obudil svetovno znani mož, vprašanje, ki dandanes globoko in odločivno sega v politiško naziranje in gibanje narodov, ki je — hočemo ali nočemo priznati — tudi za bližnjo prihodnost Evropino najviše pomenljivosti. Čast naša tedaj zahteva, da je na vse strani pojasnimo, objektivno, brez francoskega ognja.

Rekel sem: pisal je Francoz. Gotovo ste vže slišali o francoskem temperamentu: Francozu le prehitro kri vskipi, in tedaj je pač najboljše — ušesa si zamašiti, da ga ne slišimo, ker pametno bo malokdaj govoril.

Kaj takega, menimo, se je pripetilo francoskemu monarhistu „Bon de F.“, pisatelju omenjenega članka. Prevzela ga je strast, zatorej ni mogel pisati, kaker piše razumen in trezen mož.

Ni težko se o tem prepričati. Tako nepremišljena je n. pr. trditev, katero je postavil koj od začetka svojega spisa: „Kardinal Lavigerie se je tako onečastil v očeh vseh monarhistov in katoličanov; mi postavimo navlašč ta dva dopolnjujoča se pojma skup, ker ni na svetu branitelja oltarja, kateri bi ob enem ne bil tudi branitelj prestola.“ To sega vender predaleč — za pravega katoličana, kateri mora poslušati cerkev in papeža. Vemo pa, da je nedavno papež Leon XIII — da molčimo o izrekih njegovih prednikov — jasno podučil katoličane: — „Ako hočemo prav prevdariti, se z izreki in odloki (sv. cerkve) sama na sebi ne zavrguje nobena izmej raznih državnih oblik . . . . in one zamorejo, ako se jih modro in pravično vpotreblja, državo obdržati v najboljšem stanu.“ [1]) A mej raznimi državnimi oblikami je tudi republikanska. Torej tudi to priznava cerkev kot dobro in koristno. Zatorej pa nikaker ne smemo trditi, da kdor ne brani prestola ali monarhije, je s tem vže nasprotnik oltarja, cerkve: s tem bi papeža samega krivili, da odobruje načela cerkvi pogubna. Torej tudi republikanec more braniti oltar in cerkev; in najnovejša zgodovina nam kaže, da na vsem svetu ni papežu bolj vdanih držav, kaker so ravno nekatere republike v južni Ameriki.

Naš monarhist imenuje Lavigerie-a: „le maladroit“ — kratkovidnega! Očita mu, da je „z nezaslišano nesramnostjo sè svojega majavega trinoga izvlekel orakel, po katerem ima Evropa v kratkem postati republikanska.“ Psuje ga „krivega republikanskega preroka“. češ, da je „nevaren sovražnik“ monarhičnim državam! Jaz — izpovedam odkrito — ne morem razumeti, kako si je zaslužil kardinal tacih očitanj. Niti mi ne gre v glavo, čemu se kardinalovo prerokovanje smeši, kaker je n. pr. storil grof de Janssay: „Bodo li vsi samovladarji v Evropi z veseljem pozdravili to prerokovanje? Ne vem. Se bo li z močjo teh žuganj rušila tripelalijanca? Jaz dvomim o tem.“

[1]) Enc. „Immortale Dei.“

Digitized by Google

Vemo pač, da taka izjava o prihodnosti Evrope ne more vgajati monarhistom, in meni tudi ne vgaja, toda — všeč ali nevšeč — sivega kardinala besede obdržijo vender svojo moč; da, nam se zdi, da te besede so res preroške. Ne Lavigerie, ampak tisti, ki noče videti, kako se resnično državna vladavina po svetu bliža z orjaškimi koraki republiki, zdi se nam kratkoviden. Koliko monarhij smo videli se zmajati za novejših časov. In tudi kjer so se skušale znova vtrditi, kaker n. pr. v Španiji, kako nestalne so! Saj ne prejde skoro teden, da bi ne zvedeli od tu ali od tam o kaki novi republikanski zaroti; da, celo mej vojaki se širi vže republikanska ideja. Bog ne daj, da bi se vresničile besede Napoleonove, katere navaja tudi Lavigerie, da bo namreč Evropa v novem stoletji ali republikanska ali kozaška. „Morda bi — dostavlja Lavigerie tem besedam — Napoleon zadnjo besedo zamolčal, ko bi bil priča o napredovanji in rastoči drznosti nihilizma."

To zadnje je žalibog, kar se tudi mi bojimo. Nihilizem v najširšem pomenu: v filozofiji, v nravoslovji, v politiki, nihilizem, ki se javlja v državnem življenji kot negacija vsake avktoritete, v društvenem kot socijalizem: ta se čudovito širi, pred našimi očmi spodplavlja temelj naših držav in društvega reda. In vzemimo celo še obstoječe monarhije — kdo prav za prav vlada v njih? Monarhi imajo le še senco nekdanje oblasti — inicijativa postavodajalna, iz katere prav za prav izhaja vse politično gibanje in življenje, nahaja se pri ljudstvu, ki jo izvršuje po svojih zastopnikih; monarhi kmalu ne bodo imeli drugega posla nego sklenjene postave podpisavati ter k večemu z razpuščenjem državnega zbora za kratek čaš vstaviti državni stroj, kateri je vže tako po duhu republikansk, monarhičen pa le na videz. Kako se pač moti naše ljudstvo, katero, po tradiciji iz nekdanjih časov, vedno še, kar je sklenila večina poslancev, nazivlje s čestitljivim, monarhičnim „cesarsko"! Stara beseda je izgubila nekdanji pojem — duh republikanski prodira; ali ne, recimo, kar je še slabše — duh nihilizma t. j. duh negacije vsake objektivnosti in avktoritete: to je sad konstitucijonalizma, v katerem se resnica in pravo določuje in menjuje po večini glasov. Kaj pa še le, ko bi kdaj v državnem zboru prišli na vrh rogovileži od duha mladočeskega? Zgodovina pozna vže slučaje, da so parlamenti, sklicani od kralja, vpokorivši se republikanskemu toku z večino glasov tega kralja odstavili, prognali.

Pa mi se nikaker ne čudimo, da se republikanski živelj tako jači. Saj je dandanes mej omikanim svetom rekel bi v modi monarhijo smatrati kot zastarelo ter pomežikovati z republikanci. Vzemimo našo tako staro, tako čestitljivo monarhijo, kaker jo je svet težko kdaj videl, in vender . . ? Stopimo n. pr. v šolo: kako navdušeno se tu neredkokrat govori o francoski revoluciji, o pridobitvah leta 1848! In, če se dobro spominjam, se celo v

Digitized by Google

neki slovenski zgodovini, ki je namenjena za šolsko rabo, kot poseben junak proslavlja Garibaldi, Gambetta itd. Ste brali morda nekdanji dunajski „Zvon“? Ako ne, prosim, li vzemite ga, našli boste tam, kako spoštljivo govorijo c. kr. profesorji, n. pr. Šuklje, o „maziljencih Gospodovih“, o kraljih „po milosti Božji“, a kako znajo najbolj rudeče republikance: Dantona, Robbespierie-a itd. proslavljati kot najblaže, najvzorniše značaje! Čudo potem, ako se mlaji rod, ki živi od takega revolucijonarno navdihnjenega slovstva, polagoma navzame republikanskih nazorov?

Mi moramo zatorej le občudovati Lavigerie-a, ki je imel toliko poguma, da je monarhični Evropi povedal odkrito, kaj je čaka, ako bo še nadalje tako brezmiselno gojila po svojih šolah in v slovstvu ideje, katere, ako se dosledno izvedejo, morajo zmajati stebre še tako svete, še tako trdne monarhije. Ne zameriti, pač pa hvaležni bi mu morali biti vsi prijatelji monarhističnega principa.

Kaj pač pomaga nasproti tako očividnim razlogom, nasproti neovrgljivim zgodovinskim faktom častitljivemu aposteljnu afrikanskih zamorcev žugati, češ, monarhisti, ki so ga doslej podpirali, mu morajo odtegniti vse darove in miloščine — naj podjetje njegovo podpirajo gospodje repuklikanci!! Na tak način pobijati moža — učenjaka, iz katerih besed govori zgodovina in skušnja, zdi se nam pač nad vse nečastno!

Ker sem omenil način nasprotniške polemike, dovolite mi o tej dve besedi. Res, časti monarhistu ne dela nikaker polemika ta. Kako se vender predrzne mož, ki se ponaša s katoličanstvom, očitno stopiti pred svet s člankom, ki nosi na čelu: „Chaméléon et faux prophète“? Kameleon, krivi prerok — to ima biti epitheton ornans — kardinala svete rimske cerkve! Je li katoliško, tako po blatu valjati častitljive, nedotakljive svetovalce papeževe? In kaj je še grdega, česar bi mu ne izrekel? Epohalno napitnico so mu baje navdihnile butelje burgundovca in šampanjca, narekala mu jo je zavzetost proti onim misijonarjem, ki niso odvisni od njega; njegov govor izvira neki iz sebičnih namenov, ž njim je namerjaval nepošteno zvezo z oblastniki v Parizu; sè svojimi besedami je osramotil vse kronane glave, je prestopil v tabor — framasonov! Kardinal Lavigerie bil je vedno brezznačajen, ki je vedno klečeplazil okol mogotcev, zatajevaje svoje prepričanje, ter hlepel po odlikovanjih in škofovski mitri!!

Taka pisava je grda, je obrekljiva, in da bi te trditve bile tudi osnovane — vender tak zlog, ko se govori o škofu, o kardinalu, ostane vedno in vselej nedostojen, nepošten. Lavigerie sicer nima potrebe, da bi ga jaz zagovarjal, vender dovolite mi vsaj par besed v njegovo obrambo. Zgodovina nam ga kaže v drugačnem svitu nego v zgorej označenem.

Lavigerie ni kameleon, ki preminja barvo po okoliščinah, ni prilizun, da bi klečeplazil okol mogotcev!

Digitized by Google

Ko je francoska vlada stavila v Afriki ovire spreobračanju muhamedanov, je l. 1867. Lavigerie, ko je malo prej zasedel nadškofijski sedež v Algeriji, krepko povzdignil glas, tako da mu je Mac-Mahon, tedanji cesarski namestnik, močno zameril in ga strogo pokaral. A Lavigerie se mu ni vklonil, ampak v popolni zavesti svojega dostojanstva zavrnil ga: „Moral sem še enkrat preorati (Vaše) pismo, da bi se za gotovo prepričal, da je bilo pisano nadškofu od namestnika krščanske dežele.“ Pismo pa sklepa: „Le sila bo mogla jih (muzelmanske sirote) spet izgnati iz njih zavetišč; in ako se pride tudi do sile, bom v svojem srci kot škof našel besede, katere bodo proti početnikom takih dejanj zbudile nevoljo vseh onih, ki so še vredni človeškega in krščanskega imena.“ Tako pač ne govori tisti, ki se solnči o milosti cesarski. Ne, tudi cesarja Napoleona III nemilosti se ni bal. Očital mu je, kako je nekdaj, ko je bil še princ, zapustil prvega škofa algerijskega, Delpuch-a, tako da je moral bežati in vmreti v zaporu. Ker je cesarju Napoleonu všeč bila nekrščanska politika njegovih namestnikov proti Lavigerie-u, odobril je celo pismo Mac-Mahonovo. A Lavigerie se je v pismu do ministra o tem pritožil, ter dostojno, a odločno proti cesarski vladi branil svoje pravice — in Napoleon je moral odjenjati.

Pa ne mi, ampak drugi naj hvalijo Lavigerie-a. To je storilo nad petdeset francoskih škofov, spodbujajoč ga v boji s protikrščanskimi težnjami Napoleonove vlade. Nekdo izmej njih se celo ni pomišljal priznati, da je trud njegov vreden slavnih škofov nekdanje afrikanske cerkve, v kateri se svetijo imena apostolskih mož, kaker Ciprijanovo, Avgustinovo itd.

Počestil ga je nadalje pred vsem svetom nihče drug kaker papež Pij IX sam l. 1868 v pismu, kjer laskavo hvali njegov pogum in gorečnost: „Mi se z Vami radujemo iz vsega srca, tem bolj, ker vemo, da ste imeli najtežiše ovire, in ste jih zmagali s še večo jakostjo.“

Isto tako je tudi slavno vladajoči Leon XIII vže večkrat skazal posebno naklonjenost kardinalu Lavigerie-u. V encikliki „de abolenda servitute“ omenja pohvalno njegovo čilost in apostolsko gorečnost.

Toda reklo se mi bo: to priznanje velja Lavigerie-u — očetu afrikanskih zamorcev, a ne Lavigerie-u — politiku, republikancu. Mi pa odgovorimo: to priznanje samo nam kaže Lavigerie-a moža nevstrašenega, moža požrtvovalnega, moža apostoljna in nad vse čestitljivega, s katerega imenom bi ne imel nihče, najmanj pa katoliški vernik, bodi še tolik monarhist, tako nedostojno pometati!

Pa preidimo zdaj k Lavigerie-jevi politiški izjavi. Res, pričakovalo se je, da hip na hip prileti iz Vatikana strela v zamorskega kardinala, in to tem gotoveje, ker se je predrznil trditi, da govori po inspiraciji Vatikana samega. A strela vender

Digitized by Google

ni prišla, navzlic temu, da je Lavigerie-u kasneje večkrat le še odločniše povdarjal, da je tako govoril s porazumljenjem in v imenu papeža samega — Leona XIII. Pač pa vže prvim izjavam Lavigerie-evim sledila je znana izjava kardinala Rampolle, s katero se v bistvu potrjujejo kardinalovi nazori. Pričakovale so se premembe v osobji papeževih svetovalcev, nekaka kriza v Vatikanu, češ, papež bo izločil iz svoje bližine republikanske elemente — a kriza le še neče priti . . . krize — radi tega — pa tudi ne bo; pač pa došlo je Lavigerie-u novo priznanje od papeža, in sicer Lavigerie-u ne kot aposteljnu zamorcev, ampak — kot politiku! To je nad vse razvidno iz zadnjega pisma Leona XIII do kardinala, kjer ga papež hvali in zagotovlja, da je z izjavo 12. nov. popolnoma opravičil pričakovanje, katero je stavil vanj.

Toda — vgovarja se dalje — nihče ne more tajiti, da je kardinal Lavigerie v svoji navdušenosti za republiko vender šel predaleč. Naš monarhist mu očita, da je priznal zdaj obstoječo brezbožno vlado na Francoskem; da, pridružil se je framasonom ter vdal se jim na milost in nemilost; v tem mnenji nas potrjuje znana revolucijska „marsailleise", katero je zasvirala njegova godba!

Ne! Lavigerie sam vporeka odločno takemu sumničenju v pismu do francoskega katolika: „Jaz pravim (vladno) obliko in ne, kaker se je hotelo prevariti čitatelje, češ, da sem rekel tudi brezboštvo republikancev — smejo sprejeti (francoski) katoličani." Pa recimo li, da Lavigerie je šel v tabor framasonov in republikanskih ateistov, recimo, da vabi tudi francoske katoličane, naj mu sèm slede, toda Lavigerie ni storil tega z namenom, da bi katoliki tudi ostali v taboru francoskih masonov, da bi podpirali njih protikrščanske težnje, ampak da jih postavnim potom potisnejo z mesta, katero zdaj zavzemajo na Francoskem.

Pa zdi se nam potrebno to točko nekoliko pojasniti iz bližnje preteklosti francoske, ker drugače ni skoraj mogoče, da bi razumeli vsestransko pomenljivost Lavigerie-eve izjave. Tej izjavi pa pripisujemo tem večo važnost, ker se ni storila brez sporazumljenja s papežem, kar je Lavigerie sam vže večkrat i prikrito i izrečno zatrjeval.

Burbonska legitimna linija je izvmrla l. 1883 z grofom Chambord-om, kateri bi bil kralj francoski imel nositi ime Henrik V. O besedi „legitimna" moramo spregovoriti. Ta je dobila na Francoskem poseben pomen. Vladarska rodbina Burbonov se je razločila v dve liniji: v starejšo, ki je prenehala s Henrikom V, in v mlajšo, tako zvano orleansko. Mi nečemo tu govoriti o pravu, ki je ima po sališki postavi linija orleanska do kraljevskega prestola. Za obe liniji je označevalna razlika načel, katera ste vedno zastopali in katerim ste si trudili veljavo zadobiti,

Digitized by Google

ko je ena ali druga dospela do vladanja. Orleanec Filip s priimkom „Egalitè“ se je za časa francoske revolucije pridružil sovražnikom legitimnega kralja Ljudevita XVI in sam glasoval za njegovo smrt. Vzdignil je tribojnico revolucije in prisegel na princip ljudske samooblastnosti (suvrenitéte), torej princip skoz in skoz revolucijski. Od tedaj se je zapečatilo načelnostno nasprotstvo mej obema linijama. Ta načela so se kot hišna tradicija prenesla na potomce in se stalno ohranila v liniji Orleancev. Vladarski princip orleanski, ako si ga natančniše ogledamo, izraža spojitev brezbožne revolucije s kraljevsko avktoritete, spojitev razdevajočega liberalizma z ohranjujočim konservatizmom, s kratka: princip katoliškega liberalizma vpotrebljen na vladanje in politiko. In katoliški liberalizem je tudi resnično bujno poganjal pod žezlom orleanskim od leta 1830 — 1848.

Zvest tradicijam svoje hiše, ne more Orleanec biti kralj po „milosti Božji“, ampak po milosti, po volji naroda, tedaj kralj revolucije. To se je pokazalo l. 1830. Revolucija („julijska“) je pregnala legitimnega kralja Karola X ter posadila na njegov prestol Ludovika Filipa iz orleanske linije. Kot sin revolucije imenoval se je „meščanskega“ kralja, prisegel na tribojnico in s tem na principe l. 1789, kateri so se tudi pridno gojili in razcvitali, dokler niso l. 1848 bruhnili na dan prevrgši mu prestol.

Orleanci se na Francoskem ne smatrajo za legitimne v pravem, ožišem, ampak le v širšem pomenu, vkoliker jim namreč pristoja pravo do prestola vsled njih sorodstva sè starejšo linijo burbonsko. Po različnosti načel se razlikuje tudi vladarski simbol obeh linij: starejše burbonske linije simbol je bela zastava, zastava „najbolj krščanskega“ kralja. Ona izraža princip krščanski, po katerem, ako ga vpotrebimo na kraljevsko oblast, so vladarji ne pooblaščenci naroda, ampak Boga, tedaj vladarji ne po volji ljudski, ampak po „milosti Božji“. In kralj, ki izpoveda ta princip, mora dosledno svojemu vladanju podstaviti krščansko podlago, ter na tej povspeševati srečo in velikost narodovo — brez pogajanja z liberalnimi in revolucijskimi načeli. Vladarski simbol linije orleanske je tribojnica francoske revolucije, ki kot taka dovolj označuje vladarske težnje Orleancev.

Ko je Napoleon 1870 v nesrečni vojski z Nemčijo izgubil prestol, je v Franciji spet stopilo na dnevni red vprašanje, kaka vladavina se ima dati deželi: republika ali monarhija. Katoličani in legitimisti so začeli obračati oči na grofa Chamborda, postavnega dediča starejše burbonske linije; in on sam je porabil to priložnost, da je stopil večkrat z manifesti pred narod francoski ali pa v pogovorih z merodajnimi osebami razodel pogoje, pod katerimi bi bil pripravljen vrniti se na Francosko. Povdarjal je pa vselej in odločno katoliško stališče; šlo je za to, ali se ima kot simbol kraljevske vlade sprejeti tribojnica ali stara burbonska, bela zastava. Tribojnica bi pomenila zvezo monarhije s proti-

Digitized by Google

krščanskimi principi l. 1789. In res, bili so najvplivniši katoličani, njim na čelu slavni škof Dupanloup, ki so vabili Chamborda k spravi in kompromisu z liberalizmom, vabili, naj bi sprejel zastavo Orleancev. A on je odbil ponudbo in odpisal Dupanloupu, da hoče čist in neoskrunjen ohraniti legitimistiški princip, ki ga je podedoval, češ, brez njega ni nič, ž njim zamore vse; on noče sprejeti nikakih pogojev od liberalne strani.

Toda odločno katoličanstvo Chambordovo, katoličanstvo brez primesi liberalizma, ni našlo na Francoskem vgodnih tâl. Ko so monarhisti videli, da Henrik noče sprejeti prestola od „naroda“, da noče biti legitimen kralj revolucije, ampak da povdarja božje in zgodovinsko pravo kot sveto nedotakljivo in neodvisno od narodove volje, tedaj so ga začeli zapuščati; in ko je prišlo do glasovanja, bili so razcepljeni: zmagala je republika. Francija ni hotela svojega krščanskega kralja, in on ni prišel. Hotela ga pa ni, ker ga ni razumela, ker je bila in je še vpijanjena od idej 1789, ker je hotela biti ne le katoliška, ampak ob enem tudi liberalna. Katoliški liberalizem je pokopal na Francoskem legitimno monarhijo.

Pa tu se mi bo reklo: potemtakem je krivično, kar Lavigerie očita grofu Chambordu, češ, monarhija se je ž njim sama sebe vsmrtila, ker ni h o t e l sprejeti vlade.

Tudi za to očitanje je imel kardinal svoj razlog; izgovoril je s tem stavek, kateri se da vsekaker objektivno zagovarjati. Chambordov značaj in njegovo odločnost čislamo tudi mi visoko; nikaker pa ne zamerimo onim, kateri menijo, da bi bil moral porabiti vgodno priložnost, katera se je leta 1872 in 1874 ponujala za restavracijo legitimnega kraljestva. Kdor premisli, s kako hrabrostjo se je za istega časa bojeval v Španiji njegov bratranec Don Carlos, kako je vojsko za vojsko svojih nasprotnikov pobil, tako da bi bil gotovo zmagal in zasel španjski prestol, ako bi bili ostali njegovi generali zvesti in zložni, mora res skoro vprašati, zakaj ni tudi Henrik V storil odločnega koraka stopivši na francoska tla, da bi s krepko roko posegel v francoske razmere in si pot vgladil do prestola. Res sicer, da so se bili republikanci zavezali k vporu, ko bi monarhisti poskusili Chamborda povabiti na Francosko, res, da bi bila reč težko iztekla brez domače vojske, toda ali ni vredna sveta stvar svojih žrtev, posebno tedaj, ko je upanje, da bo zmagala? In to upanje je pač bilo vtemeljeno. Legitimistična stranka bila je na Francoskem veliko številniša in močniša nego na Spanjskem; a s prihodom kraljevim bi se bila le še vkrepila in razširila, ker brez števila je bilo takih legitimistov, kateri so svoje mišljenje zatajevali iz boječnosti pred republikanci in so le pričakovali, da njih kralj javno nastopi. Vsekaker grof Chambord našel bi bil toliko tâl, toliko zdravega življa, da bi si bil lehko vtrdil stališče in podprt od svojih somišljenikov začel prerojevati fran-

Digitized by Google

coski narod. Zakaj pač naj bi se dali katoličani vselej prekričati od republikanskih rovarjev, kateri, kaker uči zgodovina novejših časov, se nahajajo vedno le v malem številu in imajo veliko množico le vtoliko za seboj, vkoliker jo znajo slepiti in sè svojo drznostjo terorizovati?! Lavigerie-evo osebno mnenje je, da grof Chambord bi bil moral svojim blagim nazorom z dejanjem pripomoči do priznanja — fortes fortuna! In to mnenje mi spoštujemo, da, mi sami je s kardinalom delimo.

Pa bodi vže to očitanje opravičeno ali ne: dejanstveno Henrika V. ni več, in po njegovi smrti je Francozom računiti z drugimi merodajnimi faktorji.

Ti so pa republika, kraljestvo orleansko in cesarstvo. Legitimni glavar cesarske dinastije se je odpovedal svojemu pravu oklenivši se republike. Ne ostane tedaj nego izvoliti mej orleanskim kraljestvom in republiko. Monarhisti francoski se zdaj ogrevajo za Orleanca, grofa Pariškega. Denimo tedaj, da bi se jim res posrečilo svojega kralja pozdraviti na prestolu sv. Ludovika, vprašamo, kaj bi pač s tem zadobila katoliška Francoska? Načela Orleancev so znana; za Francosko bi se vrnila doba „meščanskega“ kralja Ljudevita Filipa, doba liberalno-katoliškega polovičarstva in breznačelnosti. Narod francoski, katoliški skoz in skoz, bi po orleanski politiki nikdar ne prišel do stalnosti in miru, katerega ne more dobiti nego s tem, da se tesno in brez pridržka oklene edino zveličavnih katoliških principov; pod peruti parlamentarnega, krščansko nabojanega laži-liberalizma bi se znova izcimila revolucija, ki bi prej ali kasnej Francosko spet pripeljal do 1848 leta.

Seveda. kaker se zdi, še zdaj večina francoskih katoličanov ne razume, kako pogubljiv je za cerkev, državo in društvo katoliški liberalizem; pač pa razume Rim, ki je to protislovno zmes obsodil kot — pestis perniciosissima. In Rim — Rim je govoril po Lavigerie-evih ustih: Katoličani francoski, popustite vender tribojnico, ki je vže sto let neizrekljivega zla prizadela Francoski. Ne gubite svojih moči lovеč po idealu orleanske monarhije, katera Francoske ne more osrečiti; ampak poprimite se republike, katera je sama na sebi dobra kaker monarhija, okoristite se republikanskih svoboščin; postavnim potom, po volitvah priborite si večino v parlamentu; večina vam da oblast, da preosnujete v krščanskem smislu postave, da si osvojite javno vzgojo in vse, kar treba za neomejeno prostost katoliške cerkve; tem potom vam bo mogoče narod radikalno preroditi in pokristijaniti!

Tako si razlagam jaz napitnico kardinalovo. Ni li mogoče vse to doseči po republikanski vstavi? In je li s tem — v tolažbo monarhistov — je li s tem ua vekov veke izključena iz Francije monarhija? Nikaker ne! Nam se celo zdi, da edino tem

Digitized by Google

potom bi se mogli vresničiti ideali na tujem vmrlega, blagega Henrika V. Saj se je on sam izrazil, da sedanja Francija ni zanj, in zatorej je ni hotel. A Francija prerojena — nič ne dé, ko bi se ta preporod vršil na podlagi republikanskih svoboščin, ker tudi republika je dobra, tudi republika, ako je krščanska, preraja, povzdiguje narode — Francija, pravim, pokristijanjena, očiščena liberalnih peg, ta bi bila Francija Henrika V. In kdor koli bi potem prišel, da se posede na prestol, vzeti bi moral Francijo, kakeršno bi našel. Francijo katoliško, prerojeno. In da bi bil tudi Orleanec, taka Francija bi mu sama iz roke iztrgala trobojnico in potisnila mu vanjo čestitljevo belo zastavo sv. Ludovika. V taki Franciji bi bila enkrat za vselej vžugana kuga liberalnega katoličanstva — pestis perniciosissima!

Mi se ne dotikamo tu niti tajimo prava, katero imajo Orleanci do prestola francoskega. Ono ostane v svoji moči; a nihče ne more zahtevati od francoskih katoličanov, da bi hodili oni v ogenj, da bi oni žrtvovali svoje moči, svoje najsvetejše koristi za to pravo — naj si je branijo tisti, kateri je imajo. Vsako poganjanje, prelivanje krvi za orleansko dinastijo bi bilo v sedanjih razmerah brezvspešno, in to tem bolj, čim manj značajen in stanoviten je sedanji pretendent, grof Pariški, kateri se od ene strani ne pomišlja pomežikovati z republikanci, mej tem ko se na drugi strani ne sramuje zavezovati s pustolovi, kaker je Boulanger. Zatorej ga je Lavigerie obsodil, češ, da je dovršil samovmor. In pravična je ta sodba. Da, kdor se je odpovedal večnim, nespremenljivim zakonom Božjega prava, kdor prodaja čast na nepoštene pustolove, je vničen v očeh vseh poštenih ljudi. Grof Pariški je orleansko monarhijo moralično pokopal, in nedostojno, nevredno je, da bi katoličani izkopavali trohneče truplo, da bi je postavili na prestol sv. Ludovika.

Besede Lavigerie-eve so tedaj besede zrelega, izkušenega politika. On vnema Francoze za republiko ne radi republike, ampak radi cerkve, radi domovine, katera se ne more v denašnjih razmerah osvoboditi iz jarma framasonstva nego s tem, da se Francozi krepko, brez pomisleka oklenejo republike. Katoličani francoski naj posnemajo cerkev in papeža, kateri se pogaja in razpravlja z vsako dejanstveno obstoječo vlado, ne da bi hotel s tem kratiti pravic, katere zna imeti ta ali oni do vladanja. Po krščanskih načelih ni francoski narod radi Orleancev, ampak Orleanci radi naroda; nihče ne more tedaj zahtevati, da bi se pahnil narod iz ljubezni do Orleancev v nesrečo in se zapletel v dolgo pogubno notranjo vojsko, in vse to — za orleansko, revolucijsko tribojnico! Je li vredna tolikih žrtev!?

Francoski legitimisti, ako hočejo res biti pravi katoličani, naj poslušajo glas iz Rima; ako ne, bodo delali še pokoro. Menimo, da zgodovina bi jih lehko podučila, kako dobro je tudi za Francoze poslušati papeža. V republiki naj zdaj združijo svoje

Digitized by Google

moči, gotovo v pokorščini do tistih, ki zdaj dejanski vladajo na Francoskem. Res, da so ti framasoni, a vbogati se jih mora vender, dokler ne velevajo kaj slabega, kaker so prvi kristijani vbogali svoje paganske oblastnike. Sicer pa stoji v oblasti francoskih katoličanov samih, da sedanje oblastnike odstranijo ter jih z drugimi, odlično katoliškimi nadomestijo. Le na delo!

Prihodnost domovine pa naj prepustijo Božji previdnosti, nikaker pozabivši, da niti Burbonci, niti Orleanci. niti republikanci morejo narode časno in večno zveličati, ampak Jezus Kristus.

Da, monarhisti francoski naj bi ne rogovilili proti Lavigerie-u, ampak naj bi verno in hvaležno sprejeli migljej, ki se jim je dal z mesta najviše avktoritete na zemlji. Francoski monarhisti naj bi se ravnali po besedah, katere jim je zapustil za oporoko nositelj njih vzorov in upov, Henrik V. sam: „Ko prihaja izkušnja prebritka, ozrem se v Vatikan, in ta mi vname znova pogum, ojači mi upanje. V šoli tistega slavnega jetnika se zadobi stanovitnost, vdanost in mir“!

S tem sklepam razpravo. Pozdravljam Vas še enkrat.

M.

LISTEK.

Naš „listek“.

„List“ je služil vže raznim namenom, in imel torej razne pomene. Naš oče Adam je hotel z listom zakriti svojo — slabo vest. Na list so začeli pisati stari Egipčani. In tako pišemo še dandanes na ali v liste, kar vemo in ne vemo. Listov je brez števila: gospodarski listi, politični listi, leposlovni listi, pa drugo listje — zeleno in suho. Tudi „blatt“-ov, kaker „tagblatt“, „wochenblatt“, „humoristisches Blatt“. in kar je enakega blata ne pogrešamo. Ravno tako so se nekateri lotili moderno listje krščevati z častitljivimi latinskimi imeni. Tako izhaja vže več let v Gorici neki „folium“, ki ga vrejuje znani slovenski „Nebodigatreba“.

Pa mi smo hoteli nekaj pisati o „listku“. A spet tega ne moremo, ake ne pišemo v „list“. Listek je tedaj deminutivum od lista, je neki privesek k listu. Prav dobro izraža to italijan-

Digitized by Google

ski „appendice“: slovenski bi se nekako dalo reči: obešalo. Res, v listku vrednik obesi in zadrgne vrat marsikomu, do katerega ne more v vvodnem članku. Neredkokrat se zgodi, da se po listkovih romanih ljudje sami obešajo. To je vže nekako v modi.

Če pa vzamemo „listek“, kaker je v mislih vrednikovih in po poklici, bi ga smeli primerjati nekako pritličju. Političen list ima namreč tri nastropja. V gorenjem stanuje viša politika z „višimi razlogi“ in „oziri“. To nastropje je tako visoko, da sega v oblake in se ne more nikdar prav jasno videti, kaj se tu vrši. Le po vvodnih člankih prisije nam, ki smo tu doli, od časa do časa kateri žarek. Pustimo jih tam gor! V srednjem nastropji smo vže bolj doma; vsaj govorijo bolj po domače: politični razgled, dopisi, razne novice, tržne cene, ženitbene ponudbe, pojasnila, vredniške več ali manj osoljene brce itd. Zdolej pa -- človek vže ne ve, kaj bi rekel — zdolej, v listku se staka ves vrednіški in poluvredniški žolč, zdolej nahajamo životopise slavnih mož, petindvajsetletnice, kaker jo je za Hoduljinih časov praznoval gospod Frjan; zdolej se poskusijo na prvo nadepolni pesniki, in se mučijo z „vilami“ pa pulijo muzam lase iz glave — sploh: zdolej najde prostora mlado in staro, visoko in nizko, kar je bilo in kar bo ali ne bo. Kaj čuda po tem takem, da listek toliko miče!

In vemo, da dosti naših bravcev, ko dobijo list, prvo pogledajo v listek. Nekdo nam je nedavno celo rekel, da drugega ne bere kaker — Hoduljo. Hudirja — to ti je vender velezgodovinska oseba! Mrtev — vstaja iz groba, in kar ni zadosti rogovilil v življenji, rogovili po smrti. Kmalu bo prevrgel celo Slovenijo. Upamo, da se v kratkem tudi njemu postavi spomenik.

Mi smo stvar dobro umeli. Ko smo začeli izdajati „list“, vedeli smo, da brez „listka“ ne bo nič. In da bi zdaj, po dveletnem delovanji, hoteli celò spisati zgodovino tega listka! Naši prijatelji, liberalci, nas poznajo skoro edino iz listka. Iz tega so tudi skovali in naščpičili svoje pušice, s katerimi nas streljajo. Iz listka so zvedeli, kaka nevarnost preti od nas — ženskim jezikom; radi listka so se drugje nekateri tako razjarili nad nas, da so pobrali vže kamenje... Sploh v listku se je razodela vsa naša zlobnost, grobost in neotesanost.

Kar se tiče poslednje, je listek največ zakrivil, da ne najde naša „oblika“ milosti tudi pri nekaterih gospodih, kateri, da bi se ne pregrešili proti obliki, izdajejo liberalcem vsebino — krščanskih idej...

Mimogrede omenimo, da tudi naša politika ne vgaja povsod. Zatorej smo dobili nedavno od prijateljev z Dunaja dober, akoravno deloma tudi čuden svet. Poslušajte no:

„Častiti gospod Hodulja! — Vera peša pri nas

Digitized by Google

vino pa še bolj; torej je nevarnost tu veča. Ne bi bilo tedaj umestneje, da pustite „rimsko-katoliško p o l i t i k o v a n j e“, ter se domovini in sebi v največo korist in slavo posvetite po Vašem gospodu očetu podedovanemu, plemenitejšemu, sedaj osiročenemu, po trtni uši in strupeni rosi skoro vmorjenemu „kobdiljskemu-kraškemu p i k o l i t o v a n j u“? Potomci Vam bodo jako hvaležni.“

Ni slab ta svet! Povemo namreč našim bravcem, če še ne vedo, da je pikolit sladek, želodičen „roborantium“, iztisnjen iz zlatorumenih vinskih jagod Hodulja, ko je svoje dni obiskal čudaka dr. Junija in je spražnil buteljko pikolitne tekočine, je videl vse nebeške zvezde in se iz realista v trenotku prelevil v — idealista!

Sicer pa — da se vrnemo k znani naši neotesanosti — ni vse tako res, kaker se nas navadno sodi. Mi se upamo trditi, da je naša zunanjost celo prikupljiva. Nedavno nam je nekdo kar odkrito povedal, da smo simpatični! Naša olikanost je pa znana vže daleč okrog po svetu. Pred mesecem dni smo dobili pismo iz Nemčije, pa ne s trdo nemškim, ampak z blagodonečim laškim naslovom, ki se glasi: Gentillissima signora Dottor... To bi se nekako reklo v slovenščini: Nad vse fina, preijubeznjiva, sladka gospica ..

K fotografom sicer ne zahajamo, niti izpostavljamo svoje divne zunanjosti javno po ulicah v sicer vredno občudovanje, vender... Da, zdi se, da se od leta do leta pomlajamo. Štejemo vže okol štirideset let, in vender nas je še lani stara ženica, vsa zamaknjena v našo mladeniško živost, vprašala, ali smo vže dokončali šole... Brez šale!

Naj nam pa čestiti bravci odpustijo, da smo se toliko pomudili pri lastni osebi. Človeška nečimernost je znana. Dandanes je treba pisati o vsem, tudi o nebodigatrebi...

Kar se tedaj tiče našega listka, res vže ne vemo, kaj bi rekli. V Hoduljini zapuščini se nahaja še marsikaj, pa bojimo se z blagom na dan. Ker se ne morejo več znesti nad njim, lotijo se nas. Niso šale! V Ljubljani je strašanski Brus, v Trstu je Brivec itd. in gotovo ni nič kaj prijetno, da človeka vedno drgajo in brusijo pa brijejo...

Pa to ne more nekaterim v glavo, da se po vseh britkih skušnjah še ne spametimo. To se vender nekako pravi, proti dobrohotnemu opominovanju trdovratno srce imeti!

Pa kdo se bo hudirja spreobrnil! Sami ste krivi Lani ste nas vže zakopali in nam postavili na grob spomenik — izdajice, spomenik efijalstva in herostratstva! In zapečatili ste nagrobni kamen s pečatom — molčanja! Letos pa ne vzamemo skoro ene številke Vaših listov v roke, kjer bi nas ali odkrito ali skrito ne omenjali. Povsod vas plašijo strahovi, ki smo jih po Slovenskem pricoprali nad Vas!

Digitized by Google

Da, prominili bomo mi, prominol bo kdaj tudi „Rimski Katolik“: nismo nevmrljivi mi, a nevmrljiva, večna, vsemogočna je ideja, kateri služimo s čistim namenom, s čistimi rokami, do zadnjega dihljeja. Ta ideja ne bo prominola. Ta ideja Vas bo vrgla, in živela bo na Slovenskem: Non moriar, sed vivam!

Dajte besedam pravi pomen!

Piše *Ivan Zimski.*

Le berite, in videli boste, da sem res zimski. Ledena sapa veje iz teh par vrstic in nam hoče pomoriti naše narodne cvetke! Ako bi pa vender ne hoteli verjeti. da je moja sapa strupeno-ledena, berite. kar bodo pisali nezmotljivi Slovenci, pa boste morali verjeti. — Jaz pa sem res hladan. ne morem se še ogreti za vse, kar pri nas vidim, in se drznem celo zapisati, kar mi moja mrzla pamet pravi — prosim, le dajte v natis, a če se bojite, dostavite, da ne sprejmete odgovornosti. Da se meni dobro godilo ne bode, vem, toda daleč sem in paziti hočem, da ne pojdem v priložnost, kjer se brce delijo (mej nami naj ostane — enkrat sem vže eno dobil!) Naj sledi po vrsti par hudomušnih drobtinic.

I.

V moderno-narodnem duhu: V soboto večer obnesla se je veselica zavednih naših Slovencev nepričakovano krasno. Mej vdeleženci videli smo odličue narodnjake od blizo in od daleč, celo iz daljne * prišla e deputacija N. N. Slava jej, da se ni vstrašila ne stroškov ne daljne poti! Videli smo tudi mnogo zastopnic našega zavednega krasnega spola v posebno okusnih toaletah. Ponosni smemo biti na krasne vspehe. Pevci so prekosili ta večer sami sebe. ne vemo, kateri točki bi dali prednost. Igra „Jakec in Minka“ igrala se je tako naravno in neprisiljeno, da ni bilo ploskanju ne konca ne kraja . . . Po skupni večerji radovali so se čestilci Terpsihore do belega dne itd. itd. Nadaljevanje beri v slovenskih časopisih!

Za kulisami:

Oče narodnjak: Ko bi ne imel zavesti, da se žrtvujemo za narodni prospeh, ne vem, kako bi bilo. Dve hčeri. pet plesnih venčkov, katerih se ni moči vbraniti, vsaki po najmanj dve novi toaleti, pustni torek maskerada, dva kostuma; dobro, da pride

Digitized by Google

potem — post, se bodemo vsaj lahko postili brez razgledovanja, da, celo za dobre katolike nas bodo imeli . . .

Laški trgovec: Per Bacco, col parlar qualche volta „schiavo," si fa affari!

Italijanski hoteljer: Ancora ghe daremo qualche bella parola, rende conto!

Nemški vradnik pri južni železnici: No, man merkt gleich bei der Kassa, wenn die Slovenen was arrangiren.

Slovenec vzbudivši se v nedeljo ob 9.ih: Še sem zaspan, da, naša narodnost zahteva žrtve — ne morem še vstati, okrepčati se moram še malo, da ne bodem popoldne — pri izletu zaspan. Sicer bi moral iti pet v . . . . cerkev, a moram svoj glas varovati; sinoči smo peli. popoldne bo zopet treba, bodo vže tudi brez mene opravili!

V pondeljek zjutraj ob osmih čaka Slovenec pred vrati narodnega trgovca: „Da bi ga pes! še sedaj ni vstal, a jaz nimam časa čakati!" pa gre k sosedu Lahu, ki ima štacuno odprto itd.

II.

Pri odborovi seji čitalnični: Predlagam, naj slavni odbor vse potrebno vkrene, da se ljudstvo zadostno poduči, kako se je treba pri ljudskem štetji obnašati, niti ene duše ne smejo nam naši narodni nasprotniki vgrabiti.

Predlog sprejet enoglasno s posebnim navdušenjem.

Katolik: Prosim. naj blagovoli slavni odbor opustiti v bodoče: Brus, Slovenski narod, Slov. Svet, ker žalijo večkrat čut vernega kristijana. —

Predlog enoglasno odklonjem sè sledečo motivacijo: Naša čitalnica ima namen podpirati narodno probujenost, a ravno ti časniki so najodločnejši v narodnem oziru; moramo jih torej podpirati. Verski čut ni v nevarnosti, a naše narodne težnje so — kam pridemo, ako pustimo tiste na cedilu, ki s tolikim pogumom in z veliko požrtvovalnostjo delujejo za probujenost in prospeh našega milega naroda! — Burni živio

V prozi bi se to glasilo: Lahu ne privoščimo ene duše, vsako ped zemlje hočemo braniti, a hudič, dobro došel. le zmirjaj škofe, da nas le Lahov vbraniš! Skrbeti moramo. v katerem jeziku bodemo par let na zemlji govorili, a v katerem jeziku bodemo po smrti cvilili, to nas ne skrbi.

III.

Pustni večer. Ura kaže vže čez tri po polnoči.

On: Krasna gospica, kaj nas res vže menite ostaviti? Vse je veselo, kaj nam hočete ravno Vi društvo rušiti, res, da ste

Digitized by Google

se vže mnogo trudili, toda za en valček bodem še prosil, kaj ne, da mi ne odrečete? Prosim, izvolite se nekoliko počiti in blagovolite mi oprostiti, če si vsojam naročiti Vam mej tem malo porcijo zares izvrstnega — fazana!

IV.

Dekle, ki je mnogo sodelovala pri „veselicah". sama v svoji sobi. — Joče. Kako sem vender mogla biti tako neumna, da sem mu verjela! Vse je vtajil, celo s prisego, in prej, kako je znal govoriti, kake obljube mi je delal, pri Bogu prisegoval! Kje je bila moja pamet, da nisem vedela, da kdor se Bogu ne boji krivice delati, se ljudem tudi ne bo bal delati je — ni mi prišlo na um, da, kdor Boga zapusti, se mene zapustiti tudi ne bode bal. itd. Boj se tistega, ki se Boga ne boji!

V.

V neki imenitni slovenski vasi napravlja narodna čitalnica, respektivno nje pevski zbor, veselice iz samega veselja, da se Slovenci v njegovi sredi tako nepričakovano hitro množijo.

VI.

Na Koroškem, tam so slovenski duhovniki pravi narodnjaki, tudi na Štajerskem je še za silo, pa se bodo kmalu pohujšali, v Italiji so duhovniki edina podpora našim težnjam, tudi v Istri in po Primorskem so nekateri še za rabo — a na Kranjskem so sami sebičneži, iščejo prepire, rušijo narodno disciplino itd

Rešitev te zagonetke je: Kjer duhovnikov še potrebujejo proti potujčevanju, tam pripoznavajo še kar naredijo in bodo pripoznavali — dokler jih bodo potrebovali, a kedar so svojo dolžnost izpolnili (duhovniki namreč) in naroden voz na pot pripravili, kaker na Kranjskem — potem jim pravijo drugi, kar bi si vže sami morali reči sè svetopisemskimi besedami: servus inutilis!

H koncu želim, da bi se zarad mojih besed nikomur žolč ne razlil. temuč da bi vsi hladnokrvno vse prikazni našega narodnega življenja motrili, popravili, kar je popraviti in ne slepili — samih sebe!

Digitized by Google

Na pust.

Slika. — J. Krasjanin.

Pust je. Po celem mestu se sliši votlo, molklo golčanje in ropot vozov. Dve uri je popoludne. Počel se je sprevod norcev. Po trgu vse mrgoli ljudstva. Tu se zibljejo priletne gospé polne duhtečih dišav. tam sopé debeluhasti gospodje. Tam zdrči po tlaku tolpa mladih dečkov — dijakov. Na obličji jim je znati pečat nedolžnosti, lepote in sreče. Tu zopet švigne dvojica mladih deklic polnih nasmeha in sladkosti. Tako-le hitro in lahko, kaker bi se ne dotikali tal. Pust je začel se vganjati. — V župni cerkvi pa je triduum.

Skozi gnječo se rije čestitljiv, srebrolas duhovnik vpognjene postave. Počasi drslja z bolestnim korakom, tako-le tihce. kaker njegova lastna senca. Za njim korakajo trije gospodiči. Razbrzdano se smejé vbogemu starčku Lahek vetrić mu zanaša na uho njihovo preširno hehetanje. Le gospodič v sredi korakajoč se nerad smeje. Je krasno vzrastel mladenič, polnega života, plemenitega obličja, ki je otemnelo radi mladeniških razvad. Vender mu je znati na obrazu, da mu tiči v srci nekaj ognjenega, neporušljivega, kar človeku vsajajo v srce pobožni, vzgledni roditelji.

Hipoma prilomasti mimo truma razposajenih, lovečih se dijakov. Kaker blisek primejo vsi za klobuk šepetajoč: suplent Sperr! Gospodič v sredi je preleti s presunljivim očesom izpod leskečih se naočnikov. Dijaki se mimo porivajo skozi množico.

Gnječa vedno bolj narašča, vse se tere. vpije, ves trg se ziblje in polje poln življenja. kaker morje, ki se vzvalovi o popihu močnega vetra. Vse kar se more pregibati. pridehtelo je na trg prodajat zijala in vganjat pusta. Vse, pravim: od najnižje dekle do dišeče lepotice. od kipeče. vzcvetele mladine, do najbolj zgrbljenega nestvora.

Trije gospodiči korakajo dalje. A suplent kmalu zapusti svoja spremljevalca ter se jame sam prerivati skozi množico, čisto sam. Nobenega ne pogleda Neka mučna vzrušenost in razdraženost se ga je polastila. Začelo je zvoniti v cerkev. Zdelo se mu je, da ti-le zvonovi odgovarjajo njegovi pokojni materi k večnemu odpočitku, v neprebudljivo spanje. Zvonili so. kaker bi se hoteli razleteti na drobne kosce.

Ljudstvo se vedno bolj zgrinja na ulice. Suplent ne opazi ničesar Le dalje koraka. Mimo njega švigne tolpa propalih deklet leno. megleno. motnih, brezmiselnih oči. Skušajo mu vloviti in prestriči pogled. Nič. Pridrči mimo roj učiteljskih kandidatinj, nekatere so njemu znane iz prijateljskih družin. Nobene ne po-

Digitized by Google

zdravi. Brzo mignejo mimo, skrivaje za ustnice fin zasmeh. Sedaj mu čisto z lahka naproti prišeče dvojica imenitnih dam — mati in nevesta iz obitelji, v kateri je poučeval zasebno. Vže vbirati in nagubujeti lica in ustnici v elegantne resne poteze — za poklon. Toda nič. Suplent jima kar zgine mimo. Gospi ste molče skomizgnili z ramenoma in z navideznim pokojem korakali dalje. Vender suplent bi bil lahko slišal priglušene besede o neolikanosti, o pustni znorelosti in kaj jaz vem še o čem.

Zvonovi le zvoné, da se jim kar preobračajo glave. Velika množica vre tudi proti župni cerkvi. Dijaki nimajo šole popoludne. Z napeto pozornostjo gledajo po trgu, kam bode ta suplent, ali oni profesor lučal sladčice, iz katerega okna mu bodo najbolj mahali beli robci Potem pa prikladajo svoje komentarje in se tako-le ljubeznjivo in radostno hehetajo. kaker bi bili v nebesih.

Zvonovi vedno bolj ognjeno in pronikavo zvone, kaker bi hoteli tajiti kamenena serca kaker bi hoteli pregovoriti ono-le bledo dekle tam na voglu. Prišla je iz tvornice popoludne. Imajo prosto. Je v zadregi, kam bi šla. Mati je bolna. Je poslala jo v cerkev, ker sama ne more. Mati je rekla, zvonovi tudi nekaj govoré srcu: tako-le nekaj tešilnega, nebeškega, neopasljivo sladkega. Skoraj bi bilo bolje iti v cerkev. Morda da ljubi Bog zdravje njeni materi. Glej! Njene sovrstnice jo kličejo na trg. — — — Ne! V cerkev gre Takoj po prvem koraku čuti v sebi neko naslado. Da! Gnal jo je neki čut, ki ga je podedovala od drazega očeta. Od očeta, ki ga vže davno objema črna zemlja tam-le pod žoltimi vrbami, koder hodi mirno vsak dan. Da, v tvornico, vsak dan. Pa tudi se ga spominja vsak dan in nič ni težko potem ono delo v tvornici

Vse se gnjete v cerkev. Vleče se dolga vrsta v črno oblečenih, Bogu posvečenih mladeničev. Mimo cerkve se potuhnjeno splazi kaker gad tolpa malovrednih deklet. Rogajo se: „Škoda mladeničev! Še jesti nimajo dovolj!“ Mladeniči prispé v cerkev. Kako ljubko jim nameżikajo razgorele sveče! Pozdravljajo je z ognjenimi jeziki. Nagnivajo se k sredini žrtvenika. kaker bi hotele zašepetati: „Gospod, glej jih! Blagoslovi jih! Njihove duše so tvoje neveste! Podeli svojim nevestam nesmrtno lepotičje svetosti in nedolžnosti. da ti bodo dopadale. Saj bode tudi njihovo celo življenje plameneča, živa daritev.“

Žrtvenik plava v ognjeni krasoti. Mnogo ljudi je prišlo. Prav mnogo. Mlada gospa je prišustela v bleskostni obleki, malo deklico v roki vodeč. Dolgo klečiti. Toda deklica ne more več vstrpeti. Ogleduje se okoli; in teh-le ročic tudi ne more vedno tako-le kvišku držati. prav vedno, kaker hoče mama. Gospa klanja glavo v stran, zatopljena v srčno molitev.

„Mama, kdaj bode blagoslov? Jaz sem se vže načakala!

Digitized by Google

Povejte mi kaj! Kdo so ti-le bledi gospodje? Kaj se tako jezno drže, mama? Tako mižé vedno!"

Gospa se sladko nasmeje, gladeč deklici angeljsko čelo in zopet se zatopi v molitev. Dekletce pa nepokojno pogleduje črne gospode. Še neštevilnokrat je pošumela z nježno ročico po svoji novi obleki. Da bi vsaj eden teh-le gospodov pogledal — njeno obleko! A nobeden! Oh! — — —

Prišel je tudi čestitljiv vradnik zarumenelega obličja. Z onemoglo roko izvleče belo rutico in si jo podklada pod koleni. Srce mu polje v zadovoljnosti. Rad in pokorno dviga svoji nagubani roki, ki ste oslabeli pri zaprašenih aktih — v poslovanji cesarja in domovine. Roki dviga k molitvi. Saj on je iz stare šole, poštena, verna duša. ne kaker ti-le novinci. In tudi ta-le liberalizem ni nič. Ne, čisto nič. Veren mora biti vradnik. In tudi je. Saj je olikan. Te-le nove šole, pravijo, da znajo, Bog ve kaj. Toda saj vidi mlade praktikante. Saj ni imel enega pod seboj. Mnogo jih je imel in videl, da skoro niso za rabo. Pobožno vpré oko v žrtvenik in čaka, da zabučé orglje. Tudi on zapoje litanije. Saj tudi on ume latinski, ne samo duhovni.

Častitljivi sivolasi duhovnik, ki so se mu smejali gospodiči, je počasi pridrsljal v cerkev — v klop na svoje mesto. Kmalu se je zatopil v molitev. Obličje mu je oblila neka nadzemska sladkost, ki je last le onim, kateri so posvetili Gospodu vže cvet svoje dobe.

Sveče se razplamenevajo tako radovoljno in radostno, ter skrivnostno pomežikujejo. Čuj! Ali ne govoré? Deklica, prišedši iz tvornice, je pokleknila, tam-le v kotu. Vglobila se je v molitev. Toda ti-le plameneči jeziki sveč plapolajo tako pomenljivo! Zdi se jej, da sliši skrivnostno njihovo šepetanje . . . .

Lahka sapica zapolje po svetišči — in sveče nagnó svoje razbeljene glavice proti sredini žrtvenika — proti Najsvetejšemu. — Zopet potegne sapica na drugo stran in sveče šepetajo srebrolasemu duhovniku . . . .

Večna luč tudi spreminja svoj svit v raznih barvah Njen krvavi zor pada na obličje srebrolasemu duhovniku. — Starček zamaknjen kleči in šepeče komaj slišljive besede. Bližnji molilci so posebno trikrat slišali njegov šepet: Vzmnoži vero svojim vernikom! Vzmnoži vero in ne bode več zlega!

Tam sredi svetišča se cerkvenik klanja do tal. Z obema kolenoma danes. Potem se tihoma plazi okoli gospodov in gospej mej govorom sedečih. Se poriva skozi sedeče tako-le navidezno nerad in sramežljivo. Nabira krajcarje v roko — za sedež in pokimava zahvalno.

Skozi odpirajoča se vrata pa zanaša lahek veter golčanje, vršanje. grmenje in hrumenje človeške zblaznelosti.. Zunaj vse uka, vpije, vriska se smeji in krohota. — —

Veliko ljudij je v cerkvi. Vse polno, vse se tere in gnjete.

Digitized by Google

Vse je nekam nemirno radi nenavadne množice. Celo zastave na dolgih drogovih se vedno majejo, kaker bi prikimovale besedam potečega se govornika.

Toda še nekdo bi rad v cerkev. Pred vhodom se ogleda. ga-li ne vidi kak znanec. Tako! Sedaj je treba še notranja vrata odpreti. Kdo je oseba? Suplent Sperr.

Tako neodločno in nesmelo je prišel sem. Vse je veselo okrog njega. Le tu v prsih, v srci je vse zrušeno, zdrobljeno, vse vničeno. Prime za kljuko in jo zavrti z mrzlično, trepetajočo roko. Kljuka zaškripne tako-le grozno, pronikavo, opovrgljivo; Prav slišal je njeno očitanje: „Kaj hočeš tu, potepin? Kod si se klatil vže deset let?“

„Nič! Vrni se v svet! Ne hodi noter!“ govoril mu je drug glas. Vže je hotel vrniti se.

Toda v njegovi duši se vspné neka podoba tako-le strašna, resnobna, nadzemska, in vender rajsko-sladka. Podoba vlažnih, zasolzenih oči — — — — „Oh! mati, mati!“ je zastokal.

Kljuka zaškripne še enkrat pronikavo, da mu je zagomezelo po kosteh — in notri je bil. Da, notri, v svetišči... In prav je, da je notri. Sedaj mu ni več tako težko.

Orglje zabuče. Blagoslov je. Suplent poklekne sredi cerkve blizu klopi. O, da rad poklekne. Nič ni škoda lepe obleke. Ne upa si oči vpreti na žrtvenik. Vender se nekoliko ogleda. Zdrzne se, kaker bi ga pretresla električna moč. Pred seboj v klopi vidi srebrolasega duhovnika, katerega sta prej zasmehovala njegova sošetalca. Vidi ga klečečega Vidi tudi one v črno oblečene mladeniče. Neka tajna moč mu vsiljuje in vsaja v srce spoštovanje duhovenstva. Domišljija njegova mu naslika prevaro in omoto, v kateri je bil zahaljen do sedaj njegov razum. Kaker iz mrakotne teme vspenja se mu grozna misel: „Ti le mladeniči trdno verujejo v Boga. Žive v resnici. Zadovoljuje se vedno bolj njihov razum, ker se hrani z resnico. A jaz? Živim v resnici? Verujem? Ne vem, verujem-li ali ne. Morda pa je vender vse tako, kaker — uče duhovni —! Resnično, — vse — za las!

Kdo ve, da ne! Ti-le verni ljudje bodo odložili meso, preselivši se onkraj groba. Njihov razum pojde nasitit se z resnico. Meni pa se bode krivica godila, da nisem ostal veren! Krivica? — — — — — Ne! — — — — Začel je šepetati vročo molitev... Vzbudil se je v njem velikansk sklep. Sveče pa so mu tako-le sočutno, tešilno in sladko nameževale. Saj lehkomiselni svet ne ve, kako trde, neizprosne so spone peklenskih moči. V rajski sladkosti vstrepeta duša, potapljajoča se v morje pogube, kader jej [illegible]nikne rešilna deska.

Bl[illegible]ov je pri kraji. Sveče pa še vedno plamene in se tajajo, [illegible] se poslednja kapljica ne sesede na svečnikovem vznož[illegible]dorumena, mrzla, odmrla, v slavo Najsvetejšemu. Ljud[illegible]jajo. Duhovenstvo prične svoje molitve . . .

Digitized by Google

Drugi dan je pepelnica. Gospôda se prikazuje po ulicah še-le proti enajsti. Noge se jim pleto od ponočnega plesa. Še ena sv. daritev je predpoludne. Gospe in gospodičine vspreje-majo na čelo pepela. Potem stopivši na ulico si primaknejo mrežasti naglavek tako-le bolj proti čelu, da bi zakrile pečat zasojene trohljivosti.

V neki srednji šoli se na hodniku srečata odrasla dijaka. Eden se je zapoznil, drugi gre po krede in zmočit gobo, ker je suplent Sperr prinesel matematične pismene naloge.

„Ti, kaj je Sperru, da se drži tako kilavo in mirno? Nič me ni ozmerjal danes!"

„Ne veš ničesa?" odvrne mu drug in se nasmehne pomenljivo. „Moja gospodinja ga je videla danes v cerkvi. Bil je pri spovedi! Kaj hočeš. Tako je!"

„Res? No, to je značaj!"

Tako sodi svet.

Raznoterosti.

Rimsko-katoliška cerkev Bl. D. Marije v Tomsku.

Sibirski Vestnik donesel je nedavno zanimive podatke iz zgodovine rimsko-katoliške župne cerkve v Tomsku. Katoliška cerkev v Sibiriji je še nezapisana novica, ali gotovo vesela novica.

Podajamo jo po poročilu drugih.[1]) Sezidali so to cerkev stoprav leta 1838. Tamošnji katoličani dobili so dovoljenje od carja vže leta 1806, ali do leta 1833 vrševala se je služba božja v privatni hiši. Prvi opravljal je tam župnijo jezuit Kaminski, superior rimsko-katoliškega misijona, do leta 1820, t. j. dokler so izgnali jezuite iz Rusije Njega naslednik bil je bernardinec Jurevič, ki je pa vže imel svojega vikarja, tudi bernardinca Apanaseviča. Ko se je vrnil Jurevič leta 1825. v samostan v Mohitev ob Dnjepru, nasledoval ga je Apanasevič. Apanasevič je sezidal tamošnjo župno cerkev leta 1833. Zgradili so pa to cerkev na čuden način. Ondotni katoličani so bili takrat večinoma le revni prognanci. Navdušil jih je res njih duhovni oče za zgradbo, ali z denarjem mu reveži sami niso mogli prispeti na

[1]) Die kath. Missionen 1891 N.o 3.

Digitized by Google

pomoč. No, ker ni bilo druge pomoči, lotili so se kar sami dela. Toda ti radovoljni zidarji in mizarji niso imeli potrebnega živeža, ker niso vtegnili služiti. Skrbeti je bilo zanje župniku. Ta blagi mož pa ne da se je dolgo premišljal, prodal je vse svoje kupil si za to dva konja in dva voza, in jel s temi pobirati okolu po sibirskih mestih in vaseh milodarov za vboge delavce. Vse mu je prišlo prav, kar so mu dali, naj si je bila moka ali kruh, meso ali tudi obleka. Omeniti pa treba v slavo razkolniških Sibircev, da so ga sprejemali s pravo slovansko gostoljubnostjo in se skazavali zelo milosrčne, če prav so vedeli, da gre za katoliško stvar. Gradbo cerkve je župnik tudi sam nadzoroval često je tudi sam prijel za delo. Tako se je dozidala cerkev vsled njega trudoljubnosti in požrtovalnosti ljudstva.

Leta 1835 vrnil se je Apanasevič v samostan v Mohilev. Vredni njega nasledniki bili so: dominikanec Hryńcel (1835—1862). kanonik Engelhardt (1862—1867), Zaharevič, učitelj sv. pisma, (1867—1882) in sedaj je titulrni kanonik Valerijan Gromadski. Vsi ti oskrbovali so župno cerkev kaj dobro s potrebnimi pripravami. Toda zadnji čas se je huda zgodila s cerkvijo. Ker je bilo zelo nevarno, da bi se strop vdrl, porušili so prednjo stran cerkve. Dokler se ne popravi, obhajala se bo služba božja v župnem dvorcu; a obhajala se bo najbrže še dlje časa tam, ker po župnikovem poročilu trebalo bo za popravo cerkve 6000 rubljev, kar se bo dalo le sčasoma nabrati mej sibirskim vbogim ljudstvom. Poprava bo pa stala toliko zato, ker se bo cerkev znatno razširila. Prej je imela prostora samo za 200 ljudi, obnovljena bo pa še enkrat tolika. — „Sibirski Věstnik“ pozivlje pravoslavno ljudstvo na pomoč, da se sezida katoličanom dostojna hiša božja.

Dandanes gre mnogo ljudi v Sibirijo, ne samo v prognanstvo, ampak tudi radi kupčije. Zadnji čas se je Sibirija v mnogem spremenila. V Tomsku je vže dve leti medicinska fakulteta. V štirih letih bode gotova železnica črez vso širno Sibirijo. Tedaj pojde še več ljudi tje. Do ta čas upamo, da bo prva katoliška cerkev v Sibiriji gotova. Naj bo znamenje veselejše bodočnosti.

V ruski armadi.

Vsak nastopivši vojaški novinec se mora, ako ne zna, naučiti „očenaš“, desetero božjih zapovedi, apostolsko vero, in mora spoznati imena patronov svojega polka. Podučuje se nekolikokrat na teden v krščanskem nauku. Vsak vojak je dolžan ob nedeljah k bogoslužju. Tam jih nadzoruje službo „izvršujoči čanik, kaker sicer, z vojaško strogostjo. Vojaci se poste vsako sredo in petek. V postnem času imajo posamezni bataljoni duhovne vaje, morajo se spovedati in obhajati. To storiti je dolžan

Digitized by Google

vsakdo od prostaka do generala; sam car ni oproščen. Isto se tirja od katolikov, katerih je mnogo prî telesni straži cesarjevi. — Tako poroča „Civiltà cattolica“.

Ali ni „vera v nevarnosti“?!

Naši razkolniški panslavisti, katerih težnje vodi in širi „Slovanski Svet“, prihajajo od dne do dne drzniši, nesramniši.

Ni nam dosti mar, da zajedajo in trgajo našo osebo, da so iznašli ali bolje na novo stvarili za nas cel slovar psovk, katere so pregrde, da bi jih samemu hudiču obesili na rep.

A nam je za vero, katero zistematično, premišljeno izpodkopavajo! Spet opozarjamo slovensko občinstvo, katero ne pozna njih glavnega glasila, na njih rovanje.

„Sl. Svet“ je prinesel nedavno spis, v katerem imenuje naš klic, da je vera v nevarnosti — frazo. Liberalcev — v našem smislu — na Slovenskem ni!

A v istem spisu je „Sl. Svet“ proti škofom in duhovnom nagromadil toliko psovk, toliko sumenj in obrekovanja, kaker se ni to še nikdar zgodilo v slovenskem jeziku. „Latinizatorji — to so v prvi vrsti naši škofje, tako imenovani radi znanega pastirskega lista do duhovščine goriške metropolije, v drugi vrsti še le so duhovni — latinizatorji so stopili v tesno zvezo z Židovi in Nemci, naučili so se od teh, da, ako je treba narod gubiti, to je najkrajša in najvarnejša pot k temu ta, da se demoralizuje“.

Mi, duhovni, smo „sekta“, katera je „urbi et orbi“ objavila, da „lajiki morajo molčati in ne govoriti o raznih verskih stvareh, katere so, češ, domena in monopolija raznih „pastirjev“. — Tako tedaj smo sekta, smo heretiki, zato ker učimo, da v verskih stvareh govoriti pripada pravica le učeči cerkvi t. j. papežu in škofom!

Mi z našimi škofi vred ravnamo „protikrščansko in breznravstveno.“ Mi smo „vragovi, ki ne iščejo resnice nego jo skrivajo in prete z žestoko kaznijo onemu, ki bi se predrznil, iskati je.“

Naše „glave so jezuitsko pokvarjene.“ „Nekrščansko vedenje viših pastirjev je vzrok, da vera peša“. „Viši pastirji se bratijo z volkovi“. Mi smo „grobokopi slovenskega naroda in zatiravci vsakega krščanskega verskega čustva in krščanske nravstvenosti.

Kanoniška obleka je zelo obširna in kot črna površnost ni sposobna reflektovati žarek luči . . . „Nam pa suknja ne more biti merodajna“.

Itd. Itd.

Seveda konstatuje „Sl. Svet“: V kanoniški suknji smo iskali

Digitized by Google

vselej le človeka — in hoče tako očitanje, češ, da ne napada duhovnov, oznanjevalcev svete vere; a v isti sapi podpiše sam sodbo svoji zlobnosti pišoč, da ljudstvo ne pozna razločka mej kanonično suknjo in mej vero.

In tako tedaj meri vse psovanje „Sl. Sveta“ po njegovi lastni sodbi na to, da zatre v ljudstvu slovenskem vsako spoštovanje do „kanoniške suknje“ t. j. do škofov in duhovnov.

In potem ni „vera v nevarnosti“ ?!

Od kod pa je „vera“ — odgovarjajte nam. Odgovarja sv. Pavel, da vera je iz poslušanja. Poslušanje? — Iz pridiganja? Kdo pa pridiga? — Kdor je poslan. In kdo je poslan? Škofje in duhovni. — Kdor tedaj odvrača ljudstvo od škofov in duhovnov, spodkopuje vero.

To delate Vi. In hočete po ti poti ljudstvo slovensko speljati v razkol. Zatorej nam „Sl. Svet“ v članku žuga s Poddrago, ž reformacijo! Razkol priporoča, zanj se ogreva. Saj njemu je prava cerkev, „naj si bode zjedinjena z Rimom ali razjedinjena“ . . . .

Povdarjamo še enkrat, da ljudski učitelji in dijaki vživajo ta razkolniški kruh za znižano ceno. Naj se potem nihče ne čudi, ako se bo morda vže v bližnji prihodnosti pokazalo, da je razkolniški strup zatrovil naše mlajše učiteljstvo in mladino po javnih učiliščih, da se je s katoliško idejo in sè spoštovanjem do cerkvene avktoritete v srcih zadušilo ob enem tudi avstrijsko čustvo.

Najbolj nas pa boli, da ti ljudje prištevajo „svojim“ tudi duhovnike in celo profesorje — bogoslovja. Tako se nahaja v 24 t. l. českega „Velehrada“, ki kaker naš „Sl. Svet“ širi razkolništvo mej severnimi brati, dopis sè Slovenskega, v katerem imenujejo samega dr. Gregorčiča „bivajočega sodelovalca „Slovanskega Sveta“ — „jsd spolupracovníkem Slovanskeho sveta“. Mi zavračamo to trditev kot podlo obrekovanje, kot zloben napad na naš stan, in pozivljemo dotičnega dopisnika, naj dokaže, kar je pisal, in ker smo prepričani, da tega ni vstani, naj prekliče. Sicer pa upamo, da bo takim obrekovalcem dr. Gregorčič sam posvetil, kaker se jim spodobi.

Darovi v podporo mladih pisateljev.

„Omizje v Ribnici“ po veleuč. g. dr. J. L. . . .	for.	6.
Č. g. Fabijan Josip pri Sv. Luciji	„	5.
Veleč. g. Brencè Ivan, župnik pri Sv. Gregorji .	„	1.

Digitized by Google

na dano znamenje — vsi obmolknili! In zdaj? Zdaj nas spet od vseh strani po svojih glasilih zbadajo in zabadajo, da bi nam bilo res gorje, ko bi ne imeli kože trde in neobčutljive. Na vse to se mi — smejemo. In jih pomiljujemo! Ker ravno iz tega spoznavamo, da — jim gre za kožo!!

Mej vsemi se odlikuje seveda naš stari prijatelj — „Sl. Svet." Eno samo klasično mesto iz njega. V št. 6. t. l. piše: „Dr. Mahnič je vse, kar Vam je le vgodno: on je „vera", on je „obred", on je doktor bogoslovja, on je filozof, on je literarni kritik, on je ovaduh slovenskih narodnih društev, on je fini poznavalec in izsledovatelj ženskega vprašanja, kirurg, zidar, ima na prodaj en gros natvezavnice — z jedno besedo — on je vse, kar si le morete misliti, in v vseh svojih specijalnostih dosegel je vrhunec sovršenstva. Naredil je iz sebe tako ogromno tarčo, da Vam je treba le ziniti, in on je vže razžaljen in zadet, kajti to ali drugo njegovo specijalnost ste trčili — in ta slšite stereotipni krik in stereotipne fraze njegove „o veri in obredih". On je zato izbavljen od potrebnosti dokazovati Vam, oprovrgati Vas. On ve, da oni, ki ga čitajo po volji srca ali „auf befehl von oben", od njega dokazov ne bodo terjali in da jih terjati tudi ne smejo. Njemu je vse dovoljeno, za vse ga hvalijo, spodbujajo, laskajo in **plačujejo**! On je drag človek za cilje svojih pokroviteljev: za dovršenje polne demoralizacije naroda slovenskega kot najboljsega sredstva k vničenju tega naroda."

Le tako naprej! Čim bolj nabivate, tem dalje se sliši. Naročeni smo in beremo skoro vse slovenske, zraven teh nekatere hrvatske, češke, poljske in druge liste, in prepričujemo se, da nas čedalje v širših krogih spoznavajo, in, kar nas še bolj veseli, da načela, katera zastopamo mi, čedalje bolj prodirajo. Da, povsod se vvideva, da katoliška ideja je tako mlada, tako silovita, kaker je bila pred osemnajstimi stoletji, ko si je svet vpokorila, da ona poganja iz sebe, in ne potrebuje vas in vaših fraz!

* * *

G. kolega v Lj. — Vi me ne poznate še dobro. Kar mi pišete, bi me sicer mikalo, a .. Ne veste li, da me veže na Gorico sto vezi, vezi, katerih nisem sam splel? In te vezi naj bi jaz samovoljno pretrgal?! Nimam toliko poguma. Svojo vsodo prepuščam Božji previdnosti. — Nekje se moramo vender sniti še letos. Kje pa? No, govoriti Vi, Ljubljančani!

Ker ste mi Vi pojasnili ljubljanske razmere, dovolite, da Vam tudi jaz spregovorim dve besedi o naših goriških. Saj da se mi je neki zamerilo pri Vas, čemu toliko pometam po ljubljanskih ulicah, češ, imel bi dovolj po goriških. — Protestujem!

Ste bili vže v Gorici? Ste videli, kako snažna, gospojska je? Sicer, če se gospodje še spominjajo, sem jaz lani po zimi pet mesecev pometal po goriških ulicah, pa tako okorno, da so smeti odletavale do Ljubljane in celo do Celovca. Zatorej sem vrgel v kot politiško metlo. Za mano so pometali drugi. So imeli več vspeha od mene? . . . . Vsled zadnjih volitev je zavladalo pri nas splošno molčanje, da ne rečem — pobitost, zmedenost. Rekel bi, da eni in drugi skoro ne

Digitized by Google

vedo, kje imajo glavo in ali jo sploh imajo. V našem ožjem taboru ni edinosti. Nam vladajo drugi, naš vpliv na javno mnenje je — ničla. Glasila nimamo . . . Veseleje so razmere na drugi strani naše Goriške — na furlanski. Za kmetske občine so konservativci imeli tu začetkoma tri kandidate Proti dosedanjemu za. stopniku se je bila vzdignila močna opozicija. Kaker brž se je pa goriško katoliško društvo izjavilo za dosedanjega poslanca, tukajšnjega prošta, so se strasti polegle — in vsa duhovščina, kaker en mož stala je za kandidata katoliškega društva. Koliko zatajevanja samega sebe, koliko žrtev je bilo treba! In vender čez vse je zmagala — katoliška ideja! Liberalci so propali — upamo ne le za zdaj, ampak za vselej. Kaj premore disciplina, kaj premore edinost v duhu Kristusovem! Slava vrlim furlanskim duhovnom! V'o volitveni borbi so se le še bolj včvrstili, še tesneje se sklenili v bratovsko zvezo. Ljudstvo pa jih zdaj še bolj ljubi in spoštuje, vedno pripravljeno iti z njimi v ogenj za sveto stvar. Da bi li ta vzgled našel posnemanja tudi da naši, slovenski strani!

Prijatelj v K. — Opozoril si me na «Popotnika». Naj te ne skrbi! Nič mi ne uide. Dr. Romihu se je modrovanje ponesrečilo od kraja do konca. Meni se zdi tako počenjanje nesramno, akoravno je od druge strani res tudi — smešno. Nesramno in smešno je, da prinašajo taka očitna zavijanja na čelu lista, s polnim podpisom, nesramno in smešno, da razpošiljajo tako očitno spričevalo duševne revščine po svetu v posebnem ponatisu! In na zadnje zapečatijo svojo učenost s krepko opombo — pod vrstami: «Proti zlobemu zavijaču resnice z resnico in poštenostjo ne prodereš; zatorej je najbolje, da se na našedobnega Don Quixota več ne oziramo.» S tem so nas tedaj — absolvirali! . . . .

. . . Pa čemu nas toliko razvpivati za strastnega sovražnika u č i t e l j s t v a s p l o h ?! Mi smo le «P o p o t n i k u» očitali krive n a z o r e — in radi tega sovražimo u č i t e l j e ?! Tedaj ne bomo smeli j a v n o se razgovarjati o tem, kar se j a v n o piše? . . Priznati pa moramo žalibog, da naši nazori o sedanjem šolstvu in posebno o šolski p o s t a v i se ne morejo vjemati z nazori, ki jih imajo o tem slovenski učitelji, vkoliker jih poznamo iz dveh njihovih glasil: «Popotnika» in «Učiteljskega Tovariša». Tudi po prepričanji poslednjega izvira vsa naša polemika iz — strankarskih teženj; tudi on trdi, da i m a m o vže krščansko šolsko postavo. In vender naši škofje tajijo to, in prav radi tega zahtevajo n o v o postavo. Tukaj gremo na razen! — Vidimo pač, da se bo treba spet vrniti k vprašanjem, katera smo sicer vže razpravljali na dolgo in široko Da bi pa morali molčati, prosimo, naj nihče ne zahteva od nas.

Prijatelj n. M. — «Drobiža» nimamo še v žepu. Mislite res, da se je spominjal tudi nas? Smo vredni tolike časti? Vsekaker smo radovedni.

Kake preglavice jim pa dela naš list! «Sl. Narod» je zatrobil v svet, da so ga izključili z gimnazija in celo iz — Alojzijevišča. In kako naglo in nepremišljeno je pobral to kost «Sl. Svet»! Označuje jih pa najbolje, kar dostavlja poslednji: «Čudna osoda za list, ki se kaznuje tam blizo, od koder mu prihaja glavna moralna podpora!» Na vsaki strani nam očita, da smo podkupljeni od škofa in od vlade, da izdamo Slovenijo — in vender naj bi bil list najprej ravno od teh dveh strani javno prepovedan in izključen — iz škofijskega in vladnega zavoda! Zlagano je sicer i eno i drugo, a tu vidimo vender jasno, kako slepi strast naše nasprotnike: udrihajo po nas, a suvajo — same sebe! Mentita est iniquitas sibi. Je mogoče, da bi si še kaj izmislili?!

Ker smo vže pri tem, poslušajte še eno. Pred meseci se je razneslo v učiteljskih krogih, da so nas (vredništvo «Sl. Sveta»?) tožili — v Rim radi naših krivih naukov. Raca se je resnično od več njih vzela — za pečeno. . . . In prav dobro je dišala. Pričakovali smo od dne do dne, da se nam pošljejo iz Rima v «tezah» cenzurirane naše herezije. Da, zvedeli so celo, da smo šli zadnje počitnice na Dunaj k nunciju — ad audiendum verbum. Kaker se zdi, so tako živo prepričani o našem krivoverstvu, da bi se moral po sodbi «Sl. Sveta» in njegovih pristašev naš list prepovedati tudi vsem bogoslovcem!

Vaša pisma so mi vselej dobro došla!

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

TRETJI TEČAJ.

V. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja.

V GORICI.

HILARIJANSKA TISKARNA.

1891.

Izhaja vsak mesec po enkrat. Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Obseg.

Katoliški fanatizem! . . . . . str. 177

Kaj je prav za prav liberalizem? *Katerega liberalizma pristaš je dr. Lindner? Dr. Romih ne more razumeti, kaj je liberalizem. Krščanstvo — liberalizem?! Kako lažnjiv je moderni liberalizem. S kako prostostjo je obdaril liberalizem učitelje v Nemčiji!* . . „ 182

Glasba v cerkvi . . . . . „ 190

Revolucijonarno gibanje na Ruskem. Nihilizem. *Doba čisto političnega revolucijonarnega gibanja. Doba skrajnega anarhizma — doba nihilizma* . . . . . „ 195

Politični oddelek. *Dopis iz Italije* . . . . . „ 202

Listek: *Spomini iz Pariza* . . . . . „ 205

Slovstvo: *Dr. Lampe-ta „Dušeslovje“* . . . . . „ 209

Raznoterosti: *Leon XIII. — moder gospodar. — Darovi v podporo mladih pisateljev* . . . . . „ 114

Listnica vredništva.

Prijatelj v Ljubljani. — Toliko bi ne bil vender pričakoval. Pa kaker se zdi, Bog tem bolj bogoslavlja naša podjetja, čim bolj divjajo naši nasprotniki. Da bi le velikodušni vzgled Ljubljanske duhovščine našel posnemanja tudi drugod! Upam, da darovi, ki se nabirajo v tako vzvišen namen, obrodijo slovenski domovini obilega sadu. Mi poznamo veliko mladih gospodov bogoslovcev, katerim plameni srce za vse blago. Pa tudi mej gospodi vseučiliščniki ni ravno tako, kaker bi si znal kdo misliti. Imamo svojih tudi mej njimi. Le malo poguma treba pa nevstrašnosti. Mi podajemo roke v spravo vsem, katerim je svet, nedotakljiv katoliški princip. Nadejamo se, da ne bomo dolgo čakali, ko začnejo tudi iz njih vrst v javnost stopati odločni, neomahljivi zagovorniki istih načel, katera zagovarjamo mi. — Zadnji pot sem govoril o pisateljskem društvu, ki je namerjavam osnovati. Nočem se pa prenagliti, bolje počakati, naj reč dozori. Pričakujem, da bi eden in drug prosto razodel svoje mnenje. Dozdaj so se nekateri somišljeniki vže oglasili ter so tudi pripravljeni koj pristopiti. Slava! Mi se ne vdamo!

Č. g. U. v Rimu. — Lepa hvala za poslano! Ne zamerite, da Vam nisem odgovoril v posebnem pismu. Čas mi ne dopušča. Sicer sem vže po drugi poti zvedel, kako pridno se Slovenci urite v materinščini in pa v razpravljanji viših vprašanj. Takih domoljubov pogreša Slovenija. Ostanimo li vsi enega duha, potem bodo vže še videli, kaj premoremo. Poiščite «majhnega» filozofa — saj ga poznate! — pa pozdravite ga. Bog živi vse iz Vašega ožišega kroga!

Gospoda Aškerca, slovenskega realista, kritika

proti vredniku „Rimskega Katolika“.

Pégaz in ósel.

Letí, letí Pégaz ko ptič nad zemljój
S ponosnimi krili, s ponosnoj glavój;
Griva po vetru mu plove,
Bliskajo mu se podkóve.

Digitized by Google

KATOLIŠKI FANATIZEM!

Fugite, partes adversae . . . !

Pred tisoč osem sto leti stala sta si v sijajnem zboru nasproti dva moža. Prvi v leskečem škrlatu, z bliščečimi dijamanti na prstih, sedel je na bogato pozlačenem prestolu: drugi je pred njim stal, obrabljen palij mu je visel znad ramen, na žuljavih rokah in nogah so rožljale železne verige. Prvi je bil rejeni epikurejec, rimski predsednik Festus, drugi je bil Kristusov apostelj, vjetnik — Pavel.

Festus povabil je bil kralja Agripo, naj bi zaslišal Pavla; Agripa kralj pa se je zelo veselil, da bi videl čudaka, o katerem je govoril celi svet. Pavel se je bil sklical na cesarja v Rim; Festus pa je bil v zadregi, kaj bi cesarju v Rim o njem poročil, češ, „prepirajo se ž njim Judje o svojem praznoverstvu, in o nekem Jezusu, ki je vmrl, o katerem pa Pavel trdi, da živi.“

In Agripa namigne Pavlu v kraljevski milosti: „Dovoljuje se ti, da govoriš za se.“

Apostelj pa povzdigne roko, in začne govoriti o krščanskih resnicah. Govori pa tako, kaker je znal le sv. Pavel. Besede se vsuvajo, in zadevajo srca poslušalcev; iz oči mu šviga apostolski ogenj, kateri užiga Božjo ljubezen. Plamen navdušenja razžarja mu obličje. Ko pa pride apostelj do Kristusovega vstajenja, se epikurejec Festus ne more več zdržati; skloni se s prestola in zakliče: „Meša se ti v pameti, Pavel: velika učenost ti jemlje um!“ — Pavel pa odgovori mirno in zavestno: „Ne meša se mi, vrli Fest, nego govorim besede resnične in trezne . . .“

Digitized by Google

Mi smo prenizki in se le preveč zavedamo svoje ničevosti, nego da bi se primerjali sè sv. Pavlom.

Vender sveta zgodovina, katero smo zarisali, se je vže večkrat ponovila, in se ponavlja — mutatis mutandis — tudi danes.

Na mesto epikurejca Festa posedi — moderne epikurejce, imenuj jih materijaliste, idealiste, pesimiste ali Schopenhauerjance — iz ene moke so vsi.

Pred stolom njihove — nemilosti stoji katoliška cerkev, vkovana v stotero verig. Mesto „katoliške cerkve“ reci: katoliški škofje, pridigarji, misijonarji, apologeti, pisatelji. Ti vsi enoglasno, v raznih oblikah, oznanjujejo, kar je oznanjeval apostelj Pavel: da je resnica, da je Bog, da je sodba, da je vstajenje . . . .

In ti se znajo ogreti za svoje ideje, ti se ne pomišljajo za nje žrtvovati moči, denar, zdravje, življenje. A ko se je to zgodilo, ko so svoje nauke podprli, vtrdili z neovrgljivimi razlogi, da osramočen obmolkne epikurejec, tedaj se vzdigne epikurejec sè svojega stola: „Glejte jih, bledejo! Zeloti, fanatiki!“

In spet se vsede epikurejec mirno na stol, in si misli: vničil sem jih, ker — norci so!

Pridemo do naše malenkosti. Mi vrejujemo, mi pišemo list, ki smo mu na čelo postavili: „Rimski Katolik“. Vedeli smo, zakaj. Braniti smo hoteli Slovencem njih vero, ki je vera rimsko-katoliška. Zato smo hoteli v prvi vrsti odbijati napade slovenskih liberalcev na vero slovenskega naroda. Mej nasprotniki prvega in glavnega smo srečali Stritarja, profesorja na Dunaji. V prvem letniku smo mu posvetili dolgo vrsto filozofično-kritičnih člankov, v katerih smo razodeli njemu in Slovencem, kaj je prav za prav Stritar. A zdelo se je Stritarju najbolje k vsemu — molčati . . . .

Ne! Stritar ni molčal, ampak po dveh letih oglasil se je — dunajski orakel — ter prvič v krogu „svojih“ prebral, a kmalu potem — „na občno željo“ — tudi tiskan izdal svoj „Drobiž“.

V „Drobiži“ se je ponižal — odgovoriti tudi nam. Odgovoril je pa, pobil nas na isti način, kaker — Festus

Digitized by Google

Pavla! Odpušča nam (namesto protikritike!), češ, saj nas je ob pamet pripravil — fanatizem.

„Proglasil me je sveti mož
Nevérca, Schopenhauerjanca;
Jaz mislim si: È, kaj se boš?
Ne draži, grešnik, bogoznanca!

Ne zaničuj **fanatika**,
Če je sicèr poštena duša;
Vse možu je dogmatika,
Od todi v srcu taka suša!

Fanatik mož je, ne slepar,
On meni, da Bogù s tem služi;
Po svoje vsaka božja stvar:
V višavi orel, **ureh v luži.**“

Prav, g. Stritar, mi jemljemo te besede na znanje. Pričajo naj poznejšim rodovom, kako so liberalci slovenski svoje dni branili svoje stališče. Drugačnega orožja ne poznajo, drugačnega orožja nimajo. Beri njih glavni kolomon „Slovenski Narod“ — druge filozofije proti nam ne rabi, nego da nas na vsaki strani psuje za — krive preroke; beri „Ljubljanski Zvon“ — in ta si hladi žolč nad nekim dr. Ničmahom (dr. Mahniča ne pozna!) v brezmiselni, psovalni povesti, kateri je odkazal vvodno, častno mesto, v povesti, katera ima najbrže nadomestiti s tolikim bobnanjem obetano, epohalno razpravo „o lepem“; beri „Slovanski Svet“ — in ta vže eno leto dokazuje proti nam, da ni — pogan, mej tem ko smo mu mi očitali — rusko razkolništvo!! O drugih ne govorimo.

Tako se bojuje z nami slovenska — seveda liberalna — inteligencija. Preberi li pazljivo, kar so vže pisali in kar pišejo, pa povej mi: kaj in kam hočejo! Ne: pristopi k njim pa vprašaj: kaj hočete? Beri, poslušaj — in videl boš, ali se ti ne bodo zmešali možgani!

Gospod Stritar na Dunaji, vsaj Vi da bi nam kdaj sè svojega orakelskega trinoga milostno razodeli: kaj ste, če

Digitized by Google

ne Schopenhauerjánec, če ne brezverec?! Vsak mož ima svoja načela — o razložite nam vender tudi Vi svoja!

Pa Stritar nima načel, in če jih ima, nima svojih. Ne, Stritar nam mesto načel nasproti drži plašč krščanske ljubezni, ne vede, da ljubezen ni načelo, ampak čut. Da ljubezen, ki se ne poraja iz načela, je temen čut, kateri zatemnjuje razum, kateri provzročuje, da se pamet meša — kar je očital Festus Pavlu, kar očita Stritar nam . . .

In naša zaslepljenost, naš fanatizem izvira iz dogmatike!

Vse možu je dogmatika,
Od todi v srci taka suša!

Res, pogodili ste jo: vse nam je dogmatika! Ker dogmatika je naša vera, dogmatika so naše krščanske ideje; in ideje te so odsvit večnega Boga, kateri je v začetku z besedo vstvaril vse, kateri je z Besedo prerodil svet in človeštvo. Naša dogmatika je jasna luč, ki nam je zasijala z neba, je Božja luč, ki ne pozna teme. Ta luč nas razsvitlja, v ti luči vemo, od kod smo, kam gremo, kako imamo hoditi. Da, ta luč nam daje gotovost, trdnost, da nas vse peklenske sile ne morejo zmajati, tudi liberalne ne. A ta luč, čista luč katoliške resnice, nas tudi užiga, nam vplamenjuje srca, ta je luč, ki je porodila tisto krščansko ljubezen, o kateri pričajo vsa stoletja, od katere pa Stritar drugega ne pozna nego besedo. Pa beseda je mrtva črka, ako je ne oživlja duh Kristusove ideje, duh vere. In tako je mrtva, je puhla tudi Stritarjeva „ljubezen.“ Ako vže tako idealno ljubi narod slovenski, zakaj mu je zaračunil vže spet tako drago svoj drobni „Drobiž“? Tisk in papir ne staneta skup deset novcev, in Stritar iz same čiste, nesebične ljubežni do vbožne domovine zahteva — 50, reci: petdeset novcev!

G. Stritar — mi smo pri čisti pameti. Nam se ne meša: ker mi ne pijemo preveč; mi nismo fantasti niti sanjači. Mi smo trezni, glava nam je vedno jasna. Verujemo sicer, da, verujemo skrivnosti, a vemo, zakaj verujemo, naša vera je umstvena. Naša vera se opira na sv. pismo: dokažite, g. Stritar, da je sv. pismo zbirka bajk — zavrnili Vas bodo ne črni farji, ampak arheologi, ampak kritiki,

Digitized by Google

ampak spomeniki in napisi v starodavnih razvalinah babilonskih in ninivitskih. Naša vera se opira na spričevanje mož, kaker je sv. Pavel, kaker je Origenes, Avgustin, Tomaž in in brez števila drugih veleumov. Našo vero spričuje 20 milijonov mučenikov — ti vsi so fanatiki?!. Vera naša se opira na najjasniše, očividne dokaze, mej katerimi je čudež, g. Stritar, da, čudež — pojdite ga preiskovat v Lourdes! Če smo fanatiki mi, zato ker nam je dogmatika vse, potem so fanatiki tudi naši škofje, fanatik je papež, fanatiki so slovenski duhovni, fanatiki verni Slovenci, da, vsi pravoverni Slovani. Pojdite li, vprašajte vsakega posebe, ali ni pripravljen vmreti za eno samo dogmo, tudi za tisto, o kateri ste nekdaj izrekli, da je — bedarija!

Mi se ponašamo s tem, kar Vi imenujete naš — fanatizem. Mi se ga ne sramujemo, ker vidimo od dne do dne bolj, kako se Evropa povrača h katoliškemu fanatizmu! Da, Evropa spoznava, da breznačelnost, in naj se diči še s tako slepilnimi frazami, kaker je fraza človečnosti, ljubezni, da ta breznačelnost je smrt duševnemu napredku, da narodi, da človeštvo more živeti le o resnici; in ker je ta ena, nedeljiva, se jo mora celo, čisto, brez primesi izpoznavati. Evropa vvideva, da nam treba, ko gre za načela, za resnico, biti nepopustljivim, brezobzirnim, biti — fanatičnim!

Ponosna Nemčija se zopet nagiblje h katoliški cerkvi, iščoč prav v njeni nepremenljivi dogmatiki luči, kreposti v pobijanje socijalizma. Francija se zbira pod zastavo odločno katoliškega načela. Anglija se vrača z velikanskimi koraki h katoliški dogmi. Biva li pod solncem narod bolj praktičen, bolj trezen in razsoden od angleškega — in ta narod bode tudi kmalu pripal — katoliškemu fanatizmu! Bo li izgubil s tem pamet?!

Gospod Stritar — naš fanatizem je naša načelnostna odločnost!

Slovenci, ne dajmo se vstrahopetiti od krika naših liberalcev. Načela, katera izpoznavamo, so večna kaker Bog. Oni pa, liberalci, so od včeraj, in bodo le do jutre. Saj vže danes ne vedo, pri čem so in kaj bi vže rekli. Kaker megla pred vetrom spuhtela bode njih slava: ogledali še bomo — in sledu ne bo o njih. Beseda Božja ostane na veke.

Digitized by Google

Mi pa bomo nepremično oko vpirali v besedo, ki nam jo je govoril Bog, v besedo, ki je premogla svet. Ona nam čisti obzorje, ona nam bistri duha, o njenem žaru nam bo vsplamenil ogenj čiste navdušenosti, se nam bo včvrstila, vkrepila volja za boj do konca, boj do zmage. Ako nas pa ranijo njih strupene pušice, nič ne dene: vera ozdravi vse rane, in kdor je danes padel v grob, vstal bo pojuternjem zmagoslavno iz groba! Vera naša, ta je zmaga naša!

Liberalci pa — vmakniti se nam morajo. Ljudjem, ki so se odrekli vže zdavno vsaki logiki, ki drugega orožja nimajo nego psovke, ljudem, ki životarijo le o puhlicah, so dnevi šteti.

Pred našo dogmatiko — bežite, sovražne sile!

Dr. Mahnič.

Kaj je prav za prav liberalizem?

2. — Katerega liberalizma pristaš je dr. Lindner?

Liberalizem je teženje po neodvisnosti od Boga in njegove postave. Kaker vera zavzema celega človeka, tako se tudi vero rušeči liberalizem razteza na vse človeške zmožnosti ter zasega vse stroke človeškega delovanja. Liberalizem odteguje razum Bogu zavrgši vero na skrivnosti in pozitivno razodenje; odteguje Bogu voljo, proglasivši jo za avtonomno, kaker je storil Kant sè svojim kategoričnim imperativom. V javnih zadevah zahteva liberalizem ločitev države od cerkve; pri tem pa podviza vse javno življenje podržaviti, da bi je tem hitrejše in gotovišę potom javnega zakonodajstva odtegnil vsakemu vplivu sv. cerkve.

Najbolj se pa vladohlepnost modernega liberalizma kaže v šoli, iz katere je vže popolnoma potisnil cerkev, vsvojivši si vso vzgojo, šolo pa proglasivši za brezverstveno.

Ni pač težko razsoditi, da je dr. Lindner — in isto tako seveda dr. Romih sè svojimi „zavezniki“ — glede odgoje zagovornik t e g a liberalizma. Verske resnice so mu predsodki, verski simbol zavira prost razvoj človeštva, ako se ne pokori javnemu mnenju; cerkev je intolerantna, ostudna (abscheulich), nje-

Digitized by Google

nim koristim nima služiti odgoja. Šola vzorna je dr. Lindnerju šola, ki se je popolnoma odklenila klerikalnega vplivanja — „dem klerikalen Einflusse ganz und gar entzogen wird“ [1]), šola — nekonfesijonalna. Zato mu je francoski mason Jules Ferry, ki je kot učni minister sè svojimi glasovitimi predlogi 1880 pričel radikalno preosnovo šolstva v brezverskem smislu, junak prve vrste; kajti, kaker pripoveduje dr. Lindner s posebno radostjo, ravno vsled Ferry-evih predlogov se je začelo preganjanje duhovnih kongregacij na Francoskem, in zatiranje — jezuitskih kolegijev!

Isto tako vpotreblja dr. Lindner temeljni stavek Kantove etike na vzgojo, iz tega določujoč njen smoter. Ne za Boga se ima vzgajati, ampak vzgoja bodi — brezsmotrena, kaker mora biti brezsmotreno — „unmotivirt“ — sploh vse naše delovanje, da je nravstveno. „Gojenec je oseba, in se torej ne sme žrtvovati smotru, ki je zunaj njega“ — ta stavek dovolj označuje duh šole Lindnerjeve in njegovih zagovornikov.

Vzgoja, ki se vrši po teh načelih, postavlja človeka na stališče, ki je od Boga in od cerkve pa njene avktoritete popolnoma neodvisno: ta vzgoja taji v d e j a n j i Boga, človeka pa obožuje: to je vzgoja v smislu skrajnega liberalizma, ki mora dosledno dovesti do praktičnega ateizma.

Pa dr. Romih celo ne more razumeti, kaj je liberalizem.

Zakaj ne? Zato ker nima pravega pojma o prostosti, kar je pač temeljno in odločivno, ko govorimo o liberalizmu. Mi namreč jemljemo prostost človeške volje, kaker jo umeva in določuje sv. cerkev. Proti temu nima gotovo nič tudi dr. Romih, saj sam povsod in vedno zatrjuje, da mu je stališče krščansko ter da ne bode nigdar pozabil, da narod slovenski — je narod katoliški; isto tako se je proti nam v bran postavil za čisto krščanstvo svojega duševnega velikana, dr. Lindnerja. Ako tedaj vprašamo katoliške učenjake, v čem obstoji prostost človeške volje, nas podučijo: prosti smo, ker je v naši oblasti, da se mej raznimi rečmi odločimo za eno r a v n o t a k o kaker za drugo. In katoliška cerkev sama se je izrekla, da k prosti volji se zahteva ne le prostost od (zunanje) sile, ampak tudi od (notranje) nujnosti — libertas a necessitate. Nauk tistih pa, kateri trde da notranja nujnost ne ovira prostosti voljine, je cerkev — zavrgla. Ta obsodba pa zadeva tudi — dr. Lindnerja; ker v svoji psihologiji jasno in odločno piše, da našo voljo določuje notranja

[1]) Encyclop. Handbuch der Erziehungskunde 288.

Digitized by Google

nujnost, le da se je ne zavedamo. V istem smislu piše dosledno v svoji „Erziehungskunde“ in v „Encyclopädie“. In potem se dr. Romih huduje, da Lindnerju očitamo tajenje proste volje!? V obrambo Lindnerjevo pa navaja proti nam, „da tudi on govori o „menschlihe Freiheit“. Da res, g. dr. Romih, ne veste pa, kaj pomenja: duo cum dicunt idem, non est idem? M i govorimo o prostosti volje, in dr. L i n d n e r govori; a žalibog, da n j e g o v a prostost ni naša prostost, ker prostost naša — dajte se vender podučiti! — je prostost v smislu katoliške cerkve. Zato molčite enkrat vsaj o krščanskih nazorih dr. Lindnerja! Nisem tedaj govoril prav rekši, da dr. Romih ne more vedeti, kaj je liberalizem?!

Pa zaslužena kazen človeškega napuha! S Kantovim imperativom je hotel zasesti mesto najvišega Boga, a s teorijo, katero si je stvaril o prostosti, je telebnil z visočine in se ponižal do živali. Ker če je s prostostjo človeške volje tako, kaker nas učita dr. Lindner in dr. Romih, potem smo ravno tako prosti kaker vol, ki se tudi ne daje določevati nego od notranje nujnosti ali instinkta . . . Homo, cum in honore esset non intellexit, sed . . . comparatus est iumentis.

Krščanstvo — liberalizem?!

„Liberalizem pričenja s Kristusom“ — tako piše dr. Romih. Tedaj bi bil Jezus Kristus — prvi liberalec.

Toda, ako vzamemo liberalizem, kaker se ga mora vzeti po določbah sv. cerkve in papežev, je ta trditev prvič neresnična, ker liberalizem je negacija krščanstva v najširšem pomenu; a drugič je ta trditev — blasfemna, ker po nji bi Jezus Kristus sam odvračal človeštvo od Boga in njegove večne postave.

Vender ima tudi krščanstvo nekaj od tega, po čemer teži liberalizem: ono je človeštvu priborilo pravo prostost. Povdarjamo pa: p r a v o prostost, katera obstoji ne v neodvisnosti, ampak v vsestranski odvisnosti od Boga in njegove postave.

Pa kako se to sklepa: prostost — odvisnost? Tako je. Prostost — bodi, kar hoče — ne more biti nekaj protinaravnega; človeku ni pa nič bolj naravno, nego da je končen t. j. da ni niti iz sebe, in dosledno niti za sebe; on je i z Boga in z a Boga, ki je bitje nekončno. — To ni katekizem, g. Romih, ampak č i s t a filozofija, da je ni bolj umstvene. — Če je pa temu tako, mora biti vse človeško, torej tudi prostost, le v odvisnosti od Boga.

In ta je e d i n o p r a v a prostost. To nam je tedaj prinesel Jezus Kristus. Kako?

Prost je, kdor se more izmej več reči odločiti za eno, v tem ko bi se mogel r a v n o t a k o odločiti za drugo. Prosta volitev zahteva tedaj pred vsem s p o z n a n j e. Nismo vstani

Digitized by Google

pa hoteti, česar nismo spoznali. Kdor tedaj nima pravega spoznanja, ni prost. Zmota prostost krati, nevednost jo vničuje.

Jezus Kristus nam je prižgal luč pravega spoznanja. Poučil je človeka o njegovem početku in konci, pojasnil mu razmerje do Boga in bližnjega. Pokazal mu je, kako ima živeti, da doseže svoj smoter.

Pa pravo spoznanje še ne podeljuje človeku popolne prostosti. Ni res, kar je učil baje Sokrat, kar ponavlja dr. Lindner, da vže pravo spoznanje dela človeka nravstveno dobrega — vedeti in hoteti, ni eno in isto, ker volja je zmožnost od razuma različna; in skušnja nas uči, da se volja človekova bolj nagiblje k slabemu nego k dobremu navzlic še tako popolnemu spoznanju. To nagnenje pa krati prosto samoodločbo. Kristus je prinesel volji krepilo, da se ojačuje proti slabemu, in se ne da vkleniti v sužnost mesene poželjivosti. To krepilo podeljuje volji Kristusova milost.

K pravi, popolni prostosti tedaj privede človeka le krščanstvo; v tem smislu imamo razlagati besede Kristusove: „Ako vas Sin oprosti, boste resnično prosti.“ [1])

Tako je tedaj Jezus Kristus res početnik pravega „liberalizma“, kateri pa nima z modernim liberalizmom nič skupnega, nego latinsko deblo, ki se nahaja v njegovem imenu.

Kako lažnjiv je moderni liberalizem, se spozna iz njegovega sadu.

Da — „spoznali jih boste iz njih sadu“, tako nas je opominal Kristus.

Krščanstvo je pognalo resnično liberalni sad v najširšem pomenu besede. Glavni, označivni včinek krščanstva je prost razvoj individualnosti, kaker v posameznikih, tako tudi v celih stanovih in narodih.

V posameznih ljudeh je krščanstvo vkrepilo voljo, kar se kaže najbolj v junaškem zatajevanji samega sebe, v kročenji poželenja, in v zaničevanji sveta. Ko je začela Kristusova milost rositi z neba, je zemlja začela poganjati device, mučenike, spoznavavce.

Krščanstvo je strlo sužnjeni okove, je oprostilo ženski spol od samohotnosti moževe, je priborilo novorojenim otrokom naravno pravico do življenja in iz ljubezni izhajajoče vzgoje.

Krščanstvo je tudi narodom vedno branilo, gojilo njih jezikovne in kulturne svojosti. Meščanske svobodščine, pokrajinska avtonomija in druge resnično liberalne pridobitve imajo početek

[1]) Jan. VIII, 36.

Digitized by Google

v srednjem veku. Da se niso zapadni narodi pogreznili v duševno spanje in nedelavnost, v kateri nahajamo izhodne, ampak da se je individualno teženje i v narodih i v posameznikih tako čvrsto razvilo in povspelo do tolike kulture, zasluga je rimsko-katoliškega krščanstva; mej tem, ko je bizatinski cezaropapizem, za njim arabsko-turški islamizem v orijentu zadušil vsak prost individualni pojav. S koliko odločnostjo so papeži branili narode, stanove in mesta proti samohotnemu zatiranju mogočnih kraljev in cesarjev, kateri, kaker n. pr. Hohenstaufi, so hoteli posnemati vzgled bizantinskih samodržcev! Še pojma bi več ne imeli o političkih in socijalnih svobodščinah, ko bi ne bila mogočna roka rimskih papežev krepko zavračala napade svetnih mogotcev na prostost in vest podložnikov ter njih ponosnega vratu ne vpogibala pod jarem Božjega prava.

Zdaj pa poglejmo sad modernega liberalizma. Začnimo pri javnem življenji. Francoska revolucija si je zapisala na zastavo: libertè. A ravno ona je na Francoskem zatrla avtonomistično pravo; ravno ona je svoje tiranstvo razširila — do vesti (kar očita dr. Lindner katoliški cerkvi, češ, da tiranizuje vest z dogmami) kruto preganjajoč cerkev, a javno proglasivši vero čiste pameti; francoska revolucija je prva starišem vtajila pravico do svobodne vzgoje svoje dece. Liberalizem vničuje povsod deželno avtonomijo, prikračuje zgodovinske, postavno priborjene pravice. Z železno verigo centralizma je oklenil Avstrijo, Spanijo, Italijo, Nemčijo. Liberalec pa centralist je identično. Liberalizem je vvedel splošno vezajočo vojaško postavo, prezrši, da za vojaštvo ni vsakdo, ki je krepkega telesa, ampak kogar za to sposablja individualno nagnenje in poseben poklic. Liberalizem je vpeljal posilno šolsko postavo, po kateri pristoja, ako ne zdajo nič milejša sredstva, v o j a k u oblast starišem trgati deco iz rok in jo gnati v šolo, katera je osnovana proti verskemu prepričanju starišev, kojim daje narava izključljivo pravo do odgoje otrok! Liberalizem je Evropi stvaril novo suženstvo, ker je izdal sè svojimi postavami kmetijsko in rokodelsko ljudstvo brezsrčnemu kapitalu. Liberalizem je omogočil, da se je tako bujno razcvelo židovsko koristolovno časopisje, ki v svoje vmazane namene zasleplja občinstvo in tiranizuje javno mnenje. Liberalizem je evropskim narodom na vrat obesil stoječo vojsko z neznosnimi davki pa vsemogočno, vse oklepajočo birokracijo!

Vzemimo poštenega, zvestega državljana, ki ima s v o j e polje, s v o j e otroke, s v o j o pamet, s v o j o vest, s v o j o voljo. Svoje polje m o r a zastaviti židu za dolg, ako hoče plačati zemljiščini, hišni itd. davek pa doklade in priklade in obklade. Svoje otroke m o r a izročiti šoli proti s v o j i pameti, proti s v o j i vesti in proti s v o j i volji. In ti otroci morajo v šoli misliti n e p o s v o j i ali o č e t a p a m e t i, ampak po pameti državno potrjenih knjig. Predrzni se učitelj — preveč oddaljiti se od pred-

Digitized by Google

pisane knjige-vodilnice, glej, vže visi nad teboj Damoklov meč „liberalne“ šolske postave!

In to imenujejo — prostost!!

S kako prostostjo je obdaril moderni liberalizem učitelje v Nemčiji!

Ne bomo govorili o domačih, avstrijskih razmerah. Marveč imamo o tem v rokah knjižico — iz nemškega „rajha“. Knjižico je spisal znani dr. Knecht. Naslov ji je: „Die Staatserziekung ist in ihren Folgen verderblich.“ Tu se nahaja mej drugim tudi poglavje: „Die Uniformirung und Schablonisirung der Staatsschule.“ To poglavje podajemo tri v slovenski prestavi:

Kot državna vstanova pogreša šola one prostosti in samostojnosti, katere potrebuje, da more vspešno delovati. Država, najviša šolska nadzorovalka, se ne zadovoljuje samo s šolskim nadzorovanjem, ampak vodi vse šolstvo po tiru birokratične modrosti in samovolje. Kaker gozdi in železnice, imajo tudi šole svoj oddelek v državni vpravi, in ž njimi se ravna po enakih principih. Izdaja se brez števila vkazov, pravilnikov, določeb, učnih načrtov, zahteva se brez števila poročil, tabel, spričeval, nastavlja se cela vrsta šolskih svetovalcev, srednjih in nižih nadzornikov in voditeljev, in vse štrene mogočne šolske vpravne mašine shajajo se v rokah vladajočega ministra. Kdo bo dvomil, da ni vse v redu! Nihče. Vse je v redu, cel aparat dobro nastavljen, nobeno kolesce na neprimernem prostoru; vse je dobro registrirano, poročila in „listi“ se začasno predstavijo, kratko — na papirji je vse v redu — toda žal, da ne more trpežni papir dati življenja niti roditi pedagogičnega duha. Šola ni poštni vrad, šola ni železnica in nesrečno zaslepljeni smo, ako mislimo, da moremo šolo dovršiti z dobro vrejenim mehanizmom. Centralizujoča, birokratična šolska vprava ni pedagogiška, kajti ona niveluje in uniformira vse šolstvo ter vničuje vsako pedagogično gibanje. Oglejmo si le učne črteže! Prvo izda učno ministerstvo normalni učni črtež za neko vrsto šol; na to priredi deželni šolski svet po splošnem učnem črteži podrobni učni črtež za pokrajino; iz tega stvari okrajni šolski nadzornik poseben učni črtež, katerega se morajo strogo držati vsi podložni učitelji. V njem se ne razdeli samo tvarina do zadnje pičice po pol urah in se ne zaznamenjuje samo vsak odstavek, kateri se mora čitati, ampak natačno se določi navod vsakemu predmetu. Tako je vsak učitelj strežnik nadzornika; sam ne sme nikakeršnega učilnega navoda in naziranja imeti, ampak mora si edino zveličavni navod strogega gospoda nadzornika prisvojiti, in ako je dobil službo v drugem okraji, je njegova najvažniša skrb, da gotovo pozve, kako hoče nadzornik onega okraja, da se posamezni predmeti

Digitized by Google

podučujejo. Da se tako vsa vzgoja preobrazi v nekak mehanizem in da mora učitelj izgubiti veselje v svojem poklicu — ako ni vže sè svojim šolanjem na pripravnici in seminarji izgubil vsake samostojnosti — mora vsak sprevideti. Povsod vlada sila in strog red, kateri velja tudi za ročna dela in telovadbo. Za telovadbo je veljal nekdaj izrek, da bodi prosta in vesela. — „Frisch, froh und frei — sei die Turnerei!“ — sedaj so posamezne vaje in posamezna kretanja natančno predpisana, in telovadnica ni več prostor za veselo okrepčanje in telovadne igre, ampak torišče pritiska in muke, na katerem dobi mladina prvi okus vojaškega življenja. V mnogih mestih zbirajo — se ve z dovoljenjem visoke šolske oblasti — tudi vže za šolo nedorasle otroke v otroške vrte, da igrajo, kaker se je izvrstno izrazil Pachtler, „na povelje“ [ordonanzmäßig], in da se navadijo misliti, da so udje celote. —

Tako vduši novodobna državna šola sè svojim po šabloni vmerjenim sukanjem vsako samostojnost in osebnost, vsako izvirnost in samovoljnost učiteljev in učencev. Učiteljem so se večinoma vže prisladile okovi, v katere jih je država vklenila, ker se jim zde prileżne in jim prihranijo trud samosvojega mišljenja; zato si pa dajejo oduška v psovkah in rogoviljenji proti cerkvi in „farjem“; misleči in značajni učitelji pa čutijo nenaraven pritisek, kateri jih tare, in vdajo se mu le z žalostnim srcem. Veljaven odgojitelj dr. G. Kaufmann, nadučitelj na cesarskem liceji štrasburškem, priobčil je v Holtzendorff-ovih „Deutsche Zeit- und Streitfragen“ [zv. 81] l. 1877. obširen spis z naslovom „Kampf der französischen und deutschen Schulorganisation in Elsaß-Lothringen.“ Mej drugim pravi: „V zadnjih desetih letih vkrepile so se težnje po središčinem združenji. Vže naravni pritisek proti večkrat nejasni prenapeti sanjariji po prostosti v četrtem desetletji gnal je v to; delovali so in delujejo na to velikanski vspehi strogo vrejene vojske. Ti vspehi so privedli do misli, da tak red lahko na vsakem polji doseže enak vspeh.... Sijajni so vspehi prosvitljenega despotizma, toda pridobiti se morejo le v puščavi; poskusi z njim na polji samostojnega življenja in opustošil je boš. Od boja za samostalnost [više] šole je prišlo v široke kroge le malo, ker o takih dogodkih se le težko govori, ako se noče človek izpostaviti disciplinarnim preiskavam, ali si noče vsaj pokvariti svoje karijere. V ožem krogu, posebno ko se snidejo pri mizi drugovi enega mišljenja, sliši se tožba o neznosnem varhovanji, o brezpravnem stanji, o „mignonovem“ gospodarstvu. Tožbe so večkrat nepravične, so prepikre in preveč brezobzirne, ker jih govore zakotno, ne da bi se bali odgovornosti, toda vedno ostane še dovolj takega, kar se mora zelo obžalovati, kar krije v sebi največo nevarnost za bodočnost. Člen 2. [alzacijske-lotaringiške] postave 23. dec. 1873. določuje, da se vodje javnih viših in učitelji javnih nižih šol z določbo višega namestnika vsaki

Digitized by Google

čas, ako se jim le plača postavna pokojnina, lahko začasno odstranijo v pokoj. Po tej postavi je vodja gimnazije vradnik, kateri ni drugega nego vladni organ. Ta postava je na stališči francoskega vseučilišča. Po nji sme zahtevati samovoljna vlada od vodij, da zlorabijo svojo službo v prid političnim težnjam, kaker Napoleon svoje vseučilišče.

V letih, ko so videli povsod demagoge, prisilila je pruska vlada celó slovitega Kohlrauscha, da je moral svojo nemško zgodovino predrugačiti in jo očistiti „demagogičnega duha“: ravno tako je bavarska vlada zadnje poletje prepovedala Daniel-ovo geografijo. V prvem in v drugem slučaji segla je vlada v šolo z ono občutnostjo, katera ji je lastna; zahtevala je, da se prizanaša muham in samovolji vladajočih svetovalcev — kajti v Kohlrausch-ovi knjigi ni bilo niti sledu o „demagogiškem duhu“. Toda mi vkažemo, in tedaj mora učitelj zdaj krščansko-germansko navdušenje vzbujati, zdaj pa absolutistične, nacijonalno-liberalne ideje razširjati! Ako se je tako godilo, ko se je še načelnostno priznavala šolska samostojnost, kaj bode še le, ko se še ta obramba odpravi? Kdo more zabraniti, da se ne bode tako posilno postopanje ponavljalo vsak dan? Se bodo li merodajne osebe dale morda voditi od človekoljubnega mišljenja? Toda osebe se preminjajo in tudi največi možje ne vedo več pomoči, ko se je ponižala šola do navadnega vpravnega polja..... Novejša šolska zgodovina priča nam, kako vničuje centralizujoča šolska vprava vso prostost in samostojnost Navesti hočem le še, da nimajo tudi učitelji viših šol skoro nobene prostosti pri podučevanji in strahovanji učencev; pokoriti se morajo natančno predpisani šabloni, ki vse uniformuje. „Samovoljno daljiti se od učnega črteža nima pravico nobena učiteljska konferenca, ampak mora se v vsakem slučaji prositi dovoljenja više šolske oblasti,“ določuje badenski vkaz. Ravno taka se godi s pruskim normalnim črtežem. Kako poniževalno ravnajo šolske oblasti z „višimi“ učitelji, prepričuje nas posebno „matura“. — Gimnazijski učitelj podučuje devet let svoje učence po učnem črteži in vender ne sme soditi: „ti so zreli za vseučilišče,“ ampak šolska oblast pošlje izpraševalca, kateri naj izprašuje pri maturi in naj razsodi, ali so posamezni učenci sposobni, čeravno je tak izpraševalec malo ali nič izurjen v praktičnem šolstvu. — Res, čuditi se moramo, da ne protestujejo gimnazijski profesorji enoglasno in energično proti takemu poniževalnemu varovanstvu.

Tako tedaj na Nemškem.

Digitized by Google

GLASBA V CERKVI.

J. Kokošar.

„Aha, saj sem vedel, da pride tudi ta na vrsto — in cauda venenum!“ porečeš, kdor si bral moja dosedanja razmotrivanja. „Dolgo je hodil le kaker maček okoli vrele kaše“.

Prav, da sem se namenil o cerkveni glasbi kako ziniti, vgibal si lehko, ker pišem v „Rimskem Katoliku“, kateremu bo pač cerkvena glasba bolj pri srci, kaker druga. Protestujem pa zoper besedo „cauda“, ker mislim še marsikako povedati, ako mi Bog da „zdravje in pravo pamet“, protestujem tudi zoper „venenum“ — saj vidite, kako se bojim koga „uklati“, kamo še le „ostrupiti“!

Glede cerkvene glasbe je marsikdo na nasprotnem stališči in prepričan sem, da ne toliko iz „hudobije“, temuč ali iz nevednosti, ali morda celo iz nekakega „prepričanja“. — Da imajo prijatelji prave cerkvene glasbe toliko nasprotnikov, krivi so pa po večem p r e d s o d k i, a ti izvirajo iz sumničenj, ta zopet iz slabega sporazumenja o namenu onih, ki se trudijo, da bi cerkveno glasbo na pravo pot pripravili.

Abstraktne resnice razumemo najlaže, ako se nam kažejo v „nazorni“ obliki — primimo enkrat trn malo od strani, da se ne zbodemo in, da ga laže odlomimo.

Kralj misli obiskati svoje ljudstvo, katero ljubi iz celega srca, a tudi ljudstvo mu je iz celega srca vdano. Komaj se ta novica raznese, vže se sestavljajo razni „odbori“, ki naj „vkrenejo“, kar je k slovesnemu vprejemu potrebno. Pesniki kujejo svoje „pozdrave“, lepopisci spisujejo krasne „adrese“, stavijo se slavoloki, hiše in ceste, zlasti začasno vladarjevo bivališče mora se spodobno okrasiti, pevci in godci imajo svoje vaje — sploh kar imajo in premorejo ljudje najlepšega in najboljšega, vse mora na dan, zlasti morajo razne umetnosti pomagati slaviti kraljevo navzočnost. V najlepši, praznični obleki gredo mu nasproti, ne obgovarjajo ga z navadnimi besedami, temuč z najizbranejšimi, zagotavljajo mu večno, neomahljivo zvestobo — kri in življenje mu obetajo. — No, vse prav in dobro. Najvišemu posvetnemu gospodarju gre tudi največa čast, največe spoštovanje — ali kaj so vsi posvetni kralji in cesarji v primeri z Onim, ki je kralj vseh kraljev — a fortiori m o r a m o sklepati, da je za cerkev, za službo božjo najbolje, kar imamo, prav za prav še mnogo preslabo! Saj nas pride pri vsaki sv. maši obiskat kralj nebes in zemlje — kolika bi morala biti naša gorečnost pripraviti mu spodobno stanovanje, kolika bi morala biti navdušenost

Digitized by Google

in skrb slaviti Njegovo navzočnost! Vnemarnost in malomarnost bila bi najhujše spričevalo, da Ga n e ljubimo — a kdor ne ljubi našega Gospoda — anathema sit! pravi apostelj. Quantum potes, tantum aude, quia maior omni laude . . .

„To se ume samo ob sebi", porečeš, „kdo temu vgovarja"? Bog te vsliši! — pojdi poslušat, kje najdeš n a j s l a b š o glasbo? Po vaških krčmah in — ne zamerite! — po cerkvah!! Ali bi se upali nastopiti pri kakošni veselici s petjem in godbo, kakeršno nahajamo v c e r k v a h le prepogostoma? Torej: kar je preslabo za ljudi, bodi dobro za — Boga! kar je preslabo za veselično dvorano, bodi dobro za cerkev! Narobe svet!

Glasba v cerkvi bodi torej zares lepa, k o l i k e r m o g o č e d o v r š e n a, in dolžnost imamo vsak po svoji moči skrbeti in delati v ta namen — quantum potes!

Teoretično, upam, da smo v tem vsi edini, res, rad bi poznal onega, ki bi se upal ta stavek ovreči! Dalje!

Pri pripravah za kraljev sprejem ne bodemo gledali tako zelo na to, kaj n a m vgaja, saj bi ne delali z a s e, temuč za to, da kralja spodobno počastimo, da n j e m u veselje napravimo. Ko bi imelo kaj tacega, kar je sicer n a m posebno po všeči, kralja ž a l i t i, gotovo bodemo s v o j o k u s zatajili, ako ga — ljubimo. Kako bodemo veseli, ako bi nam kak „adjutant" „izdal", kaj vladar najraji vidi, kaj mu je najbolj po godu; koliker nam bo le mogoče, se bodemo po tem ravnali, ako ga ljubimo. Da, ako bi nam bilo vkazano, popolnoma vse slavnosti opustiti, ter v kak dober namen obrniti, kar bi bili za iste potrositi namenili — vbogali bodemo, dasi morda s težkim srcem.

V cerkvi sprejemamo Boga samega, Njemu na čast donijo naši glasovi. Ako Ga ljubimo, ne bodemo se vedno popraševali, kaj vgaja n a m, temuč skrbeli bodemo vse tako vrediti, kaker O n želi, varovali se bodemo vsega, kar bi ga vtegnilo žaliti. Isto nam mora biti v skrbi tudi, če gledamo samo na to, kaj nam veleva naša lastna korist. Vemo, da je Bog naš absolutni gospodar, v Njegovih rokah je naša sreča in nesreča, časna in večna; ali nismo prisiljeni sklepati, da je popolnoma ob pamet oni, ki se ne boji Boga — zaničevati! Huda beseda, pa bo kmalu jasna in opravičena. — Bog nam ne razodeva svoje volje dandanes (navadno) neposredno, temuč postavil je sveto cerkev. Ta je nam edini avtentični tolmač božje volje. „Karkoli boš zavezal i. t. d." in „Kdor vas posluša i. t. d." so glede te trditve n e o v r g l j i v e priče. Vsa naša sreča in nesreča je torej odvisna od tega, kako smo sv. cerkvi pokorni. Vprašam: Ali je mogoče, da bi bila Bogu prijetna naša glasba v cerkvi, ako pri tem preziramo, oziroma zaničujemo v k a z e sv. cerkve?! „Kdor vas zaničuje, mene zaničuje!" Kristijan, ki ve, koliko truda in trpljenja je stala našega Zveličarja vstanovitev sv. cerkve, kristijan, ki ve o neskončni ljubezni božji do „neveste Kristusove",

Digitized by Google

mora spoznati, da ima najmanja stvarica, zavkazana od svete cerkve in vestno izvršena, pred Bogom večo veljavo, kaker vsa človeška dela — po „svoji glavi“!! Ali so potem pravi prijatelji „slovenskega naroda“ oni, ki uče, naj preziramo jasne določbe sv. cerkve glede liturgične glasbe? Ali ni, kaker bi rekli: nočemo, da bi bila naša cerkvena glasba Bogu prijetna, nočemo, da bi bila naša slava, katero v cerkvi Bogu prepevamo, dopadljiva v bozjih rečeh! Nočem soditi tega, kar so nasprotniki pisali o cerkveni glasbi, svojeglavno preziraje, kar nam sv. cerkev glede iste naroča, bodisi, da so oni spisi „temerarii, piarum aurium offensivi“, ali karkoli, toliko vem, da je prišel Savel ob kraljestvo, ker je po „svoji glavi“ hotel vole Bogu darovati, zoper voljo božjo — njemu se je sicer b o l j e zdelo — a: oboedientiam volo, non sacrificium! Melior est enim oboedientia, quam victimae, et auscultare magis, quam offerre adipem arietum. I. Reg. 15. 22.

Popolnoma nerazumljivo mi je, kako je mogoče ljudem, ki vender hočejo biti pokorni otroci sv. cerkve, smešiti, zaničevati, da celo — preklinjati (kar se je vse resnično godilo javno — po časnikih) one, ki se trudijo, da bi bila naša glasba v cerkvi pokorna določbam sv. cerkve in vsled tega Bogu dopadljiva! Morda se bojijo, da bi taka glasba božjega blagoslova na slovensko ljudstvo priklicala!

Isto, kar sem pisal o „slavi“, katero dajamo Bogu z glasbo, velja v še obilnejši meri, ako Boga česa prosimo. Analogijo s posvetnim kraljem izpelji sam! K o l i k o je odvisno od tega, ali so naše prošnje Bogu prijetne, ali ne! Ako ga pa prosimo tako, kaker nas je sv. cerkev naučila, ali kaker nam ona naroča, vslišal nas bode vže zarad sv. cerkve. In kdor uči, da bode Bog r a j i naše prošnje vslišal, ako prosimo tako, kaker sv. cerkev n o č e, kaker ona prepoveduje, ali je pri čisti pameti?

Mislim vedno na glasbo v cerkvi. Zahtevam torej, da bodi ista v cerkvi koliker mogoče dostojna, sicer: maledictus, qui facit opus Dei negligenter! Držati se nam je vselej tega, kar določuje sv. cerkev, in sicer „učeča cerkev“, ker je to edina legitimna avktoriteta. Preziranje ali celo zaničevanje od Boga postavljene oblasti Bogu nikoli prijetno biti ne more. Ne čudite se, da eno reč dvakrat povem, saj bo še tako — premalo pomagalo.

V vsaki hiši, v vsaki družini mora biti en gospodar, ki ima zadnjo, odločilno besedo. Kdo ima v sv. cerkvi odločilno besedo, kdo je gospodar, nam je znano, a podložnim treba vbogati — v vsaki družini! Mnenje hlapca, in bodi si tudi b o l j e od gospodarjevega, ni še merodajno, še le, če gospodar temu mnenju pritrdi, postane „pravomočno“ za družino. Primero razumete.

Ni nam gledati, katerega mnenja so glede cerkvene glasbe

Digitized by Google

nekateri časniki (ki niso — mej nami rečeno — v nobenem posebnem „kreditu“ pri naših p r a v i h viših duhovnih pastirjih). Ti vender niso „gospodarji“ v sv. cerkvi, zato nam ne smejo za zlo vzeti, ako nam njihova „avktoriteta“ zadosti ne imponuje. Prav po pameti moramo prej počakati, in kedar bo oni, ki ima v sv. cerkvi „prvo besedo“, pritrdil temu, kar oni časniki glede cerkvene glasbe menijo — o, potem bodemo vsi pristaši „Rimskega Katolika“ p r v i ki se bodemo sè sveto navdušenostjo trudili to „mnenje“ izvršiti. Dokler pa pravni oblastniki drugače uče, ne moremo, ne smemo, nbčemo! Pa brez zamere! kdor je zadosti hladnokrven, bode razumel, da je prav tako.

Glasba nima sama ob sebi v cerkvi nobene pravice, temuč prišla je vanjo le povabljena v gotov, vže n a p r e j d o l o č e n namen (o koralu ne govorim, menim figuralno glasbo). Tudi na ženitnino, ali k pogrebu povabijo včasih godce, ali vsled tega nimajo še pravice gosti, kar bi hoteli in kaker bi hoteli, nego samo take komade, ki se strinjajo z namenom v a b i l c a. Godci na plesišči morajo se ravnati po namenu onih, ki so jih naprosili — gosti morajo okrogle in poskočne — pri tem imajo pa vender še mnogo p r o s t o s t i, mnogo je še nedoločenega. Ali je godcev malo ali mnogo, ali so godala na sapo, ali na strune, skladbe smejo biti tega ali onega skladatelja — da le namenu zadostijo, Ako pa ravnatelj, ki jih je poklical, vkaže: kvadriljo! ne smejo več igrati „valčeka“, ali „polke“ — sicer pa smejo še vedno izbrati skladbo tega ali onega skladatelja, veče ali manje umetniške vrednosti, da je le „kvadrilja“, kaker želi oni, ki jih je naročil. Pri pogrebih smejo tudi igrati razne komade, raznih skladateljev, razne vrednosti, da se le vjemajo z namenom, iz katerega so najeti. Ako se jim pa naroči: ravno to morate — morajo se vdati, sicer se jim da „laufpas“. Primera je zopet jasna. V cerkvi mora se pokoriti glasba popolnoma namenu, iz katerega je povabljena, ta je pa — menda ne bo treba še le dokazovati — isti, kaker namen službe božje sploh: Boga častiti, slaviti, moliti, zahvaljevati se Mu, prositi Ga odpuščenja in vsega, česar potrebujemo. Kedar sv. cerkev nič druzega ne zavkazuje, je glasba prosta glede vsega — le namenu, iz katerega je v cerkvi, mora se pokoriti. Kaker hitro pa sv. cerkev še kaj posebe odloči (katera godala se smejo rabiti, dotični tekst i. t. d.), mora se glasba akomodovati tudi tem specijalnim določbam. To pravilo velja na plesišči — in v cerkvi tudi, pravilo namreč, da se mora, kdor je najet, ravnati po volji in po namenu onega, ki ga najme. Ne čudite se, ako spravljam v zvezo cerkev s plesiščem, primero in „argumentovanje“ moram pač tako izbrati, da me bode razumel današnji s v e t.

Nihče se pa ne boj, da morda ne bode mogoče „izpeljati,“ kar sv. cerkev zahteva, saj je modra in dobra mati, ki nam

Digitized by Google

gotovo ne bode naložila bremena, katerega bi nositi ne mogli, ali ki bi nam celo „zdravje spodkopalo.“ Okvirja umetnosti in cerkvenih vkazov res ne smemo prekoračiti, ali ta okvir je tako širok, da imajo v njem prostora v s i, ki so dobre volje. Nihče pa ne more zahtevati, da bi se moralo, ali pa smelo na koru grešiti zoper pravila glasbe same na sebi, nihče ne bode mogel odobravati, ako vidi glasbo v nasprotji z dotičnim tekstom ali sè svetim krajem: noben pameten človek ne bode smel trditi, da sme glasba v cerkvi nasprotovati namenu službe božje in odločnim vkazom sv. cerkve — saj ni glasba v cerkvi s a m a s e b i namen, glasba sama na sebi in zarad poslušalcev se goji po — koncertih in „konservatorjih“.

Rekel sem, da je okvir cerkvene glasbe — širok. Sv. cerkev ni nikoli ničesar zavkazovala glede veče ali manje „težave“, glede veče ali manje umetnije (tudi slike niso vse Rafaelove, a cerkve d o s t o j n e morajo biti vse. in samo ob sebi se razume, da smo dolžni p o t r u d i t i se, koliker mogoče) — hočeš možki zbor, ali mešani zbor, ljudsko petje, ali samo na koru, enoglasno, dvoglasno ali večglasno, z orgljami ali „na suhem“, ali celo „z orkestro“ — v s e t o s m e š — ali se moremo pritoževati, da imamo prostosti premalo? V s e to je dovoljeno, v s e to tudi negujejo po razmerah pravi prijatelji cerkvene glasbe, ki se navadno zbirajo pod zastavo „cecilijanskih društev“ — glej pravila! — in kje je še kak vzrok, da bi jih še po strani gledali, ako se glasi sè sedeža sv. Petra glas: Želim, da bi se glasba v cerkvi po celem svetu prerodila v smislu imenovanih društev?

Umetnosti so v cerkvi — dekle, ki se imajo pokoriti pravemu gospodarju — pri tem pa morajo ostati — umetnosti, in ravno v cerkvi naj razvijejo svoje peroti (kaker vidimo, so tudi). Sv. cerkev je d o b r a mati, od nje se nam nikoli ni bati n i č h u d e g a. Sv. cerkev je tudi m o d r a, od sv. Duha razsvitljena, da vedno in brez skrbi s v o j razum podvržemo, da, to m o r a m o celo, ako hočemo biti d o b r i otroci sv. cerkve. To je naše stališče. Ne rabim „pluralis maiestaticus“ — sem premajhen za to, pravim „naše“, ker nisem osamljen, temuč le nekak „govornik“ ki pojasnjuje, ali ki se vsaj prizadeva pojasniti stališče in nazore cele odločno katoliške stranke. Praviš: ta nauk je trd, kdo ga bode poslušal? Vem, da bo zlasti v današnjem veku „der Lehr- und Lern f r e i h e i t“ marsikdo z glavo majal, a pomagati mu ne morem. Dokaži, da ni res, kar sem pisal, pa z razlogi, ki morajo biti tehtnejši od navedenih! Do tedaj pa upam, da bodemo vsi ene in sicer „prave pameti“. Bog daj!

Digitized by Google

Revolucijonarno gibanje na Ruskem. – Nihilizem.

> Logike ima ruska vlada malo. Politična vzgoja vsega ljudstva je zanemarjena; zaradi tega gre vse nasproti krvavi revoluciji.
>
> Ivan Golovin.
> Bivši minister ruski.

Revolucijonarno gibanje na Ruskem ni bilo za raznih dob svojega razvoja isto po vzrokih, sredstvih in končnih namenih. Bilo je različno. Zato pa tudi tirja za razne dobe različnih opredelitev, različnih imen.

Po našem spoznanji se v revolucijonarnem gibanji na Ruskem v ravno preteklih sto in štiridesetih letih kažejo tri dobe, različne bodisi po sredstvih ali namenih. Prva doba obsega čas od vladanja carice Katarine II. do smrti Nikolaja I. l. 1855. Druga doba sega od l. 1855. do silovite smrti Aleksandra II. l. 1881. Tretja doba traja še. To razdelitev podpremo z razlogi.

I. Doba čisto političnega revolucijonarnega gibanja.

Znano je, kako so francoski enciklopedisti Voltaire. Diderot, d' Alembert dražili po svojih spisih in ščuvali ljudstva proti svojim vladarjem in sploh proti vsaki postavni oblasti. Kaker vsi evropski tedajni vladarji, bila je tudi Katarina II tako zaslepljena, da je te najhujše nasprotnike svoje k sebi vabila, podpirala, oboževala . . . . Njihovi spisi so se širili po Rusiji in olikani, posebno plemenitaški stanovi, so jih hlastno požirali.

Masonske lože so se snovale, da, leta 1761 je bila Katarina sama pokroviteljica neke lože in se je skrivaj vdeleževala masonskih sej. Ti so začeli rivolucijonarna načela, zajeta iz francoskih enciklopedistov, širiti tudi mej niže stanove.[1]) A kmalu je začela ruska despotična vlada spoznavati svojo neprevidnost: Katarina je l. 1792 vkazala zapreti vse masonske lože. Tudi car Pavel I. je prepovedal za svoje carstvo vsa tajna društva — posebno masonstvo. Radi tega so masoni vže tedaj začeli, kaker priča njih kronika „Acta Latomorum“, rovati proti

[1]) Herzen. Du developpement des Idees revolutionnaires en Russie. Londres 1853. Thun: Geschichte der revolutionären Bewegung in Russland. Leipzig 1883.

Digitized by Google

carskemu dvoru in ministrom. A vkljubu carskim prepovedim je vender masonstvo životarilo, posebno v peterburški kadetni šoli pod vodstvom Boebera. Ko je Aleksander I, gojenec jakobinca La Harpe, stopil na prestol, ga je koj Boeber premotil, da je masonstvo človeštvu zelo koristna vstanova. Leta 1803. je bilo masonom dovoljeno osnavljati lože.[1]) Od tedaj se je naglo širilo. Leta 1820 je bilo vže 30 lož, v njih 1600 „bratov" iz najvplivnejših stanov. Začele so se v vseh društvih govoriti in povdarjati pravice posameznega človeka, fraze o prostosti in bratstvu vseh ljudij v zmislu masonstva, ki zanika vse dolžnosti, vsako avktoriteto. Kopernenje po veči svobodi se je užgalo posebno v častnikih, ki so se bojevali po letu 1812 proti Napoleonu in ga premagali, ki so z lastnimi očmi videli, z lastnim srcem občutili veselje in radost od krutega Napoleonevega despotizma rešene zapadne Evrope.

Videli so na zapadu večo svobodo vstanov, svobodo govora; da, oni so rešili Evropo despotizma — a vrnivši se domov, našli so despotizem! Druge reševati, osvobojevati, a sam ne biti rešen, svoboden — je britko . . . . Mnogim blagomiselnim se je gabila tudi korupcija in brezobzirna samovolja vladnega činovništva. Aleksander I. je odpravil sužnost v Estlandiji, v Livlandiji, Kurlandiji — a v sami Rusiji tega ni hotel. Dal je Poljakom vstavo — a Rusom ne. V Rusih, posebno v viših, zavednih krogih je začelo vreti.

Da bi priborili tudi Rusiji evropsko vstavo in delovali za zboljšanje ruskega činovništva, so leta 1813. nekateri častniki carske straže osnovali društvo po vzgledu nemškega „Tugendbunda" in so je krstili „zaveza vernih in pravih sinov domovine". Kasneje je bilo to društvo prekrščeno v „tajno zavezo". Tudi njih težnja ni bila več vstava, ampak država po vzgledu Svice in amerikanskih zjedinjenih držav. Načelnik temu društvu je bil knez Aleksander Trubeckoj, ki se je nekdaj junaški bojeval pri Borodinu in Kulmu. Glavni stebri „tajne zaveze" so bili polkovnik viatskega polka, protestant Pestel[2]), Sergej Murajev Apostol, oberstleutenant černigovskega regimenta, Konrad Rilejev, artelerijski častnik in na zadnje tajnik „rusko-amerikanskega društva". Leta 1825. se je pridružilo „tajni zavezi" tudi društvo „sojediniennye Slovanie". Kaker se je iz kasnejše preiskave zvedelo, so leta 1817 udje te zaveze obsodili Aleksandra I. v smrt. Kapitan Jakuhin se je ponudil, da ga vmori. Vmor se pa ni niti poskusil. Zakaj, se ne ve. Dasi je bilo vse tajno, vender Aleksander I. je moral slutiti, da vre v sami carski straži nekaj proti njemu; kajti nenadoma pošlje l. 1821. iz Ljubljane,

[1]) Zalenski: Historyczny Rozwój Nihilizma. Przegląd powszechny.

[2]) Pestel je tudi v svojem spisu „Ruskaja pravda" načrtal namen društva.

Digitized by Google

kjer je bil shod vladarjev, vkaz v Petrograd, da naj se osnuje tajna policija, ki bi pazila carsko stražo. A zarote ni bilo konec. Da, društvo sklene vnovič vmoriti cesarja. Določen je bil mesec maj 1826, ko bi bile manovre v južni Rusiji. Do tedaj so se hoteli revolucijonarji pripraviti, da bi po vmoru preprečili nastop novega carja. A nepričakovano vmre Aleksander vže l. 1825. prvega decembra. Revolucijonarji niso bili pripravljeni, a bali so se, da bi se despotizem zopet stalno ne vtrdil, ako bi ne vporabili te prilike. Niže vojaštvo pa ni bilo dosti obdelano za vpor, še manje pa ljudstvo. Da bi je vender v naglici pridobili za svoje namere, so širili vest, da Nikolaj, drugi sin Aleksandra I, novi car, ni postaven, ampak Konštantin; torej se morajo vzdigniti proti Nikolaju. A v resnici je bil Nikolaj postaven car, kajti Konštantin se je bil prostovoljno prestolu odpovedal, česar pa ljudstvo ni vedelo. Zatorej je bilo zbegano, in tako tudi vojaštvo. Nekateri regimenti so potegnili z revolucijonarji. in Nikolaj se jim postavi sè svojimi zvestimi v bran. Posrečilo se mu je, da jih je premagal. Okoli 120 je bilo poslanih v Sibirijo, ali vrženih v ječo. Pestel pa. Murajev, Rilejev, Bestužejev, Katovski so bili obešeni. Njih trupla so pokopali v skupen grob, čez grob so speljali Nevo, da bi se vničil vsak sled za njimi. Golovin trdi, da so jih odpeljali v ladiji in potopili v morje. Ti revolucinarji se imenujejo v zgodovini „dekabristi“ po ruskem „dekaber“ (december) — ker so se v meseci decembru vprli.

Nikolaj, razjarjen od revolucijonarskega vpora, in spoznavši, da je to gibanje pognalo iz zapadnih idej, je hotel „sveto Rusijo“ čisto ločiti od „gnjilega“ zapada. Da bi zabranil potovanje na zapad, prepovedal je dajati potne liste. Ničesar se ni več smelo tiskati brez dovoljenja carske c e n z u r e. Vsaka besedica, le količkaj sumljiva, se je nevsmiljeno prečrtala. A širijo ljudje ne le sè spisi, ampak tudi z govorom lehko svoje nazore; zato je nastavil po vseh mestih, trgih in vaseh svoje o g l e d u h e. Gorje mu, kdor je le količkaj kritikoval vlado ali izrazil željo po veči prostosti! Trumoma jih je pošiljal v — S i b i r i j o, in mej njimi nebroj najbolj nadarjenih mladeničev, gimnazijcev, vseučiliščnikov. Da bi svojim Rusom pokazal, kaj tudi njih čaka, ako se mu vprejo, maščeval se je trinoško nad P o l j a k i l. 1831.

S takimi nenaravnimi sredstvi je hotel Nikolaj zatreti v Rusih spočete revolucijonarne težnje! . . . V resnici si je nakopal še hujših političnih smrtnih sovražnikov. Olikani možje, neodvisni in celo odvisni od carja, so vsaj skrivaj s i m p a t i z o v a l i z dekabristi, smatrali je za — mučenike. Ostro oko so imeli na mejah stražniki, a vender so se v t i h o t a p l j a l i revolucijonarni in socijalistični spisi iz zapada. Ovena, St. Simona, Leroux-a. Fouriere-a, Blanc-a, Lassale-a so skrivaj željno prebirali in tolmačili posebno po salonih v Moskvi, v Petrogradu, kjer so imeli tedaj največ vpliva Ogarov, Aksakov, Katkov, pred

Digitized by Google

vsemi pa Herzen in Bakunin. Ravno tako so kritike carske vlade, satirične pesmi proti nji v rokopisih romale od rok do rok. Ta tajnost je dajala enakim spisom še večo moč. A tudi domača literatura je jela vkljubu ostri cenzuri širiti nezadovoljstvo; kajti cenzura ni mogla prečrtati, kar je bilo med vrstami, kaker je pisan n. pr. Gogoljev „Revizor", kjer se smeši carsko činovništvo; dalje posebno „Karmanyj slovar". naučni slovnik v — liberalnem zmislu. Širili so tudi indirektno ocenjujoč revolucijonarne spise zapadnih pisateljev, in navajajoč tu in tam bolj pikantna mesta, ali pa prelagajoč jih pod različnimi pretvezami, n. pr. dela George Sand, Dickensa. Dostikrat je cenzura tudi nehote pregledala ostre obsodbe ruske vlade. Tako n. pr. je pisal tedaj Čadajev v Teleskopu: „Rusija ni nikdar še po človeško bivala. Ona je črna pega v civilizaciji in more biti v svarilen zgled ostali Evropi. Njena preteklost — brez sadu, njena sedajnost brez — vrednosti, bodočnosti po teh razmerah si ne more dobre obetati." Vstavljeno je bilo sicer izdajanje, a kar je bilo izdano, je bilo izdano, in nezadovoljni življi so se po teh izjavah še bolj vpogumili. Še bolj je rasla nevolja proti despotizmu po nesrečni krimski vojski. Od tedaj je tudi mej ljudstvom car zgubil veliko veljave; začeli so smatrati tudi njega le za navadnega vmrljivega — človeka.

Vse je kipelo v Rusiji, vse grozilo, da bruhne dan na dan, nezadovoljnost povsod. Tu vmrje nenadoma Nikolaj l. 1855. Vse se je oddahnilo. Herzen je naznanil Nikolajevo smrt svojim prijateljem na „roza-papirji". Vse je upalo oduška od novega carja Aleksandra II.

Do tukaj sega doba revolucije bolj čisto političnih teženj. Doslej niso hoteli revolucijonarji tudi vere vničiti ali države sploh, ampak želeli so si le drugačne državne oblike, vstave ali republike, želeli veče svobode v govoru in pisanji. Do l. 1855. se je rusko društvo, tudi olikano, držalo vere in bilo o njej vsaj radi tradicij prepričano, ker je posebno Nikolaj, koliker mu je bilo mogoče, branil, da bi Rusi kaj boljšega ne spoznali, pa tudi da bi jih ne okužila skrajna anarhistična in brezverska načela sè zapada.

II. Doba skrajnega anarhizma političnega in verskega — doba nihilizma.

Ko je Aleksander II. stopil na prestol, je spoznal, da mora dati svojim podložnim nekaj oduška, nekaj več svobode v govoru in pisanji, v vzgoji, v občevanji! Vsaj previdnost je tako svetovala, ker zdelo se je, da si drugače ne more vtrditi stališča. In res, dal je Rusom oduška, a večinoma takega, da je v ljudstvu nezadovoljnost še bolj rasla, kar je bilo zanj tem ne-

Digitized by Google

varniše, ker revolucijonarji so začeli v tej dobi zametati tudi vero, Boga, posmrtnost.

Aleksander je osvobodil kmetski stan. Kazal je odločno voljo prevstrojiti posebno svoje činovništvo, ki je bilo radi svoje drznosti in korupcije najbolj krivo revolucijonarstva. Vender tu ni imel pravega vspeha, ker ni bil način pravi, kaker so priznali tudi sami vladni listi ruski — po Aleksandrovi smrti. Kmetje so morali izplačati precejšne svote prejšnjim gospodarjem: bili so pred sužnji srednjeveški — a spremenili so se v sužnje moderne — v dolžnike. Glede činovništva se reforme niso izvrševale. Na Ruskem se postave dajejo, a malokdaj se povsod in vselej izvršujejo, izzimši proti katoličanom. Pagane, pravi Golovin Ivan, bivši minister ruski, pusti ruska vlada raje v miru glede vere nego — katoličane.[1])

Da bi vmiril vporne duhove, je koj po nastopu zapovedal, da bodi cenzura milejša, straže na mejah so začeli puščati v Rusijo tudi liberalne, celo revolucijonarno navdihnjene spise. Dovolil je profesorjem na vseučiliščih, gimnazijah večo prostost v predavanji, po vzgledu zapada. Dovolil je tudi ruski mladeži učiti se na zapadnih učiliščih . . . potni list se je dobil brez posebnega truda. Rusi, popred siloma priklenjeni na dom, so se mladi in stari kar trupoma vsipali čez mejo na zapad, kjer se je ravno tedaj bujno razcvitala revolucija pod Cavour-jem, Garibaldi-jem itd. kjer se je „mlada“ Italija porajala in prestole podirala ne oziraje se ne na božje ne naravno pravo, kjer se je povsod na vseučiliščih predaval materijalizem, darvinizem brezvestno. Ruska mladina je te nazore srebala in primerjala, kako je vse — drugače doma, v Rusiji Ker ruska vera kot taka se ne more braniti proti vgovorom, kakeršne pozna zapadni brezverec, je ruska mladina kmalu zgubila — vero. Začeli so jo smatrati le za predsodek „glupih mužikov“. Rusi so se tedaj začeli na zapadnih učiliščih učiti le pod vplivom darvinizma kemije, matematike, prirodoslovja. Le te vednosti so jim nekaj veljale — zgodovino, filozofijo so prezirali. S tem znamenjem v glavi in z revolucijonarnimi brošurami v žepih so se vračali mladi možje domov . . . .

Aleksander II je hotel res biti „napreden“ in osnoval je vseučilišča tudi za ženske, v Petrogradu, Moskvi, Odesi, Kijevu. Najraje so se posvečevale medicini, prirodoslovju, a to se jim je predavalo po Darwinu, Büchnerju.

Več prostosti ni dovolil Aleksander Rusom, najmanj pa v vstavi. Mladi možje, ki so se povrnili sè zapadnih učilišč brez vere, pod vtisom še porajajoče se — „mlade Italije“, nezadovoljni z despotizmom, so osnovali društvo **„mlada Rusija“** okolu

[1]) Golovin „Der rusische Nihilismus. Leipzig. 1880.

Digitized by Google

leta 1859, da bi pripravljali pot političnemu prevratu. Povsod se je jelo vpiti: „napredek", „izobraženost", „osveta", „svoboda"!! Tedaj je bila „moda", da so se tudi celo najviši činovniki kazali malo „liberalne" — „svobodoljubne" . . . . V to in enaka društva so se najrajši vpisovali vseučiliščniki, posebno — medicinke.

Kar ni vže zadosti kipelo v teh mladih prsih, dražili in ščuvali so jih proti vladi še izseljenci, ki so bodisi prostovoljno ali prisiljeni zapustili Rusijo. Naseljeni so bili večinoma v Parizu, Genfu, Londonu. Največ vpliva sta imela na te duhove Herzen in Bakunin.

Aleksander Herzen je bil vkljub svojemu nemškemu imenu — pravi Rus. Bil je nezakonski sin kneza Jakovljeva. Ta mu je dal nemško ime Herzen. Na smrtni postelji mu je oče zapustil okolu — jeden milijon denarja. Herzen je bil divje narave. Vže kot dijak je zbiral okolo sebe „svobodomiselno" mladež. Pregnali so ga v Permo. Koprneč po veči svobodi šel je na zapad l. 1847, najprej v Nemčijo. Tu je občeval z vodjami socijalističnega gibanja. Od tod je šel v Italijo, Švico. Bil je ateist. Golovin[1]) pravi o njem: ko sem mu Newtonovo mnenje navel, da je moral le Bog, neko večno bitje, prvi zagibati planete, mi je odgovoril: „Torej je Bog centropetalna moč". Glede nesmrtnosti duše mi je rekel: „Kaj naj nas preživi?!" V Nizzi je izdal brošuro: „Razvoj revolucijonarne ideje". Ruska vlada ga je pozvala domov. Ni šel. Vlada mu je zasegla v banki nakaznico na znano svoto. Občeval je s Proudhonom. Njegovega sina je podučeval Karl Vogt. Vstopil je v evropejski demokratični komitat. Leta 1851 je šel v London. Vstanovil je tiskarno. Tu je deloval do l. 1865. Pisal je prirodoslovne, politične, socijalne razprave, in celo kupo brošur o zgodovini revolucije, o bednem stanji in sužnosti v Rusiji. Podpiran od Bakunina, Ogareva, je začel izdajati časopis „Kolokol". V tem je spočetka z navdušenjem pozdravljal reforme Aleksandra II. a ko je po njegovem mnenji ostal le na pol poti, začel je kritikovati vse, kar se je v Rusiji godilo, vse razmere, vero, vlado, spravljal na dan vse blato iz ruskih vladnih krogov. Bil je v vsem dobro podučen. Sotrudnikov je imel celo v obližji carjevem. Dostikrat so o vkazih vedeli popred v Londonu, kaker v Petrogradu. List je bil znamenit.

Skrivaj so ga vnašali na Rusko. Posebno mladina ga je kar požirala. Golovin pravi, da posamezne številke tega lista so se prodajale — po 200 rubljev! Kasneje so ga za rabo cesarjevo zopet tiskali izpustivši najpikrejša mesta. Od leta 1857—1862 je bil ta „genijalen emigrant" apostelj ruske mladine. Iz Lon-

[1]) Golovin. Der Russische Nihilismus str. 66.

Digitized by Google

dona je šel v Genovo od tod v Pariz, kjer je vmrl l. 1870. Pokopan je v Nizzi na — neblagoslovljenem pokopališči. Herzen je bil teoričen revolucijonar, Bakunin pa praktičen.

Bakunin velja za osnovatelja — internacijonale. S koliko pravico, bomo videli. Rojen je bil l. 1814 v tverski guberniji. Bil je gojenec cesarske artilerijske šole. Kot častnik je zapustil Rusijo ter šel v Berolin. Tu je poslušal Hegelja. Bil je ateist — priča Golovin. Od tod je šel v Draždane, Pariz, Bruselj. V Švici je izdal komunističen spis. Pozvali so ga zato v Petrograd. Ni šel. Zgubil je vse državne pravice. Seznanil se je z redaktorji radikalnega lista „Reform" — Georg Sand, Schölcher-jem. L. 1847, na obletnico poljske revolucije, je iskreno zagovarjal vpor Poljakov proti Nikolaju. Pregnan je bil iz Francije, ker je v govoru imenoval Nikolaja „roparja, morivca". Doma so mu zasegli še premoženje. Minister Flacon se je izrazil: Francija bi se ne dala vladati, ako bi imela 300 Bakuninov. Po naročilu Flacona je šel burit duhove na Nemško. Vdeležil se je l. 1849. panslavističnega shoda v Pragi. Sodeloval je v vseh revolucijah v Berolinu, v Lipskem, Frankfurtu, Draždanih. Vjeli so ga, zaprli na Königstein, v smrt obsodili, a pomilostili ga in izdali Avstriji. Ta ga je zopet obsodila na vešala, a ne izvršila obsodbe; izročila ga je v verige vkovanega Rusiji. Tu so ga zaprli v Schlüsselburgu, potem pa pregnali v izhodno Sibirijo. Od tod je vtekel v Japan. Za njegovo glavo je ruska vlada obljubila 10.000 srebernih rubljev. Iz Japana je šel v Kalifornijo, od tod v London, iz Londona je prišel čez Dansko zopet v Pariz. Ruska vlada ga je obsodila v večno prognanstvo. V „Figar-u" je obelodanil svoj političen katekizem. V spisu „Načela revolucijska" pravi: „Priznavam le vničevanje — sredstva morejo biti najrazličnejša: strup, bodalo, knuta. Revolucija posvečuje vse — brez razločka . . . . Da pridemo do tamnega **„vsevničenja"**, je prvi pogoj tolpa razbojnikov, da se lotijo vsega, da le v strah spravijo oblastnike in slepe ljudstvo, dokler ne verujejo v zmagoslavje — revolucije."

Iz Pariza je šel Bakunin v Švico, od tod v Italijo . . . . Vmrl je v Brnu l. 1876 v — bolnišnici.

Šad teh idej se je kmalu pokazal. Leta 1861 so začele politične demonstracije po vseučiliščih. Predno so se vdušile, je kri tekla. Vjet je bil prof. Mihajlov, vodja dijaškega gibanja, mož skrajnih socijalističnih nazorov. Mnogi so bili obsojeni v ječo ali v prognanstvo, „mlada Rusija" — je dobila sijaj mučeništva. V tistem času so iztaknili revolucijonarno društvo sestavljeno iz častnikov samega generalnega štaba v Petrogradu. V zimi 1861. je plemstvo na shodih v Moskvi in Smolensku tirjalo od cesarja vstavo — kaker jo je dal Finlandiji. O tem ni hotel Aleksander ničesar vedeti, da, poostril je cenzuro, zaprl več tiskarn, nekatere preočitne revolucijonarje

Digitized by Google

poslal v Sibirjo, druge velel postreliti, pobesiti .... Svoboda se je zopet skoro tako skrčila, kaker za časa Nikolaja. Nezadovoljnost pa seveda bila je še veča, ker po domači liberalni vzgoji in po zapadnem revolucijarnem vplivu so se želje po svoboščinah še bolj pomnožile; a vera, ki dovoljuje le postavna moralna sredstva, je zginila izmej omikanih stanov.

Dalje.

Ig. Kralj.

POLITIČNI ODDELEK.

Dopis iz Italije.

Srce mora človeka boleti, kedar piše o verskih razmerah v sedanji Italiji. Kaj in kako je pri nas na te strani, lahko vidi vsak, kdor le površno pogleda v Italijo. Odkar so sv. Očetu Rim vgrabili, postal je isti Rim in cela Italija pozorišče najsurovejše ter najpodlejše vojske, katero prekucijske moči neprenehoma bijejo proti najsvetejšemu pravu, ki je vteleseno v Vatikanskem jetniku.

Kjer le morejo, naši gospodarji nadlegujejo in zatirajo cerkev, in nič jih bolj ne veseli nego če prizadenejo zopet kako novo žalost sv. Očetu. A da se framasonsko časnikarstvo, tako zelo razvito v Italiji, pod vladnim zaščitom in od vlade plačano, z nesramno brezobzirnostjo in lažnjivostjo vedno vanj zaganja, to se razume samo po sebi. Koliko tiskanih in narisanih psovk je vsaki dan naperjenih proti njemu, katere bi morala vlada preprečiti in prepovedati, pa pusti, da se trosijo mej ljudstvo in je polagoma odvračajo od sv. Očeta!

Sicer pa, kako se godi Vatikanskemu jetniku, je znano vsakemu katoliku, ki se le količkaj zanima za svojega Očeta. Sam je vže večkrat s žalostnim glasom, z besedo in pismom, kratko, a živo slikal in vesoljnemu katoličanstvu oznanjal, v kako pomilovalnih razmerah živi v lastnem mestu, in koliko v resnici veljajo širokoustne obljube, katere je vlada zagotovila z zakonom „delle guarentigie". Ni mi torej treba več o tem govoriti.

A kaj se godi mnogoštevilnim našim škofom? Vsak izvoljenec mora, prej ko zasede svoj prestol čakati kraljevega „exequatur", a tega, zarad globokega spoštovanja in brezmejne vdanosti do sv. Očeta, pričakuje mnogokrat zastonj. Sam novi pravosodni minister je izjavil nedavno v državni zbornici, da je več škofij, ki vže po štiri leta zaman čakajo svojega višega duhov-

Digitized by Google

nega pastirja. Seveda, ako je novoimenovani le količkaj storil, spisal ali govoril nevsečnega našim gospodarjem, potem mu ni pričakovati dovoljenja za zasedanje svoje škofije. A kaj še! Propali minister Zanardelli je namerjaval predložiti zbornici načrt zakona, kateri bi bil dal vladi oblast škofom vže dovoljeni „exequatur“ preklicati, ter jih z njih stolov tirati; a hvala Bogu! minister in namerjavani zakon — vse skupaj je izginilo vsaj za sedaj!

Srce se pa mora vender po drugi strani veseliti vernemu katoliku, videčemu, kako so vsi škofje lepo združeni, enih misli in enega srca s papežem. To je zopet vzrok, da jih vlada tembolj sovraži in jim nadleguje na vse načine, da si skuša pridobiti s praznimi obljubami vsaj niže duhovništvo ter vzbuditi v njem nejevoljo nasproti cerkvenim dostojanstvenikom. Toda, v obče govoreč, tudi niže duhovništvo je v ogromni večini vzgledno in s srcem i dušo podložno svojim predstojnikom. Dobro zna, da framasonsko prilizovanje le izdajstvo prikriva, da mu od framasonske vlade nič dobrega ne more priti; in kedar ta namerjava kakeršno si bodi koristno naredbo napraviti, lehko jej niže duhovstvo reče: „Timeo Danaos et dona ferentes!“

Rekel sem, da je duhovništvo vzgledno v ogromni večini, ker žalibog! imamo malo frakcijo duhovnikov, posebno v nekaterih lombardijskih škofijah, katera je v hudi borbi sè svojimi brati, ki niso deležni njihovih idej. Sem spadajo tako zvani Rosminijanci, strastni privrženci Rosminijevih modroslovskih nazorov, katerih pa menda le malo ali celó nič ne razumejo, in katerih se le kot kakeršnega si bodi sredstva poslužujejo nasproti cerkvenim oblastim. Borba mej strankami se je bila tako hudo razvnela, da je moral vmes Rim stopiti s tem, da je izbral iz Rosminijevih del štirdeset stavkov in jih kot krive in veri nasprotujoče prepovedal. Rosminijanci so sicer večinoma, dasi neradi, sprejeli cerkveno prepoved, a razpor se vender ni povsem poravnal, in še sedaj ne manjka pohujšanja zarad bivših Rosminijancev, ker prav za prav bolj nego filozofiški nazori, tiči v tej zadevi politika. Nesrečno „rimsko vprašanje“ ni samo skoraj ves italijanski lajikat spravilo proti sv. Očetu, pač pa je zmotilo tudi nekatere duhovnike. In ravno k tem spada mnogo Rosminijancev. Ti vsi skupaj se zovejo transigenti. Ostali pa, ki trdno držijo sè sv. Očetom, slujejo pri nasprotnikih kot intransigenti.

Kako pa vlada postopa s transigenti in z intransigenti, se vidi jasno vsak dan: to pride tako kaker s prijatelji in z neprijatelji. Transigenti so vladni in vladnih pristašev Benjamini, in čim bolj se pravemu središču odtegnejo, tem ljubši so vladi. Seveda, če kdo v svojem transigentskem navdušenji celó kolar in suknjo na kol obesi, postane takoj velevažna, veleučena, velezaslužna oseba. Bodisi globok modrijan ali dolgouh osel, to nič ne de, samo da se mu poljubi, takoj dobi ka-

Digitized by Google

tedro v kakem kr. liceju, ali pa tudi na vseučilišči, kjer mladini predava sad lastne izkušnje. Njegova beseda je orakel, njegovi spisi so „nedosežni“, njegovi nazori cvet najvzvišenejše filozofije Zato pa mu začnejo takoj dohajati častni naslovi, slavne diplome, križi vsake vrste in druge vsakojake častne težave, da Bog se ga vsmili. Odpadnik se klanja na vse strani, samo na pravo ne. Njegova prva dolžnost je kričati in pisati proti sv. cerkvi in veri, na sv. Očeta blato metati, intransigente na vse mogoče preteze črniti in črtiti.

Zgodilo se je pa tudi, da marsikateremu izmej teh velezaslužených, veleučenih mož, je Bog vender v svoji neskončni milosti pamet razsvetlil in ga zopet pripeljal v naročje sv. cerkve. Nu tedaj pa je bilo vse po njem; vse je nakrat izginilo; vsa slava, vsa učenost je nakrat šumno v temni prepad ničnosti propala in poboljšani grešnik je postal zopet — duhovniška ničla!

Pa pustimo to na stran. Kar se župnikov tiče, tudi njim, kaker škofom, je treba potrdila od vlade, da smejo do župnije priti. Vlada pa, prej nego da svoj „regium placet“, se obrača do svojih zvestih služabnikov: sindakov, pretorjev, prefektov, karabinirjev in vrag ve še do koga, da bi pozvedela, „po čem diši“ župniški kandidat, ni li morda kak zagrizen intransigent. Sporočila pa so čestokrat svojeglavna in krivična. Mnogo je duhovnikov župnikom kanonično imenovanih, katerim vlada ne da svojega „placet“. A nekaterega je celo iz vže zasedene župnije pregnala, ker se je kazal preveč gorečega priveržence vatikanskega.

Tudi besede v ustih hoče duhovnikom meriti naša slavna vlada, in je nalašč zato v novi kazenski zakonik vtaknila nekatere članke, katerih ni vedno lehko se ogibati. Imeli smo vže res zarad njih sodnijske obravnave proti nekaterim duhovnikom, in še dobro pomnim v enem slučaji (bilo je lansko leto). kako je sodnijski predsednik priče izpraševal, in v kaki zadregi je bil, kedar je proste furlanske ljudi vprašal, ali je njih kurat intransigente; in priče, ki niso razumele besede, so nemo vanj zijale, češ, kaj je ta spaka: intransigente?! a sodnik jim ni vedel, kako pravega pojma o tem dati. Saj res, vsaka še tako resna stvar ima svojo komično stran!

Še na dolgo bi šlo, ako bi hotel navesti vse krivice, ki se gode duhovnikom v Italiji pod zaščitom katoliškega kralja, potomcu svetih (sicer ne preveč bližnjih) prednikov, kateri globoko spoštuje (!) vero svojih očetov (la religione dei miei padri), kaker sam pravi. Nu pa, za danes naj bo tu konec mojega zmršenega dopisa. Nadalje prihodnjič, ako Bog da in sreča junaška.

Solitarius.

Digitized by Google

LISTEK.

Spomini iz Pariza.

(Potopisne črtice.)

Tak pust in okoren človek, kaker sem baje jaz, ni gotovo nič kaj pripraven za pohajanje po elegantnih pariških ulicah. Ne malo sem si belil glavo, kako bi se postavil, da ne bi preveč žalil finega vkusa francoskega. Sicer sem pa močno zvedav, ovohati sem hotel vse. Vozil sem se pa na „omnibus"-u ali na „tramway"-u. Rečem pa „na", ker te vrste vozovi imajo v Parizu po dve do tri nastropja. Jaz sem se navadno skobacal v najviše nastropje — na streho, da sem imel daljen in prost razgled na vse strani. To ti je bila visokost! Kaka redka prikazen v Parizu! Bodoči vrednik „Rimskega Katolika" z mogočnim cilindrom visoko gor v družbi francoskih „sanskulotov"! Da bi me bil videl takrat „Brusov" Hasmodeus, gotovo bi mi bil zalučal eno tistih špičastih pušic v tilnik, da bi se bil prekucnil na pariški tlak in stegnil kaker sem bil dolg in širok!

Ker se tudi v Parizu ne more živeti brez jedi in — ne zamerite! — brez pijače, naj povem še, kako sem znal tudi na to stran poskrbeti za se. Ko sem se dobro zlakal — navadno okol edne popoldne — sem začel ogledovati, kje bi se dobilo kaj. Elegantnih hotelov nisem iskal, dobro mi je došla vsaka navadna gostilna. Tu se je dobilo jesti in piti — navadno za bolji kup nego v Gorici. Nočem pa ravno povedati, kako sem si pomagal pri naročevanji jedi. Moja francoščina je bila večinoma enosložna. Gostobeseden nisem bil nikoli. Sicer pa Bog varuj, da bi me tedaj slišal tisti „Brusov" ogleduh, ki je v koši potoval iz Šebrelj v Pariz. Vino pijejo Francozi navadno črno. To je pač najleže spoznati po — nosovih pariških fijakarjev. To so ti brez izjeme debeluhi z zabuhlimi, bakrenimi lici, iz katerih govorijo same litrove butilje! Še eno. Nekega dne, ko sem ves lačen premikal se po ulicah, zagledal sem nekje napis, ki mi je pravil, da tu strežejo — Nemci. No, naj bo — sem si mislil — okusimo enkrat znano nemško „Biederkeit"! Pa spekel sem se. Ne vem, ali so zaračunili tudi nemške besede, ki sem jih govoril ali kako — le to sem čutil v žepu, da tako drago kosil nisem še in ne bom nikdar. Trdno sem sklenil: raji trpeti lakoti, nego jesti — iz nemškega lonca!

Pa pustimo lonce in litre, ter začnimo kaj bolj idealnega.

Digitized by Google

Vže drugi dan svojega bivanja v Parizu obiskal sem — Tuilerie-je in Louvre. To so zgodovinska imena. Za onimi začrnelimi zidovi se je skuhala vže marsikatera. V Tuileriejah je moral Ljudevit XVI. zvedeti, da je s kraljevsko oblastjo pri kraji. Po tuilerie-jskih dvoranah so se poganjali girondisti in jakobinci, tu si je Bonaparte vtrdil 1800 svoj sedež; tuilerie-jski zidovi so prisluškavali Napoleona III. zvite nakane, dokler jih ni zadela 1871 zaslužena vsoda: komunisti so jim podkurili s petrolijem, le en del je še ostal; zelena trava preprega zdaj mesto svetovno znanih napoleonskih in orleanskih intrig.

Tudi Louvre jih ima dosti zapisanih na svojo vest. Njegovo zidovje je gotovo vse prej zaslužilo nego kdaj biti še svetišče — lepim umetnijam. V to si je izbral Louvre Napoleon I. V Louvre so znosili Francozi sè vsega sveta klasičnih umotvorov starega, srednjega in novega veka. Ni znamenitejšega naroda, ni je klasične dežele niti dobe, da bi ne bila tu zastopana. V pritličji nam razkazuje stari vek svoje umetnostne spomenike. Tu je Asirija, tu je Fenicija, Egipet, tu Etrurija, pa Grecija. Tudi srednjemu veku so odkazali dostojen prostor. Prvo nastropje zavzemajo večinoma umetnijski geniji iz novejše dobe. Francoska šola do najnovejših časov dobila je posebe odlično mesto.

V Louvre bi moral, kdor bi se želel temeljito podučiti o razliki mej staro in krščansko umetnostjo. Tu se lahko vsak prepriča, ali in kako vpliva versko naziranje na lepo umetnijo. Pri Slovencih je hotel pred leti nekdo trditi, da se ne da govoriti niti o paganski niti o krščanski umetnosti, češ, umetnost ne pozna nikakega veroizpovedanja! Jaz pa trdim ravno nasprotno: nobena stroka človeške delavnosti ne izraža strože verskega naziranja nego lepa umetnost. Pa kako? — prašal bo g. Stritar. Tako: Smoter lepe umetnosti je predstavljati lepoto v čutni obliki. Lepota je odsev ideje, ideja je izraz resnice, resnica je Bog; predmet veroizpovedanja je pa isti Bog. Zatorej je konečno vse odvisno od tega, kako mi vera predstavlja Boga, in ali ga moja nevera celo taji. Popolniše ali nepopolniše versko naziranje je merilo idealizma, od katerega dobiva umetnost svojo vrednost.

Topost in brezmiselnost, ki mrka iz obličja in oči staro-egipčanskih in asirskih kipov, ti kaj zvesto izraža vso nizkost verstvenega naziranja, ki se nahaja pri teh narodih. Stopimo malo naprej — „Salle du Gladiateur“. Glavni kip je tu tako zvani „borgeški gladiator“, ki ga je, kaker ti kaže napis, izdelal efežki kipar Agasias. Poslušajmo, kako ga ocenja Lübke v svoji „Geschichte der Plastik“. . . . „Kip smemo imenovati čudež anatomiške zvedenosti. A njega d u h o v n a vsebina je n e z n a t n a, nobena poteza notranje zavzetnosti nam ne more obuditi sočutja, in mi spoznamo, da je vse stvarila trezna premišljenost (refleksija), ne vznašajoča vnetost. Živo nas zanimlje sijajna rešitev

Digitized by Google

težkega problema, a srce naše se ne zavzame niti za en trenotek". Navlašč sem navedel besede imenitnega estetika, s katerega temeljnimi nazori se sicer po vsem ne vjemam. Isto sodbo sem izrekel tudi sam stoje pred „gladijatorjem" v Louvre-u. Anatomično dovršenemu umotvoru očita Lübke — brezmiselnost in brezčutnost. Kdo pa ne vidi v tej obsodbi označeno versko naziranje staro-poganske klasične dobe, v kateri je zavladal splošen skepticizem in vera v nevpoglivi fatum, katera zamori v srci vsako nežniše čustvo, naredivši je neobčutljivo? Tega brezčustva ni li dovolj pokazalo staro poganstvo nasproti sužnjim, vbogim in obnemoglim, nasproti ženskemu spolu in celo nežnim otročičem, katere so pogani po rojstvu metali od sebe in jih izpostavljali?

Isto tako odseva brezdvomno iz kipov pozneje staroklasične dobe dvojno tedaj prevladajoče filozofično naziranje: epikureizem in stoicizem. Epikurejec stavlja svoj smoter v mirno, a pametno in previdno vživanje sveta, ne da bi se menil za kaj višega. Epikurejska mirna veselost in samozadovoljnost je označevalna za veliko število starih kipov. Stoicizem stavi najviši smoter v krepost, ki se dejstvuje v zdržanji in prenašanji: abstine — sustine. To naziranje poraja trpko oholost in zavest absolutne neodvisnosti. Temu duhu se pokorijo posebno kipi bogov in boginj. Stojična samosvest nima nič prikupljivega; sama v sè obrnena, ne mika, ampak odganja.

Krščanska umetnost se odlikuje pred staro, kaker stoji krščanstvo nad poganstvom. Njena moč je pa v ideji. V krščanstvu je Bog zemlji razodel svoje obličje, v njem nam je zažarilo solnce večnih idej. Nadalje nadkriljuje krščanska umetnija staro-grško po svoji nežnosti in milobi. V krščanstvu so se nebesa zmedila — coeli meliflui facti sunt — kaker se izraža sv. cerkev. Bog je poljubil človeka in vsadil čustvo ljubezni v otrpnela srca. Nekaljiv mir, jasnost, čeznaravna veselost, neomejena vdanost v Božjo voljo — so znaki krščanske umetnosti, kateri se po vsem pogrešajo pri stari klasični, dasi se poslednja glede oblike in somernosti delov navadno odlikuje pred krščansko. Iz krščanskih umotvorov se odzarja nebo, Bog.

O tej točki govoril sem v tem listu vže obširniše, in sem jo posebno pojasnil primerjaje Murillo-vo Madonno z milonsko Venero. Oba umotvora se nahajata v Louvre-u zastopajoč nekako oba veka: grško-poganski pa krščanski. Kar se tiče nežnosti in milobe, je nedosegljiv Raffael. Znane so njegove angeljske glave. Najviše je pa dosegel v svojih Madonnah z Božjim Detetom. V Louvre-u se hrani njegova „velika" sveta družina; nad vse pa očaruje z ljubkostjo tako zvana „la belle Jardinière": sv. Devica z Jezusom in malim Janezom (Krstnikom). Sèm spada tudi Leornardo da Vinci-jeva: Marija, Jezus in sv. Anna. Jezušček se igra ž jagnjetom; otročja nedolžnost, ljubeznjivost, na-

Digitized by Google

ravna neprisiljenost — vse to gledalca prevzame tako prijetno, da se ne more nagledati; in vender je nad vsem izlit žar Božjega veličastva, kar nas navdaja sè svetim češčenjem. Ne, do takih božanstveno-človeških idealov se ni znal duh vspenjati, dokler se ni v Jezusu Kristusu večna, nestvarjena lepota spojila v eno osebo s človeško naravo. Ključ do idealov krščanske umetnosti nam daje skrivnost včlovečenja.

Središče in prava zakladnica celega Louvre-a je „Salon carrè". Ta dvorana dobiva svitlobo od zgorej. Raffael, Murillo, Paolo Veronese, Rubens, Tizian itd. očarujejo tu sè svojimi nebeškimi umotvori obiskovalce, katerih mnogi so prišli iz daljnih dežel vgašat si žejo iz nevsahljivih virov božanstvene, vedno mlade, duha pomlajajoče umetnosti. Od tu stopimo dalje v velikansko, 300 m. dolgo galerijo, ki se po pravici zove „Grande Galerie." Kaj je vsega tu nakopičenega, se ne da dopovedati. Potrebovalo bi se ne ur, ampak tednov, vse na drobniše si ogledat. Francoski, španjski, italijanski, nemški, nizozemski in drugi umetniki tekmujejo mej seboj. Tu se duh vspne nad razliko narodnosti v kraljestvo najviših idej. Led se taja, srce se ogreva in širi. Da, tu prideš k spoznanju, da nobenemu narodu ni zaprt vhod do obče človeškega, do večno resničnega in lepega. Tu se Francoz zamakne v tvorbo, ki nosi zdolej ob strani ime umetnika — Nemca. Italijan obuja navdušenje v srci Francoza, Nemec izvablja solze Slovanu. Ne, tu ni Španec, ni Slovan, ni Angležˇ, tu smo vsi otroci nebes, tu se objemamo kot bratje. Tu smo doma. O umetnost, hči nebeška, boginja miru, da bi pač vpoznali tvojo vzvišeno poslaništvo!

Zatorej je pa tudi „Grande Galerie" skoraj do zadnjega kota zasedena od raznih risarjev, ki sèm zahajajo iz daljnih dežel, da bi se šolali ob nedosegljivih originalih krščanske umetnosti. Drugim je več do zaslužka ter pridejo le posnemat originale, da svoje izdelke po svetu razprodajajo.

V Louvre me je posebno mikalo; v petih dneh sem ga trikrat obiskal in zapustil le s težkim srcem. Seveda ni bil način, s katerim so Francozi v Louvre-u skopičili toliko klasičnih umotvorov, vselej pošten, vender če jim milostljivi Bog kdaj odpusti njih velike grehe, jim izbriše gotovo na prvem mestu, kar so se pregrešili iz prevelike ljubezni do lepih umotvorov, katere so skupaj pograbili, kjerkoli so mogli, ljubezni, o kateri najsijajniše priča njih ponosni, njih kraljevski Louvre. Narod, ki zna toliko ceniti umetnijske ideale, ne more biti nego blag narod.

Digitized by Google

Slovstvo.

Dušeslovje.

Napredujočim Slovencem napisal France Lampe, doktor bogoslovja in modroslovja, profesor bogoslovja. — Izdala in založila „Matica Slovenska“. V Ljubljani, 1890.

Za prospeh vede nevmorno delavna „Matica Sl.“ je lansko jesen razposlala po deželi knjigo. kakeršna do sihdob še ni prišla mej Slovence. Modroslovne z domačim jezikom pisane knjige nismo imeli. Dr. Lampe nam jo je poklonil. Njegovo „dušeslovje“ je temelj modroslovni književnosti v Slovencih. In vprav zato, ker je doktorja Lampeta knjiga ogelni kamen novi zgradbi, je tem važneje prašanje: kakošno je rečeno „dušeslovje“, na katerih načelih sloni, starih ali novih. in kako so vporabljena izbrana načela?

Opomniti moramo, da knjige nismo brali radi kritike; brali smo jo v svoj pouk in si zapisavali, kar nam je vgajalo, pa tudi ono, kar nam je bilo manj všeč. Priobčimo pa svoje pripomnje vže zato, ker do sedaj prav za prav še nihče ni javno govoril o dr. L. „dušeslovji“. Knjiga je dostojna, da se o njej govori; molk bi bil nekamo slabo znamenje, ne toliko za knjigo, kaker za nas. —

1. Evo Vam načel, slopov, na katere je oprto dr. Lampeta modroslovje. Na 76 str. „Vvoda v modroslovje“ je zapisano: „Resnično je to. kar razvidim, kar je evidentno, ali kar razvidim kot gotovo, kar spoznam kot gotovo... Ta razvidnost... je zadnji razlog resnice. Kdor išče drugega, trudi se brez vspeha, ali pa spodkopava spoznanje.“ — Kdor le količkaj pozna zgodovino modroslovja, vé, da so te besede modroslovja podstava. Kartezij, ki se je prvi drznil zavreči stavek „razvidnosti“, izpodmaknil je temelj celokupnemu modroslovju. Od Kartezija se začenja nova doba modroslovja. Kaker rak, ki se zajé v meso, polagoma razdene zdravo telo, tako truje dvom novo modroslovje; sestav se ponavlja za sestavom, obstanka ni nobenemu. Edino to načelo nam je vže verodostojen svedok, da dr. L. „dušeslovje“ ne more biti slabo. — Pa oglejmo si še nekaterih stavkov. „V zaznavi je predmet tak, kakeršen je.“ Čutila ne izpreminjajo mikov. „Kdorkoli se opira na kak fizičen pojav ali fizičen zakon s tem namenom, da bi tajil ali izpodbil kak duševen zakon, ta izpodbija sam sebi tla. (Gl. „dušesl.“ str. 148, 151, 175—183). —

Digitized by Google

Vsi ti stavki se dotikajo stržena dušeslovja; naperjeni so proti Kantu in vsem onim, ki manj ali bolj prigovarjajo, da nas čutila varajo. — Kje je izvir našemu spoznavanju, to vprašanje je zagonetka, ob kateri si je vže toliko modroslovcev vbijalo glavo. So, katerim se zdi, da v pojmih gledamo Boga samega; drugi trde, da se kar rodimo učeni. V dr. L. „dušesl." beremo na 158 str: Celotni razvoj duševnega življenja „nam kaže, da izvira vse spoznavanje iz onih pojavov, ki se polaste naše duše z nepremagljivo močjo", t. j. iz občutkov. S tem stavkom obsodi ontologiste in idealiste.

Taka so načela dr. Lampeta. Vsak vprašaj svoj zdravi razum, so li prava ali ne. Toda ker se nekemu slovenskemu listu vidi, da je dr. Lampe obrnil hrbet starini modroslovcev, Aristotelu, in krenil na novo pot, moramo vender zvedeti, čegava so povedana načela. Naj se nihče ne vstraši odgovora. Rečena temeljna načela dr. L. so načela Aristotela samega. Žal, da občečloveške, vekovečne resnice tudi izmej Slovencev mnogim ne gode; pa če je nam svobodno povedati svoje mnenje, zahvalimo dr. Lampeta, da je vsprejel Aristotelova načela, in voščimo srečo sami sebi, da smo dobili tako knjigo. Radi pritegnemo „Slovanskemu Svetu", da se je „sedanjim in bodočim filozofom slovenskim" držati poti, po kateri hodi dr. L., nedoumno pa nam je, kako nas more isti „Slov. Sv." ob enem svariti, naj se varujemo dr. Mahniča, ki priporoča Aristotelovo modroslovje. Nam je do načel; da bi meni nič tebi nič vse od kraja pobivali v knjigah Aristotelovih, tega nihče ne zahteva.

Mislimo si cerkve, ki so zidane v istem slogu, toda v raznih dobah. Isti slog, in vender kolika raznoličnost! Nevešče oko le po dolgem preiskavanji uvidi, da so glavne poteze v načrtu povsod enake. Tako so tudi modroslovske knjige, katerim so podlaga ista načela, mej seboj vender zelo različne; vsaki se pozna, v kateri čas pristoji. Dejali smo, da dr. L. rabijo stara načela; s tem pa nismo nikaker hoteli reči, da je dr. L. kar prepisaval Aristotelove knjige. Dr. L. sam pravi v „Predgovoru", da je hodil „po koliker toliko novi poti." Lampetova knjiga je po resnici nova; nova, ker ni preloga tujega dela, ampak samorašč plod obilega truda; nova tudi, ker se odlikuje od mnogih dušeslovnih knjig v tem, da druži v sebi stara neovržna načela z vednostnimi pridobitvami nove dobe. To je hvale vredna posebnost Lampetovega „dušeslovja"; niti Nemci, ki so „narod modroslovcev", nimajo takih knjig na izbiro. —

2. Srečno je zasnoval učeni g. prof. svoje delo; poglejmo sedaj, kako je rešil svojo nalogo. Jasno je, da ob zanesljivih vodilnih načelih logiški misleč modroslovec ne more zgrešiti prave poti; a tudi pot, ki sicer ni kriva, je lahko prestrma, morda celo nevarna; vesten pisatelj se tudi take ogiblje. Priznamo: dr. L. se je potrudil, da zbere koliker moči najboljo pot; vender

Digitized by Google

pa smo se sem ter tja pomišljali, bi li stopili za g. pisateljem ali ne. „Dušeslovna veda mora razkazovati p r v i n e duševnega in sestavljene pojave izvajati iz enostavnih. Zato mora biti naša prva skrb, da dobimo takih prvin..." (str. 132). — Od 123. do 140. str. ovrže g. pisatelj raznih modroslovcev misli o prvinah in potlej razloži svoj nazor: „V duševnem pojavu je vselej znanje, vedenje, zavedenje" in to je „podlaga duševnim pojavom", „bistveni del ali moment v duševnih pojavih. Imenovali bodemo... tisti glavni pogoj: z a z n a v a, ker pojav zaznamo in pojav s tem začenja biti, ko ga zazna duša." (str. 141). — To je dr. L. prvina duševnih pojavov; sam dr. L. pravi, „da se prav na tem mestu razlikuje moje (t. j. dr. L.) razkladanje od razlag drugih pisateljev, a kar trdim, to tudi dokazujem." (str. 141).

Videli smo, da je dr. L. sprejel v svojo knjigo Aristotelova načela; ker razven tega na mnogih mestih opozarja bralca, kako lepo se njegov nauk vjema s starim modroslovjem, in ker se vrhu vsega tega še poteguje za d u š e v n e z m o ž n o s t i in jih zagovarja, in pojem zmožnosti dobro označi na 133. 515 in 517. str., moramo si vender ogledati razlcgov, ki so ga premogli, da se je izneveril starim modroslovcem, iščoč prvin duševnih pojavov. — Denimo sèm glavni dokaz. — Zmožnosti ne moremo imeti za prvine Kajti prvina mora biti enostavna, nahajati se mora kot bistveni del v vseh pojavih, in pojavi se morajo razvijati iz prvin... A zmožnost ni nikaker taka prvina. Kakšna je zmožnost, to spoznam še-le po dolgem preiskovanji... še-le ob konci kakega preiskovanja..." (str. 137). Pač pa ima zaznava vsa svojstva prvine, zakaj: 1.) nahajamo zaznavo v vseh duševnih pojavih; 2.) „zaznava je v vseh pojavih i s t i enostavni čin ali i s t o stanje"; 3.) „iz zaznavanja moremo izvajati vse duševne pojave"; 4.) v duševnem življenji „je samo eno in enovito organsko delovanje . . . Razni so predmeti, razni so načini, a delovanje je vselej isto . . . duševni pojavi (so) le posamezni čini, posamezna dejanja enega in istega duševnega delovanja" (str. 142, 143).

Predno odgovorimo k temu dokazovanju, moramo pripomniti, da se izmej čveterih naštetih razlogov 1. in 3., 2. in 4. ne ločijo bistveno. Zakaj „duševne pojave razlagati (ali izvajati) ni drugega nič, nego pokazati, kako je ona prvina zares v vseh pojavih" (str. 143). In „zaznava je v vseh pojavih i s t i e n o s t a v n i č i n a l i i s t o s t a n j e" pomeni isto, kar v duševnem življenji je „delovanje vselej isto". —

Recimo, da je popolna opredelba prvine, kakeršno nam podaje g. pisatelj. Zakaj ne more zmožnost biti taka prvina? Míslili bi, zato ne, ker se ji ne prilaga opredelba prvine. A g. pisatelj tega ne dokazuje, marveč navaja drug razlog. „Kakšna je zmožnost, to spoznam še le po dolgem preiskovanji . . ." Da moramo prvino najpreje spoznati, tega pogoja ne beremo v opre-

Digitized by Google

delbi. No, bodisi kakerkoli; mi sedaj ne mislimo koga preverjati, da je zmožnost prvina, ampak samo pogledati, koliko so močni razlogi, s katerimi g. pisatelj brani svoj nazor.

Zaznava je v vseh duševnih pojavih (str. 142). Ob teh besedah se nam je kar samo od sebe ponudilo vprašanje: Je-li zaznave treba tudi v pojavih teženja? Na 145. str. smo našli odgovor: „jeza („kot jeza — duševni pojav, ne fizično delovanje živcev") ni nič, dokler je ne zazna človek". In v V. delu, kjer je govorjenje o teženji, pravi g. pis. na 384. str.: „želja ni poprej duševni pojav, predno je ne zaznamo. Pa to zaznavanje ni želja, ampak le zaznamo, da želimo . . ."

Ali je g. pisatelj pogodil rešitev našega pomisleka? Da — s svojega stališča; a vprav tega ne moremo odobravati, zakaj s svojega stališča je moral g. pisatelj skriti pojem „duševni pojav". — „Actus appetitivus" in „Regung des Sterbevermögens" pomenita vže sama za se duševni pojav; zakaj bi torej v slovenščini besedi „duševni pojav" dajali tako omejeno značenje, da bi brez zaznave duševno delovanje ne bilo „duševni pojav"? Dr. L. sam pravi, da zaznavanje teženja ni bistvo teženja, in da je teženje in zaznavanje sveta različno delovanje duše. — Dobro! — Ali „duša deluje" znači isto kar „duša se javlja". Ker pa duša deluje v zaznavanji in teženji, moramo reči, da se tudi javlja v zaznavanji in teženji. Zakaj bi torej zaznavanju in teženju vsakemu za se ne vstrezalo ime „duševni pojav"?

Dr. L. nas zavrača: „Onemu, ki bi trdil nasprotno, lahko bi povedal, da sedaj morebiti strašanski viharji jeze divjajo po moji duši, dasi jaz o takih ničesar ne vem, in imam prav mirno in krotko srce" (str. 145). — K temu odgovarjamo: nemogoča podmena je, „da strašanski viharji jeze divjajo po moji duši in jaz o takih ničesar ne vem". In ko bi bilo to tudi mogoče, nič ne dé. Blisk na nebu je pojav v naravi, naj ga vidimo ali ne; kadar se v nas užge želja, vname strast, duša deluje in se javlja, naj mi to javljanje zaznamo ali ne. —

Pa omejimo pojem „duševni pojav" v zmislu dr. L in preiskajmo, ali zaznava drugo potrebno svojstvo prvine, je li zaznava „v vseh pojavih isti enostavni čin ali isto stanje"? — Temu brez okolišev pritegnemo, samo je treba besedico „isto" prav umeti. Razločevati je dvojno zaznavo: umsko in čutno. Kaderkoli kaj zaznamo, res je, da vedno „obsežemo predmet s svojim spoznavanjem, ali da ga začenjamo spoznavati" (str. 141); da bi pa bilo dejstvo zaznavanja samo v sebi vedno isto, tega menda g. pisatelj ne misli; zakaj od 323. do 327. str. temeljito dokazuje: „umsko delovanje se razlikuje bistveno od čutnega delovanja." —

O 3. in 4. razlogu, ki ga navaja dr. L. za svoj nazor, ne zdi se nam potrebno govoriti, ker sta 1. in 3., 2. in 4. razlog v bistvu jednaka. — Povejmo na kratko, kaj mislimo o zaznavi

Digitized by Google

kot prvini. — Denimo, da je vse dobro, kar pravi dr. L. o zaznavi; vprašamo pa, ali je g. pisatelj s tem dosegel svoj namen, ali je nam res podal „enojno in enotno razlago celega duševnega življenja“? (str. 32)

Dušeslovje obdeluje duševno življenje, v koliker se javi v spoznavanji in teženji. Naloga dušeslovca je torej razlagati spoznavanje in teženje; in kdor hoče enotno razlagati duševno življenje, mora vsprijeti v podstavo prvino, ki je bistvena v dejstvu spoznavanja in teženja. — Izvestno je, da je zaznava bistven del spoznavanja. Dognano pa je tudi, in dr. L. sam to zagovarja, da zaznava ni izmej bistvenih delov teženja. Kaj je teženje samo v sebi, tega ne moremo nikdar razlagati iz zaznave. Poiskati si moramo drugih prvin, in dr. L. je to tudi storil: na 387 str. beremo: „Občna prvina pojavov teženja . . . je ta, da se naše, naša osebnost, smer našega notranjega gibanja obrne proti nekemu predmetu in se tako veže ž njim kot predmet s predmetom.“ — Dobro, izvrstno je popisano bistvo teženja; toda o zaznavi, ki naj bi bila bistven del vsega duševnega delovanja, ni ni sledù ni tirù. Drznemo se torej reči, da je g. pisatelj preveč obljubil pišoč na 32. str., da bode razlagal enojno in enotno celo duševno življenje; k večemu bi bil mogel dejati, da bode enotno razvil „duševne pojave“, omejivši po svoje pojem „duševni pojav“.

Toliko se nam je zdelo umestno pripomniti o prvinah duževnega življenja. Dasi nam z zaznavo kot prvino ni ni dosti ni malo vstreženo, kader razglabljamo bistvo one plati duševnega življenja, ki se javlja v teženji, vender naj radi tega nihče ne misli, da dr. L krivo razlaga teženje. Nikaker ne! Razprava o teženji je klasiška.

Starim modroslovcem je tudi zaznava bistven del spoznavanja: razlagajoč duševno življenje pa se ozirajo na zmožnosti, ki so nujen pogoj vsemu delovanju.

Dalje.

Digitized by Google

Raznoterosti.

Leon XIII. — moder gospodar.

Čitateljem „R. K.“ bode gotovo ljubo, ako jih seznanimo z državnim gospodarstvom Vatikana ter z zasebnimi stroški sv. Očeta. O tej stvari prinaša nasprotno časnikarstvo marsikatero laž ali izmišljotino — se ve, ne iz najboljših namenov.

Tu podajamo iz zanesljivega vira pregled papeževega gospodarstva: posamezne številke so povprečno posnete na podlagi zadnjih računov.

1. V zasebno razpolaganje sv. Očeta	500.000	lir
2. Za kardinale	700.000	„
3. Za vboge škofije	460.000	„
4. Prefektura apostolskih palač	1,800.000	„
5. Državno tajništvo	1,000 000	„
6. Za vradnike	1,500.000	„
7. Za šolske namene in troški papeževega milodarnega vrada	1,200.000	„
Skupni znesek:	7,160.000	Lir.

Kar se tiče prve točke, 500.000 lir, se nanaša na vse troške prispadajoče ožemu gospodarstvu sv. Očeta ter na neposredne troške papeževe za razna darila do visokih oseb in za druge dobrodejne namene, v koliker ne spadajo v 7. točko.

700.000 lir je namenjenih kardinalom „in curia“, t. j stolujočim v Rimu. Vsak iz mej njih dobiva po najmenj 20.000 lir, katera svota je dokaj majhna, ako pomislimo, kako dostojno morajo živeti cerkveni vladike

Tretja točka je jasna: sv. Oče mora namreč vzlasti italijanske vboge škofije in župnije podpirati.

Številka na 4. mestu se nanaša na svoto, koja je na razpolaganje Maggiordomo-u sv. Očeta. Tu sèm spadajo različni troški: kakor za Vatikansko in druge palače in poslopja, katera so še ostala papeževi lasti; dalje troški za različne muzeje in galerije apostolskih palač, za ohrambo, ozir. poprave neštetih umotvorov in spomenikov i. t. d.

5. Troški ti se nanašajo na vse nuncijature 1. in 2. reda, ter internuncijature, apostolske poslance v političkih rečeh in druga izvanredna poslanstva ter veliko število papeževih vradnikov „in curia“ ali aktivnih.

6. Svota je za vradnike, kateri pri silnem navalu Pijemontežev v Rim 20. sept. 1870 niso hoteli stopiti v italijansko

Digitized by Google

službo. Pij IX, kateri tedaj ni mogel več rabiti vseh teh mnogih vradnikov, jih je po največ vpokojil s primerno pokojnino.

Kar se tiče zadnje točke, sv. Oče mora skoro vse zasebne katoliške šole v Rimu iz lastnih troškov vzdržavati. Dalje vboštvo v Rimu vsled žalostega gospodarstva državnega in mestnega čedalje narašča; za vboge pa Leon očetovsko skrbi, kar se vže iz tega razvidi, da je za ta vrad milodarov, kateri se zove „Elemosineria“, nameščenih 6 vradnikov.

Kajpada v tem pregledu niso zaznamenovane obilne izredne svote, katere sv. Oče često daruje raznim zavodom, sploh za najrazličniše cerkvene, znanstvene in umeteljnostne namene. Omenimo le velikodušnih darov kongregaciji „de Propaganda fide“, kateri je Leo vže trikrat podaril po 500.000 lir; dalje velike troške za preosnovo apside v Lateranski baziliki, za izkopanje katakomb in za zvezdarno, katero je Leon v preteklem letu vstanovil na starodavnem stolpu Gregorija XIII nad Vatikansko knjižnico.

Naj svet na podlagi teh avtentiških podatkov zve, kako sv. Oče vpravlja svojo malo državico — tako sklepa Marchese Camposanta, kateremu smo posneli te bilježke — da se verniki vzgledajo, nasprotniki cerkve pa obmolknejo in zarude. Zakaj On, ki porabi sam za-se le 5 lir na dan ter se vsemu odreče, da vse žrtvuje plemenitim namenom, je vzgled celemu svetu. In kdor naših nasprotnikov ni še do cela prišel ob pamet, mora očitno priznati, da se v Vatikanu s temi primerno majhnimi svotami več trpežnega, velikanskega, „aere perennius“, stvari nego li marsikje drugod s trikrat ali štirikrat večimi zneski.

Darovi v podporo mladih pisateljev.

Odobrujoč vzvišene naše namere, katere smo obširno pojasnili v „Rimskem Katoliku“, 1890, str. 353 ss., str. 471 s. in 1891, str. 96, poslali so nam zavedni p. n. gospodje duhovniki Ljubljanskega mesta velikodušno darilo 143 gld. v podporo mladim pisateljem, vseučiliščnikom in bogoslovcem, ki bodo reševali od nas stavljena vprašanja. Darovali so p. n. gg.:

Presv.	g.	dr. Leonard Klofutar, stolni prošt itd. . .	for.	5
„	„	dr. Henrik pl. Pauker, stolni dekan in generalni vikarij	„	5
„	„	dr. Andrej Čebašek, prelat in kanonik . .	„	5
Preč.	„	Andrej Zamejic, kanonik	„	5
„	„	Luka Jeran, kanonik	„	5
„	„	Janez Flis, kanonik in stolni župnik . .	„	5
Presv.	„	dr. Anton Jarc, prošt itd.	„	2
Preč.	„	dr. Matija Leben, častni kanonik itd. . . .	„	5
			Skupaj: for.	37

Digitized by Google

			Prenos	for. 37
Preč.	g.	Josip Marn, častni kanonik itd.	„	5
„	„	dr. Janez Semen, častni kanonik in profesor	„	5
Veleč.	„	Josip Smrekar, profesor itd.	„	5
„	„	Anton Zupančič, profesor itd	„	5
„	„	dr. Ivan Janežič, profesor itd.	„	3
„	„	Ivan Rozman, mestni župnik	„	5
„	„	Martin Malenšek, mestni župnik	„	5
„	„	Mihael Potočnik, nunski spovednik	„	5
„	„	Anton Kržič, nunski katehet itd.	„	10
„	„	Žiga Bohinec, sem. podvodja	„	3
„	„	Josip Erker, sem. spirituval	„	3
„	„	Ivan Gnjezda, profesor	„	3
„	„	Anton Missia, vpok. župnik	„	3
„	„	N. N.	„	3
„	„	Hotébor	„	2
„	„	Valentin Eržen, kapelan	„	5
„	„	Andrej Kalan, kapelan	„	5
„	„	Mihael Trček, kapelan	„	5
„	„	Anton Čibašek, vpokojeni župnik	„	5
„	„	Mavrilij Sarabon, stolni vikar	„	2
„	„	Ignacij Zupanec, kapelan	„	3
„	„	Josip Sterben, vpok. duhovnik	„	1
„	„	dr. Sebastijan Elbert, kn.-škofijski tajnik	„	3
„	„	Josip Šiška, kn.-škofijski tajnik	„	3
„	„	Leopold Gestrin, vpok. župnik	„	2
„	„	Janez Oblak, kapelan	„	3
„	„	Rok Merčun, kapelan	„	2
„	„	Janez Smrekar, katehet	„	2
Dalje je daroval, in sicer v drugo, veleč. g. Ivan Brencè, župnik pri sv. Gregorji nad Sódrašico			„	1
			Skupaj:	for. 144

Digitized by Google

Nad poljem, nad kmečki tja dvor priletí,
Za dvorom tam ozka ograja stojí;
Osat prebujno v nji rase,
Osel v ograji se pase.

K tlom težko od mislij poveša glavó,
Vmes časih pobožno pogleda v nebó . .
Mirno takó bi se žilo —
Pégazov ko bi ne bilo!

Čim kterega kdaj on nad sáboj ozrè,
Ves besen vam vsakikrat kvišku se vspnè,
Jezno z ušesoma miga,
«I — a, i í, a a!» riga.

In ôzre se Pégaz na zémljo, na dvòr,
Ugleda spet danes tá smešni prizòr,
Pa se ustavi v višavi,
Reče oslétu in pravi:

«Za riganje tvoje neskladno, grdó
Zaslužil že zdavnaj si kazen ostró,
Drug konj, se ve bi te brcnil,
V glávo s kopitom te krcnil,

«Če jaz bi htel tebi približati se,
Sám moral do tâl bi ponižati se . . .
Tebe bi glava bolela —
Čast pa bi moja trpela!

«Uméti poléta ti Múzinih konj
Nikdár ne boš mogel — ves trud je zastonj!
Osel ostane le ôsel,
Létanje ni njegov pôsel.

«Da pôpneš se v zrak, nedostaje ti sil;
Za vzlèt tak posebnih, veš, treba je kril:
Pégazu Zevs jih je vstvaril,
Mágarcu ni jih podaril.

«Kdo vé pač, kod Pégaza nosi polèt?
On smélo preméri ti križem ves svet,
Večji, ko tvoja — ograja,
Lepši, ko tvoja je — staja . . . .

«Obzòr idéj tvojih ne seza čez plot,
Na uzdi te kratki tvoj vodi gospod;
Skromen mi, sivko moj, bodi,
Kar je nad taboj, ne sodi!

«Ne: vspenjati se do pesniških višin —
Namèn tvoj le žito nositi je v mlin!
Moko da nosiš iz mlina,
Kupila te je družina.

«Le Pégazov z riganjem ne kritikúj,
Ker, kadar tí sodiš nas, pomni in čúj:
Dete koj vsako na vasi
Osla spozná te po — glasi!»

To rekši s perutmi napréj nad zemljój
Letí, letí Pégaz s ponosnoj glavój,
Griva po vetru mu plove,
Bliskajo mu se — podkóve.

A. Aškerc.

Digitized by Google

Vrednik „Rimskega Katolika“ — v predpeklu.

(Prizor iz povesti «4000», katero je spisal po vzorih dr. Ničmaha dr. Nevesekdo. — «Lj. Zvon» 1891.)

«To je predpekel!» spregovori Azrael.

Tedaj se je po bliščeči vršini od nekod hipoma pokazala sklonjena podobica drobnega možička! V rokah je nosil dolgo, težko metlo, in kaker blisek je švigal ž njo po predpekla parketu sedaj sèm, sedaj tjà! Ali neprestano so mu kapale debele srage z ozkega obraza, kjer se je kazala gubica pri gubici. In vsaka kaplja je padla na svetli tlak, in po vsaki kaplji se je napravila na svetlem tlaku velika črna lisa. In pri vsaki kaplji je zastokal: «Oj, te lise, te nesrečne lise!» Bil je zamolklo žvoneč glas, in čul se je kaker iz groba! Potem pa je kaker huda ura bil z metlo svojo za svojimi lisami; ali čímbolj je delal, tembolj se mu je množilo delo.

«Kdo je ta siromak?» vprašam sočutno.

«Opazuj ga!» spregovoril je Azrael mirno, «in potem priznaj pravičnost sodbe božje! Opazuj ga! V življenji je sodil in sodil, bruna v svojem očesi pa ni obsodil ni obsojal. Vdaril ga je zato Gospod in mu odkazal mesto v predpeklu, da čisti ondu tlak in odpira nebeška vrata dušam, hitečim v naročaj premilostivemu Stvarniku!» . .

Tedaj je metlo odložil, ali na desno rame si je sedaj oprtal težak ključ od samega, čistega zlata. Pod težo tega bremena se je opotekal, da mu je znoj kar curkoma lil po usnjatem obrazu, in da so ostajale v dolgih brazdah črne lise za njim. Na rameni, kjer ga je težil ključ nebeških vrat, napravila se je bila v teku tisočletij žuljasta grba, jednaka velblodovi. Pri vsakem koraku mu je zlato breme stisnilo to grbo, da se je telesce kar zvijalo od bolečin. V tem sva ga dohitela pri nebeških vratih. Ječaje in godrnjaje si je zvalil ključ z ramena, da bi ga potisnil v nebeško ključanico. Pri tem si je prišlece venderle ogledal nekoliko. Srd in nejevolja sta mu napela zgubani obrazek, in kaker lučici sta se mu zaiskrili očesci.

«Zopet slovenski liberalec!» zatogotil se je.

«Odpri in ne sodi!» zavrne ga angelj Gospodov. «Ne sodi, ker sedaj si sam sojen!

Renčé dvigne ključ in rožljaje odpira nebeški portal.

«Slovenski liberalec!» Da, takrat sem te spoznal, doktor Tone od zelene Soče! Dvetisoč let in delj že nisem čul tvojega glasu, ali tukaj sem te izteknil v predpeklenski revščini in zapuščenosti!

«Tone od Soče je!» zaviknil sem, in vsmiljenje mi je raztopilo dušo, da sem se hotel razjokati zaradi njega, ki je nekdaj kandidiral za prvo mesto v nebeških višavah, a je sedaj toli siromaški obtičal v predpekla grozovplivnih samotah. Razjokati sem se hotel, toda solza mi takrat še ni bila znova podeljena, in sočutje ni dobilo steze, da bi se bilo izlilo iz mene.

Predrznil sem se ogovoriti Azraela: «Ta je torej tisti, ki je gospodaril nekdaj na zelenih obalih zelene Soče?»

«Govoril si!» . . .

«In odpirati mu je dušam slovenskih liberalcev?»

«Govoril si!»

«Brezkončno pravična sodba razsodnosti božje! In kdaj bode dopolnjena vrsta njegovih muk? Koliko vekov ostane še tu?»

«Nekaj bilijonov, in če se ga vsmili Gospod prej, nekaj milijonov let!»

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

TRETJI TEČAJ.

VI. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1891.

Izhaja vsak mesec po enkrat. Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Obseg.

Evangelij miru in sprave ali najnovejša stranka na Slovenskem. *I. Nemški list. Gospodu Vekoslavu Spinčiću. II. Kaj pravi Kristusov evangelij o novem evangeliji miru in sprave?* str. 217

Novodobna veda — pa Aristotel in Tomaž Akvinski. *Nihilizem — rezultat modernega mišljenja. Sklep* . . . . . „ 225

Glasba v cerkvi. *Vgovori nasprotnikov* . . . . . „ 231

Revolucijonarno gibanje na Ruskem. — Nihilizem . . „ 237

Politični oddelek. *Reorganizovanje katoliških Čehov. — I. pismo* . „ 245

Slovstvo: *Dr. Lampeta „Dušeslovje“* . . . . . „ 252

Raznoterosti: *Kaj loči učitelje od duhovnikov? — Dr. Romihu. — Tožba! — „Nova Soča“. — Darovi v podporo mladih pisateljev* . „ 257

Listnica vredništva.

P. n. M. — Če se še dobro spominjam ste mi pred meseci pisali, da bi v «R. K.» ponatisnil, oziroma dopolnil «krvavo stegno». Jaz pa menim, da bi ne kazalo davno zakopane duhove klicati iz groba. Ali ne? Žaljena bi bila naša «Nova». Saj veste, da si je naša «Nova» kupila monopol misli in tiska na Goriškem. V svesti neomejenega gospodstva se šopiri, češ: Jaz sem gospod tvoj Bog . . . . poleg mene ne boš imela, Goriška, drugih bogov! . . . . Pa tam pri Vas se baje nekaj kuha? No, pa pri nas se vedno kaj kuha, a skuha se malo ali nič.

C. v. B. — Vprašate, da bi Vam vest, katero je prinesel moj list str. 176 v zadnjem odstavku: «Najbolj nas pa boli . . . .» kaj pojasnil. Pa kakega pojasnila želite? Doslej, vsaj koliker je znano meni, ni niti «Velehrad» niti «Sl Svet» niti kdo drug preklical neslišane in — po mojem prepričanji — obrekovalne trditve, da bi bil dr. Gregorčič sotrudnik «Sl. Sveta». Treba tedaj še čakati.

Reorganizacija naših društev.

Morali bi jih pred vsem postaviti na zdrava tla ter jim dati praktičen smoter. Sedanjim čitavnicam, sokolskim društvom itd. bi se morali enkrat za vselej odpovedati, posebno pa po deželi. Druge koristi od takih društev kmet skoraj nima, nego da se po njih navadi praznovati, izlete delati, plesati in zapravljati. Seveda se povdarja narodnost, katera baje po teh društvih pridobi neizmerno. Toda temu navadno ni tako. Kar podeljuje narodnosti najtrdnišo podlago ter varuje narod pred tujim navalom, je gmotno blagostanje ljudstva in neodvisnost kmetova od tujega kapitala. Neredkokrat nahajamo, da ravno tisti kraji, kjer se najbolj «sokoluje» in veselice prireja pa pleše pod narodno firmo, so najbolj zagazili v dolgove in v odvisnost od židov v mestu. Plesna zabava, kateri smo dali epiteton ornans «narodne», prazni kmetskim fantom ravno tako žepe, kaker laški «ballo» ali «sagra», in naša mladina se po «narodnih» plesih nič manj ne po-

Digitized by Google

Evangelij miru in sprave ali najnovejša stranka na Slovenskem.

1. — Nemški list. Gospodu Vekoslavu Spinčiću.

Nedavno nam je odlična oseba pokazala številko nemškega lista naročivši, da bi prebrali zanimiv članek. List ima naslov: Es werde Licht! Piše in vrejuje ga K. Scholl. Smisel lista je framasonska: vrednik razlaga in vtrjuje načela, katera so vodilna za masone in njih delovanje.

V tem listu je priobčil K. Scholl „odprto pismo nekemu nemškemu škofu.“ Poslednji [1]) se je predrznil (!) v svojem postnem listu nemškim socijaldemokratom očitati — brezverstvo. Scholl smatra za „sveto“ dolžnost svoje ljudi braniti proti temu napadu. Stvar pa obrača tako, da dokazuje, kako je mogoče nemškim socijalistom biti ne le nravstvenim, ampak celo vernim — brez vere t. j. brez tega, kar imenuje škof, kar imenujemo sploh vsi katoličani verske resnice. Da celo ravno socijalisti, edino oni, izpoznavajo pravo vero, pravo krščanstvo. „Pravim Vam — tako nazivlje škofa — r a v n o n a s p r o t n o s t o j i r e č . . . Ne ljudstvu vero vzeti, ampak k veri mu p r i p o m o č i, katera mu je potrebna, ne ljudstvo razkristijanjevati, ampak vcepljati mu ona načela, katera so temeljna in bistvena v evangeliji, ki ga je vstanovitelj krščanstva sam oznanjeval — to je edini smoter, edina naloga, ki smo si jo postavili mi „brezverci“ t. j. socijalisti in masoni!

[1]) Frančišek Leopold, škof v Eichstättu.

Digitized by Google

In kaj je edino bistveno v evangeliji Kristusovem? Ljubi svojega bližnjega kaker samega sebe — kar je več, je bajé vse privrgla cerkev, in s tem popačila prvotno krščanstvo!

Mi ne namerjavamo tu polemizovati proti nemškemu socijalistu. Imamo marveč mej ozkimi mejami naše Slovenije ljudi, kateri trobijo nekaj let sèm v isti rog. Naši liberalci so ko jajce jajcu po duhu podobni — nemškim masonom. Ni je več krščanske resnice, katere bi ne bili očitno ali skrivšim zatajili, ni je v tujih slovstvih protikrščanske nezmisli, ki bi je ne bili zatrosili v slovensko knjigo; trudijo se, kako bi sè silo, sè zvijačami narodu zavdali sè sovraštvom do škofov, do papeža ter ga zvabili v ruski razkol: vže osem let delata na to navlašč v to svrho osnovana lista: očitalo se je vže tem ljudem javno, da dobivajo ruske rublje; persiflujejo svete zakramente in kerščansko pobožnost, obrekujejo in blatijo slovensko duhovščino itd. itd. — in pri vsem tem ponavljajo in zatrjujejo slovesno, da jim je drag, nedotakljiv najsvetejši biser slovenskega naroda — vera! In ne le to, ampak — oni sami še vedó, kaj je prava vera, pravo krščanstvo, oni branijo Kristusov evangelij — proti škofom in duhovnom!! V kaj pa stavijo bistvo krščanstva? V ljubezen — druge vere nam ni treba, je izrekel njih orakel na Dunaji, Stritar.

Pa ondan se je spet oglasil Stritar sè svojim zlatim „drobižem“ — vsaj on si ga je dal sè zlatom odvagati — od vbožnih Slovencev. In zasviral je staro pesen o kristijanstvu, ki ima identično biti sè slovanstvom! Zatorej:

„Rešitelj svetu bodi ti,
Slovan, najblaži mej narodi;
Nov evangelij se uči,
Ti njega blagovestnik bodi!“

In kaj mislite: katerega Slovana imenuje Stritar najblažega mej narodi, katero slovanstvo naj prinese

„Krivici vojsko, krotkim mir,
Pravico vsem“? . . .

Digitized by Google

Čujte: to ima biti „slovanstvo pravoslavno“!! Tedaj tista Rusija, katera tako gorko na prsi pritiska Slovane-brate Poljake, in celo same zedinjene katoliške Ruse — brate, ta Rusija naj bi prinašala tujim, nebratskim narodom pravico, mir in ljubezen?! . . .

Toda naš namen ni, da bi se vže spet spulili sè Stritarjem in slovenskimi liberalci; naš list je v tem gotovo spolnil svojo dolžnost, bolj nego katerikoli drug slovenski. Vže tako ostane naša kritika vprašanje brez odgovora — od liberalne strani. Stritar sam pravi: „E kaj se boš? Ne draži, grešnik, bogoznanca!“ Čeravno smo prav za prav mi razdražili Stritarja, tako da bi moral, če ima le kaj ponosa, vsaj zalajati nad nami in svetu pokazati, da je goriški fanatik res: gol! gol!

Mi imamo marveč v pričujoči razpravi pred očmi najnovejšo slovensko stranko. Imenovali bi jo posrejevalno, pomirjujočo stranko, stranko miru in sprave, stranko ljubezni. In ko bi hoteli njene voditelje še posebno odlikovati, imenovali bi jih vse s častnim naslovom „Beschwichtigungshofräthe“. Porodila pa se je ta stranka še le vsled nasprotja, ki se je pojavilo in čedalje bolj poostrilo mej slovenskimi liberalci in konservativci. Ta stranka tedaj stopa iz nejasnega ozadja čedalje bolj v javnost. Ima pa svoja glasila, katera hočejo veljati ravno tako za krščanska, za konserva- in celo cerkvena ali vsaj zastopajoča korist slovenske duhovščine, kaker se od druge strani bratovski poljubljajo in božajo z Mladočehi, z liberalci in radikalci. In taka intimiteta je mej listi miru in sprave pa mej panslavisti in razkolniki, da „Slovanski Svet“ pozdravlja „Novo Sočo“ sè solzečimi očmi za svojo „ljubo sestro na Goriškem“. Herz, was willst du noch mehr?! . . .

Mej listi tega duha in teženja nahajamo tedaj ravno imenovano „Novo Sočo“, ki je vže lani ali predlanskim tako lepo pisala o „ljubezni“, pa tržaško „Edinost“.

Ti listi in gospodje, ki stoje za njimi, so razpeli čez brezdno, ki liberalce in katoličane slovenske loči, most, most sprave. In vrhu tega mosta oblastno posedajo, da bi izvrševali svoj posel. Na levo zarotujejo liberalce, naj bi se za skozbog zdržali preočitno žaliti verski čut slovenskega ljud-

Digitized by Google

stva, naj bi vender ne izvajali skrajnostnih posledic iz svojega liberalstva; na drugo stran pa, na desno, ne vedo, kje bi našli besed in duška, da bi razboritim nemirnežem, kaker smo mi, priporočali „previdnost“, „taktiko“, zmernost. In ako leti katera pušica s te strani na ono, jo skušajo vže v zraku vloviti, nič ne dé, če se jim zarije v lastno meso: da le ne razburi onih na levi; saj ti na levi niso baje ravno toliki neverci, za kakeršne jih je razvpil „Rimski Katolik“, in da bi tudi bili, vender oni so — narodnjaki! Da, znali bi vdeležiti se celo slovenskega katoliškega shoda, kateri se snuje s toliko gorečnostjo, in tu z nami glasovati za — versko šolo!! Kaj takega zdi se še mogoče — vsaj našemu konservativnemu dnevniku .... Sploh gospodje na sedeži miru in sprave so optimisti: oni še liberalizma ne vidijo ne le na Slovenskem, ampak niti na celem Jugoslovanskem!

Mej temi gospodi pa najdemo v prvi vrsti nekatere duhovnike-voditelje. Izmej njih se je ondan pri občnem zboru pol. društva „Edinost“ v Trstu oglasil gospod Vjekoslav Spinčić ter s temi-le besedami označil sebe in svojo stranko, katera zdaj gospoduje v Primorji sè svojimi glasili: „Mej Jugoslovani ni kljubu vsemu razvpivanju niti najhujši „liberalec“ tak, da bi razdiral konservativna načela ali izpodkopaval katoliško vero, t. j. vero, kaker jo zares uči katoliška cerkev, ne pa, kaker stvari preobračajo oni, ki pobijajo slovanske „liberalce“. Jugoslovani torej nimajo potrebe zaščiščati ne vere, ne konservativnih načel; njim je v nevarnosti jedino narodnost“.

Tako tedaj, gospodine Vjekoslav Spinčić, c. kr. profesor in državni poslanec? ... Z besedami, katere smo zgorej različili, smo zadeti mi, in ako je njih smisel resnična, zadeti smo — do živega. Pa Vi, gospod Vjekoslav, morebiti doslej radi preobilih opravkov niste še imeli časa, da bi prebrali dva letnika in pol našega „Katolika“. Svetovali bi Vam: storite to brž ko mogoče. Pa ne le to, ampak potrudite se tudi kritično spodbiti dokaze, s katerimi smo slovenske liberalce pred vsem svetom pokazali za prave liberalce, a ne za „liberalce“. Seveda kritika zahteva resnega dela

Digitized by Google

in truda, za kar morda Vi, kot poslanec, profesor itd. spet najbrže ne boste imeli časa!? Vender pa, dokler tega ne storite, gospodine Vjekoslav, so Vaše besede — besede v zrak!

2. — Kaj pa pravi Kristusov evangelij in katoliška cerkev o novem evangeliji miru in sprave?

Naši liberalci se na vse kriplje trudijo, kako bi svet prepričali, da Jezus Kristus, kaker smo nedavno nekje brali, ni vstanovil vere, ki bi obsegala verske resnice ali dogme, ali sploh delala naše zveličanje odvisno od tega, kar verujemo ali ne verujemo, marveč vera njegova bila je vera srca, vera čustva in ljubezni.

Liberalci bi se pa kaj radi postavili pod varstvo Kristusovega apostelina in evangelista samega, kateri je najtesnejše sklenjen bil z Odrešenikom, svetega Janeza namreč. Ta je bajé edini zadel bistvo krščanstva v besedah, s katerimi določuje Boga: Bog je ljubezen.[1]) Naši ljubeznjivi, naši spravljivi in zmerni katoličani pa jim gredo na limanice: Bog je ljubezen — zatorej ljubezen nad vse, zatorej ne žalimo liberalcev, ampak mirno delujmo ž njimi za blagor naroda! Vsega pa, kar bi znalo rušiti to zlogo, in to je pred vsem različnost v verskem naziranji, ogibljimo se skrbno!

Toda prvim, liberalcem, bi postavili nasproti mi istega Janeza evangelista besede, katere se nahajajo v istem listu, v istem poglavji, le nekoliko vrst zgorej: Vsak duh, ki deli Jezusa, ni iz Boga; in ta je Antikrist.[2]) To pa pomeni: Kdor ne veruje v včlovečenje Sinu Božjega, je Antikrist. Antikristi ste tedaj tudi liberalci, kateri nam oznanjujete ljubezen brez vere.

Drugim pa, katoličanom miru in sprave, podali bi v premišljevanje istega sv. Janeza opomin: Ako kdo pride k vam in ne prinese tega nauka, ne sprejemajte ga v hišo, in ne pozdravljajte ga; kdor ga namreč pozdravlja, se vdeležuje njegovih hudobnih del.[3])

---

[1]) I. Jan. 4. 16.
[2]) Ibi. 3.
[3]) II. Jan. 10. s.

Digitized by Google

Kaj pa Jezus Kristus? Je li res, da ni svojim učencem drugega naložil nego le ljubezen do bližnjega? . . . Čemu pa je zažugal: Kdor ne bo veroval, bo obsojen?

Je res, da je Jezus Kristus vmrl za evangelij čiste človečnosti, za evangelij ljubezni? Pa berite, zakaj ga je veliki duhoven obsodil v smrt: „Zarotim te pri živem Bogu, da nam poveš, ali si ti Kristus, Sin Božji?“ In Jezus je dejal: „Ti si rekel“. Veliki duhoven: „Kaj se vam zdi?“ A oni so odgovorili: „Kriv je smerti“.[1]) Verska resnica je bila tedaj, in sicer človeškemu umu nedosežna skrivnost, radi katere je bil Jezus Kristus v smrt obsojen, in je hotel tudi v smrt iti, da bi jo s tem potrdil.

Le žal, da žive naši spravljivi katoličani osemnajst sto let prekasno, ker da bi bili živeli tedaj, bi bil gotovo kdo stopil mej Kajfo in Kristusa — sè svojimi pomirjajočimi predlogi, na primer: Pst, pst! mir, ljubi moji! Saj ste Judje vsi (mi smo Slovenci), vsi deca Abrahamova! Čemu treba toliko prepira, čemu razpora? Ti Kajfa se toliko huduješ, da se Jezus imenuje sinu Božjega — ali ne poznaš pisma, katero pravi: Rekel sem, bogovi ste? Ne veš li, da se jemlje „bog“, sin božji, tudi v nepravem pomenu? Tako je vzel besedo tudi Kristus. Kaj ne, da je tako, Kristus? — In da bi Kristus rekel: Da, tako je — vskliknil bi naš advokat: No tedaj, vidite, da ni prav za prav razlike mej vami. Čemu se še preganjate? In Kristus bi bil všel smrti! . . . Sploh so se, kaker smo rekli, naši spravljivi rodili nekaj tisoč let prekasno, ker prihranili bi bili zgodovini toliko vojsk in prepirov, da, samemu Bogu bi bili prihranili nepotrebno skrb vstvarjati pekel za odpadle angelje in — liberalce, ker če ni dandanes po njih posrejevanji liberalcev, bi jih sploh nikdar ne bilo na svetu!

Toda Jezus Kristus ni znal istim besedam vtikati ali podtikati prekoslovnih, mej seboj se izključujočih pojmov, posebno pa ne, ko je šlo za versko načelo. Vdal se ni, odmeknil ni niti za las. Ko je obetal svojim učencem, da jim bo dal vživati od svojega mesa in piti od svoje krvi, se jim je zdel ta govor „pretrd“ in: „kdo ga more slišati?“

[1]) Mat. 26. 63 ss.

Digitized by Google

In ko ni navzlic temu hotel še „zmernejše“ govoriti, so ga začeli kar zapuščati, in od tistega časa „niso več hodili ž njim“. Jaz sem prepričan, da bi bila vrednika „Edinosti“ ali „Nove Soče“ tam pričujoča, gotovo bila bi zgrabila odhajajoče neverneže za suknjo in jih tirala nazaj h Gospodu: No, ne bodite pač taka budala! Kristus gotovo ne jemlje svojih besed tako strogo! Potrpite: dalo se bo vse poravnati! Predlagala bi potem kak „quid pro quo“ — in mir bi bil mej strankami! A drugače Kristus. Ne da bi posrejeval, se zdaj obrne še le k dvanajsterim, ki so vstrajali pri njem: „Hočete tudi vi oditi?“ T. j. le odidite, ako vam všeč — a da bi jaz od svojega „trdega“ nauka le pičico preklical, ne pričakujte nikar! Iz tega pač razvidimo, da ni poznal Jezus Kristus niti ozirov niti „ljubezni“, ker je bil pripravljen pretrgati zadnjo in edino vez, katera ga je (po dvanajsterih) sklepala s toliko ljubljenimi „sinovi človekovimi,“ in to na ljubo — enemu samemu verskemu stavku, kateri bolj nego vsak drug vpogiblje razum pod jarem verske poslušnosti.

Enako načelnostno, nestrpno odločnost in nespravljivost najdemo tudi pri Kristusovih aposteljnih. Vzemimo li sv. Pavla. Le njega bi trebalo dandanes: ne vem pač, kako bi se gledala z g. Vjekoslavom Spinčićem, kateri trdi, da v Jugoslaviji ni še sledu tako zvanega liberalizma, niti celo v „Sl. Narodu“, v „Brusu“ in v „Slov. Svetu“?!

Pritihotapili so se bili tiste dni nekateri mej Galačane in so začeli vernikom mèsti verske pojme, češ, ni ravno vse tako, kaker vas je učil pretirani Pavel. Brž ko Pavel o tem zve, napiše do Galačanov list, iz katerega švigajo same strele — na tiste, ki se drznejo drugače učiti, kaker od Boga pooblaščeni Kristusovi namestniki. In celo „angelj iz nebes da bi vam drugače pridigal, kaker smo vam pridigali mi — anathema sit!“[1]) Tedaj niti angelj — — — kaj pa še le vredniki naših liberalnih listov, kateri večinoma se niti skoz gimnazij niso mogli preriti ali celo višega gimnazija videli niso?!

Ko je šlo za vero, apostelj Pavel ni gladil z rokovicami, ampak je kar treskal na desno in na levo. Imel je opraviti Pavel tudi s fino olikanimi Grki, posebno s Korin-

[1]) Jan. VI. 61.

Digitized by Google

čani. Sofistično izpiljeni in opolzli v govoru so se znali zvijati in barvo preminjati, da jim ni bilo lehko do živega priti. Toda Pavel — dandanes bi si gotovo zaslužil epiteton grobosti in neotesanosti — Pavel je tudi za Korinčane vedno „v pripravi imel maščevanje za vsako neposlušnost“ ter „zavzemal je vsako pamet na poslušnost“ Kristusovi veri [1]). Tako in ne drugače — ta je bila Pavlova beseda, ko je šlo za vero, in gorje mu, kdor se je predrznil le črhniti!

Grški modrosti ni šel v glavo nauk o vstajenji mrtvih. Ko ga je Pavel omenil atenskim modrijanom na Areopagu, so ga koj odslovili: Poslušali te bomo o tem drug pot. Sploh ni grškim racijonalistom (liberalcem) nič kaj vgajalo vstajenje mrtvih. Nekateri so je kar naravnost tajili. Pa bili so tudi drugi, kateri — v duhu spravljivih tudi-katoličanov — so hoteli posrejevati — mej Pavlovo dogmo in racijonalizmom, razlagaje si „vstajenje“ v duševnem, nepravem pomenu, češ, vstali smo vže v Kristusu — od zmot in grehov. Tako so od ene strani mislili pogoditi pravovernim, obdržavši b e s e d o, ne da bi od druge strani sprli se z brezverci, podtaknivši besedi p o m e n, katerega so prav ti želeli. Mej temi sta bila Himenej in Filet. Seveda Pavlu ni ta komedija nič kaj vgajala. Obsodil jih je prav trdo za brezbožneže, rekši, da „beseda njih razjeda kaker rak“.[2])

Da, beseda breznačelnih posrejevalcev mej katoliško resnico in liberalizmom razjeda resnično kaker rak telo katoliškega življenja, ker obsoja katoliški življ k nedelavnosti, ki je začetek duševnega hiranja in gotovega pogina.

Da bi nam pač Bog še enkrat obudil apostelja Pavla, kateri bi z ostrim mečem krepke, odločne besede enkrat za zmiraj presekal nenaravno vez mej katoličani in liberalci ter pregnal temo, v katero je katoliško zavest zavila nezmiselna, za katoličane večno sramotna družljivost z liberalnim elementom!

Dr. Mahnič.

[1]) II. Kor. 10 55.
[2]) II. Tim[1] 2. 17.

Digitized by Google

Novodobna veda – pa Aristotel in Tomaž Akvinski.

Nihilizem — rezultat modernega mišljenja.

Dalje.

Skrajnostno nasprotujoče si zmote v svetovnem naziranji morale so slednjič obroditi v duhovih resnice željnih, a do cela zabredlih najtrpkejši sad: obup nad lastnimi duševnimi silami, nad človeškim spoznanjem in dosledno željo, da se zatirajo notranje težnje človekove po spoznanji resnice in sploh po bivanji — nihilizem v staroindiški suknji budizma, kateri se v zadnjih desetletjih čedalje bolj širi med obuplimi „misleci“. Bistveni budistiški nazor je pa, da človek moreč v sebi vse, i najplemenitniše težnje, katere ga mogo le onesrečiti, doseže v zanikanji svojega bitja, v nirvani pristne sreče. Kaker se vidi, nič novega: sploh lahko rečemo, da vse zmote in „faze“ modernega mišljenja so bistveno le pogreti nauki predkristijanske dobe; tu srečamo atomiste in njih načelnika Demokrita, ki je skoro doslovno učil isto kar uče moderni atomisti, tu sofiste — moderne skeptike, idealiste itd., tu epikurejce — poganske materijaliste in pozitiviste. Slednjič segli so moderni „misleci“, ko jim niso več mogle zadoščevati prejšnje sestave, po starodavni indiški filozofiji, katere skrivnostni značaj jih je kar očaral, ter privlekli na dan budizem kot zadnji žalostni pojav modernega mišljenja. S tem se je enkrat več pokazalo, da človeška pamet, ko se oddalji od zdravih, naravno gotovih načel, na katerih je osnovano aristoteliško-tomistiško modroslovje, mora neizogibno zapustiti taistim temeljnim zmotam, katere pričnò večinoma s prevzetnim subjektivizmom, oziroma s tajenjem Boga in dosledno se razvijajo v ponižajoči materijalizem ter slednjič končajo z vničenjem lastnega bitja. Toda budizem je le tako rekoč krotka prikazen nihilizma: pravi nihilizem pojavil se je v novejšem času v grozniši obliki. To ti je grozovito naziranje in zajedno praktiški načrt, ki namerja pokončati ves nravni, družbeni in politiški red, vsako božjo in človeško avktoriteto in napravo, sploh vse, kar je pozitivnega v človeški družbi in naravi. Ovega nihilizma, kateri spaja v sebi vse prekucijske smeri novodobnih rovarjev in „malkontentov“ vsake baže, je poleg Proudhon-a Bakounine najstrastniši zastopnik. Njegove besede označijo dovolj jasno nihilistiške težnje; mej drugim piše tako-le: „Revolucijonar ima le en smoter, eno misel, eno strast: revolucijo. Njemu je edina težnja, edina veda: vničenje. Le zato in za nič drugega se je učil me-

Digitized by Google

hanike, fizike, kemije in medicine. Njemu je nrav (morala) vse, kar pospešuje zmago revolucije; vse, kar jo zavira, je nenravno in grozodejstvo. Mej njim in družbo je vojska smrtna, neprestana, nespravljiva. On mora biti pripravljen vmreti, trpeti torturo in vmoriti lastnoročno vse tiste, ki zavirajo revolucijo. Toliko hujše zanj, ako ga vežejo na tem svetu sorodstvo, prijatelji in ljubezen: ni pristen revolucijonar, ako ovaka čustva mu zadržujejo roko. V istem času mora živeti sredi družbe ter kazati se tacega, kakeı ni v istini; povsod mora prodreti, v visoke in nizke kroge: v pisarnico trgovsko, v cerkev, v državne službe, v vojno, v literarni svet, v tajno policijo in v carjevo palačo . . . Vsak ud mora imeti pod sabo nekatere revolucijonarje, kateri niso še popolnoma vvedeni v naše namene. Nje mora smatrati kaker en del revolucijske glavnice dane sebi na razpolago ter ekonimiško vporabljati, da se o njih koliker mogoče okoristi . . . . Najdragoceniši živelj so pa ženske, katere do cela vešče naših smotrov, sprejmo cel naš program; brez njihove pomoči ne bodemo dosegli ničesar.“ [1])

Je-li tu še sled človeške narave? Človek se je tu izrodil v krvoločno zver, v — risa! Resnica, nrav, občestvo, obitelj, vsa plemenita čustva — vse je vredno, da se razruši, vniči, vsako sredstvo je sveto. Na splošnih ruševinah naj se postavi grozna ničla, nirvana! Dalje menda človek ne more priti: „alles was entsteht, ist werth, dass es zu Grunde geht.“ (Faust). Splošni nihilizem je dandanes naziranje in praktiško vodilo mnogih in vseh stanov, več. nego se navadno misli, ne le v sami Rusiji, nego po celi Evropi. Poglejmo le ogromno število socijalnih demokratov, razširjenih po celem svetu ter spojenih mej seboj s precej tesno organizacijo.

Ovi nihilizem je pa, in to je nam najvažniše, le poslednji člen osodnega razvitka moderne „proste“ vede, le nujna posledica preziranja in ločitve od bistvenih načel aristoteliško-tomistiške filozofije. Kar je tudi umevno, ako pomislimo, da vže ena sama načelna zmota mora obroditi nepregleden broj temnih hčera: krivih naukov — error in principiis minimus fit in consequentiis maximus. Slavni Arhimed je neki trdil, da bode, ako se mu da le eno piko, kjer bi zastavil svojo polugo, izril svet iz temeljev; kaj takega smemo trditi ob eni sami, nikar o mnogih načelnih zmotah, katere morajo, potom doslednega umstvovanja razvite do skrajnih mej, podreti ves svet resnice. Toda prehod iz spoznanja v voljo in slednjič v dejanje je lehak, ker naraven. Res, da človek često drži načelno nauk, kateremu nasprotuje njegovo življenje in delovanje: temu je vzrok naravni čut vstavljajoč se izvrševanju krivega nazora. Kaker vsak razvidi, je to le srečna nedoslednost, a vender nedoslednost, ki se preje ali pozneje mo-

[1]) Civiltà Cattolica, 21 Giugno 1890. Il Nihilismo russo, str. 662.

Digitized by Google

ra poravnati, ne glede na to, da nedoslednost je nevredna razumnega bitja, kaker je človek.

Znanstveni nihilizem — t. j. naziranje, da ni nič dognanega človeški pameti, da ni je gotove resnice, na katerem si bodi polji, da prav za prav vse je nič — je neizogibni „facit" modernega „prostega" mišljenja izneverivšega se pravi filozofiji, vsa druga kriva naziranja so, da jim gledamo na dno, le nerazviti členi, oziroma sebi in svojim principom nedosledne sostave, ko dotični „misleci" so obdržali različne naravno evidentne resnice, dasi v istini nasprotujejo njihovim načelom. Znanstveni nihilizem vodi pa naravno v praktiški nihilizem, kateri se pri krotkih, mrklih naravah dejstvuje kot budizem s kristijanskim naličjem ali „karikaturo" v zatajevanji samega sebe, kateri se pa v podvzetnih in nemirnih življih javlja kot socijalno in politiško radikalstvo. S tem pa nikaker nam ni na umu trditi, da pristen nihilist bi moral preje biti v šoli znanstvenega nihilista, nego mislimo le reči, da grozna ta socijalna in politiška smer ima svoje opravičenje ter obrambo v splošnem polomu resnice in pravice ali božje in človeške vede.

Toda, hočemo-li rešiti človeštvo pogubnih zmot vodečih dosledno v poraženje najviših dobrot človeških, sploh človeške družbe, hočemo-li čist ohraniti zaklad naravnih resnic, katere so neobhodna podlaga verskih — moramo, priznaj ali ne, vrniti se, v koliker smo se oddaljili, k neskaljenemu viru aristoteliško-tomistiških principov. Rane zasekane človeštvu od novodobne samohotne in razbrzdane preiskave so osodne, da, smrtonosne; zbog tega treba je radikalnega zdravila, katero nam edino nudi obnovitev aristoteliško-tomistiške filozofije.

Kaj ne, težkoča zdi se velika: Kako se bodemo iz nje izkopali? — Radi ter z veseljem priznamo silovit napredek, ki je oslavil naš vek, napredek, katerega dobrote vživamo dan za dnevom, priznamo tudi, da Aristotel in sv. Tomaž sta primerno našemu času le pomanjkljivo poznala naravne sile in zakone ter imela v nekaterih točkah celo napačne nazore — naravno, ker za njunega časa ni bilo dandanašnjih najrazličniših in dovršenih prikrojev, kateri omogočijo opazovanje tajnih sil ter več ali menj natančno razkrojitev (analizo) naravinih pojavov — toda iz vsega tega ne sledi še nič proti njuni filozofiji, kot taki. Kako to? Poglejmo malce od bliže rečeni napredek: v čem-li obstoji? Edino le v poznanji naravnih zakonov ter vporabi snovnih sil za raznolične stroje in priprave. Toda so li morda moderni naravoslovci poleg vsega napredka spoznali notranji vzrok ali bistvo naravinih pojavov in sil? To moramo kar naravnost zanikati. Bistvo ovih tajnih sil nam je, kaker morajo priznati največe avktoritete na tem polji, še vedno prikrito in ostalo bode najbrže na veke prepovedan sad. Da ne omenimo magnetizma, elektrike, svitlobe in drugih tajnih pojavov, ni se še našlo do-

Digitized by Google

voljno razlaganje telesne teže ali privlačnosti (atrakcije), da, niti spojitosti (kohezije). Moderni prirodoslovci v tem oziru niso za en las na boljem, nego stari. Fizikalne podmene in teorije služijo najprej smotru, da se sorodni pojavi lehko pregledajo z enega motrišča ter tako spravijo v neko zistemo. Sicer smo vže drugje opomnili, da vprašanje o bistvu stvari ne spada v področje naravoslovca, v koliker je naravoslovec, kateremu je opažati prfrodine pojave ter zasledovati zakone, po katerih snujejo naravne sile. Ako bistvo mrtve snovi je do cela „terra incognita", kaj pa še le, ako gre prodirati v svetišče življenja. Tu kar obupavajo najglasovitiši fiziki in fizijologi, njim na čelu Du Boy-Reymond, kateri gotovo stoji na visočini modernega prirodoznanstva ter kot materijalist zares ne more biti prijazen skolastiški filozofiji. Evo njegove besede: „Adelhyde und Contactkräfte, Atom- und Molekularseelen sind einzeln und zusammengenommen eitel Finfanz und Lonifari, mit welchen man keinen todten Hund hinter dem Ofen hervorziehen, geschweige denn Leben in die todte Materie hineinbringen kann; das Leben ist, gestehen wir es nur offen, für uns ein unlösliches Räthsel".[1])

Napredek torej modernih fiziških ved nam ni nikaker odgrnil bistva čudovitih sil, katere skrivnostno snujejo in vladajo v organskem in neorganskem svetu, še menj pa so moderni prirodoznanci iztaknili, da bi ovo bistvo bilo vse drugačno ter nasprotno filozifijskim načelom aristoteliško-tomističkim, kateri, kot taki, se nikaker ne dotikajo ovih tajnih sil in njihovih zakonov, nikar, da bi bili posneti iz njih napačnega spoznanja. Kaj pomeni torej zbadanje in ropotanje mnogih modernih naravoslovcev proti Aristotelu in posebno proti sv. Tomažu, kot filozofom, in sploh proti celi peripatetiško-skolastiški filozofiji, ako ne ali gorostasno nevednost, ker ne znajo ločiti predmeta filozofije od predmeta naravoslovne vede ter devajo v en koš naravoslovca in filozofa, ali pa žlobnost, katera jih tira obrekovati ono, česar ne poznajo ali nočejo poznati. Ali ne moramo jih zavrniti sè starim rekom: sutor ne ultra crepidam? Ali bi kdo hotel trditi, da pristni filozof ima preiskovati ter natančno določevati zakone, po katerih snujejo prirodine sile ter vvaževati celo njihovo vporabnost za izdelanje različnih priprav in sledujič vzgraditi na matematiških izrazih ter fizikalnih prikrojih stolp (zares babilonski stolp!) svetovnega spoznanja?! No, i kaj tacega je vže rojilo in menda še roji v nekaterih glavah, katerim je matematika in mehanika vse, kateri iščejo neke splošne matematiške formule obsegajoče ves svet bitij in resnice! Toda kdo bi se hotel ozirati na take čudake?

[1]) Dressel: Der belebte und unbelebte Stoff.

Digitized by Google

Na tem mestu zdi se nam primerno kratko označiti stališče, katero zavzema filozofija nasproti modernemu prirodoznanstvu in njegovim istinitim pridobitvam. Nikaker nam ni na umu zanikati važnosti naravoslovnih ved i za filozofa posebno v našem času, nego nasprotno menimo, da temeljito poznanje naravnih sil in zakonov je dokaj koristno, oziroma prepotrebno za vsestransko rešenje vseh kozmologiških vprašanj, katera so nastala vzlasti v našem veku. Tu moramo opomniti, da prava filozofija, dasi je kot zistema ter v vseh glavnih načelih in naukih dovršena po Aristotelu in vzlasti sv. Tomažu, vender nikaker ne izključuje nadaljnega napredka in razvoja, v koliker se namreč rečena načela dado bodisi dalje razširjati in razvijati, bodisi vporabljati pri rešenji posameznih podrobnih vprašanj, seveda tudi z ozirom na novodobne izvestne pridobitve in iznajdbe prirodoslovnih ved. — Toda odločno moramo zavrniti nespametno trditev, da temeljito in vsestransko poznanje prirodoznanstva je nujni pogoj pravi filozofiji, v koliker je na njej resnice. Sicer bi morali kar vse vprek obsoditi velikanske proizvode vseh duševnih velikanov prošlega časa, se ve, ne izvzemši Aristotela in sv. Tomaža, kateri so človeštvu od zdavnaj menili razsvitljevati pota v poznanji sveta in njega Početnika, v istini pa le opletli je v temen mrak! Vbogo in pomilovanja vredno bi bilo zares tako človeštvo!! In zakaj obsoditi? Češ, ker niso bili na visočini modernega prirodoznanstva, ker niso poznali parnika in telefona, elektriških tokov pa eterovih tresljajev!!

Ne, modroslovcu, t. j. globokemu mislecu zadostuje za vzgradbo neomajne modroslovne sestave opažati z bistrim okom naravo, ovo knjigo najviših naukov, odprto mislečemu duhu, ter motriti njene navadne in trajne pojave, v katerih obstoji prirodino snovanje in življenje. Taki stalni pojavi, v katerih se njemu javlja notranji, čutnim očem nevidni vzrok in izvor t. j. bistvo, so najprej bivanje stvarstva ter čudoviti njegov red in lepote, dalje minljivost in omejenost stvari, njih neprestano gibanje, spreminjanje in presnavljanje itd. Modroslovec motri stvari, v kolíker bivajo, v koliker jih dičijo različne popolnosti in vrline ter se takisto dviga do najpopolnišega bitja, njih Stvarnika; razmišlja stvari tudi v koliker so premenljive in gibljive in glej on z uma silo izsledi iz teh vsem stvarem prirojenih in tako rekoč vtelešenih lastnosti njih notranja počela — bistvo, v koliker je sploh možno človeškemu umu.[1])

[1]) Prim. Dr. Schneid „die scholastische Lehre von Materie und Form" 5. poglavje „die Physik und Metaphysik der Alten." Tu beremo ob Aristotelu ravno tako lepe kaker resnične besede: „Er hat trotz der mangelhaften Physik tief erschaut das Wesen der Dinge, und darum bleibt seine Metaphysik unsterblich; sie ist, um ein Wort Herodots zu gebrauchen, ein πτῆμα εἰς ἀεί, wenn auch seine Physik längst überholt ist von der fortschreitenden Forschung der Natur.

Digitized by Google

Na tej občečloveški izkušnji sta naša velikana Aristotel in sv. Tomaž vzgradila sè svojo bistroumnostjo ter globokim in temeljitim premišljevanjem filozofijo, katera kaker velikansk spomenik nevpognjen od časovnih sil nadkriljuje vsa stoletja ter vse pridoditve človeškega duha, stvarila sta divno filozofijo, kateri je na čelo vtisnjen znak neminljivosti in večnosti, kaker je resnica sama neminljiva in večna.

* * *

Sklep.

S tem smo v glavnih potezah označili aristoteliško-tomistiško filozofijo v nasprotji sè zmotami, katere so okužile moderno razbrzdano in samovoljno mišljenje; videli smo s stališča zdrave obče človeške pameti ter vporabnosti v nravnem in družabnem življenji, kako naravna in zajedno kako vzvišena je prva ter do kakih krivih in pogubnih naukov so dospeli svobodnjaški misleci preziraje staro peripatetiško-skolastiško filozofijo; videli smo tudi, da ova filozofija ni nikaker navskriž z modernim prirodoznanstvom, v koliker si v svoji domišljavosti ne prisoja odločilne besede v stvareh, ki ne prispadajo njegovemu področju. Bil je nam namen opozoriti slovensko razumništvo na ovo edino pravo filozofijo, katera je vedno bila priznana in gojena od katoliške cerkve in katero je nedavno slavno vladajoči Leon XIII v znameniti okrožnici „Aeterni patris“ gorko priporočil katoliškemu svetu kot edino rešitev iz novodobnih osodepolnih zmot. Iz srca pomilujemo nevednost ali zlobnost novodobnih na pol-omikancev kričačev, kateri se drznejo psovati ovo filozofijo, dasi po največ je niso niti iz daleka podišali, kateri proslavljajo v deveto nebo tako zvano prosto preiskavo, pred katere pridobitvami se mračnjaška tomistika mora vmakniti, kaker pred solncem nočne tmine.

Sicer začeli so se v zadnjem času javljati čedalje trezniši nazori, vgodniške sodbe, da priznanje celo od strani nasprotnikov katoliške cerkve, da ne omenimo mnogih akademij in učilišč, kjer se s posebnim navdušenjem predavajo aristoteliško-tomistiški nauki, in sploh živahnega gibanja, katero je osobito mej katoliškimi učenjaki provzročila rečena okrožnica. Otresimo se pomislekov in predsodkov, ki jih je nemara v nas zaplodilo sovražno ozračje, v katerem smo bili vzgojeni, ter segnimo, kdor koli izmej nas čuti v sebi zmožnost in teženje po temeljitem spoznanji sveta, Boga in človeka — po zakladih ove filozofije in vzlasti, vže radi jezikovnih ozirov, po spisih sv. Tomaža. Natolcevanje sovragov resnice, češ, školastiška filozofija je le prisilno sredstvo, s katero si hoče cerkev in papež zagotoviti, oziroma

Digitized by Google

zopet pridobiti zgubljeno absolutno oblast čez duhove-robujoče., ovo hudobno ter zajedno nespametno natolcevanje bodi nam le nov dokaz za resnico aristoteliške-tomistiške filozofije, ter bodimo si vedno v svesti, da resnica ne more priti navskriž z resnico, t. j. da naš razum, žarek večne, nerojene luči, ne more priti v istini v nasprotje z izvorom resnice — Bogom, ali z božjim razodenjem. Naobratno, popolno soglasje ove filozofije z vero nam je največe zagotovilo, da je prava in resnična in da pod njenim vodstvu ne zagazimo v spoznanji vesoljstva.

J. J.

GLASBA V CERKVI.

Vgovori nasprotnikov.

J. Kokošar.

Prav za prav bi smel narediti že konečno piko ter čakati mirno, dokler mi kdo ne ovrže tega, kar sem pisal do sedaj. Najbrže bodem pa čakal — zastonj, stvarno „argumentovanje“ nasprotnikom nič kaj prida ne diši, bolj jim vgaja — satira, ironija; no, je pa tudi težko stvarno zagovarjati stališče, ki je cerkvenim vkazom nasprotno; a dobre volje jim ne odrekam — narobe! marsikako resnico so zapisali, a adresa, pod katero so jo poslali mej svet, ni bila prava.

Neki nasprotnik „cecilijancev“ se je hvalil, da bi napisal lehko celo knjigo „anticecilijanskih“ načel, a na poziv, naj to tudi izvrši, ostal je nem, najbrže, ker mu ni bilo — mogoče te zadače resno spolniti. Mogoče bi bilo sicer napisati precej „vgovorov“ proti delovanju p o s a m e z n i k o v, ki so tudi ljudje in vsled tega nepopolni, a proti principom in proti namenu cecilijanskih društev in proti „pravilom“ istih ne bode mogoče nikomur z vspehom orožja vihteti; mogoče je kritikovati življenje in delovanje posamičnega katolika, a „katoličanstva“ še nihče z vspehom ni napadal. Napačno bi bilo „grehe“ katolikov — posameznikov — pisati na rovaš sv. cerkve, napake imajo tudi katoliki, a n e k e r so katoliki, temuč d a s i r a v n o so katoliki. Isto je s cecilijanskim vprašanjem. Lehko bi zavrnil veliko večino nasprotnih napadov vže „a limine“, češ, primite onega, ki je kaj „zagrešil“, sami mej seboj obračunite! — toda taki domači „obračuni“ so malo nevarni zarad prevelicega ognja!

Digitized by Google

Ker sem vže pri delu, oglejmo si nekoliko še nasprotna mnenja prav po metodi „dogmatikov“, ki odmerjajo tudi za „objectiones“ potreben prostor. Prav tako! pojmi se na ta način še bolj „opredelijo“ in pojasnijo.

Da ne bode vvod predolg, začnimo. Opomniti moram še, da pridejo v s i na vrsto, nikogar ne bodem prezrl, torej potrpljenje!

1. „Cecilijanska glasba je pretežka. L e h k a b o d i c e r k v e n a g l a s b a!“ ta „vgovor“ se sliši prav pogostoma. Treba samo prav izraz poiskati za gorenjo misel, pa bo vgovor rešen in sicer vgodno za — vse. Nikomur ne bode treba zatajiti svojega prepričanja in vender pridemo — vkup! Očitanje, da je „cecilijanska“, bolje „prava cerkvena“ glasba pretežka, provzročuje: nevednost glede glasbene literature, javne produkcije, prevzetnost in lenoba! V repertoaru cerkvene glasbe nahajajo se skladbe enoglasne, dvoglasne i. t. d. — do skladeb, ki zahtevajo ne le mnogoštevilne zbore, temuč celo več zborov; nekatere so lehke do skrajnosti, a druge delajo težave celo dobro izvežbanim pevcem; treba samo po potrebi in p o r a z m e r a h i z b i r a t i, za v s e slučaje je preskrbljeno, en sam treba, da izvzamem: „Für Sänger, die n i c h t singen können“, ta napis je vže paradoval včasih, a „cecilijanci“ ne znajo skladati za t a k e pevce, kdor pa hoče biti „pevec“, dasi priprost, in ima nekoliko šole in d o b r e v o l j e, ne bode se smel pritoževati, da potrebnih skladeb ni mogoče dobiti! Kdo pa z a h t e v a, da m o r a j o biti skladbe t e ž k e? S p o d o b n e, c e r k v e n e m o r a j o biti, cerkvenim določbam ne smejo nasprotovati; a sv. cerkev ni nikjer in nikoli določila, da mora biti cerkvena glasba t e ž k a! V tej točki imamo proste roke, smemo in moramo se akomodovati razmeram, a samo ob sebi se razume, da moramo skrbeti, da bode glasba v svetišči koliker le m o g o č e — popolna!

Pri glasbi je enako, kaker pri drugih umetnostih v cerkvi. Sv. cerkev ne zahteva mnogo, nemogočih reči vže celo ne, a kar zahteva, treba narediti; zadostuje mal altar, portatile, trije prti, dve voščeni sveči, križ, tri tablice — zadostuje, pravim, toda kje bodo s takim altarjem zadovoljni? To bi bilo le „za silo“, kjer ni mogoče v naglici boljšega in lepšega pripraviti. V tem smislu vzamem gorenji stavek: cerkvena glasba bodi lehka — lehka po razmerah; ne smemo zameriti, ako v kaki cerkvici ne slišimo skladeb največih mojstrov, saj tudi slike niso vse Rafaelove, in „groš“ revne vdove imel je pred Bogom večo vrednost, kaker obilna darila farizejev, dala je pa ta vdova — k a r j e m o g l a!

Torej ne pritoževati se: cerkvene skladbe so pretežke, poiskati samo treba primerno lehkih — saj jih je na izbiro, ter potruditi se, da pridemo s časom više. Aemulamini charismata meliora!

Digitized by Google

Marsikdo se je vže malo oplašil — po krivici — pri glasbenih produkcijah. Poslušal je, z glavo majal, pa mislil: lepo bi vže bilo, kje bodo pa mogli peti take skladbe? No, no, saj s tem še ni zapovedano, da se morajo povsod enaki komadi gojiti; saj tudi ni, da bi moral imeti kmetič vse one in ravno one stroje, katere vidi na — razstavi; a brez koristi mu ne bode, ako se pozrudi po razstavljenih vzorcih svoje primitivno orodje zboljšati. O tej točki bi ne bil zapisal nobene besedice, ko bi ne bil sam slišal: Taka je cecilijanska glasba, a to je pretežko, ne moremo!

Da se pevci večkrat pritožujejo, češ, glasba, kakeršno zahtevajo „cecilijanci," je pretežka, je vzrok pogostoma prevzetnost pevovodje ali pa pevcev samih. Skladba mora biti imenitnega mojstra, ako je le mogoče, in koliker je mogoče, slavnoznana, sicer „ni vredno se truditi"! Pri tem pa pozabijo prašati sami sebe, ali jo bodo mogli tudi eksaktno izpeljati, in nazadnje nimajo druzega kaker pravico reči: To in to smo peli, a vgajalo ni niti pevcem samim, niti poslušalcem, imeli so sicer mnogo truda zato, da so pripravili morda zares dobro skladbo ob — dobro ime! Od tega mojstra smo kaj lepšega pričakovali, saj ni nič posebnega, saj je pusto in dolgočasno — tako se bo glasila kritika po maši. Konec tega bode antipatija do prave cerkvene glasbe ter povratek k stari „Stieglitz-Messe", ofertorij kak „solo" za „baritono famoso" sè spremljavo „didel-dudel". „Naj človek samega sebe presodi", velja tudi tukaj, vsaj pevovodja mora skladbo razumeti, peti treba občutno, paziti na razna znamenja glede dinamike in „tempo" in ne prej na kor, dokler ne gre dobro! Konečni efekt ni odvisen le od skladbe same, poslušalci ne morejo niti vedeti, kaj je skladatelj hotel, slišijo samo, kako pevci „predavajo". Ako ima dirigent potrebno previdnost in skrb v izbiranji glasbenih koščekov, pri vežbanji in pri izvršitbi, vtihnile bodo tožbe o neizvedljivosti prave cerkvene glasbe.

Glavni vir enakih pritožeb je pa — lenoba. Komaj pristopi pevec pevskemu zboru, vže bi hotel „furore" delati se svojim glasom. Skladbe naj bi bile take, da bi se pele kar samo ob sebi, nič druzega naj bi ne trebalo, ko samo na kor iti, ter usta malo odpirati — pozabijo, da kovač še žeblja ne more narediti, ako se ni — učil! Naj se nihče ne vstraši v začetku svoje pevske „karijere" uriti se pri „dolgočasnih" „solfeggio" — trud se izplača izvrstno! Pevec, ki se zanaša le na spomin in na posluh, bo imel čez par let isti trud, ko v začetku, a kdor se koj začne učiti nekoliko bolj temeljito, da bode pel sè „zavednostjo" — pel bo v istem času vže kar — na prvi pogled. Pevovodja si lehko prihrani več ko pol truda, ako uči svoje pevce s početka „glaske zadeti in takta se držati."

Ne rekajmo torej: prava cerkvena glasba je pretežka, te-

Digitized by Google

muč skrbimo, da ne bodemo sezali previsoko, bodimo previdni pri izbiranji skladeb, a naše geslo ne sme biti: l e h k a bodi cerkvena glasba, temuč: cerkvena glasba bodi po naših m o č e h — popolna. Trud, kateri v ta namen obrnemo, je dobro shranjen, ker je plačnik Oni — ki stoterno povrača.

2. Prav, da se glasba v cerkvi reformuje, a greste p r e n a g l o, polagoma naj se ljudstvu zboljša okus!

Ko bi hotel biti hudoben, bi vprašal: Ali se bolnik tudi boji, da bi „prekmalu“ ozdravel? Toda pretiravati nimam navade in vem, da je pri vsaki bolezni treba previdnosti, premočna zdravila škodujejo in kdor prenaglo leti, se kmalu usope. Vem, da bolnemu „želodcu“ ne smemo ponujati koj prvi dan „gorenjskih klobas“ in „na žgancih tropin“, temuč „mleka“ — in, ker sem vže pri primeri z bolnikom (bolan okus) — omenjam, da mora biti prva skrb odpraviti to, kar je bolezen provzročilo, varovati ga vsega, kar bi mu škodovati vtegnilo, rabiti pa treba one pripomočke — pri raznih boleznih različne — ki bodo bolnika prej ko prej — ozdravili.

Glede cerkvene glasbe: Kar je samo na sebi slabo, kar bi dobremu, — ali pa vže bolnemu okusu škodovalo — brez pardona odpraviti, torej proč s plesnimi, s teatralnimi, s sentimentalnimi komadi — a namesto teh naj se vpeljujejo p r i j a z n i, a vender cerkveni. Iz skrajnosti v skrajnost ne skakati, iz Babilona se v Rim ne pride z enim skokom, treba hoditi, a v s a k k o r a k bodi na bolje. So cerkvene skladbe, umetne, lepe, na katere, je pa treba leta in leta pevce in „občinstvo“ pripravljati, še muzikalno izobraženim ljudem ne vgajajo na prvi pogled — teh ne koj! So pa tudi cerkvene skladbe — prijazne, prikupljive, ki človeku koj vgajajo — iz teh treba izbirati namestnike starim, necerkvenim. Posebno je treba gledati, da se na novo vpeljani koščeki d o b r o in občutno pojo, da „ljudstvo“ nevede kdaj pozabi stare — egiptovske lonce.

Opomniti moram, da ni nobeno „cecilijansko“ društvo glede n a g l i c e v reformovanji ničesar določilo. Ako je kdo toli neprevíden, da hoče z glavo skoz zid, gre to na njegov rovaš. Društvena pravila niti ne morejo določiti „programa“, ki bi vgajal v s e m slučajem. Pot na Dunaj pelje od nas proti severu, a s Češkega proti jugu. Bolehen in kruljev človek pojde počasneje, zdravi bode brzo korakal, a kdor ima penez, vsede se kar na železnico. Kdor hoče kaj doseči, res, mora biti previden, a le tako ne delati, kaker ona gospodinja, ki je hodila samo g l e d a t na njivo, kako plevel raste, ter se žalostna vračala domu, češ: plevela je preveč in njiva prevelika!

3. Glasba v cerkvi mora vgajati l j u d s t v u, prijetna, prisrčna mora biti, da bo ljudi „genila“. Cecilijanska glasba je p u s t a, goni ljudi ven iz cerkve.

Vgovor, pomisleka vreden! Ako bi bil resničen, zaslužili

Digitized by Google

bi „cecilijanci“ s polenom po hrbtu; ljudi goniti ven iz cerkve in v naših časih, ko vže sami tako „neredno“ vanjo zahajajo!

Najpoprej treba določiti, je li res „ljudstvo“ prvi in merodajni sodnik o umetnostih oziroma pri cerkveni glasbi. Znan mi je rek: lepo je, kar dopada. Nekaj resnice je na njem, ako ga pa vzamemo apodiktično, ni ga za pravo umetnost nevarnejšega grobokopa! Glej kmeta, ko bode podobe kupoval — izbiral bode in izbiral, a nazadnje bode izbral „svetnika“, ki ima na sebi prav mnogo rudeče in zlate barve, če so prav usta malo kriva, ali, če je prav rudečica, ki bi imela biti na ustnicah, vsled slabega tiska kje gori na — nosu, nič ne de! Boš li morda pripoznal kompetenco tacega — soditi konečno o — slikarstvu?! Kakošni so altarji tam, kjer so imeli „ljudje“ prvo besedo? Gotovo vgaja „ljudstvu“ nekje na Hrvaškem videti Kristusa v — surki, je li prav? Ako bi umetnik napravil lep altar iz belega marmorja in bi kak hudomušnež opazil: nov je, pa je vže „plesnjav“, ali naj ga posluša — in podere? Aškerc pravi, da se „Pegaz“ ne sme do „osla“ ponižati, in pri cerkveni glasbi bi isto kar zahtevali! Umetnik, nekak „polubog“, ki se resno bavi sè svojo umetnostjo, ki izobražuje svoj okus leta in leta, bodi odvisen in vstrezaj takim, ki niti pravega pojma nimajo o dotični umetnosti! Konj vódi voznika, učenec úči mojstra, koza pasi pastirja — narobe svet! Umetnik bláži ljudi, kaži jim, kaj je lepo, boljšaj jim okus, vzdiguj jih! Kdor uči: prvi namen umotvora je, da „dopada“, lepo je to, kar okusu (tudi spačenemu) vgaja — poje umetnosti „Miserere“.

Nisem rekel: umotvor ne sme „dopadati“ — temuč le, umetnik ne sme biti odvisen od spačenega okusa ljudskega! Ako je umetniku mogoče, podal se bode javnemu mnenju in še rad, ako isto od njega nič napačnega ne zahteva. Veseli se vsak, ako vidi, da so njegovi poizvodi priljubljeni. Pravi umotvori imajo vže sami v sebi neko tajno silo, ki človeka nekako očara — da, le naj dopadajo, naj le razsveseljujejo, da, morajo vgajati kaker — — pridiga! Ako „govor“ v cerkvi ljudi ne ogreje, naj se govornik skrbno izprašuje, kje tiči vzrok — morda je vzrok sam, ker je premalo pripravljen — recimo „otrobi vezal“, mogoče, da je govoril premalo „popularno“, nerazvezljivo, morda sam ni bil zadosti „vnet“ za dotični predmet — v teh slučajih se mora sam poboljšati, bolje pripraviti se, bolj poljudno govoriti, bolj vneto — a mogoče tudi, da so poslušalci sami krivi, ker jim resnice, katere slišijo, ne prijajo, ker je njih srce spačeno, morda celo trdovratno in v tem slučaji se glede resnice same ne sme govornik spreobrniti, temuč poslušalcem priporočati, naj se oni spreobrnejo. Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt — a govorniku ne priporoča sv. Pavel iti za „ljudstvom“ temuč: argue, increpa, obsecra!

Digitized by Google

Isto tako naj pevci naredijo. Na okus ljudstva naj se ozirajo, dokler se od njih kaj nepravega ne tirja. Ako njihovo petje ne vgaja, naj pogledajo, kje tiči vzrok. Ako jim bo vest očitala, da meri ona božična: „Eno v p i t j e sem slišal“ nanje, ali, da pojo brez občutka, da morda še vedno zadostno pripravljeni niso, naj se le tolčejo ob svoja prsa -- mea culpa! -- a kritiki naj jim le „sekundirajo“ „tua culpa“ — a ne rekati: cerkvena glasba ne vgaja temuč: t a k a glasba ni lepa. Vzroka pa ni iskati v pravilih cecilijanskega društva, temuč poiščite ga tam, kjer je. Le tirjajmo, glasno tirjajmo: glasba bodi v cerkvi zares lepa, g l a s b a, k i n i l e p a n i c e r k v e n a! in pritožbe, da n e v g a j a bodo odpadle same ob sebi.

Stavek „lepo je, kar dopada“ bi se imel glasiti: „kar je lepo, dopada“, ume se, naravnemu, nepokvarjenemu okusu.

Nepoboljšljivemu pijancu pridiga o zmernosti ne bode vgajala, nespravljivemu sosedu tudi ne govor o ljubezni do sovražnikov, ali naj vsled tega cerkveni govornik uči: pojdi, pa se „geruša“ nalezi, da boš za plotom obležal, ali pa: če ti da tvoj sosed klofuto, vrni mu dve?! In, ako dotična vsled p r a v e g a nauka iz cerkve bežita, kdo je kriv? Ali naj hišni oče zvečer skupno molitev opusti, ker neroden sin tačas iz hiše beži?

Glasba v cerkvi mora biti m o l i t e v — če se bo kdo zarad cerkvene glasbe (vi menite, da je prava, se trudite, da bi bila res cerkvena) pritoževal, glejte, ali m o l i dotični rad, ali ima morda druge muhe v glavi — zanimivo in podučno bo tako opazovanje. Ako se Alban Stolz o koralu pritožuje, da je „aschgrau“, znamenje, da so slabo p e l i — a obsodba lehkomiseljnega človeka ne sme nas spraviti iz „konteksta.“ Najboljša je ona glasba v cerkvi, pri kateri se lehko — moli, ki obrača srce proti nebesom, a ne na — kor, niti na „brejarje“, niti v gledišče, oziroma k „veselicam“. „Wer ein Geld hat, kann ins Theater fahren, und wer keins hat, macht sich z'Haus den Naren“, pravi neki „Schnaderhüpfel“ — a v cerkvi — ne tega ne bode nihče zagovarjal, torej zadostuj.

Ni v s e dovoljeno, kar v a b i ljudi v cerkev. Dostojno, cerkveno bodi vse v cerkvi, koliker mogoče lepo, pa bodo ljudje radi vanjo zahajali, in ako bi kdo ne hotel v cerkev, ker bi ga tudi glasba molitve spominjala, ali naj njemu na ljubo v cerkvi zatajimo, da smo — v cerkvi?

Saj bi ne zgubljal o tem toliko besedi, a ta je eden glavnih vgovorov, s katerim se hočejo oni, ki nimajo dobre volje, opravičiti. Glasba v cerkvi le bodi prijetna — kar ni lepo, ne spada v cerkev, glejmo najpoprej, da bo prijetna — Bogu, ljudi bo genila vže s a m a p o s e b i, rajše bolj priproste skladbe, a dobro izvršene, toda — c e r k v e n e morajo biti in ako nam kedo vsled tega iz cerkve zbeži — priskrbimo mu — misijonarja, a ne „valcerjev“, teh ima najbrže vže itak preveč v svoji

Digitized by Google

glavi. Sicer je pa ono „bežanje“ iz cerkve, ako se prav poje — izmišljotina, dokaz dobre volje vbraniti se vplivu cecilijanskega društva. Za „ljudstvom“ hodimo, a le dotlej, dokler ne tirja nič nerodnega, a kar ni prav, pa ni prav, če ravno kdo godrnja! Prvo besedo pri glasbi v cerkvi morajo imeti umetnik in sv. cerkev, a okus ljudstva je poštevati, ako ta dva ne nasprotujeta. Tako mora biti pri vseh umetnostih v cerkvi!

Revolucijonarno gibanje na Ruskem. — Nihilizem.

Logike ima ruska vlada malo. Politična vzgoja vsega ljudstva je zanemarjena; zaradi tega gre vse nasproti krvavi revoluciji.

Ivan Golovin.
Bivši minister ruski.

Novejši ruski revolucijonarji niso imeli do leta 1860 posebnega imena, ki bi izražalo natančneje njih težnje in jih ločilo od revolucijonarjev drugih dežel. Prvi, ki jih je krstil z označilnim imenom, je bil Turgenjev. Ta zgodovinar in fotograf temnejše strani ruskega društva je istega leta spisal roman „Očetje in sinovi“, kjer je v osebi Bazarova narisal novejšega revolucijonarja ruskega. Krstil ga je po njegovih nazorih in težnjah za — nihilista. Evo v glavnih obrisih njegov značaj:

— Kaj je prav za prav ta tvoj prijatelj Bazarov? vpraša stric svojega nečaka Arkasa, ki je bil, končavši študije na visokih šolah, ravno prišel domov spremljevan od absolviranega medicinca Bazarova.

Arkad se nasmehne in reče:

— Nihilist je.

— Kaj? seže vmes malo začuden oče Arkadov.

— Da, nihilist je, ponavlja Arkad.

— Nihilist!... Beseda prihaja iz latinskega „nihil“, nič; tedaj, ako prav sklepam, zaznamuje človeka, ki ne priznava ničesar, ki ne spoštuje ničesar....

— Da, moža ki opaža vse sè stališča kritike in vse sam sodi, pritrjuje Arkad, moža ki se ne klanja nobeni avktoriteti, ki ne priznava nikakega načela brez poskušnje, tudi ako je sicer še tako splošno priznano. (Pogl. V.)

— Načel ni nobenih. Le čustva bivajo. Vse je odvisno le od čustev. Pravi nekega dne nihilist Bazarov Arkadu.

— Kako razumeš to? vpraša Arkad.

Digitized by Google

— Vzemi si v vzgled n. pr. mene. Ako me navdihuje čustvo zanikanja in vgovarjanja, vgaja mi zanikati — torej zanikam — in punctum! Zakaj mi vgaja kemija? Zakaj ješ ti rad jabolka? Tako mora biti. Globlje ljudje ne prodro nikdar. Samo prizna se nerado.

— Ako je res tako, ga zavrne Arkad, potem čednost, krepost je le plod čustev.

— Da. (Pogl. XXI.)

— Kar se mene tiče, jaz bi ne dal niti beliča za Rafaela, in drugi menda tudi niso boljši, pravi Bazarov. (Pogl. X.)

— Dober kemik je dvajsetkrat koristnejši kaker najboljši pesnik; najboljša umetnost denar si pridobivati in kurja očesa izrezovati..... Imel sem čast Vam vže reči, da ne verujem ničesar..... se izpoveda nihilist Bazarov stricu Arkadovemu. (Pogl. VI.)

— Pomisli — de nekega dne Bazarov Arkadu — tvoj oče bere Puškina! Prosim te, prepričaj ga, da je smešno. Saj ni več mladič. Tako neumnost naj zabrusi vragu. Daj mu čitati kak pameten spis.

— Kaj naj mu dam?

— Začelo bi se lahko s Büchnerjevim „Kraft und Stoff“. (Pog. X.)

Arkadov oče je živel po smrti svoje žene v divjem zakonu. Na to pravi Arkad Bazarovu:

— Bolje bi bilo, ako bi se pošteno poročil.

A Bazarov:

— Tako, tako.... kako visokodušnost tedaj pripisuješ zakonu, kako vrednost?! Tega nisem pričakoval od tebe. (Pogl. IX.)

— Mi delamo, kaker se nam zdi najkoristnejše. Za sedaj se nam pozdeva koristno zanikati in zanikamo.

— Vse? — praša osupnjeno stric Arkadov.

— Absolutno vse.

— Kaj?!.... Tedaj ne le umetnost, poezijo, ampak tudi..

— Vse, ponavlja Bazarov mrzlo in odločno.

— Vender dovolite mi — Vi vse zanikate ali da jasno rečem, Vi vse podirate; pa treba je tudi — zidati.

— Do tega za sedaj nam ni.... Najprej se mora prostor izščistiti. Imenujte mi — de kasneje Bazarov — samo eno vstanovo pri nas, ki bi ne zaslužila biti čisto izkoreninjena.

— Kako se pa more podirati, ako se ne ve — zakaj? ga zavrača stric Arkadov.

— Mi bomo podirali. ker čutimo v sebi — moč.

— A pomislite, da Vas je le peščica nasproti milijonom, ki Vas stro.

— No, če nas stro, naj nas, moramo se vdati, a rečem Vam, da Vaš račun ni pravi.... mi smo mnogoštevil-

Digitized by Google

n i š i [1]) kaker mislite. Še samo edna iskra je zažgala celo Moskvo.... (Pogl. X.)

— Čas, ki nam je odmerjen za življenje, je tako neskončno majhen v primeri z v e č n o s t j o, v kateri nisem in tudi — ne bom. Bazarov. (Pogl. XXI.)

Bazarov ni dolgo živel. Ostrupil se je bil, ko je mrliča razteleševal. Vidno je pešal. Čutil je, da se mu bliža smrt, in rekel je nekega dne starišem: „Za nekoliko dni me pokopate.. Ti oče in ti mati storita dobro, ako se zatečeta k veri. Lepa priložnost, da jo poskusita". Jokala sta vboga stara in vzdihovala. Spoznala sta, da ni rešitve. Plašno sta hodila okol skoro vmirajočega sina. Videti jima je bilo, da bi mu bila rada nekaj rekla, a nista se upala; poznala sta sina. Končno se oče vender ojunači in z vdušenim jokom pravi sinu: „Evgen, zgrudi se na kolena.... Evgen, saj ti je nekaj bolje, in z božjo pomočjo okrevaš. Pa porabi te trenutke. Stori na ljubo svoji materi in meni. Spomni se svojih dolžnosti kot kristijan. Težko mi je svetovati, a še strašnejše bi bilo.... Saj je za večnost, Evgen! Pomisli!

— Bodi, odgovori Bazarov, ako ti s tem vgodim, vender počakam, saj praviš, da se mi boljša, in tudi če se varamo, kaj de! Saj dajajo tudi nezavestnemu absolucijo.

— Za Kristusovo voljo, Evgen!

— Počakam. Bi rad počival. Pusti me..... Prišel sem pod kolo. Kako dobro sem storil, da mi ni bilo do bodočnosti. Smrt je stara pravljica, a za vsakega nova. Do sedaj se ne bojim... kmalu zgubim zavest in — ft!... Upal sem veliko izvršiti in sedaj je vsa moja naloga — vmreti!... Nič ne de, a potuhnem se ne k a k e r p e s.

Proti večeru — pravi Turgenjev je Bazarov, nihilist, zgubil zavest. Pop Aleksij je prišel in je storil, kar je mogel. Ko mu je delil zakrament za vmirajoče in mu je sv. olje kapljal na prsa, odprl je bolnik oči in ki je videl duhovnika poleg sebe v ornatu s kadilnico, in sveče goreče pred podobami svetnikov, m u j e s t r a h i n g r o z a š i n i l a v o b r a z..... (Pogl. XXVII.)

Ti so nazori, te so težnje, taka smrt „nihilistov" po Turgenjevu.

* * *

Od leta 1860 se imenujejo vsi skrajni revolucijonarji na Ruskem nihiliste, in tudi zgodovina je sprejela to ime. Od te-

[1]) Nihilistov je Golovin cenil l. 1880 okol jeden milijon na drugem mestu govori o treh milijonih. Istega leta so neki imeli 400.000 rubljev v skupni denarnici. Samo za vmor Mezenčeva in Krapotkina so izdali 12.000 rubljev.

Digitized by Google

daj so se začeli nihilisti bolj oklepati drug drugega, osnavljali razne skrivne zveze in društva. Dosledno je nihilizem po društvenih pravilih dobival vedno bolj določene obrise. Tako je Bakunin osnoval „Zavezo socijalistične demokracije," ki je segala tudi v Rusijo in bila tam sestavljena od nihilistov. Tej „Zavezi" je dal ta-le pravila: „Zaveza" se okliče za brezbožno.... „Zaveza" izpoveda, da hoče pripravljati splošen prevrat — političen, filozofičen, gospodarski in socijalen, in vse v istem času, to pa najprej v Evropi, potem pa po ostalem svetu, da ne bode mogel od obstoječega reda ostati kamen na kamnu, bodisi da se opira na pravo lastništva, ali na goljufijo, ali na princip avktoritete verske ali metafizične .... Smrt tiranom, katerimkoli gospodarjem! Mi kopernimo vničiti vse cerkve in države, sè vsemi njihovimi vstanovami in postavami verskimi, političnimi, pravnimi, gospodarskimi, policijskimi, socijalnimi da se bodo vsi oni milijoni varanih, zasmehovanih, mučenih, zlorabljenih vbogih človeških bitij, mogli končno vender le oddahniti s popolno prostostjo.[1]) Tudi Nečajev je osnoval v isti dobi društvo nihilistov: „Ljudsko maščevanje". Največ pristašev je imel mej dijaštvom peterburškega vseučilišča. Temu društvu je spisal pravila obsegajoča 26 paragrafov. Le nekoliko mest: Revolucijonar je mož ki je naredil obljubo. On ne sme imeti osebnih interesov, opravil, čustev, premoženja. On se mora zanimati le za jedno stvar, za jedno misel, jedno strast: za jedino revolucijo .... On ima le jeden namen, jedno samo znanost: vničevanje. Zato in zanič drugega ne uči se mehanike, fizike, kemije in zdravilstva. Revolucijonarju je vse moralno, kar pospešuje zmago revolucije; vse, kar jo zadržava, je nemoralno. Mej njim in društvom je vojska na smrt, neprestana, nepremirljiva. On mora biti pripravljen vmreti, prenašati muke, vmoriti z lastnimi rokami, vse, ki zaprečujejo revolucijo. Toliko sramotnejši, ako se da vezati na tem svetu od sorodstva, prijateljstva, ljubezni .... V istem času mora živeti sredi društva, hlineč se biti, kar ni .... povsod mora skušati priti v vojaštvo, mej vladne vradnike, v skrivno policijo, v cerkev, v palačo cesarsko .... Nov ud se sprejme še le, ko se je izkazal ne le z besedami, ampak tudi z dejanji .... Dragocen živelj so — ženske ... brez njih ne odpravimo ničesar.[2]) Da doseže nihilist, kar namerjava, mora deliti na tri vrste. V prvo spadajo oni, ki faktično močno zavirajo revolucijo in v korenu vničujejo — te se mora vmoriti. V drugo vrsto spadajo oni, ki sicer zatirajo vsako prostost .... a sè svojo divjostjo bolj duhove draži jo, kaker jih vničujejo. Te

[1]) Rae, Il socialismo contemporaneo c. VII. Il nihilismo russo.
[2]) Civiltà Cattolica 1890. st. 663.

Digitized by Google

je treba pustiti žive, ker indirektno pomagajo revolucijonarjem. V tretjo vrsto spadajo ženske in bogatini kratke pameti; tem je treba tudi pustiti življenje, a treba okoristiti se z njihovim premoženjem in vplivom. Bodoči društveni organizem se razvije sam od sebe iz življenja svobodnoga ljudstva. Ta proces je treba prepustiti času, za sedaj treba le podirati in podirati [1]) . . . . Da bi za take namene pridobili rusko dijaštvo, so posebno skrivaj širili prestavo Büchnerjevega „Kraft u. Stoff," ki naravnost zanika krščanstvo in vsako vero. [2]) Propaganda je segala tudi mej nedorasle gimnazijalce. Po takih spisih se je začel širiti mej mladino teoretičen ateizem. Dosledno so se manj ali več iz prepričanja začeli oklepati nažorov Herzena, Bakunina, Nečajeva. Zajcev, sotrudnik pri listu „Ruskoje slovo", pravi: Rotim se pri vsem, kar mi je sveto, mi (nihilisti) nismo bili egoisti, kaker so nam očitali. Morda smo se motili, a prepričani smo bili, in vsak iz mej nas je bil pripravljen pod sekiro položiti glavo za Moleschota ali Darvina. [3]) Razven dijakov ima nihilizem veliko pristašev mej ženstvom, kaker so pokazale sodnijske preiskave proti nihilistom.

To je mogoče, razven globočih razlogov, ker žena na Ruskem je v mnogem oziru svobodnejša kaker v drugih deželah in skoro enakopravna možu. „In Russland haben die Frauen Rechte, wie sie nirgends existiren. Sie bleiben im Besitze ihres Vermögens und der Mann erbt nur 1/8 davon. Die Ehegatten kommen einer für die Schulden des andern nicht auf und es hat Beispiele gegeben, dass Frauen ihre Männer wegen ihrer Schulden an Sie selbst haben in's Gefängniss stecken lassen. Von einer Gemeinschaft der Güter zwischen Gatten will die russische Gesetzgebung nichts wissen [4]). Ta neodvisnost socijalna ruske žene, skoro brezverska domača vzgoja, in pravica obiskovati visoke šole, je izvabilo mnogo hčera bogatejših rodbin od rodnega ognjišča, šle so na vseučilišča — vpisale se v — tajna društva in živele à la George Sand. Tako se je zanesla revolucija celo v družine. Roditelji si niso mogli pomagati. Leta 1872 je obiskovalo gotovo 500 mladenk v Petrogradu medicinsko fakulteto [5]). Nihilistinje so bile tudi iz najviših krogov n. pr. gospica Šipov, nečakinja bivšega generalnega adjutanta, Hertzfelda, hči generalnega majorja, da celo nečakinja ruskega državnega kancelarja, kneginja Natalija Gorča-

[1]) Przysly spoleczny organizem wyrobi się sam przez się z życia i ruchu narodovego. Zostawić ten proces należy czasowi, a teraz burzyć i jeszcze burzyć. Historiczny rozwój nihilizmu v Rosyi. Przegląd powszechny. 1891. str. 98.

[2]) Tako se izpoveda nihilist Stepnjak. Przegląd st, 91. 1891

[3]) Das unterirdische Russland. str. 2. 5.

[4]) Golovin: Meine Beziehungen zu Hetzzen und Bakunin 102.

[5]) Civiltà cat. 1891. 661.

Digitized by Google

kova. Zadnji dve sti bili v smrt obsojeni. Prva je bila pomiloščena in za nedoločen čas obsojena v ječo. Druga je bila vsmrčena [1]). Nihilistinje zametajo zakon kot nerazdružljivo vez: priznavajo le zakonsko pogodbo na pet let.

Da je tudi mnogo židov mej nihilisti, ni čuda, a čudna na prvi pogled je trditev ruskega eksministra: „Die Söhne und Töchter der Geistlichen sind erklärte Nihilisten“ [2]). „Nessuna classe nell' Impero fornisce un numero tanto esteso di reclute alle file dei nihilisti, quanto quella dei figli del — Clero. Alcuni dei collegi ecclesiastici sono stati i semenzai del nihilismo; e tanto nelle Università, quanto altrove di questo desolante Credo politico e religioso sono figli di popi rurali [3]).

Na Ruskem je država vse. Vsak je le toliko vreden koliker je — činovnik. Vsak tedaj, posebno plemiči, skuša priti do kojega čina; če se mu pa ne sponese, kaker želi, vstopi nezadovoljen v vrsto revolucijonarjev, vsaj — z dušo. In res nahajamo skoro pri vseh procesih proti nihilistom ne le izobražencev srednjih stanov, ampak tudi plemenitaše. Te razmere nam tudi pojasnijo, kako je v organih ruskega činovništva, tudi vojaštva mogoč tolik dualizem, ki ga nam riše tudi Turgenjev: isti činovnik, ki ima vender le eno vest, eno prepričanje, je sedaj avtokratičen kaker ruska vlada — ko se sme pa brez strahu izreči, je „svobodomiseln“ do skrajnih nihilističnih nazorov!

* * *

Nihilizem ni mogel dolgo na skritem tleti v brezverskih srcih. Prvi nihilisti, ki so se upali javno nastopiti, so bili, kaker smo vže omenili, vseučiliščniki v Petrogradu l. 1861 pod vodstvom prof. Mihajlova. Mnogo jih je bilo poslano v prognanstvo. Občinstvo je simpatizovalo ž njimi. Še bolj pa so se mladi duhovi osrčili, ko je istega leta tudi plemstvo prosilo še veče svobode — vstave. Leta 1862. so pogosti požari vničevali Petrograd. Vlada je slutila, da to včinjajo nihilisti, hoteč s požari tudi niže ljudstvo prisiliti, da bi se i ono vzdignilo in ž njimi vred tirjalo od cesarja veče svobode. Da je ruska vlada od tega leta naprej vse zločine pripisovala nihilistom in kot take razglašala, je moralno moč nihilistov neizmerno povspešila. Po koledarji „Narodne volje“ se je od leta 1862 do 1865 vršilo 21 političnih procesov. Obsodba se je glasila: Sibirija,

[1]) Golovin. Der rus. Nihilismus str. 29.
[2]) Ravno tam 34.
[3]) Rae, Il Socialismo contemporaneo. Cap. VII. L'empire des Czars. III. str. 269.

Digitized by Google

ječa [1]). A tudi nihilisti so se jeli organizovati še bolje. Osnovali so l. 1865 v Petrogradu društvo „Pekl o". Glavni udje so bili Išutin, Jurasov, Jermolov, Nikolajev, Stranden, Hudjakov. Obsodili so cesarja v smrt. Plemič Karakosov se je ponudil, da izvrši obsodbo. Ni se mu sponeslo. Izbil mu je revolver iz rok neki Komisarov. To se je zgodilo l. 1866. 4. maja. Karakosova so vjeli in obesli. Zaperli so blizu 800 oseb le po slutnji, kajti Karakosov ni hotel ničesar izdati. S tem atentatom v zvezi je bil tudi proces Andrušenke in 37 tovarišev. Mnogi so bili obsojeni v ječo ali v Sibirijo. Nihilisti se niso dali ostrašiti. Leta 1867. je v Parizu o svetovni razstavi Poljak Berežev-ski zopet poskusil vmoriti carja.

Leta 1869. je Nečajev z lastno roko ostrelil in zadavil študenta Ivanova v Moskvi, ker se mu ni zdel več zanesljiv. Nečajev je vtekel v Švico. Pa izdali so ga Rusiji. Ž njim vred pa je bilo zatoženih 87 tovarišev. Obravnava je bila javna; mladina je koprneč poslušala tajne spletke. Obsodili so jih v ječo do 20 let in v Sibirijo.

Leta 1874. bilo je zatoženih 193, a obsojenih le 16. V zaroto so bili zapleteni iz vseh tako zvanih omikanih stanov: plemenitaši, vradniki, učitelji. Voditelji so bili večinoma poloizobraženi mladiči.

Ideja se da premagati le z idejo in ne z materijalno silo. Aleksander II. pa je hotel le z materijalno silo potlačiti razdivjane duhove, duševnega protisredstva menda tudi ni mogel dobiti nikjer niti v razkolniškem duhovstvu. Z drakonsko ostrostjo je hotel vse sovražnike streti v svarilen vzgled onim, ki bi namerjavali tudi kaj takega začeti. Aleksander II. je za svojega vladanja prognal čez 300.000 ljudi v Sibirijo, neštevilnokrat brez pravih dokazov. Tako priča eksminister Aleksandra II, Golovin [2]). Dal je obesiti nad 20 Rusov. Aleksandra II, ki je bil o nastopu pozdravljen kot „blagodušni", so nihilisti imenovali „obešalca". Prognancev je pobegnilo iz Sibirije do 30.000 na leto. A ti so vstopali v društva nihilistov [3]). V Sibirijo je Aleksander pošiljal celo 17letne neizkušene dijake, ki so le slučajno bili v zvezi s katerim nihilistom, kateremu so shranjevali spise, ne da bi sami poznali njih vsebine. Da so le bili pregnani! Tako je bilo na tisoče mogoče najbolj probujenih glavic onesrečenih i njih konec: samovmor ali zblaznenje. Seveda so te nedolžne žrtve duhove še bolj razdražile [4]).

Nihilisti so dobili še večo moč po rusko-turški vojski leta 1877. Car „osvoboditelj" je poslal svoje podanike, da osvobodijo

[1]) Przegląd powszechny str. 92. 1891.
[2]) Golovin der rus. Nihil, str. 43.
[3]) Golovin str. 28.
[4]) Kennan Sibirien I. str. 263.

Digitized by Google

brate Bulgare, Srbe . . . . Osvobodili so jih. Za njih svobodo je palo 300.000 Rusov, in tri milijarde je Rusija žrtovala . . . . Aleksander je osvobodil Bulgare, Srbe, a take svobode ni hotel dati niti osvoboditeljem Srbov in Bulgarov! To je razžalilo nihiliste; da je pa Rusija bila primorana odstopiti Bosno in Hercogovino Avstriji, je razžalilo panslavistično stranko v Rusiji: „Und das slavische Comitè stiess zu dem Nihilisten-Comitè“ [1]). Po vojski so dobili generali: Gurko v Petrogradu, Todtleben v Odesi, ki so se bili pred celim svetom proslavili v zadnji vojski, povelje — vničiti siloma nihiliste. Nihilisti so odgovarjali:

L e t a 1 8 7 8. 5. febr. je vstrelila Vera Sasulič mestnega poglavarja v Petrogradu, generala Trepova, ker je grdo delal v ječi sè študentom Bogoljubovim. Ta je bila vpletena vže kot 16 letno dekle v zaroto Nečajevo leta 1869. Vero je sodišče — oprostilo . . . . Ljudstvo je ploskalo. Dasi oproščena na vkaz carjev, so jo hoteli žendarmi zapreti. Ljudstvo jo jim je iztrgalo iz rok. Šla je v Genf in tam so jo pozdravili kot „régénératrice“ človeštva. Nihilistom je pogum rastel. V Genfu je bil njih organ „Messager de la Volentè du peuple“.

L e t a 1 8 7 8. 16 avg. so vmorili šefa III. oddelka, generala Mezenčeva v Petrogradu.

L e t a 1 8 7 9. 21. feb. governerja kneza Krapotkina v Harkovu.

L e t a 1 8 7 9. 25. apr. naslednika Mezenčevega, generala Drentelena.

I s t e g a l e t a je Solovjev učitelj petkrat streljal na carja. Ga ni zadel. Obešen je bil 10. junija.[2])

L e t a 1 8 7 9 1. dec. so nihilisti poskusili z dinamitom pognati v zrak carsko palačo v Moskvi.

L e t a 1 8 8 0. 17. febr. eksplozija dinamita v carski zimski palači v Petrogradu.

L e t a 1 8 8 1. 13. marcija so nihilisti vmorili carja Aleksandra II. z bombami.

L e t a 1 8 8 2. 25. nov. so vmorili prokuratorja vojnega sodišča, Strelnikova v Odessi.

L e t a 1 8 8 3. 28. dec. so vmorili policijskega obersta Sudejkina, ker se je bil vtihotapil v njih društvo kot ogleduh.

Celo dobo preganjanja so n i h i l i s t i t u d i z a ž i g a l i

---

[1]) Golovin str. 43.

[2]) „Die Ängstlichkeit und Nervenerregung des Kaisers Alex. II. — vsled atentatov — sind so weit gekommen, dass ein zur Diele fallender Helm ihn zum Zittern bringt. Als er eines Abends in Livadia in seinem Kabinet sass, ging die Thüre auf und der Zaar schoss aus dem Revolver auf den eintretenden, in welchem er seinen Freund, den Adjutanten Fürsten D— erschoss! Man hat alles gethan, um die Sache zu verbergen.“
Golovin, der russische Nihil. str. 105.

Digitized by Google

vasi. mesta. Irkutsk, Uralsk so vpepelili, da bi ljudi prisilili se ž njimi združiti in vzdigniti proti carju. A prepričali so se, da jedro ruskega ljudstva je še vedno prekonservativno in preversko, da bi vže sedaj skušalo s takimi nemoralnimi sredstvi pomagati si do veče svobode. „Nihilisti so blazni", je pisal Castelar v „Epoca". *Dalje.*

Ig. Kralj.

POLITIČNI ODDELEK.

Reorganizovanje katoliških Čehov.

Katoliški centrum za Česko se osnavlja in dobiva vedno bolj jasne obrise. Za to je pa tudi skrajen čas. Mladočehi, ki se sedaj čutijo popolne gospodarje, začenjajo se kazati jasno, kar so vže davno bili. O tej priliki le nekaj podatkov iz časopisa „Zař" („zarja".) ki se izdaja bajé „pro šíření osvěty a hájení pravdy" („za širjenje osvete in v obrambo resnice"). Izhaja v Pragi, stane — 94 kr. Ta list, ki je v prvi vrsti namenjen delavcem, je radi svoje drznosti in brezobzirnosti splošno znan in bran.

Namen ima pa „Zař" zatreti v ljudstvu vso vero. V to se poslužuje dvojih sredstev. P r v o: Skuša, one ki branijo kat. vero, obrekovaje ali opravljaje vničiti pri ljudstvu. D r u g o: Izpodkopava ljudstvu vero v dogme: posebno v bivanje Boga, duše, v posmrtnost itd. Dogme skuša tajiti v vvodnih člankih, a ob veljavo spraviti z obrekovanjem zagovornike kat. resnice; isto namerja v raznih dopisih in noticah — od prve do zadnje.

Kako sistematično, premišljeno dogme ruši — le nekaj citatov iz treh ali štirih številk.

„M a t e r i j a je gledé časa brez konca in brez začetka, isto tako gledé prostora, katerega zavzema." (Zař r. 1891. č. 23).

„Mi cenimo materijo tem bolj, ker vemo, da je i s t e g a r o d u k a k e r d u h, iste podstati . . . in da duh ne biva brez nje . . . vemo tudi, da smo en del prirodine celote. Materija je mati, vse rodi, a tudi vse vničuje in vsprejema zopet v svoje naročje, da je zopet znova prerodi." (Č. 24.)

„Sedanje prirodoslovje pušča nauk, d a j e s v e t b i l o d n e k o g a v s t v a r j e n, l e — o t r o k o m, a možem naroča o teh stvareh se bolje podučiti. . . . . Sama priroda nas prepričava, da svet ni postal iz niča, ampak da je — večen". (č. 24.)

Digitized by Google

„Ljudje, ki so bili vzgojeni v — vražah, mislijo, da je sv. pismo — resnično . . . in da je bilo spisano po vkazu božjem, a kako vse drugače je v istini! Ta knjiga je polna nedoslednosti in bogokletstva.“ (Roč. II. č. 3.)

„Nekatera verstva nas uče, da po smrti duh človeški še živi brez materije. Taka verstva trdé nekaj, kar vgovarja razumu. Kako more živeti duh sam na sebi? Duh je sicer večen, a materija tudi. Materija je spremenljiva, a duh tudi. Smo nevmrljivi, a ne le po duhu, tudi po telesu. Materija ne zginja, ampak iz jednega se poraja drugo . . . . Ne žalujmo, ako vsak izmej nas mora vmreti, saj od nas se niti prašek ne izgubi sè sveta.“ (Roč. II. č. 2.)

„Gotovo nihče ne bode vgovarjal, da se vzdržavajo cele čete raznih bednih človečičev, da bi le slepili ljudi češ: potrpite, saj boste poplačani na onem svetu. Čudimo se, da se še dandanes ljudstvo da varati in celo take življe podpira!“ (Roč. II. č. 2.)

V člankih „Narodové bez náboženstva“ (roč. I. č. 23.) in „O náboženstvích činských“ poučuje ljudstvo, da je ideja o Bogu, nekem najvišem bitji, nam vcepljena le po vzgoji, češ, da bivajo narodi, ki te ideje ne poznajo.

„Nauk Kristusov je bilo najčistejše in najplemenitejše oznanjevanje društvene svobode, da si mu niso bila popolnoma znana sredstva in nameni! a nikaker oznanjevanje katerega verskega novotarstva. Trditi o Kristusu. da je osnovatelj koje vere in z njegovim naukom dušiti v ljudstvu energije, je delo mojstrov, ki so iz ljudi delali — sužnje . . . . Kristus se ni bavil z verstvom pravnič . . . Kristus je bil obsojen v smrt, ker je bil socijalen, a ne verski novotar . . . . Moral je vmreti, ker je povzdignil prapor humanitete in svobode za dva tisoč let prezgodaj.“ (Roč. I. č. 23.)

Roč. II. 1891. č. 2. st. 4. podučuje, v kaki obliki se mora naznanjati polit. oblasti izstop iz kat. cerkve.

Poleg tega prinaša životopise od kat. cerkve odpadlih duhovnikov n. pr. Smetane, Nieuwenhuis-a; prinaša zlobne, jezuitom podtaknjene govore, izreke, oskrbuje prestave Renanovih, Russeau-ovih opisov itd.

Ni čuda tedaj, da so se katoličanom na Českem začele oči odpirati. Mnogi, ki so se sicer s temi mladimi življi tako radi bratili, se odvračajo. Spoznavajo, da so bili prepopustljivi — radi ljubega miru, radi narodne sloge. Mislili so pridobiti si jih z molkom in krotkostjo, a sedaj vidijo, da so mladi rogovileži sè svojim krikom vse ljudstvo premotili in za seboj potegnili. Res, da bi bili ti brezverski „narodnjaki“ vže davno tako pikro pisali, kaker v istini sedaj pišejo, a da bi se jih bilo tudi vže od začetka tako odločno zavračalo! Katoličani bi bili vender na

Digitized by Google

boljšem: bi bili vsaj imeli zaslombo za seboj; a tako imajo — le posmeh.

Voditelji katoliškega gibanja na Češkem hočejo priboriti zopet katoliškim idejam moč v javnosti. Nečejo se slepiti, spoznavajo, da morajo začeti znova, iz tal, da morajo v vseh vrstah ljudstvo prebuditi, vcepiti mu ponos in navdušenje za katoliške ideje. Ta nov katoliški organizem mislijo imenovati centrum, in ne stranko. Kajti četudi so v resnici na Češkem mnogi polomikanci odpadli od katoliške vere, vender katoličanstvo mej samim češkim ljudstvom ni tako globoko padlo, da bi katoličani tamkaj bili le — stranka.

Osnovatelji katoliškega centruma za Češko so prepričani, da mora vsak zaveden katoličan v teoriji priznavati nauk in nazore, kaker jih uči rimska stolica, in jih tudi na življenje vpotrebljati. To je glaven, to je edin pogoj jedinstva, brez katerega ni vspeha. Jedinstva bo pa potrebno posebno pri volitvah. Kajti v bodočnosti se ne bode več volilo toliko, ker je kandidat Čeh, ampak vprašalo se bo, ali je pristen katoličan. Narodnostna ideja, — to kaže tudi rovanje liberalnih narodnjakov proti so rojakom kat. prepričavja — se vmika verski ideji. Edini bodo morali biti posebno duhovniki. Jedinost pa ni mogoča, ako se ne drže vsi enega in istega glasila. Žalostno je in neznansko škodijo duhovniki svoji časti, da, posredno sami veri, ako se dajo voditi od liberalnih časopisov, mesto od listov, ki izpoznavajo katoliška načela. — To glasilo bodi — „Čeh“. Njegova liga rase. Stalnih dopisnikov ima vže okolo 70.

Važen činitelj mej ljudstvom so tudi učitelji. Ti so sicer, kaker sploh srednješolci, vzgojeni po postavah, ki nimajo ravno namena vzgajati zagovornikov katoliške ideje, vender mnogi mej njimi ostanejo zvesti svoji veri in vestilin imajo srčno voljo boljše spoznavati svojo vero in tudi delovati v njenem zmislu. Ti morejo kot lajiki biti najkrepkejša podpora katoliškemu centrumu. V ta namen je društvo „Vlast“ osnovalo pedagogiški list „Vychovatel“. Pri tem sodelujejo učitelji in duhovniki.

Kdor pridobi mladino zase, njegova je bodočnost. Vzgoja v šoli je sedaj liberalna — bodočnost bi morala biti liberalcev; in to tudi bode, ako ne bodo katoličani po drugih poteh spodbijali liberalen vpliv na mladino. Na mladino v ljudskih šolah se lahko najbolj vpliva z vestnim katehetizovanjem. Druge poti skoro ni, posebno ker je družinsko življenje dandanes močno rušeno, da se ni nadejati mnogo od družinske vzgoje. Mnogi otroci, posebno po mestih, ne hodijo v šolo in jih tudi ne silijo kaker na deželi, tedaj tudi krščanskega nauka ne slišijo; tako rasejo otroci sredi mej katoličani v — popolne verske ignorante, pagane. Na mladino srednjih šol se dandanes naj vspešniše vpliva, ako se krščanski nauk apologetično predava,

Digitized by Google

posebno pa one resnice, katere se v življenji najbolj spodkopavajo. Vspeh vsega truda pa je odvisen, da se jim pokaže puhlost vseh predsodkov glede vere, in ničnost vgovorov, vjemanje verskih naukov z razumom, da se jim pokaže, kako katoliške resnice vže tu osrečujejo, ako se jih dejanski izvršuje. Drugo sredstvo, s kojim se na srednješolce vpliva, je leposlovje in zgodovina. V ta namen so osnovali Čehi društvo „Vlast". Delo si je društvo razdelilo. Eden oddelek skrbi za leposlovje drugi za zgodovinske spise. tretji ocenjuje vsa izšla dela, opozarja, kaj je za katoliško mladino, kaj ne. Mladina na srednjih šolah dostikrat želi se baviti tudi sè spisi katoliških pisateljev, apologetov, a o teh se v šoli molči. Poleg katoliškega leposlovnega lista naj tedaj vsaj katehet opozarja mladino na take spise. S tem bode neizmerno koristil katoliški ideji in mnogega mladeniča iztrgal liberalstvu.

Živimo v vstavni državi. V tej izhajajo postave od **ljudstva.** Kakeršne poslance voli ljudstvo, take postave imamo: brezverske, če je volilo po večini brezverske poslance, verske, če je volilo verne. Ljudstvo je torej najvažnejši faktor v vstavni državi. To pa je tudi edino upanje katoličanov, kajti srednji stanovi so skoraj čisto odtujeni verskemu mišljenju. V tem upanji pa nas tudi potrjuje vesela resnica: da je naše niže ljudstvo, torej jedro celega naroda, dasi hodi sedaj za liberalnimi kričači, — ker katoličani molče — še vedno katoliškega prepričanja in da zapusti liberalce ter pojde za katoliškim praporom, ko je bodo katoliški voditelji navdušeno, nevstrašeno za seboj klicali. Dandanes pa je treba v ljudstvu ločiti dva življa — **kmeta** in **rokodelca.** Obeh teh zaupanje si mora katoliški centrum pridobiti: od tega je vse odvisno. Kako pa? Osnavljati morajo po trgih in vaseh katoliška politična društva, ki bi priznavala za vodila ista načela kaker centralno vodstvo. Taka društva imajo za časa volitev največ vpliva, da, skoraj vso moč. Isto tako treba osnavljati društva za rokodelce, da bi se jih iztrgalo brezverskemu socijalizmu. Katoliški centrum mora tudi skerbeti za berilo nižemu ljudstvu. Časopisje je vse. Niže ljudstvo prisega bolj na pisano, kaker na besedo. Ljudstvo dandanes zna čitati, in čitalo bode liberalne liste, ako ne bode katoliški centrum skrbel za liste katoliških načel, ki bi jih svarili pred zanjkami nasprotnikov. Vstanovljati je treba tedaj liste za kmete, liste za delavce, ki bi zagovarjali njihove pravice, svetovali, kako poboljšati njih gmotno stanje. Važno sredstvo, posebno v mestih, so **knjižnice** prav vrejene. Sicer se lahko tudi privatno posoja, a če se ne zapiše, komu se knjiga posodi, se lahko zgubi, kar se ne zgodi tako lehko pri prav vrejeni knjižnici.

Da se pa osnujejo listi, da se osnujejo društva, treba je poprej imeti izurjene navdušene pisatelje, sposobne voditelje.

Digitized by Google

Takih pa nam ne da liberalna vzgoja; moramo si jih prirediti sami s privatnimi sredstvi, privatnim potom osnavljaje razne konvikte, spodbujevaje nadarjeniše mladeniče, da se urijo v pisateljevanji, bodisi leposlovnem ali znanstvenem. Da se pa to doseže, je treba napraviti fond za mlade pisatelje. Pisateljevanje je v dandanašnji papirni dobi — pravi apostolat; katoličani še vedno to resnico preveč prezirajo.

Ko se bližajo volitve, morajo katoličani vže vedeti, koga bodo volili: poznati morajo odločne kandidate, ki bodo delali čast volilcem, čast katoličanstvu. Takih pa se ne more najti v zadnjih trenutkih. Zavoljo tega je treba vže nekaj let naprej misliti, koga bi se vtegnilo o bodočih volitvih kandidovati. Tak kandidat naj bi se za deželno, oziramo državno poslanstvo pripravljal. Ako se učimo za razne podrejene službe, zakaj bi se ne pripravljali za prevažno deželno, državno poslanstvo!? Ali naj ravno tukaj odločuje — slep slučaj?!

Vse to ne zadostuje. Manjka še en faktor, katerega so do sedaj katoličani in sploh konservativci preveč v svojo pogubo zanemarjali .... Ta faktor, nekak zadnji deduktor idej v življenje, ki je končen smoter vsega pisateljevanja, posvetovanja itd. ta faktor je **agitatorstvo**. Zakaj povsod liberalci zmagujejo, zakaj gre ljudstvo za njimi? Ker ti razpošiljajo celo armado agitatorjev po deželi, govorijo tu, govorijo tam .... ljudstvo sliši in posluša njih gladek jeziček in si misli: ti so fantje, ti so za nas! Mej tem pa konservativci, prepričani o svoji dobri stvari, mislijo, da bo njih ideja z lastno notranjo močjo zmagala, drže križem roke in ljudstvo jih — zapušča. Aristokratno vedenje je v vstavni državi pogubon anahronizem. Ne priporočam, da bi se ljudstvu z lažjo, s praznimi obeti prilizovali, ampak da bi se mu približevali in je z resnico napeljevali. Agitatorstvo je moč, ki jo po vstavi imamo rabiti v svoj blagor in ne v pogubo. V ta namen bi se ne le za časa volitev, ampak vže davno pred morali pošiljati agitatorji zmožni jezika, navdušeni za katoliške ideje, na deželo, ki bi ljudi podučevali o dnevnih vprašanjih, ki bi pokazali puhlost brezverstva, ki bi razjasnjevali socijalno vprašanje, razlagali nauk sv. cerkve o kapitalu in delu .... Ako bi ljudstvo spoznalo **pristen** nauk, bi gotovo se ne vedlo tako nezaupno nasproti nam. Vsak agitator pa nima toliko, da bi za potovanje mogel iz svojega vse potrositi; tedaj je treba za vsak slučaj skrbeti tudi kaker za pisateljski, tako tudi **za agitacijski fond.**

V slogi je moč. To vedo dobro nasprotniki. Ti objemajo pangermane, irredentiste, ko je treba škoditi katoličanstvu. „Zař“ n. pr. (č. 3. R. II.) pozdravlja po namenih sebi soroden časopis v nemškem jeziku „Morgenröthe“ v Pragi: „Pozdravljamo z nehlinjeno radostjo tega novega sobojevalca

Digitized by Google

na polji omike, katerega smo vže davno pogrešali, in ga priporočamo najtoplejše svojim drugovom, ki so vešči nemškemu jeziku.“ Liberalci sicer imajo vedno na jeziku, da jim je narodnost — vodilna zvezda, a če bi v resnici bila, bi ne bruhali toliko srda in blata na sorojake, samo ker zagovarjajo katoliške ideje, ako vže ne iz drugih ozirov, vsaj da bi ne pohujšali naroda od njih baje toliko ljubljenega. Da, liberalci so glede sovraštva proti veri internacijonalni — v tem je njihova moč; ta internacijonalna sloga jim je priborila brezkonfesijonalne šolske zakone — in tudi katoličani si ne priborijo verskih zakonov, dokler se ne otresejo narodnostne ozkosrčnosti in se ne združijo s katoliškimi Nemci, Lahi, Čehi, Slovenci proti liberalnim Nemcem, Lahom, Čehom, Slovencem. Zavoljo tega bode katoliški centrum za Češko moral stopiti v zvezo s katoliškimi centrumi druzih narodov.

Kaker vsako katoliško podjetje, tako ima tudi porajajoči se centrum za Cesko sovražnikov, nasprotnikov. Sovražniki so mu Mladočehi. A ti sè svojo brezobzirnostjo le povspešujejo njegov razvoj .... Hujši sovražnik od Mladočehov so polovičarski Staročehi. Kajti ti zadržujejo, da, v samem korenu hočejo vničiti katoliški centrum, češ, saj ni treba takega centruma, čemu tolika odločnost?! Ali vam nismo mi, Staročehi, dovolj branili verskega vašega prepričanja?! Torej čemu tretja stranka? Držite z nami! „Zajité není mezi námi nikoho, kdož by chtěl popírati, že bez náboženství není žádné osvěty a státního pořádku, ano přisvedčujeme, že ve mnochých veřejných institucích by bylo radno náboženské zasady ku větší platnosti přivésti. Z toho však neplyne ješte nutnost, abychom ku politickým stranám našim zakládali ještě novou stranu politickou ..., protože dokazano jest, že strana staročeská otázkám náboženským — vždy továla.“ Tako Mattuš 19. aprila.

Ali mislijo Staročehi, da so vže s tem dovolj branili katoličanstvo, da ga niso sicer napadali, a skoro vedno molčali o njem. da, kaker kaže vprašanje Husovo, družili se celo z Mladočehi proti veri!? Ne. Katoliški centrum noče sicer nič opraviti z Mladočehi, a tudi ne sè Staročehi: razun če bi i ti hoteli vsprejeti v svoj program: v boj, odločen boj, za katoliške ideje, za kat. postave.

Tako se organizujejo katoliški Čehi. In mi — — ?

Ig. Kralj.

Digitized by Google

I. Pismo.

Prečastiti gospod doktor!
Velespoštovani gospod vrednik!

Po naključji ali po Božji volji dobil sem zadnjo številko Vašega cenjenega lista „Rimskega Katolika“ v roke. Misliti bi si morali, prečastiti, kako sem se zavzel, ko jamem čitati vže takoj na prvi strani, kako vestno znate varovati svoje nazore, svoje ideje in svoj poklic in z veliko hrabrostjo umete naše, kaker tudi druge liberalce, potipati na pravo žilo. Le tako naprej, gospod doktor, in vera ne bode vpešala, ampak tudi mi, konservativci, povzdignili bodemo svoj prapor, a pod nami ležal bode liberalizem — poteptan. In ako bi vsi tako ravnali, kaker Vi, zgodilo bi se to vže zdavno, a žal, tudi mi imamo dovolj mračnjakov v svoji sredini, ki bi se pač zmage radi veselili, a bojevati se jim ne diši.

V Ljubljani so torej liberalci pridejali si ime „narodno-napredna stranka“, a po mojem mnenji je to le „nazadnjaška stranka. Kaj bodo neki opravili? Čisto nič! Kaj pomaga v viharnem vremenu, ako se valovi še tako zaletujejo v trdo skalo, zdrobiti je vender ne morejo. A ko vihar poneha, odjenjati morajo tudi valovi, a skala še vedno tako stoji kaker prej. In taka je z nami: Ako se liberalci še tako zaganjajo v nas, opravili vender ne bodo nič, kajti mi stojimo enako trdi skali, trdo držeč se našega gesla: „Vse za vero, dom, cesarja!“

Pa kaj bi Vam dalje pisal! Saj vem, da so z menoj vred vsi naši somišljeniki enakih misli, torej ni potreba, da bi nadalje odkrival hibe liberalizma ter našim somišljenikom navajal sredstva, kako braniti se „narodne-napredne stranke.“ Naj zadostuje za sedaj. Prihodnjič pa kaj o „koranu“ liberalcev — „Rodoljubu“!

Vam vedno vdani

Neduhovnik.

Digitized by Google

Slovstvo.

Dušeslovje.

Napredujočim Slovencem napisal France Lampe, doktor bogoslovja in modroslovja, profesor bogoslovja. — Izdala in založila „Matica Slovenska“. V Ljubljani, 1890.

3. Poiskali smo temeljnih načel v dr. L. „dušeslovji“, povedali svojo sodbo o prvini duševnih pojavov, in sedaj moremo zasledovati razvitek celokupnega duševnega življenja. Ne mislimo pretresavati poglavja za poglavjem in zato rečemo le v obče, da vsaka stran priča o natančnosti in temeljitosti g. pisatelja; pomuditi pa se hočemo pri stvareh, ob katerih smo se knjigo beroč vstavili in premišljevali, ali bi pritegnili z g. pisateljem ali ne. Ker je pa skoraj vsem pomislekom isti vir, zadoščuje, če prevdarimo po eno točko o čutnem in umskem spoznanji.

Na 183. str. beremo: „idealisti . . . trdijo, da naša duša ne more sprejemati tega, kar je v tvarinskem svetu . . . Kako bi neki moglo biti — vprašajo — kaj tvarinskega v netvarinski duši?“ Tako vgovarjajo idealisti, ki pravijo, da ni moči spoznati sveta zunaj nas, kakeršen je sam v sebi. Težkoča ni da bi dejal lahka. Dr. L. zavrne vgovor na str. 184: „Temu moramo odgovoriti, da se iz besede: netvarinsk ne sme izvajati preveč. Prvič je ne samo mogoče, ampak gotovo, da sprejema netvarinska duša od tvarine gibanje.“ To trditev skuša g. pisatelj dokazati. Posnemimo dokaz v malo besedah: Kaker ločimo v telesih tvarino in silo, tako more tudi netvarinska substancija imeti sile. „Sila (pa) je vzrok gibanja.“ — To je, če se ne motimo, jedro dokaza. Kaj moremo razbrati iz tega? Nam se zdi, da nič drugega kaker da more tudi netvarinska substancija biti vzrok gibanja. Iz bistva netvarinske substancije se da dalje sklepati, „da taka substancija more še bolje delovati, še natančneje sprejemati vtise, nego tvarina.“ G. pisatelj pa seže še dalje in pravi: „Torej v istini ne moremo najti prav nobenega pomisleka ali tehtnega vzroka, zakaj ne bi mogla netvarinska duša sprejemati delovanje čutil in pa živcev. Da, še lože netvarinska duša, nego tvarina.“ — Ta posledica ni vtemeljena v dokazu: iz dokaza je pač razvidno, da duša sprejema vtise bolj popolno, „natačneje“ nego li snov, ali iz tega da sprejema „natančneje“, ne da se še sklepati, da more sprejemati kakeršnekoli vtise. Neovržno je načelo:

Digitized by Google

„Nihil corporeum imprimere potest in rem incorpoream.“ (S. Th. Sm. th. I. q. 84. a 6).

Nam se vidi, da po tej poti ne pridemo do živega idealistom. Rešiti pa se da vgovor drugače in g. pisatelj nam sam podaje pomagal, da se izmotamo iz zadrege. Poglejmo v „Vvodu“ 85. str. „Ako smo spoznali, kako da je duša z d r u ž e n a s telesom, potem tudi lahko razumemo, kako biva ali „prebiva“ duša v telesu ... Tako je treba tudi določiti, kako d a d e l u j e duša s k u p a j s t e l e s o m.“ — O tem preimenitnem in ob enem težkem vprašanji v knjigi ni govorjenja; obsledili smo pa nekaj stavkov, iz katerih bi se dalo posneti, kak je nazor g. pisatelja o tej stvari.

„Tako vlada duša nad snovjo, da ji vtisne obliko, dá ji življenje . . .“ (str. 158). „Duša je vir življenju našemu . . . tudi telesno življenje izvira iz duše, ker ne moremo najti v sebi poleg umske duše nikake druge. n. pr. živalske . . . (str. 520). „Kot čudovita in nevidna moč oživi in oživlja duša človeško telo, katero si nareja po svoji podobi iz tvarine“ (str. 523). „Duša je notranja, je nevidna, je enotna stran, skratka: je „forma“ človeškega bitja.“ (Str. 521). Iz povedanega moremo slutiti, kaj misli dr. L. o zvezi mej dušo in telesom. Denimo, da smo vganili njegov nazor; če pomeni dr. L. beseda „forma“ isto kar starim modroslovcem, rešena je težkoča idealistov na več mestih v dr. L. knjigi. Vže na str. 185 piše dr. L. „Delovanje telesa in duše nikaker ni vravnano samo v nekako vsporednost, marveč je popolnoma enotno. Zelo nerodno, pa tudi napačno bi bilo misliti, da prihaja gibanje iz živcev v dušo tako kaker iz ene tvarine v drugo. Marveč duša deluje s telesom skupaj, in sicer tako deluje v čutilih kaker tudi v živčnem središči.“ — Še bolj določno govori na 240 str.: „Duša deluje v čutenji, a ne tako, da bi n. pr. naše telo delovalo samo v očesu, potem v živci in naposled v možganih: na to pa bi delovanje „preskočilo“ v dušo. Marveč oko naše je orodje našega vida, ker ga oživlja duša. Čutenje je pač delovanje duševno, a n e d u š e s a m e, m a r v e č d u š e d e l u j o č e s t e l e s o m.“ — „V vseh pojavih se kaže vzajemnost duše in telesa, taka vzajemnost, da je njuno delo eno samo delo.“ (Str. 521). —

Ko človek bere take stvari, zdi se mu, da ima pred seboj samega Aristotela ali pa sv. Tomaža. „Aristoteles . . . sensum posuit propriam operationem non habere sine communicatione corporis, ita quod s e n t i r e non sit actus a n i m a e t a n t u m, sed c o n j u n c t i“, namreč duše in telesa. (gl. S. Th. Sm. th. I. q. 86. a 6.)

S temi besedami je vgovor idealistov ovržen, če je dr. L. duša „forma“ telesa v smislu Aristotela in sv. Tomaža. Če si pa dr. L. drugače kaker stari modroslovci misli dušo kot formo telesa, ne vemo, kako je umeti naštete stavke o zvezi mej dušo in telesom, in zato tudi cele rešitve ne moremo pojmiti, dokler

Digitized by Google

nam g. pisatelj sam ne pojasni svojih nazorov. Ne tajimo, da smo se namerili na stavke, iz katerih bi se dalo razbrati, da nismo pogodili pisateljeve misli: če je čutenje delovanje „duše delujoče s telesom“, zdi se nam čudno, kako da „je predstava sama popolnoma netvarinska“ (str. 305); zakaj moč predstavljanja je „čutna zmožnost“ in predmet predstavljanja ima nekatera tvarinska svojstva (str. 248); sodelovanje živčevja torej bi bilo bistveno potrebno; a če je predstava popolnoma netvarinska, vidi se, kaker da bi bilo to sodelovanje potrebno samo kot pogoj. Besedi „bistveni del“ in „pogoj“ se seveda često zamenjavati v navadni govorici, a modroslovec strogo loči oba pojma; no, ker ne poznamo do dobra nazorov dr. L., ne moramo stvari dalje razpredati; vsak pa vidi, kako globoko sega vprašanje: „Kako bi neki moglo biti kaj tvarinskega v netvarinski duši?“ —

4. Kdor dr. L. „dušeslovje“ le površno pregleda, vidi, da je knjiga zelo natančna o „čutnem spoznavanji“, zdi pa se mu morda, da je g. pisatelj premalo prostora odmeril „umskemu delovanju.“ Res govori malo bolj na kratko, a zato tem bolj jedrnato; vender ne bi škodovalo knjigi, ko bi nam bil g. pis. nekoliko več povedal o „tvornem umu“. „Spoznavanje moje more po svoji prirodni zmožnosti seči do bistva“ (str. 330); to je vže res; samo kako se to vrši, zakaj je treba tvornega uma, to je drugačno vprašanje. G. pis. se opravičuje pod črto; razkladanje te stvari po resnici ni lahko, vender pa je zelo važno; mi bi bili raje izpustili logaritemske in diferencijalske račune na str. 194. 195. To samo mimogrede. — Prijatelj modroslovja, beri poglavja o „pojmih“, „sodbah“, in „sklepih“, in potlej premisli še enkrat, je li res ali ne, kar g. pis. tako lepo dokaže v I. zv. od 34 do 41 str.: „Duša je netvarinska, od telesa različna“, razlogi, katerih začetkoma morda nisi mogel umeti, sedaj so ti jasni. — Preje smo obljubili, da si bodemo neko točko o umskem spoznavanji bolj na tanko ogledali. Bilo nam je na umu vprašanje: kaj je zavest? K temu vprašanju bodemo sedaj odgovorili; zakaj kdor se drugače še ni bavil s to stvarjo, ni mu lahko iz dr. L. knjige povzeti jasen, določen pojem zavesti. — G. pis. nam zavest tako-le razloži: „ni duševnega pojma, ako ga ne zaznamo. Zaznavamo pa mnogo duševnih pojavov in jih ločimo mej seboj. Torej mora biti v vsem delovanji nekaj stalnega. kar ni drugačno sedaj, drugačno za nekaj časa . . . (str. 261); „tisto moč, ki druži vse pojme mej seboj . . . imenujemo zavest“; zavest „je nepretrgano duševno delovanje, ki izvira seveda iz čisto duševne moči“ (str. 262). — Čitatelj, pomni, kar pravi g. pis.: zavest izvira iz „čisto duševne moči“.

Na 365 str. pa beremo: „Zaznavanje in zavedanje sta bistveno isto delovanje, samo da je prvo . . . pogoj, da se more zavest razviti.“ Na isti strani malo bolj spodaj: „V pred-

Digitized by Google

stavah je tudi zavest, pa ta zavest ni s t v a r n o različna od predstave, ampak je isti čin kaker predstava.“ — Primerjajmo, kar pove g. pis. na raznih mestih. Če je za zavest treba „čisto duševne moči,“ ne moremo reči, da je zavest predstav „stvarno“ i s t i čin kaker predstava; zakaj moč predstavljanja ni č i s t o duševna, ampak č u t n o duševna. — Tako bi dejali, dokler nismo brali, kar je zapisano na 570 str.: „Pa treba ločiti: zavedanje svojega čutenja — ker čutimo, da čutimo; a umevanje svoje umevamo.“ — Ko smo to prebrali, tedaj smo seveda vvideli, da smo g. pisatelja nekamo krivo umeli, a nismo ga mogli drugače. Sedaj se nam je nekaj posvetilo, ali do dobra nam stvar še ni jasna. Čutenje svoje čutimo — umevanje umevamo; čutenje in umevanje je dvojno delovanje, torej izvira tudi iz dvojnih moči; preje pa je bilo govorjenje samo o e n i moči in to č i s t o d u š e v n i. Kaj je torej prav za prav zavest? Zavest imeti se pravi znati z a s e in za svoja d e j a n j a. Zavest v tem pomenu izvira iz čisto duševne moči, namreč iz u m a, zakaj samo z umom moremo obsezati svoj „jaz“ (samosvest) in v s e duševno delovanje, spoznavanje in teženje, čutno in umsko. — Z „občnim čutom“ (gl. str. 238—240) čutimo s a m o, da čutimo; u m s k e g a delovanja in svojega „j a z a“ ne moremo občutiti. Zavesti, v koliker „zavedati se“ pomeni „znati z a s e in za svoja d e j a n j a“, ni v čutu; in ker nam beseda obično samo v tem pomenu rabi, ni dobro pri čutih o zavesti govoriti; če pa vže pravimo, da se tudi čut „zaveda“, opozorimo čitatelja, kaj pomeni beseda „zavest“ v tem slučaji. G. pisatelj je na str. 261. in 262. popolnoma dobro povedal, kaj je zavest v pravem pomenu, in ker je na 262 str. izrečno povedano, da izvira zavest iz č i s t o d u š e v n e moči, ni lahko vganiti, kako da je zavest tudi v č u t n i zmožnosti. —

5. O bistvu teženja smo vže govorili. — Našim leposlovcem, zlasti pesnikom, in njihovim čitateljem priporočamo poglavja o „čustvih“, „afektih“ in „človeškem srci“. — Iščoč domačih modroslovnih besed smo pregledali o priliki naše pesnike, kako oni opisujejo duševno življenje. Bira izrazov ni bila bogata; pesnik ni modroslovec. Vir vsemu duševnemu delovanju jim je „srce“; brez števila krat se ponavlja ta beseda v naših pesnih. Kdor hoče umeti vse „pridevke“ in „prilastke“ srca, beri dr. L. „dušesl.“. In vi mladeniči, ki ste prejeli od Stvarnika nebeški dar poezije, bodite malo bolj izbirčni v svojih „epitetih“; vemo, da imate svoje pravice, in mi jih vam ne kratimo; ali „vbogo“ srce ne more vsega prenesti, zato ga ne obkladajte preveč. —

Predno končamo, omenimo še nekaj malosti, katerih nismo mogli drugam vvrstiti. G. pisatelj često govori o duševnih zmožnostih. Na 253. str. navaja pod črto odstavek iz Sm. Th. I. q. 78, a 4; zadnje besede so te-le: „Et sic non est ponere nisi quatuor vires interiores sensitivae partis, sc. sensum communem,

Digitized by Google

imaginationem, aestimativam et memorativam". G. pis. dostavi: „Dasi je to resnično, vender ni še taka razlaga, kakeršna se podaje v našem delu". Na 305. str. pa beremo: „domišljija ni nič drugega nego zmožnost spominjanja." — Kaže se, da se je tu vrinila nedoslednost; zakaj če pravimo, da je resnična razlaga sv. Tomaža, ne smemo števila zmožnosti skrčiti in iz treh zmožnosti zvariti eno samo. No, ker tomisti sami o tej stvari ne mislijo enako, ni vredno, da bi dalje govorili o tem. —

Hvalili smo g. pisatelja, da je svojemu „dušeslovju" vrgel v podstavo neovržna načela starega modroslovja; da pa je g. pis. sem ter tja vpletal v svojo razlago stvari povzete iz Aristolovega modroslovja, ne da bi bil preje pojme pojasnil, to vtegne biti knjigi na kvaro. Nate vzgled s 303. str.: Vsled mika ostane v duši neka „zmožnost za delovanje in sicer za tako, kakeršno je provzročil mik. Nova slika naredi v duši poseben vtisek, ki se tudi javi še potem, ko je mik izginil. Vtisek je tedaj še istinito delovanje („actus"). Ko preidemo — predstavljajoč si — do drugega predmeta, ni ta vtisek več delovanje, ampak samo zmožnost („potentia"). Ker razvija dr. L. duševne pojave od druge plati kaker peripatetiki, tega stavka ne more umeti, kdor se ni učil staremu modroslovju.

Tako se bode modroslovju nevešč čitatelj tudi zastonj trudil, da bi zvedel, kaj je „species impressa", „species expressa" (str. 235), in „species intelligibilis" (str. 232). —

* * *

Naše opomnje so pri kraji. Občo in vender na vse strani pravično sodbo o kaki knjigi izreči, je vedno težko, in modroslovno knjigo v malo besedah presoditi, je še mnogo teže. Prebrali smo od kraja do konca 528 str. debelo knjigo. Naša končna sodba bi bila: Kraj vseh majhenih oskodnosti, katerih smo omenili, moramo reči, da ima dr. L. „dušeslovje" potrebna svojstva, ki jih hoče knjiga odmenjena ne strokovnjakom, ampak sploh izobražencem. Podlaga ji je trdna; snov je dobro izbrana, izvrstno obdelana; jezik modroslovski dovršen in lahko umljiv. — Bog nam ohrani učenega g. profesorja, da nadaljuje začeto delo. Rojaki, gotovo smo vsi hvaležni g. pisatelju za lepo knjigo; a naša hvaležnost bodi dejanska.

Dr. L. nam ni napisal modroslovne knjige, da bi jo prah pokrival po policah, ampak da se učimo iz nje modroslovja. Ozbiljno se baviti z modroslovjem pač ne vtegnemo vsi; živa pa je potreba, da vsak ve vsaj temeljna načela. Kogar je skrb narodove in svoje sreče, beži nemških slutvo-modroslovcev, katerim je človekov namen na svetu nerešena vganjka, prosta volja in vest — prazna beseda; rabimo svojo knjigo, katere načela so vekovečne resnice. —

F. S. U.

Digitized by Google

Raznoterosti.

Kaj loči učitelje od duhovnikov.

(Odstavek iz „Christlich-paedagogische Blätter", štv. 8. l. 1891.

Učitelji povdarjajo mnogokrat z besedami in pismom krivično, da so duhovniki sovražniki učiteljem. Ta trditev pa je sama na sebi protinaravna in nezmiselna, po tem pa tudi neresnična. Najvažniši faktorji na polji ljudske omike so dandanes duhovniki in učitelji. Kjer oboji složno delujejo, se jim posreči vzvišena naloga v blagor državi, v prid ljudstvu, v veselje duhovnikov in učiteljev. Kjer si pa nasprotujejo in drug proti drugemu rujejo, propade ljudska nrav mej mladino in odraslimi, trpi občina in država, pojema veljava obeh stanov in se konečno popolnoma zgubi. — Kdor duhovništvo in učiteljstvo drugega proti drugemu ščuva, je sovražnik domovine, je izdajica vladarja in države, je sovražnik Boga in društva. Taki sovražniki potisnili so v boj načelnostno nasprotje; ali prav lahko preobrazi se nasprotje načel v osebno nasprotstvo, ker prav težko je priprostemu človeku razločevati načela in osebe, katere zastopajo.

Tak boj v načelih je o tem, kaj pomenja vera. Znano je, da je mnogo ver. Komur je vera razmerje mej Bogom in človekom; kdor veruje v resničnega stvarnika, ohranitelja in vladarja sveta, kdor ga ima za najmodrejše in najpopolniše bitje, mora ga verno pripoznati kot e n e g a Boga, mora visoko čislati razmerje mej razumno stvarjo, človekom in e d i n i m Bogom, kot e n o, pravo vero. Razumen stvarnik in gospod — in kot takega mora vender pripoznati z razumom obdarjeni človek Boga — moral je svojo stvar stvariti za določen, razumu primeren smoter; ta smoter mora objaviti, mora razodeti. Razodetje je predmet e n e, edino prave vere.

Razumno misleči človek mora tedaj pripoznati: ena sama vera je pristna, je prava in sicer ona, katera uči razodetje e n e g a Boga popolnoma in nepokvarjeno. V tem razmotrivanji mora so človeški razum vaditi, tukaj mora raziskovati, ocenjevati mora dokaze p r o in c o t r a in odločiti se potem za pravo vero.

Bedasta in neumna je trditev, da so vsi verski nazori, tudi najbolj v bistvu si nasprotujoči, enake veljave ali vsi enako brez veljave, kaker pravi Lessing v svoji priliki o treh prstanih, in kaker mnogi za njim blebetajo, celo odgojitelji mladine, ne da bi pomislili, kakšna nezmisel je to in kakšne nasledke

Digitized by Google

ima. Tako se podučujejo tudi mladi učitelji v berilih c. kr. učiteljišč, knjiga 3. str. 147. [Luise v. Voss]. S tem nazorom pade vsa gotovost v tako važni zadevi. Vsaka podlaga verskemu prepričanju se spodbije in indiferentizem in slednjič popolno brezverstvo so naravne in neizogibne posledice. To je tudi slednji in pravi vzrok, iz katerega si razlagamo obžalovanja vredni novodobni verski indiferentizem in pogubni odpad od vere, od Boga, katerega vidimo pri mlajših učiteljih. Ker vera gole domišljije katera je samo pojem brez stvarne vsebine, se ne nahaja v življenji, katero je polno strastij, polno skušnjav, prekoslovij in človeških dozdev.

Bog resnice je le en Bog; resnica ne more in ne sme biti sebi v protislovji, ker drugače ni več resnica. Cerkev, katera vsa verska naziranja, tudi nasprotna, razglasi za enako veljavna, gubi sama sebe, nima več vpliva na vodstvo duhov. Morejo se ljudje motiti, ali vsi niso krivi, kateri se motijo; zato se dela v katoliški cerkvi razloček mej osebo, katera se moti, in zmoto; oseba se mora poučiti in ljubiti; zmota se mora zavreči s pojasnjenjem resnice. Toleranca nanaša se na osebo, katera je v zmoti, ne pa na zmoto samo.

Ako n. pr. kdo trdi: zemlja stoji in solnce se zasuče v 24 urah krog zemlje, in tako nastane dan in noč; drugi nasproti: ni res, ampak solnce stoji in se zasuče v 24 urah krog svoje osi, tako da nastane dan in noč, nobeden pameten bi prvemu ne rekel: ti imaš prav, in drugemu: ti imaš tudi prav; ostani vsak pri svojih nazorih in ne prepiraj se: „bodimo edini, bodimo bratje!“ In vender bi v tem slučaji razlika nazorov ne imela nikakega vpliva na nravno življenje enega ali drugega, bi ne bila tedaj toliko važna. Vse drugače pa je z versko resnico, katera vpliva na vse mišljenje in dejanje, na vse življenje človekovo. Tukaj tedaj se mora za resnico bojevati in mora resnica obveljati.

V besedah in pismu novodobnih učiteljev najdemo večkrat krive nazore o veri, kaker v 4 štv. t. l. „Niederösterr. Schulzeitung“, kjer se glasi str, 57. —

Der Gebildeten Pflicht.

Heiligste Pflicht der Gebildeten ist es in unseren Tagen,
Durch die geistige Kraft, die ihnen die Gottheit geschenkt hat,
Und die stark geworden durch Lehr' und eigene Schulung,
Jene Höhe dem Volk erklimmen zu helfen, von der aus
Für die Bekenner verschiedener Confessionen das Banner
Glänzt, das in unverwelklichen Zeichen den Kommenden meldet:
„Kinder eines Vaters! Stellt das Streiten ein;
Menschen sind wir alle, lasst uns Brüder sein!“

Ta zmota se podaja mladim učiteljskim pripravnikom na c. kr. učiteljiščih obojega spola. Ta zmota, katera ima toliko

Digitized by Google

važnih posledic, se vedno zopet zabija v glavo novodobnim učiteljem v delih Dittes-ovih. Toda kaker se ne družijo voda in ogenj, svitloba in tema, razum in neumost, resnica in laž, tako nemogoča je združba. ako so taka nasprotja v načelih, mej duhovništvom in učitelji, kateri se držijo navedene zmote. Katoliška cerkev bi ne bila več prava, od Boga razodeta in blagonosna vstanova, ako bi priznala tak nauk. Sè združenjem pod takimi pogoji bi se cerkev sama izdala, sama sebe vničila; nehala bi biti oznanjevalka resnice in na resnici slonečega, blagoslov delečega nravstvenega zakona. Ako bi bila vsa veroizpovedanja enako prava, ne bilo bi treba, da je božji učenik na zemljo prišel in oznanjeval resnico. Arogantni bili bi njegovi izreki: J a z sem pot, resnica in življenje. Kdor v m e veruje, se zveliča, kdor pa ne veruje, se pogubi, ker ne veruje besedi edinorojenega Sina božjega"; ali: „Kdor vas posluša mene posluša; kdor vas sovraži, mene sovraži; kdor pa mene sovraži, sovraži njega, kateri me je poslal", ali: „Kdor ni z m e n o j, je p r o t i meni."

To naj pomislijo oni, kateri žele miru mej duhovništvom in učiteljstvom, kateri hočejo v resnici nravstveno-versko odgojo mladine. — Interkonfesijonalna šola je tudi zato velika nesreča, ker ruši soglasje v podučevanji in odgoji, in zato ne more imeti pravega vspeha. Posledica je, da se gubi spoštovanje do dotične vere in vere sploh, in dosledno se ruši tudi nrav, katera ima v veri svojo podlago. S tem je v naravni in potrebni zvezi, da se ruši princip avktoritete, da se rušijo vezi, katere bi morale spajati družino; poslednje podlaga je avktoriteta, ta bi morala vezati ljudstva in narode spojene v veliko celoto. Iz tega izvira socijalna beda v družini, občini in državi. Tukaj se kaže veliki pomen šole za splošno blaginjo. Zato ne sme biti šola predmet strankarskim nameram, ampak sloneti mora na neomajljivih načelih. Kdor ima šolo, ima bodočnost ali bolje: v šoli in sè šolo se pripravlja bodočnost. Država, katera ima dobro šolo, stavi si podlago za obstoj; ako pa ni šoli podlaga objektivna in večna resnica, je nemogoč trden in srečen obstoj države.

Boj za šolo je radi tega boj za obstanek osrečujoče resnice, boj za blagor domovine, za blaginjo posameznikov in občestva; zato je ta boj vreden, da se porabijo vanj vse moči, vreden je še tako velikih žrtev, vreden, da se v njem trudijo vsi plemenito misleči. Komur vera, prava, od Boga razodeta vera kaj velja in komur čez vse velja, ne sme se vstrašiti nobene zapreke, dokler si ne priborimo verske šole!

Dr. Romihu.

Dr. Romih si je pač svest svoje neprekosljive učenosti. Na našo kritiko o dr. Lindnerjevem „krščanstvu" pobobnal je po

Digitized by Google

vsem Slovenskem razposlavši svojim „zaveznikom“ še ne — dve celi strani protikritike, s katero nas tako temeljito pobije za vse večne čase, da sklepa svoje pisanje: „S takim človekom je daljša polemika nepotrebna in brez pomena“.

In vender bi dr. Romih še rad kaj zvedel od nas; vže spet se je oglasil pod firmo „dr. Tomaž“ nepotrpežljivo pričakujoč, kdaj bo goriški „Don Quixot“ spet eno bleknil — kaker da bi človek res ne imel važniših opravkov nego odgovarjati na njegovo filozofijo!

Nekaj je vže dobil zadnji pot, danes spet nekaj. To pa zadeva vprašanje o dr. Lindnerjevi pravoverusti in „krščanstvu“. Stvar je tako. Mi smo trdili, da pri dr. Lindnerji ni p r a v e g a krščanstva, nego da izpoznava framasonski evangelij čiste človečnosti. Dr. Tomažu ni bilo to všeč. Toda mi res ne vemo, zakaj bi se doktor, ki gotovo temeljito pozna novejšo filozofijo (?), radi tega toliko hudoval. Dr. Lindner sam priznava Kanta za kralja in zakondajalca v kraljestvu mišljenja — „König und Gesetzgeber im Reiche des Gedankens“; sicer tudi dr. Tomaž ne bo tajil, da Herbart in Lindner slonita na Kantu. Prav. A gotovo ve tudi dr. Tomaž, da je osnovni stavek Kantove noetike zmajal metafiziko: resnice o Bogu, o nesmrtnosti duše in druge enake nimajo več objektivne veljavnosti; in to je dovolj, da smatramo Kanta in vse njegove učence za — brezverce. G. dr. Tomaž, ako tega ne razumete, prosimo, podučite se nekoliko boljše o bistvu pravega t. j. katoliškega, ne Stritarjevega krščanstva pa o principih Kantove filozofije! Tu nimamo niti prostora niti volje vse Vam razlagati.

Pa dr. Tomaž nam navaja tudi mesta iz Lindnerja. Čujmo! „In der Erziehung wirkt die Religion als oberste Autorität, welche durch die Veranstaltungen des religiösen Cultus über alles Irdische erhoben und durch die Beziehung auf Gott als ihren Mittelpunkt gegen jede Abnützung geschützt wird. Diese Autorität ist die Grundlage für die sittliche Lebensführung und für die nachmalige Entwicklung des Charakters, indem sie an der Stelle des unpersönlichen Sittengesetzes und der subjektiven ethischen Wertschätzung die Gebote Gottes, also einer Persönlichkeit stellt, die von der höchsten Autorität getragen wird.“

Da, da, tako je, g. dr. Tomaž! Toda, ako prav poznate Kantovo filozofijo, bi morali vedeti, da v njej je „bog“ le p o s t u l a t p r a k t i č n e g a razuma, a ne i z v e s t n o s p o z n a n o čeznaravno bitje, o katerega o b j e k t i v n e m b i v a n j i b i b i l i p r e p r i č a n i. Iz t e g a in po t e m sodite tudi veljavo Kantovega in Lindnerjevega verstva. Vera v zmislu teh filozofov nima objektivno realne veljave, zatorej tudi ne lastne moči, tako da bi i z s e b e prevzemala človeka, vso moč marveč dobiva od drugod. Ako pa ne poganja iz sebe življenja, je vsa nje veljavnost le relativna, začasna. Vera je človeku nekako le toliko po-

Digitized by Google

trebna, kaker potovalcu slabih nog — palica: ko so noge okrevale, vrže jo od sebe. In to se mora tudi s pozitivnim krščanstvom zgoditi po Kantovem, pa tudi po Lindnerjevem naziranji. Čemu bi sicer Lindner od vzgoje zahteval, da gojenec se ne sme podvreči težnjam nobene moralne osebe, kakeršna je pred vsem cerkev, posebno katoliška! Čemu stavi Lindner konečno nalogo vzgoje v to, da se otroci vzgajajo za čisto človečnost? Čemu zahteva za ideal nravstvenosti (Sittlichkeit) brezsmotrenost (dass es unmotiviert sei)? V tem pač jasno izraža racijonalizem, ki je negacija vsake pozitivne vere, ki odkaže krščanstvu le minljivo, začasno veljavo, hoteč je v bližnji prihodnosti nadomestiti z občo kulturo, ki jo ima razširiti v narodih moderna šola. Res sicer, da Lindner verstvo imenuje avktoriteto, katera „an die Stelle des unpersönlichen Sittengesetzes und der subjektiven ethischen Wertschätzung die Gebote Gottes, also einer Persönlichkeit stellt, die von der höchsten Auctorität getragen wird" — toda Lindner s tem le konstatuje, kaka je v resnici vera (katoliška), s tem pa ne izpoznava te vere kot objektivno prave, ampak, kaker smo rekli, njegov nauk vršiči povsod v stavku, da se mora i vzgoja i nravstvenost, vsaj po idealnem teženji, odtegniti kateremu-koli vplivu zunaj človeka, tedaj tudi vplivu, ki prihaja od Boga; to pa je očitno isto, kar smoter vzgoje in kulture staviti v čisto, od Boga neodvisno človečnost, kar se pravi: tajiti vsako vero. Ali ne uči Lindner od besede do besede: Der Zögling ist Persönlichkeit und darf daher keinem ausser ihm gelegenen Zwecke geopfert werden? Same te besede povedo vse.

Pa preidimo k točki, v kateri dosega dr. Tomaževa modrost svoj vrhunec. Mi smo o Lindnerji zapisali, kako uči, da ima vera le izposojeno moč — „die Macht der Religion ist eine erborgte". Pa dr. Tomaž nas dolži, da tu podtikamo krivično njegovemu varovancu nazor tujega pisatelja — John St. Mill-a; Lindner namreč navaja mesto iz Mill-a, v katerem poslednji pripisuje veri le izposojeno moč. Vedeti bi tedaj morali (mi), da ne Lindner, ampak St. Mill uči tako!

Človek bi res ne verjel, da more razumnik tako pisati, kaker piše dr. Tomáž, in pa da more s tako nezmislijo „nabarvati" slovensko učiteljstvo! Pa, g. Tomaž, čemu vender navajamo v svojih spisih besede tujih pisateljev? Gotovo, da jih ali zavrnemo kot nasprotnike naših nazorov, ali pa da z njimi naše nazore vtrdimo. In v to, v posledne namreč, navaja tudi dr. Lindner St. Mill-a. Ali ste morda vstani dokazati, da dr. Lindner kakerkoli obsoja nazor, ki ga izraža v navedenem citatu St. Mill? Pač pa je citat Mill-ov v dotičnem Lindnerjevem članku „Die Religion" zmatrati kot eden imej razlogov, s katerimi Lindner podpira svoje racijonalistično naziranje o veri.

Digitized by Google

Ker dr. Lindner v naslednjem, ne da bi le z besedo izrazil vsaj dvom o resničnosti Millo-vega nauka, navede spet drugo mesto istega, kjer se mej drugim bere: „Die Religion ist mächtig gewesen nicht durch die innere Kraft, sondern weil sie jene gewaltigere Macht (der öffentlichen Meinung) in Bewegung gesetzt hat.“ In tako dalje se razgovarja dr. Lindner, slede izpeljavo Mill-ovo. Potem pa nadaljuje sam, pa v **istem** smislu. Ali ne piše dr. Lindner koj v naslednjih vrstah: „Dieses — namreč: das öffentliche Bewusstsein — ist und bleibt der letzte Hort des religiösen Glaubens“? G. doktor Tomaž, ni li to isto, kar uči St. Mill, da biva silniša moč, katera giblje vero, namreč javno mnenje — die öffentliche Meinung, tej móči, ne pa móči, ki bi v veri tičala, imamo pripisovati velike včinke verstva na človeštvo? Kar imenuje St. Mill „öffentliche Meinung“, isto zove dr. Lindner „öffentliches Bewusstsein“; to dvoje je pač bistveno isto. Ako je pa „das Bewusstsein der letzte Hort des religiösen Glaubens“, potem je vera podvržena javnemu mnenju, katero ni nič drugega nego pojav „des öffentlichen Bewusstseins“, in dobiva vso smisel, vso veljavo in moč le od tega.

In prav zato, ker noče katoliška cerkev podvreči pomena svojih dôgem preminjajočemu se javnemu mnenju, zaganja se dr. Lindner strastno v njo, češ, da je nestrpljiva, da je ona zakrivila krvavo-rudečo inkvizicijo, (kdo bi tu ne občudoval temeljite zgodovinske — plitvosti „velikega moža in učenjaka“ Lindnerja!) In te cerkve ne ve konečno dr. Lindner točniše označiti nego z besedami — protestanta Klopstocka, kjer jo psuje: „des Bluts und des Würgens Priesterin! Tochter des ersten Empörers! — — Schwarz wie die ewige Nacht! voll Grauns! — — Räuberin! — — Slednjič imenuje jo: abscheulich!

Pa dr. Tomaž najbrže spet poreče: to so besede Klopstockove, ne Lindnerjeve. Res da — a kaj pomeni pa to, da jih dr. Lindner h koncu svojega članka vvaja s tem stavkom: „Die historische Erscheinung der Religion (t. j. katoliške cerkve) .... lässt sich nicht treffender zeichnen als mit den Worten Klopstocks ....“ (Sledi omenjeni citat.) To je vender isto, kar: Prav, izvrstno govori Klopstock, katoliško cerkev označujoč z naslednjimi besedami. Klopstock govori nam iz srca. Mi se ž njim popolnoma zlagamo! — Tako umemo stvar mi, g. doktor Tomaž. — Imate zdaj dovolj?

O priložnosti, kader se bo nam zljubilo, ovržemo še ostale točke. Sicer pa, dr. Tomaž, ako nam še kdaj pridete s takimi budalostmi, povemo Vam očitno, da ne bomo več mazali lista z odgovarjanjem; potem Vam odkažemo prostor edino še — na platnicah!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Tožba!

Gorenji članek: „Dr. Romihu“ — je bil vže stavljen ter dobili smo ga v popravo, ravno ko smo se vrnili domov — od sodnije. Pri sodniji smo pa zvedeli, da je dr. Romih vložil proti nam — tožbo radi žaljenja časti. Tožba je po njegovem mnenji osnovana v tem, da smo mu v „listnici vredništva“ III. in IV. št. „R. Kat.“ t. l. očitali „zavijanje“ ter obsodili njegovo počenjanje, oziroma modrovanje proti naši znanstveno-filozofični kritiki za „nesramno in smešno“.

S to tožbo dobi naša polemika proti dr. Romihu in učiteljskim zaveznikom viši pomen. M i s m o p r i p r a v l j e n i, in smo dr. Romihu iz srca hvaležni, da nas s tem prisili spet prijeti za orožje ter še enkrat, javno, pred vsem svetom, od vrha do dna razmotriti vprašanje, katero nam je bilo vedno pri srci in katero gotovo najboljše pojasni glavno stran našega javnega šolstva. Prijatelji so nam svetavali, naj bi ne odgovarjali več na plitve neslanosti „Popotnikove“, in mi smo res vže mislili molčati. Zdaj pa ne bomo več molčali, ker ne moremo in ne smemo. Da se vidimo — pri Filipih!

„Nova Soča“.

To so vam mojstri! Gospodje namreč, ki pišejo „Novo Sočo“ ali se zanjo skrivajo. Ni jih pač pod Božjim solncem ljudi, ki bi tako izvrstno umeli katoličanstvo in liberalizem gnjesti v en žakelj.

No — kaj pa je?

„Nova Soča“ pri vsem svojem katoličanstvu še ne ve, komu bi dala prav: „Rimskemu Katoliku“ ali „Slovanskemu Svetu“, ki blati naše škofe, ki tako dosledno, tako zvito deluje mej Slovenci — za rusko-grški razkol. Zdi se ji najboljše b i t i p o p o l n o m a i n d i f e r e n t n i, ter ne enega ne drugega lista ne priporočati ne odsvetovati.“

No, mi nismo nikdar pričakovali in tudi zdaj ne pričakujemo, da bi nas „Nova Soča“ — priporočala. Laže pa, da je indiferentna — ona, katero imenuje sam „Sl Svet“ — svojo ljubo sestrico. Od „Nove Soče“ dozdaj „Rimski Katolik“ ni dobil nego — klofute, „Slov. Svet“ pa — božkanje.

„Katoličanstvo“ goriške „Nove“ je takc široko, da objema celó mladočestvo, in vse slovensko liberalstvo. Saj, če se še dobro spominjamo, „Nova“ je svoje dni celo branila „krščanstvo“ Stritarjevo, in sploh vporekala, da biva liberalstvo na Slovenskem!

Pa mi menimo, da se bliža za „Novo“ in tisto gospodo, ki stoji za njo, kritičen čas. Duhovi na Slovenskem se ločujejo

Digitized by Google

na desno in levo, in gospoda „liberalno-katoliškega .centruma“ bodo prisiljeni stopiti na levo ali na desno.

Da, kmalu bo vže tudi „Novi“ popolnoma nemogoče preminjati barvo ter kazati se na tej strani katoliško, na drugi liberalno, kaker zahtevajo okoliščine — Ljubljanski liberalci so pretrgali zadnjo vez, ki jih je še sklepala s konservativci.

In ti. o „Nova Soča“? Govoriti boš morala, in tvoj glas bomo slišali in po tem te sodili.

Da bi vender nasproti „Rimskemu Katoliku“ in „Sl. Svetu“ nedolžno „indiferentna“ „Nova Soča“ kdaj počastila enega ali drugega naših odločno katoliških sotrudnikov vsaj z enim ali drugim tistih pohvalnih epitetov, s katerimi proslavlja dr. Lavriča, ki je zatajil katoliško vero, ki je speljaval slovensko mladino na kriva pota, dr. Lavriča — kričača, dr. Lavriča — samomorivca .... On je bil navzlic vsemu temu „blaga duša“, mož z „lepimi lastnostmi, človekoljubnim in vsmiljenim srcem“.

Kaj smo pa mi, povej, „Nova Soča“, mi, ki obsojamo tako pisavo, ki se sramujemo, da se drznejo „voditelji“ slovenskega naroda tako pisati — katoliškemu narodu!? Misliš li resnično, da narod po Goriškem na kolenih moli spomin verskega odpadnika, samomorivca?

Darovi v podporo mladih pisateljev.

Naše delo ni brez vspeha. Na naš poziv so začeli darovi dohajati od raznih strani. Veseli nas, da se čedalje bolj pripoznava, kako potrebno je, da si vzgojimo mladih pisateljev, kateri bodo i sposobni i nevstrašni, da zastavijo pero za resnico. Kolo naših mladih somišljenikov se ne le širi, ampak tudi vtrjuje. Sicer ni nam dosti do števila: deset krepkih moči, tesno združenih v katoliškem načelu, je trdnjava, ob kateri se razbijejo vse liberalne sile na Slovenskem. Združimo se! Boj brez zveze, brez kompromisa s pogubnim liberalizmom, boj do skrajne meje — evo naše geslo!

Darovali so na dalje:

Preč. g.	Šuta Rupert, dekan na Zavrču	for. 5
„ „	Zbašnik Fran, župnik v Hinjah	„ 3
„ „	J. V. v V.	„ 2
„ „	dr. Sedej Fran, dvorni kaplan na Dunaji . .	„ 5

Popravek. — Na 210 str. „R. K.“ v 23 vrsti od zdolaj beri: „da bi . . . vse od kraja pobirali . . .“, ne pa pobivali; str. 212 v 14. vrsti od zgoraj: „g. pisatelj (je moral) skrčiti pojem“, ne skriti.

Digitized by Google

kvarja, kaker se je kvarila nekdaj po vaških sejmih, ko niso še naši fantje znali klicati «živio!» Le da se nam zdi dandanes reč še skoraj slabša, ker nekateri menijo, da je dovolj biti nam narodnim — potem izgubi celo Božja postava svojo moč. Proti «šagri» ali «balu» sme še gospod župnik ropotati na prižnici, a nikar proti «narodnemu» plesu. Gorje mu! — jutre bo vže v «Brusu»! Razuzdani, okuženi, neotesani in kaj vem še so vaški fantalini, kateri posnemaje goriške pouličnjake pojo laške poskočnice, koje se končavajo na znani « . . . . far l' amor!» — toda omikani in olikani, pošteni, ponos Slovenije itd. so tisti «narodni» fantje, kateri ob štirih zjutraj spremljajo «svojo» rodoljubno «Katico» in «Milico» na dom prepevaje «Tri ure hoda» in «Ti si moja» itd.

Zdaj pa najhujše. To zadeva naše čitavnice ali bravnice, katere, kaker se zdi, so glavna ognjišča, s kojih se razširja liberalizem mej žalibog ne več tako, kaker nekdaj, vernim in pobožnim slovenskim ljudstvom. Navadno se čitavnica ne zdi čitavnica, ako nima na mizi «Sl. Naroda», «Sl. Sveta», «Zvona», in seveda vmazanca «Brusa». Vse to brati je narodna «dolžnos'»! Dolžnost — tudi za kmeta! Pa h kmetu v čitavnici pristopi ter mu navadno plehko blago liberalnih listov osoli kak «narodnjak», ki nima drugega opravka nego postopati, popivati, izletavati, in «živio» kričati, kakeršnih ne pogrešamo dandanes skoraj nikjer. Navadno so ljudje, kateri so naredili «bankerot» na narodno ime. Gorje kmetu, koder se valjajo! Da bi tudi res bilo, da nam čitavnice rešijo narodnost, vender nikdar ne bodo odvagale škode, katero so naredile narodu na veri. In ta škoda je duševna škoda, je večna škoda; boljše bi bilo govoriti v nebesih nemški, nego v peklu slovenski. To je logika ne sicer «narodno-napredna», a — katoliška.

Največ zlega pa izvira iz čitavnic narodu v socijalnem o iru. One odtegujejo moža ženi, očeta družini, sinove nadzorstvu starišev, in to posebno o najnevarnišem času: na večer in ponoči. Čitavnice, «narodni» izleti itd. so prinesli vže v marsikatero slovensko družino — pekel.

Poslušajmo, kako se godi to na Francoskem. So besede provinc. cerkvenega zbora Burdigalskega (Bordeaux) l 1856, katere tu navajamo: «Po mestih in trgih bodo z najboljšim vzgledom svojim sodeželanom koristili tisti, ki bodo svojo hišo in družino v miru in ljubezni vladali, ki bodo r a d i o s t a j a l i v d r u ž b i s v o j e ž e n e i n o t r o k . . . . a n e, s v o j e z a p u s t i v š i, r a z v e s e l j e v a n j a i s k a l i v m o ž k i h d r u š t v i h (po naše: čitavnicah itd.), v katerih se večkrat p r e p r o s t o g o v o r i, i g r a, b e r e v s a k a t e r e l i s t e; iz tega nastajajo p r i č k a n j a, od tod prihajajo n e v a r n o s t i, in sicer ne majhne, v e r i, n r a v n o s t i in d r u ž i n s k e m u m i r u . . . . Velika so sicer po mestih zla, ki prihajajo iz takih društev. **Veča so pa zla po vaseh in selih,** kjer se snujejo manjša društva po vzgledu mest. T u j e z a p u s t i l o č e, t a m s i n d o m a č o h i š o t e r s e s ė s v o j i m i s o v r s t n i k i. p o g o v a r j a r a z b r z d a n o, z a s t a v l j a v i g r o s v o j e p r e m o ž e n j e, t e r s e v p i j a n j a n e t o l i k o z v i n o m, k a k e r s k v a s o m z a s t r u p l j e n i h č a s n i k o v.»

Najnovejši Stritarjev umotvor — „Drobiž“.

V tem resnično «mičkenem» delu se nahaja le malo izvirnega ter resnično kaj vrednega blaga. Vender je Stritar marsikatero modro povedal. Pred vsem bi si morali naši čitalničarji pa osnovatelji «narodnih» veselic, ki tako prilizno vabijo narodne krasotice na ples in jim tako «strežejo», kaker «fidelis famulus» svojemu gospodu, globoko v spomin vtisniti Stritarjev opomin:

«N a s e j m s e s t a v i j o l e p ò
R e j e n e p o v r s t i j u n i c e;
N a p l e s v i v o d i t e t a k ò
N a p r o d a j s v o j e k r a s o t i c e.

Digitized by Google

«Ko bodeš volil si ženó,
Moj sin, v salonu je ne išči;
Ne tam, kjer godejo, pojó,
Na plesu ne in v gledališči.»

Tedaj «narodne» krasotice, katere se razkazujejo po čitavničnih odrih in plesiščih, po nauku Sritarjevem ne morejo biti dobre žene, gospodinje in matere! . . .

Stritar ima vedno še srce — do živali Stritar ne more odpustiti Stvarniku, da ne dá konju — večnega življenja za njegovo trpljenje tu na zemlji

«Prestavljaš komaj še nogé,
Pa bič okrog ušes ti poje
Vse svoje dni trpiš molčé,
Kje, para, je plačilo tvoje?»

Živali je ravno tako mogoče delati krivico, kaker človeku.

«Če «pasja duša» reče kdo
Človeku, da ga prav razžalí,
Krivica je veliko to —
Človeku, meniš? — ne, živali!

Zapomnimo si dobro. Kdor zmerja bližnjega s «čukom», se je pregrešil ne le nad bližnjim, ampak tudi nad čukom. Ondan je pesnik Aškerc nas zmerjal z «oslom»; po Stritarjevem nauku bi ne le mi imeli pravico g. Aškerca tožiti radi «žaljenja časti», ampak tudi — osel! Seveda potem bi se moralo v kratkem osnovati novo sodišče — agendis causis quadrupedum!

Sicer prave soli in humorja ima Stritar malo več. Nekatere kitice so tako neslane, da joj! N pr.

«Veselje stvarnik sam imá,
Ko vidi pravega junaka;
On dobro vé, kaj mož veljá,
Ter misli: Evo korenjaka!»

Marsikaj trdi Stritar, kar je po našem mnenji — neresnično. N. pr.

«Prešírna ljubimo, zakaj?
Res, pesnik on je nam izboren,
A zraven bil je zlat značaj» . . ! !

Nad vse resnično je pa in kar za Stritarja samega zloženo, kar nam poje v naslednji kitici:

«Odkod so «moje rožice»?
Na Nemškem tam so se razcvéle!
Še druge take vbožice
Pri nas iz tuje so dežele!»

Stritar je sicer svoje dni govoril o svojem «zelji», ne o «rožicah», trdeč, da ni zraslo na tujem zeljniku, a mi smo mu dokazali, da je tudi njegovo zelje zraslo na «nemškem» zeljniku!

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

TRETJI TEČAJ.

VII. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1891.

Izhaja vsak mesec po enkrat. Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Obseg.

Slovenski „henotikon“ . . . . . str. 265
Ljubezen v Petrarkovih rimah z ozirom na slovenskega lirika-prvaka . . . . . „ 269
Pisma brezvercu *VIII.* . . . . . „ 275
Glasba v cerkvi . . . . . „ 279
Revolucijonarno gibanje na Ruskem. — Nihilizem. . . „ 283
Listek: *Božji volek* . . . . . „ 290
Raznoterosti: *II. pismo. — Nov program. S. Gregorčič. — Spet nekaj za dr. Romiha. — Mladoslovenski frančiškani. — Darovi v podporo mladih pisateljev* . . . . . „ 295

Na znanje.

Prihodnja številka „Rimskega Katolika“ izide še le meseca septembra, ki bo pa obsegala dva meseca: avgust in september.

Dohaja nam mnogo dopisov, vprašanj, tudi ne malo razžaljivih, večinoma brez- ali laži-mnih pisem. Kar se poslednjih tiče, imamo kožo dovolj trdo, da nas ne ranijo do živega. Bog razsvitli naše nasprotnike ter jim daj vsaj spoznati, da je naš trud in delovanje n e s e b i č n o, in brez k a t e r i h k o l i p o s t r a n s k i h n a m e n o v. Prijateljem pa in somišljenikom, ki nas počeščajo s priznavalnimi, spodbudnimi besedami, izrekamo najtoplejšo hvalo. Kar se pa tiče vprašanj, naj se nam blagovoljno odpusti, da ne moremo na vse in takoj odgovarjati: razni posli in skrbi nas zadržujejo, da nam ni mogoče povsod vstreči, kaker bi želeli. Letos je za nas izjemno leto, ker zadelo nas je marsikaj neljubega, česar nismo pričakovali; radi tega trpi, priznavamo sami, nekoliko tudi naš list, kateri ni v vsakem oziru tak, kakeršnega si želimo. Pa upamo, da bode kmalu boljše. Od svojega podjetja ne odjenjamo, naj stane, kar hoče. Opozarjamo pa vže zdaj svoje prijatelje na pedagogično-literarno pravdo, katero nam je pod imenom „žaljenja časti“ na vrat obesil dr. Romih. Ta pravda je tolike važnosti, da mora zanimati vsakega razumnika.

Reorganizacija naših društev.

Naše ljudstvo je žalibog preveč nagnjeno k zapravljivosti: rado pleše in poje, v podjetnem, nevmornem delu se Slovenec malokdaj odlikuje. Zatorej gotovo ne ljubimo naroda, ako mu po izletih, čitavnicah in enakih društvih le pot ka-

Digitized by Google

SLOVENSKI „HENOTIKON".

Star pregovor pravi, da ni nič novega pod solncem. Tudi dandanašnji spravljivi „katoličani" imajo v zgodovini prednikov. Nikoli ni manjkalo ljudi, ki so iz ljubezni do miru resnico spajali z lažjo.

Komu bi tu ne prišel na misel zgodovinsko veleznani „henotikon" iz petega stoletja? Oholi grški racijonalizem se ni mogel podvreči krščanski dogmi; vedno je razjedal verske skrivnosti ter poplitvoval njih vsebino. Iz tega racijonalizma se je porodil tudi evtihijanizem, kateremu ni vgajal nauk o dveh naravah, božji in človeški, v Kristusu. Papež Leon je obsodil Evtihov nauk; tudi občni cerkveni zbor, ki se je zbral v Kalcedonu, ga je zavrgel, točno določivši razodeto resnico. Pa ne da bi se bili Evtihijani podvrgli! Dajal jim je potuho carski dvor v Bizanci. Vender po dolgih prepirih se je našla pot do sprave. Carjigrajski patrijarh Akacij skoval je omenjeni „henotikon" ali dejali bi nekako spravno pogodbo, katero naj bi ti in oni podpisali. V tej se obsojajo sicer verske zmote, tudi Evtihova, a z druge strani se zamolči znano evtihijanizem obsojajoče pismo, katero je bil poslal papež Leon Flavijanu; kalcedonski koncilj se omenja le v kratkih besedah, ne da bi se izrecno priznala njegova veljava, pač pa se dostavlja, da bi se koncilj zavrgel, ako bi se njegov nauk ne zlagal s „henotikom"!

To je nad vse označivno! Od ene strani se je obsojal evtihijanizem — in vstreženo je bilo katoličanom; od druge pa so se istemu evtihijanizmu odpirala vrata v cerkev s tem, da se je vničevala veljava cerkvenega koncilja, kateri je evtihijanizem obsodil — in tako je bilo vstreženo heretikom!

Enaka komedija se ponavlja tudi dandanes. Igrajo jo

Digitized by Google

tisti zmerni, spravljivi Slovenci, ki si noč in dan vbivajo glavo, kako bi združene ohranili elemente, ki so večno nezdružljivi: element katoliški in liberalni. Njih henotikon je tak, da imata v njem prostora resnica in laž, Bog in hudič. Besede papeževe, besede škofovske, bodi še tako jasna, odločna, ne sprejmejo nikdar tako, kaker se glasi, brezpogojno, ampak le polovičarsko in koliker vgaja njih svojeglavnim nameram: s tega, s v o j e g a stališča sodijo in razlagajo, kar uči sv. cerkev. To jim koristi na dvojo stran: ker se deloma zlagajo z naukom sv. cerkve ter radi povdarjajo svoje „katoličanstvo“, jim daje to v očeh kratkovidnih katoličanov videz pravoverstva; a ker se na drugi strani ravno tako v mnogih točkah ločijo od sv. cerkve ter se skrbno ogibljejo vsake žalne besede nasproti liberalcem, so v milosti tudi pri teh. Ko bi jim katoličani hoteli očitati brezverstvo, so vedno pripravljeni nagromaditi sijajnih dokazov in izjav, iz katerih je razvidno njih katoličanstvo; ko bi jim pa liberalci očitali klerikalstvo — kar se pa navadno nikdar ne zgodi: kdaj se je pač „Sl. Narod“ ali „Sl. Svet“ shudoval nad „Novo Sočo“? — imajo spet sto dokazov za svoje liberalstvo!

Najnavadniši „henotikon“, ki dandanes spaja katoličane in liberalce v skupno delovanje, je oni, ki se snuje pod geslom „narodnosti“. Narodnost sama na sebi je dobra, naravna, in narod ljubiti mora vsak dober katoličan; zatorej se ne bo nikdar pomišljal visoko dvigniti narodno zastavo. A narodnost — pretirana je paganska in nič bolj ne ruši pravega krščanstva nego princip absolutne narodnosti.

Kdor proglasi narodnost za geslo, ki bi imelo družiti posameznike v skupno delovanje, zbira pod svojo zastavo ljudi, ki mogoče versko in načelnostno zastopajo najrazličniše, da celo skrajnostno si nasprotujoče nazore. Narodnostni princip s a m n a s e b i nas ne naredi e n e g a duha, e n e g a, mišljenja, tedaj tudi ne e n e g a hotenja in teženja. To pa za to ne, ker ideja narodnosti ni najviša. Visokost ideje je odvisna od bistva, katero izraža: čim popolniše je poslednje, tem viša je ideja. Ideja narodnosti ima svoj substrat v narodu; narod pa ni niti neskončen niti absoluten; zatorej ni tudi ideja narodnosti absolutna, najviša. Najviše, absolutno

Digitized by Google

bitje je Bog, zatorej je tudi ideja o Bogu t. j. verska ideja najviša. Kar je pa najviše, je tudi absolutno eno. Zatorej se more nerušljiva, nad vse načelnostno različje vzvišena edinost doseči le v verski ideji. Narodnostna ideja dobiva določbo od verske. Kakeršno versko naziranje imaš, takošen si določuješ tudi pomen narodnosti. Kdor nima vere t. j. ne veruje v Boga, mu je narodnost najviša, merilo vse nravstvenosti, dobrega in slabega, slava narodova mu je najviši smoter. Kdor pa veruje v Boga, bo javno in privatno delovanje v prid naroda vravnaval le po Božji postavi, ki se nam javlja bodisi po evangeliju bodisi po vesti. Dovoljeno mu bo, ne kar začasno koristi narodu, ampak kar dovoljuje Božji zakon.

Kdor si tedaj obeta, da bo v imenu narodnosti stvaril stalno, nerušljivo edinost, se močno moti, ako ni „narodnost“ samo prej določil z višega, verskega motrišča; ker geslo versko nedoločene narodnosti sklepa najverniše katoličane z brezverci t. j. združuje ljudi, kateri niso in ne morejo biti ni istega mišljenja ni istega teženja. Tako združenje je tedaj le navidezno, slepivno, in se kot tako resnično tudi razodene prej ali kasneje.

Človek je razumno bitje; razum pa teži po najvišem, absolutnem razlogu, kar bi rekli drugače: po najvišem, absolutno enem načelu. Kaker je v svetu bivanja Bog najviše, absolutno bitje, tako je v svetu spoznanja ideja o Bogu, t. j. verska ideja najviša; po njej se vse druge ideje, vse drugo spoznanje določuje. Ako nismo tu edini, ne moremo biti tudi v drugih rečeh. Liberalca, ki zanikuje in sovraži Boga, vodi povsod, k vsemu nagiblje sovraštvo do Boga; to sovraštvo je celo veče od ljubezni do domovine, ker skušnja uči, da se liberalec, ko gre proti cerkvi, proti veri, vedno zavezuje z liberalci kateregakoli naroda tudi v kvar narodnih koristi, in vedno je pripravljen žrtvovati celo lastno narodnost nego svoje liberalstvo. Nasproti temu, kar je najviše in absolutno, t. j. nasproti Bogu, ne more biti človek indiferenten, ampak mora biti a l i z a n j a l i p r o t i n j e m u, in ker, kar je najviše, zavzema vse druge, se mora ta diferentnost javiti v vsem njegovem mišljenji in delovanji.

To naj bi si zapomnili naši liberalci. Ker so se abso-

Digitized by Google

lutno načelnostno, t. j. versko ločili od nas, ne moremo se več družiti ž njimi niti v imenu napredka, niti v imenu svobode, niti narodnosti, ker te besede pomenijo nam vse kaj drugega nego liberalcem. Po tem se tudi naša politika razločuje in se bo na veke razločevala od politike liberalne, naše slovstvo ni in ne bo slovstvo liberalcev, naše leposlovje ne njihovo leposlovje. Pa oni sami so se ločili od nas. Prav in pošteno, da so se ločili! Nikdar ne pridi jim več na misel, da bi poželeli naše zveze, dokler ostanejo to, kar so: liberalci, brezverci.

A isto bi si zapomniti morali tudi tisti katoliški Slovenci, katerim se, kaker se zdi, še zdaj milo zdi po tistih časih, ko je vladal pri nas ljubi mir. Navidezen mir, gnjil mir! Čemu pač kopрneti po rečeh, ki so in ostanejo večno nedosežne! In kratkoviden je pač, kdor bi si od takega miru obetal, da bo pridobil liberalce za dobro stvar; zdravo jabolko, ki smo je vrgli mej gnjile, še samo zgnjije. Druženje z liberalci more le zavirati prost, vsestransk razvoj katoliške ideje, more le kvariti in dosledno popolnoma zastrupiti katoliško mišljenje in življenje. Katoliška ideja zmaguje svet le s tem, da se čisto in brez primesi katerekoli zmote, očitno in odločno pred svetom pojavlja. To idejo proglasimo in priborimo ji v javnosti veljave, priznanja, in liberalcem bo vpadel pogum, liberalce bo ta ideja osramotila in pometala v stran. Nihče se ji ne more dolgo vstavljati.

Ta ideja nas kliče na katoliški shod. Kako dolgo ga boste še odnašali?

Naš „henotikon“, Slovenci, je katoliška ideja: cela, ena, nedeljiva! To je naša zedinjena Slovenija. Drugo vse je — liberalna utopija!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Ljubezen v Petrarkovih rimah z ozirom na slovenskega lirika-prvaka.

„Del vario stile, in ch' io piango e ragiono,
. . . . . .
Spero trovar pietà, nonchè perdono."
Petrarka. Sonet I.

„Kdor jih bere, vsak drugače pesmi moje sodi." —
Prešeren. Gazele, 7.

Človek, ki ničesar ne ljubi, je, smemo reči, v nekem zmislu vže končal življenje: saj je ljubezen nujni živelj, v katerem žive ter se gibljejo vse žive stvari pod solncem; da celo v mrtvi tvari zasledimo, dasi v drugem pomenu, skrivnostno delovanje in snovanje ljubezni — pomislimo le na zvezne in sorodne sile, ki obvladajo ter presnavljajo ves telesni svet. In takisto bi nemara ne bilo kar tako le poetiški sen, kar nam slavni pesnik zatrjuje:

„Zaljubilo se je morje v luno,
Zaljubilo z neizmerno silo,
Ž njo združiti se srčno želelo."
. . . . . .
. . . . . .

in kar še sledi ljubimskih vzdihljajev in solz!

Ako bi pa kdo radovedno vprašal, zakaj je temu tako, ga ne bodemo zavrnili, češ, da slepec praša o barvah, nego opozorili na staro filozofijsko načelo, po katerem vsaka stvar dela in se trudi, toda ne radi temnega nedosežnega ideala, kaker bi hoteli nekateri novodobni modrijani — mej njimi se ve i Stritar — nego radi določenega in ravno zato i dosežnega smotra. Ker je pa smoter vedno nekaj vgodnega, prijetnega in dotični naravi prileżnega ter dovršilnega, kratko nekaj dobrega, se v stvari dovzetni rodi neko naravno teženje, oziroma neko sladko koprnenje po rečenem smotru, rodi se ljubezen v najširšem pomenu.

Čim više, popolniše je pa katero bitje, čim blažih in raznoličniših sil ima, tem više in silniše se mora naravno javljati moč ljubezni. Kaj bi torej rekli o človeku, stoječem na najviši stopinji čutnega stvarstva in tako rekoč v vežbi nadčutnega sveta, sveta čistih duhov, blaženih v nestvarjeni ljubezni — Bogu? Kaj je človek brez ljubezni? Človeštvo ga smatra za svojo sra-

Digitized by Google

moto. A kaj naobratno v ljubezni, ljubezni vzorni, čisti, plemeniti?!

Toda kaker niso vsi ljudje enaki, tako tudi njih ljubezen ni enaka glede na postanek, globokost in, da se oziramo na nravno stran, glede na predmet. V rahlem, občutljivem človeku se lože in brzo vnema — „Amor, che al cor gentil ratto s' apprende", peva Dante, t. j. „ljubezen, ki se brzo polasti srca plemenitega" — dočim se v tako zvanih mrzlih značajih komaj zapazi njen sled; in zopet je ljubezen v blagem, krepostnem človeku blaga in čista, a v spačenem grda, nizka.

Pesnike pa, to je prave pesnike, po milosti božji, smatramo vsi za nenavadne prikazni: na pesnika vplivajo globoče in silniše raznovrstni pojavi naravinega, osobito človeškega življenja, pesnik je izvanredno, recimo „privilegirano" bitje, katero bolj živo in v mnogem oziru vse drugače čuti nego mi navadni zemljani, ki nam ni dano piti iz Hipokreninega vrelca, bitje, v katerem je dosledno i potreba ljubezni prav posebno silna in nujna. Izmej pesnikov pa so vzlasti liriki obdarjeni z globokim čutenjem, zato so oni pristni pesniki, pesniki *κατ' ἐξοχήν*.

* * *

Liriškim pesnikom pripada v prvi vrsti Petrarka, ki je osobito glede na množino liriških pesmi največi lirik ne le italijanskega, nego sploh vseh modernih narodov. V svojih „rimah" stvaril je prekrasen in do denašnjega dne še nedosežen vzorec liriške ali prav za prav erotiške poezije.

„Toda kaj nam do Petrarke?" vtegne kdo hudomušno pripomniti. „Pusti Petrarko Italijanom, kateri ga vže bodo cenili, kaker velja in kaker jim je — drago: mi Slovenci imamo dovolj in več nego dovolj domačih skrbi!"

Dasi tudi bi nas ne mikalo, da se nekoliko od bliže seznanimo s Petrarko, vže njegov veliki pomen ter slavno mesto, katero zavzema v slovstveni zgodovini novejših narodov, podaje Petrarki nekaj poseben pomen za slovensko slovstvo: sorodnost in vpliv Petrarkov na Prešerna. Ali bi torej ne bilo vredno, da si nekoliko ogledamo Petrarkovo muzo, da natančniše motrimo sloveči „Canzoniere" in vzlasti v njem izraženo ljubezen, oziraje se tu pa tam na našega lirika-prvaka?

Ta misel nas je napotila, da podajemo čitateljem „R. K." naslednje črtice, oziroma opazke, kaker so se nam rodile pri branji in razmotranji obeh pesnikov.

* * *

Petrarke si skoro ne moremo misliti drugače, nego v tesni zvezi z Lavro: od tod ga navadno zovejo Italijani „il gentil

Digitized by Google

cantor di Laura.“ Lavri — živi in mrtvi — je posvetil temò sonetov (okoli 300), precej spevov (canzoni) in drugih pesmi. O tem ni dvoma, da ni bila še nobena Evina hči toli proslavljena glede na telesne in duševne vrline od kakega pesnika, kaker Lavra. In Lavra je bila tudi — tako nas zagotavlja njen pevec — vse hvale vredna, da, visoko vzvišena nad vsako človeško hvalo: vzlasti ker je njena telesna lepota bila le zrcalo in odsvit njenih velikih čednosti, ker je le pomnoževala lepoto in čar njene duše.

„Quanta virtù, quanta beltade“, vsklikne pesnik proti koncu 3. speva [4]), zavzet o Lavrini prikazni, in dalje: „Koder se solnce vrti, ljubezen nima milejšega predmeta od Vas“ (Lavre). In drugje: „Costei (Lavra) per fermo nacque in Paradiso“, t. j. izvestno se je rodila v nebesih. V 61. sonetu pravi o Lavri:

„Hoja njena ni pozemska
Nego a n g e l j s k e o b l i k e . . .
Duh nebeški, solnce živo
Videl sem . . . . . “

V 18. sonetu nam zagotavlja, da bode Lavrina blaga duša vživala po smrti najviše blaženstvo. Toda, ako bi sumili kar tako verovati Petrarki proslavljajočemu Lavrine čednosti, češ, pesnik le prerad poveličuje in povzorjuje ljubljeni predmet, nam star rokopis iz 15. stoletja svedoči, da je neki Lavra vmrla kot svetnica. O tem rokopisu bodemo pozneje imeli priložnost kaj več povedati. — Lavrine oči vdihajo pesniku poštenost in krepost (sonet 103.) ter mu užigajo v srci hrepenenje po nestvarjeni lepoti:

„Njih (oči) pogled me bodri k činom
Plemenitim ter me vodi
V slavni izvor (nebo) . . . .“

7. spev.

Vse drugače opeva Prešeren izvoljeno devico: on povišuje ter je navdušen izključno le za njeno telesno krasoto in sicer brez ozira na početnika in izvora vsake lepote in sploh na kaj višega — v tem pristen „realist“ brez vseh idealnih ozirov, kateri so novejšim pesnikom — naturalistom srednjeveška šara. Pač enkrat omeni tudi Julijino krepost povišajoč jo celo nad Lavrino:

[4]) Po beneški izdaji l. 1832.

Digitized by Google

„In tam na tehnico svet'ga Mihela
S Petrarkom djala sva sonete svoje,
Visoko moja skled'ca je zletela.

Pridjala čednosti sva njene in tvoje
Vsak svojim pesmam, in skodela
Njega ni bila niž' od skled'ce moje."

Sicer se Prešeren za te Julijine resnični ali domišljene čednosti ne zmeni več, kaker za — lanski sneg. Sploh moramo obžalovati, da se je Prešeren, ki se je toliko naučil od Petrarke v formalnem oziru, živo malo navzel njegovega kristijanskega mišljenja. Lavra je bila stroga, neizprosna nasproti Petrarki, tako i Julija, toda javaljne iz enakih krepostnih nagibov, ako mej drugim pomislimo veliko razliko mej dično postavo Petrarke, obče spoštovanega, ter vbogim Prešernom, ki ga Stritar prispodablja Sokratu trdeč, da je bil „slaba, nelepa posoda najblažih misli, najviših resnic!"

Mogli bi navesti mnogo verzov, v katerih označuje Petrarka krepostno in modro obnašanje Lavrino nasproti pesniku — omenimo le 86. sonet (II. del), kjer proslavlja njeno milo žuganje brzdajoče pesnikove strastne želje, njeno sladko odurnost polno čiste ljubezni ter vsmiljenja, njeno čisto, čednostno govorico, njen pogled zdaj trd in strog, zdaj tolažeč nesrečnega pesnika; in slednjič spoznava, da ga je Lavra tako rešila pogube

„Questo bel variar fù la radice
Di mia salute, ch' altramente era ita."

Po pravici pravi zato italijanski pisatelj Fornaciari o Lavri: „Tu je ženska, katera poboljšava moža ter ga zavira, da ne zabrede . . . Lavra, prekrasen nravni vzorec, žrtvuje sama sebe prvi dolžnosti svojega spola: poštenosti."

Julija pa je bila trda in neizprosna — tako vedno toži njen pevec — iz gole prevzetnosti in mržnje. — Srečna spojitev notranje in zunanje lepote Lavrine, v kateri obstoji prvotni vzor človekov, je branila zaljubljenega pesnika, da ni predaleč zagazil, je bila vzrok, da je v pesniku, dasi le po trpkih bojih in dolgih zmotah, slednjič vender obveljala boljša, plemenitniša stran. Se ve, zmaga je bila do cela dana pesniku še le po smrti Lavrini, ko se je njegova ljubezen popolnoma otresla zemeljskega prahu — nizke poželjivosti, ko se poblaži v ljubezen do angeljske duše Lavrine, nekam tako kaker Dantejeva ljubezen do Beatrice. Od tod bistven razloček mej poezijami, katere je Petrarka pel v čast žive Lavre ter mej poezijami, katere je posvetil njeni smrti. Tam po največ razjedajoča strast, ki obvlada razum in voljo, potoci solz — „Occhi miei, occhi non già ma

Digitized by Google

f o n t i!" (sonet 110) — in otroška jadikovanja brez konca in kraja; tu navzlic vsej žalosti vsled britke izgube preveja sladke verze mir, tolažba, blaženost iz srčnega hrepenenja po božji lepoti.

Zato le nekoliko vzgledov:

Petrarka strastno ljubi —

„Predno se mi srce vmiri
Ter iz oka gine solza —
Ogenj mrzel, vroč bo sneg."

II. sestina.

V sonetu „Ahi, bella libertà" (67, I del) toži, da je izgubil prostost, odkar ga je zadela „pušica": celo njegovo bitje je kar tirano za Lavro, besede, noge in roke. Ravno taka se je godila Prešernu:

„Oči pri nji v deklet so bile sredi,
Govor'la usta le od nje so hvale,
Roke po sili nje ime pisale
Hodile so noge le po nje sledi."

Dalje nam Petrarka često pravi, da mu strast pali in razdeva srce, in žile, da se taje kaker sneg (!) Tako v 90. sonetu, v 7. sestini, v 12 spevu itd. —

Toda Petrarka se ne vda do cela burni strasti, zdaj pa zdaj se vender zaveda svojega nevrednega stanja ter prosi božje pomoči:

„Vsmili se nevredne moje boli!
Na bolje mi obrni zmedlo pamet."

Sonet 40 (I del).

Prešeren pa ne išče pomoči in tolažbe pri Bogu: nevslišana, nesrečna ljubezen ga tira v obup:

„Pogled ta brez miru me dalje žene
V obupa brezno po brezkončnem poti."

Preidimo na 2. del Petrarkovih pesmi, katere je peval v čast vmrle Lavre. Pesmi te so posebno krasne, zveneče, polne milobe in melodije: podobne so srebrno-beli studenčnici, ki se lehko in bodro vije preko cvetne livade.

Pesnik upa videti svojo Lavro v nebesih:

„Vgasnilo je solnce naše, oči
Moje — ne: v nebesih sije lepše,
Tam je zrli bomo, tam nas čaka."

Digitized by Google

Pogled na njeno nebeško prikazen uči pesnika krepost in modrost ter ga bodri vstrajati v težkih borbah; pesnikov duh, vžaljen ob zemljinih revah, biva najraji v nebesih, kjer blažena Lavra vživa nepopisno srečo — nekam tako je nekdaj milo peval S. Gregorčič, koprneč po minulem prijatelju:

„Gledaje sliko tvoje sreče
In zroč nebeški tvoj obraz,
Iz duše vzdišem koperneče:
„Naj grem, naj grem s teboj še jaz.“

Pogosto jo vidi v duhu spremenjeno v nebeškega krilatca, ki priplava iz nebes tolažit osamelega pesnika; zdaj se mu toži po Lavri, brez katere ne more živeti:

„Tožne rime, pojdite na trdi
Kamen (grob) . . . . .
. . . . . .
Truden sem, recite ji, života.“

Sonet 59.

Zdaj se zopet z njo veseli, ker jo vidi blaženo v vživanji večne ljubezni, ter jo prosi, da naj pri Bogu moli za pesnika.

Sploh je ta blaga žalost in srčno hrepenenje čudom poblažila in omečila vže od narave nežnega pesnika ter mu navdihnila najmilejših pesmi. Izmej njih je znan vsacemu Italijanu mej drugimi sonet, ki začenja: „Zefiro torna e 'l bel tempo rimena“, kjer z nedosežno milobo slika lepoto in radost v pomladi prenovljene narave, lepoto in radost, ki le tem bolj oživljati v pesnikovem srcu žalost vsled trpke izgube; dalje sledeči sonet:

„Quel rosignol, che si soave piagne
Forse suoi figli o sua cara consorte,“
. . . . . .

v katerem pravi, da ga tožna slavčeva pesem spominja njegove trde osode; in prejšnjemu po misli slični, a morda še milejši sonet:

„Vago augeletto, che cantando vai
Ovver piangendo il tuo tempo passato,“
. . . . . .

Slednjič se Petrarka v prekrasni in čudovito mili pesmi „Vergine bella, che di sol vestita“, katera je ena najlepših pesmi Marijinih, obrača k blaženi Devici z otročjo ljubeznijo ter z zaupanjem, proslavlja njene vzvišene vrline in milosti, iskreno proseč, da bi oblažila pesnikovo srce, očistila njegova zadnja

Digitized by Google

leta ter ga priporočala Božjemu Sinu, ki naj milostno sprejme poslednji pesnikov vzdih.

Žal, da je mili in pristno kristijanski značaj 2. dela Petrarkovih pesmi malo vplival na oblažitev Prešernove ljubezni, v koliker se nam javlja iz njegovih pesni; sicer nam epiško-liriška pesem „Krst pri Savici“ priča, da je Prešeren koliker toliko čutil ali vsaj slutil lepoto ter vzvišenost vzorne ljubezni, ljubezni prešinjene in oblažene od kristijanske vere.

J. J.

PISMA BREZVERCU

o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih.

VIII.

Se nadalje razgovarja o prostosti človeške volje.

Nisem se motil. Vedel sem predobro, kolika naloga me čaka, ako začnem dokazovati Vam prostost človeške volje. Ne zamerite, ako odkrito povem, da se prav čudim, kako ne morete pritrditi jasnim in očividnim dokazom mojim. Vse moje dokazovanje imenujete navidezno, brez trdne podlage. V podporo svoje trditve kličete na pomoč razne avktoritete. No, da Schopenhauer in drugi taje prostost človeške volje, Vam resnično ne morem vgovarjati, ali — da se sklicujete celo na Danteja, moram Vam odločno vporekati. Ne spominjam se sicer na prvi pogled, kje je dotično mesto, na katero se sklicujete, ali prepričan sem, da ima v svojem stiku drug, Vaši trditvi popolnoma nasproten pomen. Imam tudi pred seboj brez števila drugih mest omenjenega pesnika, ki jasno dokazujejo pravo naziranje njegovo o prosti volji. Dalje je sploh znana resnica, da je bil Dante strogo pravoveren. Saj je v njem določeno izražena cela „Summa theologica“ sv. Tomaža Akvinskega.

Pred vsem pa hočete svojo trditev vtemeljiti sklicevaje se na nekdanje, splošno krivo mnenje, da se vrti solnce okrog zemlje. Reči hočete, da je splošno mnenje o prostosti volje človeške kljubu svoji splošnosti vender lehko krivo, ker mogoče je, da se vsi motijo. In ako bi se tudi kdaj posrečilo priti do pravega spoznanja, da volja ni prosta, bi vender le mislili in govorili po

Digitized by Google

stari navadi, kaker do zdaj. Saj pravimo še vedno: Solnce vzhaja, solnce zahaja itd. — dasi ni res. Tako Vi!

Odgovarjam: Navedeni slučaj nikaker še ne potrjuje Vašega mnenja. Zakaj ako so se ljudje splošno motili o premikanji solnca, ne vem, kako morete sklepati, da se motijo tudi o prostosti volje človeške. Iz tega bi smeli k večemu tako le sklepati: Ljudje so se nekdaj splošno motili o premikanji solnca in zemlje, mogoče je, se motijo zdaj tudi o prostosti volje človeške! S tem bi bili torej k večemu dokazali, da se mogoče motijo, ne pa, da se v resnici motijo. Vaša primera bi imela le tedaj veljavo, ako bi bili že vse krepko dokazali, da je moje dokazovanje po vsem krivo. Toda tega Vi niste storili!

In ako prav dobro premislimo, niste s to-le primero niti dokazali, da se ljudje mogoče motijo. Po mojem mnenji se je ne sme niti vporabljati na naše vprašanje.

Nikaker ne tajim splošnih zmot. Tudi celo človeštvo se lehko moti. Ali dobro moramo razločevati. Zmote so dvojne vrste. V prvo vrsto prištevamo zmote, katerih predmet je zunaj človeka ter ž njim v nebistveni, slučajni zvezi. Tu ne moti človeka narava sama. Zmota je bolj negotivna. Zmote kriva je končnost človeške narave, ki pa ni nič slabega ali protinaravnega, ker je popolnoma po človeški naravi, da ni neskončna in vsegavedna. V drugo vrsto prištevamo zmote, ki prihajajo neposredno iz narave, ako bi n. pr. narava sama sè svojim glasom učila neresnico.

Na to pravim, da je splošna zmota v prvem smislu brez dvojbe mogoča; toda splošna zmota v drugem smislu ni nikaker mogoča. Nočem ponavljati, kar sem že zadnjič pisal, ponovim samo, da bi se na ta način narava sama sebe hudo slepila, ker bi si pripisovala za trdno nekaj, česar v resnici nima. Bila bi torej narava sama se seboj v razporu, bila bi pravi nestvor, živo nasprotje. Tega si pa ne moremo misliti. Ampak, ker ne more biti narava ob enem nenarava, ne more biti tudi spričevanje človeške zavesti o prostosti krivo. Ako o tem dvojite, morate isto dvojiti o vseh drugih resnicah, kojih očividnost sloni neposredno na spričevanji naše zavesti, kaker na pr. o stavku nasprotja ali izključenega tretjega. Za Vas bi te resnice ne mogle imeti več nobene objektivne veljave. Toda na ta način moralo bi dosledno prenehati vsakošno logično mišljenje in govorjenje, prenehati bi morala vsakošna znanost!

Dalje pišete o prosti volitvi: „Človek izvoli izmej raznih stvari vedno sebi najboljo.“ Ta vgovor je deloma resničen, ali ni nikaker nasproten prostosti volje človeške. Res je, da išče človek v vseh svojih dejanjih blaženstva. Nagon po blaženstvu vlada mogočno v človeku kaker v živali. Ali s tem ni še vničena prostost v človeku.

Kaj je bistvo prostosti? Bistvo prostosti je, da volimo iz-

Digitized by Google

mej raznih stvari, ne da bi bili k eni ali drugi nepremenljivo določeni. Dasi išče človek, kaker vsaka druga životinja v vseh svojih dejanjih nujno svojega blaženstva, pokazuje vender svojo prostost:

I. Ker si prosto voli svojo zadnjo srečo in svoj zadnji smoter. Dejanstvena resnica je namreč, da iščejo nekateri svoje zadnje sreče v Bogu, drugi, kaker čitamo v stari zgodovini o Epikurejcih, v nasladnostih, o Stojikih, v čednosti, drugi v znanosti, drugi v bogastvu in denarji, drugi celo v vničenji samega sebe t. j. v samomoru!

Ne tajim, da izvirajo posamezna dejanja iz splošnega teženja po blaženstvu, in, da so v tem smislu določena, ali trdim, da so tudi prosta, ker prihajajo vsa brez izjeme od čisto prostega čina naše volje, s katerim se mej raznimi smotri odločimo za poseben smoter, po katerem hočemo težiti in svojo srečo doseči.

Poglejmo pa žival! Tudi pri živali opažamo sicer, kaker pri človeku, da jo vodi nepremagljiv nagon po blaženstvu. Ali žival pozna en sam zadnji smoter t. j. počutno vživanje. Da je le počutnost sita, nima žival nobenih viših potreb in nobenih drugih smotrov. V tem se žival bistveno razlikuje od človeka. Pri živali torej ne morem govoriti o prosti volitvi zadnjega smotra, kaker pri človeku. Žival je popolnoma neprosta.

Vgovarjate: „Znano je, da se na pr. pes, izgubivši svojega gospodarja, velikokrat do konca sestrada in nad grobom pogine. Očividno, da pozna tudi še druge, više potrebe, nego samo nasladnost.“

Priznavam to pasjo navado. Toda pes dela tako, ker ne more drugače. Ta pasja zvestoba izvira iz popolno razvitega voha: ima torej v fizični naravi svoj razlog. Čim bolje in natančniše je razvit voh, tem veča je tudi pasja zvestoba. Razvitje voha doseže lehko tako stopinjo, da se pes popolnoma navadi bližine gospodarjeve in da izgubivši njega, ne more več živeti. So pa tudi psi, ki niso svojim gospodarjem prav nič zvesti. Kriva tega je nepopolna razvitost voha.

Vi pišete dalje: „Človek dela in si voli svoj smoter po osebnih lastnostih ali, kaker pravijo, po svojem značaji. Ako je njegov značaj nagnjen k počutni nasladnosti, izvoli si počutno nasladnost, ako pa je nagnen k višemu, vzornemu teženju, izvoli si na pr. modroslovje, umeteljnost itd.“

Pokazati Vam hočem, da ni tako. Kolikokrat slišimo, da se ljudje, ki so bili prej vdani počutnim nasladnostim ali bogastvu, pozneje naenkrat odpovejo vsemu ter posvetijo bodisi znanosti, bodisi premišljevanju ali ascezi, bodisi ljubezni do bližnjega! Moremo li misliti si, da se je značaj ali osebna narava na mah

Digitized by Google

prevrgla v naravnost nasprotno? Včasih povzroči, kar je nad vse čudno, en sam pojem na pr. pojem o lepoti, čednosti ali o velikosti rajskega veselja takošno korenito premembo!

Vem, kaj porečete: da so pojmi in včinki tako mogočni, da človeka na enkrat spremenijo in spreobrnejo. Človek, pravite, je igrača slučaja . . .

Ali vedite, da so to prazne besede. Saj je tudi žival tem včinkom podvržena. Zakaj o živali nikdar ne slišimo, da se je na mah spremenila ter zapustila početne nasladnosti in se posvetila znanosti ali obrtniji itd.? In koliko se včasih trudijo sè živalijo, da bi vplivali nanjo umeteljno ali kljubu vsemu ne more nikdar posrečiti se! Ali mislite Vi zares, da se vtegne kdaj venderle posrečiti človeški umeteljnosti, da bi privadili psa miši lovit in mačko zajcev? Ali mislite, da je res mogoče opico toliko spopolniti, da bo začela graditi vseučilišča za svoj rod, kjer bi se predavala medicina in kemija?!

Kdo ne vidi na mah, da je v človeku drug, viši princip, katerega pogrešamo v živali popolnoma, t. j. princip proste volje, ki presega fizično nujnost?

II. Toda še nekaj druzega očitno dokazuje v človeku prosto voljo. Žival se namreč poslužuje v dosego svojega smotra vedno istih sredstev, ne menjajoč jih nikoli, kaker izkušnja uči. Človek pa se poslužuje v dosego svojih smotrov najbolj raznoličnih sredstev, izbira si jih slobodno in jih vedno bolj popolnjuje. Mislite si na pr. dolino, po kateri teče bistra reka. Gorî na planini pase se črede brzih jelenov. V bližini je mala vas. Jeleni in ljudje potrebujejo vode. Reka je torej njih skupen cilj. Dobro! Ali kaj vidimo? Jeleni prihajajo vsaki dan, ko se napasejo, na breg pit vode. Tako hodijo vže stoletja in stoletja. Kaj pa ljudje? Ljudje so se kmalu naveličali piti vode iz reke. Začeli so jo nositi v posodah na dom. Da, izmislili so si vodotok, po katerem jim teče voda iz reke naravnost v hišo. Vidite, koliko raznih sredstev vpotreblja človek za isti cilj. Vprašam, zakaj je zmožen samo človek voliti mej raznimi sredstvi in zakaj ostaja žival vekomaj na istem mestu?

Ali pa mislite si, da kdo napade človeka in žival. Braniti se je treba, ter sovražnika premagati. Žival se bojuje vedno na isti način, človeku pa rabijo vsa mogoča sredstva. Žival nima o orožji nobenega pojma. Človek pa si svobodno izmišlja raznovrstno orožje. Kako silno velika je raznoličnost, kako silno velik je napredek in popolnost v tej stroki. O tem govorijo imena: meč, strup, revolver, repetirka itd. In vender je cilj za človeka in za žival isti, namreč: obraniti se in sovražnika vničiti.

Ali porečete: Človek dela vedno, kar se mu zdi po zrelem premišljevanji boljše. Odgovarjam: Rad priznavam, da dela človek, ako je pri pameti, vedno kar se mu zdi boljše. To je čisto naravno, ker drugače bi ne mogel priti nikdar do delovanja. Ali

Digitized by Google

vže samo premišljevanje, ako bi bil človek za eno določen bi ne imelo smotra. V naravi pa ni nič brez smotra. In recimo, da ima tudi žival zmožnost premišljevati, kaker hočete Vi. Ali vprašam: Od kod prihaja, da si voli prevdarjajoči človek vedno razna sredstva, žival pa, ki po Vašem mnenji tudi premišljuje, tiči vekomaj v enem in istem?

Toda, da bi bil človek mejno in nepremenljivo za eno določen in sicer za ono, kar se mu zdi boljše, je gotovo neresnica. To Vam hočem kmalu dokazati.

GLASBA V CERKVI.

Vgovori nasprotnikov.

(Nadaljevanje.)

4. Zašel sem. Mea culpa! Rad pripoznam. Namenil sem se (prav po načelu „Rimskega Katolika“: več luči!) svečico prižgati, da bi ne videli strahov tam, kjer jih ni — a svečo sem držal previsoko! Tam notri pod klopjo je menda strah še skrit, prav ob temelji hiše. — Ako hočemo pri kaki disputaciji priti do konca, morajo biti temeljni pojmi popolnoma jasni, in jaz revež pišem o pokorščini do sv. cerkve in pozabim povedati prej: kaj je sv. cerkev, v čem obstoji njeno bistvo! Torej še enkrat: mea culpa!

Meniš, da se šalim ali da mi morda vže gradivo pohaja, ker sem začel „dlako cepiti“ prav po vzgledu „slavnoznane“ deutsche Gründlichkeit! Ne eno, ne drugo! Nisem mislil o tem nobene besedice zapisati, ker se mi je zdelo samo po sebi umljivo, žal, da sem (malo kesno res) prišel do nasprotnega prepričanja. Na pravo pot me je pripravil neki gospod nasprotnega tabora (kjer je posebno v číslih), ki mi piše v vsi resnobi kot „vgovor“ na moja dosedanja razmotrivanja: „Kaj je sv. cerkev? S kakošno bistvenostjo se peča?“ Bog pomagaj! Daleč sem prišel! Torej to, kar pišem se ne vjema niti s pojmom o sv. cerkvi! — Osupnila me je malo ta prikazen, toda kmalu sem bil zopet na mestu. Morda pa res marsikdo naših nasprotnikov meni, da je treba samo one cerkvene določbe spoštovati, ki so „bistvene“, a druge — kaker glede glasbe v cerkvi — smemo prezirati, ker so najmanjšega pomena! Vsaj koliker meni znano,

Digitized by Google

nam še nikdo ni očital, da smo „falsarii Literarum Apostolicarum“ ali pa določeb cerkvenih kongregacij — (pred par leti je „Cerk. Glasbenik“ celo darilo razpisal za vsacega, ki bi dokozal, da je kak odlok neresničen! in vender jih je še toliko, ki Cecilijina društva po strani gledajo ter — ovirajo! Saj je pač naš glavni greh samo to, da smo si pokorščino pravnim cerkvenim oblastim tudi glede cerkvene glasbe na svoj prapor zapisali! Temu nasproti ne more nihče druzega najti, kaker razne „razloge“ vzete iz svojih lastnih možganov. Mi pravimo, da je vsak katolik dolžan spolnjevati, kar mu veleva sv. cerkev po svojih organih — nasprotniki godernjajo in se hudujejo nad tem, ter uče s tem, da se sme, da celo mora isto prezirati. Vprašanje, „kaj je bistvo sv. cerkve“, nam pove, da meni eden ali drugi — samo one zapovedi treba spolnjevati, ki so bistvene, druge so postranska stvar!

Vidite, da nisem še pri „cepljenji dlake“, to je prav bistven vgovor. Ako ni resničen, padejo nasprotniki popolnoma „skoz klobuk“, ako je resničen, je pa po nas! Ako pa pridemo v tej točki do sporazumenja — no, potem odpadejo vsi drugi vgovori, saj so prav prave lapalije v primeri s tem. Ta vgovor je vzrok nekakega „prepričanja“ nasprotnikov, tu je vzrok, da bi se „lasali“ še leta in leta in vender bi menili obe stranki, da imati — prav! To bi bil imel na prvem mestu razpravljati, saj je Pegamova (v narodni pravljici o Lambergerji) srednja glava.

Da obstoji bistvo sv. cerkve, da vsi „ene nauke verujejo in ene sv. zakramente prejemajo“, mi ni potreba povdarjati, ker ne bo nihče oporekal. Opozarjam pa, da je bistven znak sv. cerkve tudi edinost v poglavarji in sicer je edini pravi poglavar rimski papež. Kaj smo temu poglavarju dolžni? Kerščanski katoliški nauk“ za ljudske šole, po domače „katekizem“, pravi na str. 36: „Četrta zapoved (božja) ne zadeva samo otrok in starišev, temuč tudi vse podložne in vse njihove duhovske in deželske gosposke.“ Na isti strani: „Podložni so dolžni proti svojim vikšim in predpostavljenim, naj si bodo dobri ali hudi, tako zadržati se, kaker otroci proti svojim starišem.“ Kako se morajo pa ti zadržati, najdemo na prejšnji strani: „. . . . naj otroci svoje stariše ljubijo, spoštujejo . . naj jim bodo v vsem, kar ni zoper božjo zapoved, pokorni . . .“ Pa smo na mestu. Kdor hoče, beri še: „Kaj je v četrti zapovedi prepovedanega?“ in „Česa se je bati otrokom, ki te zapovedi ne spolnijo?“

Da, pokorščina je v sv. cerkvi isto tako bistvena, kaker pravi nauki. Kdor noče pripoznati papeža kot pravega zakonodajalca, bi bil razkolnik, kdor pa naukov sv. cerkve ne veruje. je krivoverec ali neverec — razumi vselej, da to svoje mnenje tudi na zunaj kaže. Toliko na sploh. —

Digitized by Google

Nisem še pri zapovedih glede cerkvene glasbe in ne mislim še nasprotnikov cecilijanstva, ker se dosem še vsi vjemamo.

Vkazi sv. cerkve so nekatere večega, druge manšega pomena glede važnosti dotičnega predmeta, ali recimo: nekateri so bistveni, drugi ne. Ta razlika pa ne velja, ako govorimo o tem, ali smo sploh dolžni biti pokorni ali ne, temuč je merodajna samo tedaj, kedar se sodi, je li bil prestop dotične zapovedi velik ali mal greh. Da smo dolžni spolnovati vse, kar nam sv. cerkev veleva, pričajo besede Kristusove: „Karkoli boš zavezal" itd. — zapomnimo si ta „karkoli"! Dolžnost pokorščine je sicer veča ali manja, kakeršen je vkaz, a dolžnost vender le ostane.

Tudi to, kar se nam ne zdi posebno imenitno, ne smemo še imeti za indiferentno, kaj tacega bi nam pač sv. cerkev ne vkazovala, saj mora biti ravno njej najbolj znano žuganje Izveličarjevo, da bo treba od vsake prazne besede račun dajati!

Denimo vse one odloke glede cerkvene glasbe magari v najnižo vrsto, da nam ne bo kdo očital, da pretiravamo, a v vrsto vkazov jih moramo vender le še vvrstiti, kar nam dokazuje že „stilizacija" dotičnih. Le recimo, da so posebno malenkostnega pomena, a zarad tega vender še nihče ne sme učiti, da jih smemo prezirati. Bodisi, da bi bil popolnoma prostovoljni prestop čisto mal greh, vender ne sme zarad tega nihče reči, da je prav tako, ali, da ni treba vbogati, ker bi bilo to zaničevanje postavodajalne oblasti, ki je vselej velik greh. „Contemtus formalis legis vel legislatoris reatum mortalis peccati inducit etiam in re minima. Ita omnes. Dico: formalis, i. e. deliberatus contemtus legis vel legislatoris qua talis, qui obtinet, quando quis ideo legem transgreditur, quia non vult esse subiectus legi ex indignatione erga ipsam legem vel legislatricem potestatem, quasi vilis et abiecta esset." [1]) Tako govori znani Müller v I. zv. svoje moralke § 56, 5.

Kot nekako ilustracijo, ki sicer, hvala Bogu, ni bila za naš slučaj prirejena, vender pa kaže neko sorodnost tako v kakem četrtem ali petem členu, naj navedem sledeče: Razni obredi, ki so v rabi pri deljenji sv. zakramentov, gotovo niso bistveni, saj so po raznih škofijah različni in bi sv. zakrament bil veljaven, da se le to vse izpolni, kar je bistvenega. Da, vse druge pritikline se smejo in celo morajo izpustiti, ako bi bila nevarnost,

[1]) Zaničevanje postave ali postavodajalca je vselej smrten greh tudi v najmanjši reči. Tako vsi (učijo). Pravim: zaničevanje (premišljeno) postave ali postavodajalca kot takega t. j. ako bi kdo postavo zato prelomil, ker postavi noče podložen biti iz nevolje do postave ali do postavodajalčeve oblasti, češ, da je ista malovredna, ali zaničevanja vredna.

Digitized by Google

da bi moral bolnik sicer prej vmreti — in vender pravi Tridentinski cerk. zbor (sess. 7, de sacr. canf 13.) „Si quis dixerit receptos et approbatos Ecclesiae catholicae ritus in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti aut in novos alios per quemcunque Ecclesiarum pastorem mutari posse — a. s.“ Za naš slučaj nočem iz tega ničesar druzega izvajati, kaker samo, kako velikansk razloček da je mej navadno nepokorščino (v nebistvenih rečeh) in pa mej zavednim propovedavanjem, da ni treba biti pokornim!

Ne smemo prezirati, da imajo odloki Congr. Rit. isto moč in veljavo, kaker ko bi jih dal sv. Oče sam. (Od Pija IX. potrjena določba Cong. Rit. od 23. maja 1846).

Naj bi pač nihče več ne vgovarjal. kaker bi nam nič mari ne bilo, kar še nam glede cerkvene glasbe veleva, naj bi se pač nikdo ne izgovarjal, češ, vsaj niso te zapovedi tako ostre, tako posebno imenitne! Ali sme otrok nagajati in nepokoren biti, dokler mu oče ne zažuga, da ga bode od hiše spodil? Za pravega katolika mora zadostovati, da ve, kaj nam je sploh zapovedano ali prepovedano, da, niti popraševal ne bode, ali bi bil velik ali mal greh, ko bi ne vbogal — res, čuden otrok, ki bi pri vsaki očetovi zapovedi popraševal: Bog ve, ali bi me oče sè šibo našeškal, ali samo malo za „te sladke“ pocukal. Ne bodimo, kaker taki neporedni paglavci!

Kar nam sv. cerkev vkazuje — nas veže. Nisem našel in tudi iskal ne bodem avktorja [1]), ki bi dokazoval, da smemo prezirati, kar se nam od kompetentne cerkvene oblasti zapoveduje ali prepoveduje. Edini dvom bi še lehko nastal, kaj nas veže, kaj je nam naročeno. Tudi tu smo na trdnem, saj je naš zavetnik sam mil. knezonadškof, čigar dolžnost bi bila nas ostro zavrniti, ako bi bili na krivem potu, ali vsaj ostentativno se pokroviteljstvu odpovedati; dokler smo pod takim varstvom, nam prav za prav še dokazovati ni treba, da ni naše društvo na napačnem potu — praesumptio govori za nas in bila bi naloga prav za prav nasprotnikov dokazati, da se motimo, kar se pa ne bode nikomur posrečilo, dokler bodemc na tem stališči kaker smo dosedaj, kaker se tudi dosedaj ni posrečilo.

Za one, ki so „dobre volje“, zadostuje, onim pa, ki nočejo resnice videti in se je z vsemi štirimi branijo, bi bilo zastonj, ko bi prav še enkrat toliko napisal in magari še desetkrat bolj jasno, torej — basta! Prihodnjič kaj bolj kratkočasnega.

J. Kokošar.

[1]) T. j. čigar spisi bi bili od cerkvenih oblasti potrjeni.

Digitized by Google

Revolucijonarno gibanje na Ruskem. — Nihilizem.

Logike ima ruska vlada malo. Politična vzgoja vsega ljudstva je zanemarjena; zaradi tega gre vse nasproti krvavi revoluciji.

Ivan Golovin.
Bivši minister ruski.

Beseda „nihilizem“ se izvaja iz latinskega „nihil“, nič. Nihilizem zaznamva sploh vsak nauk, ki kaj zanika, taji. Nihilizma je več vrst in se tudi v različnih stopinjah javlja.

Nauk, ki zanika, da biva, kar v resnici biva, je metafizičen nihilizem. Teologičen — je nauk, ki taji bivanje Boga ali zanika Bogu popolnosti, ki mu v resnici pripadajo. Etičen nihilizem je oni, ki taji sploh veljavne večne nravstvene zakone in zanika, da smo dolžni se jim pokoriti. Nauk, ki taji katero resnico, se imenuje logičen nihilizem. Političen nihilizem odreka postavam, na katerih slone razna človeška društva, veljavnost in zanika, da smo dolžni jih izpolnjevati. Nihilizem, ki zanika in taji sploh vse, kar biva (das Sein überhaupt) — kaker moderni idealisti — se imenuje absoluten, relativen pa, ako le to ali ono bitje, to ali ono resnico ali zakon taji.

Nihilizem na Ruskem se javlja kot političen nihilizem: odreka veljavnost postavam, na kojih je osnovana družina ali država, in skuša z vsemi sredstvi, bodi moralnimi ali nemoralnimi, da so le pripravna, doseči svoj namen: razrušiti vsako društvo. Nihilist ruski, kaker pričajo izjave njihovih voditeljev in njihova dejanja, vidi povsod vse črno, obupava pesimistično nad svetom in noče priznavati nič za dobro, za poboljšljivo; zatorej je vse obstoječe vredno, da se vniči. Ruski nihilist, videč na tem svetu toliko gmotnega in moralnega zla, a ne verujoč v izvirni greh, v odrešenje, v posmrtnost, v plačilo ali kazen po smrti, smatra svoje in drugih življenje za brezsmotreno. Zato mu je samovmor nekaj naravnega in hladnokrvno vmori drugega.

Ruski nihilizem se sicer javlja kot političen: a koren svoj ima v metafizičnem, verskem in etičnem nihilizmu, ki tli v srcih ruskih revolucijonarjev. To priznava sam nihilist Stepnjak: „Temeljni nauk nihilizma je brezobziren individualizem. Nihilizem je negacija vseh dolžnosti naloženih pojedincu po društvu, družini, veri. Nihilizem prav za prav ni reakcija proti politični avktoriteti, ampak

Digitized by Google

končno je le boj proti moralnemu despotizmu, ki je obveljal v zasebnem in javnem življenji.“ [1])

Nihilizem ruski ni niti po besedi niti po svoji vsebini ruska iznajdba. V srednjem veku so imenovali nihiliste krivoverce, ki so učili, da v Jezusu Kristusu nima človeška narava pravega bivanja, ker je neki čisto absorbirana od božje osebe, in zato nekak — nič. Ta nauk je papež Aleksander III. l. 1179. zavrgel. Ideje pa, ki ruski nihilisti dandanes zastopajo, so vže davno drugim revolucijonarjem rojile po glavi. Tako n. pr. nahajamo prave nihiliste vže v XIII. stoletji v Parizu. Imenovali so se „Fratres et sorores liberi spiritus“ — svobodomiselni bratje in sestre. Ti so imeli namen priboriti pojedincu vsestransko neodvisnost, potrgati vse vezi, s kojimi vera, cerkev, država, društvo, družina, zakon zavira pojedinčevo prostost. Teh nazorov so bili Adamiti na Češkem. Iste so zastopali tudi Münzerjani v Nemcih, Socinijani v Švici in na Poljskem. Pravi nihilisti so bili tudi teroristi o francoski revoluciji. Nauk, kateri sedaj ruski nihilisti izpoznavajo, so l. 1796 teoretično zagovarjali Babeuf in Bonarotti. „Mi nočemo niti vlade, niti cerkve, niti viših učilišč.“

Glede končnega namena so vsi nihilisti jedini, a glede načina, kako priti do tega namena, se delijo na štiri vrste. V prvi vrsti so Karakosovci, ki trde, da edino vničenje carske rodovine jim omogoči namen. Drugi so Bakunisti ali anarhisti pristaši Bakuninovi. Ta je učil: Državna oblast se more strmoglaviti jedino s pomočjo državljanov. Da se to doseže, ni treba veliko se učiti. Dovolj streloma šiniti mej ljudstvo, užgati je z ognjeno besedo, vliti mu samozavest — in koj se vzdigne. Bakunin je bil sanguinik. Prezrl je trezno narav ruskega ljudstva. Rusko neomikano ljudstvo je vsled cezaropapizma navajeno staviti carja poleg — Boga. V tem se je motil Bakunin. Največ pristašev šteje Bakunin mej mladino: saj se ni treba učiti in vse se doseže hipoma. Tretja vrsta so Lavrovci, pristaši, obersta Lavrova, ki je Bakuninu nasproti trdil: Predno v Rusiji vdari ura vspešne revolucije, je treba se vestno učiti, narav ljudstva proučavati, in mnogo let s časopisjem, prepričavanjem, nagovarjanjem pripravljati razne stanove za revolucijo. V četrti vrsti so pristaši Kačeva in Mihaela Čajkovskiya. Ti so voditelji nihilistov naše dobe. O teh kasneje.

* * *

Nič ni brez vzroka — tudi ruski nihilizem ne. Naveli smo jih vže mnogo. Najglavnejši mej vsemi zunajnimi pa je

[1]) Przegląd 1891. st. 227. Tom. XXIX.

Digitized by Google

gotovo despotičen carizem. „Nihilismus ist der Wiederhall der Absolutismus". [1]) Ne kaker bi absolutizem kot tak moral provzročiti nihilizem, ampak ker ruski samodržci so se nebrojnokrat in silno pregrešili in grešijo proti naravnim pravicam svojih podanikov t. j. ker zlorabijo svoje samooblastvo. Krivica pa rodi na poškojeni strani odpor, in ker se pridruži strast in slepa maščevalnost, skoraj vedno odpor, ki prehaja — v krivico. Ruski podaniki, videč, da ruski vladi niso svete pravice podanikov, so po njenem zgledu, začeli tajiti svoje dolžnosti do vlade. Zgled vleče. Samooblastni cari so se tudi nad katoličani močno pregrešili, a povrača se jim. Tresejo se oni pred carom, in tisoče nedolžnih je vže popadalo zadetih od ruskih svinčenk na vkaz carjev, a tudi car sredi nebrojne straže se trese, boječ se bodala, samokresa od nihilistov. Ne gledé, da so cari ruski zlorabili svojo oblast, „carizem sam na sebi je dandanes v Evropi — anahronizem." Tako Leroy Beaulieu. Povsod, v vseh državah razun Rusije, imajo svobodo tiska, govora, nekako svobodo poduka, vesti, povsod se ljudstvo samo vdeležuje postavodajalstva, in zavoljo tega ni toliko nezadovoljno, ako ni vse tako, kaker bi se želelo . . . a v Rusiji vsega tega ni. In v Rusih, ki se zavedajo svoje človeške veljave, razuma, ki poznajo razmere v drugih državah, kipi proti temu robstvu. Tudi je car faktična glava ruske cerkve, „zastopnik božji na zemlji". „Svod zakonov" vkazuje, da se cara versko mora v vsem vbogati in žuga s prekletstvom vsakemu, ki bi se drznil vzdigniti proti njemu. Rusi pa so vender ljudje, kaker mi — kaker nas, tako tudi nje gotovo vzburja, da si sveten vladar prilaščuje vladati in voditi duše in da to duševno vlado rabi v čisto materijalne, časne svoje namene. S tem se človeško dostojanstvo neskončno žali. In ravno prilaščevanje, voditi tudi vesti podanikov, je bilo — kaker je dokazal tudi Vladimir Solovjev — vzrok razkola vže za časa Nikona. Ker je tedaj na Ruskem vera z despotizmom tako ozko zvezana, da jedne brez druge si ne moremo misliti, in ker nihilisti vedo, da je grška vera na Ruskem despotizmu najtrdnejša podpora, hočejo izpodkopati še njo.

S carizmom je na Ruskem ozko zvezano tudi plemstvo in — duhovstvo. Zavoljo tega je oboje sovraženo, kaker carizem sam, in zato je oboje bolj povod nihizmu, kaker lek proti njemu. Peter Veliki ni le dovolil, da morajo vsi plemiči vstopiti v državno službo, ampak odrekel je celo pravico glasovanja v „zemstvah" vsakemu plemiču, ki bi ne bi ob jednem carski činovnik. Carski činovnik je tudi rusk.

[1]) Golovin l. c. str. 105.

Digitized by Google

duhovnik. Na zapadu ve ljudstvo, da katoliški duhovnik ni državni vradnik, da oznanjuje resnico mnogokrat, tudi če ni ljuba ravno vladi, a ne tako v Rusiji. Glava cerkve ruske je car, kajti „sv. sinod“ je le „pravi akt ingerencije carjeve v cerkev.“ „Sv. sinod“ sam je nadzorovan in vodjen od posvetnega — carskega vradnika, oberprokuratorja imenovanega. Ta voli posvetne sekretarje, ki nadzorujejo škofe in konzistorije. Pope po deželi pa nadzoruje bolj — carski žendarm in vaški načelnik kaker vladika. Semeniščem in štirim duhovnim akademijam pošilja zopet carska vlada rektorje, profesorje, nadzornike. Na zapadu ima mašnikovo posvečevanje neizbrisljiv znak; od tod neko tajno spoštovanje do duhovstva, a na Ruskem se more pop z dovoljenjem sv. sinoda in — carja znebiti duhovske svoje oblasti in znaka ter se povrniti mej — lajike. Popa, ako se mu dokaže zločin, degradujejo kaker sicer vsakega posvetnega vradnika.[1]) Peter Veliki je vkazal spovednikom, da morajo pod smrtno kaznijo ovaditi skrivna društva proti vladi in caru, ako zvedo o njih v — spovedi.[2]) Ruski pop je tudi oženjen. Tedaj tudi ako bi hotel kaj reči proti krivičnim zahtevam avtokratične carske vlade — veže mu jezik skrb za družino. Tudi njih izobraženost ne more biti posebna, ako je res, kar piše o njih, n. pr. „realist“ Turgenjev. Kaker to „belo“ ali svetno, ravno tako tudi samostansko ali „črno“ duhovstvo rusko, ki se bavi le z ascezo, kaj malo imponuje ruskemu brezvercu. Inteligentni krogi na Ruskem se — svojega duhovstva ogibajo. Smatrajo jih za orodje carjevo. Liberalni Golovin[3]) pravi: „Die Geistlichkeit (in Russland) macht durch Versprechen der ewigen Seligkeit freie Leute zu — Knechten“. Nihilist Stepnjak piše: „Prvo zmago si je nihilizem priboril na polji verskem. Boj ni bil dolg, ne težak. Končal se je mahoma, ker na celem svetu ni kraja, kjer bi se bila vera v vseh vrstah tako malo vkoreninila, kaker v Rusiji. Prejšen rod je bil iz navade nekoliko krščanski, a brezbožen po omiki. Ali sedaj je kolo mladih, s prirodoslovnimi nauki in s pozitivno filozofijo oboroženih mož polnih talentov, ognja in žara vstalo in krščanstvo se je zvalilo, kaker strhla zapuščena koliba. *Reč je šla hitro in gladko: kajti nikdo ni branil altarjev in bogov . . Velika sreča, da pri nas duhovstvo ni imelo nikdar duševnega vpliva, ker je zarobljeno in poleg tega oženjeno se zakopava v družinska opravila . . . .* Boj je bil lahak, zmaga trajna . . . . *Dandanes je v Rusiji človek omikan, da bi ob jed-*

[1]) Przegląd Tom. XXIX str. 236.
[2]) Ibi. 237.
[3]) L. c. 112.

Digitized by Google

nem ne bil tudi materijalist, bela vrana. [1]) *Ta zmaga je neizmerne važnosti.* [2])

Čudne in skrajne pojme — pravi Zaleski v svojem spisu „Geneza nihilizmu w Rosyi“ — imajo različni ljudje o verskem čustvu Rusov. Edni si predstavljajo, da je Rusija najbolj krščanski kraj na svetu: povsod same cerkve, kipi, verski obredi se spajajo sè vsemi privatnimi in javnimi opravili. Drugi, ki so si Rusijo bliže ogledali, trde pa, da se Rusija ni se še dala popolnoma od krščanstva prešiniti.

Anatol Leroy Beaulieu, prijatelj Rusov in član akademije, piše v svojem delu „L' empire des Czars et les Russes“: „Rusija, dasi je prijela vže pred tisoč leti krščanstvo, ni krščanska. Zunanje oblike krščanstva zvršuje, a nauk o krščanskih le nekatere. Večina knezov moskovskih so prijeli krščanstvo iz političnih nagibov in je vsilili nižemu ljudstvu, ne da bi bili skrbeli za njegovega duha, in mu izkoreninili paganske nazore. Sprejeli so obliko krščanskega bogočastja, a duha paganskega je mnogo ostalo.“ Razlog temu je: Rusi neso prejeli krščanstvo iz Rima, ampak iz Carigrada, in sicer tedaj, ko se je Carigrad vže jel trgati od Rima in je prava vera v njem vže vgašala. V ruski cerkvi je formalnost vse. Gola formalnost zadoščuje, dokler se človek ne zavede, dokler ne premišljuje, a kaker hitro se jame izobraževati, spoznava, da sama formalnost brez verskega znanja in prepričanja ne zadoščuje človeškemu srcu. Pridružijo se mnogi vgovori proti veri sami, predsodki. Pop nima dosti izobražbe, da bi mu jih izpodbil in napredni mužik — zgubi vero. Res, da tudi na zapadu odpadajo mnogi na zunaj od vere, a ker so v svoji mladosti spoznali ne le formalnost, ampak tudi nazore in duh krščanski, ker so sami v sebi občutili sladek sad teh nazorov ali ga vsaj vidijo na drugih, ki se dajo od njih prešinjati, nevede in nehote živijo po krščanskih postavah. To imenujemo praktično krščanstvo. „Auch diejenigen, welche an die Offenbarungen des Christenthums nicht mehr glauben, möchte ich daran erinnern, dass die ganzen Begriffe von Moral, Ehre und Mitgefühl, nach denen sie ihre Handlungen in dieser Welt einrichten, doch wesentlich nur die fossilen Ueberreste des Christenthums

[1]) Turgenjev to potrjuje v svojih romanih.

[2]) . . . . Sprawa poszla bardzo gladko, bo już nikt nie bronil oltarzy i bogów. U nas na szczęście kler nie mial nikdy żadnego duchownego wplywu, bo jest bardzo ciemny, i dlatego jeszcze, że księża żeniąc się, zatopieni są w swe sprawy familijne . . . . Dzisiaj w Rosyi czlowiek, mający odobrinę wykstalcenia, a nie materialysta, uchodzilby za bialega kruka. Podzemska Rusija, st. 2.

Digitized by Google

ihrer Väter sind, die ihre Handlungen unbewusst bestimmen.“ Tako je povedal Bismarck v parlamentu 9. januarja 1882 liberalcem Zato zapadni brezverec ne čuti v sebi tolike praznote in v praksi ne žameta popolnoma krščanstva. Pri brezverskem Rusu pa je to praktično krščanstvo — teže kaker pri zapadnem brezvercu, ker vere krščanske ni nikdar globoko poznal, in ni niti njega, niti njegovih pradedov tako prešinjala, da bi zavrgši vero, nevede še po njej živel: vera zbegne popolnoma iz njegovega srca in pusti za seboj samo neskončno praznoto, mrzloto, obup, zgolj nič, kar ga tira v skrajne zločine. In ravno ta mrzlota, ta obup, ta praznota, ta — nič v srcu je ruski nihilizem. Jedina ta praznota in obup sta mogla narekovati Bakuninu grozne besede: „Da pridemo do tamnega vsevničenja, je prvi pogoj — tolpa razbojnikov. Mi koprnimo vničiti vse cerkve, države, z vsemi vstanovami“. In Nečajevu: „Nihilist ima le jeden namen, jedno samo znanost: vničevanje. Zato in za nič drugega se ne uči mehanike, fizike, kemije zdravilstva.“ Da, ruski nihilizem je glad duševen. Zapadni socijalizem izvira iz materijalnega glada in se res rekrutuje iz vbogih ali pa obožanih, a nihilizem ruski vsaj do okolo l. 1880 se je rekrutoval le iz dijakov, vseučiliščnikov, dijakinj, medicink, profesorjev gimnazijskih in vseučiliščinih in visokorodnih dam. literatov, generalov, obrstov, častnikov. s kratka: iz najviših in srednjih stanov — posebno iz polomikancev. Ti pa gotovo niso stopili v nihilistično zavezo radi materijalne lakoti, torej iz duševne lakoti, iz lakoti po večji svobodi, kojo jim krati krivični despotizem ruski, in radi duševne žeje po večni resnici, koje jim ne more dati ruska cerkev, rusko duhovstvo. In ravno ker nihilisti niso imeli nižega ljudstva za seboj, vsaj v dobi, o kateri govorimo, niso mogli dospeti do svojih nakan.[1])

Posameznik je pred državo. Posameznik ima vrojene, neodstopljive pravice, katere mora država mu braniti, a ne jih še sama teptati. Na Ruskem pa cezaropapizem take pravice krati

[1]) Nihilizem vosyjski różni się głęboko od pospolitego socyalizmu. Ten ostatni jest tylko kwestyą glodu materyalnego, nihilzem zaś przedstawia się jako symptomat glodu duchowego. Socyalizem pospolity szerzy się wszystkich krajach prawie wyłącznie wśród proletaryatu — nihilizem rosyjski grasuje jedynie wśród warstew jakotuko oświęconych, a nie uczepia się ludności pracującej. To wlasnie slabość stanowi ruchu nihilistycznego v Rosyi — że niema ludu za „sobą; ale także stonowi jego grozę: że ten lud się nie może ucywilizować bez popadnięncia, niemal koniecznie, w nihilizem.

Zaleski. Geneza nihilizmu. Przegląd str. 235. Tom. XXIX.

Digitized by Google

in tepta. Ako bi se nihilisti vpirali tem pravicam, ako bi branili svoje pravice in skušali odpraviti zapreke s poti z moralnimi sredstvi, bi bile njih težnje opravičene, njih vpor dovoljen, moralen. A nihilisti hočejo, zavrgši Boga in njegove večne zakone, krivico s krivico povračati, oni zanikajo, da bi imeli kojo dolžnost nasproti državi. Zavrgši večna načela in oklicavši trenotno čustvo za vodilo svojemu delovanju, koprne po svobodi brez mej, ki jih stavi razum, vera, vest, država, društvo: koperne po divji svobodi. Nihilistom, zatajivšim razliko mej dobrim in slabim, je vsako sredstvo, tudi najnemoralniše, da le je vspešno, moralno: „Revolucija posvečuje vse: strup, bodalo . . .“ Ruski car pa je dolžan spolniti težnje nihilistov vkoliker so opravičene, vresničiti jih v blagor podanikov, države.

Dandanes so nihilisti tihi. Vsaj izven Rusije se malo o njih zločinih sliši. Mnogi optimisti trde, da izvmirajo, da so skoro vže izvmrli. Da so tihi, je mogoče zasluga Aleksandra III, kateri je odpravil mnogo zunanjih vzrokov. Vender mi ne moremo verjeti, da bi izvmirali. Kjer ostanejo vzroki, morajo bivati tudi posledice. A notranji vzroki nihilizma so ostali: despotizem, cezaropapizem, popolna odvisnost duhovstva od carja, njegova povprečna nizka izobraženost, ki se ne more vspešno vstavljati moderni verski negaciji. Niže ljudstvo do sedaj res ni bilo z nihilisti, ker ni še znalo samo misliti, a po modernih vstanovih civilizovano bode jelo zametati vero, ker bode spoznalo, da vera, vsaj v koliker jo ono pozna, ni — „rationabilis“. Da je tako, zatrjuje tudi nihilist Stepnjak: „Dandanes je v Rusiji olikan človek, da bi ob jednem ne bil tudi materijalist (nihilist) — bela vrana“. In Zaleski: „Nihilisti so brez moči, ker nimajo ljudstva za seboj; a na drugi strani je tudi človeka strah, če pomislimo, da to ljudstvo, ker ne pozna pristnega krščanstva in tudi v teh razmerah ni upanja, da bi je spoznalo in iz prepričanja se ga oklenilo, da to ljudstvo zavrže vero in sploh krščansko kot nasprotno razumu, in se dosledno vrže v naročje — nihilizmu.“ Se tedaj mogoče ne širi tudi dandanes nihilizem mej Rusi skrivaj in polagoma, ter upa ravno po tej poti gotovo doseči, česar ni mogel siloma in nagloma?

(*Konec prih.*)

Ig. Kralj.

Digitized by Google

LISTEK.

Božji volek.

Vmrl je. Vreden je pač, da potočimo dve solzi na njegovem grobu.

Jaz sem si pa nekdaj mislil, da ni bil človek ta Božji volek. Takrat, ko sem hodil za kravami na pašo, sem v svoji otročji domišljiji razne reči vgibal, kaj bi znalo pomeniti Božji volek. In mislil sem resno, da je bil žival iz volovskega rodu, nekako podoben tistemu Sivcu, ki je tako ponosno korakal v sredi mej razkočnimi teleti. Ko se je pa pripetilo, da je nekdaj v pasjih dneh „zbezljal“, sem se tako razjezil, da sem mu kar s palico hrbet premeril s komentarom: Ti Sivec nimaš na sebi nič od Božjega volka!

Mej drugim sem prišel na misel, da je znal Božji volek biti tisti, ki je za rojstva Gospodovega bival v Betlehemskem hlevu. Vsekaker pa sem si le dobro domišljal o njem: rogove je imel iz maslenih kolačev, grivo na glavi iz najbolj fine svile, in, da bi bil vže takrat globok mislitelj kaker Stritar, zapazil bi bil brezdvomno v njegovih — volovskih — očeh izvenredno „duhovitost“ . . . .

Pa motil sem se, močno motil. Ker ko sem zrasel in malo po svetu se ogledal, sem našel. da Božji volek ni žival, ampak — človek. In po dolgem iskanji in pozvedavanji sem slednjič celo zvedel, kje biva. Zdaj pa vam vse zvesto popišem, kar sem pri njem videl in slišal. Boste videli, kako zanimiva je zgodovina Božjega volka.

Hišo je imel Božji volek daleč od svetnega hrupa. Ljubil je namreč nad vse samoto. In tudi če si ga obiskal, te je navadno po kratkih besedah odslovil. Veleznani „Ne vtegnem“ ali „Imam to in ono opraviti, kar se ne da odložiti“, ali kaj enakega si moral slišati in — hote ali nehote — pogledati, kje so vrata.

Pozvonim. Zvonček je imel mil in gladek glas, da je uho kar božal, ne dvomim, da je bil izlit iz najčistejšega srebra. Po dolgem hodniku, ki je bil prepredžen z dvojnim tapetom, pritihotapi sluga.

„Je tu Božji volek?“

„Psst, psst!“ mi pošepne na uho, „za skozbog, tiho!“

Digitized by Google

Kmalu potem sem stopil skoz vrata v sobo in stal sem pred — Božjim volkom, ki se je valil po mehkem sofà.

Da bi bil Homer, hotel bi vam ga popisati po pravilih estetike t. j. hotel bi vam razločiti, kako se je kos za kosom pridružil tisti celoti, ki je sestavljala telesno substancijo Božjega volka. Ker pa ne poznam zgodovine njegovega razvoja, hočem vam ga narisati po moderno. Imel je Božji volek zabuhla lica, trije podbradki so kaker trije zakopi od zdolej zagrajali težko glavo, okrogel trebušček je pričal kaker nos dobrega upanja, da tu notri se dobro prekuhava. In ker je bil Božji volek telesno precej nizek, bi vsak nehote Božjega volka primerjal buču: bil je, kar bi rekli, nekak „tululuc".

„Božji volek, Vam se dobro godi".

„Dobro, dobro, prav dobro, hvala Bogu", mi zatrjuje krohotaje se.

„Pa kaj vraga delate, da se ohranite tako zdrave in čile?"

„Skušam vedno normalno živeti — pa punctum!"

Da pa razumete, kaj je hotel s tem kratkim odgovorom Božji volek, poslušajte, da vam nekoliko popišem njegove navade in vsakdanje življenje.

Jedel je vsak dan ob istem času, isto mero, tako da je želodec ob uri kar sam ob sebi opominal, kaj je storiti. Tedaj je pa Božji volek sedel za mizo in nobena sila bi ga ne bila zmaknila z mesta, dokler ni zadostil telesni polovici svojega bistva. Pripetilo se je nekdaj, da je mej kosilom tam nekje v gorenjih sobah začelo goreti. Klicali so: ogenj! Božji volek pa: Kje? Reko: V drugem nastropji. On pa: No, prav! Pojdite po gasilce! In nadaljeval je kosilo do konca . . .

Tam na poletje mu je nekdaj šinilo v glavo, da bi šel v kopeli. Ko se je zvalil na voz, ga je par konj mej velikim škripanjem pripeljalo do bližnje postaje. Pa tu je zvedel, da ne bo mogoče kositi o navadni uri — in vkazal je vozniku, da ga koj odpelje nazaj na dom.

Božji volek bil je konservativen v vsem, le glede svojega telesa ne, ker širilo se mu je od leta do leta; vsled tega je prihajal vedno bolj okoren in nevkreten. Ako bi ga potem takem smeli krstiti po imenu najnovejše slovenske stranke, reči bi mu morali „nerodno napreden."

Bil je pa Božji volek rojen Slovenec, in sicer pravi tip znane slovenske pohlevnosti.

Jaz tedaj sem ga vprašal: „Kako sodite, Božji volek, o našem naroduem razporu?"

„Ne govorite mi!" — me zavrne, in kri šine mu v obraz. „Vže misel mi razdraži živce in zadostuje, da pride moje ravnodušje v nevarno krizo. Tako se je godilo pred leti, ko sem v nekem slovenskem listu pred oči dobil članek: „Duhovi se ločijo." Kaki duhovi? Čujte: slovenski! Ti imajo odslej razdru-

Digitized by Google

ženi biti v dve stranki: v katoliško in liberalno. Ko sem konečno še bral izzivajoče, razžaljive besede proti domišljenim liberalcem, mi je kri zavrela, in dati sem si jo moral puščat. Čemu pa treba stikati liberalstvo mej nami? Nismo li vsi Slovenci? Slovencu je pa krščanstvo prirojeno — pa basta!"

„Tedaj Vi celo ljubite, da sploh bivajo liberalci na Slovenskem?!"

„Tako je, Slovenec ni vstani biti liberalec."

„Pa, Božji volek, ne zamerite, ste li brali, kako udrihajo po duhovnih, škofih in celo po papeži?"

„Jaz ne berem in na veke ne bom bral, kar diši po polemiki. Kar se pa tiče škofov in papeža, menim, da pač ne vzdržujejo oni pravega krščanstva. Oni so Kristusovo vero le spačili. Naj bi vender kdaj nehali pošiljati v pekel vsakega, kateri misli nekoliko drugače kaker oni pridigajo."

„Pa, Božji volek, menite li, da škofje metajo liberalce v peklenski ogenj? Niste brali, da jih bo Kristus sam na sodni dan izročil hudiču? Duhovni in škofje pa celo molijo za trdovratne liberalce, da bi jim dal Bog milost spokorjenja."

„Vender to ni prav, da vedno strašijo s peklom in s hudičevimi rogovi. To vznemirja duhove in ovira splošno blagostanje. Tudi risati bi ne smeli hudiča. Videl sem nekje glavo Luciferjevo, ki ga je naslikal Guido Reni; to mi je toliko razgrelo domišljijo, da mi je šumelo po glavi dva meseca; zdravniki so se bali za mrtud. Nastavili so mi pijavk in — to me je za takrat rešilo."

„Kako si pa mislite Vi pravo krščanstvo?"

„Krščanstvo je najpopolniša vera; pa ne krščanstvo, kaker se pridiga dandanes. Krščanstvo je plod vsega dobrega in večno veljavnega, katero se nahaja v človeštvu. Pa kaker človeštvo ne ostane na istem mestu, ampak vedno napreduje in se razvija, tako se ž njim na razne strani spopolnjuje in preminja objektivna vsebina krščanstva. Dogme so kaker železni oklepi, kateri zavirajo prost razvoj večno mladega krščanstva. Krščanstvo ima v sebi sile, katere se ne dajo vklepati: prej ali kasneje stro vse. Ima pa krščanstvo tudi atraktivno moč, s katero na-se povleče najboljše življe vsakega veka. Krščanstva tvarilna moč je ljubezen. Vsa plemenita, za obči blagor vneta srca se mu sama ob sebi odpirajo. In tako je krščanstvo, ako je sodimo od konkretne strani, v bratovski zvezi spojena skupina vseh najblažih ljudi, kateri žive."

„Spet ne da bi zamerili, Božji volek, da Vas pretržem. Vi, Božji volek, ste gotovo brali Renana?"

„Renan mi piše iz srca. Tako bi trebalo razlagati evangelij, in zgodovina bi nam ne imela pripovedovati o inkviziciji, o anatemih, o verskih vojskah, o „syllabu" itd."

Pripomniti pa moram, da se je Božji volek pri zadnji be-

Digitized by Google

sedi stresel in zbledel, tako da sem se kar bal za-nj. Zatorej jaz:

„Zakaj Vam pa „syblabus“ tako pretresa živce, Božji volek?“

„Presekal je zadnjo vez, ki je še katoliško cerkev spajala z modernim napredkom. Prvič, ko sem ga bral, mi je kri zavrela, da so obupali za moje življenje. Še le za pol leta sem okreval. Stavek, kjer zavrgava papež spravo z modernim napredkom, mi reže dušo in srce. Za to rano bom vmrl.“

„Pa Vi ste zelo občutljivi, Božji volek?“

„Jejščene, kdo bi pa ne bil? — Ljubezen je Bog, v ljubezni je stvaril Bog svet, zatorej hoče, da se vse stvari ljubijo. Po mojem prepričanji, prijatelj, nihče bolj ne razdira Božjega dela, nego kdor seje mej ljudmi nauke, kateri so jih vstani po mišljenji kakerkoli ločiti. Zatorej je ona vera najboljša, katera ne pozna teorije, ampak goji le ljubezen. In ljubezen — to je krščanstvo. Ljubite se, glejte, v tem je vsa postava. Apostel Kristusov bi moral po svetu tekati od naroda do naroda ter v enomer klicati: Ljubite se, ljubite se! Jaz bi koj se sprijaznil s papežem in morda celo pripoznal njegovo nezmotljivost, da bi le kdaj pustil brezpotrebne definicije in prosto dal vsakemu, naj veruje kaker se mu zdi. Hahaha! Kako dobro se vender človek počuti, ako mu misel prosto pohaja, ne da bi kje zadevala ob trde dogmatične skale. Pa tudi telesu kako dobro to de: kjer se duševno življenje prosto in neprisiljeno razvija, ostanejo tudi živci v normalnem stanu, kri se mirno pretaka po žilah in vsled tega se — hvala Bogu — tudi prebavljanje redno vrši. Dobro prebavljanje pa spet povspešuje duševni razvoj ter je tako glavni pogoj kulturi in duševnemu napredku. Jaz sam bi se gotovo ne bil povspel do tolike intelektualne kulture, da bi si bil glavo vbijal s katekizmom. Timotej je bolehal na želodci, slabo mu je prebavljal; jaz se temu ne čudim: apostel Pavel mu ga je bil zabil z anatemi. Sreča, da je imel kapljico dobrega vina.“

„Božji volek, Vi poznate tudi filozofijo?“

„Jojmene, verska filozofija je moj priljubljeni predmet. Svojo filozofijo pa izrazim najkrajše in najtočniše z besedo sinkretizem.“

„Sinkretizem? Po mojem mnenji je ravno sinkretizem najmanj prebavljiv, ker hoče spajati prekoslovne verske nazore.“

„Pa molčite mi vender o nazorih!“

„V čem pa obstoji Vaš sinkretizem?“

„Ravno v tem, da zahtevam od vsake vere, naj popusti one nazore in nauke, po katerih se vera loči od vere. Če se to izvrši, potem imamo mir, potem nam napoči doba občnega krščanstva.“

„Pa Vi bi hoteli, da bodi človek sploh brez nazorov, brez pameti? Ne zamerite, Božji volek, po Vaši teoriji bi moral pravi filozof biti brezpameten, in le brezpameten bil bi pravi filozof.“

Digitized by Google

„Spet vže imate teorijo v ustih. O teoriji jaz nečem vedeti.“

„Potem pa priznajte, da niste mislitelj, niti filozof?“

„Jaz, jaz, Božji volek, jaz ne filozof?!“ zarenči in se naglo dvigne sè sedeža grozeč mi s pestjo . . . .

„Potolažite se, Božji volek, zdaj pa hočem iti.“

Po vsem tem se lehko razume, da je Božji volek bil nad vse miroljuben. Njegov zlat rek, ki si ga bral nad vhodom v sobo, je bil: „Nur kein Aufsehen machen!“

Pa tudi spravljiv bil je Božji volek. Ko so se kje sprli, poslali so jih kar k Božjemu volku, in vrnili so se gotovo potolaženi, ako ne popolnoma spravljeni.

Zadnja leta se je zdelo Božjemu volku celo primerno, da je osnoval nekak pomirjevalni vrad, nad katerega vrati si bral: „Beschwichtigungsbureaux“. Kjerkoli niso mogli razdraženih strank vpokojiti, poslali so jih v ta vrad. Božji volek jih je navadno sprejel sedeč v naslonjači:

„Haha! vi ljudje Božji se tedaj prepirate! Haha! Vi ljudje Božji — kaj pa hočete?“ Potem je vsakega malo pobožal s tolsto roko pa lehno vdaril na lice: mir Božji bodi z vami, ljudje Božji!

In šli so, ne da bi se celo domislili, radi česa so prišli.

To in še marsikaj drugega sem slišal in videl pri Božjem volku. Ne zamerite, da vam nisem vsega povedal.

* * *

Kasneje je Božji volek še živel, dolgo živel ter dočakal visoke starosti; pa še više bi bil dočakal, ko bi ravno tiste dni ne bil začel izhajati „Rimski Katolik“. To je bilo osodepolno zanj. Ne da bi bil kaj bral iz tega najnovejšega kolomona, ampak vže epiteton „rimski“ v naslovu razgrel ga je tako, da ga je napala vročinska bolezen. Hladili so mu sicer čelo in stran z ledeno mrzlimi obkladami, a vsa skrb ni zdala nič — v treh dneh bilo je po njem.

Potem so ga pokopali. A še le pred kratkim se je osnoval odbor, da bi nabiral denar za njegov spomenik. Posvetovali smo se, kaj bi mu zapisali na grob. Jaz pa sem rekel: „Je li treba, da ga slavimo? Če pa vže hočete napis, svetujem, da bi bil kratek: „Tu počiva Božji volek. Lehko je dihal, mirno živel z vsemi. Ž njim je izvmrl rod Božjih volkov.“

Digitized by Google

Raznoterosti.

II. Pismo.

Ljubljana, 22. junija 1891.

Velečastiti gospod dr. Ničmah!
Velespoštovani gospod Tone od Kala!

Začudili se bodete morebiti, gospod vrednik, ko berete tak naslov, a nič se bati! Jaz sem Vas nazval le po vzgledu naših liberalcev, oziroma njih glasil „Slov. Naroda“ in „Ljub. Zvona“. Mislili bodete, da Vam piše kak Ljubljanski liberalec nezaupnico, a bodite preverjeni, da Vam piše najbolj pristni Vaš prijatelj, ki ve Vaš zgorenji naslov obrniti na pravo in dobro stran!

Jaz si tolmačim stvar tako-le: Ker Vam liberalci zastran Vašega nasprotja in klubovanja iz same jeze ne morejo nič včiniti, mislijo, da Vas bodo na tak način ponižali ali Vam celo Vaše delovanje preprečili. No, pa kaker sem rekel poprej, naj si bo liberalna gospoda le v svesti, da se to ne bode zgodilo nikdar. Jaz vem, da v tem oziru Vam liberalci še take priimke lahko prikladajo, a Vi se jih ne vstrašite, še manj pa, da bi Vas to oviralo v Vašem delovanji. Lepo pristoja takim slučajem nemški pregovor, ki pravi: „Die schlechteste Frucht ist eben nicht, an der die Wespen nagen!“ Res je to! Liberalci so si vže marsikaj prizadeli in marsikateri načrt se je vže koval, da bi Vas potlačili ter očrnili pred svetom, a to se do sedaj še ni zgodilo, ter se tudi najbrže ne bo! — „Naprednjaki“ mislijo, da jim bodete Vi „ganz einfach“ kar hrbet nastavili, oni bi pa vdrihali po njem! No, to bi bilo jako žalostno, a še bolj žalostno je pa vender le to, ako liberalci sploh kaj tacega mislijo. Poskušali so vže večkrat, a ni se jim posrečilo. Sedaj mislijo baje s svojim „Rodoljubom“ to doseči, pa menim, da se od tega „rodoljubnega (!?)“ lista ni bati slabega vremena. Ako bi se to imelo pričakovati od „fortšritlerjev“, torej bi morala vže zdavnej toča pobiti ves konservatizem in zraven tega bi zadnje „algirske“ kobilice še posebno vse črne pohrustale, kar se pa seveda ni zgodilo. Da bo imel „Rodoljub“ namen, podučevati kmeta, to rad verjamem, o tem, kaj bode podučeval, pa zelo dvomim. Da ga ne bode učil moliti Boga, v cerkev hoditi, duhovnike spoštovati, to vem. Davkov in drugih bremen mu pa mislim tudi ne bode od-

Digitized by Google

vzel, ali ga teh vsaj nekoliko rešil. Kar se pa domačega gospodarstva in najpotrebnejšega poduka tiče, v to pa zadostuje „Domoljub“, ki je že v veliko krajih zelo priljubljen list, bodisi zaradi vsebine ali zaradi nizke cene.

„Rodoljubu“ bode glavni namen, protiviti „Domoljubu“, kaker je bilo čitati v priporočilu v „Slov. Narodu“. Zelo radoveden sem torej, kaj da bode prav za prav obsegal „Rodoljub“, ako pravimo, da „Domoljub“ uči vse prav. Rezultat razviden je vže sedaj, ko list še izšel ni: Ako „Rodoljub“ pravi, da bode nasproten „Domoljubu“, ta zadnji list pa uči vse prav in je sploh koristen in priljubljen list, torej ostane „R o d o l j u b“ š k o d l j i v l i s t, in kot tacega ga bode malokateri zaveden človek, oziroma kmet, kajti temu je v prvi vrsti namenjen, vsprejel pod svojo streho. Da Vas bode ta „rodoljubni“ komar tudi nekoliko skušal pikati, to vže naprej vem, a nič se bati! Vaš

Neduhovnik.

Nov program. S. Gregorčič.

Pač zadeli ste jo, prijatelj „neduhovnik“, poznali ste komarja vže pred njegovim rojstvom! Vže v svojem programu na prvi strani se nas spominja „Rodoljub“, ker očitno je pač, da najkrepkejše besede programa merijo na nas: „Zasejala se je mej nas stranka — kdo jo je zanesel, o tem danes nočemo govoriti — ki se je iznevirila stari slovenski zastavi ter sluteč v vsakem narodnem napredku n e v a r n o s t z a v e r o, poteptala v blato naše najodličnejše pisatelje in pesnike, hotela v nič potisniti naše najboljše može in vsakega, kdor se je upal v bran postaviti temu početju, ožigosala kot verskega mlačneža ali pa celo brezverca!“ . . .

Glejte no, kako jadikujejo na grobu slave Stritarjeve, Tavčerjeve, Vošnjakove, Celestinove? Ako smo jih res v blato poteptali, te najodličniše Slovence, zakaj pa ni nikogar, da bi jih iz blata izvlekel? Zakaj ostaja naša „vničevalna“ kritika vprašanje brez odgovora? Tukaj, tukaj začnite, naprednjaki, ako si hočete pri treznih misliteljih rešiti čast, ako nočete na vse veke veljati za brezmiselne blebetače, katerim je edino orožje — fraza. Zadeti od naših pušic vsi besni divjate okol nas, ne da bi kdo imel poguma resno se nas lotiti, kaker je častno in spodobno za prave možake. Ne, mesto tega greste dražit ljudske strasti in narod hujskat nad nas. Mesto da bi nas zavrnili z uma svitlim močem, sè znanstvenimi dokazi, apelujete na ljudsko — nevednost, da bi nas prekričali in užugali — sè silo, s pestmi! Prav tako, kaker Husiti in Mladočehi! Tako delajo demagogi in prekucuki, ker tako se ljudstvo zbega in zmede, da po-

Digitized by Google

stane slepo, brezvoljno orožje v rokah tistih, ki je namerjavajo zlorabiti za svoje namene . . . .

Še nekaj res klasičnih mest se nahaja v programu našega „Rodoljuba“. Mej drugim trdi, da se še dandanes v Koroški, na Primorskem in na Štajerskem duhoven in liberalec borita roko v roki za narod slovenski. Tempi passati — radikalci ljubljanski! Da, še je morda kateri duhovnik tako slep, pa na Goriškem, hvala Bogu, naštejemo take lehko na prste — drugi vsi se sramujejo hoditi sè stranko „Sl. Naroda“, „Sl. Sveta“ itd. In še to malo številce krči se od dne do dne.

Nič ne de, da pesnik Gregorčič vstraja z liberalci ter jim je začel spet topleje stiskati roke. Pesnik Gregorčič, kateri se spet oglaša v radikalnih glasilih. In vže na drugi strani „Rodoljuba“ izdaja zlate besede papeža Leona XIII našim zakletim sovragom — liberalcem, besede, katerih ne morejo razumeti nego krivo, nego na kvar veri. Peva namreč tako-le:

Vprašanje glasno, čuj, hrumí:
„Li narodnost, li sveta véra,
Katera p r v a je, katéra?“
To v taboru nas dva delí.

K čemù, oj bratje, ta razpòr?
Kaj treba pravde in prepira? . . . .

Pesniku Gregorčiču zdi se tedaj brezmiselno vprašanje: katera je p r v a, vera ali narodnost? z drugimi besedami: brezmiseln je boj, ki ga bojujemo z liberalizmom, in prav ima V. Spinčić in ž njim vsi radikalci pri „Narodu“, „Sl. Svetu“ itd., kateri trdijo, da vera ni v nevarnosti, da liberalcev sploh na Slovenskem — ni.

Mi si za zdaj Gregorčičeve besede dobro zapomnimo . . . Njemu samemu pa bi svetovali bolje, da bi raji molčal kaker tako pisal; drugače tudi mi ne bomo molčali, in ako bo moral katero trdo slišati, vedi, da si je zakrivil sam. Mi ne poznamo nobenih ozirov, ko gre za čistost nazorov.

Spet nekaj za dr. Romiha.

Na vse veke nam ne pojde v glavo, kako more g. Romih, kot doktor filozofije, pisatelja, ki je in h o č e sam biti Herbartijanec, pisatelja, ki proslavja Darwina za največega moža 19. veka [1]), kar pač pomeni izpovedati darwinijanizem sam, kako

[1]) Encycl. Handbuch S. Erz.

Digitized by Google

more Lindnerja smatrati za pravovernega katoličana! Za skozbog, dr. Romih, kje ste pač staknili svoj doktorat?!

Da ne boste mislili, da smo zabili na Vas. Vam posvetimo tudi ta pot par vrst v premišljevanje, pridržavši si glavno stvar, kaker pričakujemo, za obravnavo — pred porotniki.

Mi smo v svojem listu pisali, da „dr. Lindnerju niso tudi redovniki pri srci", reč, ki „se mora pač razumeti sama ob sebi". Dr. Romihu ni to po godu. Mi pa pravimo, da Lindnerju so redovniki ravno tako pri srci kaker katoliška cerkev in katoliški duhovni . . . Katoliška cerkev mu je „abscheulich" . . . kaj so mu tedaj redovniki in duhovni, naj sklepa dr. Romih sam.

Pa dr. Romih navaja iz Lindnerja mesta, na katerih se poslednji pohvalno izraža o benediktincih, frančiškanih, premonstratenzih in cistercijenzih, češ, oni so delovali za kulturo. Mi pa odgovarjamo dr. Romihu: za kulturo seveda — srednjeveško. Po Kantovih in Lindnerjevih nazorih ima tudi katoliška cerkev kulturonosno veljavo in sicer veliko, a ta veljava je po temeljnem naziranji racijonalizma le p r e h o d n a, z a č a s n a. Dr. Lindnerju je stališče pozitivnega krščanstva, t. j. stališče katoliško v 19. veku — ein überwundener Standpunkt. V srednjem veku je bila cerkev sè svojimi dogmami, z redovniki in duhovni dobra, a le r e l a t i v n o dobra t. j. dokler ne napoči nova doba, doba racijonalistična. V tem smislu nam je tudi vzeti dr. Lindnerjevo pohvalno priznanje redovniškega delovanja. V našem veku je farjem in redovnikom za zmirom — odzvonilo. Čemu bi sicer Lindner govoré o šolstvu na Francoskem, v Italiji itd. tako radostno izražal svoje veselje, da je klerikalcem iz rok iztrgana javna vzgoja? Ako si duhovnov in redovnikov toliko želi pri šoli, kako, da piše str. 105 v članku: „Belgiens Schulwesen" tako-le: „Es wird viel Zeit und Geld kosten, um die Ecoles normales aus dem s c h m ä h l i c h e n Zustande emporzuheben, in den sie unter c l e r i c a l e r Führung gerathen sind"? In pa še, kar piše o jezuitih! „Um früh den blutigen Ernst zu sehen und zu schmecken, wurden sie (die Jesuitenschüler) zu Hinrichtungen der Ketzer mitgenommen! Hass gegen die Ketzer wurde ihnen auf jegliche Weise eingeflösst" [1]). Jezuitska vzgoja je „selbstsüchtig im Sinne der Alleinherrschaft des Ordens". Jezuitski vzgoji očita „mechanische Dressur des Geistes", „Grossziehen der Heuchler", „Ersticken der rein menschlichen Gefühle" itd.

Pa — da ne govorimo o jezuitih — so li res dr. Lindnerju vsaj redovniki s r e d n j e g a veka toliko pri srci? Kaj pa! Na istem mestu Lindnerjeve enciklopedije, s katerega je dr. Romih privlekel citat, kako priljubljeni vzgojitelji so bili v

[1]) Str. 402.

Digitized by Google

srednjem veku fančiškani, izreka dr. Lindner koj v naslednjem stavku to-le vničevalno sodbo o frančiskanskem poduku: „Ihr Unterricht erhebt sich jedoch nirgends über das Niveau mechanischer Gedächtnisübung und religiösen Formelkrams“? Tako o frančiškanih, katere vender dr. Lindner više čisla od benediktincev in druzih — kaka bi bila tedaj sodba še le o poslednjih? Da, kaj dobrega sploh še ostane v redovniški vzgoji srednjega veka, ako njegovi najboljši vzgojitelji niso boljšega znali nego brezmiselno kvasiti in kramariti z verskimi frazami?

In dr. Romih je še vedno prepričan, da darwinijanu Lindnerju so redovniki resnično pri srci!?

Na svidenje, g. dr. Romih!

Mladoslovenski — frančiškani.

Ni davno od tega, kar je tako zvani „Slovenski Narod“ z blatom ometaval tretjerednike sv. Frančiška. A poslednjega časa se je tako korenito spreobrnil, da podaje v „listku“ svojim bravcem nauke istega sv. Frančiška, katere izvrševati je glavna naloga tretjerednikov. Prav ginljivo je brati, kako proslavlja sv. Frančiška ljubezen do Boga in do bližnjega, otročjo vdanost v Božjo voljo, njegovo ponižnost, zmernost, ljubezen do vboštva itd.

Opozarjamo čestite očete Frančiškane v Ljubljani, naj se dobro pripravijo za letošnjo porcijunculo, ker vsi ljubljanski radikalci pridejo k njim delat generalno spoved, potem se pa dajo vpisat v tretji red. Iz nekega, doslej nam temnega prerokovanja rajnkega Štefana Hodulje smo zvedeli, da pojde 2. avgusta procesija iz „Narodne tiskarne“ k oo. fračiškanom, katere se vdeležijo bosi in gologlavi vsi naši radikalni vredniki in njih sotrudniki. Tistega dne bodo odvrgli po vzgledu sv. Frančiška ljubljanski liberalci svojo mošnjo, (katero kaker znano, ni prazna), palico in črevlje, si pridržali le raševno rujavo haljo, ter se prepasali z vrvjo.“ Zdaj tudi vemo, zakaj se Ljubljanski Sokoli tako radi mej seboj nazivljejo z „brati“ . . . . Seveda izpadejo odslej naprej vsi pustni in postni plesi, vsi izleti itd. in mesto tega se bodo po cerkvah ljubljanskih ob nedeljah pozno v noč opravljale devetdnevnice za spreobrnenje razkolnih Rusov, za razsvitljenje Mladočehov itd. . . . . Mesa več ne bodo jeli, vegetarijanci bodo vsi, ker, kaker uči „Narod“, sv. Frančišek je objemal sè svojo ljubeznijo vse stvarstvo, tudi živali, imenoval ptice svoje bratce, lastovice svoje sestrice, tudi muhe in pepel mu je bil brat . . . . kdor se pa živi o kuretini, je požeruh. Na ljubljanske klobase se bode v par letih letih pozabilo . . . .

Pa g. Sevničan, ki je v Gorici na sv. Barbare dan spisal za „Narod“ spodbudni članek o sv. Frančišku, se zdi, kaker da

Digitized by Google

bi bil hotel nas podučiti, nas spreobrniti. Nas, pravimo — tako vsaj ga razumeva vrednik „Narodov“, g. Josip Nolli, kateri se ne more zdržati, da ne bi pozival „blaženega Antona od Kala“, naj si zapomni zlate opomine serafinskega Sevničana; želi pa, da bi mi „pripovedovali mir“, in da bi „nikdar ne dali povoda, da se ljud jezi“.

Ta „ljud“ so naši liberalci. Verjamemo jim, da bi bi jim bilo vstreženo, ko bi enkrat molčali. Da se pa ta „ljud“ jezi, nam je sicer žal, a pomagati ne moremo . . . .

Sicer, kaker se zdi, se vedno še gospodom liberalcem sline cedijo po neizmernih zakladih, katere si kopičimo sè svojim pisateljevanjem. Saj naše pero je vže stokrat prekupljeno od škofov, od vlade in morda celo od „Gustav Adolfovega fonda“! In gotovo imamo neizmerne svote založene pri dunajskih bankah!! . . . In vender to je še vedno njih edina polemika proti nam!! . . .

Vsekaker pa za 2. avgusta bi radi poslali Štefana Hoduljo v Ljubljano, da bi nam sè svojo nedosežno izvirnostjo slikal prizore, katerih bodo priča srečni Ljubljančani.

Darovi v podporo mladih pisateljev.

Preč. g.	Arko Mihael, kurat v Šturjah, poslal je vsoto nabrano pri dekan. konferenciji v Vipavi dne 17. julija	for.	16
„	„ P. A. v R.	„	6
„	„ Hvalica Anton, dekan v Šempetru pri Gorici	„	3
„	„ Brezovšček Andrej, župnik v Rifenbergu . .	„	10

Digitized by Google

žemo, kako se lepše zapravlja. Ne marveč odvračati ga moramo od vsega, kar mu daje priložnost, da še dalje zagazi v dolgove. Nobeno društvo, ki je osnovano za priprosti narod, nima imeti sedeža na gostivni niti katerokoli zvezo z ljudmi, ki narodno stvar obračajo v korist svojega žepa.

Drugič, da rešimo ljudstvo od liberalne povodnji ter mu ohranimo vero čisto in neoskrunjeno, moramo iz vseh bralnih društev vže iz principa izključiti vse liberalne liste, pred vsem pa poluliberalne, kateri še bolj nevarno in neozdravljive, kaker očitno liberalni, zavdajajo ljudstvu sè strupom liberalizma. S tem bomo narodu pomagali ne le duševno, ampak tudi gmotno, ker skušnja uči, da liberalizem povsod slabo gospodari. Da pa to gotovejše dosežemo, moramo snovati društva izrečno katoliška t. j. društva, katera nosijo vže v naslovu priimek «katoliško». Tak naslov izključuje vže sam po sebi iz društva vse liberalne elemente pa tudi navdaja društvenike s katoliško zavestjo ter jih vtrjuje, da začnejo katoliško stvar tudi javno izpoznavati in zagovarjati.

Tretjič dati moramo svojim društvom večo zanimivost pri ljudstvu in praktičnost s tem, da sprejmemo v njih program socijal-politiško vprašanje. Kmet se zanimlje v prvi vrsti in skoro edino za to, kar se dotika njegovih koristi, bodisi gmotnih ali duševnih. Na socijalni strani boli kmeta in rokodelca, tu začnimo ga lečiti, svetovati mu, kako in kaj — in poslušal nas bo, hvaležen nam bo. Posnemati moramo v tem svoje verske brate — konservativce po nemških pokrajinah, posebno na Niže- in Višeavstrijskem. Kmet in rokodelec sta tam najglavniša podpora konservativne stvari, pridobili so jih sè socijal-politiškim programom. Tudi pri nas smo i v mestu i z dežele vže slišali glasove razumnikov, ki želijo, da bi se kdaj vže konec storil brezvspešnemu, mladino le razvajajočemu narodnemu kričanju brez vsakega smotra, kričanju, ki nas dela tako smešne pred druzimi narodi, ki nam pa tudi suši grla, da jih moramo močiti s tako drago kapljico. razumnikov sedaj, ki zahtevajo, da bi vže skoro začeli vstanovljati socijalna društva, kmetijske in rokodelske zadruge itd. Ljudstvo, bodisi rokodelsko, bodisi kmetijsko, potrebuje združevanja, potrebuje tudi razvedrenja, ker k temu je naganja narava sama, kateri je Stvarnik vcepil socijalni nagon in estetiški vkus. Ne mislimo pač, kaker da bi cerkev obsojala snovanje društev, bodisi v poduk, bodisi v razvedrenje priprostega naroda. Nikoli se ni društveno in zadružno življenje bujniše razcvelo nego ravno za tistih — akoravno srednjeveških — časov, ko je cerkev nadvplivala in vodila javne in privatne zadeve evropskih narodov. Ljudsko življenje se je razdružilo in atomiziralo še le v zadnjih stoletjih, potem ko so se narodi izneverili večno veljavnim, splošno vežočim in družečim načelom katoliške vere in filozoflje.

Otresimo se torej one zaspanosti in pomišljavosti, katera nas zadržuje, da ne naredimo nikdar odločnega koraka, ampak liberalcem prepuščamo, da gospodujejo v javnosti ter vbogega kmeta in rokodelca duševno in gmotno vničujejo. Urno na noge posebno vi, mladi prijatelji, v katerih je katoliška ideja užgala plamen svete, čiste, požrtvovalne navdušenosti!

„Slovanski Svet“ in njegov dozdevek o lastnem epohalnem delovanji.

Na vse, kar smo pisali proti «Sl. Svetu», o njegovem panslavizmu in razkolništvu, odgovoril nam je z dolgo razpravo — o koledarji, katere niti mi doslej nismo prebrali niti kateri drug Slovenec .... Kako težko je vender okusiti vročo kašo, katero kuha «R Katolik»!

Pa čujte, kaj si domišlja «Sl Svet» o svojih razpravah! Piše tako: «. . . Naš list bo torej nadaljeval razpravljanje prevažnih predmetov ne gledé na latinizatorje, ker, kaker smo vže rekli pred novim letom te razprave vzame ci-

Digitized by Google

vilizovani svet na znanje; narodi bodo te razprave prevajali in se poučevali iz njih, in sosebno Slovani brez razlike veroizpovedanja bodo z največo koristjo nadalje proučavali te povsem izvirne, samostalne, na mnogo stranij dejstva prvikrat v posebni luči razsvetljujoče kritične razprave

Slovani, pa tudi visoka, kakor niža duhovščina tudi drugih narodov se zanimajo vže sedaj za ta kritična presojevanja in se bodo še bolj, ko bodo te kritike preložene na razne jezike . . .

Najnovejši Stritarjev umotvor — „Drobiž".

Svojega (recimo: Schopenhauerjevega) pesimizma se Stritar še ne more otresti. Seveda svoj žolč izliva pri tem na — Boga, kateremu ne more odpustiti, da je sam zakrivil zlo in trpljenje v stvarstvu.

«Strašno, kaj more, kar živi
Na sveti, bolečin prebiti!
Kaj nisi mogel, stvarnik ti!
Brez bolečin sveta vstvariti? . . .

Ubogi hromi deček ti!
. . . . . .
Sirota, kaj storilo si,
Da te je Bog tako vstvaril?
Kedaj in kaj grešilo si,
Da te je s hromostjo udaril?»

Pa trpljenje in bolečine vsega človeštva segajo globoko v srce Stritarja samega in je žgo Stritarja tare tudi leta 1891 svetobolje kaker 1870. In to svetobolje mu jemlje — dober tek, ker

«Kako je pač mogoče to,
Da v slast nam jed gre in pijača,
Ko vemo, da jih sto in sto
Poglede gladne v nas obrača!»

Tudi se Stritarj še ziblje v socijalističnih sanjah.

«Drug zdaj je glas, mi pravimo:
Trud in vžitek vsem enaka!
. . . . . .

Zdaj nove pesmi se pojo,
Čuj borna koča, čuj palača;
Na delo vsi! po tem ne bo
Ne bogatina, ne berača» . . . .

Kako otročje! . . .

Sploh, ako posnamemo v kratkem vse, kar nam je Stritar podal v «Drobiži», ne najdemo nič, prav nič, česar nismo vže brali v njegovih spisih — vse «roba» nemška in francoska! Stritar ni stopil niti pol koraka naprej.

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

TRETJI TEČAJ.

VIII. in IX. ZVEZEK.

UREJUJE IN IZDAJA

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja.

V GORICI.

HILARIJANSKA TISKARNA.

1891.

Izhaja vsak mesec po enkrat. Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Obseg.

Aut — Aut! . . . . . str. 301

Škofje pred sodiščem javnega mnenja. — *Kaj so škofje?* — *Vgovori. Kaj pa sploh se sme proti škofom?* — *Nedotakljiva bodi nam škofovska avktoriteta!* . . . . . „ 305

Ljubezen v Petrarkovih rimah z ozirom na slovenskega lirika-prvaka . . . . . „ 314

Pisma brezvercu. *VIII, IX, X.* . . . . . „ 322

Glasba v cerkvi . . . . . „ 327

Dijakom na pot . . . . . „ 332

Politični oddelek: *Najnovejša ali „nevtralna" stranka na Slovenskem. „Nova Soča" in dr. Mahnič Ali res ni liberalizma na Slovenskem? Nekaj o nevtralnosti v politiki pa o tem, katero vprašanje je dandanes važnejše — versko ali narodnostno* . . . . . „ 336

Listek: *Spomini z letošnjih počitnic: Dve besedi za vvod. Prvi, krajši izlet — v gore. Šebrelje. — Drugi izlet. Na Reko in Trsat. Po Hrvatskem. Zagreb. Djakovo. Škof Strossmayer.* . . . . . „ 347

Raznoterosti: *Še nekaj za dr. Romiha. — „Rodoljub". — Za mlade pisatelje* . . . . . „ 362

Na znanje.

Tiste gospode, kateri so nas prosili, da bi jim brezplačno pošiljali list, pa ga doslej morda še niso dobili, prosimo, naj potrpijo ali pa naj se še enkrat oglasijo, ker se je znalo zgoditi, da smo katero prošnjo nehotoma prezrli ali se je dotično pismo kam zgubilo. Kdor ve, kako smo raztreseni na vse strani, nam bo lehko odpustil.

Sicer pa opominamo gg. naročnike, naj bi naročnino začasno odrajtali „Katoliški Bukvarni" v Ljubljani, katera vpravlja naš list ter edina sprejema nove naročnike in naročnino.

Spet nič tožbe!

Dr. Romih je odstopil od znane tožbe radi žaljenja časti, ne da bi ga mi prosili ali pa kakerkoli preklicali, kar smo pisali.

Digitized by Google

AUT — AUT!

Naš „aut-aut“ bo na Slovenskem kmalu prišel v prigovor. Treba torej, da njegov pomen nekoliko pojasnimo.

Bravcem, ki ne razumejo latinščine, povemo, da je latinski „aut-aut“ isto, kar slovenski „ali-ali“. „Aut-aut“ izraža pa strogo izključljivost dveh nasprotij, n. pr. ali življenje ali smrt.

Mi pa prenesemo ta pojem na polje spoznanja. Pravo spoznanje obstoji v resnici t. j. v zlaganji spoznajočega razuma z rečmi, ki bivajo. Vse reči bivajo pa objektivno take, kakeršne jih je Bog stvaril. Zatorej je v višem ontologiškem smislu resnica isto, kar objektivno bivanje reči, vkoliker se ono stavi v primerje sè svojim idealnim vzrokom, ki je Božji razum. Od tod izhaja znani metafizični stavek: verum et ens convertuntur t. j. resnica in bivanje je isto.

Nasprotje bivanja (des Seins) je nebivanje (das Nichtsein). To nasprotje je absolutno izključljivo t. j. bivanje kot tako izključuje nebivanje, poslednje pa, kot tako, nima z bivanjem ničesar skupno, je čisto negacija bivanja.

Z bivanjem se metafizično istoveti (identifikuje) resnica, katere nasprotje je neresnica ali laž. Kaker bivanje izključuje nebivanje, tako tudi resnica neresnico, in nasprotno. Kaker pravimo: ali kaj biva ali ne biva, prepričani, da mej bivanjem in nebivanjem ni mogoče tretje, srednje, isto tako rečemo: ali je kaj res ali ni res, ravno tako prepričani, da mej „res“ in „neres“ ni srede. To absolutno izključljivost izraža „aut-aut“.

Po tem se ravna tudi spoznanje. Ono je resnično le tedaj in vtoliko, kader in vkoliker se vjema z objektivnim bivanjem reči: ali se vjema — tedaj je resnično, ali se ne vjema — tedaj je neresnično. Da bi pa kaj v istem po-

Digitized by Google

gledu bilo resnično in neresnično, je absolutna nemogočost, kaker se absolutno izključuje, da kaj v istem pogledu biva in ne biva.

Od tod velja tudi za človeško in vsakatero drugo spoznanje absolutni: ali-ali: aut-aut. V spoznanji naš razum ni prost: navezan je na objektivnost reči; ne ravna se poslednja po razumovem mišljenji, ampak razum se mora v mišljenji ravnati po nji; vsako samovoljno oddaljenje od njega oddaljuje od resnice.

Razum se po svoji naravi nagiblje k resnici. Ko je tedaj Bog človeka vstvaril, mu je tudi omogočil priti do tolikega spoznanja resnice, koliker zahteva narava v svojo dopolnitev in srečo. Greh je pa razum zatamnil; naravna njegova, mej resnico in neresnico razločujoča moč, se je okrhala; kaker je volja začela omahovati mej dobrim in slabim, tako se je tudi mej oni večno nespojljivi „ali-ali“ zalegla megla spoznavne negotovosti in nevednosti. Spoznanje starih modrijanov je le malo stavkov dognalo do tolike izvestnosti, da bi z vso zavestjo in nedvomljivostjo trdilo: t a k o je, in n e d r u g a č e. Označiven za staro filozofijo je skepticizem, ki je obupal, da bi se mogel kdaj povspeti do absolutno razločivnega „aut-aut“.

Jezus Kristus, Sin Božji, je pregnal meglo z obzorja človeškega spoznanja. V njem se je svetu spet razkrilo absolutno nasprotje mej resnico in neresnico. Da, on sam se je človeštvu pojavil kot eno dveh nasprotij: „Jaz sem . . . r e s n i c a“. Vsled tega je zažugal: „Kdor ni z menoj, je proti meni“, t. j. mej resnico in neresnico ni srede; kdor mene ne prizna kot resnico, nasprotuje vže s tem resnici, in je v neresnici; ni mogoče moj nauk z naukom meni nasprotnega sveta tako spojiti, da bi bila resnica v sredi. V besedah Kristusovih izrečena je absolutna izključljivost resnice od laži ali laži od resnice, kar je isto z absolutno nespojljivostjo obeh, izrečen je naš „aut-aut“.

Isto uči z drugimi besedami apostelj: „Božji sin Jezus Kristus, katerega smo mej vami oznanili, ni bil „da“ i n „ne“, nego „da“ je v njem bilo“.[1]) Pa spet, vprašaje

[1]) II. Kor. 1. 19.

Digitized by Google

Korinčane: „Kakošno občinstvo ima svitloba s temo? Pa kakošno je vjemanje Kristusa z Belijalom?“ [1])

Absolutnost krščanskega načela je izpovedala katoliška cerkev skoz vse veke in jo izpoveda še dandanes, brezobzirno obsojajoč vse nauke, kateri nasprotujejo njeni dogmi. Cerkev je nespravljiva s heretiki t. j. z vsemi onimi, kateri se v verski teoriji brezpogojno ne podvržejo njenemu nauku. Ta pomen imajo njeni anatemi. Najnovejši, da tako rečemo, vradni dokument v tem oziru je „Syllabus“ Pija IX. od l. 1864. Njegova smisel, ako jo v kratkem izrazimo, je: nespojljivost krščanskih načel z načeli, katera dandanes zastopa liberalizem, nespojljivost resnice z neresnico.[2])

Sploh je dogmatiška izključljivost in nestrpljivost za katoliško cerkev označivna, posebno ako je primerjamo z akatoliškimi sektami, katere so, kaker znano, v načelnostnem naziranji tako popustljive in strpljive, da sploh vže ne postavljajo za podlago ali pogoj verskega združenja verskih stavkov ali resnic, ampak — ljubezen; mej tem ko nam vže ljubezen sploh ni krščanska brez krščanske v e r e.

Seveda ima katoliška cerkev tudi razloge, s katerimi opravičuje svojo versko nespravljivost. Prvi, objektiven razlog je, kaker smo vže zgore omenili, da resnica more biti le ena, kaker je Bog eden. Ne velja pa tu vgovor, češ, Bogu more biti malo ali nič do tega, kaj in kako se misli o njem. Nikaker! Bog sam je dal človeku razum, kateri po svoji naravi teži po resnici, tako da le v nji najde vteho; ker je pa Bog zadnji vzrok resnice, resnica sama, tudi razum teži po Bogu, kaker telo teži proti središču zemlje. Ako je tedaj Bog, vstvarivši človeka razumnega, razodel svojo voljo, da človek teži po resnici in jo doseže, ne moremo z druge strani trditi, da mu je vse eno, ali ga človek išče, pa kaj in kako sploh misli o njem, ker Bog je resnica, katera obstoji za človeka v z l a g a n j i razuma z objektom. Kdo pa poreče, da ni n. pr. nič na tem, kako mislimo o matematičnem stavku 1 + 1? Ali da s m e m o misliti, da 1 + 1 je = 0, ali 1 + 1 je = 1, ali pa 1 + 1 je = 3? Ali nam for-

[1]) Ibi 6. 14, 15.

[2]) Prim. posebno stavek LXXX.

Digitized by Google

mula 1 + 1 = 2 ne zaveže razuma, tako da smo hote nehote vklenjeni? In kaj bi pač pomagalo, ko bi kdo hotel to tajiti? Reklo bi se mu, da je — norec. Taka je resnica. Ali priznaš, da je 1 + 1 = 2, in to je resnica, cela resnica, edina resnica; ali ne priznaš, in to je neresnica, kakerkoli jo obračaš: ali vzameš 1 + 1 = ½ ali 1 + 1 = 0 ali = 1½ itd. in infinitum.

Pa vzemimo zdaj, da bi matematična resnica, katero izraža formula 1 + 1 = 2, bila konkretno subsistujoče, razumno, neskončno bitje — kako bi mogla pred seboj trpeti tistega, kateri bi ji v obraz rekel: ti si 1 + 1 = ¼ ali sploh vse drugo, kar se da misliti, le 1 + 1 = 2 nisi? Podstavimo tedaj matematiški resnici Boga — njemu naj bi ne bilo do tega, ali ga kot takega spoznamo in priznamo, pa kaj in kako o njem mislimo t. j. nič do tega, ali sploh imamo vero, in katero imamo? Potem takem bi ne moralo do tega biti tudi očetu, pred katerega stopi sin z izjavo: Dvomim, ali si moj oče; sploh sem prost, ali te hočem za svojega očeta priznati, spoštovati in ljubiti ali ne! Denimo tedaj, da je res, kar krščanstvo uči, da nam je Bog razodel: jaz bivam kot en Bog v treh osebah, poslal sem svojega Sinu na svet itd. — tudi Bog ne more prepustiti naši volji, da se nasproti vsemu temu indiferentno vedemo, in sploh razodenje sprejmemo za resnico ali ne. Katoliška cerkev trdi: tako je razodel Bog, to je resnica — to in tako treba (po veri) spoznati in priznati; drugače misliti je neresnica: aut-aut!

Pa zdaj še le pridemo do razlogov, s katerimi katoliška cerkev opravičuje svojo versko-načelnostno nestrpljivost.

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Škofje pred sodiščem javnega mnenja.

Ni ga pač vprašanja, ki bi bilo našim časom primerniše od tega; mikalo bo vsakega omikanca, ako se le količkaj zanimlje za naše javno življenje.

Ni davno od tega, ko smo morali od neke strani slišati očitanje, da se v svojem listu nikoli ne upamo črhniti žal besede proti škofom. Kar pa tu posebno povdarjamo, se dotična oseba drugače popolnoma zlaga z našim listom in njegovo smislijo. Od iste strani se pričakuje in želi, da bi odločno besedo spregovorili o neki škofovski naredbi, katera je nedavno od tega naše liberalno časopisje toliko razburila.

Čutimo res potrebo, da na tem mestu razložimo, kaj in kako se ima ali sme po naših nazorih v listih pisati in sploh javno soditi o naših škofih in njih delovanji.

Pred vsem je skoro nepotrebno omeniti, da so škofje zmotljivi in grešni ljudje. Kot katoličani verujemo sicer, da je papež nezmotljiv, a to le v verskih in nravstvenih določbah, kader govori „ex cathedra“; mej tem ko more privatno i motiti se i grešiti. Škofje pa niso nezmotljivi v nikakem oziru. Da, zgodovina nam spričuje, kako so se vže motili, kako globoko so tudi nravstveno se pogreznili. To se more goditi tudi dandanes; in tudi nočemo tajiti, da se tu pa tam resnično tudi zgodi.

Vprašamo pa: komu pristoja pravica škofe, ki se ali verstveno motijo ali nravstveno pregreše, soditi in jih kaznovati?

Kaj so škofje?

Škofje so služabniki sv. cerkve, v kateri zavzemajo odlično mesto; da nam bo tedaj mogoče odgovoriti na zgore stavljeno vprašanje, si moramo pred vsem od bliže ogledati vredbo ali konstitucijo Kristusove cerkve.

Kristus je sezidal svojo cerkev na podlago apostolov (Ef. II. 20.); teh apostolov pravi, neposredni nasledniki so

Digitized by Google

pa škofje. In kaker je izročil Gospod apostolom vso oblast, da vladajo njegovo cerkev, tako so tudi škofje pravi vladarji Kristusove cerkve; to oblast dobivajo od sv. Duha, kateri jih je postavil vladat Božjo cerkev (Dej. ap. XX. 28.), ne pa od vernikov ali od naroda. Ako jih pa narod ni postavil, niso tudi narodu odgovorni, in jih ne sme soditi niti narod niti tisti, kateri narod in njegove pravice zastopajo bodisi v časopisji, bodisi v javnih zastopstvih.

Ne, ampak škofje so sodniki vernikov, ker vladarska oblast, ki so jo dobili od Boga, je ničeva brez sodne vlasti. Ako so pa oni sodniki, in verniki sojenci, ni mogoče, da bi bili verniki njih sodniki, a oni vernikov sojenci; to je protislovno.

Vže v državni vpravi je sodnijski stan nedotakljiv, neodgovoren. Poskusite vi, kateri vsako besedo, vsako naredbo naših škofov tako nemilo kritikujete, poskusite odloku državnega pravnika, ali obsodbi državnega sodnika pridejati le eno razžaljivo opombo ali jo celo z blatom ometavati! Kar je v državi sodnik, to in veliko več je v cerkvi škof: sodnik nedotakljiv, od podložnikov neodvisen, odgovoren na zemlji papežu, v nebesih Bogu, kaker je sodnik odvisen le od svojega cesarja in viših sodišč.

Pa katoliški škofje so svojim vernikom več kot vladarji in sodniki — oni so njih očetje, duhovni sicer, a ravno radi tega — očetje v višem pomenu. „Tudi če imate deset tisoč odgojiteljev v Kristusu, a ne veliko očetov. Ker v Kristusu Jezusu po evangeliji sem vas rodil,“ tako je sv. Pavel opominal Korinčane (I. 4, 15.); z istimi besedami, z isto pravico se vsak škof obrne na svoje podložne vernike. Ni mi pač treba razlagati globokega pomena navedenih besed. Duhovno očetovstvo vtemeljuje mej škofi in verniki isto razmerje v čeznaravnem redu, katero se nahaja mej stariši in otroci v naravnem. Poslednje razmerje je pa Bog pozitivno potrdil in posvetil v četrti zapovedi. Toda ista zapoved velja obče tudi za razmerje mej predstojniki in podložniki; iz iste zapovedi izvajamo za posle pokorščino in ljubezen do gospodarjev, za državljane zvestobo do vladarja in gosposke oblasti. Tem bolj pa zavezuje četrta zapoved vernike nasproti škofom in duhovnikom k pokorščini, spoštovanju, lju-

Digitized by Google

bezni. Ta resnica je globoko vkoreninjena v zavesti pobožnega katoliškega ljudstva, katero s tolikim češčenjem svojega duhovnika nazivlje „duhovnega očeta.“ Škofom pa pristoja to ime v višem, popolnišem pomenu, ker oni so očetje duhovnih očetov.

Da pa prenesemo pomen četrte zapovedi na vprašanje, katero razpravljamo: kako bomo sodili sina, kateri slabosti svojega očeta raznaša mej ljudi, kateri javno toži: glejte, tak in tak je moj oče; tako govori, tako nas izdaja; ne išče nego svoje koristi itd.? Rekli bi mu: ti ne poznaš četrte zapovedi, ki veleva: spoštuj očeta! In enako ali še hujše govoriti po javnih zastopstvih, enako pisati po listih o škofih, jih soditi in ljudstvo hujskati na nje — naj bi bilo dovoljeno katoličanom?!

Pa vzemimo denašnje, posebno politične liste, kateri si vsvajajo pravico, škofe pozivati pred svoj sodni stol in njih delovanje brezobzirno kritikovati! Kaj so ti listi? Odgovorilo se nam bo skratka: glasila javnega mnenja. Prav. Kaj pa je javno mnenje? Javno mnenje je to, kar ljudje večinoma mislijo o tem ali o onem. Javno mnenje tedaj ni nekaj, kar bi se dalo stvarno ločiti od ljudi samih — ono je le pojem, ki smo si ga nasnovali po abstrakciji od posameznih mislečih človeških individuov. Kaker pa celota ne presega narave posamnih delov, iz katerih se spaja, tako tudi javno mnenje nima više veljavnosti, nego čisto človeško. Kaker se mora tedaj posamezen katoličan klanjati avktoriteti škofovski, tako tudi cela skupina katoličanov; in torej tudi javno mnenje, kot izraz te skupine, nima nikakeršne oblasti škofe soditi ali obsojati.

Iz teh neovrgljivih razlogov naj bi razvideli tudi naši vredniki, ali njih listom, kot glasilom javnega mnenja, pristoja, škofe, kaker vsakega drugega človeka, soditi; ali se zlaga s katoliškim imenom, nasproti škofom sklicavati se na to, kar ljudje v obče mislijo, odobravajo ali obsojajo škofovske naredbe, sklicavati se v zmislu, kaker da bi to, kar škofje vkrenejo, dobivalo svojo dobroto ali veljavo še le iz sodbe, katero izreče javno mnenje, ali pa celó z namenom, da bi se s tem dokazala „neumestnost“ ali pogubnost škofovskih naredb?

Digitized by Google

Poleg javnega mnenja se naši listi tako radi opirajo na „narod“ ali njegovo voljo, češ, drugače misli in hoče narod; in neredkokrat se celo škofom žuga sè sodbo, katero bo izrekel narod nad njimi. Kaj radi ponavljajo taki ljudje znano framasonsko geslo: „Bog in narod.“

Kaj pa je narod? Naj se nam ne zameri, da ponavljamo tu, kar smo vže o drugi priložnosti razpravljali. Narod je tudi pojem, ki smo ga nasnovali abstraktivnim načinom od posameznikov, kateri se v izraženje svojih misli poslužujejo istega jezika. Zatorej „narod“ ne izraža nič višega nego skupino ljudi istega jezika. Prisvajati „narodu“ drugo, višo realnost, kaker je ona posameznih individuov, bi značilo tisti nezmiseln idealizem nemškega panteista Hegela, ki občnim pojmom samim na sebi prisvaja vso in edino realnost. Kaker niso pa posamezniki skupine, ki se zove narod, sodniki svojih škofov, tako tudi cela skupina, tudi narod ne sme jih soditi. Ne po naroda, ampak po Božji in apostolskega sedeža milosti in volji so škofje dobili oblast nad narodi; zatorej tudi ne pristoja nikomur drugemu pravo jih soditi nego Bogu in apostolskemu sedežu. Slabi zastopniki „naroda“, krivi preroki so vredniki, pisatelji ali poslanci, kateri ali izrečno ali z dejanjem, kako ima dvomiti o postavnosti vsake škofovske naredbe, o umestnosti vsakega njih lista, ali kako ima z nezaupnostjo sprejeti vsako njih besedo, vsak opomin!

Pa še nekaj o denašnjih listih. Večina njih so politični, ker razpravljajo javne zadeve. Kot glasila javnega mnenja pa zastopajo pri tem nasproti vladi koristi podložnikov, koristi ljudstva. Prav. Kaker pa vsakdo mora priznati, dobivajo politični listi toliko in rekli bi edino važnost iz konstitucije, katera dovoljuje ljudstvu, da se pri vladanji sovdeležuje po svojih zastopnikih. Konstitucijonalna vladba je ena izmej več oblik, po katerih se dajo države vladati. Oblika vladanja je pa premenljiva, kaker po okoliščinah in časih bolje vgaja. V Božjem kraljestvu na zemlji ali v cerkvi ni pa tako. Jezus Kristus ni le cerkev vstanovil, ampak ob enem ji je dal vladavino ali vladno obliko, nepremenljivo, veljavno za vse veke. Ta vladavina ni konstitucijonalna ali sploh taka, da bi verniki delili vladno oblast s papežem in

Digitized by Google

škofi. Vernikom je zapovedano poslušati, vbogati, kratko in ponižno kaker ovcam — učiti, a ne ne soditi, ne zapovedovati. Zatorej pa v Kristusovi cerkvi niso na mestu tako zvana glasila, v katerih bi verniki nasproti škofom zastopali svoje koristi ali branili svoja vstavna prava ter tako nekako brzdali škofovsko samovladnost. Ljudje tedaj, ki po javnih zastopstvih ali političnih listih presojajo in brezobzirno kritikujejo cerkvene zadeve pa škofovsko delovanje, tirajo cerkvene zadeve na polje državne politike ter se, kar je nad vse osodepolno, temeljito motijo o bistvu in temeljni vredbi katoliške cerkve, prenašajoč človeški konstitucijonalizem devetnajstega veka v Božje kraljestvo.

Slednjič se nam zdi skoraj odveč omeniti, da je večina političnih listov v rokah koristolovnih židov, vmazanih koristolovcev, ponesrečenih študentov in druzih obupanih ljudi, katerim nareka politiko kruhoborstvo, nevednost, še večkrat pa strast in zaslepljenost pa zagrizenost proti cerkvi. In taka svojat naj bi sodila škofe, kateri vsako besedo, vsak korak pred Bogom prevdarijo ter se vedno z vestjo posvetujejo?!

Vgovori. Kaj pa sploh se sme proti škofom?

Prvi in glavni vgovor je ta: Ločiti moramo mej cerkvijo in državo, torej mej cerkvenimi in državnimi zadevami. In stricte ecclesiasticis, v verskih in duhovskih rečeh — no, tu naj škofje zapovedujejo, koliker jim vgaja, a v politiko, v državne reči, v narodnost nikar in nikoli ne sega škofovska oblast — o tem naj molče, in ako govore, smemo jih soditi kaker katerega drugega človeka: pripišejo naj si sami sebi, ako slišijo kako neprijetno!

Tedaj — ločiti? Komu pa pristoja ločevati mej cerkvenimi in posvetnimi zadevami? Kdor ločuje, mora soditi — in nasproti škofom ločevati ter predpisovati, kaj je cerkveno, kaj državno, kaj tedaj spada v njih delokrog, kaj ne, je isto kar škofom dajati pravila, kako se imajo vesti, kdaj in kako govoriti, kje zapovedovati. To pa spet ne pristoja podložnim, vernikom, niti listom političnim, glasilom javnega mnenja. Kaj pa bi rekli sinu, kateri bi na vsako zapoved

Digitized by Google

ali prepoved očetovo začel se pomišljati in vgovarjati: Čakaj, pred vsem mi je premisliti, ali sploh imaš pravico kot oče kaj takega mi vkazati. Ločiti mi je mej tem, kar mi smeš ali ne smeš vkazati — še le po tem se bom ravnal. Iz tega sodimo tiste „katoličane“, ki o vsaki škofovski besedi majajo z glavo pomišljajoč, ali so smeli škofje tako govoriti, ki tako dolgo ločujejo, zvijajo in zavijajo, dokler se iz tako svetih vezi škofovske pokorščine popolnoma ne izvijejo. Kaj, ali ni to „ločevanje“ krivo, da ostanejo dandanes pastirski listi in še tako sveti opomini škofov pri naših „omikancih“ skoro popolnoma brezvspešni, bob ob steno? Pred štirimi leti so naši škofje govorili v skupni okrožnici, so prepovedali „Slovenski Narod“ in druge liste, toda koj se je slišalo: ločiti nam je mej cerkvenimi in političnimi zadevami; prve spadajo v področje škofov, poslednje nikaker; „Narod je pa političen list; torej nič me ne veže škofovska prepoved. Pozneje so avstrijski škofje povzdignili glas za versko šolo: in glej, zavohali so v tem izdajsko zavezo s Taaffe-jevo politiko, in sumničili jih celó veleizdajstva na slovanstvu! In tako dalje. Sploh vsaka škofovska izjava se tako obere, tako ogrdi, da ne ostane od nje nego razcapano strašilo, s katerim odganjajo narod od viših, po Bogu postavljenih pastirjev in od cerkve!

No, ker vže govorimo o politiki, je li res, da škofje se nimajo nikoli in nikar vtikati v politiko, in, ako se to zgodi, da verni katoličani niso tedaj zavezani njih glasu poslušati? O tem bi se dalo na daleč in široko razpravljati; nekaj smo o tem tudi vže rekli, rečenega nočemo ponavljati. Ker se pa naši „katoličani“, da bi obveljavili škofovsko besedo in narod odvrnili od škofov, proti poslednjim tako radi sklicujejo na avktoriteto papeža samega, češ, škofje ne ravnajo v smislu rimske stolice, jim podajemo tu odlomek iz pisma, katero je, bo od tega tri leta, sv. oče Leon XIII. poslal nadškofu Turskemu na Francoskem. Povod temu pisanju je dala neke vrste zadeva, katero tudi pri nas tako radi razpravljajo liberalni listi, akoravno ne spada v njih delokrog niti pred občinstvo, za katero pišejo. Imenovani so bili neki novi škofje na Francoskem. List „Journal d' Indre et Loire“ je smatral za svojo dolžnost imenovane više pa-

Digitized by Google

stirje v svojih predalih klicati pred sodni stol in svojo sodbo izjaviti o njih imenovanji — isto, kar tako oblastno in nesramno vganjajo tudi naši listi, ko gre za to, da se imenuje nov škof, ali je vže imenovan. Nadškof Turski je omenjeni list opominal, kateri pa opomina ni sprejel niti se podvrgel. Na to je dal papež v svojem imenu pisati nadškofu list, v katerem je po vsem odobril njegovo ravnanje; a kmalu potem je Leon XIII, kot najviši učitelj sv. cerkve, poslal sam nadškofu list, v katerem koj od začetka obsoja oblastno pisanje dotičnega lista, označujoč je kot „graje vredno, ker žali sveto avktoriteto škofov, in ker napada ne enega, ampak več njih, govoreč o njih naredbah in njih vladovanji s pikrimi izrazi, pozivajoč jih pred svoje sodišče, kaker da bi bili zanemarili svoje najvažniše in najsvetejše dolžnosti. Ne, nadaljuje, ne sme se nikaker trpeti, da bi lajiki, ki izpovedajo katoliško vero, prišli do tolike predrznosti, da bi si vsvajali pravico, javno v predalih katerega lista ovajati in obsojati z največo smelostjo vsako vrsto oseb, ne izvzemši škofov, lajiki, kateri menijo, do smejo o vsaki reči, razun kar se dotika vere, misliti, kaker njim vgaja, in da njim pristoja soditi cel svet po svoji domišljiji.“ Kmalu potem pa: „Pokorščina namreč se ne sme omejiti na stvari, ki spadajo v vero, njeno gospodstvo je veliko širše. In da bi se mej katoliškimi škofi našel tak, kateri se je resnično spozabil svojega dostojanstva, vender, dokler bi ostal v zvezi z rimskim papežem, bi ne bilo nikomur dovoljeno spodkopavati kakerkoli spoštovanje in pokorščino do njegove avktoritete.“ Ker „ocenjati, kar škofje včinjajo, obsojati jih nikaker ne pristoja privatnim.“

Iz tega se razvidi, da se smejo škofje vtikati razun v verske in strogo cerkvene tudi v druge zadeve, torej tudi politične saj v navedenem slučaji je šlo ravno za političen list; drugič pa, da ne pristoja podložnim zasebnikom pravo škofe, karkoli vkrenejo ali včinijo, kritikovati. Da bi si vender naši „katoličani“ od „Edinosti“ in „Nove Soče“ — o „Narodu“ in „Sl. Svetu“ vže ne govorimo — enkrat za vselej zapomnili ta nauk, ki ni naš, ampak — papežev!

Digitized by Google

Kaj pa se sploh sme proti škofom?!

Zdi se potem takem, da prav nič nego k vsemu, kar činijo — molčati in radovoljno trpeti. Da, to je gotovo v duhu katoliške cerkve najbolj umestno in bi bilo skoro vedno svetovati. In kdor bi premislil, da so tudi škofje ljudje, dalje, kdor bi se vselej preden začne kritikovati, postavil v položaj škofov samih, v katerem se marsikaj vidi v drugačni luči, kaker se zdi nam, bi se mu pač ne zdelo težko škofom njih prave ali navidezne pregreške — odpustiti. Misliti si treba: kaj pa, ko bi jaz bil na njihovem mestu, bi morda boljše ravnal ali sploh tako, da bi mogel vsem in na vse strani pogoditi? Zgodovina pač uči, da so veliki možje radi najmodrejših naredb morali od sovremenikov pretrpeti največ nasprotstva.

Ako pa reč res pride do skrajne meje, denimo, da bi škof resnično z nogami teptal sveta prava vernikov in bi njegovo pastirovanje očitno bilo pogubno, potem tudi cerkev ni tako nevsmiljena, da bi zatirano ljudstvo zapustila brez vsake pomoči. Čujte pa, kateri bi bil v tem slučaji način postopati proti škofom; način ta določuje Leon XIII sam v istem listu, iz katerega smo vže zgore navedli odlomek. Škofovsko delovanje preiskovati in obsojati „pristoja le tistim, kateri v sveti hierarhiji imajo višo oblast, pred vsem pa rimskemu papežu; ker njemu samemu je Jezus Kristus izročil skrb, da pase povsod ne le jagnjeta, ampak tudi ovce. K večemu tedaj, ko imajo verniki tehtne razloge za tožbe, jim je dovoljeno, da vso zadevo prinesejo pred rimskega papeža, da le ohranijo tisto previdnost in zmernost, katero svetuje ljubezen za javni blagor.“

To bi moralo pač jasno biti tistim, kateri spravljajo škofovske zadeve pred sodišče podložnega ljudstva, da bi je naščuvali in z njegovo močjo, ki je moč surove sile in slepe strasti, nad škofi se zmaščevali ali jih vpognili na stran, kaker njim vgaja. To je tako naravno, da drugače ne more biti. Ko se zdi prostaku, da ga je korporal žalil, ne bo pač svojih sodrugov ščuval proti njemu, ampak obrnil se do

Digitized by Google

častnika. Ko se nam sodnikova obsodba zdi krivična, ne bomo podkupili poulične druhali, da bi ga prisilili, da prekliče svoj izrek, ampak pot nam je odprta do višega, in od tega do najvišega sodišča: kar bo to izreklo, pri tem ostane nepremenljivo, nedotakljivo.

Postavne poti so torej, kaker v državi, tako tudi v cerkvi: in sicer od nižih oblastev do višh in najvišh, ne pa od zgore navzdol; poslednja je pot, katero hodi revolucija v cerkvi in državi, pot, ki pelje v anarhijo.

Nedotakljiva bodi nam torej škofovska avktoriteta!

To pa, kaker se samo ob sebi razume, pred vsem radi Kristusove cerkve, katera sloni na rimskega papeža in škofov avktoriteti. Kaderkoli so hoteli heretiki rušiti cerkev, skušali so zmajati zaslombo, ki jo ima v škofih, skušali verno ljudstvo škofom odtujiti. Kaker brž se posreči krivovercem na tej strani prodor narediti, dobijo tudi njih nauki vhod v Kristusovo čredo.

Pa nedotakljiva bodi nam škofovska avktoriteta tudi vže radi samega principa avktoritete. Brez avktoritetnega principa je državni in društveni red nemogoč. Ta princip se pa najkonkretniše, najsvetejše izraža v papeževi in škofovski oblasti, ker ta izhaja ne le posredno, ampak neposredno od Boga samega in je čeznaravna. Jasno torej, da ako v ljudstvu spodkopljemo vero in spoštovanje do te avktoritete, mora tem bolj izgubiti spoštovanje do vsakatere človeške avktoritete, bodisi v državi ali v društvu. Zato je srednjeveška država vpornike proti cerkveni oblasti smatrala tudi sebi za nevarne in jih preganjala s postavnimi sredstvi. Moderna država se je sicer ločila od cerkve in dala hereziji prosto pot, češ, cerkveni avktoriteti se lehko vklubuje, ne da bi imela država od tega česar bati se; a rušenje cerkvene avktoritete v narodih je bilo tudi za državo začetek velikih političnih socijalnih revolucij, katere so v našem veku človeško društvo privedle tik do brezdna socijalizma in anarhizma. Menite li res, da bo kmet, ki se je navadil iz liberal-

Digitized by Google

nega tednika, v katerem se mu lasten škof slika kot nasproten slovenski narodnosti, kot zaveznik naših sovragov, zatiravec naših opravičenih teženj in še hujše, o svojem škofu nedostojno misliti in ga zaničevati, ki je bral o svojih duhovnih članke, kakeršen je prinesla tiste dni na svoji glavi „Nova Soča“, da bo tak kmet spoštoval avktoriteto okrajnega sodnika ali ljudskega učitelja?

Vse socijalne vezi trže, ves red v cerkvi, državi in v društvu ruši, kdor kakerkoli javno vmanjšuje škofovsko avktoriteto. Raje vse pretrpeti, kaker eno samo žal besedo čez škofe zapisati ali izreči vpričo tistega pobožnega slovenskega ljudstva, katero v svojem škofu časti Kristusa, katero z živo vero, na kolenih kleče, tako željivo sprejema blagoslov od njegove posvečene roke; ker vedeti moramo, da tisti dan, ko bo naš narod hrbet obrnil svojim škofom, bo prestopil v tabor razkolniških aposteljnov, kateri ga vže obletavajo in premamljajo.

Ti so razlogi, kateri nam ne dopuščajo, da bi sedali na sodni stol žez katoliške škofe.

Dr. Mahnič.

Ljubezen v Petrarkovih rimah z ozirom na slovenskega lirika-prvaka.

„Del vario stile, in ch' io piango e ragiono,
. . . . . .
Spero trovar pietà, nonchè perdono.“
Petrarka. Sonet I.
„Kdor jih bere, vsak drugace pesmi moje sodi.“ —
Prešeren. Gazele, 7.

Kakšen nazor imamo o Petrarkovi ljubezni? Ali naj bi jo priznali ter odobravali kot čisto, plemenito? Se ve, vže to se bode marsikomu čudno zdelo, kako da moremo še o tem, to je o plemenitosti Petrarkove ljubezni resno dvomiti: češ, saj je lju-

Digitized by Google

bezen tako oblažila pesnika, zbudila v njegovem srcu tako milih, plemenitih čutil ter mu navdihnila novih, nezaslišanih pesmi, katere so izmej najlepših cvetek na italijanskem in sploh modernem Parnasu. In take cvetke niso li morale vskliti iz blage, čiste zemlje t. j. iz ljubezni vzorne? Kako se še more o tem prašati? . . . .

In vender mi ne moremo — in naj bi si tudi pri kom želi slovo tesnosrčnosti, nedovzetnosti za vzvišene vzore pesništva, ako ne še hujšega pridevka — ne moremo kar tako in brezpogojno odobravati Petrarkove ljubezni, in kar je še več, mi tega tudi ne smemo, dokler nam je svet nravni zakon, sveta kristijanska resnica. Tudi tu velja: amicus Plato, sed magis amica veritas. Zakaj dobro vemo, da le resnica, cela, nepopačena resnica nas more osrečiti ter osvoboditi mnogoterih sovragov, ki nam zavirajo dosego najvišega smotra, dosego, od katere je zavisna vsa vrednost našega življenja na zemlji, zavisna cela naša večnost.

Kajpada, ko bi mogli strogo ločiti — kar hote premnogi — človeka od pesnika, bi stvar dobila nekoliko drugačno lice; toda vemo, da trezen človek, ki se ne lovi za sanjarijami, ne bode priznal te stroge ločitve: kajti pesnik je človek, nič več in nič manj kaker drugi zemljani, in kot tak je podvržen nravnim zakonom vezajočim celo človeštvo; vemo tudi, da umetnost, človeška hči, in sicer ravno ker je le človeška hči, ne more dajati pesniku — človeku popotnega lista ali prostega vstopa v prepovedano polje: recimo umetnost ni absolutna, ni „sama sebi namen“ (ako se ta stavek vzame v strogem pomenu), nego pokoriti se mora višim zakonom, mora se podrediti zadnjemu smotru človeškemu ter olajšati in pospeševati, ali vsaj ne sme nikdar zavirati njega dosege.

Mislimo li torej obsoditi Petrarko vže radi tega, ker je skoro izključno opeval tisto ljubezen, ki spaja osebe različnega spola, ali tako znano spolovno ljubezen? Nikaker nikar: s tem bi obsodili, da ne rečemo naravnega zakona ali, kar je taisto, božje naredbe — tisti plemeniti čut, ki je največim pesniškim genijem vzdramil iskro navdušenja ter njih srcu razklenil vir nevmerljivih pesmi, obsodili bi čut, ki je stvaril pesnika, kateri visoko kot orel nadkriljuje vse druge pesnike, največega pesnika kristijanstva: Dante-ja.[1]) —

Kaj torej obsojamo, obsojamo tudi na Petrarki in dosledno še bolj na Prešernu? Nočemo se takoj izreči, da bi se naša sodba ne zdela krivična, oziroma neosnovana ali vsaj prehitena: naj se poprej stvar koliker možno na vse strani pojasni, da po-

[1]) Prim. naš spis „Faust“ in „Divina Commedia“ (R. K. II. tečaj, 2. zvezek, str. 176-7).

Digitized by Google

tem razsodni bralec premislivši razloge „za“ in „proti“ sam razsodi; tudi zahteva spoštovanje do bralcev, da se nikomur ne vsiljujejo lastni nazori.

* * *

Razločevati nam je dvojno ljubezen — ljubezen poželenja [1]) in prijateljstva (amor concupiscentiae, amor amicitiae): prva teži po spojenji z ljubljenim predmetom, v koliker ta spopolnjuje ali kaker si bodi vmirjuje ljubeče bitje; druga išče ter želi sreče ljubljencu, katerega ljubi najprej radi njega samega, ne pa radi lastne koristi ali vžitka. Lehko se pa razvidi, da je poželilna ljubezen bistveno samoljubna, recimo sebična, ker meri v prvi vrsti na lastno dobro stanje, na lastno spopolnjenje ali vteho; s tem pa ne mislimo reči, da je sebičnost kot taka grda ali vsaj nevredna plemenitega človeka: nego treba le, da je samoljublje ali sebičnost razumno, to je pokorno razumovim terjatvam, treba, da se zlaga ali vsaj da ni v nasprotji z nravnimi, oziroma družbenimi zakoni. Se ve, ko slišimo besedo „sebičnost“, nas navadno obide neko zoperno čustvo, često celo mržnja — a to, ker se nam predstavlja sebičnost, v koliker se javi na grd, nenraven način: ker je pa žal le prepogosto temu tako, je beseda sama „sebičnost“ dobila sramotilen pečat, tako da živ krst tega znaka pred svetom prenašati ne more. Toda, da stvari globlje pogledamo na dno, se nam sebičnost, to je razumna sebičnost pokaže v drugačnem svitu. Kako to? Iz jasnega razloga, ker mora človek, kaker vsaka živa stvar pod solncem, naravno in nujno težeti po lastni ohranitvi, oziroma spopolnjenji, recimo ker mora ljubiti sam sebe: to je občni naravni zakon, vtisnjen od početnika narave v sleherno stvar, zakon, kateri vreja in določuje vse gibanje pa delovanje stvarstva. In ni li Bog celo s pozitivnim zakonom ne samo priznal, nego postavil ljubezen do samega sebe kot merilo bratoljublja, veleč: ljubi svojega bližnjega, kaker sam sebe?

Kaj pa da o tem nihče ne dvoji, da prijateljska ljubezen stoji više, da je pristna prijateljska ljubezen, ki prijatelja ljubi kot drugega „jaz“-a (alterum se) ali kot „polovico lastne duše“ (Horacij) — najplemenitiša, ljubezen vzorna: s to ljubeznijo nas je ljubil Bog, ko je za naše odrešenje poslal svojega edino rojenega sina v kruto smrt; s to ljubeznijo ljubi sv. cerkev Boga prepevaje mu slavilno pesem: „Hvalimo te, častimo te, molimo te, proslavljamo te, zahvaljujemo te radi tvoje velike slave.“ Ljubezen ta, izvestno najlepši in najmilejši odsvit božanstva v

[1]) Poželenje nam tu rabi v najširšem pomenu, ne pa kot nizko poželenje, ki je le ena vrsta — se ve, najgrša — poželenja.

Digitized by Google

človeški naravi, navdihuje človeku najplemenitiših misli in teženj, jači in bodri ga, da pozabivši samega sebe žrtvuje vse svoje moči, blagostanje in vgodnosti, da celo krv in življenje — v slavo božjo, v blagor sobratov.

Praša se sedaj, v katero vrsto ljubezni naj vvrstimo Petrarkovo, oziroma Prešernovo ljubezen, ali, da stvar določniše izrazimo, praša se, ali sta Petrarka in Prešeren ljubila izvoljeni predmet samo prijateljski, in ne drugače. Razboriti bralec lehko vidi, da je od rešitve tega vprašanja veči del odvisno, kakšen nazor si vstvarimo o nravni vrednosti rečenih pesnikov. „In zakaj bi ne bilo mogoče, da sta Petrarka in Prešeren ljubila edino le prijateljski, brez drugih želja in namenov? Saj sta bila Petrarka in Prešeren, koliker vemo, plemenita človeka, navdušena za blagor domovine in človeštva, in pevca „po milosti božji“; a pravi pesniki se brzo vnemajo za naravine lepote, katere globoko čute, kaker malo drugih, torej tudi za vzorno žensko lepoto, vzlasti ako se telesni lepoti pridružijo i druge duševne vrline. Zakaj bi torej Petrarkova in Prešernova ljubezen ne mogla biti zgolj vzorna, ali kako naj vže rečemo, zgolj poetiška, rečimo „platonska?“ — Kaj bodemo odgovorili? Ne glede na to, kako vže v obče mislimo o glasoviti platonski ljubezni, to je ali priznamo, da je taka ljubezen, kateri bi bile predmet edino le čednosti, oziroma lepota spolovno različne osebe, na zemlji možna, ali da jo pustimo romati v svet „poetiških“ izmišljotin, ne glede tudi na to, da se pri sedanjem stanji človekovem čisto duševni ljubezni vnemajoči človeka, vzlasti mladeniča, v više, žarne svetove le prelehko in preje, nego se človek do dobra zave, pridruži čutna ljubezen, da celo nizko poželenje — ne glede na vse to, pravimo, treba le nekoliko od bliže opazovati naravo ali značaj in pojave Petrarkovega in Prešernovega ljubovanja, da se v tej stvari rešimo vsakega, i najmanjšega dvoma. Je-li to strastno in nemirno hrepenenje po bližini ljubljenega predmeta, kateri — in to osobito povdarjamo, ker ruši prijateljsko zvez — se komaj ali nikaker ne zmeni za gorečega ljubimca, je-li to tajajoče se omledovanje po „nebeški“ prikazni, po enem prijaznem pogledu iz ljubljenih „divnih“ oči, ta celo bitje razrivajoča žalost vsled nevslišane ljubezni, tista srčna „rana“, ki „peče“ noč in dan, kateri nikjer ni najti hladila, kamo-li leka in slednjič — kar moramo prav posebno še vvaževati — tista skrajna zavzetost in navdušenost za telesne čare izvoljene osebe [1]) — je-li vse to, so-li vsi ti skupni in sicer

[1]) Petrarka poveličuje v svojih verzih Lavrine oči, obraz, glavo, ustnice, lase, da i roke in vrat, pretirajoč po navadi zaljubljencev njih kras z drznimi, večkrat gorostasnimi in nesrečnimi prispodobami, in to tako često, da se bralcu mora slednjič gabiti, dasi rabijo Petrarki za iste stvari vedno nove podobe in oblike. O Lavrinih laseh pravi n. p. da presezajo poldnevno svet-

Digitized by Google

bistveni pojavi Petrarkove, kaker i Prešernove muze, le izraz čistega, vzornega prijateljstva, le včinek čisto prijateljske vdanosti in ljubezni, le včinek čistega navdušenja za žensko lepoto in vrline? Kdo bi nas mogel o tem prepričati? Kdo bi mogel našima pesnikoma namišljevati, oziroma vsiljevati tako vzorno ljubezen, ako ni vže prej. t. j. a priori in samovoljno določil nazora svojega po znanem in žal le prečesto rabljenem vodilu: Stat pro ratione voluntas?

Reklo se nam bode: „Bodi vže temu tako ali tako, ali to je vender res, da spolovna ljubezen v strogem pomenu besede ne more napolnjevati moškega srca [1]), nikar vže srca pristnega pesnika, katero je dovzetno in navdušeno za vse, kar je lepo ter vzvišeno, za srečo človeštva in slavo domovine, sploh za najviše vzore: zatorej ne smemo preostro „jemati" pesnikovih izrazov, s katerimi izraža svoja čustva, ne smemo kar tako mu verjeti kaker navadnemu človeku, nego moramo njegove besede umeti često v višem pomenu, kajti pesnik je pesnik."

Priznamo radi, da navadna spolovna ljubezen ne more zadoščevati pristno pesniškemu srcu, vstvarjenemu za nekaj višega, za plemenite vzore, v katerih edino more mirovati ter najti vtehe višemu hrepeneju; iz tega sledi pa le, da je pesnik v nizki dasi morda nravni ljubezni zunaj svojega elementa, da mora biti v nenravni prestrastni spolovni ljubezni — nesrečen. Petrarka in vzlasti Prešeren nista pa izvestno bila srečna v svoji ljubezni, o tem priča skoro vsak verz njunih pesmi. Kar se pa tiče poetiške govorice, vemo, da pesnik sme, oziroma mora svoje misli in čutila vlivati v nekoliko drugačno obliko, nego nam rabi v prozajiskem zlogu, sicer bi se pesniški jezik ponižal do vsakdanje proze: a s tem ni rečeno, da bi morali jasne pesnikove besede umeti vse drugače nego li v navadnem življenji, tako da bi mi imeli misliti „belo", ako pesnik pravi „črno". Tudi mora pristni pesnik, vzlasti pa lirik, svoja pesniška čustva jasno in določeno, da celo lehko in priprosto, to je neprisiljeno in ne preučeno — in v tem se veči del javi njegova pesniška nadarjenost — izražati v mični obliki, tako da more dovzetnega bralca takoj seznaniti in navduševati za svoje vzore: kdor bi drugače mislil o poeziji, on bi jo storil neprebavljivo in nedoumno ter jo ločil od človeškega mišljenja in čutenja, recimo od človeškega življenja, in sploh narave, katera edina more nuditi poeziji in v obče umetnosti pravo in trdno podlago.

Da pa Petrarka in Prešeren nista zgolj prijateljski ljubila

---

lobo poletnega solnca! V 103. Sonetu nam zatrjuje, da je Lavra vihunec stvarstva, katero je tekmovaje sodelovalo pri njenem rojstvu. Takih neslanosti se je Prešeren modro izogibal ter se v svoji po največ klasiški zmernosti omejil na Julijine oči, usta, „obličje milo".

[1]) Tako nekam tudi Stritar v vvodu k Prešernovim pesmim.

Digitized by Google

izvoljene device, c tem nas vverjajo njune pesmi, katere bi v tistem trenótku, ko bi pesnikoma zanikali spolovno ljubezen v strogem pomenu besede, postale nam do cela nedoumne ter bi se zahalile v temne, neprodirne zavese. In reci še, da se pesnik mora „vzeti", kaker je, kaker se javi v svojih pesmih!

Nezmiselnega nazora o čisto „poetiški" ali platonski, oziroma simboliški ljubezni Petrarke bi ne bili natančniše pretresavali, da bi ne bilo več pisateljev starega in novejšega in še denašnjega časa zastopalo in sicer resno in odločno zastopalo to čudno, recimo „ekstravagantno" mnenje. Nazor, da je Petrarkova ljubezen čisto izmišljena, da je, le „poetiška oblika", vgaja tudi Stritarju, kateri je menda prvi na Slovenskem poskušal tolmačiti v tem zmislu i našega Prešerna. V vvodu k Prešernovim pesmim pravi: „Našli smo tri poglavitne čute v Prešernovih pesmih: ljubezen, domoljubje in t i s t o h r e p e n e n j e p o i d e a l u . . . . kdo bi verjel to pesniku, ki nosi v prsih tako terpljenje (svetožalje) itd. . . . . Ta ljubezen je — da se ne zamudimo pri tej reči — le poetiška fikcija; to hrepenenje po izvoljeni devici je simbol hrepenenja po n e d o s e ž n e m i d e a l u!"

Da je v Preširnovih pesmih najčešče izražena ljubezen do izvoljene device, Stritar ni mogel zanikati, ker je to preočitno. Toda meni, da v tem ne smemo verjeti pesniku, češ ker nosi v sebi, kaker pristen Schopenhauerjanec, trpljenje celega sveta!! Kaj ne — lep, prepričevalen „argument"? Tudi domoljubja ni mogel odreči Prešernu, ki je tako goreče ljubil nesrečno domovino, izvestno bolj, nego marsikateri novodobni narodnjaki — širokoustneži: a treba je bilo ta čuta drugače razlagati, nego si mislijo navadni ljudje, ter ju spraviti v priljubljeno samovoljno zistemo. Zato se je najprej moralo iztakniti v Prešernu tisto hrepenenje po „n e d o s e ž n e m idealu"; in Stritar je je tudi našel — se ve, kdor išče tudi najde. Nam pa, odkritosrčno priznamo, se kaj tacega ni posrečilo; v Prešernovih pesmih nismo pri najboljši volji mogli ničesar tacega zaslediti, kar bi bilo le od daleč podobno tistemu hrepenenju po nedosežnem idealu v zmislu Stritarjevem. In kako naj bi tudi našli, ko Prešeren ni bil učenec Schopenhauer-jev, še manj pa Stritarjev, recimo ni bil pesimistiški sanjač. Zato je bil vender Prešeren pretrezen in prerealistiški In v istini, da le površno preberemo njegove pesmi, najdemo v njih razven nekaterih, kako bi vže rekli, romantiških poletov, skoro povsod neko klasiško zmernost in realnost čutenja, neko naravno zdravost, ki se često spaja z dobrodejnim humorjem, v čemer se kaže pristnega sina slovenske matere. Kar je v nevmrljivih pesnih izrazil, je Prešeren, največi naš lirik, tudi živo in globoko čutil: od tega je zavisna njegova pesniška vrednost in slava. Kar pride Stritar trdeč, da je bila Prešernova ljubezen, katero opeva največi in recimo najlepši del njegovih pesmi, le poetiška fikcija, le simbol in nič drugega, česar pa — pridenemo mi — ni kratko ne malo

Digitized by Google

izrazil!! In Stritarju se zdi čudna ta in nezaslišana trditev vže na sebi tako jasna, da bi po njegovem mnenji bila le zamuda, ako bi jo obširniše pojasnjeval ter vterjeval! Vender je v sprednih vrstah nekoliko skušal vtemeljevati svoj nazor: poglejmo kako. Stritar razmotruje tako-le: Pesnik je nesrečen: tega pa ni kriva sama nevslišana ljubezen, nego bolečine njegove iz druzega vira, namreč iz spoznanja sprijenega in podlega sveta, kar je Prešeren izrazil v prekrasni pesmi: „Slovo od mladosti".

Okusil zgodaj sem tvoj sad, spoznanje!
Veselja dokaj strup njegov je vmoril;
Sem zvedel, da vest čisto, dobro djanje
Svet zanič'vati se je zagovoril.
L j u b e z e n z v e s t o n a j t i, k r a t k e s a n j e!
. . . . . .
T e v i d e t', g r j e v i d e t i n a p a k e
J e s r c u r a n e v s e k a l o k r v a v e.

Tudi žalilo je pesnika videti, da na svetu ni bratoljubja, da biva le samopašnost:

Videl povsod si, kak iščejo dnarje,
Kak se le vklanjajo zlat'mu bogu —
Kje bratoljubja si videl oltarje?

Vse te bridke izkušnje so bile krive, da sta v pesniku:

Obup, življenja gnjus začela boje
Erinje vse so se ga polastile —

in da slednjič hrepeni po smrti, kot edini rešiteljici:

Prijazna smrt! predolgo se ne mudi,
Ti ključ, ti vrata, ti si srečna cesta,
Ki pelje nas iz bolečine mesta
Tje, kjer trohljivost vse verige zgrudi,
Tje, kamer moč preganjavcev ne seže
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Opomnimo na tem mestu, da v Petrarki zaman iščemo tako milobne, srce sladko pretresujoče pesmi: Prešernovo občutljivo srce, vžaljeno najprej radi osebnih nezgod, je čedalje globlje čutilo spačenost, podlost, sploh gorje sveta; zatorej smemo v nekem oziru reči, da je Prešeren pesnik bolečine, a bolečine ne domišljene, kaker po največ nahajamo pri modernih sentimental-

Digitized by Google

nih ali pesimističnih pesnikih, nego resnične, globoko čutene — od tod njega moč posebno do žalostnih src.

Tudi pritrdimo Stritarju, da je Prešeren bil sè seboj razdvojen, nezadovoljen, a zanikamo, da bi to bil iz vzroka, katerega nam Stritar navaja, češ ker je čutil, „da mu ni mogoče popolnoma se oprostiti materije, da njegove moči imajo ozke meje, pa kar je onostran njih, d a m u b o v e č n o n e d o s e ž n o — zastonj mu je trud in hrepenenje.“ To trdi Stritar iz lastne oblasti brez dokazov, vsiljujoč nekako Preširnu Schopenhauerjev nazor o neskončni pravolji zavedajoči se v človeku svojega nesrečnega hrepenenja po večno nedosežnem: ni torej, da bi ga tu zavračali [1]), nego opomnimo le, da človek, ravno ker mora izpolnjevati nravne zakone, tudi more po prosti volji t. j. ako zares hoče, zadoščevati zahtevam nravnega zakona, se ve, z večim ali manjšim trudom ter s pomočjo milosti božje, katero pa Bog podeljuje vsakemu človeku: to je kristijanski nauk, katerega ne bodo nikdar pobili pesimisti ali fatalisti à la Schopenhauer in Stritar.

Res, Prešeren je bil veči del življenja svojega nesrečen: to priznavamo sè Stritarjem, a trdimo, da je bil nesrečen, ker ni iskal sreče tam, kjer edino more človek najti pravo in stalno srečo: v Bogu, v verskih resnicah, katere edino morejo poravnati trpljenje ter bridka nasprotja v življenji posameznikov in družbe: ker ni iskal leka srčnim ranam ter vtehe više hrepenečemu duhu v nestvarjeni resnici, v najvišem dobru. Tudi na Prešernu, kaker i na Petrarki, so se obistinile besede sv. Avguština: „Za-se si nas vstvaril, o Bog, in naše srce je nemirno, dokler ne miruje v tebi“ — in druge: „Ogenj (ljubezen posvetna) se more vgasiti le z ognjem (božjo ljubeznijo)“.

Iz rečenega fiziškega in nravnega gorja, katero je Prešeren globoko čutil, sklepa Stritar, da se je v našem pesniku rodilo tisto skrivnostno hrepenenje po večno nedosežnem idealu. A kdo mu je dal pravico sklepati kaj tacega? Ali ni hrepenenje po večno nedosežnem do cela nespametno; ali ni to bridka obsodba človeške narave, obsodba i njenega početnika: Boga, ki je tako nesrečno hrepenenje vlil v pesniško občutljivo srce, katero je, kaker pravi Stritar, prineslo s seboj na svet osodni ta ideal?!

Ali hoče Stritar trditi, da je brato- in domoljubje, ter nravna krepost brzdajoča nizke strasti ali, da govorimo s Stritarjem, materijo — večno nedosežen ideal, da je potemtakem kristijanski zakon ter zajedno ideal nedosežen, zatorej —?!

Z rečeno nezmiselno podmeno o Prešernovi ljubezni, katera

[1]) O tem razpravlja obširno in temeljito dr. Mahnič v „Dvajnajst večerov“, zavračajoč ta nezmiselni nazor.

Digitized by Google

naj bi bila le poetiška oblika osodnega hrepenenja, recimo svetobolja, storil je Stritar našega lirika-prvaka nedoumnega zavivši ga v tajne temine svetobolne sentimentalnosti, nikar da bi bil, kaker meni Stritar, pojasnil ter razodel Slovencem pravi pesniški značaj Prešernov, ki je nekdaj tako realistiško zapel:

Cel dan iz pravd koval bom rumenjake,
Zvečer s prijatli praznil bom bokale,
Preganjal z vinom bom skrbi oblake.

(Dalje.)

J. J.

PISMA BREZVERCU

o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih.

VIII.

Se nadalje razgovarja o prostosti človeške volje.

(Nadaljevanje.)

Omenil sem že v zadnjem pismu, da je mogoče nasproti vsakemu, koji bi se upal zanikati našo prostost, vspešno kljubovati. V vsakem slučaji si namreč lehko izberemo ravno nasprotno temu, o čemer trdi nasprotnik, da smo nujno in nepremenljivo zanje določeni. Vidim, da ne uvažate po vrednosti moči navedenega dokaza.

Pišete, da je v tem slučaji, z ozirom na ta dokaz, za nas vgodniše voliti tako! Jaz pa mislim, da je prav ta okoliščina najbolj očividno spričevalo, da smo prosti.

Recimo, da nimam nobenega nasprotnika, kateremu bi dokazoval svojo prostost. No, ali bi ne bilo mogoče, da bi sam sebe vprašal: „Sem li resnično prost ali ne? Ali moram vselej nujno storiti, kar je meni vgodniše?“ Na to razlijem v poskus kozarec rujnega vina po tleh, dasi sem silno žejen. Ali ni to dokaz ad oculos?

Že vem, kaj vtegnete odvrniti. Porečete, da delam tako z ozirom na dokaz, ker hočem namreč dokazati svojo prostost. Toda, ali ne vidite, da me prav ta okoliščina hrani v ravnotežji,

Digitized by Google

da se ne nagnem niti na desno niti na levo, da sem, kaker pravimo, n e v t r a l e n ? S tem pa, da si v omenjenem poskusu izvolim, kar je meni manj vgodno, dokažem, da sem popolnoma prost. Tudi bolnik napravi, da bi se prepričal, ali se mu je vrnila moč v noge, majhen sprehod, ne da bi se razvedril, tudi ne da bi obiskal svojega prijatelja ali pa radi kakega opravila, ampak edino in izključljivo, da bi poskusil, ali ga nesejo noge ali ne.

In čemu tudi trdite, da nisem prost, ko Vam sè svojo voljo kljubujem lehko na veke? Imenujte mi, ako Vam drago, tudi brez števila reči, katere morejo biti predmet moje volje, in prepričate se kmalu, da vse brez izjeme lehko hočem in ob enem tudi nočem. Ako mi rečete, da sem določen hoteti, Vam hitro vkljubujem s tem, da nočem, ako mi rečete, da sem določen ne hoteti, Vam hitro vkljubujem s tem, da hočem, in ako rečete, da sem določen za to, Vam hitro vkljubujem s tem, da se določim za drugo. Povem Vam, da bi mi ne mogli na veke do živega, ampak bi se mogli slednjič vdati rekoč: „Ti hočeš, ker hočeš."

O razliki mej živaljo in človekom pisal sem mnogo v prejšnjih pismih, in mislim, da je dovolj, ako Vas nanje opozorim. Dokazi so silni in se ne dado z lepa ovreči.

Kar se tiče duševnega življenja otrok in blaznih, zdi se sicer res mej njimi in živalmi majhna razlika. Ali to prihaja od tod, ker je delovanje človeške duše navezano na telesne organe. Dokler niso organi dovolj razviti, kaker na pr. pri otrocih, ali dokler so organi kaj pokvarjeni, kaker na pr. pri blaznih, ne more se niti dušno življenje prav razvijati. Kader se pa otrok nekoliko razvije ali blazni ozdravi, začne tudi dušno življenje svojo pravilno pot.

V resnici ne vem, kaj hočete s tem dokazati. Morda, da je človek živali enak?! Gotovo ne! Kajti to bi govorilo bolj proti Vam. Kaker hitro doraste otrok v dečka in mladeniča, zmožen je brezkončnega duševnega razvijanja in samodoločevanja. Isto se premeni tudi idijot, ako se kdaj posreči odstraniti fizično bolezen, katera zabranjuje njega duševno delovanje, po razumni vzgoji v kratkih letih v najbolj učenega in najbolj izobraženega moža! Pa le najdite mi, ako morete, kako žival, in tudi najbolj popolno, ki je na najviši stopinji svojega razvijanja, najbolj zdrave fizične konstitucije, ter vzgojite mi učenjaka modrijana, ki bi se sam sebe določeval ter lastnoročno preskočil meje svojih prednikov. Tukaj zadenete ob nerušljivo steno, ki loči na veke človeka od živali! Ne vpraša se, kaka je večina ljudi, ampak kaj so ljudje zmožni in k čemu sposobni pri določenih vgodnostih in pogojih? Ako se majhno, nerazvito in neumno dete preobrazi po kratkem času v razumnega moža, vprašam, zakaj bi se ne preobrazila popolnoma razvita in poleg tega še z največo umeteljnostjo zdresirana opica? Zakaj ne? Odgovor je lahek.

Digitized by Google

Ne morem se tudi vjemati z Vašo pesimistično sodbo o našem izobraženji in o naši civilizaciji. Rouseau-ov klic, naj bi se človeštvo vrnilo v naravno prvotnost, vede dosledno k obsodbi vseh znanosti, umeteljnosti, k zapaljenju vseh knjižnic itd.

In kako je mogoče trditi, da so znanosti in sploh vsa viša izobražba sama na sebi slaba? Mati vseh znanosti je narava t. j. razum. Tako je na pr. sezidana cela zgradba matematične vede na aksijomih t. j. na prvih principih, kateri so razumu neposredno očividni. Isto velja o vseh drugih vedah. Ako bi bile torej znanosti človeku kaj škodljivega, bila bi si narava sama sebi nasprotna — kar pa je nezmisel.

Zakaj obsojate znanosti? Ali niso morda znanosti same na sebi dobre? Dobro imenujemo, kar je poželenja vredno. Ako je treba n. pr. zidati most črez reko, ali ni v tem slučaji matematika in mehanika dobrodošla? Ali ne rabi izvrstno? Isto velja tudi o jezikovnih vedah, o medicini itd. Kar se mene tiče, verujte mi, da se prav nič ne kesam, da sem se posvetel znanostim, ampak pomiljujem s pravim ponosom kmeta, ki se mora verteti v omejenem obzorji.

Vi omenjate tudi veliko socijalno zlo naših dni, katero je baje priraslo iz znanosti in izobraženja narodov. Ali ni tako! Socijalno zlo našega veka nikaker ne izvira iz znanosti in izobraženja, ampak edino, ker so narodje zapustili resnico in znanost zlorabijo. Trdno sem prepričan, da bi se blagor in prava sreča vrnila, ako bi narodje dali prošiniti se z edino zveličavnim naukom krščanskim. O tem se lehko vsakdo sam na sebi prepriča, ko začne krščanski živeti!

Bodite mi zdravi!

IX.

Zavrnejo se znova vže spodbiti vgovori.

Iz Vašega zadnjega pisma posnemljem, da se ne mislite več nikaker baviti s vprašanjem o početku sveta — Vam je to vprašanje dognano! Izražate se kar naravnost: „Z enako pravico smemo reči, da je svet od vekomaj ali da je svet sam sebe stvaril, kaker da je svet stvarila druga zunanja moč. Predrzno je obsojati prvo in drugo podmeno ter dopuščati samo tretjo.“

Ako me ne moti spomin, sem Vam lansko leto razpravljal o tem obširno. Posebno o drugi podmeni, da je namreč svet sam sebe stvaril, sem Vam točno dokazal, da je nemogoča, ker v tem slučaji bi se svet sam sebe vstvarjal, predno bi začel bivati. Zapomnite si, da je to največa nezmisel! Kar se pa tiče prve podmene, da je svet od vekomaj, sem Vam tudi dokazoval, da mora sicer bivati večno

Digitized by Google

bitje, kajti svet je premičen. Vsako premično bitje pa terja pred seboj drugo nepremično bitje. Podmena pa, da je bil Bog s početka nepremičen in da se je kasneje zagibal ter razkropil v sedanji vesmir, ne velja. Dokazal sem, da je večno bitje nepremenljivo. Svet pa je premenljiv in dosledno ne more biti niti večen, niti ni mogel preobraziti se iz večnega bitja, ampak večno bitje je svet iz niča vstvarilo. To so bile glavne misli mojega dokazovanja. Stavek, da je svet vstvarila druga zunanja moč, je torej z logično nujnostjo izveden sklep.

Ali mislite, da smemo zanikati vstvarjenje, ako ne razumemo načina vstvarjenja? Koliko reči moramo priznavati, dasi jih ne razumemo. Kar je očividno, je nam resnično. O njem dvomiti velja za nespamet. In tudi, ako zadenemo v nadaljnem preiskovanji ob nerazumljivosti, ne smemo še radi tega zanikati, kar smo prej spoznali za resnično. Saj je naš um končen, in ne more nikdar vsega spoznati. Tudi ste Vi sami nekje vsaj deloma pripoznali, da je prva in druga podmena nemogoča. Radi tega sem bil tudi začel vtemeljevati prvo podmeno resp. dokazovati, da se nepremenljivost Božja prav dobro vjema s činom vstvarjenja, kar bi gotovo ne bil storil, ako bi bil vedel, da ne pripisujete mojemu prejšnjemu dokazovanju nobene objektivne veljave. To bi bilo delo brez smotra! Bodi torej tretja podmena še tako nerazumljiva, resnična je vender, ako je prva in druga nemogoča.

No, ali Vi hočete, da bi bilo mej nama vprašanje o početku sveta in o bivanji nadsvetnega Boga dognano! Ne vporekam! Vender pričakujem od Vas (dovolite mojo odkritosrčnost), da na tanko proučite omenjena pisma, posebno, kar sem pisal o gibanji ter o vzročni zvezi, ter oprovržete moje dokaze vsestransko, ako Vas je resna volja; ker se nikaker ne zlaga s častjo znanstvene resnobe in dolžnosti, katero imamo do resnice, lehkomišljeno preskakati tako važne in odločilne točke, od katerih je toliko odvisno. Dokler nisva v omenjenih vprašanjih na čistem, ne odgovarjam Vam več, oprostite na nadaljne vgovore, katere ste navedli proti mojemu dokazovanju o bivanji nadsvetnega Boga.

X.

O čudesih.

Vi kopičite neprenehoma vgovore na vgovore, vprašanja na vprašanja. Ne morem Vam na vse odgovarjati. Spisati bi moral celo knjigo. Pa tudi ni treba odgovarjati na vse, ker se vsi vgovori dado skrčiti na dva glavna vgovora. Ako bi se nama kdaj posrečilo sporazumeti se v teh, poravnala bi se z lehka o vseh drugih. Toda treba je biti vselej odkritosrčen ter pripravljen

Digitized by Google

podvreči se spoznani resnici, bodisi kakeršnikoli. In ako bi slučajno zabreli do naravnost krivih rezultatov, da bi n. pr. zatajili Boga, bi nas Bog vender ne kaznoval, dokler bi ravnali s pravega prepričanja — kaker se Vi izražate. To je samo ob sebi umljivo in se popolnoma zlaga z naukom cerkverih učenjakov, da Bog nobenega ne kaznuje brez lastne krivde. Ali gorje mu, kdor se vstavlja spoznani resnici ter jo sramotno žrtvuje morda kakemu „oziru".

Izmej mnogih vprašanj sem izvolil za pričujoče pismo eno samo in sicer vprašanje o čudesi. Opominjam Vas: bodite potrpežljivi in vstrajni. Povem Vam že naprej, da so moji nazori o čudesih Vašim popolnoma nasprotni.

Tukaj hočem podati svoje prepričanje o čudesi z ozirom na Vaše vgovore.

Čudo ja meni in vsem katoliškim učenjakom včinek, ki presega vse moči vstvarjene narave bodisi same na sebi, bodisi po načinu, po katerem se je izvršil. In ker biva zunaj vstvarjenja (s teističnega stališča) edini Stvarnik, smemo po pravici čudo opredeliti kot včinek, ki ima neposredno in izključljivo Boga za svoj vzrok. Kaderkoli je za trdno znano (in po tem se pred vsem vpraša), da se je kaj zgodilo, kar presega naravine moči, je očitno, da je Bog edini to storil. Z druge strani ima tudi pravo čudo moč dokazati bivanje nadnaravnega in nadsvetnega Boga.

Kaj sklepajo bogoslovci iz tega?

Bog kot večna resnica ne more dajati spričevanja krivemu nauku. Ako se torej kdo prikaže z novim naukom in novo vero ter dela v dokaz svojega nauka tudi prava čudesa, so ta čudesa neovrgljiv dokaz o resnici njegovega nauka. Mej vsemi raznovrstnimi verami pa, katere si pogostoma tudi nasprotujejo, more se edino Kristusova t. j. katoliška vera ponašati s zgodovinsko dokazanimi pravimi čudesi. Ergo!

To je ob kratkem katoliški nauk o čudesih. Jaz sicer ne pripisujem teoriji sami na sebi posebne veljave, ker teorije se lehko dado učiti, toda dokazati se dado prav težko. Čudo bi imelo svojo veljavo edino, ako bi mogli dokazati. 1) da se je v resnici dogodilo in 2) ako bi je mogli tudi z gotovostjo spoznati.

Po mojem mnenji je druga točka veče važnozti, kaker prva, ker je bolj praktična. Kajti, kaker Vi sami priznavate, gode se čudnosti tudi zunaj katoliške cerkve in prav ta okoliščina odjemlje katoliškim čudesom moč in veljavo. Vprašamo torej, ali imajo katoliška čudesa na sebi kak znak, po katerem jih lehko spoznamo za prava čudesa.

Vsi vgovori proti gotovemu spoznanju katoliških čudes dado se skerčiti na tri glavne vgovore:

1. Kdor hoče z gotovostjo soditi, ali preseza v kakem slučaji včinek vse naravine moči, moral bi prej spoznati vse naravine moči. To pa je nemogoče — ergo!

Digitized by Google

2. Ali ne delajo tudi spiritisti čudes? Kako prednost imajo katoliška čudesa pred spiritističnimi?

3. Bivanje čudes se historično ne da dokazati. Saj se skoro vse vere bahajo s čudesi in razloga ni nobenega, zakaj bi morali katoliški cerkvi bolj verovati, nego drugim.

Na te tri vgovore hočem točno odgovoriti.

GLASBA V CERKVI.

Vgovori nasprotnikov.

(Dalje.)

5. Cecilijanska glasba je predraga — včasih je stalo cerkveno petje par goldinarjev, dandanes desetkrat toliko, nota bene v času, ko so davki tako visoki in bi zlasti za „národni davek“ še toliko potrebovali!

Moram pripoznati, jako simpatičen vgovor!

Videl sem v neki cerkvi, v glavnem altarji cerkvenega patrona, prav za prav njegovo podobo, ali vsaj biti bi imela njegova podoba. Stanu je bil vojaškega, no, precej grdo se vže drži (podoba namreč), prav kaker kak jezen — korporal. Toda prvoten umetnik ni bil menda posebno bistre glave, sicer bi pač ne bil pozabil — brk pod nosom narediti! Še le kako stoletje kesneje se je rodil veleum, ki je prvi to nedostatnost opazil — kaj naredi? Vzame navadnega črnila, ter mu prav, kaker v znani igri „Schwarz-Peter“ — prav regimentne brke napravi, kar je imelo redko prednost, da je svetnikovi podobi pomagalo in ljudi ni stalo gotovo delo z materijalom vred enega — groša! (Včasih so bili delalci veliko skromnejši, ko dandanes!) — Res, škoda se mora zdeti človeku, če vidi, kako leži ravno po cerkvah toliko narodnega kapitala — mrtvega, kako lepo bi se ga dalo porabiti za razne narodne izlete in veselice in plese zlasti ob narodni meji za vzbujenje narodne zavesti in, da pokažemo, da nas je mnogo — in sedaj hočejo še onega „Schwarz-Peter-svetnika“ odstraniti in ž njim cel altar, ter novega napraviti, koliko bo stalo! Vender se jaz ne upam vgovarjati jim, ker sem njihovo „motivacijo“ slišal: „Sram je nas vžę, nikjer nimajo v cerkvah več takih strašil, ko pri nas, in saj se to, kar za cerkev dámo, nikomur nič ne pozna, Bog vže zna povrniti, pri cerkvi ne smemo gledati za par krajcarjev, prav naj bo vse;

Digitized by Google

kaj bi bilo z nami, ko bi nam Bog moral našo — skopost in nemarnost za hišo božjo povračevati?“ Tako me je zavrnil priprost možiček, ko sem ga pohlevno prašal: „Kje boste pa denar dobili?“ Jezik mi je zavezal.

Slovenci smo mal in ne bogat narod. Skrbeti moramo, kako gospodarimo sè svojim kapitalom; vsaj je rekel neki šaljivec, da pomeni vže beseda „capitale“ v naš jezik prestavljena „glavna stvar“ ali „glavnica“ — a stroški za cerkveno glasbo nam niso nikaker nevarni —

a) kar dobe organist in pevci kot „plačilo“ — (naredil sem ušesca, ker je dotični znesek večinoma tak, da ga ne smemo resno smatrati kot plačilo, sicer bi nas še tožil — tožbe zarad „žaljenja časti“ so prišle v modo) — ostane d o m a mej n a š i m narodom — sicer bi morda romalo na t u j e za druge cerkvene potrebsčine;

b) kar pa kdo da kot udnino našemu društvu, da kot pravi „narodni davek“ — vem, da se bo kdo tej mojej trditvi protivil, vender ostanem pri svojem prepričanji, dokler bodem videl, kako se ravno to društvo trudi nabirati in izdajati „Narodne cerkvene pesni“, — (letos izide že četrti zvezek), pri čemer bi se pač spodobilo, da bi nam vsi narodnjaki šli „na roko“ — zdi se pa, kaker bi to „frazo“ tako razumeli, da nam treba tako iti „na roko“, da ne bodemo mogli ž njimi gibati — vidim, da niso tam, kjer imajo dobro izvežban pevski zbor nikdar v zadregi s petjem pri narodnih veselicah, da, vidim, da se ravno tam tudi v narodnem oziru vedno veselo gibljejo — kjer so prava gnjezda „cecilijancev“! Od Gorice do Predila velja b r e z i z j e m e pravilo: Kjer je cerkveno petje dobro (v našem smislu), tam cvete tudi narodno petje — kjer ni še cecilijancev, ali kjer se jim stavi toliko zaprek, da svojih peruti razviti ne morejo, tam tudi narodno petje — spi (umem u m e t n o narodno petje) — more-li kdo ta faktum tajiti?! — —

Koliko stroškov imamo Slovenci, o katerih dvomim, ali se bodo splačali ali ne, cerkvena glasba je p o t r e b n a — ne le koristna — ako pa hočeš trditi, da n i potrebna, no, meni tudi prav — pa popolnoma jo opùsti; vsekako bo bolje, ako bodo ljudje v cerkvi molili, kaker pa, da bi morali poslušati ničvredni dirindaj!

Najbolje in najlepše je, ako delajo pevci iz navdušenja za čast Božjo, ali vsaj iz navdušenja do glasbe — umetnosti; kaker hitro se začno kujati zarad „plačila“, smo reveži. Širimo torej navdušenje! Celo nekak ponos, tekmovanje z drugimi kraji ne dela škode. Pameten je, kdor gleda, da si nepotrebnih stroškov ne naklada, nikoli pa ne smemo postati tako nespametni, ko ona prevarčna ženica, ki raje pri židu ruto kupi, ker je za e n groš ceneja, zato pa za d e s e t grošov slabeja. Ne smemo delati po principu, da so kor, orglje in pevci z a d n j a reč v

Digitized by Google

cerkvi; res, da je vse to prav zadej, koj za vratmi, a glas, ki se razlega od tod, nima iti le do altarja, temuč — do nebes. „Dobro“ bodi naše prvo geslo, a „previdno“ glede stroškov, da si jih brezpotrebno ne nakopljemo; ne bodimo pa taki, ko oni nehvaležen sin, ki šteje vsak košček kruha, katerega da svojemu očetu in vender ima vse svoje premoženje le od njega. Ali bi mogli tacega spoštovati?

6. Cecilijanska glasba je izpodrinila ljudsko narodno petje v cerkvi, torej je našemu narodu mnogo škode naredila.

Ne moremo tajiti žalostne prikazni, da gine narodna pesem res od dne do dne. Imamo sicer več tiskanih zbirk v tem oziru, ko v prešlih časih, a vse narodno petje mora se vže bolj umetnim načinom gojiti, da nam popolnoma ne zamre; a širi se vedno bolj umetna pesen na škodo narodni. Vredno bi bilo do temelja preiskati vzrok tej prikazni („bolezni“ nočem ravno reči, ker se ne menim vtikati v prašanje, ali imej prednost narodna pesem, ali umetna, vsekako bi bila škoda mnogih narodnih, ko bi se izgubile, a marsikako smel bi vrag brez škode nesti tje, odkoder je prišla); še le po pravi dijagnozi bodemo lehko tuhtali, kako treba pomagati — ali pa, če konstatujemo „ostarelost“ ali „sušico“, da ne bodemo v bodočesti nedolžnega krivo sodili.

Ljudsko narodno petje gine — to zapazimo — pri cerkveni glasbi in pri posvetni, v krajih, kjer se goji umetna glasba in kjer so glaske še „hijeroglifi“, kjer so orglje v cerkvi in kjer niso, kjer so „cecilijanci“ in kjer je to ime še neznano.

Pri vseh narodih vidimo, da gine narodna pesem v isti meri, kaker raste splošna omika. Narodna pesem ima svoj izvor vedno v starejših, primitivnih časih, ko ljudstvo ne zna še brati, ne pisati; ohranjuje se v spominu preprostega ljudstva — a spomin je tedaj najbolj razvit, ako je človek prisiljen se samo nanj zanašati. Stareji ljudje so znali cele pesmi na pamet ter jih prepevali, kjer in kedar se jim je zljubilo — vsaj so jih vedno pri sebi imeli: pri preji, na polji, na poti, pri mrličih, drugi — branju nevešči — zapomnili so si jih, kaker so jih slišali, ter širili dalje; to je šlo rod za rodom, stoletja so se ohranile — a dandanes? Koliker več pripomočkov imamo za svoj spomin in koliker bolj se bodemo nanje zanašali, toliko slabši bo. Čemu bi se učili „iz glave“ celo dolgo rajdo kitic, ko so v knjigi tiskane?

Čudno se bo zdelo in vender je resnično, da je eden prvih grobokopov narodnega petja — obligatna šola. Umetne pesnice se po šolah goje, splošna, „napredujoča“ omika nam je rodila lepo število prikupljivih umetnih pesni ter jim odprla pot v zadnjo hribovsko vasico. Ne smemo se čuditi, ako so se začele starejše, najivne narodne pesnice vsled elegantnejše oblike umetnih prezirati in pozabljati — vže otrokom se zde — otročje;

Digitized by Google

priprost jezik, priprosto naziranje izvabljuje nam — „moderno razsvitljenim naprednjakom“ — pomilovalni nasmeh na ustnice. Ni li morda tako pri vseh narodih?

Česar je polno srce, to iz ust vre, je znana resnica. Čim bolj bo svet potuhnen, sebičen, prevzeten, „sine affectione“, tem bolj bo ginilo cerkveno ljudsko petje. V kraji, kjer orgelj ni, kjer ljudje in tudi „pevci“ niti glask ne poznajo in je vsled tega edino ljudsko petje v cerkvi mogoče — smeš za gotovo sklepati iz propada cerkvenega petja na propad katoliškega, cerkvenega duha. V necem kraji prišlo je celo v pregovor: Kdor ni malo „zmešan“, v cerkvi ne poje — v krčmi, kjer se navadno malo zmešani, seveda še vedno pojo — in v par krajih so bili prisiljeni orglje si omisliti, ker je bilo splošno petje vže popolnoma „fuč“.

Še drug vzrok, ki ljudsko petje ovira, je, da vsak izdajatelj mašnih bukvic tekste po s v o j e popravlja — zato bi bil moj svet, naj bi se one pesni, ki so v najbolj razširjeni pesmarici „Ceciliji“, vedno nespremenjeni ponatiskovali, druge, kar je lepših, naj bi nam kateri naših pesnikov „na glasu“ definitivno popravil, da bi zadostovale vsem opravičenim tirjatvam — želeti bi bilo tudi, da bi se te v posebni knjižici, žepnega formata, natisnile; cena bi smela biti precej nizka; a ta naj bi se potem širila, najbolje kot darila šolskim otrokom. — — O tem bi bilo dobro, ko bi še kdo drug svoje mnenje povedal.

Splošno petje po cerkvah so izpodrinili možki zbori na koru v mnogih krajih. Za ljudsko petje naj ne gre napev čez „f^4 — ako postaviš napev tako nizko, da bo lehko cela cerkev dohajala, kam deneš pa druge tri možke glasove? Postavi napev, da se bode tenor lepo glasil, pa glasovi po cerkvi dohajati ne bodo mogli — c, d, e, ki se pri tenorji tako lehko glasijo, so za ženske in otroške glasove prava muka, ako se večkrat ponavljajo, ker je ravno na teh prehod iz prsnega v fistel (Stimmbruch) — več gospodom ni mogoče služiti.

Mnogokrat je tudi prevzetnost pevcev kriva, da mora ljudstvo po cerkvi molčati — ni jim prav, ako vsi pojo, s a m i bi se radi skazovali, pojo torej navlašč take pesni, katerih nihče drug ne zna. Ako se ljudje nauče v cerkvi molčati, jih je potem zelo težko zopet privabiti, da bi se petja vdeleževali.

Večkrat nastopi službo nov organist in ž njim pridejo nove pesni — ker prejšnjih ne zna, ljudstvo je pa zopet molčati obsojeno.

Ti vzroki so pa povsod, kjer so „cecilijanci“ in kjer jih ni. Splošno petje po cerkvi se izgublja po vaseh, kjer se goji petje v cecilijanskem smislu in kjer še popolnoma spijo, glede našega vprašanja. Sklep: cecilijansko društvo je vzrok, da ljudsko cerkveno petje gine, je ravno tako opravičen, ko sledeči: V N. nimajo še „čitalnice“, niti narodnih veselic. V tej vasi je mnogo

Digitized by Google

čevljarjev — ergo so čevljarji krivi narodnega nazadnjaštva — čevljarji so čevljarskega stanu — čevljarski stan je kriv narodne zaspanosti! — dasi so morda drugod ravno čevljarji najzvestejši čitalničarji! Takih logičnih kozlov so nam nasproti vže mnogo zapisali in izgovorili nasprotniki.

Pri vgovoru, da zatirajo cecilijanska društva ljudsko cerkveno petje, mora biti pač nasprotnikom tesneje pri srci, ko nam. Kako lehko bi ost obrnili in vprašali: zakaj so pa vam tako malo mar cerkveni narodni napevi, da niti z mezincem ne ganete, ter mirno gledate, kako ginejo — še več — ne, ne gledate mirno, temuč polena mečete pod noge onim cecilijancem, ki zbirajo te narodne drobtinice, da bi konca ne vzele — —

Sicer je pa vprašanje, kaj je b o l j e: u m e t n o p e t j e, a l i l j u d s k o p e t j e, še nerešeno. Oboje ima mnogo solnčnih in senčnih strani. Cel, resničen slavospev bi se dal napisati enemu in drugemu. Kako lepo je, ako cela cerkev skupno zapoje „Častimo te", ali „Pridi molit o kristjan"! Le bodi razvajen magari od najfinejše umetnostne glasbe, to te bo vender še očaralo in bolj povzdignilo, ko vsi kotli in trompete. Koliko je vredna vže misel: vsi verniki skupno, ene misli, enega duha edinijo svoje glasove v slavo Najvišega!

Slaba stran: En sam preščeč in kričeč glas pokvari več, kaker more dvajset druzih popraviti in, ako se kaka razvada vkorenini, ni je skoro moči izruti; kdo bo „kontroliral" vsacega posebe, kdo bo ravno dotičnega podučil, naj tako ne kriči, ker nima lepega glasu? Pesni, katere bi vsi znali, je presneto malo, ali naj se vedno samo te pojo? Še pri teh gre navadno le par prvih kitic gladko — kako pa nove vpeljevati? Poznal sem duhovnika, ki je oznanil, naj oni, ki imajo veselje do petja, po blagoslovu v cerkvi ostanejo — pel jim je kako pesen tolikokrat, da so se je naučili — težavno delo, in ne povsod svetovati zarad lahkomiselnega obnašanja, ki bi se pri takih priložnostih lehko vgnjezdilo. Res dobro je, ako človek poje, pri tem mu ne bodo silile misli v glavo — toda na molitev, na to, kar dotični tekst pravi, pa večinoma tudi ne bo mislil. Malo pesni, vedno ene, nove s težavo naučiti, napake težko odpraviti — pri umetnem petji je laže. Kar je pomanjkljivega, popravi lehko pevovodja pri skušnji, pri petji jih lehko vodi, novih priuče se brez posebne težave, izbirajo se lehko najlepše. Da, leže je pevski zbor na visoko stopinjo pripraviti, ko splošno petje na srednjo. Po drugi strani je pa zopet križ — en pevec se ti skuja ali moderno bi rekli, da „štrajka", in ničesar več ne moreš; odvisi morda od enega soprana, ljudsko petje pa imaš, kedar hočeš, štrajkov se ti ni bati in ljudstvo tudi plačila ne zahteva, poje zastonj.

O tem se da pisati mnogo na eno in na drugo stran. Na obeh straneh vidimo razumne može, ki vedo, kaj delajo — ce-

Digitized by Google

cilijansko društvo samo ob sebi ni ne na eni, ne na drugi strani; še bolje bo, ako rečem, da je na obeh straneh; ljudsko petje, ali umetno večglasno, da je le res cerkveno in ne nasprotuje temu, kar je pozitivno zapovedanega, ima v cerkvi pravico, naj je neguje vsak, kar je po razmerah primerneje.

Vsekako pa je škoda odpravljati, kar je dobrega, ker je kaj novega tako težko sezidati; ono samo naj se odpravi, kar ni cerkveno, kar ni Božjemu hramu dostojno.

Kako pa spraviti mej ljudstvo še neznan napev? Po moji pameti najlaže s šolskimi otroci. Učitelji imajo pravico tudi pevske ure v šoli v ta namen porabiti, najpoprej naj se nauče za „šolske maše“, vsaj je v „Ceciliji“ precej pesnic, ki so tako lahke in prijazne, da jih bodo z veseljem peli, a potem naj tudi ob nedeljah pogumno pomagajo.

Zadostuj o tem! Z onimi, ki kaj p a m e t n e g a hočejo, ne, ne bodemo prišli navskriž.

J. Kokošar.

Dijakom na pot.

V Ljubljani, začetkom septembra.

Pisatelj teh vrstic je imel priprosto sicer, vender pobožno in modro mater. Ko sem se kot dijak poslavljal od nje, hodeč s počitnic zopet v šolo, me je opominjala na to in ono; vsakikrat pa je pri slovesu pristavila: «Priden bodi, Boga se boj»! Ko sem bil vže v višjih razredih gimnazije in seveda tudi nekoliko samozavesten, se mi je vsakoletna stereotipna pridiga nepotrebna in celo nekoliko smešna dozdevala; vender sem se skrbno ogibal, ljubljeni materi kaj vgovarjati, ali celo nje naukom posmehovati se . . . .

Minulo je od tistega časa vže mnogo let; marsikaj iz one zlate dobe sem vže davno pozabil, one materine pridige pa kar ne morem pozabiti. In vzlasti o času, ko se dijaki vračajo od ljubih roditeljev v mesto, da nadaljujejo svoje študije, mi one besede vsako leto živo stopajo pred oči. Tudi jaz bi zaklical tedaj vsem dijakom, počenši od najmanjših do največjih: «Pridni bodite in Boga se bojte»!

V kratkem se bodete, ljubljeni mladeniči, poslavljali tudi vi od milega domovja, dragih starišev, bratcev in sestric, zapuščali igre in veselice, ki so vas skozi par mesecev vedrile in vtrjevale

Digitized by Google

na duhu in telesu; slovo boste dali počitku, da se lotite zopet resnega dela. Vem, da vam bodo pri slovesu vaši dobri stariši podajali vsakojakih lepih naukov, le dobro si jih zapomnite in se vsigdar in pri vsaki priliki po njih ravnajte. Vender naj vam smem podati tudi jaz za odhodnjo, ali če hočete, na pot, nekaj opominov. Opomini ti niso moji; podal vam jih je v sivi starodavnosti svetnik, cerkveni očak Gregor Nazijanski, ki more biti s tovarišem svojim sv. Bazilijem, vzgled vsem dijakom, vzlasti pa na visokih šolah. SS. Bazilij in Gregor Nazijanski sta bila sinova veljavnih, dobrih krščanskih starišev. Njujini soglasni duši spojili ste se bili vže v nežni mladosti v Bazilijevem rodnem mestu, Cezareji Kapadocijski, v tesno prijateljstvo. V Atenah, glavni stolici helenske vede in umetnosti, pridružil se jima je bil mej l. 350 — 359 po Kr., še Bazilijev brat, Gregorij, ki je postal pozneje škof Nisenski, in ga sedaj tudi kot svetnika častimo. To je ona slavna «kapadocijska triperesna deteljica», ki se tolikrat slavi, in katero slavni pisatelji nazivljejo «tri luči kapadocijske cerkve».

Ti trije očetje in učeniki sv. cerkve so bili svoj čas tudi dijaki. Šolali so se, kaker sem prej spomnil, v slavnih Atenah, domovini grških modric. In kako so se šolali, kako so kot dijaki živeli? Podobo, kako je živel kot dijak sv. Bazilij in njegova tovariša, nam je narisal Bazilijev najboljši prijatelj, součenec in tovariš, sv. Gregorij Nazijanski, v govoru, ki ga je imel ob pogrebu velikega Bazilija [1]), in v neki pesmi, v kateri opisuje lastno življenje. Iz onega govora vam podajem, ljubljeni slovenski dijaki, nekoliko odlomkov ter pristavil bom nekaj dobrohotnih opominov.

«Bila sva si», pravi sv. Gregorij o sebi in o prijatelju Baziliju, «bila sva drug drugemu vse: tovariša doma, tovariša pri obedu, tovariša v srcu; koprneča po istem namenu, in množeča si od dne do dne živejše in trdnejše hrepenenje. Ljubezen časnih rečij je namreč, ker teži po minljivem, tudi sama minljiva, kot cvetje spomladi; čista in Bogu prijetna ljubezen pa, ki teži po trajnem in trdnem, je ravno zato tudi trajnejša; in čem lepše je ono, kar se ljubi, tem tesnejše združi ljubitelje mej seboj in z onim, kar ljubijo. Tak je namreč zakon nebeške ljubezni»:

«Ker sva bila torej oba takega mišljenja, in ker sva bila postavila prijateljstvu svojemu trdno podlago, napredovala sva z božjo pomočjo in z lastno gorečnostjo. O kako bi se mogel onih časov brez solz spominjati? Enakomerna težnja po vedi naji je navduševala — bila sva prva mej onimi, ki so prvo znali ceniti. — ... En namen, en najviši namen iskala sva oba — čednost, življenje za prihodnje upe, smer, po kateri sva se od vseta ločila, preden sva se ločila

[1]) Funebris oratio in laudem Basilii M., orat. 43, ed. Maur.

Digitized by Google

s t e g a s v e t a. Po tem namenu, ki nama je bil vedno pred očmi, vravnavala sva svoje življenje in vse delovanje, spolnjujoča z ene strani v vsem božjo postavo, z druge strani pa pomnožujoča drug drugemu ljubezen do čednosti. Če bi ne bilo predrzno, bi trdil, da sva bila drug drugemu pravilo in ravnilo, po katerem se loči dobro ob hudega. Zakaj midva nisva občevala z razuzdanci in nesramneži, ampak z najbolj nedolžnimi in poštenimi tovariši; ne s prepirljivci, ampak z najbolj miroljubnimi in z onimi, katerih tovarištvo nama je bilo najkoristnejše, dobro vedoča, da je lože navzeti se napak, kot drugim čednost navdihovati . . . . Kar se tiče p r e d m e t o v, katerih sva se učila, se nisva pečala toliko z najprijetnejšimi; kajti tudi s tega obzira se mladeniči ali k čednosti ali k pregrehi napeljujejo.

D v e p o t i ste nama bili znani; prva, boljša in druga, slabejša; prva naji je vodila k našim svetim dvoranam in k učiteljem, ki so tam podučevali; druga pa k svetnim učiteljem. Vsa d r u g a p o t a, ki so vodila k slavnostim, v gledališče, k velikim zborovanjem, pojedinam in na pirovanje ali popivanje, sva bila p r o s t o v o l j n o in r a d o v o l j n o d r u g i m p r e p u s t i l a. Mej tem ko nosijo drugi slavne priimke, ali po stariših ali po delih svojih, štela sva si midva v veliko čast, b i t i in k l i c a n a biti k r i s t i j a n a. . . . . Da ne opisujem preobširno, naj pristavim, da so A t e n e v dušnem obziru marsikomu o p a s n e in š k o d l j i v e; nama pa n i s o b i l e p o g u b n e, ker sva bila v dobrem v notranjosti duš svojih zatrjena in z dobrim nekako ograjena. Nasprotno, midva sva se tam v veri vtrdila . . . . Če je kje na svetu r e k a, katere voda se ne zmeša z morsko vodo, ampak tudi v morji sladka ostane; ali če se nahaja ž i v a l, katere ne popade ogenj, ampak sredi plamena veselo sem ter tija skaklja, sva bila midva taka mej svojimi tovariši in vrstniki.

Najlepše pa je bilo ono t e s n o t o v a r i š t v o, ono p l e m e n i t o p r i j a t e l j s t v o, ki je imelo njega — svetega Bazilija — učiteljem, katero je voditelja svojega sledilo, katero se je istih rečij, kot on veselilo, dasi sva se kosala kaker bi tekala zraven, lidijskega voza. . . . .

Če si, mladi prijatelji moji, živo predočite to krasno podobo lepega in spodbudnega življenja dveh plemenitih dijakov, sem prepričan, da bode, vzlasti v začetku šolskega leta, blagodejno vplivala na vas. Ni mi je treba torej na dolgo in široko opisovati. Le nekoliko kratkih opomb naj pristavim.

Pred vsem bodete na podobi brali, po č e m sta naša dijaka hrepenela. Iskala sta v e d n o s t i in č e d n o s t i.

Nabirala sta si v e d n o s t i. Enako hrepenenje po vedi ju je navduševalo, bila sta prva mej onimi, ki sta se trudila doseči

Digitized by Google

v vedi, prvo, najizvrstnejše. Ta želja po vedi peljala ju je v Atene, v šolo slavnega modroslovca Himerija[1]).

Pri tem plemenitem hrepenenji pa ju je vodilo pravilo Bazilijevo: «Disciplinis non tam jucundissimis, quam optimis delectabamur». Torej ne samo veselje za to ali ono vedo, za to ali ono knjigo, še manj slavohlepje naj odločuje, česa se úči, kaj čitaj, marveč odločuje naj izbrani poklic, kateri hočeš doseči: «Lege, quod ordini, quod professioni conveniat. Id prius, quod maturius ad salutem». (Pet. Bles.)

Ne čitajte preveč časnikov, najmanj pa političnih. Mladeniški značaj še ni toliko vtrjen, razsodnost ne še toliko razvita, da bi mogli s pridom brez zaupnega voditelja čitati take literarne plodove. Vi še ne morete sami presojevati, je li ta ali ona trditev političnega lista verojetna ali ne. Velika nevarnost je za tvoj značaj, če čitaš dan na dan slab političen časnik. — Kar trdimo o družbi, prav to smemo trditi tudi o berilu, katero dan na dan povživaš: «Povej, s kom se pečaš», pravi pregovor, «in povem ti, kdo si». «Transimus in id, quod comedimus». Kar pogosto čitamo, se nam vdomači; misliti začnemo, kaker misli pisatelj članka ali knjige; kmalu vže tudi govorimo, kaker govori naše glasilo. Pa ne le ideje in mišljenje pisateljevo, celo zlog in «ton» njegov si prilastimo.

Neizmerno je bolelo lansko leto vsakega mladinoljuba, videč, da se neki slovenski akademiki potegujejo za sramotilni list, kakeršnega je v Nemcih komaj najti. In le mala četica — sedem glav broječa — se je onemu neakademiškemu dejanju vpirala, žal Bog, brez vspeha.

Pa tudi v leposlovji treba opreznim biti. Varuj se romanov, ki razgrevajo že itak vročo mladeniško domišljijo, naj so iz tujega ali domačega slovstva. Lista, katerega vredniki sami zatrjujejo, da ne pišejo za mladino, torej nikar ne čitaj, vzlasti če ti je na razpolago drug primeren list.

Ko se učiš po grških in latinskih klasikih slovnice, stila, govorništva, modroslovja, ravnaj se po vzgledu sv. Bažilija, o katerem trdi sv. Gregorij, da je bil v krščanski veri tako vtrjen «da je iz cvetja neverniškega slovstva srkal s krščanskim nagonom kot bučela le med». Sv. Bazilij je poznejše pogosto krščanskim mladenićem priporočal, naj se uče od nevernikov le oblike, kajti duh paganski je vže davno premagalo krščanstvo «Midva sva se», piše sv. Gregorij, «po vedi nevernikov celo v strahu Božjem vtrjevala, ker sva iz manj dobrega spoznavala boljše, in ker sva gledala v njih slabosti podporo za najino vero.»

Pa ne le za vedo, ravno tako, da še celo bolj, se morate

[1]) Himerij (Himerios), grški sofist, porojen krog leta 325 po Kr. v Bitiniji, retor v Atenah, poznejše tajnik cesarja Julijana v Antiohiji, vmrl je v Atenah l. 386. Ostal je nevernik, vender je bil strpljiv do kristijanov.

Digitized by Google

truditi za čednost. Virtuti et Musis; v tem sporedu naj posvetijo slovenski dijaki moči svoje čednosti in vednosti. «Ko bi vedel vse skrivnosti», trdi učitelj narodov, apostelj Pavel[1]), in imel vso učenost, ... ljubezni pa bi ne imel, nič nisem», t. j. bil bi prazen, brez prave duševne vrednosti. Ljubezen ali čednost je torej nad vso učenost. Kaj pomaga učenjaku, če še toliko zna, če pa ne zna Boga in bližnjega ljubiti? Ostanite, mladi prijatelji, vsigdar dobri kristijani, kakeršne so vas vzredili vaši stariši, vaši dobri vzgojitelji.

Pred podobo naših svetnikov se pa tudi lahko učite, kako vam je težiti po vzvišenem namenu, po vedi in čednosti. Bazilij in Gregorij sta v obeh napredovala s pomočjo božjo pa z lastno marljivostjo in gorečnostjo. Tu imate pripomočke, katerih se morate posluževati.

O tem poslednjem imam še marsikaj na srci, a čas mi ne pripušča, da bi se dalje z vami razgovarjal. Morda drug pot kaj več. Za zdaj pa, mladi prijatelji, ostanite mi zdravi!

J. L.

POLITIČNI ODDELEK.

Najnovejša ali „nevtralna“ stranka na Slovenskem.

Bilo je v zvezku za mesec junij, kjer smo spisali članek o „najnovejši stranki na Slovenskem“, o kateri smo izrekli, da izpoznava evangelij miru in sprave. Ker se nam je zdel predmet toliko važen, postavili smo članek na prvo mesto lista.

Povod pa, da smo se lotili tega vprašanja, dale so nam besede, katere je v Trstu govoril državni poslanec g. Vekoslav Spinčić, pa nekateri naših listov, ki vže dalje časa pišejo v smislu Spinčićevem.

O istem času, ko se je naš list razpošiljal po Slovenskem, krožil je okol slovenske duhovščine in druzih razumnikov poziv, naj bi duševno in gmotno na pomoč pritekli listu, ki se tu prvikrat imenuje „nevtralno“ glasilo. Glasilo seveda se ne da misliti brez stranke, in nevtralnega glasila stranka morala bi se dosledno krstiti za „nevtralno“. Glejte tedaj, iz mraka naših političnih slutinj — vzdiga se, v vedno bolj določenih obrisih, tretja, najnovejša — „nevtralna“ stranka na Slovenskem!

[1]) I Kor. 13, 2.

Digitized by Google

Počasi. Da poznamo ono „nevtralno“ glasilo? Ono so iste stare čestitljive „Novice“, na katerih prvi strani smo vže več let vajeni iskati podob na novo iznajdenih mlatilnic, preš in enakih kmetijskih strojev. „Novice“ prinašajo zdaj narodno-politične, tu pa tam modroslovno nabojane vvodne članke, iz katerih nam čedalje jasneje pred oči stopajo glavne poteze „nevtralne“ stranke.

Vrsta teh člankov se je odprla v „Novicah“ kmalu potem, ko je bil omenjeni „poziv“ po Slovenskem razposlan; namerja se ž njimi, kaker očitno, nevtralni stranki pripraviti tla in ji vgladiti pot v slovensko občinstvo.

Pa kaj govorimo o „stranki“?!

Proti temu se osnovatelja — o katerih pozneje — odločno zabranjujeta, kaker beremo v 31. št. „Novic“: „Nastalo je semtertje mnenje, kaker da bi ona dva s tem namerjavala osnovati neko posebno tretjo stranko. To mnenje je treba popraviti in pojasniti. „Novice“ nikaker nimajo namena še bolj razcepiti narodnjake. Saj ste nam vže dve stranki preveč; nasprotno, „Novice“ bodo le skušale odpraviti strankarstvo in zediniti nas zopet v političnem oziru vse pod eno narodno zastavo“.

Pa iz tega citata smo vže zvedeli več, kaker smo hoteli. Da, pozitivna smisel vsega, kar namerjajo osnovatelji, se izraža v besedah: „Ne ločitev, ampak združitev bodi naše geslo!“

Združiti nas — kako pa? Dejanstveno bivati pri nas dve stranki: konservativno-katoliška pa radikalno-liberalna. Mislijo li „Novice“ konservativce zagnati v tabor liberalcev, ali poslednje tako spreobrniti, da se bodo vstopili pod zastavo: „vse za vero“ itd.?

Niti prvega niti drugega ne namerjajo „Novice“; po njih prepričanji ni treba niti liberalcev poganjati v cerkev, niti konservativcev izganjati iz cerkve, ker sploh ne teh, ne onih na Slovenskem — ni! „Novice“ se vzdigajo nad načelnostno razliko mej katoličanstvom in liberalizmom ter ne poznajo nego narodno stranko za dejanstveno in pravno obstoječo na Slovenskem. Druge, po naših mislih versko-načelnostno razlikujoče se stranke, pred „Novicami“ ne eksistujejo na Slovenskem!

Ako pa hočemo v kratkih potezah obrisati logično zgradbo, katero so „Novice“ sezidale v svojo defenzivo, podaje se nam nekako to: Liberalizem, ki ga konservativci očitajo svojim nasprotnikom, ni liberalizem, kaker si ga oni domišljajo, ker liberalci slovenski so prav za prav konservativci, kaker konservativci so in morajo biti liberalci; slednjič ljubijo i liberalci i konservativci narod slovenski in skušajo povspeševati njegov napredek: oboji so tedaj — narodno-napredni: in to — basta! Liberalizem pa, kaker ga pobijata „R. Kat.“ in „Slovenec“ je bavbav, ki straši le na Nemškem in Laškem. Treba le, da se mej

Digitized by Google

seboj sporazumemo ter stvar pojasnimo, in sprevideli bomo, da tega strašila na Slovenskem ni. To nalogo pa hočejo prevzeti „Novice“.

Še eno besedo, kar se tiče duševnih početnikov „nevtralne“ stranke. Mi govorimo o njih le s tistim odkritim, resničnim spoštovanjem, kaker zaslužijo za dobro stvar vneti, nesebični možje. Podpisana sta pa prav za prav le dva gospoda: Luka Svetec pa Ivan Murnik. Mi smo, v primeri ž njima, v izkustvu in politiki — še otroci. Ne dvomimo en sam hip, da imata tudi najplemenitiši namen: edino koristiti narodu slovenskemu pa cerkvi.

Vender bodi nam dovoljeno v naslednjem razložiti razloge, radi katerih jima ne moremo pritrditi. Mi smatramo njih težnje, dasi tako plemenite, za nedosegljive, in ako bi se dale tudi doseči, za pogubljive duševnemu napredku slovenskega naroda, ki ga — naj nam verjameta — ravno tako goreče, nesebično ljubimo, kaker ona.

Predn pa nadaljujemo z „Novicami“, naj se nam dovoli par besed z Goriško prijateljico in staro znanko — „Novo Sočo.“

„Nova Soča“ in dr. Mahnič.

Goriški tednik počastil nas je s celo vrsto vvodnih člankov, katere je našpičil proti našemu „liberalizmu“. Vtaknili smo pa odgovor „Novi Soči“ sèm zato, ker tudi ona navidezno zagovarja politiko posrejevalne ali „nevtralne“ stranke v smislu najnovejših „Novic.“ Rečemo pa „navidezno“, ker v r e s n i c i ne namerja „Nova Soča“, kaker „Novice“, obstoječi stranki, konservativno in liberalno, zbližati in zbratiti — ona stoji od prvega početka, v vsakem oziru, na liberalni strani: ona trdovratno le zato taji bivanje liberalizma pri Slovencih, da bi s tem narod in kratkovidneže zvabila v „Narodov“ tabor, ter bi potem konservativna stranka, skrčena in osamljena, vtonila v valovih liberalizma. V politiki se je vedno nagibala k Mladočehom, pomežikovala je vselej sè „Slov. Svetom.“ in ga celo priporočala, v leposlovji izpoveda principe „Lj. Zvona“, Stritarjeve, in Gorazdove, hvali in priporoča, kar hvali in priporoča glasilo slov. radikalcev, nasprotno pa se je vedno zaganjala v naš list, in smrdi jej vže naslov vsakega katoliškega društva; plesi in druge zabave, katere obsojajo katoliški duhovni, najdejo v nji zagovornico, da so li — narodni; škofe in duhovne ometava z blatom in jih izpostavlja zaničevanju vernega ljudstva. Mi le občudujemo nesramnost, s katero se drzne še zdaj „Nova Soča“ občinstvo prepričevati o svojem „katoličanstvu“. Doslednost priznavamo „Novi Soči“ — doslednost v liberalizmu, a zamerimo ji, da svoje liberalstvo hinavsko zakriva in čitatelje za nos vodi.

Dolgega člankovanja v „Novi Soči“ kratka smisel je pa

Digitized by Google

ta: Še pred malo leti se ni nič vedelo o liberalizmu pri nas: složno smo duhovni in posvetni delovali za narod in domovino. Ko so pa sovragi zunaj Slovenskega videli, kako lepo se razcvita slovenska in obče slovanska reč, so začeli Slovane sumničiti panslavizma in razkolniških teženj. To sumičenje je navdihnil — Bismarck, za njegovimi glasili so začeli trobiti tudi avstrijski listi. Na Slovenskem pa je bratomorni razpor prišel še le sè sedanjim škofom ljubljanskim, kateri je tudi pregovoril in podkupil nas, da smo staknili na Slovenskim strašilo liberalizma in panslavizma. Privlekli smo na Slovensko liberalizem za lasi — rodil se je v naši razgreti domišljiji. Mi smo zakrivili, da nas sosedje imajo za liberalce, da smo na najvišem mestu bili ovajeni radi veleizdajskih teženj!

Ali res ni liberalizma na Slovenskem?

Res, smela je trditev „Nove Soče, da smo še le mi za lase privlekli liberalizem na Slovensko in zasejali mej duhovsko in svetno razumništvo razpor.

Se spominjate še na dobo pred 20 leti? Se ni vže takrat po vsej Sloveniji pojavilo nasprotstvo mej mladimi in starimi, mej liberalci in klerikalci? Na Stajerskem je zagledal dan „Sl. Narod", ki ga je vrejeval znani mladi liberalec; ta list je napovedal vojsko duhovščini, in napadati jel ne le njo, ampak tudi vero; njegovi pristaši se niso sramovali očitno ponašati se za liberalce in radikalce. Nagla smert prvega vrednika „Narodovega" smatrala se je za očitno kazen Božjo. Isto protiversko agitovanje se je pričelo na slovstvenem polji sè Stritarjevim „Zvonom". Bili smo takrat dijaki na viši gimnaziji; še vemo, kako proticerkveno, protiduhovsko gibanje se je takrat vprizorilo mej slovenskim dijaštvom. Na kritiko proti „Zvonu" v „Zgodnji Danici" so začeli dijaki ostentativno se oglašati sè zaupnicami na Stritarja. Tudi na goriški gimnaziji se je nekaj takega pripravljalo. Pa Stritarjanci so tu zadeli na opozicijo, kateri na čelu sem stal jaz, tedaj osmošolec; ni me pač treba podučevati, kako liberalni so bili nazori, ki so vodili opozicijo: pa konec vsega je bil, da Stritar ni dobil iz Gorice zaupnice!

Kar se pa tiče nadalje Gorice, je pač odveč omenjati, da je bil tedaj političnemu gibanju duhovni oče verski odpadnik, liberalec, samomorilec dr. Lavrič. In nikjer na Slovenskem se ni nasprotstvo mej konservativci in liberalci toliko poostrilo kakor v Gorici za tiste dobe. Mala Goriška je tedaj imela dve glasili, liberalno in klerikalno: „Sočo" in „Glas". Da je pa nasprotstvo resnično izhajalo iz načelnostnih, verskih navskrižij, priča nam to, da se je smatralo za potrebno, društvo „Slogo", ki je imelo obe stranki zediniti v eno samo, postaviti na versko-nevtralno podlago, ter sprejeti v njena pravila paragraf, po katerem bi se

Digitized by Google

„Sloga“ ne imela vtikati v verska vprašanja, paragraf, kateri dandanes ne vgaja več Goriški duhovščini, ki sprevideva, da ga treba prenarediti ter „Slogo“ postaviti na pozitivno-versko podlago — čemu pa to, ako ne radi tega, ker je duhovščina prepričana, da veri preti nevarnost — nevarnost pa od koga, ako ne od protiverskih liberalcev?

Ali nimamo liberalizma!? Proti čemu so pa naši — slovenski — škofje pred štirimi leti izdali znano okrožnico na slovensko duhovščino? Proti čemu jo svarijo, zakaj prepovedujejo podpirati neke vrste časopisje? Kaj ne da škof so udrili po pošasti, katero so videli v svoji razgreti domišljiji?!

Pa dandanes, kaj sploh pomeni na Slovenskem vse javno delovanje obsegajoča razdvojenost in razcepljenost: stranka stoji proti stranki v politiki, pri volitvah v državni in deželne zbore, v občinska zastopstva, stranka proti stranki v leposlovji, v snovanji društev itd. In ta razcepljenost na kaj se zvaja? Se ne sliši vedno le v raznih oblikah: Vi ste liberalci! In Vi ste klerikalci! Res li nič ne pomenjati ti dve besedi? Po tem smo pa res vsi butci, fantasti, zreli — za norišnico. In ta razcepljenost nima li zadnjega razloga v verskem principu? Ne gre tu za boj katoličanstva proti pravemu, protiverskemu liberalizmu? Čemu pa se je zdelo pred leti ljubljanskemu škofu potrebno napovedati javne molitve v zadoščenje bogoskrunskih izjav, ki so se brale tudi v slovenskem listu proti devištvu Bl. Device ter indirektno proti božanstvu našega Zveličarja? Kje je bil še „R. Katolik“, ko smo v slovenskem listu brali neslišano psovko na papeža samega, očeta vseh vernih katoličanov? In take izjave niso v pravem smislu liberalne? Take izjave, ponavljamo, ne zadevajo li naše vere, je ne zmajejo v njenem temelji? Potem smo mi privlekli liberalizem na Slovensko? Mi smo dalje zakrivili, da je bila slovenska lojalnost očrnjena na najvišem mestu? Tako kratkega spomina ste, da ste vže zabili na glasovita veleizdajska Krutorogova pisma iz Rusije v „Sl. Narodu“? . . . .

Zdaj pa stopimo na znanstveno-kritično polje. Tu tiče nam samim prva beseda. „Rimski Katolik“ je od prve do zadnje vrste najočitniše spričevalo liberalizma na Slovenskem. Koj v programu smo naznanili, da namerjamo v prvi vrsti bojevati se proti slovenskemu liberalizmu. Potem smo znanstveno-kritično obhodili malo da ne celo naše slovstveno polje. Pokazali smo, kaj je liberalnega na Gregorčiči, na Stritarji, na Gorazdu, na Vošnjaku, na dr. Tavčarji, v obeh „Zvonih“, v „Sl. Narodu“, v „Slovanskem Svetu“, v učiteljskem „Popotniku“ itd In našli smo veliko, veliko liberalstva, liberalstva v pravem, protikrščanskem pomenu. Kaj namreč bolj nasprotuje naši veri, kaker Stritarjevo schopenhauerjanstvo, kaker Gorazdov „realizem“, kaker Tavčarjev pesimizem in bogotajstvo?

Digitized by Google

Pa vse to ne pride „Novi Soči“ do živega, na vse to se ona plemenito nasmehne in nam kar zabrusi v obraz, da smo čudaki, da gledamo skoz b a r v a n o steklo. Le počasi, ljuba moja, kritika naša je j a v n a, očitna pred vsem slovenskim razumništvom — a do zdaj še neovržena, do zdaj še vprašanje — brez odgovora. Kritika proti Stritarju — vprašanje brez odgovora, akoravno gre tu Stritarju za vso njegovo slavo in smo ga tudi sami vže večkrat izzivali; kritika proti Tavčarju — vprašanje brez odgovora; kritika proti Gorazdu — vprašanje brez odgovora (profesorju sè zagrebškega vseučilišča smo toliko povedali, da — molči); „Slov. Svet“ odgovarja na to, česar ga nismo vprašali; le še psovati nas znajo (glej njih „kritiko“ na platnicah našega lista), psovati – pa tožiti radi žaljenja časti“: tožil je dr. Vošnjak, pa o odločilnem času zginil spred sodišča, tožil tudi dr. Romih sè svojimi zavezniki — a tožba vmrla je vže pred porodom.

Mi nismo nezmotljivi, tudi ne trdimo, da bi se moralo priseči na vse, kar zapišemo, vender pa, „Nova Soča“, preden nas kar tako obsodiš za bedaste fantaste, preden se postopiš trditi, da liberalizma ni na Slovenskem, prevzemi proti nam nalogo, katere dozdaj še nihče ni imel poguma prevzeti: razveljavi kritiko „Rimskega Katolika“. Marsikdo ti bo hvaležen za to. Dokler pa tega ne storiš — molči!

Pa „Nova Soča“ bi hotela dr. Mahniča, čudaka, v slovenski duhovščini osamiti, ter ga postaviti, kaker čuka na palici, v posmeh in pomilovanje. Stavi nas v nasprotje sè slovensko duhovščino, češ. „kdor trdi. da je bilo še le dr. Mahniča treba, ki bi potegnil Slovencem slepoto z očij, da je silno slabo spričalo vsej naši duhovščini poslednjih desetletij, mej katero je bilo in je še vedno mnogo razumnih, učenih in za vsestranski blagor svojega naroda vnetih mož, ki so bolje nego dr. Mahnič poznali navade in razvade, prednosti in napake, čednosti in slabosti v različnih vrstah narodovih“ Kajti „cela Slovenija (z duhovščino vred) morebiti venderle ni imela in nima oči v mehu, da ne bi opazila tako groznih nevarnosti, ki vodijo narod v časno in večno brezno“ itd.

Ljuba „Nova Soča“, slovenska duhovščina našega delovanja v „R. Kat.“ ni smatrala za slabo spričalo proti sebi, ker ne le da nam ni zamerila, ampak od prvega početka navdušeno nas pozdravila; in navdušenost za naše podjetje rastla je od dne do dne. To pričajo najbolje zaupnice, katere so nam došle sè vseh strani — od slovenske duhovščine. Stejemo jih d e v e t n a j s t z okoli t r i s t o p e t d e s e t i m i podpisi, kateri vam kažejo imena duhovnov — mož, kaker jih vi sami označujete — razumnih, učenih in za blagor naroda vnetih, ki bolje nego dr. „Mahnič — priznavamo prav radi — poznajo navade in razvade itd. v različnih vrstah narodovih.“ V vrsti teh mož nahajate ne

Digitized by Google

le kaplane, ampak tudi župnike in dekane, tudi profesorje bogoslovja, korarje in prošte. Kaj ne da — to je cvet naše duhovne inteligencije, od katere bi nas radi ločili, da bi nas poslali mej norce?! In ti, kaj povdarjajo v svojih zaupnicah, v kaj stavijo naše zasluge? Čujte, kako začenjajo duhovni slovenske stolnice svoje čestitanje: „Veledušno in nevstrašeno ste v svojem izvrstnem listu „Rimski Katolik" dvignili častno zastavo za najdražo svetinjo čisto katoliške vere, zoper lažnjivi liberalizem in novodobno brezverstvo." Duhovni glavnega mesta slovenskega Štajerja obžalujejo, da se je „pri sicer vernih Slovencih laži-liberalizem in indiferentizem v verskih rečeh precej vgnezdil." In čestitajo nam, da smo „krepko zavihteli meč resnice nad sovražniki, ki stavijo narodnost nad Boga in vero in ki hočejo vzeti in kratiti vernemu slovenskemu ljudstvu njegov največi zaklad — sv. katoliško vero."

Tako sodi, tako govori — ponavljamo z vsem ponosom — slovenska duhovščina; ona sodi, ona govori, kaker smo mi pisali. Ona stoji z nami. Zdaj pa — pozivljemo vas — ako se duhovščina slovenska resnično toliko navdušuje za frazasto slamo, katero mlatite po vaših predalih, izberačite si pri nji — mi nismo nikdar beračili — eno samo zaupnico, v kateri vam bodo duhovni slovenski pričali, da niste liberalci, da liberalcev ni v Sloveniji!

Nekaj o „nevtralnosti" v politiki pa o tem, katero vprašanje je dandanes važnejše — versko ali narodnostno.

Odgovor, ki smo ga dali „Novi Soči", naj blagovolijo tudi „Novice" za-se porabiti: naj bodo prepričane, da ne le na Laškem, ne le na Francoskem in Nemškem, ampak tudi na Slovenskem imamo v besede pravem pomenu liberalce, da tudi naš liberalizem je tak, da se mora „pred njim vsak pošten človek prekrižati."

Zdaj pa „Novicam" ali recimo bolje odličnim rodoljubom, ki so si z najplemenitejšim namenom „Novice" zbrali, da v njih predalih stopijo pred Slovenec z „nevtralno" stranko — posebe še nekoliko besed v blagovoljni prevdarek. Naravno, da se ne moremo ozirati posamezno na vse, kar so „Novice" napisale v šestih ali sedmih številkah: kdor bere naš list, bo komaj kaj našel, o čemer nismo vže govorili. Mi imamo tu pred očmi le temeljno zmoto, iz katere, kaker se nam zdi, izvajajo „Novice" vse drugo.

„Novice" pišejo: „Kaj je poglavitni predmet na dnevnem

Digitized by Google

redu evropske politike? To je zmiraj še narodnostno vprašanje.“ In spet: „Kaj pa vera? Boj za vero, za versko svobodo ni na dnevnem redu evropske politike, čeravno narodnostni boj ni brez mogočnega vpliva na cerkev in vero. Tako n. pr. je Prusom na poti nemški katolicizem, Lahom papeštvo, in njih politika se ob to dvoje močno zadeva. Vender njih glavni smoter ni vera, ampak narodnost.“

Smisel teh besed je veče pomenljivosti, kaker bi se zdelo o prvem pogledu. Nam se ta trditev zdi kriva, ker precenjuje važnost narodnostnega vprašanja nasproti verskemu. Če se ne motimo, ravno radi tega menijo „Novice“, da nam je mogoče v politiki in v boji za narodnost ostati nevtralnim nasproti veri.

To je tedaj, v čemer se ne zlagamo. Oglejmo si stvar najprej z umstvenega, potem pa sè zgodovinskega stališča.

Kaj je vera? Vera izraža živo razmerje ali vez mej človekom in Bogom. Človek je ves od Boga in ves za Boga, vera tedaj zavzema celega človeka. Ker se pa človeško življenje dejstvuje kot zasebno in javno, se obvezavna moč vere razteza ne le na zasebno, ampak tudi na javno življenje človekovo; politika je pa stroka javne človeške delavnosti — ergo verska „nevtralnost“ v politiki nasprotuje jasnim umstvenim razlogom.

Pa stopimo za korak bliže glavni trditvi „Novic“: „njih glavni smoter ni vera, ampak narodnost.“ Vera, rekli smo, izraža razmerje človekovo nasproti Bogu, kateri je človeku prvi početek in zadnji smoter. Konečno bitje, kaker je človek, se pa ne giblje, ne dela, nego radi zadnjega smotra. Ali da ta čisto umstveni stavek vpotrebimo na naše vprašanje: po vsem, kar človek čini in dela, bodisi zasebno bodisi javno, stopi v nekako razmerje z Bogom; ker pa to razmerje izraža in določuje vera, je potem takem nemogoče, da bi bil človek v kateremkoli delovanji versko nevtralen. Vera daje vsem našim dejanjem, vsemu življenju določitev za Boga, kaker nevera proti Bogu. Nevtralnemu biti nasproti veri ali Bogu je za človeka ravno tako nemogoče, kaker ne more vid nevtralen nasproti luči, od katere biva in živi.

Zatorej pa versko vprašanje, kaker se nanaša na prvi vzrok in konečni smoter vsega bivanja in gibanja, in kaker obsolutno zavzema vsega človeka in vse človeško, tako nadvladuje in mora nadvladovati, nadvplivati ter konečno določevati tudi narodnostno vprašanje. In ni pač težko razumeti, kako nizko, neskončno niže pod verskim stoji narodnostno vprašanje. Narodnost je abstrakten izraz za poseben način, po katerem veča ali manjša skupina ljudi mej seboj javlja svoje misli in čute. Konkretna realnost narodnostne ideje stoji tedaj glavno v človeškem jeziku, ki je le sredstvo v izražanje tistega spoznanja, katera vršiči v resnicah o Bogu, o človeka prvem početku in konečnem namenu, tedaj v resnicah, ki so predmet — vere. Kaker ne dolo-

Digitized by Google

čuje sredstvo smotra, ampak smoter sredstvo. tako se tudi narodnost pokori, služi višim idejam, mej katerimi je najviša, vse drugo si pokoreča — ideja verska.

Verska ideja, oziroma njena negacija — protiverska, je gibala in elektrizovala ter še giblje narode in vesoljno človeštvo; posebno pa se je viša moč njena pojavila, odkar je Ideja vseh idej, večna Beseda, v Jezusu Kristusu se včlovečila. Kristijanska ideja je do dna segla v svet spoznanja in ga različila v dve večno nespojljivi nasprotji, kateri se konkretno javljati kot resnica in laž. Duševni boj v evropskem človeštvu, katero vlada ostalemu svetu in večinoma celo politične premembe, se daje dandanes zvesti na boj mej krščansko resnico in proti-krščansko lažjo, boj mej kraljestvom luči in teme Da, ne le v srednjem veku. ne le v šestnajstem stoletji, je verska ideja vladala in določevala politiko in vsodo narodov, ampak isto se godi tudi dandanes

Zdi se seveda, da dandanes narodnostna ideja vse druge nadvpliva in vrhovno določuje vsodo Evrope, a to se le z d i. Ker akoravno se ne da tajiti. da težijo narodi vsak po svojem jezikovnem združenji in politični neodvisnosti da je ta ideja provzročila poslednjih desetletij največ vojsk ter Evropi vže precej lice predrugačila, vendar tudi ona služi drugim višim silam, katerim je le kot sredstvo proti katoliški cerkvi. Poleg narodov in njih skupin, mej njimi in za njimi stoji dandanes ter giblje svetovni stroj drugo, vse obsegajoče, m e j n a r o d n o društvo, dobro organizovano, svoj smoter jasno držeč pred očmi: vojska katoliški cerkvi do smrti.

Ravno iz srede tega društva, iz masonstva, je izšla parola absolutne narodnosti in narodnega združenja, a izšla ne z namenom, da bi masonstvo konečno obstalo pri tem, omejivši posamezne države po jezikovni različnosti, nikaker — ampak zato, da s p o m o č j o tega principa doseže, kar konečno namerja — popolno zrušenje obstoječa društvenega reda, ki sloni na principu avktoritete in zgodovinske legitimnosti. Avktoritetnega principa glavna varuhinja pa je katoliška cerkev; njo treba tedaj spodriniti. V to pa je dovolj oklicati politično zedinjenje vseh Italijanov v imenu narodnosti, s tem izgine papeževa država, ž njo vtoni papeštvo in cerkev v morji revolucije. Ni ravno demonsko sovraštvo proti papeštvu in cerkvi označivno pri nacijonalnem združevanji Italije? Pa internacijonalnemu delu lože stoji na poti še druga druga država, država, v katere zgodovini in dinastiji se najkonkretnejše javlja princip zgodovinskega prava in legitimnosti, država, katera tako živo izraža podobo katoliške ideje — to je naša Avstrija. Ta se pa najkrajšim, najgotovišim potom razruši, ako se razvije pred avstrijskimi narodi zastava absolutne narodnosti. Za to idejo mora Avstrija razpasti, z njo pade legitimnemu principu najtrdnejša zaslomba.

Digitized by Google

Pred vsem pa ložo vodi sovraštvo do katoliške cerkve, v kateri so sploh zapopadeni vsi konservativni, vsak red vzdržujoči elementi. Zatorej pa ista loža, katera z ene strani proklamuje absolutno narodnost, povspešuje na drugi strani, kjer se ji vgodno zdi, narodno individualnost zatirajoči centralizem, kaker je delala za dobe velike revolucije na Francoskem, ali za časov germanizujočega jozefinizma v Avstriji in dela dandanes na Ogerskem, kjer se pod njenim vplivom šopiri vsako drugo narodnost zatirajoči madjarizem.

„Novice“ mej drugim navajajo za vzgled Lahe, češ, glavni smoter gibanja in revolucije v Italiji ni vera, ampak narodnost. Mi pa menimo, da to ni tako. Niso li Lahi sè zedinjenjem Italije dosegli vrhunec svojih narodnostnih težnj? Zakaj tedaj ne nehajo divjati proti cerkvi in papežu? Ni vže to dokaz, da versko vprašanje globokeje sega kaker narodnostno? Pa ne le to, ampak ravno italijanska revolucija nam kaže, da ni bila narodnost glavno in zadnje njeno nagibalo, ampak vse nekaj drugega, višega. Znano je, da so italijanski revolucijonarji začetkoma papežu Piju IX samemu hoteli izročiti vodstvo v združevanji Italije in ga postaviti za glavo politično zedinjenemu narodu — a zahtevali so od njega, da bi ob enem odobril tudi liberalne ideje, katere so l. 1848 prešinjale Evropo. Papež je tem zahtevam nasproti postavil odločen „non possumus“. in ravno radi tega se je od tedaj ost revolucije obrnila proti njemu. Ako bi ne šlo tu pred vsem proti veri, ampak edino le za narodnostno združenje, čemu staviti papeštvu takih pogojev?

Ne, navzlic temu, da se povsod na prvo mesto stavi narodnost, da se vse naše življenje v narodnostem smislu prevstroja, je vender verska ideja še silniša in ima še vedno večo združivno in razdružívno moč od narodnostne. Sorodniša sta si v duhu nemški in slovenski liberalec nego verni in liberalni Slovenec; ožiša je vez mej ruskim nihilistom pa italijanskim karbonarjem nego mej poslednjim pa katoličanom, ki je rodom Italijan. Najsijajniši dokaz temu so mejnarodni shodi, kateri se sklicujejo pod vplivom internacijonalnega masonstva. Francoz in Nemec, Italijan in Francoz, pa Rus in Nemec, katerih narodnostne težnje si toliko gredo navskriž, se tu bratovski objemajo, se navdušujejo. In kaj jih druži, kaj jih užiga? Sovraštvo proti krščanstvu, proti Bogu, proti avktoriteti in vsakemu socijalnemu redu.

Ne narodnostna ideja, ampak verski nazori so, po katerih se politiške stranke oblikujejo. Poglejmo v evropsko parlamentarno življenje. Znana je glavna razdelitev parlamentarnih strank v desnico in levico. Je li razločiven znak te razdelitve res le čista narodnost? Kratko nikar! Druge, globoče segajoče sile so tu: desnica se več ali manj nagiblje k veri in izpoznava večne zakone Božjega prava kot merodajne za politiko, levica je liberalna ter skuša iz politike potisniti vero in Boga.

Digitized by Google

In kaj se pač vedno ponavlja v listih, v ogovorih rimskega papeža? Ne beremo li tu v raznih oblikah vračajočo se misel o neki internacijonalni zaroti proti Bogu in cerkvi, o mejnarodni vojski, katera ima za svoje voditelje v temi delujoče masone, o enotni organizaciji masonstva, o njih konečnem smotru, in kako umejo raztresene moči po svetu zbirati in jih po istem načrtu vrediti v en in isti konečni smoter? Proti temu velikanskemu, celi svet obsegajočemu protiverskemu gibanju, proti kateremu oborožuje katoliška cerkev svoje vernike z molitvijo in rožnim vencem, svoje učenjake z mečem katoliške znanosti, gibanju, okoli katerega se dandanes vrši ves viši duševni boj — proti temu gibanju, kako nizko, kako ničnо je narodnostno vprašanje!

V ta boj imejmo obrnjene svoje oči. Res sicer, da se imamo Slovenci boriti tudi za narodnost — a ne dajmo se pri tem premotiti tako, da bi, v nemar pustivši, kar je više, kar nas more edino večno in tudi časno osrečiti, vero, edino leteli za narodnostjo, ker zgoditi bi se znalo, da, boreči se za to, kar je manje, izgubimo ono, kar je neskončno više. Ne, borimo se za narod, saj „za narod“ beremo zapisano tudi na katoliški zastavi, a na prvem mestu nam stoji in nam bo stala „vera.“

Ako nam pa liberalci zatrjujejo, da vera ni v nevarnosti, ne verjamimo jim. ker spodkopali so jo sami vže od vseh strani, ker vstvarili so slovstvo, ki si je, kaker se vsak dan bolj prepričujemo, postavilo za nalogo, vero rušiti, ker na vse načine obrekujejo, črnijo in ob zaupanje pripravljajo pri narodu tisto duhovščino, po kateri edino narod slovenski zamore ostati veren.

Da se torej dobro razumemo: Mi se od liberalcev ne ločujemo zato, ker so narodni — narodni smo tudi mi — ampak le zato, ker stavijo narodnost nad vero, ker nedolžni jezik slovenski skrunijo rabeč ga za herezije in blasfemije na vero in duhovščino, ker jim je jezik, ker jim je narodnost le sredstvo v razširjanje liberalstva; s tem — vede ali nevede — delajo za isti smoter, za katerim konečno teži internacijonalna loža: narode izneveriti cerkvi in krščanstvu. To je, radi česar ne moremo za njimi.

Vsak poskus, da bi se osnovala „nevtralna“ stranka, ki bi oči zaprla pred tolikimi nevarnostmi, katere dandanes veri naši pretijo od slovenskega liberalizma, bomo — brez vse zamere! — odločno odklanjali. Stopali bomo vstrajno po poti pozitivne katoliške dogme brez kompromisa!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

LISTEK.

Spomini z letošnjih počitnic.

(Potopisne črtice.)

Dve besedi za vvod.

Najpred moram blagovoljnim bravcem razložiti, kaj prav za prav pomeni naslov, ki sem ga postavil na glavo svojemu spisu. Ko govorim o počitnicah, ne išči me nihče v Gorici, ker tu ni nikdar počitnic: zdaj ti pride stavec iz tiskarne iščoč hrane za nenasitljivo žrelo tiskovnega stroja — v naši tiskarni je stroj posebno velik — zdaj ti potrka na vrata „ein armer Reisende“, zdaj se ti prikaže berič od policije s pisanim odlokom, da je list zaplenjen; še ni ta odšel, kar ti dojde „vabilo“ od sodnije, kjer ti je kak dr. Vošnjak ali dr. Romih napel tožbo radi „žaljenja časti“ itd. itd. V kratkem: kako se nam godi v Gorici, bi znal najbolje povedati prijatelj, kateri nam je pred meseci napisal tako zanimivi „Ne vtegnem“. Da tudi on resnično ne vtegne, pričajo dovolj strani našega lista, kjer ga žalibog vže toliko časa pogrešamo . . .

Tako tedaj lehko razvidiš, čestiti bravec, da imaš moje počitnice iskati na potovanji, in spomini „s počitnic“ pomenja isto kar spomini „s potovanja“.

Pa vtegnilo bi te mikati, kakšno je moje potovanje. Povem ti: prav originalno. Jaz potujem brez vsakega načrta, kaker bi se reklo — tje „v en dan“. Še zadnji dan pred odhodom bi ti ne vedel povedati, kdaj bom odpotoval, niti kam, niti kdaj se povrnem, niti kje se mislim vstaviti. Sploh na potovanji niti ne mislim. Vse prepuščam golemu slučaju. Iz tega, kar boš slišal v naslednjih črticah, se boš prepričal, da je res tako.

Še le ko je potovanje pri kraji, začenjam premišljevati, kje sem bil in kaj sem videl. In tako se mi tudi zdaj, ko sem se vrnil v našo, kaker hočejo nekateri reči — dolgočasno Gorico, v dušo vrača prizor za prizorom tistih sanj, v katerih sem se nekaj tednov tako prijetno zibal. Poslušaj torej ter ne dolgočasi se tudi ti, ako pridenem tu pa tam svojim sanjam nekaj komentara — za kratek čas.

Digitized by Google

Prvi, krajši izlet — v gore. Šebrelje.

Bilo je tedaj — če se ne motim — neko sredo, ko sem povabil prijatelja, kateri nikdar „ne vtegne“, da bi jutre na vse zgodaj šel z mano „v gore“. In res, v četrtek, še preden je solnce izišlo, sva že hlastno v sé dihala sveži juternji zrak, peljaje se po cesti prek „srebrno-pene“ Soče. Okol devete smo bili v Volčah. „Kaj, ko bi tu pokosila in potem kar naravnost se odpravila — na Krn?“ Tako prijatelj. „Prav“, odgovorim jaz. Naročiva si tedaj kosilo. Vže je bila napovedana vojska — dvema piščetoma, katera bi nama imela dati potrebne moči za na Krn — kar naju tisti hip obide druga muha, češ, bolje bo iti naravnost v Tomin, tam še le se bo določilo, kako in kaj. In tako se je tudi zgodilo.

Tomin je tako znan po svetu, da mi ni treba na tem mestu obširno govoriti o njem. Čudim se le, da tako malo zahaja sèm mestna gospoda o poletnem času; ker tu se resnično vživajo vse lepote, vsa divnost švicarskih gor, in kar je nad vse, ima se na izbero krasnih sprehodov in izletov na vse strani. Oko se kar ne more nagledati svežih planinskih senožeti, za katerimi visoko kraljujejo beloglavi kamnati velikani, kateri nekako amfiteatralično obdajajo tominsko dolino. Jaz sem prav živo čutil, kako so se mi celile rane v možganih in jačile se dušne in telesne moči.

Pravijo, da v Tominu se nahaja tudi precej humorja. Jaz nečem sicer o tem govoriti, ker humor je relativna reč; vender kdor bi hotel dobiti nekak pojem o tominskem humorji, naj bi obiskal, ko ga dobra sreča zanese v Tomin, nekega starega „gospoda“, katerega ne bo težko našel . . .

Kam pa zdaj? — tako sva se s prijateljem povpraševala po kosilu. Na Krn! — in sklenila sva bližati se počasi in spoštljivo očetu goriškega gorovja. Tisti večer sva se pomaknila do — Kamnega, kjer naju je bil mladi „gospod“ silno vesel.

Pa nebo nama ni bilo milo — začelo je grometi in dež je lil curkoma. Prijatelj me je začel zbadati, češ, da v moji družbi ni prida potovati, da imam povsod — smolo. Nisva mogla dočakati lepega vremena, in drugega nama ni ostalo nego posloviti se od očeta Krna, kateri je bil ta pot tako čmeren, da nama ni hotel niti svojega čela pokazati.

S Kamnega je bilo treba čez Sočo na cesto. Ker pa ni mosta, smo morali čez z ladijo. A ladija nas je pripeljala le do srede, naprej je bila struga preplitva. Tedaj pa so me naložili na hrbet hribovskega orjaka, da me prenese do brega. Čestiti bravec, lehko si misliš, da ta prizor ni bil kaj navaden niti prepoetičen, posebno na kraji, kjer je name zrla rojstna vas našega prvega sedaj živečih pesnikov. Še precej nevkretna in — kaker

Digitized by Google

hoté reči — neotesana moja telesnost na plečah gorjanskih, in vrhu vsega ne preveč vzgledni — cilinder! Odkar deviška Soča podi po skalnati strugi svoje valove, gotovo ni videla enakega strašila! Pa da bi ti mogel popisati strah, ki sem ga vžil tisti čas! Kaj pa bo, sem si mislil, ako se mojemu nosilcu spodrsne? En štrbunk! v valove in po meni je! In potem se bo bral v „Brusu“ telegram: Tone od Kala z „Rimskim Katolikom“ je vtonil v Soči!

No, pa vse se je srečno prestalo in zvečer sva bila vže spet v Volčah, čeravno sva se vračala v Tomin. Pa še nekaj, česar ne smem zabiti. Mej potom me je prijatelj spravil v zadrego. Kneipovanje je dandanes v modi. Ne vem, kdaj in kako se ga je nalezel tudi on. In kaj mu pade v glavo? Hoče se po vsej sili sezuti, češ, da bo bos hodil po cesti! Za skozbog! — sem se rotil, kaj pa poreko ljudje? — da potujem — z norcem!? Komaj se je dal pregovoriti . . .

Drugi dan popoldne sva prišla do Sv. Lucije, kaker pravijo, na Mostu. Tedaj se nama je zdelo, da bi se ločila. Njemu se je zdelo, da bi spet poskusil na Krn, potem pa vdaril jo na Kranjsko, kjer bi se naselil stalno vsaj za en mesec. Ne vem sicer, kod se je še potikal, le to sem kasneje zvedel, da je bil neki namenjen v „Selce“ na Kranjskem, a obtičal je v „Melci“ na Goriškem.

Meni pa je prišla misel, da bi obiskal slavnoznane Šebrelje. In to se je resnično tudi zgodilo. Pa pot v Šebrelje me je peljala mimo imenitne vasi, kjer sem vže lani doživel par lepih ur. Bila je pa ravno nedelja, in obhajali so slovesno sv. Jakoba. H cerkvenemu shodu sešlo se je lepo število „gospodov“. V naših hribih se o takih shodih prav rado razpravlja politika. In zna se zgoditi, da se pri tej priložnosti prav živo krešejo. Kaj takega se je tudi tu pričakovalo. Goba je vže bila pripravljena, tudi kremena ni manjkalo — le kresilo ni bilo došlo, in tako smo ostali tistega dne — pri vsakdanji prozi, za kar sem se Bogu iz srca zahvalil, ker nič mi ni o počitnicah neprijetniše kaker razpravljanje političkih vrašanj, katera tako lehko razvnamejo živce. Vender ni bilo na sv. Jakoba praznik brez nevarnosti. Eden mojih prijateljev je vže imel na jeziku, da bi me izdal, češ, da nosim v žepu orožje nevarno — za ženske jezike. Pretila je nevihta in . . . .

Bilo je tedaj istega dne, ko smo jo okol osme zvečer z glavne ceste, ki pelje na Cerkno, krenili na desno proti Šebreljam. Da boš, dragi čitatelj, koj dostojno mislil o Šebreljah, ti povem, da je vže most, ki te vede čez Idrijco na Šebreljsko goro, iz čistega — mramorja Brez šale! Še več — cela Šebreljska gora je zložena iz samega mramorja; celo ploti o pašnikih in njivah so mramorni. Seveda — da pripomnim nekako mej oklepaji — mi

Digitized by Google

ne gre v glavo, kako to, da je celo glavni oltar v Šebreljski cerkvi — lesen.

Prav dobro mi je delo, ko sem dospel v Šebrelje. Jaz nisem tak, da bi reči pretiraval, pa povem ti, da v Šebreljah vse diha zdravje in življenje. Zrak te polehča, da skoraj ne čutiš več telesne „peze"; voda po Šebreljskih studencih ima v sebi vse zdravilne moči: zrak in voda pa tako vplivata na telo, da ti želodec prebavi, tudi ko bi žrl same železne žeblje in usnjate podplate. Jedel bi vsako drugo uro do sitega ko volk. Ker vže govorim o želodci, ne smem molčati tudi o Šebreljskem želodci, ki je prav za prav — svinjski želodec. Pa nihče me krivo ne razumi. Šebreljci imajo navado zgnjesti v svinjski želodec skošeno meso, da si zgotovijo nekakih „šalamov". O košnji to robo vživajo. Ti želodci so Šebreljska „delikatesa". In res, izvrstno fini so.

Zdaj pa, ko smo si Šebrelje ogledali od materijalno-želodečne strani, ne smemo prezreti idealne. Navadno imajo pri nas Šebreljce v pregovoru, češ, da so zarobljeni. Tudi se marsikaj pripoveduje o Šebreljski čudni „izvirnosti" in „prebrisanosti." Edna najnovejših je n. pr. kar se je zgodilo lani. Šebreljec — mizar je baje izdelaval v svoji hiši nov sod; a ko je bil sod izvršen in bi ga imel prepeljati gospodarju, je še le videl, da ne more skozi vrata, ker so preozka! Jaz pa ne verjamem, da so take in enake pripovedke o Šebreljcih resnične, ker prepričal sem se na lastne oči, da Šebreljci so bistroumni in prebrisani bolj kaker vsi njih sosedje tudi dvajset milj na okrog. Poskusi li Šebreljca na led speljati ali v besedah vloviti, in videl boš, kako te bo on speljal ravno tje in še dalje, kamer si ga mislil ti speljati, to pa tako lehko in premeteno, da sam ne boš vedel, kako in kdaj. Dasi se zdiš sam sebi toliko moder, bi ti vender ne svetoval s Šebreljcem se šaliti.

Šebreljec ne govori skoro drugače kaker dovtipno. Dovtipi pa niso brez soli. Povedal bi ti jih en par, in vem, da bi se držal za trebuh. Pa naj bo. Šebreljci so tudi močno ukaželjni, oni knjige kar požirajo. Kmetijske knjige in liste kaj radi bero in si prizadevajo najnovejše znajdbe tudi vporabiti v kmetijstvu in živinoreji. Poznajo vže in imajo razne kmetijske stroje. Navadno se ponaša naš Vipavec, da je moder in učen, da mu ga ni para na svetu; a jaz mu povem odkrito, da Vipavec béži se skrit pred Šebreljcem. Pa sodi brsnost Šebreljskega rodu vže iz tega, da izmej sto otrok, ki so dolžni obiskovati šolo, jih obiskuje sto in pet ali še več. Jaz bi iskal Šebreljcem para po Avstriji!

Prava omika povzdigne tudi gmotno blagostanje. To vidimo v Šebreljah. Delati dolgove je v modi, in ravno dolg tare dandanes našega kmeta. V Šebreljah je vse drugače. Vstanovili so nedavno ljudsko posojilnico, v katero so Šebreljci v malo mesecih znosili več tisoč, a ni ga skoraj mej njimi, da bi iskal pri

Digitized by Google

nji posojila. Šebrelje so v tej zadevi res „unicum“ mej našimi kmetskimi vasmi.

V Šebreljah imajo tudi bralno društvo ali recimo čitavnico. Jaz nisem čitavnicam kaj poseben prijatelj; vender v Šebreljah sem naletel na tako, kakeršno bi brez pomisleka priporočal. Imajo pa liste v šolski sobani, kamer zahajajo Šebreljci jih prebirat ob nedeljah popoldne. Liberalne ali poluliberalne robe ne nahajaš na mizi, na kar se v Šebreljah strogo pazi. Mej tednom pa krožijo listi okol po hišah. Tudi za veselice se skrbi v Šebreljah. Enkrat ali dvakrat na leto imajo „besedo“, skoz in skoz pošteno, da se je smejo vdeležiti celo otroci. Pa za take priložnosti je treba pevcev. Ne boj se — v Šebreljah je za petje dobro preskrbljeno. Tu je sedež vrlih cecilijancev. Sploh se cecilijansko petje v Cerkljanskih gorah kaj pridno goji. Neverni Tomaži, ki vedno še vgovarjajo, da se določbe strogo cerkvenega petja ne dajo dejanstveno izvesti, naj bi se tu prepričali, kako neosnovano je tako besedičenje. Bilo je nekega dne, ko sem stopil pred oltar -- bil je delavnik — kar zabučijo orglje in oglasi se kmetski zbor, ki je zapel prelepo mašno pesen: pravilno, strogo po glaskah, jasno doneč. Jaz sem se kar zavzel, da se kaj takega sliši v skrajnih gorah, kar se tako živo pogreša po — naših mestih. Pa Šebreljci so srečni, da imajo pri sebi glasovitega cecilijanca, kateri njih otroke v malo mesecih tako izuri v petji, da kar na prvi pogled po glaskah zapojejo.

Rad se bom vedno spominjal na Šebrelje in kader pojdem tam mimo, bom vselej prav rad krenil čez mramorni most na Šebreljsko goro poživit si pluče v njih gorskem zraku. Šebreljcem pa ničesar bolj ne želim, nego da bi jim Bog njih lepo domovino na vse čase obvaroval liberalne kuge.

Drugi izlet. Na Reko in Trsat.

Idiličnega življenja v Šebreljah je bilo kmalu konec: Gorica me je klicala nazaj. V nekoliko dneh sem pa opravil kar je bilo bolj siljenega — in spet sem Gorici hrbet obrnil.

To potovanje je bilo pa nad vse zanimivo. Potoval sem po železnici, po morji, na vozu, k nogam.

Sploh me je potovanje od nekdaj mikalo. Prest dan me ne bo nikdar videl v Gorici.

Morebiti se bo kedaj tudi „Nova Soča“ prepričala, da ni ravno tako, kaker me ona riše svojim bravcem, češ, dr. Mahnič „gleda le iz svoje tihotne celice v svet večinoma skozi očala, katera mu nastavljajo njegovi prijatelji, ali ki se mu vsaj kot taka kažejo, a mož niti ne sluti, da so očala p o b a r v a n a. Zato vidi (dr. Mahnič) ves svet in svoj narod v vse drugačnih barvah, ki so včasih jako daleč proč od resnice“. Zatorej dr.

Digitized by Google

Mahnič „iz svoje skušnje najmanj, prav za prav celo nič ne pozna dejanskih razmer na Slovenskem.“ „Vse svoje življenje je (dr. M.) tičal v starih knjigah [1]), iz katerih je dobil svoje obzorje o človeštvu in svetu, obzorje, katero si je stvaril mej štirimi stenami v svoji glavi . . .“

Haha! človek bi se res smejal, ko bi ne vedel, zakaj naši „novi“ znanci tako pišejo. Ker vedeti bi pač morali, da dr. Mahnič je videl več sveta, kaker katerikoli gospod od „Nove Soče“. Ne! — v Kopru ni še bil dr. Mahnič in — v Goriški čitavnici tudi ne. In ravno zato baje ne pozna sveta in slovenskih razmer, ker večno neovrgljivo je neke vrste ljudem, da ves svet je obešen na strop čitalniške dvorane v Gorici!

Veliko sem, kaker sem zgoraj rekel, na tem potovanji kusil in slišal, a od tega bom povedal le nekaj.

Pomlajale so se mi dušne in telesne moči, ko sem zjutraj nekega dne, sede na parobrodu, brezmiselno zrl v zelene morske valove. Peljal sem se iz Trsta proti jugu. Brezmejno morje nekako skrivnostno vpliva na duha. Saj duh sam teži po neskončnem, brezmejnem, in zdi se, da ravno v tej brezkončni, nikdar minujoči morski planoti najde duh zrcalo samega sebe, najde nekaj sebi sorodnega — — Pa psst!! Ne norimo! Le fantazirati ne! . . . Ne, pesmi pa vender nisem mogel skovati pri vsem poetiškem navdušenji . . !

Pomudil sem se tu pa tam po isterskih mestih, po en dan, pol dneva ali kaker se mi je zljubilo. Bil sem tudi v Pulji, v eminentno vojaškem mestu. Pulj je nekako avstrijsko-internacijonalen. Govoril sem s tamošnjim mestnim župnikom, kateri mi je dopovedaval, kako mu je v pastirstvu občevati z ljudmi vseh držav in vseh narodov; imenoma mi je navedel celo vrsto vasi na Goriškem, iz katerih ima ovčice v svoji fari. Le žal, da ima hlev štirikrat premajhen, da bi vanj spravil vse svoje ovčice. Pulje ima le eno farno cerkev, a mej 30 in 40 tisoč prebivalcev. Zdaj še le zbirajo, da bi se zidala druga. V Pulji so od lani odprli nov gimnazij ali prav za prav prenesli ga iz Pazina. Poslopje je res veličastno, skoz in skoz prirejeno svojemu namenu. Slučajno sem dobil tudi letošnje (prvo) šolsko poročilo (program) novega gimnazija. Lani so imeli le prvi in drugi razred, letos pridenejo tretji itd. Mej pogojno obligatnimi predmeti nemškega gimnazija našel sem tudi italijanščino. Prav. A zavzel sem se, da o hrvaščini kot predmetu ni bilo na gimnaziji ni duha ni sluha! Za skozbog, kam pridemo tem potom! Potem se nam pa zameri, ako se tu pa tam malo razgrejemo zahtevaje vsaj en

[1]) Ko bi videli gospodje pri „N. S.“ mojo knjižnico, bi pač tako ne pisali, ker starih knjig bi našli pri meni presneto malo, pač pa ogromno število novih in najnovejši avktorjev in listov od vseh vetrov in vseh jezikov; iz teh poznavamo sedanjost ter jo potem sodimo.

Digitized by Google

košček narodnih pravic, katere nam pristojajo po božjem in človeškem pravu!

Slednjič pridem na Reko, in ne da bi se tu kaj pomudil, vdarim jo naravnost na Trsat. Sèm me je namreč mikalo, ker tu sem imel starega znanca in prijatelja, ki me je z veseljem sprejel. Nekoliko prav lepih, prekrasnih dni sem preživel v samostanu trsatskem, kjer se človek, kaker sploh po samostanih, resnično počuti kaker doma. Pa še nekaj drugega mi na Trsatu posebno vgaja. — Na griči za samostanom imajo prostorno senožet še precej obrasteno z grmičjem. To ti je pravi tip kraških senožeti! In ker sem kaker znano, tudi jaz Kraševec (najtršega plemena), sem se v to senožet kar zaljubil; ko sem po nji pohajal, so se mi oživljali spomini iz otročjih let, ko sem po enakih senožetih tekal za kravami in repo pekel. Na vrhu griča je nekak „belvedere“, od koder se vživa diven razgled na celo Reko. Zadnjih let je ogerska vlada neizmerno potrosila, da bi Reko povzdignila. Zasuli so velik kos morja, zidali novo velikansko luko; vsled tega raste od leta do leta promet na Reki, katera prihaja čedalje nevarniša tekmovalka Trstu.

O trsatskem svetišči ve vže vsak Slovenec, kako imenitno je. Prav letos se je meseca maja obhajala njegova šeststoletnica. — Tolikih in tako daljnih romarjev ni pač videl Trsat dolgo dolgo. Želeti bi le bilo, da bi se sezidala nova, prostorniša cerkev, ali pa vsaj sedanja pravilniše po cerkvenem zlogu prezidala. — A denarja ni! No, denar pa pride, le malo „korajže“ treba; in prepričan sem, da sedanji samostanski predstojnik, mlad, poln podjetnega duha, bo našel tudi sredstvo, da pride do denarja poštenim potom. Fortes fortuna!

Pa še neki drug zaklad krije Trsat mej svojimi zidovi, zaklad, ki je bil dolgo zakopan, a so ga še le letos spravili na svitlo. Pred nedavnim časom je došel na Trsat umetnik in slikar K. Mikalović Ko si je samostan ogledoval, zbudijo njegovo pozornost nekatere stare, deloma vže zakajene in zaprašene slike. Začne jih od bliže opazovati in snažiti: in tako je izvlekel na svitlo nič manj kaker trinajst raznih slik iz klasične italijanske dobe. Šest jih pripisuje velikemu umetniku Paolo Veronese; predstavljajo pa razne svetnike Frančiškanskega reda. Druzih šest so baje delo drugega klasičnega slikarja, Tasca; ena predstavlja mano v puščavi, druga čudežno pomnoženje kruhov, tretja oznanjenje Bl. D. M., ostale tri pa razne svetnike frančiškanske. Najznamenitiša slika je pa brezdvomno sv. Peter, katero je izdelal po spričanji našega strokovnjaka imenitni slikar Tiepolo, ki ga sosebno naš vek občuduje in skuša tudi posnemati. K. Mikalović je, kaker smo vže omenili, vse te slike z velikim trudom sčistil in kar mogoče obnovil, tako da se resnično kažejo v vsej svoji lepoti. Obrazi na njih so polni izraza, duhovitost in vzvišenost sije iz njih; živost kolorita se posebno odlikuje. Mi moramo sa-

Digitized by Google

mostanu na Trsatu čestitati k novo izkopanemu zakladu, kateri se ne da preceniti, ako se izvirnost imenovanih slik potrdi. Opozarjamo omikani svet na te klasične umotvore; pričakujemo pa, da v kratkem Slovence ž njimi seznani naš edini ilustrovani, izvrstno vrejevani list „Dom in Svet".

S težkim srcem sem se poslovil od Trsata. Vender predem peljem čestitega bravca dalje na Hrvatsko, ne smem pozabiti izleta, ki sem ga s Trsata napravil v tri ure oddaljeno Kraljevico, kateri Lahi pravijo Porto Ré. V Kraljevico — obiskat jezuite. Pred leti je namreč družba Jezusova tu kupila star, razpadajoč grad in ga z velikimi stroški priredila za jezuitski novicijat. Mogočno se vzdiguje graščina na skalnati pečini ob morji; okoli in okoli vidiš vse golo in izlizano od burje, ki po teh krajih strahovito razsaja. Želel sem to naselbino bliže si ogledati. Sprejeli so me z ono olikano vljudnostjo in neprisiljeno ljubeznjivostjo, katera je doma le — pri jezuitih. In res, dandanes je v duhu časa, da si jezuite domišljamo čmerne, osorne, kisle in črne ko samega peklenščeka. Tako sodi, kdor ne ve, kako srečnega, kako veselega in človeškega naredi človeka tisti mir, ki nam ga daje Kristus: ta je mir vesti. Kako sem zavidal mlade novince, ki se v strogi disciplini pripravljajo za družbo: kaka veselost, kaka sreča in nebeška radost jim sije iz oči! Žalostnega, tužno zamišljenega obraza, kakeršnih srečaš po naših mestih na vsak korak, tu nisem videl; celó starost, ki vender človeku vtisne znak rečnosti, je mej temi zidovi omiljena; videl sem patre v starosti šestdeset, sedemdeset let, kaker otroke skakati in igrati z žogo. Vsa družina znaša čez osemdeset. Vse je vrejeno praktično, a tudi vkusno. Nahajajo se v gradu štiri kapele. V glavni kapeli mi je pri Božji službi vgajalo petje, v katerem se mlajše moči pridno urijo. Pod gradom proti morju so nasadili nov vinograd, nanosivši zemlje na golo skalovje. V nekaj letih bodo ves grič okol gradu spremenili v rodovit, krasen raj. Tako znajo jezuitje ne le premišljavati in moliti, ampak tudi kaj dobro skrbeti za olepšanje zemeljskega bivanja. Sploh so jezuiti pri vsi svoji visoki učenosti nad vse praktični in se tako v njih družbi resnično izraža duh katoliške cerkve, katera, mej tem ko vodi človeštvo k najvišim idealom, vender z druge strani tudi časno in gmotno narode osrečuje. Naselbina jezuitska v Kraljevici spada k italijanski provinciji in se tedaj tu nahajajo skoro izključljivo italijanski novinci; vender, kaker sem slišal, se mladi pridno učijo hrvaščine, v kateri tudi vrlo napredujejo, tako da nekateri vže podučujejo narod v okolici v krščanskem nauku. Dal Bog, da bi iz Kraljevice prišlo še dosti gorečih misijonarjev, duhovnih vodnikov in tolaživcev zapuščenim slovanskim narodom na Balkanu!

Digitized by Google

Po Hrvatskem. Zagreb.

Bilo je v ponedeljek, ko sem se ob polnajstih odpeljal z Reke proti Zagrebu. Zanimiva je vožnja od reškega morja v hrvatsko gorovje. Cesta se močno vzdiga navkreber in čedalje bolj se ti odpira razgled na kvarnerski zaliv in bližnje otoke, v kotu ob bregovji pa se amfiteatralično razgrinja Reka, dalje Opatija, Volosko, z elegantnimi poslopji in vrtovi.

Ko smo se od nizkega morskega pobrežja zapeljali v visoko pogorje. smo začeli tudi prosteje dihati, ker vročina in soparica na Reki je bila neznosna. V Karlovci se nisem vstavil, ker se mi je mudilo v Zagreb.

Kak vtis je naredil name Zagreb? Zagreb je večinoma moderno mesto, torej zidano v novodobni, deloma velemestni eleganci. Zrinijev trg je v tem oziru kar klasičen. Vender izhaja moderni lik, v katerem se sveti kraljevski Zagreb, za dve tretjini od tujcev, mej katerimi zavzemajo prvo mesto Židje. Čuditi se pač mora človek, ko bere na prodajalnicah in glavnih gostilnah večinoma nemška imena (ne nemške napise), dasi so se morda njih lastniki pohrvatili. Sploh se pa sliši v Zagrebu in po vsem Hrvatskem dosti nemškega kramljanja, da si človek res ne more razlagati, kako to.

Rečem še enkrat: Hrvatska, posebno ako jo sodimo po lici njene stolnice, kaže na zunaj mnogo bleska. Kaj smo mi vbogi Slovenci, in pred vsem naša Ljubljana v primeri s Hrvati, kateri ponosno gledajo na svoje vseučilišče, na galerijo slik, na akademijo znanosti, na krasni učiteljski dom itd.? Vse to so vstanove, s katerimi se ponašajo narodi, ki stoje na vrhunci omike in napredka. In vender – brez vse zamere — ako vzamemo priprosti narod, ali kaker se reče, maso narodovo, stoji v Hrvatski na niži stopinji nego na Slovenskem. Nam se torej zdi, da se je hrvatska inteligencija prenaglo povspela na ono mesto, katero se mej omikanim svetom dandanes smatra za nekak vrhunec intelektualnega napredka, ter da je preveč za seboj in pod seboj pustila hrvatski narod. V zagrebškem blesku se nahaja premalo prave hrvatske realnosti, kar ne more biti mladim duhovom, ki se tu izomikajo, koristno, ker jih lehko omami, da si o hrvatski veličini več domišljujo, nego bi smel trezen mislitelj. Govore pa o hrvatski realnosti mislim posebno na katoliško idejo, katera daje hrvatstvu na slovanskem jugu še poseben pomen. Ta ideja še živi v narodu in ga giblje; a na zagrebškem vseučilišči, v hrvatskem višem slovstvu, v hrvatskem narodnem učiteljstvu i posebno v hrvatskem leposlovji in političkih listih katoliška ideja čedalje bolj zatemnuje in vmira. Slišali smo, kako se je javno vže bahal ateizem in materijalizem;

Digitized by Google

više omikana, svetna mladina hrvatska je, ako je res, kar sem slišal, večinoma brezverska ali vsaj veri in cerkvi sovražnega mišljenja. In to je, kar hrvatsko inteligencijo čedalje bolj loči od hrvatskega naroda ter jo izneverja ne le katoličanstvu, ampak ob enem tudi pravemu hrvatstvu, kar daje liberalizmu in ž njim židovstvu čedalje veči vpliv. Za časa, ko se je vstanavljalo vseučilišče, akademija, galerija slik, literarni zavodi itd. in se je v te svrhe potrosilo toliko denarja, bi bilo gotovo prav, da bi bili velikodušni rodoljubi več se ozirali na katoliško idejo vtrdivši jej vže takrat za vse prihodne čase gospodstvo v najviših narodnih zavodih, od kakeršnih je vedno odvisno duševno življenje in teženje narodov. Kako lehko bi bilo tedaj racijonalizmu in materijalizmu zapreči pot v hrvatsko inteligencijo, v hrvatski narod. Kar je pa zamujeno, se ne bo dalo nikdar več scela popraviti.

Kaj pa hrvatska duhovščina? . . . Bilo je nekega popoldne, ko sem prišel v izbran krog inteligentnih zagrebških duhovnov; seznanil sem se tu z doktorji, s profesorji, in celo z vredniki. Pogovarjalo se je živo in navdušeno, a tudi zaupno. Hrvatski duhovnik se odlikuje po oliki, po zgovorni prijaznosti pa gostoljubnosti. Hrvatski duhovnik gori za narod, zatorej se mu je pristudila politika, katera se da v pogubo naroda voditi od osebnih koristi. Pa hrvatska duhovščina hoče narodu tudi vero ohraniti; in ker so se tako zvani Starčevićjanci večkrat razodeli kot nasprotne veri, se je le redkokdaj mej duhovščino nahajal pristaš starčevićjanske stranke. Pa ta reč se je, ako je res, kar se mi je zatrjevalo, za poslednjih dveh let nekako spremenila. Starčevićjanci so baje sprevideli, da ne gre narodu vero spodkopavat; postali so tedaj bolj zmerni, tako da vsaj javno in direktno vere ne napadajo. S tem da so si začeli pridobivati simpatijo mej hrvatsko duhovščino, katera se jim je začela tudi resnično približevati in prestopati v njih tabor. Še enkrat: relata refero. Kar se pa mene tiče, bi jaz Starčevićjancem preveč ne zaupal. Ker ne le da ni v politiki dovolj vere ne napadati, ampak jaz smatram starčevićjansko versko zmernost za nekako strategično zvijačo: češ, hlinimo se prijazne duhovščini, da nam ne bo stavila zaprek. Zvabimo jo na svojo stran; pa pride čas, ko vržemo krinko z obraza, a tedaj bo za duhovščino prekasno, ker na naši strani bo i svetna inteligencija, katera se sedaj tako pridno vzgaja v protiverskem duhu, za nami bo narod, katerega za naše smotre odgojuje liberalno časopisje in društva. Tako taktiko nasproti duhovščini poznajo tudi Mladočehi, to taktiko poznamo iz lastne skušnje tudi na Slovenskem, kjer so do najnovejšega časa radikalci božali in kadili duhovne, da bi si jih naredili neškodljive pri svojem liberalnem rovanji. Tempi passati!

Pa kaj sem hotel prav za prav reči? Po mojem mnenji ni nobena sedaj obstoječih političkih strank na Hrvatskem taka, da

Digitized by Google

bi se ji katoliški duhoven mogel brez pomisleka pridružiti: ne vladna, katera životari o brezznajčajnosti političkih sebičnežev, ne starčevićjanska, ki je stranka verskega in političnega radikalizma, a niti je vredna podpore katoliškega duhovnika stranka, katere glasilo je „Obzor“, ker njeno katoličanstvo je nezmiselna zmes katoliških načel z liberalnimi doktrinami; stranka taka je, kaker drugje, tako tudi na Hrvatskem, v verskem ozirn najpogubniša, ker je izrod tistega katoliškega liberalizma, ki ga je sv. Stolica obsodila za — pestis perniciosissima.

Kaj tedaj? Stranka, kateri bi se mogli hrvatski duhovni in vsi pravi Hrvatje pridružiti brez pomisleka, v korist vere in naroda, mora se še osnovati, ker na Hrvatskem kot taka še ne biva, in ta stranka bila bi — katoliška stranka. Naj se nam ne zameri, da govorimo tu o stranki, o katoliški stranki, na Hrvatskem. Govorimo tako le radi jasnosti, ker katoliška stranka prav za prav ni stranka, najmanj pa bila bi na Hrvatskem, ker ona je pravo Hrvatsko, je z eno besedo — edino in vse Hrvatsko.

Toda čemu pač govoriti o novih strankah, ko vže starih imamo preveč? Ali se ne da katoliška reč dovolj zastopati in zagovarjati po katoliških listih, kakeršnih ima pač tudi Hrvatska? Namesto odgovora ali bolje za odgovor na to bi podal dobro mislečim v prevdarek naslednje vrste iz F. Sardá y Salvany-eve epohalne knjige „El Liberalismo es pecado“[1]), kjer na vprašanje: „ali je bolje, katoliška načela proti liberalizmu zagovarjati abstraktno ali pa po stranki, katera jih zastopa“ — razpravlja mej drugim tako: „Za kaj gre tu? Gre za zagovarjanje praktičnih idej, katere se vpotrebljajo na javno in društveno življenje, na razmerje mej moderno državo in cerkvijo Božjo. Hočemo tedaj pred vsem doseči praktičnih vspehov, moramo tudi praktično postopati, kar nas najbolje pelje k cilju. Najpraktičneje pa ni morda čisto abstrakno in teoretično zagovarjanje ali obramba načel, ampak obstoji v tem, da tiste, kateri se trudijo taka načela dejanstveno vpotrebiti, podpiramo in vse, kateri se temu protivijo, zavračamo, jih ponižamo in kar mogoče vničimo.. Mi smo se vže naveličali idealističnih sanjarij, katere k večemu navdušijo za občudovanje resnice, katero navdušenje se pa kmalu ohladi . . . Vprašanje, ki dandanes svet giblje, je očividno praktično v najbolj pravem pomenu besede. Bolj kaker z umstvenimi razlogi moramo določevati z dejanji, ker, kaker pravi pregovor, ljubezen se kaže v činih, ne v dobrih razlogih. Ne liberalnim frazam je pripisati prevrat svetovnih razmer, ampak tihemu in pridnemu, vspešnemu, praktičnemu delovanju liberalnih pristašev

[1]) Duhovnim bratom na Hrvatskem gorko priporočamo to delo, ki je v nemški prestavi izišlo l. 1889: „Der Liberalismus ist Sünde“, Salzburg bei Mathias Mittermüller.

Digitized by Google

. . . Ideje ne letajo po zraku, niti si same ob sebi odpirajo pot v življenje, niti same ob sebi preobračajo svet. One so kaker strelivo, katero se ne vname, ako nihče ne pritakne vžigalice . . . Tedaj moramo naproti postaviti pero peresu, jezik jeziku, pred vsem pa delo delu, dejanje dejanju, s t r a n k o s t r a n k i, politiko politiki . . . Tako se je vedno delalo na svetu, tako se bo delalo do sodnega dne. Bog ne dela čudežev v bran svete vere, nego v njenem početku. Se je vkoreninila v narodu, tedaj hoče Bog, da jo branimo s človeškimi sredstvi . . . Kar se tedaj zove katoliška stranka — je dandanes p o t r e b a . . ."

Da, potreba, živa, neobhodna potreba je dandanes za katoliško Hrvatsko katoliška stranka, i to povdarjamo tem bolj, ker se nam je v nekaterih krogih vgovarjalo, da osnovanje take stranke ni času primerno, ker liberalstva sploh ni še mej Slovani in ker ne kaže v boji za narodnost cepiti narodne moči! Za Boga svetega, kje ne trpi dandanes kraljestvo Božje sile? Morda le na Hrvatskem ne? Mi pa mislimo, da ravno tu bolj, še trikrat bolj kaker na Slovenskem! Da, hrvatski katoličani so veliko zamudili, in katoliška stranka, ako jo danes osnujejo, pride dvajset let prepozno. Neizmernih žrtev bo stalo katoliškim borivcem, predno priborijo katoliški ideji v javnosti, v šoli, v slovstvu, v društvenem življenji le nekoliko tiste veljave, katero bi morala imeti po božjem pravu.

Odločno katoliškemu gibanju na Hrvatskem pa mora pot pripraviti katoliško časopisje. Neobhodno potreben je list da zbudi v Hrvatih katoliško zavest in ponos. Katoliški list? Za kaj takega seveda bi bil najmaj sposoben „Obzor". Takih listov ne smatramo za katoliške. Pa nimajo Hrvatje čisto, odločno katoliških listov? Da, imajo par izvrstnih, s katoliškim prepričanjem vrejevanih listov. Pa vender se tu nečesar še pogreša. Katoliško teorijo, ki se tako čisto in lepo razpravlja, treba prenesti in vpotrebiti na dejanske hrvatske razmere; treba z mečem katoliškega načela vsekati v življenje, obtesavati in izrezovati iz hrvatskega telesa vse izrodke brezverstva in laži-liberalizma. Seveda bo bolelo, seveda ne bo manjkalo sumničenja, obrekovanja, ljutega divjanja. Toda vojske je treba. Rekli so: mir, in ni bil mir. Ne, mej liberalizmom in katolicizmom ni miru, ker si večno nasprotujeta. Koliko krika in besnenja je bilo, ko smo sè svojim „Katolikom" segli v javnost in začeli liberalcem prečrtavati njih račune! Tako in še hujše bo na Hrvatskem, ko bo začel „Hrvatski katolik" osvitljevati rane, ki jih je hrvatskemu telesu vsekalo moderno brezverstvo.

V Zagrebu smo videli gospode, katerim gori v prsih plemenito katoliško srce, kateri kaker mi plamene za katoliško idejo, kateri se z našimi nazori popolnoma zlagajo; kateri, kaker smo prepričani, čakajo le vgodnega časa, da stopijo pred

Digitized by Google

svet z odločno katoliško zastavo, okol katere se bo zbirala nova vojska.

Vemo dobro, da odločnih katoličanov število bo iz začetka pičlo, a to jim nima vzeti poguma; ker zmaga katoliške ideje ni odvisna od števila; še v naravi ni število isto kar moč, tem menj v čeznaravnem redu: ideja katoliška je živ odsev večnega Boga, ima tedaj samosvojo moč, in navdaja in užiga s to močjo svoje bojevalce, ter jih dela nepremagljive. Vse peklenske, vse liberalne sile se ji morajo vpokoriti . . .

Pa čestiti bravec pričakuje, da mu še več povem o zagrebških znamenitostih. Res, še dvoje ali troje reči bom omenil. Ravno tiste dni se je bila odprla razstava. Po mestu so vserod vihrale razstave. Tujcev se je nenavadno sprehajalo po ulicah. Razstava sama se mi ne zdi posebno velika; zavzema primeroma malo prostora. Slišal sem o nji marsikatero sodbo. Vsekaker pa je znamenita. Pomudil sem se v nji le malo časa.

Bolj me je zanimala Strossmayerjeva galerija slik; to je za slovanski jug nekaj posebnega. Odlikuje se Madonna Zajčeva. „Ranjeni črnogorec" je bil poslan v Prago in ga torej nisem mogel videti. Več druzih slik me je posebno mikalo, le žal, da se ne najde še katalog, iz katerega bi mogel gledalec spoznati ime umetnikovo, kaker tudi predmet in smisel slike.

Vredna, da se je spominjamo je tudi stolna cerkev. Po potresu l. 1880 hudo poškodovana, jela se je obnavljati. Obnavljenje bo kmalu pri kraji. Zdaj delajo na zvonikih. Zgradba je resnično monumentalna in nad vse veličastna. Stolnica zagrebška se da dostojno primerjati najznamenitišim katedralam v Italiji in na Nemškem. Seveda bo treba še nezmernih stroškov, da se tudi od znotraj dostojno olepša.

En dan v Djakovu. Škof Strossmayer.

Potem sem šel v Djakovo, ne da bi se mej potom kje vstavil. Železnica te pripelje do Vrpolja, od tod imaš do Djakova po ravni, a zelo prašni cesti okol 2½ uri k nogam. Od daleč zagledaš zvonika in glavo (kupolo) nove stolne cerkve.

V Djakovo sem došel okol sedme zjutraj. Sprejeli so me prijazno in odkazali mi za bivališče lepo sobo. Naznanili so me prevzvišenemu biskupu, pa rekli, da ob enajsti morem k avdijenci. Mej tem sem si ogledal mesto. Na zunaj se malo loči od vasi: hiše nizke, lice bolj kmetovsko, gosposkega malo. Posebno sem se pa čudil, da se nahaja večina napisov po ulicah — v nemščini, malo je čisto hrvatskih, nekaj jih je v obeh jezikih. Mnogo imen spominja na Izraelove potomce; in res se mi je reklo,

Digitized by Google

da v Djakovu biva precejšnje število Židov, ki imajo posebno kupčijo v svojih rokah.

Edina znamenitost v Djakovu je nova katedrala, katero je sezidal sedanji škof Strossmayer. Le žal — tako sem slišal od mnogih — da ne stoji ta cerkev v katerem večem mestu! Tempelj je res veličasten in na slovanskem jugu — posebno kar se tiče notranjosti — brezdvomno najlepši. Notranji del se da v marsičem primerjati z votivno cerkvijo na Dunaji, le da je prostorniši in tudi veličastniši. Vstopivšega v notranje prvi pogled kar očara. Zgradba je stavljena v zlogu rimskega križa in izraža na malem podobo sv. Petra v Vatikanu. Tudi je posvečena sv. Petru. Sploh — osnovna ideja celemu svetišču, po zgradbi in smotru, je: Rim, Peter-skala, zatorej oklenimo se ga! V sredi križa dviga se proti nebu velikanska kupola, v kateri bereš od znotraj, kaker pri sv. Petru v Rimu, Zveličarjeve besede v velikih črkah: Tu es Petrus et super hanc itd Pod kupolo v sredi stoji na štirih mramornih stebrih oltar sv. Petra z baldakinom. Okraj kupole se nadaljuje glavna ladija; sredi pozadja na vzvišenem mestu zagledaš biskupov sedež, ki ga od obeh strani oklepajo sedeži korarjev.

Najdragoceneji zaklad v cerkvi so pa brezdvomno frescoslike, ki kinčajo srednjo ladijo z obeh strani. Slike predstavljajo znamenitiše prizore iz zgodovine starega in novega zakona. Ti umotvori so večinoma delo obeh Zajcev, očeta in sina, domačinov iz Djakova. Oče je vže vmrl, sin pa slika zdaj v Vatikanu, in sluje mej prvimi umetniki naše dobe. Ravno ta galerija slik daje djakovski katedrali neprecenljivo prednost pred drugimi posebno gotiškimi svetišči, v katerih ravno slikarstvo, ki zavzema mej obraznimi umetnijami prvo mesto, ne najde malo ali nič prostora. V teh slikah ima narod pred očmi glavne momente svete zgodbe, kateri se mu v čarobni obliki globoko v domišljijo vtisnejo . . .

Točno ob 11. uri tedaj sem stal pred prevzvišenim biskupom. Razgovarjala sva se pa celo uro o važnih rečeh, posebno pa o naših slovenskih in slovanskih razmerah, o narodnostnem vprašanji, o liberalcih slovenskih, o slovstvu, o politiki, o slovanski liturgiji itd. itd. . . .

Povabljen sem bil k obedu. Tudi sem se sprehajal po krasnem, širnem biskupovem parku. Vroče pa je bilo v Djakovu, da ne vem, ali sem sploh doživel kdaj tako vročega dne.

Biskup Strossmayer je prav ljubeznjiv, gostoljuben, zgovoren. Visoka starost ga je telesno sicer malo vpognila, vender duh je še vedno čil, mladenišk . . .

Na večer me je dal Prevzvišeni s parom konj odpeljati na postajo v Vrpolje, potem ko me je gostoljubno vabil, naj bi še nekaj dni ostal v Djakovu; ker pa so šle moje počitnice h kon-

Digitized by Google

cu, nisem mogel sprejeti preljubeznjive ponudbe. Vrnil sem se nazaj na Zagreb.

Kar se tiče mojega lista in sploh mojega pisateljevanja, našel sem na Hrvatskem tu pa tam somišljenikov; srečal sem pa tudi take, kateri so me obsojali. Navedem tu en tak slučaj. Nekje na Hrvatskem mi je nekdo kar naravnost v obraz zabrusil: „Po mojem prepričanji meri vse Vaše delovanje na to, da vničite slovensko slovstvo in narodnost.“ Ko sem pa poprašal, od kod ima to prepričanje, mi je zatrjeval, da si je je sam osnoval iz branja mojega „Katolika“. Sicer pa da bere tudi, kar pišejo Slovenci o meni; sploh meni on. da je vse katoliško gibanje proti liberalcem na Slovenskem brezpotrebno in narodu pogubno. On da se je z lastnimi očmi prepričal, da tako zvani liberalci, katere jaz tako brez vsmiljenja klestim, so pravi, vneti, vzgledni katoličani. Kot vzgled mi je navedel g. Ivana Hribarja. „Katere slovenske liste pa berete?“ vprašam jaz dalje. „Slovenski Narod“ — je bil odgovor. „Pa vender bi bilo prav, da bi čitali tudi konservativno glasilo — „Slovenca“ — nadaljujem jaz, kateri vender „Narod“ krepko zavrača; tako bi Vam bilo mogoče objektivno soditi o slovenskih razmerah. „Tega pa ni treba“, zdelo se je njemu, ker „Narod“ piše tako prepričevalno, da je resnica njegovih trditev neovrgljiva.“ Spet sem moral slišati: „Vi vže radi tega ne morete biti prida Slovencem, ker ste v zvezi s Kalanom, ki je glasoval z nemškutarji!“ Drugje se me je sumičilo — jozefinizma! Sploh ene same dlake ni se našlo prida na meni, tako da sem konečno, res vže nemalo razgret, kar rekel: „Prijatelj, ako je vse to res, kar Vi sodite o meni, potem bolje, da se me na mestu — vstreli!“ . . .

Takega in enakega marsikaj sem moral na svojem potovanji slišati . . . .

Iz Zagreba sem jo vže drugi dan vdaril na Kranjsko. Tu sem se še par dni potikal po Ljubljani in Skofji Loki, povsod „incognito“. V Ljubljani sem preživel nekaj srečnih ur v družbi vrlih prijateljev in somišljenikov. Živeli! Ne bo nas še konec!

Potem pa sem jo vdaril čez Logatec in Idrijo na Goriško — na poti sem prenočil „na Mostu“ v hiši tamošnjega gostoljubnega učitelja, kjer sem prav sladko in mirno spal — in sem se tretji dan točno o poldne, ko je bila ravno „pogrnjena“, kaker „deus ex machina“ prikazal v družbi veselih prijateljev na Banjšicah. Z dvora jugoslovanskega mecenata v Djakovu — na dvor banjškega g. vikarija! Dobro smo se imeli do večera, bili smo židane volje. Eden navzočih se je z mano nekaj pošalil, spodtikaje se nad mojim veleznanim „aut-aut“, češ, da s tem tajim vice, v smislu — protestantov. No, pa kaker se razume, to so bile šale; ker na zadnje smo prijateljski trčili s kozarci, da so iskre odletavale.

Digitized by Google

Drugi dan popoldne sem, „miserere“ pojoč, peljal se proti domu. Ko sem od Gargarja prišel na „Preval“. je vže spet pred mano ležala Gorica, kaker se mi je tedaj zdelo, z mračnim obrazom! . . .

Zdaj pa sem res v Gorici. In prijateljem po širnem svetu, in somišljenikom kličem iz srca: Bog živi!

Dr. Mahnič.

Raznoterosti.

Še nekaj za dr. Romiha.

Mi smo lani v svojem listu trdili, da se dr. Lindner klanja Rousseau-ovi teoriji o primitivnem živalskem stanji.

Dr. Romih je tudi v tem staknil grdo obrekovanje svojega nekdanjena učitelja in — krščanskega filozofa. In da bi nas pred vsem svetom pokazal za obrekovalce, privlekel je iz knjige Lindnerjeve stavek, s katerim filozof obsoja Rousseau-a: „Die Haltlosigkeit dieser Grundansicht wurde schon durch die Philosophen Hegel und Kant aufgedeckt.“

In res se nahajajo te besede v Lindnerjevi enciklopediji na str. 541 — a žalibog, da ne zadevajo Rousseau-ove teorije o primitivnem stanji človekovem kot takem, ampak vprašanje o naturalizmu v vzgoji t. j. o onem nazoru, po katerem se ima pri odgoji slediti golo naravo. Rousseau je namreč trdil, da vse naravno je dobro, edino dobro, vse pa, kar izhaja od društva, kar je dodala človeška umetnost in omika, je slabo. Temu nazoru Rousseau-ovemu o k a k o v o s t i primitivnega stanja ali o naravi brez umetnosti velja Lindner-jeva „Haltlosigkeit dieser Grundansicht“ — ne pa francoskega filozofa teoriji o primitivnem živalskem s t a n j i človekovem. Lindner le v tem pritrjuje Hegelu in Kantu, da človek n i od narave dober, ampak mora še le dober p o s t a t i p o o d g o j i. Razumete, g. dr. Romih? Pa berite še enkrat Lindnerjev članek o „naturalizmu v odgoji“ str. 541.

Kar se pa tiče Rousseau-ove teorije o primitivnem stanji človekovem samem na sebi (t. j. ne glede tega, k a k o je), je sploh nemogoče, da bi dr. Lindner, kateremu je Darwin največi mož 19. veka in kateri sam izpoveda darwinizem, drugače mislil nego Darwin. Saj vender — kaker mi razumemo — je teorija o primitivnem živalskem stanji človekovem od darwinizma ne-

Digitized by Google

ločljiva. In se li ne zlaga dr. Lindner z Darwinom v vsem, kar je kakerkoli v zvezi s teorijo o primitivnem stanji? Ne ponavlja povsod in vselej znano frazo Darwinovo o „Kampf ums Dasein", ki je neki merodajen ne le v vesolni naravi, ampak posebe tudi v človeštvu in v njegovem razvitji? Govore o govoru človeškem in njega početku spet pritrjuje Darwinu, sklicujoč se izrečno na njegovo teorijo: „Vormals wurde die Sprache für eine übernatürliche Schöpfung angesehen; seit Darwin ist sie ein natürlicher Organismus, dessen Entstehen, Wachsthum, Abänderung und Verfall denselben Gesetzen unterliegt, welche für die Arten der Pflanzen und Thiere gelten". Pišoč o Spencerji omenja njegovo glavno delo z opombo: „Dieses auf dem Standpunkte des Darwinismus stehende Originalwerk weicht selbstverständlich von der herkömmlichen Tradition der Schulphilophie ganz und gar ab, indem es den Boden positiver Thatsachen festhält und die Methode der neuen naturwissenschaftlichen Entwicklungstheorie auf die Psychologie anwendet." Za Spencerja pa ima dr. Lindner le pohvalo in priznanje. Pomen navedenih besed si moramo potem takem tako razlagati, da tudi Lindner deli sè Spencerjem Darwinovo „Entwicklungstheorie", v kateri je pa zapopaden Rousseau-ov nazor o primitivnem živalskem stanji človeškega rodu; Darwin je le še dalje šel in radikalniše — vsaj navidezno v svoji domišljiji — dokazal, kar je Rousseau učil.

Iz „Rodoljuba".

Liberalni krt rije čedalje bolj po drobu našega vernega ljudstva. Česar pa niso še dosegli, obetajo si od „Narodovega" najmlajšega sina Benjamina, ki se je ondan rodil v „Narodni tiskarni", od „Rodoljuba" pravim.

Da boste pa vedeli, kako malo ali nič ni verjeti tem ljudem, ko za trjujejo, da jim je vera sveta, in da boste poznali tudi način, kako znajo dušiti v slovenskem ljudstvu verski čut in kvariti mu nravstvene nazore, evo vam eno samo povestico iz „Rodoljubovega" listka, na katero smo slučajno naleteli. „Rodoljub" skuša namreč v vsem posnemati „Domoljuba", kaker peklenšček Boga — seveda povsod v nasprotnem smislu. Tako je tudi on začel prinašati „lepe" povesti.

Naslov naši povestici je „igralec". Vsebina: Mladenič je zaigral v eni noči dvajset tisoč goldinarjev, izročeni denar. Obupan plane iz igralnice na ulico in se hoče kar sè samokresom vstreliti. Pri ti priči se oglasi neznan starček: „Kaj počenjate?" Po nadaljnem razgovoru spozna starček v nesrečnem igralcu svojega sina, kateremu pripoveduje, kako je tudi on nekdaj bil

Digitized by Google

strasten igralec in je v eni noči svoj in svoje žene denar zaigral. Poslej pa si je v eni noči spet prigral, kar je bil prej zapravil; a prisegel da je pri Bogu, da si hoče, ako bi še kdaj igral, s kroglo končati življenje. Zvest je ostal prisegi in od tedaj pošteno si služil svoj kruh.

Pa nesreča sinova gane očeta; izprosi si od njega samokres pa gre — igrat še tisto noč ravno tje, kjer je sin zaigral dvajset tisoč. Prigra res vseh izgubljenih dvajset tisoč, jih nese sinu, in — da zadosti svoji prisegi — se vstreli.

Cele povestice je komaj par strani. V nji igrata glavno vlogo — samokres pa nevkrotljika strast. Izraža se tu nazor, da otroci podedvajo po stariših strasti, katere jih, neizprosljivo gospodujoč, telebijo v pogubo — znana teorija najnovejših materijalističnih fizijologov, teorija, ki se vpodablja malo da ne po vseh romanih pesimistov in „realistov“ od kroja Zolinega pa Turgenjevega. Glavni vdarec pa, ki ga tu vdobi krščanska morala, je misel izražena po junaku — očetu, ki sam sebe vmori, da bi zvest ostal prisegi, dani Bogu. Krščansko nravoslovje uči, da prisega, s katero je kdo obljubil slabo dejanje, ne veže, ni prisega; ker kdor tako priseže, hoče prvič včiniti slabo, drugič zlorabi avktoriteto najsvetejšega Boga, kličoč ga za pričo greha, ki ga nad vse sovraži. Junak v povesti tedaj skaže svoje junaštvo žrtvujoč se za nazor protikrščanski, nazor kriv, poguben. Ker pa v umetnostnih umotvorih junak zastopa idejo v njeni objektivnosti, se v naši povesti kot pravi, kot dober poveličuje, priporoča slovenskemu ljudstvu nauk, ki je protikrščanski, kriv, poguben.

In tako nadaljujejo. Vsak list zaseje mej priprosti narod eden ali več krivih nazorov. Gutta cavat lapidem. Počasi nam bodo ljudstvo popolnoma popaganili . . . .

Z vsemi dovoljenimi sredstvi skusimo tako ljuljko iztrebiti izmej naroda!

Za mlade pisatelje

sta dalje darovala:

Veleč. g. N. Kocijančič, kurat v Ročah . . . . . for. 5
„ „ M. . . . . „ 2

* * *

S 1. septembrom je potekel obrok za rešitev treh vprašanj, ki smo jih razpisali v II. zvezku t. l. Došlo nam je od gg. bogoslovcev nekoliko precej obširnih in temeljitih razprav, katere bomo ocenili, kaker brž nam bo čas dopuščal. Vprihodnje kaj več o tem.

Digitized by Google

Listnica vredništva.

Mnogim prijateljem, ki nas povprašujejo, ali nam je došlo kako pojasnilo glede vesti, katero smo str. 176. letošnjega «R. K.» prinesli iz češkega «Velehrada», odgovarjamo, da doslej, koliker je nam znano, ni nihče preklical, kar se trdi v omenjenem listu, da je namreč dr. Gregorčič sotrudnik «Sl Sveta». Mi se ne bomo več pečali s to zadevo; le ko bi se ono — kaker mi še vedno mislimo — obrekovanje preklicalo, bomo to tudi mi svojim čitateljem z največim veseljem naznanili.

V. č. g. Fr. S. Š. n. ut. — Vi pišete: «Razumniku pove vse ime «Rimski Katolik». Res — in jaz mislim, da ravno pridevek «rimski» je najmanj brezpotreben. Slišal sem sicer od marsikatere strani, da bi se «rimski» izbacnil — propter bonum pacis; pa prepričujem se žalibog čedalje bolj, da prav «rimski» pomeni dandanes še več nego «katolik». Kar se tiče «Nove Soče», dobila je v pričujoči številki na mnoga vprašanja dovolj odgovora. Le poslednji želji, katero izražate, ne morem vstreči; saj veste, da naš list ni ilustrovan; tudi ne kaže delati izjemo za tako malenkost. Bodite mi zdravi!

Prijatelj v gorah — Spet lepa hvala za mnogo pojasnil. Da bi se bil pa jaz z dotičnima dvema prijateljema dogovoril za nov list, ni prav nič res Živi Vas Bog!

J. L. v Lj. — Nekaj sem okrajšal, ker mi je prostor primanjkoval Za vsa druga pojasnila sem Vam iz srca hvaležen. Ne zabite name tudi zanaprej.

K. v Š. — Zadnji spis došel en dan prekasno Upam, da v prihodnje. Mislite name za časa. Je zob odjenjal? Ako ne, ga zarotim jaz. — Meni je zdaj prav dobro.

Ali so liberalci na Slovenskem?

ali nekaj prav lepih «Narodovih» definicij in izrekov o krščanskem socijalizmu, o III redu sv. Frančiška, o liberalizmu, o klerikalizmu, o verski šoli, o škofih, kapelanih itd. (Iz «Slovenca.»)

«Krščanski socijalizem ni drugega nego žleb, po katerem bi radi klerikalci napeljali vodo na svoj mlin . . . je podlaga brezdomovinskega klerikalizma, katerega bomo pobijali z vsemi sredstvi» («Sl. Narod» 11. apr. l. l.)

«Famozen aparat ta III. red! . . . Razsodnih ljudi ne vlovijo v ta III. red; in ti z vrvjo čez pas povezani ljudje III reda nam ne bodo skvarili naših plesov . . . prej bodo marsikatera poslopja prazna nego plesišča . . .» («Sl. N» 28 apr.)

«Zamorski duhovnik, oče Danjel Sorur, blagoslovljeni muri. je vse tercijale in tercijalke spravil po konci Oče Danjel Sorur ima v Ljubljani posebno srečo, tercijalke in druge ženske natačno opazujejo, kako majhne so mu ušesa, nežne in drobne roke, tudi gmotni efekt je bil jako povoljen.» (10. jan.)

«Verska šola z vsemi pritiklinami je le prisiljena bojna parola, za katero se ne moremo ogrevati, ker vsaj za slovenske pokrajine nima najmanjše praktične vrednosti.» (20. febr.)

«Pretekle dni se je po vseh božjih hramih propovedovalo o volitvah . . Kako pridno se je molilo v cerkvi za zmago, da je dobri Bog moral vslišat nasprotne stranke goreče prošnje — ako se je sploh v to zadevo mešal, kar pa jako dvomim.» (11. marca).

«Prej ko se vniči ta **klerikalno-jezuitski zmaj**, boljše za nas» (4. maja.)

«V interesu naše narodnosti, pa tudi v interesu vere je, da se ne poveča vpliv škofov na šolo.» (23. febr.)

«Nemški liberalci imajo tako dobre zaveznike v avstrijskih škofih . . . v škofijskih palačah veje prav za prav isti duh kaker v praški kazini. — (17. febr.)

«Narodni mladeniči iz duhovniškega stanu, . . . katerih edina zasluga je tonzura . . . ti mlajši duhovniki so glasilo našega premilega škofa in smejo počenjati, kar se jim zljubi. Ti razposajeni kapelani, ti mladi mašniki . . . Vsakikrat so zgago delali kapelani, katerim se z višega mesta daje potuha . . . Nekdaj so bili naši kapelani krotki — sedaj so pa nekaterniki mej njimi sami rjoveči levi, seveda brez grive, marijonete, s kate-

Digitized by Google

rimi giblje skrita zlobna roka . . . Strup vlivajo katoliški farizeji v priprosto prebivalstvo . . . Ne vem, bodo li sedanje priklade in naklade zadostovale, da bodemo vredno podpirali oropanega sv. očeta in stradajoče Sudance . . . Čebelice so večinoma narodne, troti in kraljice so tujci in iz medu se delajo povtice na Kranjskem Mrtvi roki je silno težko pest odpreti . . . Ta klika (klerikalna) zanaša korupcijo mej preprosti narod . . . zlorablja lece in druga mesta . . . zaslužuje v polni meri naslov brezdomovincev . . Konservativni prekucuhi, ki sedaj zgago delajo . . .» (V raznih štev. l. l.)

Za res in za šalo.

Mladoslovenski — tomisti. — Vem, da bo vgibal marsikdo, v katerem pomenu mu je tu vzeti besedo «tomist». Mi pa naravnost povemo, da je ne razumemo nego v pravem, filozofijskem zmislu. Kaj hudirja tedaj — so res vže odprli v «Narodni tiskarni» akademijo sv Tomaža? Zdi se, da res Tako je — spiritus spirat, ubi vult. In kaj bi se temu pač čudili? Ni davno od tega, ko smo govorili o mladoslovenskih frančiškanih, kažoč na «Sl. Naroda» pobožni listek o sv. Frančišku in njegovih čednostih — in zdi se, da se je mladoslovenska inteligenca res vsa prerodila: spokorivši se in zapustivši pregrešno svetno razveseljevanje so se lotili kar sv. Tomaža — spiritualibus spiritualia comparantes. «Sl. Narod» se namreč ves ogreva, za — Tomaža Akvinskega. V vvodnem članku proslavlja — incredibile dictu! — Leona XIII da je kot razsvitljen mislitelj skušal spraviti v harmonijo vero in znanost držeč se v tem migljajev ljubjenca svojega mej učenjaki, Tomaža Akvinskega». . . . Kaker smo slišali, namerja nova akademija sv. Tomaža v «Nar. tiskarni» razpisati veliko nagrado tistemu, ki bo najboljše rešil vprašanje o «lepem» v smislu tomistične filozofije, vprašanje, katerega rešitev, kaker znano, vže več let tako željno pričakujemo . . . .

«Slovenski Narod» o papežu Piju IX. — Istemu najstarejšemu dnevniku slovenskemu je učenje sv. Tomaža tako vže zmešalo možgane in — želodec, da ves svoj gnjev izliva na nam in vsemu katoliškemu svetu tako vzvišenega, svetega, velikega Pija IX. Evo par stavkov, s katerimi počeščuje spomin enega največih papežev! «Pij IX je bil fanatičen dogmatik». — «Pij IX je preklinjal znanost». — «Pij IX ni vedel vladati svoje strasti in vernike zapeljeval v skušnjave». - Nam je res vganjka vseh vganjk, od kod to, da «Sl. Narod» tlači Pija IX v tretji pekel, v tem ko povzdiguje v tretja nebesa ravno tistega Leona XIII, katerega je pred štirimi leti počastil z «izvrgom človeštva». To je doslednost!! . . . Sicer pa kaj pravi «Nova Soča» o dostojnem zlogu s katerim njeni «katoličani» pišejo o rimskem papeži, ki ga časti večina zdaj živečih duhovnov in vernikov za svojega očeta? Udrihamo tudi tu po — «oslovi senci»?!

Dr. Mahnič -- slovenski «Simon Magus». - Da je res tako, iznašla je tržaška «Edinost». Meseca julija zropotala je v nekem dopisu s Krasa nad slovensko duhovščino, češ, ona je kriva, da naše ljudstvo veruje v copernice. Ko je pa «Slovenec» «Edinosti» posvetil kaker se je spodobilo, je ona začela se izgovarjati, češ, da ni v mislih imela vse slovenske duhovščine, ampak le dr. Mahniča in njegovo stranko. Potem takem smo tedaj mi krivi, da še po Slovenskem môra tlači, da copernice švigajo po zraku in delajo točo, da o polnoči po križepotih plešejo rogati peklenščeki s kraškimi grduljami itd. -- Najbrže je kdo pri «Edinosti» od strani kaj zvedel, kar smo nekaj let razpravljali o copernji in copernicah v latinskem «Folium periodicum». Ker «Edinost» tako zavestno-učeno govori, naj bi nam tedaj o priložnosti povedala, kaj prav za prav misli ali ne misli o copernicah, o hudiču itd. Je-li to vprašanje vredno, da se je razpravlja z resno «filozofijsko učenostjo»? — To vpraša slovenski Simon Magus iz Gorice, kateremu res še zdaj nekje pravijo -- Tone Šimonov.

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

TRETJI TEČAJ.

X. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1891.

Izhaja vsak mesec po enkrat. Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Obseg.

Aut — Aut! . . . . . str. 365

Ljubezen v Petrarkovih rimah z ozirom na slovenskega lirika-prvaka . . . . . „ 369

„Kristijan" dr. Lindner. — *Dr. Romih ne toži. Kak pomen ima izid dr. Romihove tožbe? Smo res pretiravali? ali: dr. Lindner iz čeških virov. Dve črtici iz Lindnerjevega življenja. Njegovi nazori o veri, nabožnosti, o krščanstvu, katoliški cerkvi. O prostosti volje pa o nesmrtnosti duše. O nravstvenosti. Namen ljudske šole in vzgoje. Njegov darwinizem. Človek iz opice. Kaj je dr. Lindner?* . „ 380

Revolucijonarno gibanje na Ruskem. — **Nihilizem.** — *Revolucijonarno gibanje v Rusiji se staplja z mejnarodnim socijalnim demokratizmom* . . . . . „ 395

Politični oddelek: *Junaki 20. septembra in 2. oktobra* . . . „ 402

Listek: *Način kritikovanja* . . . . . „ 406

Raznoterosti: *Dr. Romihova tožba.* — *Preklic.* — *Razpis naših treh vprašanj.* — *Zaupnica* . . . . . „ 409

„Novice" in „Nova Soča".

S tema dvema tednikoma smo imeli ne malo opraviti v zadnjem zvezku. Ker jo šlo pri tem deloma za načelna vprašanja, odkazali smo dotičnemu sestavku prostor v listu samem. Ta pot pa hočemo z njima par besed spregovoriti na platnicah, ker novega, stvarnega vže tako ne nahajamo ničesar več niti v «Novicah» niti v «N. Soči».

«Novice» nadaljujejo svojo pomirjevalno politiko. A kmalu se je tudi pri njih pokazalo, da, ko gre za skrajnostni nasprotji, kakeršni bivati mej katolicizmom in liberalizmom ni mogoče človeku dolgo ostati na sredi, ampak se mora nagniti ali na desno ali na levo. Nevpogljivi moči znanega «aut — aut» vpokorile so se vže tudi «Novice» — nagnile so se na liberalno stran. Katoliška stranka s škofi in duhovni, sè svojim dnevnikom «Slovencem», s katoliško-političnim društvom nima po mnenji «Novic» pravice do obstoja. Le zato, ker vidijo, da se ta stranka ne da zatreti, privolijo ji v svoji veliki milosti, da še ostane, seveda — vsaj po želji «Novic» — le začasno. «Sl. Narod» naj bi bil glasilo katoliških Slovencev, ker on edin je — neodvisen! Neverjetno je, kako čudovito katoliško govorijo «Novice». Škofje — čujte! — naj se omejijo na verske in cerkvene zadeve! Ločiti nam je, kdaj govorijo o politiki, kdaj o cerkvenih zadevah. Kdor pa ločuje, mora soditi — tako tedaj pristoja nam sodba nad lastnimi škofi! Pa dalje. «Novice» — nekdanje Bleiweisove «Novice» — tako nedostojno in nepremišljeno pisarijo o škofih, da moramo zgubiti vse zaupanje in ljubezen do njih. Nič boljšega ne vedo namreč povedati o škofih, nego da nam jih «izbirajo naši naučni ministri»! «Novice» hote s tem gotovo reči, da naši škofje so pokorni sluge ministrov in vladne politike! Pa škofje naši so po sodbi «Novic» tudi kaj omejeni v svojem naziranji in presojevanji dejanskih razmer. Še celo takrat je niso zadeli, ko so «Sl. Narod» v znani okrožnici obsodili radi grde psovke na sv. očeta papeža! «Novicam» se zdi, da kaj takega nedolžni «Narod» niti misliti ni zmožen! Blagi optimizem! . . . Pa, kaker smo rekli, «Novice» so jo po svojih vvodnih člankih

Digitized by Google

AUT — AUT!

Resnica je postala po Jezusu Kristusu[1]). V krščanstvu se je razodel Bog sam, torej večna resnica. Katoliška cerkev se pa smatra za nezmotljivo nositeljico krščanstva. V svesti si tega je vedno povdarjala v raznih oblikah: pri meni je resnica, taka je resnica: kdor resnice ne sprejme, kaker jo jaz učim, ne more priti do Boga. Načelo krščansko, ki je izraz večne resnice, bilo je katoliški cerkvi vedno nad vse, in nikdar se ni pomišljala radi enega samega verskega načela izpostaviti se najkrutejšemu preganjanju.

Ima pa katoliška cerkev razlogov, zakaj se smatra za nezmotljivo učiteljico resnice ter zahteva, da jo narodi tudi priznajo za tako.

Prvo in najsijajniše, pa tudi najočitniše spričevalo, katero spremlja katoliško cerkev skozi vse čase do današnjega dne, je čudež, seveda le pravi čudež t. j. tisti, ki je zgodovinsko dokazan, kritiško preiskan in potrjen. Tak čudež se ne godi nego le v katoliški cerkvi. Najsijajniše se javlja dandanes v Lurdu na Francoskem. Ker se je tudi slovenskim liberalcem vže zljubilo lurdskemu čudežu se smejati, jih pozivljemo, ako jim všeč, da podvržejo vprašanje o čudeži, in posebno o lurdskem čudeži, znanstvenemu razmotrivanju. Ako pa tega ne storijo, naj molčijo.

Drugo spričevalo za absolutno resnico katoliškega načela je njegova svetost. Kdor vpotrebi katoliške resnice, tudi skrivnosti, na praktično življenje, se kmalu prepriča o njih čudoviti vporabnosti in plodovitosti. Katoličani se ne pomišljamo narodom klicati: Živite strogo po resnicah katoliške vere, pa boste brezdvomno, ne samo večno, ampak tudi časno srečni. Nikaker ne smejo tako govoriti akatoliki. Gorje narodom, gorje društvu, ako bi hotelo Lutrove nauke o človeški volji, o veri brez dobrih del vpotrebiti na življenje. Gorje nam, da bi praktično zvedli teorijo materijalizma: ru-

[1]) Jan. I. 17.

Digitized by Google

šili bi nravni in vsak drug red. Akatoliki in vsi drugi, ki se ločijo od katoliških načel, so tedaj prisiljeni ločiti mej teorijo in prakso, mej vero in nravnostjo, mej šolo in življenjem, ter postaviti za vodilo absurdum: eno je teorija, drugo je praksa, življenje se nima ravnati po teoriji! Absurdum zovemo to vodilo, ker stavi nespojljivo nasprotje mej razum in voljo, češ, volja nima hoteti tega, ker spozna razum za resnico, za pravo, nasprotje tedaj stavi v naravo samo; ker jasno je vsem, da volja ne more hoteti, ako ji ni razum pokazal objekta hotenja, razum pa naravno teži po spoznanji resnice; tako bi narava sama peljala v vničenje same sebe.

Pa dogme katoliške niso plodovite le za življenje, ampak tudi za naravno spoznanje človeško; in to je tretji nič manj očiten dokaz katoliške resnice. Kar se tiče negativne strani tega stavka, ni vstani razum dokazati, da so dogme katoliške, akoravno skrivnostne, proti načelom naravnega spoznanja. Pozitivno se pa lahko prepričamo o plodovitosti katoliških dogem za naše spoznanje, ako jih sami premišljujemo; ker čimbolj se duh vanje vglablja, tem bolj ga razsvitljajo in mu razganjajo temo z obzorja naravnega spoznanja. Od kod to, da so filozofični stavki Tomaža Akvinskega tako trdni, neomajljivi na vse veke, da je ta filozof v razpravljanji najabstraktniših naravnih resnic tako jasen, lahko umljiv? Čistil si je obzorje naravnega spoznanja, motril umske resnice v luči katoliške dogme: veroval je, in p o v e r i, akoravno z n a r a v n o močjo, je umoval. Da bi bile katoliške skrivnosti izrodek razgrete domišljije, bi se po resnem premišljevanji duhu čedalje bolj razklenila njih praznota ter v kratkem bi spuhtele v zrak. Mahomedovo razodenje se boji kritiške luči in pred sodiščem treznega uma izgine. Procvit znanosti je pomenil za izlam propad. Ne pa tako v katoliški cerkvi: v nji je veda vselej skupaj hodila z vero, in središče katoliškega sveta, papežki Rim, je bil vedno in je še središče ved in lepih umetnij. Katoliška cerkev je mati in vstanoviteljica prvih znanstvenih zavodov in šol, začenši od najnižih do najviših. Ona je dala in še daje učenemu svetu prvih moči v filozofiji, v matematiki, v astronomiji in vseh drugih vedah. Prvo mesto na

Digitized by Google

svetu kot učenjaki zavzemajo še zdaj — skoz in skoz dogmatiški jezuitje. In slovenski liberalci sami se lahko prepričajo, kdo tudi danes na Slovenskem bolj goji filozofijo in resne vede: mi, ki verujemo, ali oni ki ne verujejo.

Nočemo dalje naštevati drugih razlogov, kateri vtrjujejo katoliški cerkvi zavest, da je ona in le ona edina nositeljica absolutne resnice. Iz teh in drugih razlogov se poraja tako zvana katoliška nestrpljivost. Ta pa je le nestrpljivost v teoriji ali v načelu, katero sloni na neovrgljivem stavku, da resnica je in ne more biti nego le ena, nedeljiva.

Teoretična nestrpljivost pa ni ista s praktično t. j. akoravno učimo in verujemo, da biva resnica edino v katoliški cerkvi ter da zunaj te cerkve ni zveličanja, smo vender z druge strani pripravljeni ljubiti tudi tiste, kateri ne priznajo ali nočejo priznati tega stavka. Tu nam pridejo tolikokrat z očitanjem, da preklinjamo liberalce v tretji pekel! Za skozbog, katerega liberalca smo pa vže poslali k hudiču! Ne mi, a Bog obsoja liberalce v pekel; mi pa le učimo, da se jim bo res kaj tacega zgodilo, ako ne bodo verovali. Ni li Bog rekel, da kdor ne veruje, bo pogubljen, da kdor cerkve ne posluša t. j. kdor ne veruje in živi, kaker ona uči, bodi kaker pogan — izključen iz Božjega kraljestva. Ako smo mi nestrpljivi, ker ponavljamo to, kar je Bog rekel, potem je še pred nami in bolj ko mi nestrpljiv — Bog sam! Sicer pa, ako so liberalci res toliko prepričani o svojem liberalstvu, čemu se toliko hudujejo nad našo teoretično nestrpnostjo, ki jim niti enega lasa ne skrivi? Mi jim pekla niti ne želimo, ampak celo zanje molimo, da bi se spreobrnili. Naj se ne bojijo liberalci, da jim bomo grmade zažigali, ali jih gilotinirali, kaker so njih bratje po duhu s katoliškimi duhovni delali za časa francoske revolucije. Mi, dasi tako nestrpni, ko gre za princip, za načelo, mi poznamo ljubezen v dejanji bolje nego liberalci. Saj vender bodo vedeli liberalci, kako se zove tista velemoč v zgodovini človeštva, ki je narode zbratila, ki je sužnom verige strla, ki je revežem, sirotam in bolnikom stvarila velikanske zgradbe. Ta velemoč se zove — krščanska ljubezen, katera je neločljiva od krščanske vere, od dogme, katera ravno iz te vere poganja, katera vsahne, kaker hitro jo ločimo od vere. Da,

Digitized by Google

čim živejša, čim trdnejša je vera, t. j. čim veča je teoretično-verska nestrpljivost, tem silniša je strpljivost, je ljubezen v dejanji. Nasprotno pa ravno tisti, katerim se usta cedijo od same človečnosti, bratoljubja, svetožalja, vdejanji naj manj izkazujejo ljubezen. Naravno! Kdor veruje v Boga, kdor je prepričan o prihodnem življenji in povračilu, ga bo ravno ta vera nagibala, spodbujala, da bo za bližnjega žrtvoval vse vgodnosti sedanjega življenja, bodisi da to stori iz čiste ljubezni do Boga ali pa upajoč večnega plačila. Vera je in ostane najsilovitiše nagibalo dejanske ljubezni. Kdor pa vere nima, si bode kratko mislil: gotovo je življenje, katero imam zdaj v pesteh, negotova je večnost; držati tedaj, vživati hočem, kar je gotovo, popustiti kar je negotovo.

Naj se tedaj le rogovili, naj se nas še toliko sumniči, naj se nas razvpiva za nestrpneže: to nas ne bo ganilo — držali se bomo vstrajno, do konca ene, nedeljive resnice, katera biva cela, nepopačena v katoliški cerkvi vže osemnajst sto let. Ta resnica je svet zmogla in prerodila, je narode pomladila, je vstvarila novo dobo; a tega ni storila s tem, da bi se bila bratila z lažjo, z liberalizmom; od tega si ni nikdar moči izposojala, ker moč, vso moč, ima sama v sebi. In na podlagi te resnice, čiste katoliške resnice, brez liberalne primesi, hočemo tudi mi priboriti narodu duševno vstajenje in preporod.

Kdor pa spaja katoliško resnico z liberalno lažjo, kopljе narodu duševni grob, ker ga poganja v brezmiselnost, v umski nihilizem. Kaj takega namerjavati je isto, kar razum primorati, naj ima za resničen logični absurdum, da isto, kar je belo, je ob enem črno, da eno in isto ob enem je in ni! Vkleni razum pod formulo: $1 + 1 = 3$, ter obsodi ga, da mora na vse veke gledati tej nezmisli v obličje in jo imeti za resnično, glej, obsodil si ga v pekel. V tak pekel, v tako duševno smrt, v nihilizem, v nirvano duševnega življenja poganja narod tisti, ki hoče resnico katoliško bratiti, spajati z nje večnim nasprotjem, z liberalizmom.

Aut — aut — to je, to ostane naše geslo!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Ljubezen v Petrarkovih rimah z ozirom na slovenskega lirika-prvaka.

„Del vario stile, in ch' io piango e ragiono,
. . . . . .
Spero trovar pietà, nonchè perdono."
Petrarka. Sonet I.
„Kdor jih bere, vsak drugače pesmi moje sodi." —
Prešeren. Gazele, 7.

Sicer zdi se, kaker da bi se Stritar sam kesal drzne svoje razsodbe o Prešernovi ljubezni ali da so ga vsaj vznemirjali v njegovi kritiški visočini tehtni pomisleki glede na čudno, v Slovencih do tedaj nezaslišano podmeno, čes, „ta ljubezen je — da se predolgo ne zamudimo pri tej reči — le poetiška fikcija": kajti v naslednjih vrstah mora jasno in brez okolišev priznavati, da je Prešeren istinito čutil ter gojil ljubezen do izvoljene device, da si je ni čisto izmislil. Piše namreč doslovno: „Preširnova ljubezen je morala imeti resnično podlogo — to nam kaže vsaka vrstica njegovih pesmi: nič ni v njih mrzlega, ponarejenega, posiljenega — v vseh pravi ogenj, prava strast, prava kri." In par vrst prej je Stritar razsodil — človek bi skoro ne zaupal svojim očem — da je ta ljubezen le poetiška fikcija!! Človek bi se zares iz srca smejal Stritarjevim dovtipom, ako bi ga ne prijela nevolja ob taki nevredni igri z našim prvim lirikom. Kdo ne vidi, da Stritar hoče na vse pretege potisniti Prešerna, dasi se ta brani z vsemi štirimi, v samovoljni svoj sestav, da ga hoče na vsak način, in naj bi si tudi moral sam sebi oporekati, vtakniti v Schobenhauerjevo suknjo?! Zatorej jo tako zasuče: „Nevslišano hrepenenje pesnikovo po devici, katere mu doseči ni moči, počasi se mu je razširilo v hrepenenje po idealu". Kaj ne, kako prebrisano si zna Stritar pomagati iz nadležnih pomislekov, kako pogumno je presekal gordiški vozev, ki si ga je po vrhu sam naredel trdeč zajedno, da je Prešernova ljubezen le poetiška fikcija (izmišljotina), a da je bila tudi nekaj čisto realnega, pravi ogenj, prava strast, prava kri? Žal, da je Stritarjev pomoček, recimo njegova „clausula salvatoria" venderle nekoliko precena, ker čisto samovoljna izmišljena ad hoc; žal, da se Stritarju ni zljubilo ali zdelo morebiti celo nepotrebno, nekoliko od bliže označiti in vtemeljiti tajni ta razvoj ali „razširjanje", kar bi izvestno bilo vrlo zanimivo. Torej ne več poetiške fikcije, nego počasno razširjanje — toda jedno kaker drugo trdi Stritar iz lastne oblasti, berz tehtovitih, ozi-

Digitized by Google

roma brez nikakeršnih razlogov. Mi pa radi prepuščamo oboje Stritarju in jemljemo Prešerna kaker je v istini, ne v manjši, ne v veči širjavi, nego se nam javlja in razodeva v pesmih. A pesmi Prešernove nam živo pričajo, da je Prešeren strastno in nesrečno ljubil, ne da bi se ljubezen ta nikdar in nikjer prelevila v sanjarsko hrepenenje po nekem neznanem in vrhu tega še nedosežnem idealu, pričajo nam, da je pesnik obupaval razdvojen s svetom in seboj, in da se mu je slednjič smrt zdela boljša nego življenje. Kdor pa nekoliko pozna človeško zgodovino in vsakdanje življenje, nam bode iz lehka pritrdil, da je strastna in nevslišana ljubezen bila glavni ako ne edini vzrok Prešernovi nesreči: iz te osodne strasti se je s časom izcimilo večinoma vse gorje, katero je pesnika gnalo v obup. Kdo bi verjel Stritarju trdečemu o Prešernovi ljubezni: „Taka v pravem pomenu poetična ljubezen pesnikova mora torej (se ve, radi tistega hrepenenja po nedosežnem idealu) biti nesrečna, in otročje je vprašanje, kaj bi bilo, ko bi vslišana bila Prešernova ljubezen?“ Menimo, da ovako vprašanje bi ne bilo nikaker „otročje“ (otroško), ter smemo naobratno trditi, da bi bila zakonska sreča izvestno sprijaznila nesrečnega pesnika z življenjem in svetom ter rešila ga obupnega stanja; in v tem nas potrjujejo ravno isti Prešernovi verzi, katere Stritar navaja v potrdilo svojega čudnega nazora:

Ko v veži je Orest Dijane mile
Zadobil spet bil zdravje duše svoje,
Tak bi bile se od ljubezni tvoje
Vmirile prsi, lica se zjasnile.

Pomudili smo se pri tej stvari več nego je menda trebalo, ker smo tudi hoteli podati en vzgled, kako čestokrat i veljavni kritiki — in tega pridevka ne more menda nihče po pravici odrekati Stritarju — samovoljno in „nevsmiljeno“ ravnajo z vbogimi pesniki in sploh pisatelji.

Kaj so pa mislili in kako so sodili vrstniki (sovremeniki) o Prešernovi, oziroma o Petrarkovi ljubezni? Ni, da bi se dalje spuščali v pravo točko, katero je pesnik sam dovolj osvetil — se ve po svoje (kar smo prideli, da nas nikdo krivo ne razume).

Kdor jih bere, vsak drugače pesmi moje sodi;
Eden hvali in spet drugi vpije: fej ti bodi!
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
Razuzdanim bodo moje pesmi prenedolžne,
Al' trcijalke (!) poreko, da jih je vdihnil zlodi.

Digitized by Google

Radi odpuščamo Prešernu njegov humor posebno kar se tiče zlodejevih navdihovanj, a raztegnivši tercijalke „na trezne ljudi", dobimo njegovo historno slovo (fama).

Kar se pa tiče Petrarke, je poleg javne zle govorice [1]) izvestno bilo mnogo tacih, ki so tolmačili njegovo ljubezen kot čisto in vzorno, kot najpopolnišo platonsko ljubezen, kateri so neki bile predmet edine Lavrine čednosti ali celo sama modrost skrita pod imenom Lavre. Tako „idealno" je mej drugimi sodil Petrarkov prijatelj in zaščitnik Jakop Colonna, kaker se razvidi iz nekega pesnikovega pisma [2]). Da, iz 15. stoletja pa se je celo ohranil v neki Milanski knjižnici rokopis nekega dominikanca, kateri v knjigi „Rožni venec — duh življenja" v posebnem poglavji preiskuje, ali se morajo brezpogojno obsoditi nekateri slavni možje zaljubljeni v kako izvoljeno žensko. Odgovarja pa negativno, češ, ker je ovaka ljubezen prav lehko vtemeljena v krepostih ljubljene osebe; zanimivo je, kar pravi o Petrarki, zato podajemo prestavo dotičnega odlomka: „Saj je vender g. Fran Petrarka, ki še dandanes živi, opeval d u h o v n o l j u b l j e n k o (amante spirituale). Lavro, katero vedno imenuje v svojih sonetih in spevih, ter je priznal, da mu je ona pridobila vso slavo, katero je dosegel na svetu. Ne bil bi jaz torej nehvaležnik — tako pravi Petrarka — da bi je ne slavil, ne le dokler je živela nego i po smrti? Zatorej ji je tudi po smrti ostal zvest ter jo tako oslavil, da ne bode nikdar vmrla. In to, kar se tiče telesa; dalje je delil za pokoj njene duše toliko miloščinje, dal je brati toliko maš in molitev s toliko pobožnostjo, da ako bi bila tudi največa grešnica na sveti, bi je moral iztrgati iz rok zlodejevih; toda govori se, da je vmrla kot svetnica." [3]) Petrarka sam je vsaj začetkom smatral — kar je ob sebi umevno — svojo ljubezen do Lavre za zgolj čisto in plemenito nazivajoč jo v neki pesmi „f o c o g e n t i l, ond' io tutt' ardo" (ogenj plemeniti, ki me uži-ga)" — a koj se je moral prepričati, da temu ni tako, da njegova ljubezen ni nikaker le nedolžna stvar, le čisto prijateljstvo. Vest se mu čedalje bolj oglaša ter mu očita grešno zmoto, tako da se boji zapasti zlobnemu duhu: na več mestih je izrazil to bolestno stanje, n. pr.:

Io son si stanco sotto il fascio antico
D e l l e m i e c o l p e e d e l l' u s a n z e r i e
Ch' io temo di cader in man del m i o n e m i c o.
(Sonet 52.)

[1]) V 1. sonetu pravi Petrarka, da je bil dolg čas celemu ljudstvu v basen.

[2]) Poglej Tiraboschi-jevo znamenito zgodovino italijanskega slovstva, zvezek obsegajoč pisatelje od leta 1300—1400, kjer je obširen životopis ter ocena našega pesnika.

[3]) Glej vže rečeno zgodovino, str. 450.

Digitized by Google

A druge krati se do cela vda strasti, ki se mu je tako omilila, da blagruje čas in kraj, kjer je prvič zagledal „nebeško“ Lavro. Lavre spominjajo Petrarko kot pravega zaljubljenca vse stvari, v vseh pojavih naravinih vidi podobo svoje ljubezni, v pomladnem cvetu, v solnci, v zvezdah, kopneči sneg ga spominja lastnega tajajočega se serca; pesnika tira ljubezen v samotne kraje, kamer ga povsod sledi Lavrina prikazen (13. spev), bridko zdihuje in prosi solzeč Lavrine ljubezni:

Ite caldi sospir al freddo core,
Rompete il ghiaccio, che pietà contende.
(102. Sonet).

Ne bode menda odveč, ako tu pripominamo, da v Petrarkovi ljubezni pogrešamo žal le prečesto vsake možatosti in moške samozavesti, pesnikovo srce, katero pozna po največ le jok in stok in otroška jadikovanja, je vse bolj premehko, premehkužno: to je brez dvojbe velika pega Petrarkove lirike, v kateri se razum in volja kažeta tako nezmožna nasproti željam in čustvom, sploh nasproti ganotjem srca. Po pravici smemo trditi, da naš Prešeren stoji v tem oziru više: v strastni ljubezni si je še vender ohranil nekoliko moškega značaja in zdravosti, rekli bi nekoliko zdrave pameti, katera družeč se s tenkim estetiškim vkusom, ga je večinoma varovala otroških in mehkužnih neslanosti, katere tako pogostoma srečamo v Petrarkovih pesmih. Kje najdemo v Petrarki take odločne in možate govorice, kakeršna je n. pr. v Prešernovi pesmi „Za slovo“?

Kaj od mene proč oko,
Proč obraz obračaš mili?
Kdo te mene ljubit' sili?
Rajša koj mi daj slovo.

Desno roko brez skrbi
Daj k prijaznemu slovesu,
Solz v nobenem ni očesu,
Žal — besede v ustih ne.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Moja stara ljuba bo,
Bo p o t r p e ž l j i v o s t m i l a,
Zvezo z mano ponovila,
V zakon dala mi roko.

Digitized by Google

Z njeno pomočjo podprt
Nosil bom življenja pezo,
Dokler zmaga sreče jezo
Zadnja ljub'ca — bela smrt.

Menimo, da bode prijaznega čitatelja zanimalo in vrhu tega do cela osvetilo značaj Petrarkove ljubezni, ako se tudi nekoliko oziramo na Petrarkova zasebna pisma in druge prozajiške spise, v katerih se jasno in odkritosrčno izraža o svojem razmerji do Lavre. Tako se n. pr. — kaker posnemamo iz povedane zgodovine Tiraboschi-jeve — v latinsko pisanih „Razgovorih sè sv. Avgustinom", izdanih pet let pred Lavrino smrtjo, pogovarja o svoji ljubezni hoteč začetkom dokazovati njen nedolžni in čisti značaj; a sv. Avgustin ga odločno zavrača z ozirom na zle nasledke in pojave njegove ljubezni, namreč na srčni nemir, na noči brez spanja, na mržnjo do vsakega dela itd.. tako da Petrarka mora slednjič priznati, da se je vjel v nesrečno past. Leta 1336, t. j. 9 let potem, odkar se je zaljubil, pisal je žalostno pismo prijatelju O. Dijoniziju, v katerem mej drugim pravi: „Jaz ne ljubim več, kar sem v preteklem času ljubil; toda oh ne, ne: žalibože jaz jo še ljubim, a zmerniše, skromniše; da, jaz ljubim še vedno, a skoro zoper lastno voljo, prisiljen sem ljubiti; ljubim solzeč in zdihujoč ter skušam na sebi Ovidijev izrek: Odero, si potero; si non. invitus amabo." In slednjič prosi prijatelja — duhovnika: „Preljubi oče, prosite za me Boga, da se moje misli vender vtrde in da se slednjič, ko so tako dolgo vrtele krog toliko predmetov, obrnejo k Njemu, ki je sam pravo in stalno dobro." Potoval je o tem času mnogo po Francoskem, Nizozemskem in Nemčiji, nekoliko da bi si ohladil gorečo strast, ki mu je razdevala srce, nekoliko pa da bi spoznal svet opazovaje različnih ljudi in dežel, katere primerja z rodno zemljo, Italijo. V tem primerjanji se mu je pa Italija zdela čedalje lepša in milejša: v njen blagor je vporabljal velik vpliv in vgled, ki ga je užival pri svojih sovremenikih, da bi jo rešil žalostnega stanja vsled odsotnosti papežev stolujočih tedaj v Avignon-u, do nemško-rimskih carjev in drugih mogotcev. Sicer lehko rečemo, da je bil Petrarka skoro najbolj češčen in vpliven mož svojega veka, in to iz mnogih vzrokov: najprej bil je največi pesnik svoje dobe in sicer v latinskem in „ljudskem" [1]), t. j. italijanskem jeziku; njegov epos „Africa" zložen v latinskih stihih je vzbudil navdušenje in priznanje vsega tedanjega literarnega sveta, pariško vseučilišče in rimski senat sta ob enem času ponujala pesniku lavorov venec, a domoljubni Petrarka se je odlo-

[1]) Takrat so v klasikih izobraženi književniki prezirljivo nazivljali italijanščino ljudski jezik — lingua volgare.

Digitized by Google

čil za Rim, kjer je bil na kapitolu slavno venčan, in potem je dobljeni venec položil na Petrov grob v znamenje svoje ljubezni in vdanosti do katoliške cerkve Petrarka bil je tudi izvrsten govornik; zato so mu razni vladarji zaupavali najčastniših poslov, vzlasti poslanstev; bil je dalje filolog, navdušen posebno za Vergilija, Ovidija, Homera (dasi ni poznal dobro grščine), bil je zgodovinar in celo filozof (Seneca in sv. Avgustin bila sta njegova ljubljenca) ter se je skušal osobito na polji morale. Ogromnih zaslug si je pa Petrarka pridobil sè svojim nevmornim trudom v izsledovanji ter v določevanji pravega kritiškega teksta starih klasikov, katerih marsikatero delo bi se nam sicer bilo za vseiej izgubilo: bil je, da kratko vse povemo, početnik in največi pospešitelj preporoda klasiških studij, za kar mu mora biti ne le Italija, nego cela Evropa in sploh ves izobraženi svet na veke hvaležen. Kako slaven je bil Petrarka v svojem času, lehko posnamemo tudi iz neke javne listine beneške ljudovlade, katera nazivlje Petrarko človeka „cuius fama hodie tanta est in toto orbe, quod in hominum memoria non est iam diu inter Christianos fuisse vel esse philosophum moralem et poetam, qui possit eidem comparari."

Kratko: Petrarka bil je vsestransk in obče slavljen mož, kakeršnih ne nahajamo mnogo v svetovni zgodovini Od tod si moremo razlagati da njegovim vrstnikom ni bilo lehko misliti si takega velikega moža zaljubljenega tako strastno in tako dolgo — 21 let — v povrhu še neznano (obskurno) žensko. Zato jih je mnogo tolmačilo Petrarkovo ljubezen v idealnišem, poetiškem pomenu: med njimi tudi celo, kaker smo videli, neki dominikanec.

Kar se pa tiče Lavre, se dolgo časa ni ničesar gotovega vedelo o njej, ker nam njen pesnik niti v pesmih niti v drugih prozajiških spisih ničesar ne pove o njenem rodu in stanu — in to izvestno ne priporoča njegove zveze z Lavro; zakaj naj bi bil sicer Petrarka tako skrbno zamolčal in prikrival natančnišh podatkov o ljubljeni osebi, da bi se ne sramoval v javnosti svojega razmerja do Lavre? Leta 1533 se je pa grob Lavrin našel v frančiškanski cerkvi v Avignon-u v kapelici družine „Sade"-jeve, a francoski slovstvenik Abbé de Sade je dokazal z avtentiškimi listinami iz domačega arhiva, da Lavra ni bila rodom iz te družine, nego hči nekega Adalberta de Noves, Avignonskega župana, rojena okoli 1308 ter omožena leta 1325 z Ugojem de Sade in takisto prišla v Sade-jevo rodovino [1]). Potemtakem je Lavra bila vže omožena, ko se je Petrarka zagledal va-njo, ker to se je zgodilo leta 1327, kaker sam pravi v 97. sonetu in drugje.

[1]) Prim. vže rečeno zgodovino Tiraboschi-jevo, kjer se na širiko razpravlja o tej stvari.

Digitized by Google

Petrarka se je bil vže kot sedemletni deček preselil sè svojo družino prognano iz Florencije — kjer se je leta 1304 rodil — v Avignon. Tu je prebil tudi največi del svojega življenja. Petrarka piše o svoji mladosti v „pismu do potomstva“: „Tu na Ronskih obalih sem preživel pod varstvom svoja deška leta, kaker tudi svojo m l a d o s t v d a n o n i č e m e r n o s t i.“ Ker mu je pa oče zapustil zelo pičlo dedščino in ker mu pravne studije niso nič posebne vgajale, sklene stopiti v duhovni stan, toda m a š n i k n i n i k d a r p o s t a l, nego sprejel je samo tonzuro, katera mu je po tedanjih vredbah omočila raznih cerkvenih beneficijev in poslov. Leta 1348 vmre Lavra, kot žrtev grozne kuge, ki je tedaj razsajala po celi Evropi. Velika žalost se je polastila pesnika, kaker svedoči ves II. del njegovih rim, življenje mu je postalo neznosno, edini up, da bode zopet videl Lavro v nebesih, tolaži njegovo užaljeno srce, ki se čedalje bolj očiščuje posvetnih želja in teženj. O tem pričajo tudi pomenljive besede, katere je najbrže sam zapisal na čelo znamenitemu rokopisu Vergilija, kateri se hrani v Ambrozijanski knjižnici v Milanu: „Laura propriis virtutibus illustris et meis longum celebrata carminibus primum sub oculis meis apparuit anno Domini MCCCXXVII, die VI mensis Aprilis in Ecclesia s. Clarae Avinione hora matutina . . . . . Corpus illud castissimum atque pulcherrimum in loco Fratrum Minorum repositum est eo ipso die (njene smrti) ad vesperam. Animam quidem eius, ut de Africano ait Seneca, in Coelum, unde erat, rediisse persuadeo mihi. Hoc autem ad acerbam rei memoriam amara quadam dulcedine scribere visum est hoc potissimum, loco, qui saepe sub oculos meos redit, ut scilicet *nihil esse deberet, quod amplius mihi placeat in hac vita.*“

Res, Petrarkova ljubezen se je — kar smo tudi razvideli iz navedenih verzov iz II. dela njegovih pesmi — po smrti Lavrini čedalje bolj blažila in povzarjala dvigajoč pesnika v jasne višave ter vnemajoč ga za blago, krepostno življenje; žal, da pri našem Prešernu ni bilo temu tako; njemu je nevslišana ljubezen obrodila le strupenega sadu, „življenja gnjus“, obup — se ve, da razloga tej prikazni nam ni samo iskati v različnosti Petrarkovega in Prešernovega značaja in mišljenja, nego tudi v razliki ljubljenih predmetov. In to je tudi vzrok, zakaj se nam Petrarkova ljubezen kaže v vgodniši, milejši luči, nego li Prešernova, zakaj se nam Petrarka rekel bi skoro zoper našo voljo, čedalje bolj omiljuje, dočim bi nas Prešeren sè svojim črnim, obupnim nazorstvom skorajda odvračeval od sebe, ako bi njegova nesreča ne vzbujala našega sočutja: tam vidimo moža sicer strastno zaljubljenega, kateri se pa zaveda nevrednega suženjstva, kateri se tudi vsaj koliker toliko bojuje zoper silno strast, dasi ji navadno podlega, in v katerem zmaga slednjič plemenitejša stran vsako nizko teženje; tu pa se nam kaže pesnik s celim bitjem

Digitized by Google

vdan taisti osodni strasti, toda komaj zavedajoč se sramote spon, nikar da bi se resno trudil streti jih, pesnik, ki slednjič zbog „želj neizpolnjenih“ obupa o sebi in človeštvu, stojično pričakujoč pokoja v črnem grobu:

Pokopal misli visokoleteče,
Želj neizpolnjenih sem bolečine,
Ko Črtomir, ves up na zemlji sreče.

Dan jasni, dan oblačni v noči mine,
Srce veselo in bolno, trpeče,
V pokoj' le bodo groba globočine.
(Sonet Matiju Čopu.)

Kakšen nazor nam je torej o Petrarkovi in Prešernovi ljubezni? Upamo, da smo dovolj jasno pokazali jalovost ter nerazumnost tiste čudne podmene, po kateri bi bila Petrarkova in Prešernova ljubezen zgolj čisto, vzorno prijateljstvo brez druge primesi, le nesebično, čisto navdušenje za žensko lepoto in krepost, oziroma le poetiška oblika ali fikcija v zmislu Stritarjevem, kratko, le platonska ali pa simboliška ljubezen: z njim, ki bi še vedno pristajal v sanjarski ta nazor, se ne moremo dalje razgovarjati. Ljubila sta torej Petrarka in Prešeren spolovno v navadnem pomenu besede To je prva resnica ali dognana stvar, katera sledi iz našega razmišljevanja, resnica katera nam podaje ključ v rešitev našega vprašanja. Kajti sedaj nam je edino še razmotriti, ali se je nijuna spolovna, poželivna ljubezen [1]) zlagala z razumovimi terjatvami, z nravnimi in družbenimi zakoni, kratko, ali sta nravno v najširnišem pomenu besedinem ljubila, ali pa ne — in s tem bode nam lehko razsoditi Petrarkovo in Prešernovo ljubezen. Toda ni težko vvideti, da sta oba naša pesnika ljubila izvoljeno žensko, da rečemo brez okolišev, nenravno; ker pa nravnost sloni na božji vredbi in volji, zatorej sta ljubila pregrešno: recimo Prešernova in Petrarkova ljubezen je nenravna, pregrešna. Petrarka in Prešeren ljubila sta pa nenravno iz več razlogov: najprvo radi tega, ker je nijuna ljubezen bila, kaker nam živo pričajo nijune pesmi, prestrastna, nezmerna, ker je podrivala srčni mir, ker je mamila in obvladala celo nijuno bitje, katero je zbog tega bilo brezvoljna igrača vsem slepim čustvom porajajočim se iz nesrečne ljubavi, celò trpkemu obupu (v Prešernu); ljubila sta nenravno, ker ljubljena oseba ni bila več prosta, ker jima ni smela vračati lju-

[1]) Razume se samo ob sebi, da tu ne mislimo Petrarkove ljubezni, v koliker se je v poznejših letih po Lavrini smrti poblažila in povzorila v zgolj čisto, prijateljsko vdanost in navdušenost.

Digitized by Google

bezni — razlog ta velja najprej za Petrarko, kateri se je zaljubil v Lavro, dasi je najbrže vže bila omožena, a velja tudi koliker toliko za Prešerna, kajti ne samo, da mu njegova izvoljenka ni nikdar vračala ljubezni, da, očitno kazala pesniku svojo nenaklonjenost in mrzost, nego pesnik jo je ljubil, poželilno ljubil tudi, ko je bila vže zaročena z drugim, kar je pesnik dobro vedel in tudi nam odkrito povedal:

Ne bojte pesmi se, ki jih prepeva
Tvoj pevec, ti. tvoj ljubi, tvoja mati!
In ki jih pel do zadnjega bo dneva.

Brez te moči, ko lune žarki zlati,
Le cena tvoja v njih se razodeva,
Pred njimi neče led srca bežati.

Ljubila sta slednjič nenravno, nespametno, ker brez vsega upanja, da bi bila kedaj nijuna ljubezen vslišana, oziroma smela biti vslišana, recimo ker sta ljubila brez pravega smotra, t. j. brez nobene možnosti, oziroma brez vsakega ozira na zakonsko zvezo: nravni zakon in sploh ohranitev rednega družbinega življenja veleva pa, da se spolovna ljubezen sme gojiti samo v zakonu, oziroma v resnem oziru in pričakovanji skorajšnje zakonske zveze. Zatorej mora vsak pameten človek obsojati Petrarkovo in Prešernovo ljubezen, naj se javlja v še tako krasni, še tako dovršeni obliki; kajti oblika, bodi tudi najlepša, ne more premeniti vsebine. ideje, recimo poezija ne more podajati, kar smo vže spredaj opomnili, proste vstopnice v prepovedano, v nenravno polje: vsebina ali ideja ogromni večini Petrarkovih in velikemu delu Prešernovih pesmi je pa očividno nenravna, nevredna razumnega in prostega bitja kaker je človek.

Se ve, marsikomu in vzlasti gorečim občudovalcem in čestilcem Prešernovim zdela se bode naša govorica morebiti pretrda, celò tesnosrčna; njim opomnimo, da tudi mi znamo občudovati in čestiti Prešerna, največega našega lirika in vnetega, odkritosrčnega domoljuba, toda to nas ne sme nikdar zaslepiti, da bi na njem ne videli očitnih napak, da bi ne obsojali v njegovih pesmih, kar je obsodbe vredno, to je prestrastno, celo bitje razdevajočo ter v obup tirajočo ljubezen do osebe, katere vrhu tega v poznejšem času ni smel nikakor poželeti, katera mu je bila, ako ne začetkom, a pozneje izvestno prepovedan sad. Dà, ponavljamo, Prešeren je zares velik. občudovanja vreden, slovenski narod sme biti ponosen nanj, toda v nravnem oziru je Prešeren — bodimo odkritosrčni — majhen, zelo majhen, nravna slabost prepeva in vlada velik del njegovih pesmi; kdor bi tega ne priznal, on bi ne bil več čestilec, nego malikovalec Prešernov;

Digitized by Google

kdor bi Prešernovo nravno slabost javno tajil on bi se tudi pregrešil na slovenskem narodu. pregrešil osobito na slovenski mladini, katero nam je sveta dolžnost svariti, da ne more oprezno dovolj čitati Prešernovih pesmi, da Prešernova divna muza pomeni za-njo veliko nravno nevarnost. Obsojati moramo Prešernovo nenravno ljubezen in dosledno i Prešernove pesmi, v katerih se izraža — in takih hvala Bogu smemo reči, da jih ni največ — a zato ne bodemo metali kamnja na nesrečnega pesnika, nego hranili v srci globoko sočutje do njega nesrečnega stanja, dobro vedoč, kako težko je človeku, ki ne živi iz vere v celem besedinem pomenu, osvoboditi se take strastne ljubezni, ako se ji je enkrat vdal. Rekli smo, da kdor bi javno hotel opravičevati Prešernovo ljubezen, češ, saj je nedolžna, „poetiška“ stvar, bi se pregrešil na slovenskem narodu; kajti toliko vender moramo vedeti, da je nrav z vero vred največi biser narodov, da se le nravno krepki in zdravi narodi mogo ohraniti ter kljubovati navalom sovražnih sil. da je vera in krepka nrav rešila še prav posebe ostanek slovenskega naroda sredi tolikerih in tako hudih viharjev, kateri bi mogli pokončati mnogo veči, silniši narod, nego je slovenski. Kdor bi torej v kateri koli obliki javno in vzlasti še pred slovensko mladino opravičeval, ali celo priporočal nenravnost, v našem slučaji, Prešernovo ljubezen — on bi bil, v koliker je na njem, ne glede na drugo, i grobokop slovenskega naroda.

Sicer ne vemo gotovo, kako je Prešeren v zadnjih dneh svojega življenja, v očigled smrti, ki ga je žalibog prerano in sredi velikih literarnih načrtov vgrabila slovenskemu narodu, sodil o svojej ljubezni — upamo, da jo je, ako ne prej, vsaj na smrtni postelji obsodil; toda Petrarka jo je izrečno in jasno obsodil ter obžaloval ne samo v pesmih, kaker smo vže tudi videli na nekaterih mestih, nego tudi še več v drugih spisih in zasebnih pismih. Tako n. pr. pisal je leta 1367 velikemu prijatelju Boccaccio-u: „Vže več let in osobito po jubileji otresel sem se tiste kuge (pestilenza), da jo sedaj nezmerno mrzim, bolj nego sem jo nekdaj ljubil; tako da se me, ko se zmislim na-njo, poloti stud in zopernost. Jezus Kristus, moj spasitelj, ve, da govorim resnico: on, ki sem ga tolikokrat sè solzami prosil, mi je vsmiljeno ponudil roko ter me je k sebi dvignil.“ [1]) Pomenljivo je tudi in označilno za njegov verski čut kar piše o tem času iz Milana drugemu prijatelju: „Moje življenje je bilo vedno jednolično, odkar se je tekom let ona mladeniška strast ter plamen pomiril, ki me je toliko časa razjedaval. Toda bila je nebeška rosa, ki ga je vgasila. Ali se ne vidijo vsaki dan starci pokopani — v sramoto človeštva — v pohotnost?“

[1]) Glej Tiraboschi-jevo zgodovino italijanskega slovstva.

Digitized by Google

In dalje: „Moje zdravje je tako trdno, da niti težavno delo, niti post, niti bičanja bi ne mogla krotiti tega vpornega junca (telesa), s katerim se vedno bojujem . . . Koncem zime moram često zgrabiti bič — in tudi sedaj se borim za svojo prostost . . . . Ves moj up sloni na tem, da s pomočjo Jezusa Kristusa premorem nekdaj vse sovrage, ki so me v mladosti tolikrat premagali.“ [1])

Opomnimo slednjič, da smo čitajoč Petrarkove pesmi komaj našli eno ali dve opolzli, pohujšljivi, nego njegove pesmi preveva po največ verski duh; nikar da bi pesnik naravnost poveličaval nizke pohotnosti, kaker večina modernih lirikov, nego naobratno obsoja, čestokrat, kaker smo vže rekli, svojo ljubezen, kara in zmerja celo sam sebe, da v njem ne gospoduje razum nizkim željam, in v tem oziru smemo po pravici Petrarko nazivljati „il gentil cantor di Laura“. Žal, da o našem Prešernu ne moremo reči kaj tacega; kajti nekatere njegove pesmi so zares pohujšljive, ker žalijo sramežljivost in celo verski čut,[2]) ter so v istini nevredne družice prekrasne, čiste in versko navdihnjene pesmi „Krst pri Savici“, Petrarka slika sicer često ter na dolgo in široko telesne lepote Lavrine, a dokaj srečno druži s tem skoro vedno slikanje in hvalo njenih duševnih vrlin, njenih kreposti — tako je odstranjena nevarnost preteča bralčevi domišljiji in nerednemu poželenju, katero se prav lehko vname osobito v mladem človeku vsled popačenosti človeške narave po izvirnem grehu. In tega madeža človeške narave ne sme pesnik in umetnik sploh nikdar prezirati, ako noče, da bode njegov umotvor v pohujšanje in strup človeku, dočim bi ga moral blažiti in dvigati v nebeške višine, kjer ne bode več boja vsled vpornosti mesa, kjer se bodo vresničili vsi vzori, tudi oni, kateri so primerni čutno-duševni naravi človeški, vresničili v božjem svitu, v slavi božanstva, javljajoči se v našem zveličarju Jezusu Kristu. Tedaj še le nam prisine prvotna nedolžnost, viša, vzorniša, nego ona, katera je dičila naša pradeda v raji; kajti čas izkušnje in bojazni bode vže prešel, in nastala bode večna, blažena gotovost brez vsake premene in trpljenja — tedaj se bodo vresničile sladke besede sv. pisma: Ecce nova facio omnia.

J. J.

[1]) Glej vže večkrat navedno Tiraboschi-jevo zgodovino. Petrarka živel je včasih, kakor nam poročajo zgodovinarji, zelo razuzdano: dvakrat – pravi Tiraboschi — je prav globoko padel.

[2]) N. pr. Na Boga sem obljubil,
Da prej bom dušo zgubil,
Ko nehal te ljubit.

Digitized by Google

„Kristijan“ dr. Lindner.

1. Dr. Romih ne toži.

Vže prvo leto, ko smo začeli izdajati svoj list, obrnili smo šolskemu vprašanju posebno pozornost. Razpravljali in pojasnjevali smo je od raznih strani. Pravico, prosto govoriti o javnih zadevah, daje nam vstava. Dasi katoličani, dasi duhovni, se zavedamo, da velja tudi za nas pravo, katero je sv. Pavel ponosno vsakikrat povdarjal, ko je šlo za Kristusovo reč: „civis Romanus sum.“

Pridrznili smo se spregovoriti tudi o naših ljudskih učiteljiščih ter o duhu, v katerem se vzgajajo mladi učitelji za katoliške otroke. Ker pa dandanes tu gospodujejo nazori filozofa Lindnerja, spravili smo se na tega „duševnega velikana“ dokazavši protikrščansko smer njegove filozofije. Opozorili smo potem Slovence na „Zavezo“ slovenskih učiteljev ter iz njenega organa, ki se zove „Popotnik“, pokazali, kako močno se je Lindnerjev racijonalizem vže zajedel v telo mlajšega slovenskega učiteljstva.

Pa tu smo zadeli na sršenovo gnezdo. Cela „Zaveza“ se je zavezala proti nam, „Popotnik“ ni na svojem potovanji nikdar zabil pomuditi se v Gorici, da bi nam vsakikrat zasolil par gorkih. Bil je pa posebno eden, ki se je smatral poklicanega, da bi šel proti nam v ogenj za svoje brate in za čast „največega pedagoga“ sedanje dobe — dr. Lindnerja! Bil je to dr. Romih. Sprva si je pomagal z mogočno zvenečimi frazami v „Popotniku“ in po učiteljskih shodih; in prižel si je res tudi veliko pohvale in slavoklicev, da celo — zaupnice so semu glasovale. Vender pa tako ni šlo dolgo, ker mi smo vže tako vstvarjeni, da se ne damo s krikom vgnati. Slednjič tedaj je tudi dr. Romih govoril učenjaško besedo na naše razprave o Lindnerji, besedo, katera je obsegala še ne celi — dve strani. Naslovil je pa svojo protikritiko: „Rimskemu katoliku“ namesto odgovora — kot moto iztaknivši si lepe besede: „Diligite veritatem, filiam Dei!“ Dr. Romih sam je pa tej protikritiki pripisoval toliko znanstvene temeljitosti, da jo je ne le postavil na prvo stran „Popotnika“, ampak jo celo posebe natisnil ter razposlal po vsem Slovenskem kot nekak monument — aere perennius — svoje modrosti.

Mi smo na to molčali, ker se nam ni zdelo vredno, da bi v resno znanstvenem listu, kakeršen je naš, svojim bravcem mlatili tako prazno slamo. Pa dr. Romih ni mogel na svojih lavorikah mirno spati, drezal je in drezal, dokler mu jo nismo — po

Digitized by Google

svoji navadi — na platnicah nekje zasolili označivši njegovo protikritiko kot očitno zavijanje.

Tu smo jo stekli! Očitaje dr. Romihu zavijanje smo namerjali od njega doseči, da bi ali sprevidel abotnost svojih trditev ter enkrat za vselej — vmolknil, ali pa, da bi pošteno poskusil, sè znanstveno kritiko z nami se meriti Kar glej — bilo je prav za naš god meseca junija: sv. Anton Padovanski — ko dobimo od sodnije vabilo, naj se pridemo zagovarjat radi „žaljenja časti“. Ker se nam v vabilu ni naznanilo, kdo nas toži, smo vgibali in vgibali na vse strani, kdo bi mogel pač biti od nas žaljen, ter mislili smo na vse drugo mogoče — o dr. Romihu se nam še od daleč sanjalo ni. In prav dr. Romiha ime smo zaslišali iz sodnikovih ust! Svet je komedija — sem si mislil. Jaz pa si smisli še komedije ne morem še sedaj drugače razlagati, nego da so me hoteli oplašiti, in ker me niso mogli vgnati z logiko, upali so me z žuganjem — pred luknjo! Menili so: dr. Mahnič bo morda vsaj s pol besedo pred sodnijo obžaloval, da je tako pisal — in to bomo mi porabili za svojo zmago! Pa dr. Romih in „zavezniki“ ne poznajo še dobro kraške narave, kakeršna biva v nas. Motili so se, kaker svoje dni dr. Vošnjak in njegov odvetnik dr. Tavčar. Marveč dr. Mahnič je pred preiskovalnim sodnikom kratko in brez ovinkov izjavil, da je on sam pisal dotične „žaljive“ besede proti Romihu, da mu ni žal, da jih je pisal, ker ve zakaj, da črkice ne prekliče, temveč da je pripravljen vse in še več dokazati in vtemeljiti tudi pred sodiščem, ako je dr. Romihu všeč, da se tu snideva! Na ta odgovor dr. Mahniča smo zastonj pričakovali, da bi — seveda sodnijskim potom — odgovoril dr. Romih: na mesto odgovora se nam iz Krškega sporoči, da dr. Romih smatra za najboljše z nami — molčati. S tem je konec tožbe.

Vsekaker pa možko to ni. Grdili in psovali ste nas dve leti javno in privatno, rogovilli ste proti našemu listu po shodih in konferencijah, sumničili nas, ovajali, tožili — poslednjič ste nas pozvali na javno bojišče — pred sodnika — a ko mi pridemo na bojišče, da bi z vami govorili resno, pošteno besedo, kaker se spodobi mej možmi, vas tu ne najdemo: kamer ste nas vi sami klicali, odtod zbežali ste vi sami, kaker brž ste slišali, da smo sprejeli boj!

Pa tožiti, tožiti — radi žaljenja časti?! In sicer za to, ker smo dr. Romihu očitali zavijanje Lindnerjevih besed?! Moj Bog, koliko in kako debelih so jih izrekli nam! Po kdo je pač kdaj le od daleč mislil, da bi tožil? V isti številki, v kateri je „Popotnik“ prinesel Romihovo famozno kritiko proti nam, je vredništvo pod vrsto dr. Mahniča imenovalo „z l o b n e g a z a v i j a č a resnice z resnico in p o š t e n o s t j o“. To je vsaj trikrat hujše nego kar smo mi rekli dr. Romihu; in kdor pozna smisel dotičnih postav, dajala nam je vže psovka „zavijač“ (ker meri

Digitized by Google

direktno na osebo) dovolj postavnega povoda za tožbo, da ni bilo dvomiti o povoljnem izidu. A kaker smo rekli, mi pri znanstveni polemiki sploh ne mislimo na kaj takega, dobro vede, da take in enake psovke veljajo le toliko, koliker razlogi, s katerimi se spodbijajo nasprotniške trditve.

2. Kak pomen ima prav za prav izid dr. Romihove tožbe?

Z odstopom od tožbe je dr. Romih priznal, da je osnovano, kar smo mu očitali: da je namreč njegova protikritika očitno zavijanje. Zakaj pa je šlo mej nama? Preveriti je hotel dr. Romih slovenski svet, da je dr. Lindner pravoveren kristijan. Mi smo temu vporekali, češ, da dr. Lindner je skoz in skoz racijonalist, kar naravno izključuje pravo krščanstvo .... Zdaj pa nam dr. Romih — seveda molče — pritrjuje: Lindner res ni kristijan, ampak racijonalist, brezverec. Seveda govore o Lindnerji, nimamo v mislih njegove osebe, ampak njegovo filozofijo, katero izražajo Lindnerjeve knjige in spisi. In — tu pridemo do glavne točke — ker je Lindner postavno vveden na naših učiteljiščih ter se vzgojeslovje tu predava v smislu Lindnerjeve filozofije (mi nimamo tu pred očmi posamnih profesorjev, kako dejanstveno predavajo, ker se more profesor narediti tudi neodvisnega od predpisanega avktorja, kar se — konstatujemo z veseljem — neredkokrat tudi resnično zgodi; ampak pred očmi imamo le postavo in postavno za šolsko rabo potrjenega pisatelja), pomeni naša zmaga proti dr. Romihu priznanje žalostnega fakta, ki smo ga mi vže tolikokrat — seveda tu pa tam nevernim ušesom — reklamovali, da se namreč vzgoja na avstrijskih učiteljiščih ter dosledno na ljudskih šolah vrši v protikrščanskem duhu; priznanje to prihaja nam ta po od naših najodločnišiih nasprotnikov, kar nas tem bolj veseli.

To neprecenljivo pomenljivost dr. Romihove zadeve tedaj s ponosom v prid sveti stvari, za katero se borimo, konstatujemo pred vsem slovenskim razumništvom, in sosebno pred našim učiteljstvom; ter odstop od tožbe smatramo kot moralno zmago našega lista v eni glavnih točk, radi katere smo se od prvega početka borili z nasprotniki. Upamo tedaj, da se bo odsej nehalo rogoviliti proti nam. Komur všeč, poberi orožje, katero je vrgel dr. Romih od sebe. Na poti, ki smo jo nastopili, bomo korakali, ako treba, do skrajne meje.

Po tem naj se pa tudi razume, ali imajo avstrijski škofje pravico in dolžnost od visoke vlade zahtevati, da se šolski zakon za učiteljske pripravnice in za ljudsko šolo preosnovi v verskem duhu in se javna vzgoja postavi na pozitivno kristijansko podlago.

Digitized by Google

3. Smo li res pretiravali? Ali: dr. Lindner — iz čeških virov.

Ko nam naši nasprotniki drugače ne morejo do živega, očitajo nam prav radi pretiravanje. Pa tudi dobro misleči in za stvar, ki jo zagovarjamo, vneti možje so ravno kar se tiče naše kritike proti Lindnerju tu pa tam z glavo majali, češ, da bi se dalo marsikaj na boljšo stran razlagati, da smo vender tu pa tam nekam prisiljeno izvijali in tako napravili iz Lindnerja veče strašilo, kaker je v resnici.

Mi pa mislimo, da ni tako, in pravimo celo, da smo Lindnerja milejše sodili, kaker je zaslužil. Priznavamo sicer, da je Lindner v knjigah, iz katerih smo ga doslej kritikovali, še precej oprezen, da krive nauke malokje očitno predava; a to treznost je zahtevala previdnost, ker knjige, kaker njegova logika, psihologija, vzgojeslovje so namenjene za šolsko rabo, in tu mora pač vsak vedeti, da se ne sme očitno in kar naravnost tajiti krščanskih resnic in vdrihati po katoliški cerkvi. Takih knjig — hvala Bogu — minister vender še ne potrdi za šolo. To ni tudi Lindnerju bilo neznano. Zatorej je pa v teh knjigah le bolj skril svojo brezbožnost. A ravno tu prihaja za kritika naloga nekoliko težiša, ker on mora, kar je skrito, odkriti, in nejasno razjasniti; v to pa mu treba večkrat en sam stavek na drobno razcepljati in na dolgo in široko razmotrivati, da mora neovrgljivo dokazati, kako se v njem skriva protiverski strup. Dandanes smo tako ali optimistični ali kratkovidni, da nimamo nobenega pisatelja za brezbožnega, ako nam črno na belem ne zapiše: ni Boga. Brezboštvo, zavito v sto in sto raznih oblik po časnikih in knjigah, malokdo zasledi. Ko pa hoče kdo takim ljudem z dokazovanjem in izvajanjem pred oči postaviti herezijo, ki se skriva pod logičnimi slepilkami, glej, ne vgaja jim daljše — ker potrebno — razmotrivanje, dolžijo, da se vnaša v tekst, česar notri ni, da se siloma izvija in se podtika pisatelju, česar ni mislil, da se stvar pretirava itd. Bog jim pogódi takim ljudem, katerim, akoravno se ponašajo za katoličane, je katoliški kritik vedno pretiran, a liberalski brezverci vedno nedolžne ovčice, katere treba le z rokovicami božati! Skoraj ves vspeh, ki ga liberalci dosežejo v katoliškem ljudstvu, je dandanes odvisen skoro edino od tega, da znajo izumiti obliko, kako se skrito in polagoma v slovstvu podajejo občinstvu krivi nazori. Le očitno in direktno ne napadati krščanstva, pa jim je mir zagotovljen od katoliške strani; liberalcem je zadosti, da katoličani — molčijo.

Zato, in le zato je tudi dr. Lindner užival še precej mir od katoliške strani. Kje so pač v šolskih knjigah Lindnerjevih tiste herezije?! Mi še le smo začeli Slovencem razkrivati incerta

Digitized by Google

et occulta sapientiae Lindnerianae ter staknili iz njega dosti prav debelih, pravih herezij. Nič ne de, da so skrite; po našem mnenji je to hujše, kaker da bi bile očitne, ker nevarniši je skrit sovražnik nego očiten. Vže v Lindnerjevih postavno potrjenih šolskih knjigah nahajamo seme vseh glavnih protikrščanskih naukov. Dovolj, da se to seme zaplodi v mlade duhove: dasiravno za sedaj jasno ne razumejo krivih nazorov, razklenil se jim bo njih pomen pozneje; seme bo skalilo in dozorelo, ko se obudi in vname v mladeniških udih strast, ki premamlja duha in ga vedno od krščanske resnice nagiblje h krivim naukom, s katerimi se da opravičiti nenravstveno življenje.

Da je tedaj naša sodba o Lindnerji bila ne le pravična, ampak celo premila, hočemo pokazati iz nekaterih druzih njegovih knjig, ki so pisane v češčini, iz knjig, katere niso v prvi vrsti namenjene za šolo. Imamo pred seboj dvoje del: 1. „Pedagogika na základě o vývoji přirozeném, kulturnim a mravnim. 1888.“ 2. „Bayerova bibliotéke paedagogičkých klassikův . . 1885.“ V teh se je naš filozof smel izreči očitno in brez ovinkov; izrekel se je pa popolnoma v onem smislu, kaker smo mi vže označili njegove šolske knjige. S tem zapečatimo znanstveno pravdo o Lindnerji z našimi nasprotniki ter upamo, da odslej ne bo nihče več tako nesramen, da bi Linderja proglašal za pristnega kristijana.

4. Dve črtici iz Lindnerjevega življenja. Njegovi nazori o veri, nabožnosti, o krščanstvu, o katoliški cerkvi itd.

Pravo smisel Lindnerjeve filozofije nam nemalo pojasni njegovo življenje, iz katerega podamo tu glavne dogodjaje.

Rodil se je Lindner v Roždalovicih na Českem. Studiral je v Jičini, na pijaritskem gimnaziji v Ml. Boleslavi in na pražkem akademičnem gimnaziji. Stopil je v bogoslovje v Litomericih; a po dveh letih je moral semenišče zapustiti. Dokončavši filozofične studije je napravil doktorat filozofije. Služboval je naprej na gimnaziji v Rihnovu, potem v Jičinu. Učil je fiziko in propedevtiko. „Vender — kaker pravi njegov životopisec [1]) — je tu ostal malo časa. Kajti zaradi svojih svobodomiselnih (liberalnih) nazorov, katerih ni nikdar skrival, je bil leta 1854 prestavljen iz službenih ozirov na gimnazij v Celje na Štajersko, kjer je celih šestnajst let deloval.“

Leta 1871 se je vrnil na Česko na gimnazij v Prahaticih. Naslednje leto mu je bilo izročeno v vodstvo učiteljsko izobra-

[1]) Bayer str. 260.

Digitized by Google

ževališče v Kutni gori. Tu je razlagal Lindner vzgojeslovje in psihologijo. L. 1882 je bil konečno pozvan za rednega profesorja pedagogike na česko vseučilišče v Prago, kjer je začel svoja predavanja s predavanjem „o sedanjem stanji filozofije“: Filozofija se da rešiti edino po induktivni poti. Nje apostelj pa je Baco Verulumski. Filozofija, ako hoče biti prava, mora vzeti za podlago štiri zakone iz prirodoslovja, kot vir vse filozofiške resnice: 1. kvalitativna istost posameznih gmot in moči, 2. kvantitativna stalnost gmote, 3. kvantitativna stalnost moči, 4. Darwinov nauk o zakonu evolucije.

Lindner pa je dobro vedel, da filozofija, ki smatra Darwinov nauk za svoje načelo, mora priti navskriž z naukom katoliške cerkve; zato pa v isti razpravi piše: „Prava filozofija tirja, da bi ne bila anatematizovana, sramočena, prepovedovana, ampak zavračana z objektivnimi razlogi“ [1]).

Na tej podlagi je dr. Lindner češki mladini razlagal filozofijo. Vmrl je pred par leti.

* * *

Zdaj pa po vrsti nekoliko točk, v katerih svitu naj se pojasni Lindnerjevo „krščanstvo“.

Vera, nabožnost.

Linder — vsaj z besedo — ne zanika nabožnosti t. j. razmerja človekovega do Boga. Da, on celo pravi, da „predstave, iz katerih se poraja nabožni čut, se morajo zgodaj v otroku vzbujati, zlasti s tem, da se opozarja na velečastnost in oblastnost prirode, kaker na delo stvarnika nebes in zemlje“ [2]). Namen vere krščanske je, tudi po smrti osrečiti človeka, ki ohrani tudi v posmrtnosti svojo individualnost. Lindner pa nasproti temu uči: „Po nabožnosti se človek spoji z vesoljstvom, kot jednotnik postane in — izgine“ [3]). — To je pa skoz in skoz vera, katero učijo — panteisti.

Vera nima zanj nikake objektivne vsebine niti veljavnosti, vse se zvaja na subjektivnost čustva. „. . . Razni monoteistični zistemi . . nimajo z eksaktno filozofijo nič skupnega, in spadajo

[1]) Bayer str. 14.

[2]) Paedagogika str. 64. „Poměr člověka k Bohu jest náboženství, a city, které v představách o tomto poměru své sídlo mají, jsou city náboženské Náboženstím dosahuje člověk svého spojení s veškerenstvem. Jako jednotlivec, který poostává a hyne, který se cítí tak obmezeným, malomocným a hřišným, nenalézá člověk v ničem jiném ukojení, nežli v citu náboženském. Proto představy, ze kterych tento cit vyrůstá, musí se u dítete již záhy probuzovati, a sice hlavně povkazováním k velebnosti a mocnosti přirody jako díla Tvůrce nebeš i země.

[3]) L. c.

Digitized by Google

vsi, kaker tudi njim sorodni verski zistemi v kraljestvo — subjektivizma“ [1]).

Edini nauk Darwinov mu je „objektivne veljave, ki sam more preroditi filozofijo“ [2]).

Vže iz tega je razvidno, kako mora Lindner soditi o pozitivnem, katoliškem krščanstvu. „Zmote in najostudniše zločine nahajamo v onem tisočletji, ko je verska ideja (krščanska) skušala vse razmere političnega društva po svoji volji vravnati. V tem tisočtetnem boji je konečno pala verska ideja . . . Duh dogmatični je izginol in — blagostanje in prosveta sta si opomogli, moderna vest se je obrnila k praktičnim smotrom“ [3]).

Preroštvo, razodenje, skrivnosti — so abotnosti, ki imajo kaj pomena le za neomikance, za tepce! „Prerok mora izstopiti le iz ljudstva čisto neukega, ako sad svojega duševnega delovanja podaja v obliki — razodenja . . .“ [4]) Potemtakem so Mojzes in preroki — sleparji. Le reformator najde še nekoliko milosti . . „Reformator se razlikuje od prerokov starega veka po tem, da ne tirja vere, ne deva svojih misli v nerazumljiva razodenja, ampak v priprosto obleko razlogov, v sodbe, ki so vsaj bolj nadarjenim iz mej ljudstva razumljivi.“ [5])

S katoliško dogmo se opakava in jo poplitvuje v zmislu Kantovega racijonalizma, kaker se mu poljubi ali mu bolje vstrega. N. pr. „Izvirni, podedovani greh je ta greh: ker se vsak jednotnik s psihologično nujnostjo, koje se ne more obraniti, ima za središče vesolstva, in torej za nesmrtnega“ [6]).

Kako dostojno sploh Linder sodi o katoliški cerkvi, o njenih naukih in sploh krščanstvu in njegovem civilizatoričnem delovanji, naj se sprevidi iz naslednje res prečudne, nad vse nelogične, vsej zgodovini v obraz bijoče kolobocije: „Teologičen nazor o svetu ne pozna narodnega gospodarstva. (Povedi nam dr. Romih, kaj to pomeni; veče neumnosti je težko kdo izrekel pod solncem. Res, duševni „velikan“ — ta dr. Lidner!) Temu je puščava, samostanska celica njiva narodnega gospodarstva. Zatajevanje in potreba zdi se mu bolj zaslužna, kaker bogastvo in blagostanje . . . zato njemu tudi ni do dela, da bi v tej solzni dolini z vso pridnostjo se trudili za ta svet; da, stokrat zaslužnejše mu je, se

[1]) Bayer str. 12. „. . Četné monistické soustavy filozofické, nemají s exaktní filosofií nic společného, náležejíce vesměs jako příbuzné jim soustavy náboženské do říše subjectivismu.

[2]) L. c. str. 11 in 13.

[3]) Bayer. bibl. str. 75, 76.

[4]) Bayer str. 74.

[5]) l. c.

[6]) Bayer. bib. str 102.

Digitized by Google

pripravljati za oni svet. Tako tudi molitev je bolj zaslužna kaker delo. Ni torej čuda, ako je s teologičnega stališča civilizacija reč ravnodušna, če ne celo vredna — prokletstva. Ker je bil celi srednji vek pod izključnim gospodstvom teologije, zato ni bilo v tej dobi mesta za redno narodno gospodarstvo. Samo nauk cerkveni o posojevanji na obresti kot oderuštvu je stavil neprestopne meje narodnemu gospodarstvu.“ (Sramota za 19. vek, da njegovi „doktorji“ kažejo toliko — nevednost!)[1]) Pa čujmo dalje: „Popred je moral pasti duh dogmatični, ki se tako rad vidi v nadnaravnostih in čudesih, predno je bilo mogoče pomisliti na praktično in izdatno proučevanje zakonov narodno-gospodarskih“[2]). Res, „veleumsko“ modrovanje!

5. Dr. Lindner o prostosti človeške volje pa o nesmrtnosti duše.

Prostost volje je, kaker znano, ena glavnih točk, o kateri se je dr. Romih spotikal, češ, Lidner govori izrečno o „menschliche Willensfreiheit“, in dr. Mahnič je zloben zavijač, da ga dolži tu herezije.

Zdaj pa naj dr. Romih posluša besede svojega „velikana — kristijana“. „Od živali se človek razlikuje, da je do neke mere svoboden tvor“[3]) — „že jest až do jiste míry tvorem svobodným“. Dalje: „Osebna ali psihologična prostost ni nikaker ista s tako zvano absolutno ali transcendentalno prostostjo. Kajti absolutna prostost je: položiti v vrsti vzrokov — prvi člen, kar pa je pravi indeterminizem. Osobna prostost je jedna vrsta determinizma; Drobisch jo imenuje notranji determinizem. Absolutna prostost je gola nezmisel. Ako bi bila volja res absolutno prosta t. j. izvzeta iz vsporeda vzrokov, bi bila izven vse zakonitosti. Kraljestvo absolutne prostosti je popoln kavs“.[4])

---

[1]) Bayer. bib. str. 78. 79.

[2]) Bayer str. 79 — 80. „Dříve musil klesnouti uch dogmatický, jenž si libuje v úctě nadpřirozeného a divuplného; dříve musilo ohromné pronásledování jinověrcův a jinak smýšlejících duchem snášelivosti vytlačeno býti, a práce ke svým právům přijíti, nežli bylo lze pomysliti na praktické a výdatné studium vákonů národohospodářských

[3]) Paedagogika st. 22.

[4]) Paed. str. 23. „Volnost' osobní či psychologická a není nijak totožnou st. z. absolutní či transcendentální svobodou. Tato jest mohutnost', položiti v řadě příčin a následků prvý člen, tedy čirý indeterminismus, kdežto osobní svoboda jest ovšem způsobem determinismu; Drobisch nazývá ji vnitřním determinismem, při němž nikoii vnější poměry, subjektivní nálady a p., nýbrž úsoba vůli určuje. Že je to přes všechen determinismus pravá a skutečná svoboda, vychází z věty: Ja (jako představující bytost')

Digitized by Google

Dalje: „Prostost človeške volje je le „moč predočenja smotrov“. — „Svoboda vůle u člověka je tudiž mohutnost předložení cilů či konců“.[1])

„Ne pozornost, pamet in razum, ampak tudi volja na zunaj obrnjena se pokori apercepciji . . . Govorimo v smislu psihofizike: Po apercepciji se tvorijo v možganih posebni kanali (průplavý), po katerih se centropetalni nagibi v centrofugalnem smeru kot refleksi pretakajo. Tako se prav za prav poraja hotenje, in vsled ponavljanja tega hotenja tudi izvrševanje. Tako dozoreva to, kar mi imenujemo samodoločbo človekovo.“[2])

Vam je jasno, g. dr. Romih?

Zdaj pa o nesmrtnosti duše. Dr. Lindner jo taji izrečno, v raznih oblikah. Govoreč o smrti piše: „Človek se trudi z vsemi sredstvi vede in vere, da bi mu bila zagotovljena nevmrljivost. A ta dokaz ne velja nič, je le prevara. Tudi moralnost ne tirja neizogibno nesmrtnosti. Kdor je poštenjak le zato, ker so nebesa in pekel, njega poštenost ne sega dalje, kaker dobromiselnost onih ljudi, ki so pošteni le iz strahu pred kazenskim zakonom policije, kriminala. Ta vrsta poštenosti nima nič skupnega z nravnostjo . . . Tudi društvo ne tirja nesmrtnosti. To more obstati brez vere v nesmrtnost, ta vera (nesmrtnost) ne izvira niti iz moralnih premis . . . Vsak poedinec je vmrjoč, le celota, le človeštvo je nesmrtno . .[3]) Izviren, podedovani greh je ta greh, ker se vsak poedinec ima . . . za nesmrtnega.“[4])

„Ako pa ima (po smrti našega telesa) kaj še trajati, kaj pa je tisto? Trajati ima naš jaz. A ravno ta „jaz“ je največi Protej, ki se sploh misliti da. Je kaj na svetu spremenljivega, je gotovo naš jaz.“ (Bayer str. 103) . . „Savel in Pavel sta si v resnici jedna in ista oseba? Ako se oziramo na bistvo tega,

---

určuji sebe sama (jakožto výkonného tvora). Naproti tomu jest absolutní svoboda holý nesmysl; nebo vůle vymknutá ze svazku příčinnosti, vymyká se zároveň vší zákonnosti, všemu vypočítání, vši výchově. Jeji říše je pouhý chaos.“

[1]) l. c. st. 23.

[2]) Paedagogika st. 59. „Avšak nejen pozornost', pamět' a rozum, nýbrž i vůle na venek obrácená řídí se apercepcí, a v tom vězí největší důležitost' její. Abychom ve smyslu psychofyziky mluvili: Appercepcí tvoří se v mozku zvláštní průplavy, kterými dostředivé popudy směrem odstředivým ve způsobě reflexů probíh (Viz §. 25.) Tak tvoří se zásady chtění a konajiání častějším opakováním téhož chtení; tak dozrává to, co nazýváme sebeur-čením člověka“

[3]) Bayer. str. 102. „Každý jednotlivec jest smrtelným; jenom celek, jenom člověčenstvo jest nesmrtelne.

[4]) l. c. 102.

Digitized by Google

kar mi „jaz“ imenujemo, moremo klicati: Nikaker. Vže sama bolezen more s prevstrojitvijo telesnega organizma tudi duševni značaj tako prevstvariti, da ga po bolezni več ne poznamo in dosledno pred seboj novega človeka, n o v o o s e b n o s t pred seboj vidimo.“ (Bayer. 104.)

„Z a t a „j a z“ n i n i k a k e n e s m r t n o s t i. Njegov svet je bil trenotek in mestece, njegov zakon je bila slučajna potreba, ki jo je trenotek vodil in ki je minila, ko je bila vtešena. Ta enotljivi, empirični „jaz“ ne tirja razpada telesa, da bi ne mogel sam zginiti; ne, t a j a z v m i r a v s a k t r e n o t e k, ostavljajoč na svojem mestu nov jaz iz druzih predstav sestavljeni in z drugim obsegom napolnjen. N i č b i n e b i l o b o l j n e u m n e g a, k a k e r d a b i t i r j a l i z a v e s o l s t v o t e h j a z n e s m r t n o s t, hoteč ovekovečiti to, kar je komaj vredno bilo trenotka, ki ga je sè svojim bivanjem napolnjevalo. Tirjaje osobno nesmrtnost moral bi vsak izmej nas po smrti biti obujen ne le v jednem, ampak v nebrojnih eksemplarih in v nebrojnih osebnostih se kazati; kak prizor: obujen starec bi srečal sam sebe — rusolasega mladeniča, Pavel bi objemal Savla, spokorna Magdalena bi morala sama pred seboj se sramovati. S m e š e n j e t a n a z o r, v e n d e r n u j n a p o s l e d i c a n e s m r t n o s t i.[1])

„Novodobna prirodoveda je dokazala n e s m r t n o s t (večnost) g m o t e (materije) in moči“.[2])

Zdaj pa, g. dr. Romih, odprite katekizem ter poglejte, kaj nasproti temu uči katoliška cerkev o duši in o prihodnem življenji.

6. Kaj je dr. Lindnerju nravstvenost. (Sittlichkeit.)

V opombi str. 24. Bayer. bib. pravi: „Različno jo zovejo in določujejo različno. Katekizem: zapovedi Božje; Pestalozzi: čista humaniteta itd. itd. . . . . a r e č o s t a j a k o n e č n o l e j e d n a i n i s t a. T r e b a l e s m i s e l t e h r a z n i h n a z i v o v o d p r e t i.“

Stran 25 pa Lindner sam izpoveda o nravstvenosti svoj lasten nazor tako-le: „Ta vir (nravstvenost), kaker je Herbart zmagoslavno dokazal, je g o l a s p o l j u b n o s t a l i g o l a n e s p o l j u b n o s t, katera se spaja z raznimi dejanji človekovimi. N e z a t o s e z d r ž a v a m o č e s a r, k e r j e p r e p o v e d a n o a l i k e r p r o t i v i b o ž j i m a l i č l o v e š k i m z a k o n o m, a m p a k k e r s e h o č e m o i z o g n i t i n a r a v n e m u i n n e i z o g i b n e m u o č i t a n j u, ki se pri-

[1]) Bayer. bib. 111, 112.
[2]) Ibi. 106.

Digitized by Google

druži takemu hotenju . . . t. j. ker nočemo postati predmet opravičenega lastnega zaničevanja in vsakega poštenjaka“. [1])

Ni to z drugimi besedami isto, kar Boga in vero radikalno izključiti iz nravstvenosti? G. dr. Romih, je li tudi to krščansko? Da, čista humaniteta, brez Boga, brez Kristusa je vzor Lindnerjeve nravstvene popolnosti! Čujmo li dalje:

„Glejmo, da ne pridemo nikdar ob svojo „blago praznoto“, ki nam najbolj oslaja življenje. Ohranjajmo si sredi skrbi svojega stanu in v različnih vsakdanjih opravilih blagi trenotek popolne praznote, v katerem snemimo raz sebe pregrinjalo vsakdanjosti, in oblecimo se v togo svoje človečnosti, kjer nehamo biti učitelji, vradniki, rokodelci, kupčevalci, dvorni svetniki, težaki, **katoliki**, drugoverci, Slovani, Nemci, kjer postajamo **prostozidarji** duha t. j. ljudje.“ [2])

7. Namen ljudske šole in vzgoje sploh.

„. . Več ko dvesto let je morala ta ideja (narodne šole) po svetu se potikati in skrivati po knjigah . . . nihče je ni hotel podpirati, niti cerkev, niti država; še le naš prosvitljeni vek je pojmil svojo pedagogično vlogo in si stvaril ljudsko šolo kot novodobno trdnjavo proti vsemu mračnjaštvu in podjarmljevanju narodov“ [3]).

Smoter vzgoje: „Vzgajaj gojenca tako, da bode kdaj mogel sam sebe vzgajati . . . da postaši samostalen doseže svoj namen — biti primeren član bodočemu društvu.“ [4])

Ta namen pa je čista človečnost brez vsake nadnaravne primesi. „Namen vzgoje je splošen in čisto človeški . . . V kaj se pa mora vzgajati gojenec? Odgovor se glasi: V človeka“ [5]).

---

[1]) Bayer str. 25. „Tento zdroj jest, jak Herbart vítězně byl dokázal, naprostá záliba neb naprostá nelibost', která se k jistým způsobům lidského chtění pojí. Ne proto, že jest něco zakázáno, nebo že čelí proti zákonům božským a lidským, vystříháme se toho, nýbrž proto, že se vyhnouti chceme mravní a neodolatelné výtce, jež se pojí k takému chtění . . . t. j. že nechceme státi se předmětom spravedlivého opovržení ve svých vlastních očích a v očích každého rozumného pozorovatele . . .“

[2]) Bayer str. 63 „Nezbavujme se tedy nikdy sve „blahé prázdně“, jež nejvydatněji oslazuje život; zachovejme si uprostřed starostí svého povolání a rozličných vezdejších pečování blahé chvíle dokonalé prazdně, ve kterých jest nám sejmouti se sebe a odložiti zástěru vřednosti a obléci se v togu svojí lidskostí, kdy přestáváme býti učiteli a úředníky, řemeslníky a obchodníky, dvornimi rady a nosiči břemen, katoliky a jinověrci, Slovany a Němci, kde však stáváme se svobodnými zednáři ducha, totiž lidmi.“

[3]) Bayer. bib. 71, 72.

[4]) Paedahogika str. 65.

[5]) Paed. 66.

Digitized by Google

Zopet: „Kaj imam narediti iz svojega gojenca? Pravi in kratki odgovor se glasi: Človeka. Prava vzgoja mora biti čisto človeška — pravě vychování jest čistě lidské . . . kakšen pa je splošni poklic, ki velja za vsakega človeka? Odgovor je lahek. Z objektivnega stališča je nravstvenost, sè subjektivnega je značaj“ [1]). Nravstvenost je pa „gola spoljubnost ali gola nespoljubnost“.

8. Dr. Lidner je in hoče biti darwinist. Človek mu izhaja iz opice.

„Nikaker ni Darwin (1809 — 1882) prišel na sled evolucijske teorije, ampak slavni, celih 50 let prezirani Lamarck (1744 — 1829). Po tem nauku ne izhajajo različne vrste in plemena od različnih prednikov, ampak razvijajo se jedno iz drugega. V začetku je bilo le nekoliko jednostavnih, najnižjih rastlin in živali . . . Tudi nauk, da je človek le potomec opice, izvira od Lamarcka: Truplo opičino se je zravnalo; spodnji deli so se okrepili in razvili v pravilne noge; hod po konci mu je omogočil ne le prostejši razgled po okolici, ampak je lože jel rabiti razne predmete. S tem je človek druge živali nadvladal. Da bi to gospodstvo vtrdil, osnoval je društvo. Z društvom pa se je rodil tudi jezik . . .“

„Darwinova **zasluga** — nadaljuje Lindner — je le bila, da je evolucijsko teorijo, od Lamarcka le nezadostno dokazano, znova na podlagi bogatih empiričnih podatkov sezidal in jo venčal z naukom o „prirodni izberi v boji za življenje.“ Še le ta je evolucijsko teorijo z opazovanjem in s pravimi dejanskimi eksperimenti na rastlinah in živalih trdno dokazal in jo vvel v učeni svet, kjer je vže začela prestvarjati vse prirodne in filozofične znanosti“ [2]).

Evolucijska Lamarckova in Darwinova teorija je skrajno zanikanje krščanskih resnic. Ker pa Lindner smatra to teorijo za dokazano, češ, da je „pozorováním a skutečným experimenty na zvířatech a rastlinách nade všecknu pochybnost' byla pozdvižena“, priznava jo, kaker razvidno iz navedenih besedi, za **svoje** prepričanje. Na podlagi tega protikrščanskega prepričanja je tudi spisal svojo „paedagogiko“ . . . Vže v samem naslovu knjige se glasi: „Paedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném“: a da mu ta „vývoj přirozený“ ne zaznamuje druzega nego — Darwinovo teorijo, da je človek le spopolnjena opica, nam razven notranjih dokazov priča tudi njegov oboževa-

[1]) Bayer. bl. 25.
[2]) Paed. str. 15, 16.

Digitized by Google

telj in izdajatelj J. Klika: „Stanovisko, sociologícke združilo se pak v Lindnera s nazorem **darwinistickým kteremu sice již davno holdoval, avšak teperve nyní v plnem dosahu se oddal** . . . . . Přírodě samé přířekl Lindner v nové paedagogice své znamenitý vliv vychovatelský, přibližuje se v té věci, k Rousseauovi . . . On výchovu a učbu . . . smiřil s vědami nejmodernejšimi: s pokročilou přírodovědu a sociologii.“ Slovensko se glasi: „Socijalogično stališče se je v Lindnerji združilo z nazorom Darwinovim, s katerim se je sicer vže davno vjemal, a se je še le sedaj v popolni meri vdal. Glede prirode v vzgoji se Lindner približuje Rousseau-u“ [1]). . . .

A sam Lindner str. 21. Paedag. pravi: Najbolj dosledno je prirodo slavil in povzdigoval Rousseau. Njemu je priroda edina prava voditeljica . . . Kdor pa stoji na krščanskem stališči, ne more kar tako prirodi zaupati. Izvirni greh, s kojim ljudje prihajajo na svet, zatajevanje samega sebe in mrtvičevanje mesa, koje krščanstvo zapoveda, je — boj proti prirodi“ [2]).

Lindner je glede prvotnega človeškega stanja kot darwinist dosledno z Rousseau-om istega prepričanja. Rousseau-u le zanika primernost se zopet povrniti v oni prvotni stan, češ, vže sama etika nas z idejo popolnosti nagiblje v društvo“ [3]). „Nihče izmej naših vrstnikov, izimši mogoče jedinega Darwina, ne sega nad površje vsakdanjosti tako, da bi znanstveno gibanje izključno k sebi vlekel; skupno se trudijo z onim delom, ki se zove napredek devetnajstega stoletja . . . . . Nikdo neče več prisegati na besede učiteljeve, kaker je prisegal celi učeni srednji vek na besedo Aristotelovo. Na mesto avktoritete stopa avtopsija, in prirodoslovje nas uči, da velja le to, kar se da postaviti ad oculos ali dokazati z eksperimentom“ [4]).

„Konec mora biti tudi onega neblagega subjektivizma, kateri je tako daleč prignal, da je toliko filozofij, koliker filozofujočih glav . . . Prijeti se moramo onih resnic, katerih se mora vsak mislitelj, ki je brez predsodkov, okleniti. S tem še le se filozofično preiskovanje vtrdi . . . . . In res imamo vže lepih začetkov takega **objektivnega**

---

[1]) Na platnicah Lind. Pedagogike.

[2]) „Kdo stoji na půdě křesťanske, nemůže ovšem stejnou důvěrou odevzdati se přírode Prvotný hřích, s mimž lidé přicházejí na svět, krocení masa a zapírání sebe sama, jež káže křesťanství, jest boj proti přírodě.

[3]) Paed. 21.

[4]) Bayer str. 11. „Žadný z našich vrstevníků, vyjímajíc snad jediného Darwina, nevyniká nad povšechou hlaninou tak, že by vědecký ruch výhradne k jeho osobě se táhl; společně buduje se na onom velkolepém díle, jež nove se pokrok devatenáctého století . . . . . .“

Digitized by Google

filozofičnega preiskovanja v tako zvani eksaktni filozofiji. Fechnerjev psihologični zakon, statika in dinamika v Herbartu, praktične ideje tega misleca, Darwinovi bijologički nauki, kajti tudi te moramo reklamovati za — filozofijo“ [1]).

A na strani 13. razlaga ta bijologični Darwinov nauk, ki bi neki moral biti temelj prave (!) filozofije, da je — zakon evolucljski, po katerem ne bivajo razne vrste rastlin in živali, ampak so se v dolgih dobah le razvile . . . kako pa jedini Darwinov zakon more preroditi preiskovanje filozofije, je razvidno, ker po njem se nam organično življenje kaže v čudopolni analogiji z **duševnimi** procesi“ [2]).

9. Kaj je prav za prav Lindner?

On sam, da bi ga bil kdo vprašal, bi ne bil vedel dati pravega odgovora. On je bil ako ga sodimo iz tega, kar je sam zapisal, Kantovec, on je bil Herbartovec, on Rousseau-ovec, Darwinijan, on Fechnerjan, on izrečen materijalist — sploh: on je bil vse, le tega ne najdemo na njem, kar mu je hotel dr. Romih priboriti — katoliški kristijan. Lindner je bil vse, in ravno radi tega — nič. Filozofija njegova je žalosten plod tistega skepticizma, ki vse razje, vse razruši, ki človeka goni iz dvoma v dvom, iz zisteme v zistemo. Filozofija, kakeršna se kaže iz Lindnerjevih knjig, je pravi umstveni nihilizem. Pa da bi bil Lindner vsaj napredoval z najnovejšim vekom, kateremu prisvaja monopol absolutne vede in omike; toda on je vsaj za dvajset let ostajal za njim. Kje so vže tisti časi, ko je akademija znanosti v Parizu izrekla nad Darwinom smrtno sodbo; naravoslovci na dunajskem in druzih nemških vseučiliščih se vže sramujejo Darwina sploh prištevati resnim misliteljem. Najodličniši nekdanji slavitelji Darwinovi in drugi materijalisti nečejo o teoriji njegove descendence nič vedeti — in zdaj, po vsem tem nam pride Lindner, kateri nori za Darwina, Lindner — profesor na praškem vseučilišči! Tu se pa res vidi, da českí brezverci, kaker naši slovenski, glodajo le kosti, katere so vže davno priletele z nemških miz, na kojih se sploh v našem veku za cerkvi odtujeno Evropo reže in deli kruh modrosti. In dr. Romih bi nas hotel na vso moč prisiliti, naj bi verjeli, da je ta duševni revež — duševni velikan in zvest — katoliški kristijan! . . .

Duševni konfuzijonist je dr. Lindner. Nikdar ni sam prišel do kakega jasnega naziranja; zatorej je tudi vse, kar piše, ne-

[1]) Bayer. bibl. I. 11.
[2]) Bayer. bib. I. 13.

Digitized by Google

jasno, vganljivo. Spominjamo se še dobro onih časov, ko smo sedeli v sedmi in osmi šoli. Tedaj smo imeli logiko in psihologijo — Lindnerjevo Tudi jaz sem imel obe knjigi; poskusil sem večkrat eno ali drugo brati in se trudil raztolmačiti pomen, a izpovedati moram, da mi ni bilo mogoče prebrati niti dveh strani: tolika je nejasnost, tolika nezmiselnost Lindnerjevega razmotrivanja. Kdor mi noče verjeti, pa vzemi sam knjigi v roke in prepričaj se.

Ne morem tu zamolčati mesta iz Lindnerja, katero najtočnejše označuje njegovo brezmiselno filozofijo. To je nekaka definicija, katero daje o bistvu duha govoreč: „Duh je gola časovost, in duševno življenje gola evolucija . . . Zakon evolucije velja kaker za materijo, tako tudi za duha. — Duch de pouhá jest pouhá časovost; život duševní pouhý vývoj . . . Zákon vývaje plati tudíž jak pro hmotu tak i pro ducha.“[1]) Komentara k tem besedam ni pač treba: kdor le količkaj pozna filozofijo, bo vedel, da se s tem samim stavkom popolnoma razruši pravo bistvo duha, ter se zataji prvi pogoj osebnosti in prostosti duše. To je nauk skoz in skoz paateističen, po katerem sploh ne biva nič objektivnega in kar bi samo na sebi obstalo. Panteizem je pa smrt vsake logike ter pelje dosledne v umstveni nihilizem. In res, zdi se, da se je Lindner zadnjih let, potem ko je prebredel vse polje človeških zmot, potem ko je do dna izbljuval svoj žolč nad vsem pozitivnim v veri in filozofiji, jel vže oklepati ene najdesperatniših zistem, v kateri išče skeptizem zadnjega hladila v smrtnih bolečinah. Moj Bog, si moremo li misliti večo blodnjo, kaker je Fechnerjeva tako zvana „Tagesansicht“!? Je slišal dr. Romih kaj o nji? On bi najbrže tudi Fechnerja, kateri je panteist, ateist, spiritist, monist, materijalist, sploh vse, kar kdo hoče, krstil za pravovernega kristijana!? In vender tudi za Fechnerja je noril Romihov duševni velikan — Lindner! Sploh je Lindnerju dobro došel vsak fantast. Brez lastnega trdnega stališča, katero more možu dati le trezna peripatetična filozofija, se je Lindner vedno nagibal in majal sem ter tje. On se je ogreval za Rousseau-a, za opičinega Darwina, za Milla, za Herbarta, slednjič za Fechnerja. Vsi so mu „veliki“, vsi „grundlegend“, vsi genijalni! Žal, da ni živel še dalje dr. Lindner, ker filozofične zisteme poganjajo na Nemškem kakor gobe po dežju, vsak mesec nam prinese novo. Dr. Lindner bi gotovo vse za se pograbil obsipajoč njih izumitelje z bombastičnimi pridevki, ki se nahajajo le pri njem. Njemu je vsak velik, da le stakne pri njem kaj protikrščanskega.

Ne! Lindnerja mi ne moremo smatrati za resnega mislitelja, najmanj pa za duševnega velikana. On je v filozofiji — duševni

[1]) Bayer str. 21.

Digitized by Google

revček, ne velikan. On je sicer veliko bral, a samostojno mislil je malo. On si ni bil na jasnem o prvih, najviših vprašanjih, ki segajo odločivno v človeško spoznanje in življenje. Lindner je sicer s posebno pridnostjo obletaval filozofijsko polje skoro vseh narodov, a obsedal je le tam, kjer je našel kaj protikatoliškega. Od povsod je znesel brezverski strup v svoje pedagogiške knjige, na katerih podlagi naj bi se zdaj vzgojevali naši ljudski učitelji, vršila se ljudska vzgoja. In k temu krščansko mišljenje in vero v narodih avstrijskih razdevajočemu počenjanju naj bi mi roke križem držali, naj bi molčali?!

Ne — molčati nismo mogli, molčali tudi ne — bomo — naj se nam na glavo postavi tudi sto Romihov z dvesto tožbami radi žaljenja časti! Mi spoštujemo učitelje, a obsojamo liberalizem, ki se je zatepel mej nje, ki jih je razdvojil, ki jih odtujuje veri in cerkvi. Upamo, da marsikateri njih bo to tudi sprevidel ter da se bo še za časa zavedel, da pot, po kateri so jo krenili slovenski učiteljiski „zavezniki“ z dr. Romihom na čelu, vodi i nje i narod v pogubo.

Dr. Mahnič.

Revolucijonarno gibanje na Ruskem. — Nihilizem.

Logike ima ruska vlada malo. Politična vzgoja vsega ljudstva je zanemarjena; zaradi tega gre vse nasproti krvavi revoluciji.

Ivan Golovin.
Bivši minister ruski.

III. Revolucijonarno gibanje se tudi na Ruskem vedno bolj staplja z mejnarodnim socijalnim demokratizmom.

„Cela Rusija je preplavljena od revolucijanarnih proklamacij. Revolucijonarji so razposlali znamenitejšim osebam in prilepili po voglih mestnih ulic dekret: „Kdor nam bode stavil zapreke, bode vmorjen, ponavljajo v svojih oglasih, in kar pretijo, tudi spolnjujejo. Z grozo so se zakleli priti do svojih namenov. Ne policija zlodejce, ampak ti preganjajo policijo. V celem carstvu od Petrograda do Odese, od Kijeva in Moskve, do Kazana je nihilizem na široko pognal korenine. Vsaka preiskava zadeva ob nove tajne zaveze. Kam pridemo!“

Digitized by Google

Tako so leta 1878 pisale St. P. Wiedomosti pod vtisom mnogobrojnih drznih vmorov od nihilistov osnovanih. Zalega, ki je stoprav pred malimi leti tako strahovala rusko občinstvo, je komaj mogla poginiti. Kdor le količkaj narav človeško pozna in ruske prosvetne razmere, mora slutiti, tudi ako nima drugih poročil, da morajo nihilistične ideje v nebrojnih ruskih glavah še tičati, le da so na se vzele kratkovidnim ljudem manj strašno zunajnost.

Kaker se prepričamo, so nihilisti sicer vže od prvega začetka poleg drugih sredstev tudi ideje modernega brezbožnega socijalizma rabili v dosego svojih namenov, a te so jim bile v začetku le bolj stransko, podrejeno sredstvo. Tekom svojega razvoja pa so se vedno bolj prepričevali, in mnogi iz mej njih so vže davno v tem zmislu delovali, da brez mase ljudstva: kmetov, delavcev, ne opravijo ničesar. Ti pa se dado pridobiti posebno z gospodarskimi idejami, kaker jih moderni brezverski socijalizem oznanja. Iz tega vzroka so vže od nekdaj nihilisti se oklepali tudi socijalizma in se od dne do dne vedno bolj stapljajo z internacijonalnimi socijaldemokrati, s katerimi imajo res tudi isti končen smoter: vničiti vse vezi, katere posameznike v društvo spajajo: smrt družinski, državni, cerkveni avktoriteti!

Da je nihilizem res v mnogem soroden socijalnemu demokratizmu pričajo sami socijalni demokrati pariški, koji v nekem pozivu nihiliste imenujejo „brate v Rusiji“ [1]). A Golovin sam priča, da nihilizmu se ne more odrekati socijalističnega značaja [2]). Kjer je beda, posebno provzročena po kapitalizmu in neprimerni razdelitvi zemljišč — in kjer se ne pozna globoko verskih naukov ki nas v bedi, v siromaštvu morejo tolažiti, tam so plodna tla za moderne socijalistične nauke. Do leta 1862 je bil v Rusiji socijalizem mogoč, saj do tedaj je bil ruski mužik — rob. Onega leta je dobil nekoliko zemlje sicer v last, a odplaevčati jo je moral t. j. iz starega sužnja se je spremenil v — modernega sužnja: dolžnika. Golovin pravi: „Aleks. II. je robstvo odpravil, a vradna poročila nekaj let pozneje so pričala, da je slabše kot popred. Plemenitaži so najslabša zemljišča kmetom dali; travnike, gozde so si sami obdržali in si dajo vse — plačati . . . . Fiskus prodaje nevsmiljeno njih lastnino“ [3]). Dalje: „Ne le plemenitaži, tudi priprosti kmetje, n. pr. Peter Alekseev, so v sodnih dvoranah govorili in tako razjasnili trpljenje deželskega ljudstva, da bi ruski državni vpravniki, ako bi le hoteli, se marsikaj naučili. Tudi trpljenje delavcev v ruskih

[1]) Golovin, Nihilismus str. 108.
[2]) L. c. 97.
[3]) Nihilizem str. 34.

Digitized by Google

tovarnah se ne da oporekati. Te se vedno kaznuje s tem, da se jim zmenjena plača krati. Tega zistema se neverjetno strogo poslužujejo nasproti delavcem pri grajenji železnic“ [1]). „Sè vso pravico se obsoja razmere v ruskih tovarnah. Podjetniki — bogate“ [2]). „Plutokratizem se je vkoreninil v Rusiji — in ž njim so začeli prevrati [3]). Zato pa je tudi „zemlja in svoboda“ sedaj geslo nihilistov; prva vgaja kmetom in druga — omikanim stanovom“ [4]).

* * *

Revolucijonarno gibanje na Ruskem v obliki socijalnega demokratizma se je širilo posebno po dijakih in dijakinjah, ki so studirali v Tiguru (Cirihu). Leta 1872 je bilo na ondašnjem vseučilišči 239 mladih Rusinj in Rusov. Ti so se oklenili Bakuninovih socijaldemokratičnih idej, katere je razvil v spisu: „Zgodovinski razvoj internacijonale.“ Njih geslo je bilo „Idti v narod.“ Turgenjev je to novo pokoljenje ruskih revolucijonarjev označil v svojem romanu „Nov“ v osebi Neždanovega. V osebi Solomina nam riše socijalista, kakeršni bi morali biti, ako hočejo res dospeti do svojih namenov. Ruska vlada, sluteč, pod kakim vplivom se nahaja njena mladina v Cirihu, je zavkazala koncem l. 1872 vsem svojim ondašnjim poddanikom, da naj se vernejo v Rusijo, sicer izgube domovinske pravice. Vrnili so se in — šli „mej ljudstvo in delavce“ ščuvat jih proti vladi sè socijalističnimi nazori. Razkropili so se po Rusiji. Leta 1873 je kar mrgolelo mladih nihilističnih socijalistov ob Volgi in Dnjepru. Teh propagandistov je bilo 2000 — 3000! Izvrševali so nauk Bakuninov: „hujskajte ljudstvo proti vladi, proti kapitalistom. Razjasnjujte mu, kako je vender bedno, nesrečno, tlačeno po krivici od privilegovanih stanov. Vlijte vanje zaupnost v lastno moč, ki v njem dremlje. Da bi jo le rabilo! Saj nižega ljudstva je v Rusiji $^9/_{10}$ vsega prebivalstva“ [5]). Da bi mogli bolj vplivati na ljudstvo, so se preoblekli, potuhnili in se po deželi, po mestih razkropili kot hlapci, dekle, prekupčevalci, krčmarji, delavci, delavke po tovarnah. Širili so svoje ideje z besedo in z brošurami.

Ti nihilistični socijalisti niso imeli in še vedno nimajo svojemu trudu primernega vspeha: rusko ljudstvo se težko gane z mesta. Krivi temu so propagandisti sami pa nrav in nizka izobražba ruskega mužika in delavca. Ta dva sta težko dostopna socijalističnim idejam. Ruski mužik je še prekonservativen in

[1]) Ibi. str. 97.
[2]) Ibi. str. 38.
[3]) Ibi. str. 38.
[4]) Ibi. str. 37.
[5]) Přegląd XXX. Tom. str. 234.

Digitized by Google

prepatrijarhalen. Zato se je tudi zgodilo, da so mužiki socijaliste, ki so k njim prišli jih ščuvat kar prijeli in carski žendarmariji izdali. Tudi revolucijanarne brošure niso obrodile pričakovanega sadu: Ljudsto rusko večinoma ne — zna čitati. Ruski revolucijonarji poznajo to veliko zapreko. Zavoljo tega vedno vlado priganjajo, da bi bolje skrbela za ljudske šole. Vedo, da izobražba v Rusiji more le revolucijo povspešiti. Tega prepričanja je tudi Lindner.[1]) Vzrok nevspeha je bil tudi jezik v brošurah, ki je veliko-ruski; a najplodnejša tla za socijalizem so na Maloruskem. Malorus pa ne razume dobro velikoruščine. Mužik, ne razumevši jezika in tudi idej, je dostikrat nesel usiljeno mu brošuro popu ali carskemu vradniku in ga bona fide ponižno prosil, naj mu pove, kaj je v nji. Kaj je po tem sledilo, si lahko mislimo.

Okolo leta 1875 so osnovali ti socijalistični nihilisti zavezo „Narodniki“. Njih glasilo je bilo „zemlja in Volja“.

V zakoniku. „narodnikov“, kateri je bil glavna priča pri kasnejših procesih, se glasi mej drugim:

„Odpovedati se mora vsak ud osebni lastnini. Pretrgati vezi z družino, prijatelji, potuhniti se, ako treba, tudi v priprostega delavca.

Organizovati društva delavska. Ni treba, da bi poznali konečne namene društva samega. Ščuvati je treba delavce, da se nam pripoji v trenutku revolucije. Širiti v javnem mnenji simpatijo do kaznovanih revolucijonarjev. Sploh je treba revoluciji, da se je tudi ljudsvo vdeleži, dati obliko socijalizma.

Sredstva: prijazno razgovarjanje, brošure revolucijonarne. Izkoriščevanje človeških strasti.“ [2])

Tem revolucijonarjem so bili kot agitatorji najljubši — vsaj, dokler je Lavrov imel vpliv na njih razvoj — polomikanci. Posebno dijake so skušali izvabiti iz šole in jim vdihniti duha „protesta“. Glavni razširjevalci socijalističnih idej sta bila: Peter Tkačev in Mihael Čajkovski, slušatelj na peterburškem vseučilišči. Ta je širil posebno spis Marxov „Kapital“ in tolmačil mladini Fejrowskega „Delavski stan.“ Po Ukrajini so burili ljudij Debagorio Mokrevič, Frolenko, Drebezgev. Leta 1879 so jim prišli na sled, ko se je ravno okolo sto „puntarjev“ iz okolice Konjeva posvetovalo, kako se polastiti zemljišč in jih razdeliti.

Še delavniši je bil Jakob Stefanovič, sin maloruskega popa. Radi političnih demonstracij z vseučilišča izključen, je šel v černihovsko gubernijo ščuvat kmete. Kmetje so sklenili poslati deputacijo k carju, da se jim zemlja da v popolno last. Policija je pot preprečila. Kmetje pa so modrovali:

[1]) Lindner Drobné články. str. 78.
[2]) Primerjaj: Pregled Tom. XXX. st. 350.

Digitized by Google

car bi vže vslišal naše prošnje, a činovniki so naši sovražniki. Stefanovič pa se ponudi, da pojde sam zanje carja prosit. Zginil je za nekaj časa. Po nekolikih tednih se zopet prikaže, češ: bil sem pri carji. Dal mi je ta-le pisan odlok in pooblastilo: „Najmilostivejši car vkazuje priseči zvestobo (Stefanoviču) in se vzdigniti proti plemstvu, popom, činovnikom, kateri carju branijo, da bi kmete popolnoma osvobodil in jim dal zemljo v popolno last". To pooblastilo, kaker se je kasneje zvedelo, je bilo tiskano v tajni tiskarni nihilistov v Moskvi. Kmetje so verovali. Stefanovič je njim in oni njemu prisegli zvestobo. V kratki dobi je imel Stefanovič tisoč z orožjem preskrbljenih pristašev. Leta 1877 je pa vlada to zavezo zavohala — vjeli so jih in zaprli devetsto. Po mestih je agitoval posebno Aleksander Mihajlov. Ta je vže kot dijak gimnazijski, mesto da bi se učil, osnavljal socijalistične biblijoteke in buril rokodelce. L 1877 se je z Olgo Nathanson naselil v Saratovem. V prilično istem času so začeli „štrajkati" delavci v Petrogradu, Odesi, Moskvi, v Kubanji, na Uralu in nad Donom. Iz mej nihilističnih socijalistinj ruskih je najbolj znana Zofija Bardin plemenita Tambovska. Končavši kurze v Rusiji je šla v Tigur, da bi se tam posvetila proučevanju delavskega vprašanja. L. 1874 se je vrnila v Busijo pod imenom vdova Zajčeva. Stopila je kaker navadna priprosta delavka v tovarnico in začela tako jasno in živo agitovati, da so jo vže leto kasneje s petdesetimi drugimi mladeniči in mladenkami zaprli. Ruska vlada je hotela, da bi se v ruskem občinstvu zatrla simpatija do obsojenih revolucijonarjev. Upala je to doseči, ako bi občinstvo neposredno iz ust zločincev samih slišalo njihove grozne zmote in blodnje. Vspeh je bil nasproten od tega, kar je vlada namerjavala. Sodna dvorana je postala za radovedno občinstvo rusko šola skrajnega revolucijonarstva. Sofija Bardin je grozila sè zatožne klopi sodnikom: „Društvo nas bode maščevalo in grozno bode to maščevanje. Masakrujte nas, vbijajte nas, vi beriči, in ne sodniki, izkoristite le čas dokler je v vaših rokah naša osoda. Materijalni vaši moči vam postavimo nasproti oblast — duha. Ta bo zmagala. Napredek svoboda vojskuje se za nas, teh gesel vaši bajoneti ne stro." Obsojena je bila na 10 let zapora. Malo mescev kasneje je bila v Petrogradu preiskava proti socijalni „južnoruski delavski zvezi." Leta 1878 je bilo zatoženih blizo dvesto. Polovica teh je bila obsojenih. Mej oproščenimi so bili tudi Zeljabov, Kibalčeva, Perovska kasneje morilci Aleks II. S krutim postopanjem proti socijalističnim in nihilističnim jetnikom je v zvezi tudi demonstracija studentov na trgu kazanskem. Zaprtih je bilo 150 študentov. Dali so mašo brati za vmrle in vmorjene nihiliste in v strastnih govorih „obžalovali smrt najboljših sinov ruskih n. pr. Nečajeva, Černiševskega." „Leti 1876 in 1877 — pravi nihilist Stepnjak — ste bili najgrozovitejši za ruske nihiliste. Propaganda je požrla ne-

Digitized by Google

brojnih žrtev. Vse ječe so bile prenapolnjene. Moč vladina nasproti revoluciji je bila presilovita. Revolucija po vzgledu pariške komune pri nas je nemogoča . . . ." [1]). Absolutna vlada je bila nečloveška nasproti -- revolucijonarjem. Iz tega se je rodil grozen terorizem revolucijonarjev nasproti vladi. Njihovo geslo je bilo „maščevanje nad sovražnikom z Bogom ali — brez Boga". Glasila revolucijonarjev v tem času tiskana v skrivnih tiskarnah so bila poleg „Zemlja in volja" tudi „Narodnaja volja", „Črni peredjel", „Robočaja gazeta". Iz Genove so vtihotapljali „Obščino". Vže naslovi pričajo, da je njihova vsebina bila socijalistična. Ko je car videl, kako se revolucijonarni duh jel prodirati tudi v najniže stanove, poslal je vsem stanovom v svoji državi poziv, „da bi z vlado vred se vsi stanovi prijeli dela, da bi zamejili pot revolucijonarnim idejam, katere zlobni agitatorji vcepljajo narodu" [2]).

Olikani stanovi so ga zavrnili: Mi sami ne moremo ničesar. Vse je odvisno od vlade. Vlada dovoli prostost stiska, govora, premeni šolski zistem, privóli zemstvom več oblasti; skratka na mesto absolutizma stopi vstava. Aleksander II. se ni hotel vdati. Malo mesecev potem je nihilist Solovjev petkrat nanj strelil. Po noči od 30 — 31 marcija so revolucijonarji po mestnih voglih prilepili opomin „Aleksandru Nikolajeviču" (Aleksandru II.): „Mi hočemo vgonobiti despotizem. Hočemo osvoboditi ljudstvo administracijinih goljufov, ki nedolžne mečejo po ječah in jih tam mučijo. Mi z ognjem in železom izkoreninimo peklenski plod — despotizem. Svet omikani se nam — ruga . . . Gmotno je Rusija do korena vničena . . . Zistem šolski je v Rusiji zistem posurovljenja . . . Činovništvo je armada — tatov, tolpa, kruta in nenasitljiva. Sodstvo je v posmeh pravici . . . . Policajmajstri, generali , . so satrapi vredni Kserksa in Darija. Aleksander Nikalajevič! premisli kam pridemo po tej poti . . . . Ti greš gotovi propasti nasproti, zato — te ne vmorimo.

Izvrševalni odbor" [3]).

Vlada je začela revolucijonarje še bolj preganjati. Tekom samih dveh let je bilo v Petrogradu, Odesi, Moskvi, Kijevu, Harkovu — štirideset preiskav proti revolucijonarjem. Vender car je bil vmorjen.

Po vmoru Aleksandra II. se zdi, da so se razne vrste revolucijonarjev ruskih še bolj druga druge oklenile. Vsaj v kolendarji „Naredne volje" l. 1883 str. 4—8 so objavili znova svoja načela [4]): „Izpovedamo se, da smo socijalisti. Pre-

[1]) Das unterirdische Russland str. 22 — 25.
[2]) Czas 1873. št 204.
[3]) Czas 1879. št. 89.
[4]) Doslovno je ta program preveden v „Przegląd" pow. T. XXXI. str. 347.

Digitized by Google

pričani smo, da more ljudstvo jedino na podlagi socijalističnih idej priti do svobode in blagostanja. Razmotrujoč okoliščine, v katerih ruski narod živi, vidimo, da je ljudstvo v popolnem robstvu političnem in gospodarskem . . - Vlada sama nas žuli sè svojo policijsko birokratično organizacijo, tako kaker so nas nekdaj drli Mongoli za Čingiskana. Mi hočemo ljudstvu svobode priboriti, pravico do zemlje, samovpravo občinsko, svobodo vesti, govora . . . Vladanje hočem prenesti na ljudstvo . . . Dokazovali bomo (ljudstvu) mogočost vpora proti (sedanji) vladi".

V drugi brošuri, kojo je odbor razposlal svojim članom leta 1880, se razpravlja vprašanje, kako armado rusko pridobiti za svoje namene: Revolucijonarji naj skušajo pririti v armadi do častniškega dostojanstva. Tedaj naj z lepim ravnanjem prostake dobijo za se. V trenotku revolucije pojdejo za ljubljenim predstojnikom. Kaker se je v mnogem oziru za zadnje turške vojske pokazalo, je tudi v armadi ruski mnogo nerednega, kupljivega. Tudi na to se zanašajo revolucijonarji.

Da se dobi pa tudi simpatija zapadne Evrope, treba raznim zapadnim organom dopisovati o grozovitostih, ki se gode v Rusiji, o samovolji vladini, o sužnjištvu, v katerem vbogo rusko ljudstvo životari.

Nihilisti torej niso izvmrli — le ime so si drugo dali in so zamenjali le sredstva. Namen in ideje so ostale. Raztreščiti hočejo najprej despotizem — ne več s posameznimi grozodejstvi, ampak, če tudi kaj kasneje, raztreščiti ga hočejo s pomočjo ljudstva po brezverskih socijalističnih naukih razdivjanega. To priča sam ruski minister pravosodja, grof Pahlen, v vradnem memorijalu na cara l. 1875. Le nekaj stavkov[1]: „Početka l. 1864. se je v srednjih gubernijah pojavilo mnogo propagande proti vladi. Mnogo mladeži zapustivši šolo je šlo s ponarejenimi potnimi listi mej ljudstvo. V Moskvi imajo revolucijonarji tajno tiskarno. Propaganda se širi po vseh gubernijah . . . Agitatorji so glede metode, sredstev spogovorjeni, jedini . . . Mladino draži najbolj ruska emigracija ki je v zvezi z internacijonalo[2]) . . . Trosijo brošure mej ljudstvo z nedolžnim naslovom n. pr. „Pripovedka o štirih bratih", „Zbirka novih pripovesti" itd, a vsebina je socijalistična in protivladna. L. 1875 je v samem Petrogradu knez Krapotkin predaval o internacijonali in proslavljal revolucijo. Iz moskovske skrivne tiskarne se je nebrojno iztisov Lassalovih spisov raztrosilo mej ljudstvo .... Torej — sklepa Pahlen — v Rusiji bivajo

[1]) Cel memorijal in doslovno v „Przegląd" T. XXX. st. 255.

[2]) Znano je, da vsi nihilistični prvaki so bili v inozemstvu osnovatelji in načelniki internacijonalnih socijaldemokratičnih društev. N. pr. Herzen, Bakunin.

Digitized by Google

res skrivne revolucijonarne zaveze z dosledno organizacijo. Omikano društvo rusko ni storilo ničesar proti revolucijonarstvu, da, simpatizovalo je ž njim in celo — podpiralo je[1]) . . . . Vvažujoč, da je mej revolucijonarji **največ — mladine,** moramo sklepati, da nima zadosti moralne moči proti vrtincu, v katerem se razvija. Te moči, katero more dati le družina, od družine nimajo in vstopajo v šole, ne da bi spoštovali vere niti družine niti lastnine niti pravic drugih."

Mladina pa je bodočnost naroda . . . Rusija gre nasproti revoluciji.

(Konec prih.)

Ig. Kralj.

POLITIČNI ODDELEK.

Junaki 20. septembra in 2. oktobra.

Dopis iz Rima.

Kaker vsako leto, tako so i letos liberalci vseh barv, strastni pristaši „Italije ene in zedinjene", praznovali obletnico nasilnega vloma Pijemontežev v Rim 20. septembra 1870. skozi predor Porte Pije, in to tem bolj, ker se morajo z lastnimi očmi prepričati, kako se dan na dan čedalje bolj širita mej italijanskim narodom nevolja in mržnja nasproti nasilnim dogodkom dovršenim v poslednjem času, mej opeharjenim narodom, kateremu se je z „rešitvijo" Rima in sploh z novo zedinjeno Italijo obetal kar nov raj na zemlji in katero vedno jasniše vvideva, da nova Italija pomeni poverjeno (legalizirano) narodno odiranje, da je le molzna krava nekaterim zvedencem v „opravilih". Žalostno to istino priznavajo odkritosrčno celo liberalni časopisi, mej njimi

[1]) N. pr. Endavrov, sodnik, je skrival znanega revolucijonarja Wojnaralskega. Žena pulkovnika in šefa žendarmerijskega v Orenburškem okrogu je sama naganjala sina, da se pripoji revolucijonarjem. Duhovski, profesor liceja jaroslavskega je skrival nihilista Kovalka in ga seznanjal sè študenti svojimi. A sodnik Wojnaralski je dal revolucijonarjem celih — 40 000 rubljev. i t. d.

Digitized by Google

n. pr. „L'Italia del popolo", liberalen list, kar se da. Obžalovaje brezčustvo in mržnjo italijanskega naroda do nove rešene in zedinjene Italije piše rečeni list v štev. 21-22 sept. pod naslovom „20. september" mej drugim tako-le: „Res je, da se je skoro koj začetkom zgrešila pot, kajti vstajenje Italije ni bilo vstajenje narodovo, nego le sreča nekaterih slojev, dočim se je ves drugi narod ostavil v prejšnjem, da, v še hujšem stanji: zatorej se ljudstvu, ki venderle ni taka črna živina, kaker je dela ta-le gospoda, nikaker ni zljubilo, da bi igralo vlogo Sijenskih oslov prevažajočih vino in pijočih vodo. Ali pravo za pravo: nosilo je še dalje vino in pilo vodo, a se ni več moglo pripraviti do tega, da bi še povrhu kričalo: Živela Italija! Kajti je dobro videlo, da tista Italija, katero so vstvarjali, ni bila njegova. Mazzini, z veliko dušo, polno grenkobe, rekel je nekdaj, da se s prihodom monarhijinim v večno mesto ni oskrunil narod, nego Rim. Zares apokaliptiške besede! A to je vender gotovo, da z italijansko vlado ni prišlo v Rim ničesar visokega, velikodušnega, ničesar, kar bi bilo slično kakemu idealu. Prišlo je, kar treba povdarjati, najprej mnogo pustolovcev, katerim opravila izvrstno vspevajo."

In nekoliko vrst prej beremo v taistem članku: „Kako hočete, da naj se ljudstvo v istini dobro počuti, ko je ime Rima kot središča državnih poslov združeno z njegovimi vsakdanjimi mukami (tormenti quotidiani), združeno z divjim narodnim odiranjem (efferata scorticazione nazionale), s prvenstvom, ki je imamo v Evropi v davkoplačevanji ter reji pojeduhov (parasitov)"?. —

Takisto lehko umemo, da morajo navdušeni prijatelji „rešenega in nedotakljivega Rima" pri tako ostri burji splošne narodove nezadovoljnosti napenjati vse sile, da bi se rešila čast nove Italije, da bi vsaj na videz dostojno obhajali obletnico Porte Pije, obletnico, kateri bi tako radi vtisnili pečat splošnega narodnega slavja — a v njih ogromno žalost ni se jim še do sedaj in baš tudi nikdar ne bode posrečilo. Letos je pa slavnost 20. septembra imela še poseben namen: liberalci, zmerni in radikalni, monarhistični pa republikanski hoteli so napraviti skupno demonstracijo v očigled katoliških romarjev, došlih, oziroma dohajajočih s celega sveta, osobito iz Francije, demonstracijo, katera je imela biti predigra divjih in nečloveških činov.

20. septembra vkrenil jo je mestni odsek najprej v Pantheon, vže od nekdaj spremenjen v cerkev, kjer počivajo ostanki neštetih mučenikov[1]); tu položi venec na grob Viktorja Emanuela, tako zvanega „poštenega kralja" (re galantuomo!) in potem hajdi k Porti Piji, kamer so mej tem dohajala razna liberalna

[1]) Cerkev ta je sedaj vsled bogokletnih govorov in groznih dogodkov, ki so se v njej vršili 2. in 4. oktobra, oskrunjena.

Digitized by Google

društva sè svojimi zastavami. Kar stopi na oder mestni župan Caetani ter prečita telegram, katerega mu je poslal kralj iz Monce:

„Vojvoda Caetani, rimski župan.

Monca (kraljeva) 20. sept. 1891.

(ob 10. 20 predp.)

Veseli me, da je vže postala tradicija ne samo v Rimu, nego sploh po celi Italiji, da se praznuje ta dan, svet vsem rodoljubom. Spomin kreposti njih, ki so žrtvovali vse v najviši smoter italijanske edinosti, bodi nam bodrilo, da sledimo njih vzglede.

Bog brani pogumne in vstrajne!

S častjo in hrabrostjo bodemo vselej pripravljeni braniti svoje pravice, s trdnostjo namenov, z globokim čustvom dolžnosti bodemo tudi premagali vse težkoče, katere so zadrževale gospodarstveni razvitek naše dežele.

Slavno ime Rima bodi znamenje ne le narodne edinosti, nego i starodavnih in vedno živih kreposti. — Humbert."

Tem „imenitnim" besedam je menda vsak komentar nepotreben. Telegram je bil sprejet z burnim odobravanjem. Potem je rečeni župan, pravnuk Bonifacija VIII, sprožil svoj visokozveneči govor, iz katerega podajemo važniše odstavke: „Praznik 20. septembra se lehko zove v istini naroden. Ta dan je bil začetek novega življenja ne samo v Rimu, nego i celi Italiji. Visoka ideja enote ter neodvisnosti domovine ni bila več kaker tekom stoletij le sen in želja, bila je slednjič istina. Zaman ni toliko junakov prelilo svojo krv na bojiščih, toliko mučenikov bilo zmučenih po ječah in v prognanstvu ali obešenih na vislice.

In ta dan značil je tudi novo dobo v kulturni zgodovini. Prošlost se je vničila v tem, kar je še hranila srednjeveškega [1]), kar je zaviralo vzajemnost čustev in idej, kar se je vstavljalo napredku znanosti — nastal je nov red, in prostost mišljenja pa vesti proglašena v Rimu dobila je neomajno podlago. V posestvu Rima smo mi vsem zagotovilo miru; iz te zemlje svete ter nedotaknjene (sacra ed intangibile), v koje branitev bi vsak Italijan žrtvoval samega sebe, Italija ne kliče svetu drugega nego le: mir [2]). Potem pa gleda v plodno prihodnost, da se bode vestno čuvalo ter branilo veliko delo, za katero so se trudili Viktor

[1]) T. j. odpravile so se verske šole, oropale nabožne vstanove, vzelo se je ogromno število samostanov, teptalo naravno, zgodovinsko pa cerkveno pravo itd. Krasna zares nova ta kultura!

[2]) Prav kaker v sv. pismu krče: mir. mir in miru ni, miru nimajo v srci, nego le srd in sovraštvo.

Digitized by Google

Emanuel, Garibaldi, Mazzini, Cavour, Cairoli in toliko drugih. To sme upati oprta na modrost narodovo, na hrabrost vojskino in občno vdanost do kralja velikodušnega in zvestega (re generoso e leale), kateri nam je podoba vsakovrstnih državljanskih kreposti in vsakega plemenitega podjetja. Živela Italija! živio kralj!" —

Nesramna drznost ter vsakemu pravu rogajoča se zagrizenost liberalskih vitezov in zajedno zadnji smoter rimske osvojitve se je pa najbolj pojavil v govoru republikanca Socci-ja kot zastopnika demokratiških in republikanskih društev. Evo znamenitniše odlomke: „Demokracija se klanja in trosi cvetice na grob junakov padlih tu pri Porti Piji . . . Porta Pija ni bila završetek, nego bila je le ena postaja. Misleci in junaki ne bi izvestno bili verjeli, da bi se z osvojitvijo Rima obnovile srednjeveške svoboščine zavetiščnega prava in da bi se dovolile vladarske časti vstanovi[1]), katero je pesnik nazval neizrečno sramoto (un' onta senza nome) in katero je Macchiavelli opredelil „otrovljen nož v srci Italije (un coltello avvelenato nel cuore d' Italia) . . . . Čas bode izvestno dovršil težko delo mislecev in blagovestnikov. Ko se bode na mesto zatirajoče cerkve povsod postavila šola povišujoča, na mesto krivih in lažnjivih bogov ljubezen do vsega, kar je lepo in plemenito, postavila požrtvovalnost, vera ne v pomoč neba, nego v plodno človeško delavnost, in ko se bode državljanska misel razširila, ko bodeta človeška vzajemnost pa sveta zveza narodov dejanski obistinila na zemlji kraljestvo ljubezni[2]) -- ta dan bode poslanstvo tretjega Rima izvršeno.

In to tudi razume papeštvo, katero kliče skupaj raztresena krdela, romarje po železnici, in ti se zbirajo okoli vbogega starca v tišini, skoro skriti v onem sijajnem predzgodovinskem Vatikanskem muzeji. Mi nasprotno se družimo okoli svojih mrtvecev ob solnčnem svitu, ob glasovih živahnih pesmi, sredi vihrajočih zastav ter z globoko radostjo, katero srcem navdihujejo visoki spomini. Tam so grobarji vže zahajajoče civilizacije, tu oznanovalci vzhajajoče prihodnosti. Tam mrtvaški sprevodi, tu apoteoze . . . . .

Ti kameni (spomeniki) so litanije naših svetnikov, svetnikov domovine. Idoč v Rim so romarji Vatikanski mogli zvedeti, da takih je mnogo na poti, po kateri so se peljali . . . in ti ka-

[1]) T. j. papeštvu. Tu meri govornik na glasovite poroštvene zakone (legge delle guarentigie). Kako se poroštvo italijanske vlade dejanski izvršuje, pričajo nam podla zasramovanja papeža, katera se dan za dnevom javno vrše po listih sramotilnih., prilepkih (plakatih), po oglednih oknih, in to pred vladinimi očmi. Sicer so rečeni zakoni zagrizenejšim liberalcem trn v peti.

[2]) Tako se je nedavno slišalo in se bojda še dandanes sliši tudi po Slovenskem: vidi se, da so si liberalci povsod podobni eden drugemu, kaker jajce jajcu.

Digitized by Google

meni bodo jih spominjali podlih plačencev, kateri so svobodne mislece sežgavali na gromadah ter razparali telesa materam nosečim. Sredi vseh teh žalostnih spominov videli bodo romarji Vatikanski, da je Rim vedno plemenit v izvrševanji dolžnosti gostoljubja . . . . .“

Grozno divji dogodki dovršeni v Rimu 2. in 4. oktobra, kateri bodo gotovo znani čitateljem „R. K.“, dogodki, kakeršni se ne vrše niti v barbarskih deželah, nam jasno pričajo, koliko smemo zaupati liberalski vljudnosti, liberalskim prisegam. In mestni župan pa kralj sta si med seboj čestitala na teh surovih činih, češ, s tem je narod sijajno pokazal svojo vdanost do kraljeve vlade! Zares visok je poklic novega Rima, visoko poslanstvo tretje civilizacije!!

Sicer so ti barbarski čini, pri katerih so se v prvi vrsti odlikovali židje, imeli tudi dobro stran: marsikaterim nevernim Tomažem so se slednjič odprle oči, da sprevidijo, kam je pravo za pravo merilo nasilno vzetje Rima in v kako žalostnih, nestrpnih razmerah biva sv. Oče.

LISTEK.

Način kritikovanja.

Ko je začel „R. K.“ rešetati naše slovstvo, nastal je velik vrišč; s časom se je nam pa začelo pripoznavati, da ni vse tako neopravičeno, kar je „R. K.“ povedal, marsikedo se je že spremenil iz nasprotnika v prijatelja, da celo od nam nasprotne strani so nam pripoznali, da nismo hudobni, da gremo za pravično stvar v ogenj, da bi bilo celo dobro, ko bi se naša načela dejansko izvedla. Očita se nam pa, da pretiravamo, da nismo praktični, da vidimo strahove, kjer jih ni — o tem v posebnem članku — in da ne rabimo pravega orožja, fraze so vse preostre, „vsaj bi se dalo v lepši; prijaznejši, elegantnejši obliki isto povedati, čemu iti ter „mahati“ kar s cepcem po naših narodnjakih, ki so vender tako „elegantni“ ljudje? Da so se v nas tako „neelegantno“ zakadili, niti v poštev ne pride „bèt z bètom“! Hoče se nam nekako očitati, da strelja „R. K.“ vrabce s — topi; n a č i n kritikovanja, ta je bojda p r e h u d, ker so napadenci — Slovenci, ki se m o r a m o l j u b i t i mej seboj.

Digitized by Google

Kako lehko bi človek orožje obrnil! Pokažite nam dejansko, kakošna mora biti ona ljubezen! Kar nas učite, spolnjujte prej sami tudi proti „Rimskemu Katoliku“! Odmeva li iz spisov in iz dejanj naperjenih proti nam vaša krščanska ljubezen? Potem mora biti pač malo vredna, še mnogo slabša, ko naša. Fraz, ki so se rabile proti nam, bi se mi — sramovali!

Ali pa — izberite — se vam samim oni nauk o vaši „krščanski“ ljubezni zdi tako male važnosti, da se vam ne zdi vredno ravnati se po njem — na vsak način: „Sami svoj uk spoštujete premalo“!

Prava krščanska ljubezen do bližnjega obstoji v tem, da svojemu bližnjemu dobro želimo, da delamo to, kar mu je v vkorist in da ga varujemo škode, koliker je v naši moči.

Ravno isti Bog, ki nam zapoveduje bližnjega ljubiti, nas svari: Varujte se krivih prerokov, ki hodijo v ovčjih oblačilih, znotraj so pa zgrabljivi volkovi — in ni izvzel slovenskih pisateljev niti „narodnjakov“, naj si znajo še tako krepko „živio“ kričati. Vsak, kdor zapazi, da se začenjajo širiti krivi nauki in magari naj si bodo pisani v angeljskem jeziku, je dolžan svariti svojega bližnjega — ravno iz krščanske ljubezni.

Posebno se nam je zdelo potrebno svariti pred nekim pisateljem, ker se je dotični sam hvalil, da uči ravno to, kar duhovniki na propovednici in v spovednici, dasi mu je en dogma gor ali dol — en „filioque“ več ali menj — popolnoma enako. Menite morda, da bi bila ta krščanska ljubezen, ko bi molčali in nemo gledali, kako se lahkoverni ljudje zapeljujejo?

Da, porečete v moje veselje, imaš pravico govoriti, pa lepo, z rokovicami, prijazno, saj smo Slovenci, bratje — način, način ni pravi.

Torej učite: Kdor bi ti hotel vkrasti goldinar, daj mu s kolom po glavi, brani se do skrajne meje, ako bi ti pa hotel kdo 1000 gold. vkrasti — le rahlo, le milo — saj morda ni tako hudo mislil, pazi, da ga ne bode bolelo, če ga vdariš, braniti se sicer še smeš, toda k večemu z rokovicami na rokah ga smeš rahlo za uho malo vščipniti — da ne bo reveža preveč skelelo — tako učite! — Kje pa? kje?

Berite naše „odločne“ časnike n. pr. „Edinost“, kako vdriha po onih, ki nam kratijo naše narodne pravice! Besede: surovo, nesramno, podlo, gnjusno, ostudno — — se kar vrstijo, kaker imena svetnikov v litanijah — kedo, kedo vprašam, naših p. n. nasprotnikov se je že spotikal nad temi besedami — seveda, za narodnost je vse dovoljeno, vsa orodja, sulice, topi, ne navadni, nego velikanski „Krupp“ovi, mitraljeze itd., a za verske resnice, za cerkveno avktoriteto, za cerkveno disciplino sme se k večemu „pištola“ nabasati — toda še ne sè zrnjem, k večemu s „kapceljem“ — ne, še ta bi počil — ojoj! — smo tako nervozni —

Digitized by Google

k večemu bi se smeli oborožiti, kaker krojači v narodni pesni — sè šivanko, pa še te Bog vari rabiti, da bi v resnici zbodli! — Za en goldinar in za tisoč!

Ker so naši častiti nasprotniki še goreči katoličani, nam menda ne bodo zamerili ako vzamemo primero narodnosti z vero = 1 : 1000, da, z veseljem — tali pa s kislim obrazom nam bodo pritrdili (saj je primera še premala, ker pomeni razmero človeške govorice tu na zemlji z večnostjo) — le ne vemo, kako se bodo zvijali, da bi naše izvode iz te premise ovrgli — smo prav radovedni.

Pozor! dandanes je treba na tem „popačenem“ svetu vse povedati, sicer bi koj kedo popadel kak stavek — brez konteksta, objavil bi ga v kakem „svobodomiseljnem listu“, dodal s v o j komentar in žopet se bo pela otožno-jezna jeremijada: Na Slovenskem so nastali „krivi preroki“, ki nas uče, naj izdamo, naj zatajimo svojo narodnost, graja našo „vrlo“ „Edinost“, ker se predrzne „ožigosati“ naše narodne zatiralce — da se kaj tacega ne pripeti, moramo pač povdarjati, da bi ne mogli niti spoštovati tacega, ki bi se sramoval svojega materinega jezika, d o l ž n o s t vsacega resničnega katolika je delati po svoji moči, da se narodu njegove pravice ne kratijo — kar nam gre, bodemo vselej resno tirjali, kjer bodemo imeli priložnost, bodemo tudi podučevali ljudstvo, naj svoje pravice po postavni poti („punta“ katoličan ne sme učiti) reklamuje, naj se jih poslužuje; prav je. da se krivici „Kajnovo znamenje“ na čelo vtisne — zahtevamo pa tudi, da nam ne zamerite, ako bomo ravno tako odločno svoj verni glas povzdignili, kjerkoli bodemo videli, da se kedo postopi rušiti cerkveno disciplino, direktno ali indirektno napadati verske resnice ali cerkvene organe — saj razumete, kaj mislim.

Toliko časa, dokler bo dovoljeno „vrlim in odločnim“ slovenskim časnikom s toliko energijo in s toli ostrimi frazami napadati one, ki nam niso v narodnem oziru pravični, toliko časa mora biti tudi nam dovoljeno. da bodemo, če treba magari ravno s tako ostrimi besedami svarili pred onimi, ki katolikom v verskem oziru niso pravični.

Upamo, da nam ne bo nikoli več potreba povdarjati, da 1000 : 1 ni enako šivanka : sulica, temu bi rekli celo v „brezverski“ šoli „eine verkehrte Proportion“.

Clara pacta.

Digitized by Google

Raznoterosti.

Dr. Romihova tožba.

Kar se tiče tožbe radi žaljenja časti, s katero nam je dr. Romih žugal, izjavljamo še enkrat slovesno, da se je naš tožitelj vmaknil, ne da bi bili mi le ene same besedice preklicali, niti ga za to prosili bodisi neposredno, bodisi posredno po kateri osebi ali prijatelji. Mi smo pred preiskovalnim sodnikom izjavili, da smo na vse pripravljeni, naj li pride reč pred sodnike. Pa tudi niti posebno želeli nismo, da bi dr. Romih odstopil, nego le vtoliko, vkoliker bi njegov prostovoljni odstop sijajnišo naredil našo zmago.

Veliki „vspehi“ slov. liberalcev.

Gospod Jakelj, župnik v Goričah nad Kranjem, je meseca avgusta, v cerkvi govoril proti liberalnemu časopisju. „Slovensko društvo“ in „Rodoljub“ sta se čutila zadeta — in sta tožila radi „žaljenja časti.“ Zastopnik tožiteljev je bil dr. Tavčar. Vender pravda je šla po vodi, kajti dr. Tavčar — torej zagovornik tožiteljev, se je ponudil — ker je bil prepričan, da nima zagovarjati nedolžnega — drugače si ne moremo te ponudbe razlagati — da odstopi od tožbe, če le gospod župnik podpiše to le izjavo: Če sem kake žaljive izraze proti „Slovenskemu društvu“ in njegovemu časopisu „Rodoljubu“ v svoji pridigi dne 16. avg. 1891 v farni cerkvi v Goričah rabil, jih prekličem; vender pa dostavljam, da nisem ničesar govoril proti omenjenemu društvu in „Rodoljubu“. Gospod župnik je podpisal in njegov — tožnik. — Tudi je vsaka stranka plačala svoje stroške. Tako je s to tožbo. Glej „Sl. Narod“ št. 227.

Ako je kdo v tej pravdi kaj zgubil, je gotovo zgubil — tožnik: „Slovensko društvo,“ „Rodoljub“ in dr. Tavčar, kajti tožili so, a tožbo nastavivši, so se sami ponudili, da odstopijo in in stroške svoje plačajo, zadovoljni, ako le gospod župnik prekliče, da onega dne ni o njih govoril. Jedino to je župnik podpisal. S tem podpisom gospod župnik ne taji, da „Rodoljub“ ni to, kar je — liberalen list, da so njegovi vredniki liberalni. In za to je šlo prav za prav v oni pravdi. A gosp. dr.

Digitized by Google

Tavčar se je takega dokaza zbal in je sam (tožnik) zadušil tožbo, ki jo je nastavil, kaker nekdaj dr. Vošnjak in te dneve učeni dr. Romih. A liberalci, mesto da bi se sramovali takega otročjega tožarenja, izvajajo iz njega z nenavadno drznostjo te le „vspehe“ („Sl. Nar,“ št. 227):

1) „Slovensko društvo“ in „Rodoljub“ sta torej časti vredna.

2) Vsi oni pridigarji, ki so proti našemu glasilu in društvu govorili, so tedaj — zlorabljali leco in so — obrekovalci.

3) Vse gibanje proti „Rodoljubu“ in slovenskim „liberalcem“, ki je je zanetil ljubljanski škof, je goli, čisti humbug, prazno bobnanje, sama komedija.

4) Zato „Slovenskem društvu“ priporočamo, da naj pograbi vsakega, bodi si prelat ali kapelan, če bode na leci psoval. Z lece naj se oznanjuje ljubezen in beseda božja . . . . Svojim prijateljem po deželi pa na srce pokladamo, da zbeganemu ljudstvu pojasnjujejo, ga opozarjajo, da bode župnik ali kapelan rad preklical, če ga bodo pred sodišče tirali!

Vse te „vspehe“ izzvajajo slavni odvetniki in juristi „Sl. Naroda“ iz svojega pogumnega odstopa od tožbe Vbogi možgani!!

Preklic.

Dr. A. Gregorčič je poslal v češki „Velehrad“ izjavo, da on ni sodelovalec „Slov. Sveta“ in je potem takem kriva vest, ki se je po nekem dopisu sè Slovenskega zanesla v češki list.

Akoravno nam dohaja ta izjava tako kasno (po štirih mesecih), nas vender jako veseli. Nam je bilo do tega, da bi odvrnili od nas sumnjo, češ, profesor bogoslovja sodeluje pri razkolniški propagandi „Sl. Sveta“. Dr. Gregorčič se sramuje biti v družbi takih ljudi, katere mi pobijamo kot razkolnike in liberalce. Iz tega naj pa tudi svet razvidi, koliko je „Sl. Svetu“ in liberalnim listom verjeti, ko nam trdijo, da stoje na njih strani tudi duhovni. Povej nam „Sl. Svet“, kateri so vender tisti duhovni?! Ako tega ne storiš, rekli bomo, da so tvoje besede — laž in obrekovanje našega stanu!

Razpis naših treh vprašanj.

Obrok, do katerega smo meseca februarija t. l. razpisali tri nagrade za tiste gospode vseučiliščnike in bogoslovce, kateri bodo najboljše rešili eno izmej treh postavljenih vprašanj, je potekel je s 1. septembrom. Došlo nam je sedem razprav od gospodov bogoslovcev iz Rima, Ljubljane, Gorice, Maribora in iz Celovca; eno razpravo smo dobili pisano v hrvatskem jeziku od nekega vseučiliščnika. Prvo vprašanje so odgovorili štirje, drugo trije, tretje eden.

Digitized by Google

Razprave so precej obširne in temeljite; one pričajo, da nam ne manjka vrlo nadarjenih mladih moči. Doslej smo prebrali in površno ocenili štiri razprave prvega vprašanja, v kratkem mislimo še ostale. Vže v prihodnji številki bomo začeli v posebni prilogi priobčevati tri najboljše razprave treh razpisanih nalog. Kar se pa tiče nagrad, je mogoče, da se vse tri ali dve prisodijo razpravam istega vprašanja, ker oziralo se bo edino na objektivno vrednost razprav, ne pa na to, katero vprašanje si je kdo izbral.

Zaupnica.

Po daljšem premolku nam je spet došla zaupnica: poslali so nam jo vrli duhovni bratje iz Cirkniške dekanije na Kranjskem. Mi se tega novega odlikovanja zelo veselimo, ne radi nas samih, ampak radi stvari, za katero se borimo. Borba mej katoliško idejo in laži-liberalizmom je poslednjega časa na Slovenskem stopila v poseben stadij. Akoravno naši nasprotniki od dne do dne očitniše in nesramniše napadajo vero, škofe in duhovne, vender ne nehajo, kaker da bi se bili mej seboj sporazumeli, vsi v en rog trobiti: da vera ni v nevarnosti, da celo liberalcev na Slovenskem ni! S tem krikom nas hočejo prevpiti, nas hočejo kot pretirane fanatike izpostaviti posmehu, pomilovanju. Res, neverjetno je, do kje sega vže ta predrznost. V istem članku, s katerim se hoče „Nova Soča“ skazati za eminentno katoliško, stopa brezdvomno na stran onih mož, kateri so vže po blatu valjali vse, kar je Slovencem sveto, kar je krščansko. Kaker se zdi, preverili bi radi svet, da se slovenski duhovni vže kesajo zaupnic, ki so nam jih poslali, da slovenski duhovni nas vže zapuščajo, tako da bomo kmalu sami: glas vpijočega v puščavi, sami, kaker čuk na palici! Toda motijo se, silno se motijo. Mi nismo sami. Naš list se bere po Slovenskem najmanj v dvanajst sto iztisih. In bere ga ne kmet, ampak izbrana inteligencija. Da pa naš vpliv tudi pri duhovščini ne pojenjava, priča naj našim nasprotnikom pričujoča zaupnica, za katero se vrlim sobratom presrčno zahvaljujemo. Prepričani smo, da ta zaupnica ni zadnja. Nam sicer pogum ne vpada; človeškega priznanja nismo iskali nikdar: naša moč je Bog, pri Bogu povračilo naše. Res neverjetno: potem ko so se po „Brusu“, po „Zvonu“, po „Narodu“, „Edinosti“, „Novi Soči“ nad nami izpsovali, potem ko so nas hoteli strmoglaviti žugaje nam s tožbami, zdaj z vso silo pritiskajo na nas, naj bi tudi mi pritrdili jim, da njih liberalizem je pristno krščanstvo! Ali res mislite, da smo na glavo padli! Verjami vašim slepilkam, kdor hoče — dr. Anton Mahnič sè svojim „Katolikom“ se vam nikdar ne bo dal na led

Digitized by Google

speljati, on bo kaker doslej razkrival svetu vaše protikrščanske nakane. In ako dr. Mahnič jutre vmrje, bodo pojuternjem drugi prijeli za njegovo pero, ki bodo v istem smislu, v istem duhu, z isto odločnostjo in ognjem borili se za sveto katoliško idejo. Ne — rečemo vam očitno — Slovenija ne bo vaša: Slovenija je naša!

Zaupnica:

Prečastiti, veleučeni gospod doktor!

Podpisani duhovniki dekanije: Cirknica v škofiji Ljubljanski, zbrani pri pastoralni konferenci pri svojem č. g. dekanu, Vam izražajo srčno zahvalo za Vaše izvrstno delovanje v „Rimskem Katoliku", kjer s toliko bistroumnostjo, nedosežено logiko in junaško odločnostjo zagovarjate večno prava katoliška načela na narodnem in slovstvenem polji — načela, katera z Vami vred zastopa in zagovarja vsa slovenska duhovščina — načela, za katera smo pripravljeni vsi in vsaki dan vmreti, če bi bilo treba.

O pravem času Vas je Bog obudil ter obdaril z močjo uma in peresa, da branite prvo našo svetinjo, ki je bila in bode najtrdnejša podlaga obstanku in pravemu napredku našega naroda.

Iskreno želimo in prosimo Boga, da Vam ohrani in okrepi duševno in fizično čilost, da tudi v prihodnje stojite na braniku svete vere, neprestano pobijajoč liberalizem, ki čedalje bolj rije v telo našega naroda in žuga vničiti njegovo prihodnost.

Ne ozirajte se na podle napade sprijenih časnikarjev, katere vodi slepa strast, katerih edino orožje je plitva fraza, katerih načelo je negacija vsega kerščanskega. Ravno to Vam bodi dokaz, da ste na pravem potu, da Vam treba vstrajati do konca v izvrševanji svojega vzvišenega cilja. Čim več ovir, tem večji bode naposled blagoslov Božji.

V polnem spoštovanji Vam zvesto vdani duhovni tovariši.

Cirknica dne 5. oktobra 1891.

Franc Kunstel, dekan; *Janez Podboj,* župnik v Planini; *Anton Ponikvar,* župnik v Staremtrgu; *Janez Kaplenek,* župnik na Blokah; *Simon Jan,* župnik pri sv. Trojici; *Janez Čibašek,* župnik pri sv. Vidu; *Franc Klemenc,* župnik na Uncu; *Valentin Bernard,* župn. oprav. na Studenem; *Janez Sternad,* župn. oprav. v Babjempolji; *Janez Hladnik,* kapelan v Cirknici; *Alojzi Češarek,* kapelan v Cirknici; *Franc Kušar,* ekspozit v Begunjah; *Jakob Koritnik,* kapelan v Staremtrgu; *Janez Bevc,* kapelan v Staremtrgu; *Anton Mali,* kapelan na Blokah; *Franc Hiersche,* kapelan v Planini; *Janez Šafer,* župnik v Grahovem.

Digitized by Google

zadnjih treh mesecev vkrenile na levico; tam jih bomo odslej iskali. In to je prav — da vemo, pri čem smo!

Kaj pa «Nova Soča»? O nji nismo nikoli dvomili, da je na levici. Zadnjikrat smo jo pa tako v živo zadeli, da se kar zvija od bolečin. Vedela ni, kaj bi rekla in vender je morala nekaj reči. Kar je pa rekla, ni drugo ko rotenje in žuganje. Stvari same se ni dotaknila. N i l i b e r a l c e v — to je alfa in omega vse njene polemike. Mi o tem ne spregovorimo več — verjami ji, komur ljubo.

Zdaj pa le nekaj posameznih točk iz nje. Mojstersko reši «Nova Soča» vprašanje, zakaj nam nihče ne odgovarja na našo kritiko. Čujte: «Z a t o k e r j e ž n j i m (dr. M a h n i č e m) b r e z v s p e š n a v s a k a r e s n a p o l e m i k a . . . V r h u t e g a m o ž (dr. M a h n i č) n e s p o š t u j e n i k a k e g a p r e p r i č a n j a» Dr. Mahnič ima «trdo kožo, da lehko k vsemu molči.» Posebno pa «koliko odgovorov, koliko dokazov je ostal dolžan» «Novi Soči»! In tako dalje. — Res, ta je pač najkrajši način polemizovanja! To se pravi: dr. Mahnič je tako zabit, je od svojega fanatizma tako zaslepljen, od strasti tako premamljen, da je nesposoben več trezno pisati — zato ga pameten človek niti poslušaj, ampak najbolje, da ga pusti samega kaker — norca! . . Da, nekako tako jo je nedavno tudi Stritar zakrožil v neki pesni — kot odgovor na našo znano kritiko. Lepa hvala, «Nova Soča», za take poklone! A v resnici je reč nekoliko drugače. Naj li vzame vrednik «N. Soče» v roke prvi letnik našega lista pa naj še enkrat prebere kritiko proti Stritarju. Našel bo, da smo s paralelo, ki smo jo postavili med Stritarjem in Schopenhauerjem, Stritarja tako na križ pribili, da se ne more zmakniti ni na desno ni na levo. To je, zakaj naši nasprotniki molčijo. Tu je šlo Stritarju za njegovo «izvirnost,» s katero se je toliko bahal, je šlo za njegovo «krščanstvo», je šlo za njegovo zvezdo, za njegovo vse — in vender je molčal, in vender molči. Ako Stritar resnično molči le radi tega, ker se mu ne zdi dostojno z dr. Mahničem — norcem — fanatikom prepirati se, potem je njegova velikost in blagodušnost res nedosegljiva, nezapopadljiva. A potem pa ne razumemo, zakaj nas je isti Stritar na našo prvo kritiko v «Dvanajstih večerih», katera ga ni vender še tako hudo zadela, kaker poslednja, tako nedostojno in celo podlo napadel v «Lj. Zvonu». Dalje ne razumemo, kako to, da se je nedavno v «Drobižu« spet zagnal v budalastega fanatika goriškega. Iz tega razvidimo, da Stritar bi odgovoril, da, prav rad odgovoril, ko bi le mogel. A ne more. To je razlog, zakaj molči. No pa, ako vže on molči, dajte, g. vrednik «N. Soče», spravite se pa vi nad našo kritiko — za Stritarja; ako hočete, Vam za vsako stran katero nam ovržete, še deset forintov po vrhu plačamo. In tako vsaj Vaša polemika ne bo — brezvspešna.

Brezvspešna?! Komaj je dve leti od tega, ko je dr. Vošnjak mislil, da nas bo vgnal v kozji rog. Tudi on hotel je biti — kristijan in se je čutil žaljenega «na časti», ko smo mu očitali kako piškavo je njegovo krščanstvo. Tožil nas je — pa ko je imelo priti do obravnave pred porotniki, se je vmaknil. «Nova Soča» bi rekla, da je vmolknil, ker je z dr. Mahničem «brezvspešna vsaka resna polemika». A celi svet ve, da bi bil dr. Vošnjak silno rad dr. Mahniča potrl pred porotniki, da je iskal odvetnikov po vsem božjem svetu — a ni ga bilo, da bi se bil upal prevzeti njegovo pravdo proti nam. Zato — je molčal. Še nekaj. Naša dobra sreča je nanesla, da je ravno zdaj, ko «Nova Soča» toliko smeši našo polemiko, drug naš nasprotnik sramotno pobegnil spred sodišča, pred katero nas je pozival. Dr. Romih. Kaj ne da, tudi on je to storil, češ, ker se ne splača spuščati se v brezvspešno polemiko z dr. Mahničem?! Perbacco — bi rekel Lah, ako je res tako, da se ne da z mano govoriti pametna beseda, ste me imeli vender enkrat prignati pred sodnike, da bi me, ako sem vže res tako zloben zavijač, da mi ne morete z resno kritiko do živega, vsaj tu enkrat za vselej panali! Saj vender sodniki so trezni in razumni možje, da ne more ž njimi pometati vsak bedak. Pa tudi odvetnikov nam ni manjkalo po Slovenskem: te ste imeli prignati, da bi nas z logiko in s postavo vgnali in vkrotili. In zlasti pri Romihovi pravdi odvisno je bilo vse od logičnega dokazovanja. Komedija vender, da ste ravno tu pred našo zasmehovano logiko in polemiko — sramotno pete pobrali, še predno smo se videli!

Pa podvizajmo h koncu. «Novo Sočo» pečejo naše zaupnice. Naravno. A devetnajst zaupnic «R. Katoliku» — to je faktum, katerega sledu ne boste tako hitro spihali iz slovenske zgodovine. Pa «Novi Soči» se zdi, da je do-

Digitized by Google

sti podpisov bilo prisiljenih. Mogoče. Vsekako pa ta trditev ni posebno časten poklon slovenskim duhovnom, kateri bi bili potem takem strahopetni hinavci, ki se vdajo pritisku, da zatajijo svoje prepričanje. Pa najbrže ni ravno tako, kaker meni «N. Soča». Sicer pa, ako je res, naj pregovori dotične gospode, da nji na ljubo prekličejo svoje podpise. — «Toda vse te zaupnice so došle le iz krogov, ki so dr. Mahniču enakoravni» — tako «Nova Soča» nadalje. Pa niso li ravno tega prave zaupnice, zaupnice duhovnov, zaupnice trezno mislečih, razumnih mož? A ravno tu nas hoče «Nova Soča» z enim mahom vničiti. Piše namreč, da je neki katoliški škof obsodil naše delovanje kot veri in narodu pogubno. Kdo ji je to povedal? Mi ji ne verjamemo. Nas misli li s tem izzvati v javno polemizovanje proti katoliškemu škofu? Pa bodi reč kaker hoče, mi vemo, da doslej nas ni obsodil še nobeden tistih škofov, ki pasejo slovenske ovce in katerim smo mi dolžni pokorščino. Pa tudi tu izraža «N. Soča» svoj dvom, ali smo dobili od svojega škofa izrecno dovoljenje za svoje verske spise in boje. Mi ne potrebujemo, da bi nas «N. Soča» podučevala, kako se vesti nasproti lastnemu škofu. Predno smo začeli izdajati list smo mu, kaker se spodobi, svoj namen naznanili, in še le potem pričeli se svojim podjetjem. In kaker vselej, smo tudi zdaj svojega škofa pokorni otroci. In ako bi nas jutre zadela vsoda, da se od cerkvene oblasti naše delovanje in naš list dene na indeks, odložimo koj jutre pero brez vsakega vgovarjanja. Pa to — naj se le potolaži «N. S.» — upamo, da se ne bo tako brž zgodilo. Kaj takega bi se prej imeli bati pač tiste vrste listi in vredniki, ki naše škofe tako brezobzirno oberajo pred svetom, da ni več dlake prida na njih.

Kdo pa bolj deluje in piše v smislu naših škofov (povdarjamo «naših», ker vsaka ovčica je dolžna poslušati glas svojega pastirja): mi ali naši nasprotniki, naj poduči «Novo Sočo» naslednji odlomek iz znane okrožnice, ki so jo izdali škofje slovenske metropolije. Ob enem naj škofovska beseda konečno določi, ali faktično biva na Slovenskem liberalizem. Ker je ta okrožnica izišla, predno se je «Rimski Katolik» porodil, tedaj bo tudi «Nova Soča» jenjala trditi, da smo še le mi brezpotrebno mej Slovence pricoprali bavbav, ki se mu pravi liberalizem; ali pa — mogoče tudi to — bo morala škofom samim očitati, da so tudi oni udrihali po — zračni pošasti. Isto povemo tudi «Novicam», katere v nerazumljivi trdovratnosti zanikajo danes slovenski liberalizem, ki so ga one same večkrat pobijale. Tudi naj «Novice» iz naslednjih besed spoznajo, ali imajo škofje pravico, vtikati se v politiko, in, ako to store, ali imamo mi dolžnost, poslušati jih. Ker smo in hočemo biti vsi (tudi «Novice» in «Nova Soča») verni katoličani, podvrzimo se besedi škofovski — in konec bo pravde! Odlomek se glasi:

«Sicer je pa tudi politično jako kratkoviden, kdor misli svoj narod s tem poveličati, da pred vsem seje med-nj razpor in si prizadeva zmesti ga v verskem obziru. Ali mar ne sega narodu v osrčje in mu ne zamori jednotnega postopanja v prvi in bistveni kali, kdor zdaj skrito, zdaj očito, vedno zagrizeno dovolj, ruši edinost njegovega katoliškega prepričanja, edinost med ljudstvom in duhovščino, edinost in soglasje narodovega življenja z nravstvenimi zakoni svete vere? Kratko, ali ne pije narodu mozga iz kosti, kdor mu krade katoliško vero? Ali ne vničuje narodu upa in nade, kdor, kaker se godi v nekaterih leposlovnih listih, kuži mladino z opolzlostmi v zapeljivo lepi besedi? (Da, koliko je takih tudi mej nami, ki zastavijo pero, češ, narodnemu slovstvu v prospeh, toda pri tem pozabijo na oni strahoviti «gorje», s katerim grozi božji Sodnik «tistemu človeku, po katerem pride pohujšanje».) (Mat. 18, 7.) Zatorej škofje vsakemu narodu tudi v političnem obziru le koristijo, ako njegove voditelje opomnijo, da je le Bog in njegova sv. Cerkev prvi vir vse socijalne edinosti in da brez njega ni mogoče nobenemu narodu vtemeljiti si prave sreče in zadovoljnosti, kaker pravi sv. pismo: «Beatus populus, cuius Dominus Deus eius»: (Ps. 143, 15.) srečno ono ljudstvo, kateremu je Bog Gospod (ter voditelj, kaker v zasebnem in očitnem, tako v narodnostnem in v socijalnem življenji itd.)»

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

TRETJI TEČAJ.

XI. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1891.

Izhaja vsak mesec po enkrat. Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Obseg.

Beseda in vabilo našim mladim somišljenikom po Slovenskem . . . . . *str. 413*

Platonska ljubezen . . . . . *„ 417*

Pisma brezvercu *o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih XI.* *„ 424*

Revolucijonarno gibanje na Ruskem. — Nihilizem. . . . *„ 429*

Raznoterosti: *Poljski list o „R. Kat." — Vprašanja „Nove Soče". — Poziv „duhovniku" v „Novi Soči". — Predrznost, ki vse presega! — Zaupnica. — Na znanje.* . . . . . *„ 435*

Izvestnost človeškega spoznanja. *(Priloga)*

Dr. Romihova pravda.

Na vse kar smo v zadnji številki pisali o Lindnerjevem «krščanstvu» na podlagi českih virov pa o dr. Romihu in njegovem nečastnem odstopu od tožbe radi žaljenja časti, objavil je naš nasprotnik v «Sl. Narodu» «poslano», kjer trdi, da je odstopil vsled prigovarjanja našega osebnega prijatelja, češ, da literarne pravde ne more razsoditi sodišče. Dr. Romih očita nam nelojalnost, in nam konečno ponuja priliko, da bi mi njega tožili radi žaljenja časti, izzivajoč nas tako: «1. Vi ste pačili in zavijali reke svojih nasprotnikov, 2. Še več! **Vi obrekujete svoje nasprotnihe**, 3. Še več: **Vi pišete neresnico v svojem listu**». Sklepa: «Vse to sem pripravljen Vam dokazati pred sodiščem . . . Da se vidimo — pri Filipih!»

V odgovor in v pojasnilo tega «poslanega» prijavimo mi na tem mestu sledeče

Odprto pismo
dr. Romihu.

Po dokončani pravdi mislili smo res, da je z Vami konec besedi. In vsak pameten človek bi bil o Vas tudi pričakoval, do boste — molčali, ker to bi bilo po tako nečastnem izidu Vaše pravde za Vas — najčastniše.

In res, dejanska resnica v zadevi naše pravde je ta: Vi ste tožili, mi smo bili toženi. Mi smo tožbo sprejeli, Vi ste od tožbe odstopili, in sicer ne da bi Vas mi za to prosili niti ustno niti pismeno, niti posredno niti neposredno.

Ker ste pa odstopili, smo mi ta odstop svojim naročnikom in prijateljem naznanili, in sicer z veseljem naznanili. Naravno! Saj Vaš odstop pomeni sijajno zmago naših načel in svete stvari, katero zastopamo. Kdo nam more zameriti, da kaj takega naznanimo, da se zmage katoliške ideje veselimo?

Pa radi tega nam očitate nelojalnost. Nelojalnost t. j. nepostavnost, nepoštenost. Potem takem smo morali nasproti Vam nekaj prelomiti. Kaj bi bilo to? Vi sami odgovarjate: Nelojalno je, da se veselimo Vašega odstopa ter izvajamo na njega podlagi celo vrsto zaključkov, dasi nam je znan njegov pravi vzrok. Pa, dr. Romih, vedeti je treba, ali smo ta vzrok tudi priznali kot veljaven, da bi opravičil Vaš beg spred sodišča! Pa čujmo zdaj, kateri je ta vzrok. Vi trdite: Odstopil sem zato, ker sem se prepričal, da take prav za prav čisto znanstvene pravde ne spadajo pred porotnike, ki takim vprašanjem navadno niso kos, torej inkompetentni. Pa, dr. Romih, Vaša tožba ni bila iz znanstvenega razloga, ampak iz osebnega — radi žaljenja časti. Iskali ste svoje

Digitized by Google

Beseda in vabilo našim mladim somišljenikom po Slovenskem.

Boj je človeško življenje na zemlji. Ta je boj luči s temo, resnice z lažjo, dobrega proti slabemu. Bíti mora ta boj vsak posameznik. Ker je pa človek družbinsko bitje in ga narava nagiblje, da se z bližnjim druži, si išče v vsem, kar dela ali trpi, sodeležnikov. Tudi boj, ki se bije mej dobrim in slabim, ne ostaja omejen na posameznike, ampak se poobčuje: iz posameznikov se spajajo skupine boriteljev. Tega boja se vdeležuje celo človeštvo, ker noben človek ne more biti nasproti resnici in dobremu nevtralen: stati mora a l i na strani resnice a l i na strani njenega nasprotja: laži. Sicer ne trdimo, da se vsak posameznik svojega duševnega sorodstva in sodeležništva z drugimi zaveda, ker večkrat se dobro ali slabo ne javlja na zunaj; a resnično je, da i dobre i slabe, kaker brž si na kak način svoje mišljenje razodenejo, obveže neka skupnostna zavest in sočutnost; začutijo se kot udje enega organizma, ki ga giblje enoten princip.

Koj v početku, ko se je po grehu v človeštvo vcepil princip slabega, so se ljudje različili v dva tabora, v dve vojski, ki zastopati dve večno nespojljivi nasprotstvi dobrega in slabega. Sv. Avguštin imenuje ta dva tabora dve državi: ena je država Božja, druga hudičeva. Država Božja je v starem zakonu vladala v izvoljenem ljudstvn, hudič je kraljeval v poganstvu. Nasprotstvo mej obojim kraljestvom se je pa poostrilo ter absolutno zatrdilo s prihodom Jezusa Krstusa, ker v njem je človeštvu zasvetila resnica sama, v katere luči se je do dna osvetilo njeno nasprotje — laž. Opposita iuxta se posita clarescunt. Krščanska resnica izzivlje v boj proti sebi vse svoje raznolične negacije, katere se od svoje strani čutijo mej seboj sorodne, vkoliker vse nasprotujejo resnici. To negacijo zastopajo ljudje; zatorej čutijo vsi še toli različni nasprotniki katoliškega načela mej seboj neko atrakcijo, neko sočutnost. Kristus v katoliški cerkvi je

Digitized by Google

znamenje očitno, pred vsem svetom, kateremu se oporeka od vseh strani.

Kaker več ali manj za vseh časov, tako se tudi dandanes bije boj mej dvema vojskama. Toda nikdar ni bilo nasprotje vseobsežniše in ostrejše kaker za naše dobe. Kaker bi se vpogibali neki vsodni sili, se duhovi ločujejo; in ločitev sega po vsem svetu, skoz vse ljudi, brez razlike narodnosti in omike. Neka internacijonalna moč ločuje duhove ter jih z druge strani združuje. Razdružitev, oziroma spojitev se vrši po načelu katoliškem z ene, in po njéga negaciji z druge strani.

Da more vojska vspešno napredovati, mora biti dobro organizovana t. j. imeti mora pred seboj jasno postavljen smoter, imeti svoje vodje, z enim najvišim na čelu, kateri previdno in krepko vse posamezne sile napeljuje, da sodelujejo v dosego konečnega smotra.

Nasprotna nam vojska sovražnih sil je dandanes vže čudovito organizovana, in svoje organizovanje še dopolnjuje. Internacijonala v zvezi z ložo je omrežila vže celi svet, vse razlike, ki bi zamogle ovirati zbližanje protikrščanskih brezvercev mej raznimi narodi, se skrbno vglajajo, sovraštvu proti Kristusu in njegovi cerkvi so žrtvuje vse drugo: denar, narodnost, domovina, življenje.

Kako pa mi?

Mi smo za svojimi nasprotniki silno zaostali. Vojsko našo je sicer v glavnih črtah organizoval vže Jesus Kristus; dal je nam vidnega glavarja, razvrstil niže vojskovodje, zažugal nam pokorščino do njih, postavil nam konečni smoter, omislil nam tudi orožje, s katerim se nam je vojskovati — a kako daleč smo še do tega, da bi se zavedali kot deli istega organizma, kot vojaki iste vojske! Nas li katoliška ideja, ki je ideja Kristusova, resnično spaja v eno — katoliško družino? Udje katoliškega organizma so brez zveze, so negibčni, ne oživlja jih spojilna moč Kristusovega duha. Škofje govorijo — a kdo jih posluša, njih povelja kdo izvršuje? Naše zmožnosti ali dremljejo v nedelavnosti ali pa jih posojamo v službo nasprotnikom — liberalcem. Koliko gmotne in duševne sile spelje liberalizem iz katoliškega telesa na svojo stran, v povspeševanje svojih teženj! In dasi

Digitized by Google

se tu pa tam kaj dobrega zgodi, vender ostane vse osamljeno; zatorej vse shira, vse vsahne. Mi katoličani ne znamo še dosti ceniti, kaj pomeni delovati in boriti se s združenimi močni, strogo in neločljivo pod vodstvom od Boga nam postavljenih viših pastirjev. In ker tega ne vemo, ostajamo nezdruženi, razcepljeni, vsak na svojo stran nagibajoč se.

In vender kako lahko bi bilo katoliško vojsko organizovati, da bi res kmali nastala grozovita sovragom, kaker strogo vrejena armada — acies instructa! Govori nam, opomina, pozivlje nas papež; njemu soglasno učijo škofje; drugega bi ne trebalo nego njih besedi poslušno se oglašati ter stopiti na mesto, kamer nas kličejo: v srci, z besedo, v dejanji zvesto izpoznavajoč njih geslo!

Je potem takem čudno, da nismo kos sovražnim navalom?

O r g a n i z o v a t i se moramo v strogi katoliški disciplini — ta klic se vže dalje časa ponavlja tudi na Slovenskem, a ostane se še vedno pri starem. Še se ni storil odločen korak. Tak korak, prvi korak do katoliško-narodne organizacije na Slovenskem bi bil katoliški shod v Ljubljani. Mi smo pozivali, smo spodbujali — eppur non si muove! Kaka vsodna môra nas pač tlači!

Toda z druge strani bi mi radi pripomogli k organizaciji katoliških sil za boj proti liberalizmu. O tem smo vže pisali v svojem listu meseca aprila: zbrati bi hoteli okoli sebe, pod praporom katoliškega načela, vojsko mladih pisateljev, da bi se izurila v raznih strokah duševnega boja in bi potem oborožena z uma svitlim mečem stopila na bojišče.

Mi smo tedaj vže govorili in sicer povodom pisma, ki smo je prijeli iz Ljubljane od veleučenega prijatelja. Upamo, da nas je marsikdo razumel. Rečenega nečemo več ponavljati, ker radi ne pometamo s praznimi besedami, ampak pričeti hočemo koj z dejanjem. Pa prav za prav z dejanjem smo vže začeli, ker dejanski se je okoli nas in našega lista vže zbralo lepo število mladih moči, katere deloma vže sodelujejo pri našem podjetji, deloma se pa za to pripravljajo. Osmero filozofičnih razprav, katere smo dobili na naša tri vprašanja nam pričajo dovolj, da se zbuja mlada inteligencija, in da imamo res marsikaterega nadepolnega mlade-

Digitized by Google

niča na Slovenskem. To nam daje pogum in vstrajnost. Pa tudi od strani katoliškega občinstva na Slovenskem se naše podjetje pozdravlja ne le z besedami, z zaupnicami, ampak tudi dejansko, z darovi.

Imamo tedaj vže realno podlago, predpogoji so tu: zdaj treba mlado vojsko z novimi močmi pomnožiti, vrediti in razrediti, da bo vsak vedel, kaj ima delati, kako in zakaj. Največ moči zamrje mej našo mladino, ker se mladenič vstrajno in dosledno ne poprime ene stroke, ampak hoče vse poskusiti in leta od predmeta do predmeta, od vede do vede. Res sicer, da naša mladina dandanes dosti obleti, a vse le površno — vglobi se ne v nobeno stroko, nobene temeljito ne razume. Moči, ki bi morale biti koncentrovane v enem predmetu, se raztresejo in razgubijo; največ, kar iz tega dobimo, je splošna, a nad vse plitva poluomika. Da bi tako omikani mladeniči kdaj znanstveno in slovstveno delovali, ni mogoče; a tudi želeti ni, da bi delovali, ker sè svojo površnostjo bi razširjali le frazo in poplitvovali naše mišljenje.

Tudi v duševnem omikanji, tudi v pisateljevanji moramo pripoznati veljavnost principa, ki se zove delitev dela. Vsak ni za vse, to pa najmanj dandanes, ko so se posamezne znanstvene stroke toliko razširile in dopolnile. Jaz nikoli ne jenjam nadarjenim mladeničem priporočati, naj se omejijo na ožiši krog studijev: namesto da bi letali na široko, naj silijo na globoko.

To smo hoteli ob kratkem razložiti svojim mladim somišljenikom, katerih nekoji nam vže stoje na strani podpiraje nas z dejanjem, drugi pa — in vemo, da teh je veliko število — se želijo sposobiti za duševni boj, ki smo ga pričeli. S temi bi radi stopili v ožišo zvezo. V ta namen mislimo v kratkem nekaterim razposlati vabilo, v kojem hočemo v glavnih točkah razložiti, kako se jim je po našem navodilu uriti in pripravljati, da se vposobijo za plodovito pisateljevanje. Naše moči se nimajo več brezplodno razcepljati: združiti jih moramo v en smoter, ki je in mora biti: blagor cerkve in naroda.

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Platonska ljubezen.

Mladi prijalelj!

Koliker mi je moč povzeti iz Vašega poslednjega pisma, ne morete več dočakati, da bi nadaljeval razpravo o „Metafiziki spolne ljubezni;“ nikaker se Vam ne zdi prav, da sem jo kar tako pretrgal, ko bi se vender — kaker menite — dalo še „marsikaj reči“ . . .

Res nisem mislil, da se tudi v dijaških krogih tako zvedavo, tako željno prebira „Rimski Katolik“. Pravite sicer, da se to godi le bolj na skrivšim, češ, ni ga zlepa najti, ki bi se upal z „Rimskim Katolikom“ stopiti mej svoje drugove. Moj list baje čudovito izzivlje, postavljen je nekako „za znamenje, kateremu vse nasprotuje.“

Tedaj tudi mej Vami sem vže obudil nasprotstvo! In zatrjujete mi celo, da to nasprotstvo je kaj strastno. Ni neverjetno, kar pravite. Dobro poznam mlado kri . . . Pa jaz se ne čudim toliko Vaši boječnosti, nego nestrpnosti mojih nasprotnikov, kateri so in hočejo biti svobodomiseljni, katerim je baje tuje prepričanje nad vse sveto — in vender moj list toliko smešijo in zasledujejo celo tiste, ki ga berejo!? Zakaj bi rajši ne stopili na bojišče poskusit se z našo logiko? . .

Mladi prijatelj, dokler tako logično kaker „Sl. Narod“ in „Zvon.“ tako dostojno kaker „Brus,“ tako učeno in možato kaker dr. Romih proti nam zagovarjajo svoje „stališče,“ nikar se ne sramujte „R. Katolika“ in njegove logike! Čas je, da se vže v mladih letih otresete bojazljivosti, ker dokler ne bomo očitno, nevstrašeno pred svetom izpovedali svojega prepričanja, bodo gospodovali kričači, ne mislitelji, in v nas bo vedno še kraljestvo fraze, a ne ideje.

Kar se pa tiče Vaše pritožbe, češ, kako da sem opustil nadaljno razpravljanje o spolni ljubezni, ona se mi ne zdi povsem osnovana. Ker ako malo premislite, ne bo Vam težko v spisu o Petrarkovi in Prešernovi ljubezni najti nadaljevanja moje razprave o metafiziki spolne ljubezni. Kar sem jaz pričel, nadaljeval je mlad doktorand v Rimu, kateremu ni nič menj znano italijansko slovstvo kaker slovensko. Ker govorim vže o tem, kaj ne da — recite po pravici — spet trd oreh za Stritarja! Naš mladi pisatelj še rojen ni bil, ko je Stritar spisal znano, od naših prvih leposlovcev in filozofov (Zvonovih namreč) kot epohalno, veleumsko razklicano kritiko Prešernovih poezij — in zdaj ga mladič tako zlahka in rekel bi igraje — posadi na tla! Bog ve, ali se bo Stritar ponižal sè svoje visokosti pogledati na najnovejšega Pig-

Digitized by Google

meja, ki mu je do konca zrušil glavni steber njegove slave, steber, kateri sicer niti njegov ni bil, ker, kaker smo dokazali predlanskim, je Stritar glavni nazor omenjene kritike — prepisal iz Schopenhauerja in ga na Prešerna le vpotrebil. Sic transit gloria mundi! Zdaj pa slavite ga — „veleuma“ Stritarja! . . Pa morda ga reši še „Nova Soča“!?

Zdaj pa k stvari. Ker Vas moje razprave o spolni ljubezni toliko mikajo, Vam hočem tedaj še kaj napisati o tem. Pa na glavi tega spisa ste brali naslov: „Platonska ljubezen.“ Vgibali ste vže brezdvomno, kaj namerjavam s tem. Pa zdi se mi skoro nemogoče, da bi ne bili še slišali ničešar de o glasoviti „platonski ljubezni.“ Meni se zdi, da je „platonska ljubezen“ ena tistih mnogih fraz, ki se posebno mej mladimi ljudmi mnogokrat slišijo, ne da bi vedeli, kaj prav za prav pomenijo.

Preverjen sem vsekaker, da i Vas mika kaj več vedeti o platonski ljubezni. Vže ime Platonovo obdaja nekak božanstven svit, od nekdaj so ga navadno nazivali „divnega“, „božjega“ Platona.

Kaker Vam gotovo ni povsem neznano, kar Platonu pred vsem podeljuje vzvišenost in mičnost, so njegove ideje. Dovolite mi, da tudi jaz spregovorim o njih vsaj toliko, koliker je potrebno, da pojasnim tako zvano platonsko ljubezen

Kaker uči Platon, ideje niso proizvod mislečega duha, marveč on jim pripisuje samostalno, od našega mišljenja neodvisno, realno bivanje. Ideje pa bivajo nad čutnim svetom, vender tako, da čutne stvari sè svojo močjo prešinjajo in določujejo ter se po njih bolj ali menj jasno javljajo. Mej tem ko se čutne prikazni vedno preminjajo in presnavljajo, ostanejo ideje v njih in nad njimi večno nespremenljive. Ne da bi se tu spuščali v podrobno raziskavanje, v kako razmerje je Platon ideje stavil z Božjim razumom, je vender nedvomno, da jih je izvajal iz Boga, po njih se Bog razodeva v duhu in v čutnem stvarstvu. In kaker izvirajo iz Boga, tako se tudi človek po njih dviga do Boga. Ideje so mu nekako intelektualno solnce, ki razsiplje svoje žarke po vsem stvarstvu. Kar pa to solnce zatemnjuje in duši zavira prost pogled vanje, je čutnost. Materija izvira iz slabega, je torej temna, negacija luči, ideje. Duša človekova je vže pred sedanjim zemeljskim bivanjem nekdaj bivala ter gledala v obličje božjim idejam; a radi greha jo je Bog vklenil v materijo t. j. v telo, v katerem se sedaj na zemlji pokori. Vender telesna čutnost dušo zbudi iz intelektualne zaspanosti, da se jame zavedati; ob enem se v nji oživlja spomin onih idej, katere je v predsedanjem bivanji gledala.

So pa posebno tri ideje, katere, kot najviši izvor vesolnega bivanja, prešinjajo in razžarjajo vesolstvo: ideja resničnega, lepega in dobrega. Duh, vzbudivši se iz spanja, si ogleduje čutno stvarstvo, v njem se mu kaker v mraku jame žariti prvi svit

Digitized by Google

onih treh idej. O tem svitu, kaker smo rekli, mu oživi spomin na ideje, katerim je v predsedanjem bivanji duša v obličje zrla. Tu se porodi v duši želja po zopetnem zrenji in vživanji božjih idej. Pred vsem je pa ideja lepega, katera to željo vname. Kaker razpravlja Platon v svojem Fedru in Simpoziju, se je ideja lepega kot najveličastniša mej vsemi duši najglobokojše v spomin vtisnila, ona je zatorej, o kateri se mora znova užgati hrepenenje po povratu v prejšnje, više življenje. Ona mora dušo, ki se pokori v temni ječi telesnosti, prevzeti ter jo više in više dvigati k večnemu izvoru dobrega, lepega in pravega. Duh se mora torej pred vsem obrniti k lepim oblikam v čutnem stvarstvu, od tod mora preiti k lepoti duš, da mu bo mogoče v njih razmotrivanji zaslediti večno lepoto ter zanjo se vneti. Izhod iz ječe čutnosti v solnčno nebo resnice se nam odpira le po ti ideji, katere prikazni zaznavamo z najjasnišim naših čutov, z vidom, in katere duševni svit najpred spet vname v nas ljubezen do tistega, kar je nad čutnostjo [1]). Ideja lepote je tedaj nekaka božja moč, katera dušo predrami iz čutnosti, da jo k višemu dvigne napolnivši jo z onim božjim navdušenjem, brez katerega se ne izvrši nič velikega, brez katerega se človek ne more vznesti k večnemu, k božjemu, v kojem še le najde konečno vtehe. In to navdušenje (*μανία*), ta sveti ogenj, ki se v duhu vname po gledanji lepote v čutnih podobah, imenuje Platon *Ἔρως* — ljubezen.

Kaj ne, kako lepa, kako plemenita, nad vse vzvišena je Platonova, recimo platonska ljubezen!

Nekateri sveti očetje se niso pomišljali Platonov *Ἔρως* primerjati krščanski „charitas“. Da, akoravno je krščanska ljubezen po bistvu in početku različna od Platonove, se vender mej obema nahaja velika sličnost. Krščanska „charitas“ je moč, je ogenj, katero je užgala v srci čeznaravna milost Božja, da človeka sposobi hrepeneti po čeznaravnem konci, ki obstoji v neposrednem gledanji Božjega obličja. Kdor pa gleda Boga, gleda v njem tudi večno Besedo ali Idejo, katera obsega vse ideje. Tudi Platonova ljubezen je moč, je ogenj, ki se ob gledanji Božjega stvarstva vname v duši, da začne koprneti po zrenji večnih idej, ogenj, kateri ne vgasne, dokler ni duša dospela do vživanja najviše, nevstvarjene ideje, ideje dobrega!

Toda kaker se vse sveto, vse vzvišeno zlorabi, tako se je zgodilo s platonsko ljubeznijo. Tako se je pa tudi tu vresničilo, kar pravi znani rek: corruptio optimi pessima.

---

[1]) *Περὶ δὲ κάλλους, κατ᾽ ἐκείνων τε ἔλαμπεν ἰόν, δεῦρό τε ἐλθόντες κατειλήφαμεν αὐτὸ διὰ τῆς ἐναργεστάτης αἰσθήσεως τῶν ἡμετέρων στίλβον ἐναργέστατα. Ὄψις γὰρ ἡμῖν ὀξυτάτη τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔρχεται αἰσθήσεων, ᾗ φρόνησις οὐχ ὁρᾶται.* Phaedros 250 c.

Digitized by Google

Kar se dandanes navadno zove platonska ljubezen, ima sicer, posebno glede početka, nekoliko sličnosti s plemenito Platonovo ljubeznijo. Rekel sem: glede početka. Kako si mislim ta početek? V človeku biva estetično čustvo, katero ga nagiblje in goni, da si išče estetičnega vžitka. Potrebo po tem vžitku občuti posebno človek, ki je plemenitega srca. Estetičnemu čustvu pa dovaža hrano lepota, ki se javlja v raznih podobah čutnega stvarstva. Človek vže naravno teži po gledanji podob, bodisi naravno, bodisi umetnostno lepih; te podobe ga blažijo, ga vznašajo v viši svet, užigajo za plemenite čine. Najpopolniše se pa naravna lepota javlja v podobi človeški, ki se spet najživejše izraža v človeškem obličji. Ne le da je obličje po svoji vidni strani čudo Stvarnikove modrosti, ampak iz njega odseva, v njem se izraža tudi duševno življenje v svoji idealnosti. Naravno tedaj, da se naše oko, iščoč lepih oblik, samo ob sebi obrača po obličji človeškem, in se tem rajše na njem pomudi, čim vzornejša je simetrija mej raznimi deli na obličji, čim čistejše se iz njega odseva tudi dušna lepota. Zatorej so glave nedolžnih otrok predmet našega dopadenja. Ker je pa konstitucija ženskega spola nežniša in milejša od možkega, zatorej se tudi naše oko, ako sledimo čisto naravni nagon, rajše pase o lepoti ženskega nego možkega obličja. In kar se tiče reči same na sebi, ni pač treba, da bi gledajoč in občudujoč lepoto ženskega obličja, moral se vdati sili spolne ljubezni; ker samo na sebi moremo abstrahirati od spolnosti ter občudovati le lepoto obličja, katera kot taka je čisto idealna (lepota je namreč v ideji), še bolj pa občudovati dušne spretnosti in kreposti, katerih živ izraz je žensko obličje. In tako ni — spet: samo na sebi — tudi nemogoče celo vneti se za lepoto, ki nam nasproti žari iz ženskega obličja, ter v ognji plemenite navdušenosti od gledanja ženske lepote povspeti se više proti kraljestvu večne, nevstvarjene lepote . . .

To bi bila tedaj teorija moderne platonske ljubezni, teorija, katera ima gotovo svojo smisel in se tudi da izvajati ter vtemeljiti iz načel Platonovih. Toda ako vzamemo človeško naravo takošno, kakeršna je dejanstveno sedaj t. j. popačena, k slabemu nagnjena, ako priznamo, česar nihče ne more vtajiti, da v človeku prevladuje mesena poželjivost, dobi vzorna teorija „platonske ljubezni“, ako jo vpotrebimo na dejanstvo, vse drugačno lice. Kaker skušnja uči, se človek, kateri si obeta, da se bo po gledanji ženskega lica dvignil više ter se včvrstil za vstrajno idealno hrepenenje, le prerad v to lice zagleda ter v njem obtiči, tako da zgubi pamet in razum in postane celo nesposoben za vsako više teženje. Kar se v teoriji tako lepo sliši, v praksi malo ali nič ne velja. Kaj pomaga ločevati mej simetrijo telesnih udov, mej čarobno lepoto, ki se izraža v ženskem obličji, pa mej žensko poltjo in spolnostjo, ker vsa ona lepota se nam dejansko javlja vender le iz polti in po polti te ali one ženske;

Digitized by Google

in ta polt je, katera nastavi naši čutnosti mreže, ker ona zdrami poželjivost in jo spelje čez meje, katere ji stavi razumnost. In tako se zgodi, da modri Salamon, ki si je v svoji navdušenosti za Platonove ideje obetal na perutih gladkih Evinih lic vzleteti v nebo nekaljene, večno čiste lepote, začne vže pri prvem poskusu omahovati, dokler omočen na kolena pade pred žensko „bogstvo“, da pred njim malikuje in mu kadilo zažiga.

In tako je prišlo, da je platonska ljubezen dejanski dobila povsem drugačno lice, lice, kaker bi si ne bil veliki Platon niti od daleč sanjal. To pa se je zgodilo posebno od časa tako zvanega preporoda klasiških studijev t. j. od poslednjih stoletij srednjega veka. Čim bolj se je v omikancih zatemnjevala zavest krščanska ter zavladaval duh staro-paganski, tem bolj je ginil tudi razum in zanimanje za više ideje, katere se najčistejše in najveličastniše razodevajo v krščanstvu. Zavrgši čisto zlato krščanskega idealizma so se začeli vračati k starogrškemu umetnijskemu geniju, v katerem prevladuje oblika, a vsebina, ideja zaostaja neskončno daleč za idejo krščansko. Moč in pomenljivost starega klasicizma obstoji skoraj izključljivo v obliki. Za Grka je imela dovršenost oblike toliko važnost, kaker si mi niti misliti ne moremo. Dasi so Grki duševno prekosili vse druge stare narode, so vender še bolj skrbeli za telesni nego za duševni razvoj. Nikjer se ni telesna lepota toliko cenila in molila kaker pri Grkih. V Homeru se starci tako strastno zagledajo v lepo Heleno, da se jim celo dolgoletna, krvava vojska, ki je stala toliko vrlih mož, toliko prelivanja krvi, ne zdi prevelika žrtva za eno samo žensko! Menelaj dvigne vže meč, da bi sunil Heleno, radi katere je Ahajce zadelo toliko zlo, toda prevzet od njene lepote, spusti meč iz rok in jo strastno objame. Zgodilo se je, da so možem spomenike postavljali edino radi njih telesne lepote. Da, grški kolonisti so celo sovražnega vojskovodjo ovekovečili zgradivši mu monument, ker je bil — lep. Cesar Hadrijan je dal svojemu „lepemu“ ljubljencu Antinou na čast sezidati več mest nazvavši jih po njegovem imenu!

Človeško telo bilo je Grkom vzor umetnijske lepote; zatorej so v njega pristno izobrazbo zastavili vso svojo duhovitost, vso prijenost. Ker se pa da telesnost po plastiki najpopolniše izraziti, so tudi plastično stroko pred drugimi gojili, in je ona ravno pri Grkih dosegla vrhunec popolnosti.

Malikovanje lepe oblike se je od starih preneslo na novo dobo ter je kmalu zavladalo v slovstvu in v lepih umetnijah. Ženska je predmet, na katerem je obsedel novodobni umetnijski genij; predmet, s katerim se skoro izključljivo bavi lepa umetnost, a predmet ob enem najviši, najvzorniši. Seveda se leposlovni kult ženske lepote krščuje s čestivrednim imenom „platonske ljubezni“, češ, on zapopada v sebi najidealniše teženje po večno lepem, toda v resnici poveličevavci ženske lepote ne le

Digitized by Google

da se ne vzdigujejo v idealne višine, ampak navadno padejo in globoko zagazijo v blato mesene poltosti. Seveda se tudi v tem poniževalnem stanji tako spozabljajo človeške dostojnosti, da vedno še ne nehajo ponašati se sè svojimi „ideali“, z „idealnim“ težnjem! V službi poltnega poželenja toliko oslepijo, da jim je žensko bitje „bogstvo“, v njenem obrazu gledajo nebo, vživanje spolne ljubezni jim je najviša blaženost, ženska ljubezen edin vir pravega življenja, ona vzdržuje vse njih upanje, ako vtrne ta zvezda, sledi neizogibno — obup.

Potem ko so se vsi ideali zatopili v ženskem licu, potem ko se je v lepi s t v a r i začela občudovati in čestiti najviša lepota, ki se nahaja le v s t v a r n i k u, je sledilo samo ob sebi, da se je umetnost, ki ne zna višega, nego žensko lepoto slikati v obliki spolne ljubezni, začela smatrati za neodvisno od vseh zakonov, s katerimi omejuje človeško delovanje volja svetega Boga. Od tod izhaja obževanje lepe umetnosti v zvezi z naukom, ki smo ga morali vže brati tudi v slovenskem jeziku: da je umetnost sama sebi namen!

Ta novodobni kult „platonske ljubezni“ se je na Nemškem bujno razcvel vže v osemnajstem stoletji, ter se do dandanes nadaljuje. Njegov glavni zastopnik je Goethe. Pač čez vse zanimivo je v tem oziru, kar piše učeni zgodovinar Janssen v I. zvezku svojih „Zeit- und Lebensbilder“ v odstavku: „Eine Culturdame und ihre Freunde“. Tu nas vpelje v neke izvoljene, visoko omikane kroge Goethe-jevega časa. Ne najdemo precej tako klasično osvitljeno moderno „platonsko ljubezen“, bodisi po njenem bistvu, bodisi po njenem početku in nasledkih. Glavno vlogo igra visoko omikana Karolina Michaelis, katero poznavamo tu iz njenih pisem. Spolna ljubezen je absolutno dobro, ki človeku podeljuje najviši, najblaži vžitek. Zatorej ta ljubezen ne pozna mej, katere ji stavi zakon. Vsak jo sme prosto, neomejeno gojiti. „Črtim vse, kar stopi prostosti na pot, kar zavira, da se popje, da se kal ne more razviti ter pognati cvet in sad“. Spolna ljubezen obsega vso lepoto, vso umetnost, zatorej: „Mein Liebesmantel ist so weit, als Herz und Sinn des Schönen gehen“. Vživanje ženske lepote v spolni ljubezni odpira človeku pogled v vesolstvo, katero se po panteistični teoriji istoveti z božanstvom. Potem obstoji pa v spolni ljubezni pravo bogočastje in verstvo. Ko je Schleiermacher izdelaval svoje „Reden über die Religion“, je pisal madami Herz: „Schon aus Religion um der Religion willen muss ich zu Ihnen kommen; denn wahrlich, ich will d a s U n i v e r s u m i n I h n e n s c h a u e n“ [1]). Spolna ljubezen je vir prave poezije, nabožnosti in nravstvenosti. Čujmo Schleiermacherja, kako se je izrazil o znani „Lucindi“: „Po lju-

[1]) Zeit- u. Lebensbilder v. Janssen str. 244.

Digitized by Google

bezni postane delo ne le poetično, ampak versko in nravstveno. Versko, ker se nam povsod kaže na stališči, s katerega zre skoz življenje v neskončnost; nravstveno, ker se od ljubljenke razširi čez celi svet in za vse kaker za se zahteva prostost od vseh nepristojnih ovir in predsodkov“ [1]). V tej nebrzdani ljubezni obstoji prav za prav čistejše bogočastje — „Ich habe manchen Pfad des Schauens und Glaubens und Unglaubens betreten, ehe ich zu diesem reineren Gottesdienst zurückkehrte“ [2]). To bogočastje nareja človeka nravnega, blagega, svetega. Saj se je drznil Goethe celo pisati: „Ein Kunstleben kann ein Christusleben ersetzen“. Kdor vživa to ljubezen, vživa vso srečo, da mu ni treba ne Boga ne molitve. Forster, ki se je bil zavezal s „kulturdamo“, se hvali, da je „brez Boga in brez molitve veliko mirniši, srečniši in zadovoljniši, kaker je bil nekdaj z vso versko močjo in vestnostjo“ [3]). Čemu še iskati Boga, čemu ga častiti? — naš bog je lepo obličje, naša vera, naše bogočestje — ljubezen; ljubezen zapopada vse verske skrivnosti. Tako n. pr. piše „kulturdama“ filozofu Schellingu: „Das Pfingstfest muss ich mit Dir feiern, o Du mein heiliger und heiligster Geist . . . O Du süsses, liebes Herz, wann werde ich doch die Andacht zum Herzen meines Herrn wieder halten?“ [4])

Sicer pa, kaker smo vže omenili, prvi zastopnik in apostelj moderne „platonske ljubezni“ je Goethe, bodisi da se oziramo na njegovo življenje, ali na njegovo slovstveno delovanje. „Alle weiblichen Anhänger des „Cultus der freien Liebe“ verehrten als ihren eigentlichen Classiker den „Göttersohn“ Goethe“ [5]). Izvoljene „kulturdame“ so ga kar počeščale z „alte göttliche Excellenz Goethe“ [6]). Njegovega vmazanega razmerja z gospodičino Vulpius in z drugimi ne le da se ni grajalo, ampak se smatralo za naravno, idealno. Karolina le obžaluje, da si Goethe ni poiskal lepše, kaker je bila Vulpius. Kot evangelij „idealnega“ spolnega ljubovanja jim je veljal Goethe-jev roman „die Wahlverwandschaften“. Zanimivo je, kako se izreka o tem romanu Karolina v. Wolzogen, tudi ena iz ožega kroga prosvitljenih „kulturdam“ one dobe: „Roman me je neizrečeno prevzel in mi mojo lastno naravo spet scelil in mi vse globočine razkril. Kako si morejo ljudje nad tako rečjo jezik brusiti in jo grajati,

[1]) Ibi 237.
[2]) Ibi 205.
[3]) Ibi 213.
[4]) Ibi. 267.
[5]) Ibi. 230.
[6]) Ibi. 249.

Digitized by Google

ki je večno resnična, kaker izreki narave same. Reci mu (Goethe-ju) za zdaj, da se mi je spet znova čudovito prikupil“ [1]).

Kult „platonske“ spolne ljubezni se je razcvel tudi v slovenskem leposlovji.

Prihodnjič se bomo razgovarjali dalje.

Dr. Mahnič.

PISMA BREZVERCU

o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih.

XI.

Trije vgovori proti čudesom.

Vrnem se k Vašemu prvemu vgovoru. Pravite: Da smemo izvestno trditi, ali je v posamnih slučajih kak dogodek resnično čudesen, bi morali prej vse naravne moči poznati, češ, naravoslovne vede od leta do leta napredujejo in v isti meri se razkrivajo nove moči. Zatorej se lahko zgodi, da kar zdaj v enem ali drugem slučaji smatramo za čudo, bo za tisoč let ljudem čisto naravno, ker bodo spoznali, da se vse to godi po naravni moči, katera je nam skrita, njim bo pa očita. O marsičem, kar se je v srednjem veku imelo za čudo, smo zdaj prepričani, da se vrši na čisto naraven način. Zatorej se pa število čudesov od stoletja do stoletja krči, dokler ne bodo popolnoma izginili pred lučjo vede in napredka. Zatorej ne da bi se prenaglili: česar ne moremo naravnim potom še razlagati, za zdaj pustimo na stran ter čakajmo, dokler se naravoslovcem in kemikom ne posreči enake prikazni naravno razložiti.

Tako Vi. Priznavam, da ta vgovor je velike važnosti. Ako obvelja Vaša, kaj bi potem takem katoliški cerkvi pomagal čudež, kateri se ne da dokazati! In ko bi se tudi dal spričati, morala bi ga vender cerkev na kljuko obesiti ter čakati tisoče in tisoče let, dokler se vse naravne moči ne odkrijejo; in ker se to najbrže nikdar ne bo zgodilo, tudi katoliški cerkvi čudež nikdar ne bo koristil!

Zdaj pa dovolite, da spregovorim jaz. Menim, da Vi skle-

[1]) Ibi. 230.

Digitized by Google

pate prenaglo. Res sicer, da niso še vse naravne moči poznane in da ne moremo dosledno z gotovostjo ločiti, do kje segajo. Pa kljubu temu mislim, da se da prav dobro in gotovo zarisati mejo, katere ne morejo in ne bodo mogla nikdar prekoračiti kakeršnekoli naravine moči.

To mejo nam določuje več tisočletna izkušnja vesoljnega človeštva. Podlaga in nepremenljivo pravilo tej izkušnji pa je človeška narava sama. Neomajana je na pr. resnica, da ne more človek z golim notranjim činom svoje volje fizično vplivati na telesa zunaj sebe. V to svrho potrebuje vedno fizičnih sredstev, orodja ali vsaj svojih telesnih udov. Na pr.: Pred menoj na mizi leži majhno perjice; okno in vrata so zaprta; nobena sapica ne pihlja v sobo. Jaz pa se postavim pred mizo ter tisočkrat in tisočkrat ponovim v svoji volji: „Pero, jaz hočem, da se premakneš!“ Kaj mislite! Tudi ako bi celo življenje „hotel“ in vkazoval in bi isto vsi ljudje na svetu z menoj „hoteli“, pero bi ostalo na svojem mestu. Ako pa zamahnem z roko proti peresu, ali pa odprem okno, da zapihlja po mizi lahan vetriček, premakne se pero pri tej priči ter se dvigne v zrak. Iz tega je razvidno, da volja deluje na zunanja telesa le s pomočjo fizičnih sredstev.

Kaj porečemo torej, ako nam kdo za trdno pove, da se je izvršil včinek na zunanjem telesu po golem činu človeške volje? Porečemo brez vsacega pomišljanja, da se je izvršil po čeznaravni poti, da to je pravo čudo. Ni pa tu nikaker umestno sklicevati se na še nepoznane naravine moči, katere vtegnemo v bližnji prihodnosti spoznati. Kajti da moremo v omenjenem načinu vplivati na zunanje predmete, vtemeljeno je v konstituciji človeške narave same. Dokler je naša narava, kakeršna je sedaj, mora tudi njeno dejstvovanje biti, kakeršno je sedaj.

In res! Omenjeni način vplivanja človeške volje na zunanji svet spričujejo milijoni in milijoni ljudi vže šest tisoč let pa milijoni in milijoni praktičnih slučajev, o kaki izjemi pa nismo še nikoli slišali. Vprašam Vas, kdo Vam bo verjel, da se bodo kdaj prikazale popolnoma nove, do sedaj še nepoznane moči človeške volje, ki bi ovrgle vso dosedanjo izkušnjo ter pokazale popolnoma drug način naravnega delovanja? Ali me razumete, da bi se morala prej človeška narava temeljito premeniti? Gotovo! Toda v tem slučaji imeli bi popolnoma novo naravo, in ne bilo bi nikaker čuditi se, ako bi bilo dejstvovanje novega naravnega reda različno od sedanjega.

Vi pa vgovarjajte: „Spričano je, da proizvajajo magnetisti in spiritisti tudi z golim činom človeške volje različne vspehe na zunanjih predmetih.“

Temu jaz vporekam. Kar se tiče spiritistov, je priznana

Digitized by Google

resnica, da proizvajajo vse svoje čudne včinke edino s pomočjo duhov. To je temeljni dogma spiritizma. Tudi moramo spiritistom to pripoznati, ker drugače bi morali dokazati, da je bivanje duhov nemogoče. Spiritisti so trdno prepričani, da ne morejo brez duhov ničesar včiniti. Kar se pa tiče magnetistov, tudi ne vem, zakaj bi mi morali njih vspehe imeti za čreznaravne, ako jih pripisujejo oni sami naravnemu magnetničnemu fluidu ali pa kaki drugi fizični pričini. In ako magnetisti (isto smo rekli o spiritistih) navajajo slučaje, v kojih so baje vplivali z golim činom človeške volje na zunanje predmete, ne smemo jim precej verjeti, ker v vsakem slučaji lehko dokažemo, da so postavili prej določene pogoje ali pa sklenili zvezo z nevidnimi močmi (duhovi) bodisi direktno bodisi indirektno. Da se pa na ta način res lehko kaj zgodi na zunanjih predmetih, je vsacemu umljivo. Ali vprašati moramo, kdo je pravi vzrok omenjenega včinka? Toda o spiritizmu mislim obširno odgovarjati pri drugem vgovoru.

Izmisliti se da sicer brez števila čudnih dogodkov, o katerih res ne vemo, ali so naravni ali čreznaravni, ker se mej naravnim in čreznaravnim nikaker ne da določiti z matematično točnostjo. Saj ne moremo prav v mnogih slučajih niti na sliki z matematično točnostjo določiti, do kje sega rudeča in kje začenja sinja barva. Vender razločuje vsako zdravo oko v prav mnogih slučajih z gotovostjo in trdnostjo rudečo barvo od sinje. Tako znamo tudi v prav mnogih slučajih z gotovostjo povedati, česa ne morejo naravine moči. Ako se pa kljubu temu kaj zgodi, se da po pravici sklepati, da se je zgodilo pravo čudo.

„Mi sicer ne znamo na tanko“, pravi eden najglobokejših mislecev sedanjega veka, Hettinger, „kolika je moč domišljije na naše telo, pa kljubu temu vemo za gotovo, da ne more podeliti rojenemu slepcu vida. Mi ne znamo sicer na tanko, kako daleč sega človeška iznajdenost, koliko in kako se upajo na pr. ljudje prenašati črez morje, zrak in zemljo razno blago, toda kljubu temu vemo za gotovo, da se ne more nihče brez kakega sredstva sam ob sebi dvigniti v zrak, hoditi po vodi, vkazovati vetrovom, miriti morje itd. Mi ne znamo sicer, koliko časa vstraja lehko človek navidez mrtev, ali vemo prav gotovo, da se mrtvega ne da več z naravnimi močmi v življenje obuditi. Ako bi tega ne bilo, moral bi se porušiti ves pravni red, sleherno imetje in vse družinsko življenje, ker vse predpolaga gotovost naravinih moči. „Vsa naša izkušnja, naše mišljenje, vse naše življenje, vera in zaupanje našim čutom ima edino in izključljivo podlago v določenosti naravnih moči — pravi po pravici Feuerbach, kateri s temi besedami izvrstno potrjuje, kar uči katoliška cerkev o čudesih in njih spoznavnovsti.“

Sicer pa izgubi lehko vprašanje o naravinih močeh v posameznem slučaji vso veljavo. V posa-

Digitized by Google

meznem slučaji je treba dokazati, ali je kdo rabil v dosego kakega smotra na pr. v ozdravljenje kake bolezni naravina sredstva t. j. naravine moči ali pa ne? Znano je na pr., da je mnogo vrst mrzlice, ki se dado ozdraviti, toda le po zdravniških sredstvih. Ako bi mi kdo rekel in svojo besedo tudi z dokazi podprl, da je kdo ozdravil mrzlico brez vsakeršne vporabe naravinih moči, morda z eno samo daleč od bolnika izgovorjeno besedo ali pa z golim činom svoje volje, rekel bom po vsej pravici, da se je zgodilo pravo čudo. Ne bom sicer tajil, da vpliva lehko tudi zaupanje v zdravnika ali v časih tudi silno razburjenje živcev mogočno na bolnika in da ga v časih tudi ozdravi. Kaj pa, ako v posameznem slučaji dokažemo, da tega ni bilo? (Ko bom pobijal tretji vgovor, hočem se tega zopet dotakniti.)

Nad vse čudno se mi pa zdi, kar pišete o neozdravljivih boleznih: „Neozdravljivo imenujemo bolezen, katere se do zdaj t. j. koliker izkušnja uči, ni še posrečilo ozdraviti, sè združenimi močmi obeh faktorjev.“ (Ta faktorja: 1) narava, koliker se njen nagon vstavlja bolezni, in 2) vsa druga zunanja umetcljna sredstva.)

Po Vašem mnenji bi bila torej vsakeršna neozdravljivost bolezni le relativna t. j. Vi mislite, da ni nemogoče, da bomo kdaj iznašli naravina sredstva, s katerimi nam bo mogoče ozdraviti vsako bolezen. Čim bolj se bo razvijalo človeštvo in čim bolj bo napredovala zdravniška veda, tem bolj se bomo bližali srečnemu času, ko ne bo več neozdravljivih bolezni. Slednjič bomo morali pojem: „neozdravljiva bolezen“ popolnoma izbrisati iz slovarjev in zapisnikov človeških bolezni.

Ali ni tako! Človeška narava je razpadljiva in vmrljiva in bo razpadljiva in vmrljiva do konca sveta. K razpadu človeške narave pa vede, ako izvzamemo silovitno smrt, vselej kaka bolezen, katera raste in raste, in ko priraste do določene stopinje, je neozdravljiva.

Ali res mislite, da je mogoče kdaj z golimi naravnimi močmi odpraviti sè sveta neozdravljivost bolezni? Ali ne veste, da sta pojma neozdravljivost in smrt korelativna in da se drug drugega tirjata? Koliker časa bo smrt vladala nad človeško naravo, prav toliko časa moramo resno računati tudi z neozdravljivimi boleznimi.

Ako je pa to res, dovoljeno je tudi v posameznih slučajih govoriti o neozdravljivih boleznih in sicer tem bolj, čim bolj so prirastle do določene stopinje. Konečno smem v posameznem slučaji tudi z vso odločnostjo trditi, da se bliža gotova smrt, posebno, ako se vže prikazujejo njena znamenja.

Res sicer, da se tudi tukaj lehko motimo, ali zmota je le redka izjema. Motimo se na pr. lehko pri boleznih, katere niso še prikipele do vrhunca, a ne pri drugih. Štejemo nezmerno bo-

Digitized by Google

lezni in njih stopinj, v katerih je neozdravljivost očividna in tako gotova, da je vsakšna zmota nemogoča.

Kaj sklepamo iz tega?

Sklep je jasen: Kaderkoli je dokazano, da je kdo ozdravil neozdravljivo bolezen brez vsakeršnih zdravniških sredstev, priznati moramo, da se je zgodilo pravo čudo!

Pristopimo k drugi točki!

Katoliškim čudesom nasprotuje še najbolj spiritizem, ki je dobil svoje ime od duhov, s katerimi vganjajo spiritisti svoje čudne burke. Vi pišete, da se dandanes pač ne bo več upal noben izobražen človek resnobno pripisovati raznih včinkov hipnotizma in spiritizma nevidnim duhovom. Ako pa nimajo duhovi pri spiritističnih pojavih nobene besede, je lehko sprevideti, da so dobila katoliška čudesa s tem silen vdarec. Ali jaz tega ne verujem.

Da bivajo resnično na svetu spiritisti, ne more nihče resno zanikati. Nekateri pisatelji nam celo natanko oznanjajo njih število. Spiritisti so imeli 1880 najmanj 30 časopisov, po katerih so razširjali svoje nazore. Glavni in temeljni dogma pa vseh spiritistov je, da sodelujejo duhovi! Tako sami izpovedajo.

Čudno pa je, da se je spiritizem najbolj vgnjezdil pri narodih, katere smatramo za najbolj izobražene, na pr. pri Angležih, pri severnih Amerikancih, pri Belgih, pri Nemcih, Francozih itd. Spiritizem ima svoj sedež po največih mestih evropskih. Njegovi privrženci so večinoma zdravniki, kemiki in fiziki, ki gotovo preradi ne verujejo v duhove. Tudi ni redek slučaj, da so odločni materijalisti, potem ko so navzoči bili pri spiritističnih sejah ali predstavah, v kratkem se spreobrnili ter začeli odločno zagovarjati bivanje duhov!

Nikaker ne more biti torej res, da bi izobraženci ne mogli resnobno verovati, da sodelujejo duhovi pri spiritizmu. Število njih, ki tako verujejo, se od leta do leta množi, kar Vam lehko statistično dokažem.

Ne mislite, da zanikam čudovitosti spiritistov. Priznavam jih resnično, toda trdim, da se vršijo edino s pomočjo duhov.

Spiritisti sami pravijo, da je prvi in nujni predpogoj vsem njihovim čudesnim včinkom zveza z nevidnimi duhovi. Ako tega predpogoja ni, ni mogoče niti govoriti o kakem včinku. In duhovi sami dajejo očitna znamenja svoje prisotnosti.

Ali vprašamo: Kaj, potrebuje li tudi katoliška cerkev za svoja čudesa takih predpogojev, ali se tudi katoliška cerkev zavezuje z duhovi, je treba tudi njej kakega sodelovanja duhov?

Jezerokrat je vže izkušnja vesoljnega človeštva potrdila, da ni mogoče na noben način dvigniti na pr. mizo ali kako drugo telo v zrak z golim voljinim činom. Kaj pa delajo spiritisti? Tudi oni ne zanikajo tega, ampak le trdijo, da to delajo s pomočjo duhov. Kaj pa katoliška cerkev? Ona včinja svoja čuda

Digitized by Google

brez vsakeršnega sodelovanja duhov da celo ona duhove in vsake njih sodelovanje odločno izključuje.

Kaj sklepamo iz tega? Da spiritistični včinek ni čudo, včinek katoliške cerkve pa priznati se mora za pravo čudo!

Niti Kristusu niti katoliški cerkvi niso rabila nikdar spiritistična sredstva. Sv. evangeliji nam jasno pričajo, da ni bil Kristus niti spiritist niti magnetizêr. Kaj še! Ravno nasprotno: Kristus in njegovi apostoli so odločno obsojali vse magične umeteljnosti ter so se z nevoljo odvračali od njih.

Pa kaj smo si sicer na boljem, ako bi tudi priznali, da je bil Kristus spiritist? Morejo morda spiritistične burke včiniti, da bi slepec spregledal, morejo mrtve obujati, kaker beremo v svetih evangelijih, da je delal Kristus?

Kaker pa ni vporabljal Kristus spiritističnih burk, tako jih ne vporablja tudi katoliška cerkev. Da, ona jih celo obsoja in vernikom strogo prepoveduje vsakošno vdeleževanje pri spiritističnih zborovanjih.

Prihodnjič o tretjem vgovoru. Bodite zdravi!

Revolucijonarno gibanje na Ruskem. – Nihilizem.

„V teku prihodnih dogodeb, katere se bodo neizogibno po božji previdnosti vršile, bode vse rusko ljudstvo skušalo se znebiti aristokratnega jarma in priti do razumne, na pravičnih zakonih sloneče svobode“.
Strossmayer.

IV. Revolucijonarno gibanje na Ruskem bode konečno le v prid katoliški resnici, slovanstvu in sploh človeštvu.

Mnogi sè zapada, posebno Slovanom nenaklonjeni, ko bero o žalostnih političnih razmerah ruskih, pomilovaje, da, zaničevaje zro na „vbogo“ Rusijo in si morda z nekim ponosom v srci mislijo: „kaj takega se pri nas vender ne godi!“

Toda ni res, da se tudi na zapadu ne godijo čini vredni najskrajniših ruskih revolucijonarjev. Komur je do resnice, vzemi v roke najnovejše delo Leona Taxila: „Zavratni vmori v framasonstvu“, spomni se atentatov na venčane glave, ki so se

Digitized by Google

vršili v zadnjih desetletjih, in groznih zlodejstev socijalnih demokratov po raznih mestih zapadne Evrope. Pa recimo tudi, da se tako silovita grozodejstva kaker na Ruskem res pri nas ne dogajajo, vender v teoriji se z nihilisti zlaga vsa zapadna inteligencija, v koliker je vzgojena od liberalizma. Trdimo celo, da se je nihilistična teorija na zapadu še v mnogoštevilniših glavah vgnjezdila kaker na Ruskem, ker v zapadni Evropi se mnogoštevilniše obiskuje šola, ki je pa po pričevanji samih šolskih zakonov — brezverska t. j. liberalna. Mnogim se bode zdela ta trditev neosnovana, drzna. In vender je osnovana. Po naukih liberalne šole človek nima svobodne volje, po smrti našega telesa je vsega konec, vera je le prevara. V teh nazorih pa tiči vse, kar nihilist trdi: Ni razlike mej grehom in čednostjo, vživati je treba svet, koliker moči premorejo, zatorej smrt vsem, ki brzdajo naše strasti: proč sè zakonom, proč z državo, proč s cerkvijo — sè sredstvi katerimikoli — saj po smrti je vsega konec! Z verstvom se večinoma tako pometa, da mladina ga ne smatra več za pravo znanost, znanost z neomajanimi razlogi dokazano. Isto se godi z metafiziko. Sad tega postopanja je — znanstveni nihilizem: nobena trditev ni dokazana niti se da dokazati: vse je plod navade in „gusta". De gustibus vero non est disputandum — nihilizem v teoriji je dozorel.

Te nazore v resnici zastopa — kaker je „R. Katolik" v zadnji številki dokazal — dr. Lindner, mož, na katerega naukih je osnovano naše šolstvo. Mladenič, ki se vda naukom Lindnerjevim, mora priti do skepticizma, do nravstvenega nihilizma: zapadni liberalec torej in ruski nihilist priznavata v resnici iste principe. Razlika mej obema je ta: liberalec ruski izvaja iz svojih premis dosledno, brezobzirno, drzno najgrozovitiše posledice; zapadni na sploh pa se boji skrajnih sklepov iz svojih načel. Druga razlika: ruski nihilist ne dela razločka mej teorijo in prakso; zapadni liberalec pa rad kaj za resnico ima ali hoče imeti, a ne smatra za dobro, da bi se v dejanji izvršilo. Tretja razlika: zapadni brezverci dajajo svojim zistemom lepa, slepilna imena, Rus pa, krsti vsako stvar z imenom, katero ji po bistvu pristoja: on imenuje svoje revolucijonarne brezverce — nihiliste, njih nauke nihilizem, ker dosledno mora strmoglaviti človeštvo v nič, mej tem ko zapadna Evropa v principu iste nauke po raznih dobah svojega razvoja in svojih sredstev krsti z lažnjivimi imeni: liberalizem, indiferentizem, napredek, svoboda, socijalizem, demokratizem, internacijonola, masonstvo. Ljudij pa, posebno mej inteligencijo in delavci, ki izpovedajo nauke jednega teh zistemov, ki so v negaciji božje in človeške avktoritete končno vsi jedini, je razmeroma na zapadu več, kaker na Ruskem. Torej mi zapadniki se ne moremo s posebno pravico bahati, češ, pri nas ni tako! V principu, v teoriji so zapadni dosledni liberalci tam, kjer so ruski nihilisti v dejanji. Sicer ako bode še

Digitized by Google

en rod brezverska vzgoja v šolah trajala, bodo tudi njeni gojenci začeli dejansko izvrševati, kar jim je brezverska liberalna šola v principu vcepila: pogin cerkvi in koj potem pogin državni avktoriteti. Teorija končno preide vender le v — življenje. Prostost poduka v zmoti bo zapopadnim državam ravno tako osodna, kaker Rusiji zaviranje resnice.

V Rusiji in na zapadu se je vkoreninil nihilizem; a ruskemu društvu je nevarniši kot zapadnemu. Zapadne države hranijo v sebi proti duševni bolezni — duševen lek — katoliško vero. Res, da katoliška cerkev v zapadnih državah tudi ni popolnoma prosta, vender ona neizmerno zavira nakane brezverskih revolucijonarjev s katehizovanjem, cerkvenimi govori, z apologetiko itd. Takega leka proti nihilizmu pa Rusija nima v sebi in zavoljo tega drvi nasproti krvavi revoluciji, po kateri bode še le Rusija spoznala svoje zmote in se oklenila od božje previdnosti ji odločenega poklica.

Bivajo nekateri, ki, zavzeti od res neizmerne prostranosti ruskega carstva, nebrojnih njenih vojakov, njenega iz despotizma izvirajočega edinstva, obetajo Rusiji trajno mogočnost, srečo, blagostanje, da, prisvajajo ji neko kulturno poslanstvo. Ako bi prava sreča, prava omika izvirala iz fizične moči, bi ti obeti ne bili prazni in poslanstvo Rusije bilo bi opravičeno. Vender dokler Rusija ne odpre bolj svojega srca neizkaljenim krščanskim resnicam, do tedaj ne moremo v njeno srečo, v njeno poslanstvo verovati.

Nedavno je izšla brošura pod naslovom: „Mene tekel upharsin!“ Spisal jo je Ivan Mirovo. Zdi se, da je Mirovo prognanec ali izseljenec ruski. Brošuro so v Rusiji prepovedali. Morda je kaj pretiranega, morda ne. Čitatelj sodi sam. Evo iz nje nekoliko potez:

„Vboga Rusija! — je vzdihnil častnik Fedorovič, čuvši, da se je oberst Jusupov, njegov vzor, vstrelil, ko so ga vjeli kot načelnika iztaknjene nihilistične zarote — vže tako daleč je prišlo, da se tvoji najboljši, najplemenitejši sinovi mečejo v roke vpora, izdaje, vničevanja in se družijo z lopovi, z morivci? Je torej res bila zadnja ura tebi, o nesrečna moja domovina, in dereš nasproti gotovi pogubi! Ni li nobene rešitve? Nobene?! Kako naj se Rusija reši? S posnemanjem? Kaj posnemajmo? Izpito Evropo?! S premišljevanjem? Zakaj je Jusupov postal izdajica?

Tu se mu prikaže sam duh Jusupov in ga zavrne: „Ker sem postal izdajica, se zgražaš, ... a koliko noči nisem spal, ker sem videl, kako se greši proti blagostanju, proti sreči našega ljudstva, in kako deremo nasproti pogubi.“

— „Kaj praviš? Velikanska država carjev, naj oblastnejša celega sveta, naj sebliža svoji pogubi?“

— „Da in ravno njeni siloviti obseg bode vzrok njene pogube. Čim veča država, tem rahlejši sostava in sklad. Car je

Digitized by Google

daleč, pravi ljudstvo, katero nečloveški vradniki izsesavajo, in zlorabijo. Kdo jih more nadzorovati, kdo siliti, da bi po pravici sodili, in ne po poljubnosti? Kdo more skrbeti, da bi Samojedec, Kirgiz na svoji od sveta pozabljeni tundri, Buharec in Kozak po nepreglednih stepah se navajal k milejšim človeškim nravom? Divji, razbrzdan, potopljen v svoje vraže hodi vsak svoja pota in ko državi plačuje davek, se njegovo čustvo vspenja . . . . Privzdignite li pest vaše fizične moči, ki ga davi, in niti mezinca ne gane v prospeh carstva . . . . Vi bi se radi verili, da je Rusija „največa država sveta", obljudena od jednega naroda, od Rusov, da je Rusija nepremagljiva trdnjava . . . ! in vender ni države ki bi tako malo n o t r a j n e zveze imela, kaker Rusija. Mej 105 milijoni prebivalcev je komaj dobra polovica pravih Rusov. A sami Rusi so deljeni v dva sovražna tabora, v Male in Velike Ruse. In zgodovino poljskih vstaj ste morda pozabili? Mislite, da bodo Židje in Rumuni v Besarabiji zvesti v dneh osodnih za Rusijo? Ali mislite, da bodo Švedi, Samogiti, Armenci, Čudi, Mordvini, Čeremisi, Votjaki, Permijci, Sirjani, Samojedi, Voguli, Tartari, Boškiri, Meščerjaki, Teptjari, Čuvači, Kirgizi, Kalmuki, Tati, Kurdi, Oseti, Georgijci, Mingreli, Kabardini, Abhazci, Leszi, Čečenci, Turki, Kumuki, Nogari, Turkmenci, Tunguzi, Burati, Buharci, Jakuti, Kinezi, Korjaki, Kamčatkovci, Ajnosci, Giljaki, Jukahirci, Ostjaki, mislite, da ta šarasta množica nebrojnih plemen in narodov bode carstvo branila, ko bojna tromba pokliče jedro ruskega ljudstva na državine granice? Se zanašate na armado, na njeno organizacijo, na nebrojne vojake?! Boji od Termopil do Sevastopola pričajo, da važnejši ko število je duh, ki prešinja vojake, prepričanje, da je vsak, tudi najniži, nujno potreben ud celote, sposoben v osodnih trenutkih tudi po svoji lastni razsodbi delati . . . . Živalski fanatizem, ki se v naših vojakih goji, dolgo časa ne traja . . . . Da, velikanska je Rusija, a čim veča je masa, tem neokretniše je gibanje telesa . . . . Izvežbovanje prostakov ne zadoščuje, treba izvrstnih častnikov. Število dobrih častnikov je odvisno od izobražbe narodove. Pri nas število častnikov, dobrih častnikov ne zadoščuje, niti za mirne čase. Prevažno je tudi oskrbovanje armade za časa vojske. A komu ni znano, kako so se ruski vradniki dali podkupovati o zadnji vojski? Korupcija ruskih vradnikov nima para na svetu[1]). . . . Z a t o g o r j e R u s i j i, k o b o b í l a u r a n e v a r n o s t i, g o r j e, k o s e n a r o d i p o d r u s k i m ž e z l o m s p o m n i j o, z a v e j o s i l o v i t i h (k r i v i c), k i s o j i h p r e t r p e l i o d R u s o v, k a k o s o j i h R u s i, k o p e r n e č i p o z e m l j i, o r o p a l i s a m o d o l o č b e i n s v o-

[1]) Leta 1874 n. pr. so zasledili veliko goljufijo. V Brest-Litovskem so činovniki si dali od vlade izplačati 100.000 rubljev, češ, da prenesejo materijalije za trdnjavo — kojih sploh ni bilo. Tako omenjeni spis str. 43.

Digitized by Google

bode, ne da bi jim bili dali v zameno večo kulturo, milejše nravi. Gorje, če drakonsko seme dozori, gorje carstvu, ko bo bila ura računa, ko vsi narodi od ruske vlade v robske verige vkovani žvenketaje spone stro in glave svojih tlačiteljev treščijo ob tla . . . . Zadnje upanje, zadnja tolažba naroda v britkih urah je — mladina. V njej mora plapolati, plemeniti ogenj navdušenja; saj ona ni še dosanjala lepi sen bodočih boljših dni, saj ona ni še zgubila vero in upanje v vse premagajočo oblast najviših idealov človeštva.

Tako bi moralo biti.

A kje, kje je sveža, vesela mladina, ponos, radostno upanje narodov? Zastonj je iščeš v Rusiji. V bedi so rojeni v robstvo. Nemi obup jih je dojil. Zasmehovanje, zaničevanje vseh idealov jih je vzgojilo. V njih je bila strta želja, težnja po resnici in lepoti vže v kalu; krepost, čast, domovina so jim pojmi nerazumljivi; celo najsvetejše vezi, vezi družinske so raztrgane! Pust, prazen „nič“ jim je v duši obtičal.[1]) Da, nihilist, izdajica sem postal . . . . Nisi ničesar slišal o prognanstvu po administracijski poti? Neljubih oseb se iznebivajo, češ, da je „politično nezanesljiv“. Vjamejo ga, brez razsodbe sodnikove, niti da bi mu povedali zakaj, pošljejo ga v prognanstvo. Kdor se upa zagovarjati, zadene ga ista osoda . . . .“

— „Rusija naj bi propala! Saj jedni volji se pokorijo se pokorijo vsi, in vsi jednemu vkazu cara vseh Rusov!“

— „Ha, despotizem naj reši Rusijo! Despotizem, ki spodrezuje vsako samostojno gibanje in je zavira, je smrt duševnemu delovanju, smrt zvestobi, smrt veri, pogumu, domoljubju, navdušenju za više ideje. V senci despotizma se razvija bujno le lakomnost, skopost, podkupljivost, sleparstvo, lenoba, razkošje, ovaduštvo, vsaka surovost, ki človeško srce skameni, izprazni, opustoši.

Vse mrtvo . . . . Tehtati je treba, a ne šteti. Tedaj obvelja despotično Rusijo vničujoča obsodba.

„Mene, tekel, upharsin“.

Vse mrtvo, a tako ne ostane . . . . Narodi vstanejo in nebrojne legije zavzdignejo v žilnatih pesteh jeklena kladiva in razbesneli bodo treskali po ledenih okovih, ki državo rusko vklepajo, in vesoljni svet se bode stresal od tisočerega bojnega klica:

„Svobodo! Svobodo! Svobodo!!“

Tako Ivan Mirovo. Da, koj, ko se narodi v Rusiji po prodirajoči izobrazbi zavejo svojega človeškega dostojanstva, ko

---

[1]) Vpori studentov se vedno bolj ponavljajo Vsled vpora leta 1887. 23. nov. je vseučilišče moskovsko zgubilo 10.000 slušateljev. Nad 1000 je bilo odpuščenih, pahnjenih v ječe, prognanih. Omenjeni spis str. 21. Samih dijakov je bilo od l. 1874-80 poslano v Sibirijo **2240**. Koliko pa je bilo še le zaprtih, prognanih! Prezgląd pow. str. 186. V XXXII.

Digitized by Google

spoznajo, da vladi ne pristoja pravo dušiti vest človeško, bode ruska vlada zlepa ali zgrda morala privoliti večih svobodščin. Do vladne oblike nam ni. Vsaka vladna oblika je dobra, da se li oni, koji imajo državno oblast v roki, drže večnih nravnih zakonov. Ako gledamo na ruske razmere, je absolutizem posebno za vshodnji del carstva jedino mogoča vladna oblika. Ponavljamo: nam ni do vladne oblike, ampak do svobode. Svobodo bode ruska vlada morala privoliti vsem veroizpovedanjem, svobodo vesti, govora, in tiska. Bodi, da se bo, kaker v drugih deželah, ta svoboda tudi zlorabila, vender se bo ob jednem na dan upala tudi resnica in pravica, koja se po sedanjem cezaropapizmu bolj duši kaker zmote zatirajo. Ker je ruski car ob jednem tudi glava cerkve razkolniške, se komaj zlepa vda in veče svoboščine privoli nerazkolniškim veroizpovedanjem. Zato se pa tudi nad ruskim despotizmom, posebno v naših dobah, ko še vstavne monarhe kar čez noč odstavljajo in jih čez morje pošiljajo, verjetno vresničijo svetopisemske besede: Mene, tekel, upharsin. Preštet, odtehtan in — prelehak spoznan. Juppiter quem perdere vult — dementat. Da, svoboda prisije, bode morala prisijati tudi ruskim narodom. In te svobode se bode tedaj katoliška cerkev poslužila in začela prerajati ruske narode. Tedaj bomo videli se ponavljati zgodovino katoličanstva v svobodnih zjedinjenih državah in na Angleškem. Svobodo tirjajo ruski nihilistični revolucijonarji — in s tem nehote in nevede povspešujejo vresničenje teženj katoliške cerkve. Večo svobodo vesti tirjajo vedno bolj tudi inteligentni krogi ruski, kaker priča Pierling na koncu svoje knjige „Papes et Tsars“: „L'idée de la liberté fait son chemin en Russie, les plus hautes intelligences refusent le contrôle de l'Etat en matière religieuse, l'élan vers, la vérité échappe aux lois penales et ne relève que de la conscience. Tôt ou tard les aspirations légitimes des meilleurs esprits devront être, croyons nous, reconnues et respectees.“

Isto upa in se trdno nadejava tudi škof Strossmayer. V pismu, ki je je pisal Pierlingu o priliki, ko mu je ta poklonil en iztis svojega dela „Papes et Tsars“, pravi: „V teku prihodnjih dogodeb, katere se bodo neizogibno po božji previdnosti vršile, bode rusko ljudstvo skušalo se aristokratnega jarma znebiti in priti do razumne, na pravičnih zakonih sloneče svobode, ki pristoja dejanskim potrebam Rusije. V istem času bode rusko ljudstvo spoznalo in se prepričalo, da je narodna svoboda nemogoča brez avtonomne, neodvisne, proste cerkve. Ravno tako bo razvidela tudi ruska dinastija in drugi činitelji, koji imajo v oblasti osodo države, da državi podložna in podjarmljena cerkev je nezmožna tako dinastijo krepko podpirati, kaker zakone, vstanove, težnje, sploh vse društveno življenje vtrjati. Ko se ti prepričanji srečati, prodere tudi nazor, da se Rusija mora spraviti sè za-

Digitized by Google

padno cerkvijo. In v tem svetem in prostem jedinstvu najde Rusija oni vir plodnosti, kateri do sedaj ruski cerkvi nedostaja . . . .“

Da, ko se to zgodi, ko bode v Rusiji tudi katoliški veri svoboda prisijala, ko se katoliški nazori vdomačijo v ruskih glavah in srcih, tedaj bomo še le verovali v stalno, pravo srečo in omiko Rusije, le tedaj bomo verovali v njeno od božje previdnosti ji odmenjeno vzvišeno poslanstvo: razširjati na vshod in zapad krščansko omiko, krščansko ljubezen!

Ig. Kralj.

Raznoterosti.

Poljski list o „Rimskem Katoliku“.

Poljski znanstveni list „Przeglad Powszechny“ je v 95. številki prinesel osem strani obsegajočo laskavo oceno letošnjega „Rim. Katolika“.

Sam naslov — pravi ocenjevatelj Tit. Sopodźko — izreka namen in duh, ki veje v tem listu: pošteno služiti in nesebično ljubljeni domovini braneč ji najdražo svetinjo: katoliško vero. Naravno torej, da je stališče listu v prvi vrsti defenzivno.

Ocenjevatelj navaja glavne misli ali pa cele odlomke posameznih večih člankov. Zanimajo ga posebno članki „Novodobna veda pa Aristotel in Tomaž Akvinski, „Pisma o vzgoji“, „Metafizika spolne ljubezni“, „Kaj je prav za prav liberalizem“. itd. Prvemu članku je posvetil celi dve strani. „To smo storili — pravi g. ocenjevatelj — ponieważ porusza autor niektóre zagadnienia, będące naj bardziej na czasie — ker se pisatelj dotika vprašanj zelo važnih za našo dobo.“ O članku „Kaj je prav za prav liberalizem“: Ta razprava je odgovor dr. Romihu — jednemu z najzagorzalszych liberałów sloweńskich“ — ki je nedavno pisal, češ, liberalizem izvira od Kristusa. Dr. Mahnič ga zavrača: Res, a Kristusov liberalizem je oni, ki se rodi, ako se popolnoma vdamo zakonom Jezusa Kristusa, a ne oni moderni, liberalizem, o katerem se javno pravdamo in ga tudi dr. Romih ima v mislih, ki se hoče popolnoma izviti tem zakonom Ocenjevatelja veseli posebno, da se ne le drugih Slovanov, ampak tudi Poljakov spominjamo. Vgaja mu posebno spis Mihaeljev: „Težnje „Slov. Sveta“ proti vstoku.“

Svojo oceno sklepa: Sądzimy, że sama treść przytoczonych przez nas artykułów czyni zbytcznymi wszelkie komentarze i

Digitized by Google

słowa uznania, służy bowiem za wymowny dowód wartości tego czasopisma, oraz pożytku, jaki musi przynieść swemu spoteczeństwu: Lista tega hvaliti treba ni, vže sama vsebina navedenih člankov priča vrednost in jamči korist, kojo mora prinesti taki list svojemu občinstvu.

***

Izpovedamo odkrito: Pozornost slovanskih listov nas jako veseli. Ne le Poljaki, tudi Hrvatje, Čehi so vže večkrat vpozorili na naš list. Hrvatski „Katolički list" je celo prevedel en članek. Češka „Vlast'" je vže parkrat ocenjevala naš list; isto je omenil nekojih njegovih člankov praški dnevnik „Čech". Ako se liberalni Slovani drug druzega spoznavajo in podpirajo, zakaj bi se pa katoliški Slovani ne družili, tem bolj, ker čaka posebno nas na vshodu veliko apostolsko delo! Predno idemo na to delo, moramo biti sami drugačni . . . . Veseli nas, da boreči se za neskaljeno katoličanstvo mej Slovenci — mej Slovani nismo osamljeni, kaker bi liberalni časopisi slovenski občinstvo radi prepričali. Veseli nas, da naše **odločno** delovanje se ne smatra niti od drugih Slovanov za pogubno, kaker brez razlogov kričijo slovenski liberalci in od njih premamljeni tudi-katoličani, ampak da je priznavajo za koristno, provspešno ljubljenemu našemu slovenskemu ljudstvu. Naprej!! V boj za — dom!

Vladimir.

Vprašanja „Nove Soče" (v št. 42).

Responsio mollis frangit iram;
sermo durus suscitat furorem.

Teh latinskih besed si „Nova Soča" ni vzela k srcu (morda jih ni razumela, ker so — latinske!) ter rabi v nadaljnih številkah precejšen „sermo durus" „Rimski Katolik" bodi pohleven, ponižen — schön kuschen! — a drugi smejo pisati proti nam — kaker hočejo. Toda k vprašanjem!

Ni nam jasno, ali zahtevate, naj dokažemo, da je „Nova Soča" kriva glede vseh 13 vprašanj, ali bi zadostovalo le glede enega, saj tudi grešnik pravi, da je grešnik, dasi nima nad seboj vseh grehov, kar jih je na sveti, zadostuje eden.

Zakaj smo prištevali „N. Sočo" liberalnim listom? „Kdor ni z mano, ta je zoper mene." Ali ste brali v „N. Soči" en odločno katoliški stavek (do najnovejšega časa)? Ali nismo opazovali, kako se je „N. S." konsekventno izogibala vprašanju „o verski šoli," kako se je obnašala ob času važnih „pastirskih listov?" Se je li upala kedaj zapisati, da hoče delovati v katoli-

Digitized by Google

škem duhu? In vender smo jo pozivali, naj svoje stališče pojasni. Zakaj ni tega storila? Malo bi bilo stalo — dobiček bi bili imeli celo od tega — pri mestnih volitvah bi se ne bili mogli izgovarjati Italijani (katoliška stranka), da je stranka „N. Soče“ liberalna, ko bi bila „N. S.“ javno svoje katoliško prepričanje pripoznala!

„N. Soča“ se ogiba in varuje naravnost kak protikatoliški stavek zapisati, ali katoliku ne zadostuje, ako o verskem stališči vedno in povsod — molči, kaker je delala „N. S.“ Ta uči ravno sè svojim molčanjem, da nam n. pr. v politiki versko stališče ni merodajno, ter širi s tem versko vnemarnost.

Vemo, kaj hoče doseči s tem. Boji se zameriti onim, katere imenujemo mi „liberalce,“ svoje naročnike si hoče ohraniti in pridobiti iz obeh taborov; toda Bogu in Belcebubu ni mogoče ob enem služiti! Ker se boji pisati ali pa ker noče pisati v smislu katolikov, m o r a m o sklepati, da je na n a s p r o t n i strani.

Jako nas veseli, da se Vam, č. g. vpraševalec, zdijo Stritarjevi, Gorazdovi in „Lj. Zvona“ principi taki, da so prišli v vrsto „g r e h o v,“ katerega bi se bila „N. S.“ vdeležila, ako bi jih izpovedala! Tako lepega potrdila od nam neprijazne strani, da smo imeli prav, ko smo one principe napadali, še nismo brali. Hvala! No, glede „N. S.“ bodite brez skrbi — saj je nam dosti „zamerila“ našo „predrznost.“

Da „N. Soči“ „smrdi“ naslov katoliškega društva, pokazala je glede društva v Mirnem. Navadna „čitalnica“ s plesi, izleti i. t. d. to bi bilo po godu, ako pa naj bo društvo na verski in narodni podlagi — le tega ne!

Zagovor plesov je v vseh onih številkah, kjer se razni čitalniški plesi v tako svetlih barvah slikajo — odtod se učijo druge čitalnice plese prirejati, da, zavedni narodnjaki že brez plesov več prebiti ne morejo. Celo leto spe „čitalnice,“ zarad plesa pride potem kedaj še kak „medel“ program kot vabilo k plesu. „N. S.“ naj kaže našemu narodu napredek v poduku. Rekli boste: Plesi, kakeršne „N. S.“ popisuje, so pošteni in elegantni. — Mi odgovorimo, da so pa tam, kjer te „narodne“ plese posnemajo, m n o g o k r a t jako n e e l e g a n t n i in neestetični!

Avktoriteto duhovnikov je „N. S.“ spodkovala za časa letošnjih volitev. Pustimo za enkrat ono famozno številko, spominjamo samo, s kakim zaničevanjem je omenjala vse one duhovnike, ki so stali v nasprotnem taboru, in vender so mej njimi altro che zavedni narodnjaki; a takrat se je klicala slava in čast vsem, ki so jim (dotičnim duhovnikom) — figo pokazali. Ali „N. S.“ res vest nič ne peče, da je v tolikih krajih duhovnikom nasprotno stranko osnovala, ali pa jo gojila? Š k o f j e so ravno takrat p r o s i l i ljudstvo, naj posluša svete svojih dušnih pastirjev, kar je posebno pri volitvah fundamentalnega pomena — „N. S.“ pa v nebesa povzdiguje zavednost onih, ki se za to ne

Digitized by Google

zmenijo — potem pa še vprašate, kedaj je bila škofom nasprotna?!

„N. Sočo“ prištevamo liberalnim listom zato tudi, ker je z v s e m zadovoljna, kar naši časniki pišejo — ne, ne mislim katoliških — nego „Brus“, „Sl. Narod“, „Rodoljub“, „Slov. svet.“ i. t. d. Da je s temi listi popolnoma zadovoljna, pokazala je neoporekljivo s tem, da piše: Na Slovenskem niti liberalcev ni. Torej v s i slovenski „narodnjaki“, oziroma njih glasila, so nedolžni — kupujte, naročujte, verujte jim — tako uči „N. S.“ Seveda, težko je pisati in magari proti „Brusu“, ako isti samo nadaljuje, kar je N. S. tako mojstersko pokazala — že veste kedaj. S tem, da trdi, da na Slovenskem res ni liberalcev, pokaže, da je popolnoma na strani imenovanih listov.

Glede predrznosti, da se upa zlorabiti celó avktoriteto našega mil. vladike, omenjam samo, da je bil prisiljen celo oni, za katerega je „N. S.“ agitovala, protestovati zarad njene pisave in mi bi obupali, ako bi nam kedo naložil, naj najdemo e n e g a pametnega človeka, ki bil zadovoljen s pisavo „N. S.“ ob času letošnjih volitev.

Oni „brez kompromisa“ Vas peče. Enkrat pišemo, da se sme sklepati kompromis pri skupnih zadevah — volitve, peticije za narodne pravice itd., a sedaj: hoditi hočemo po poti pozitivne katoliške dogme — brez kompromisa (glede pozitivne dogme namreč)! To nedoslednost nam očitate. Toda v obrambo proti temu očitanju dovolite nam, da ločimo, kaker smo vedno ločevali, kdor nas je hotel razumeti. Mi učimo: Kjer gre za n a č e l a, n i k a k e g a k o m p r o m i s a; a kjer imamo z liberalci skupne interese, n e d a b i m o r a l i z a t a j i t i p o z i t i v n a k a t o l i š k a n a č e l a, tedaj je dovoljen kompromis o d s l u č a j a d o s l u č a j a, n e d a b i s i s i c e r r o k e v e z a l i.

Nekaj lepega! Kolikokrat nas je že „N. S.“ napadala, da nismo narodni itd. — a sedaj ravno v tej številki, katerej odgovarjamo, ponatisne iz „R. K.“ naše besede, da imamo glede narodnosti z liberalci s k u p n e i n t e r e s e, s k u p n e s o v r a ž n i k e, da se nam je zaganjati skupno v **volka**, ki hoče raztrgati — ali ni to prav z b e t o m povedano? Radovedni smo, kedaj bo „N. S.“ preklicala svoja sumničenja o nas, da nismo narodni.

Oprostite, ako tudi „N. Soči“ par vprašanj zastavimo.

1. Kedaj in kje smo blatili narodna društva kot taka? (Kazali smo n a p a k e, tirjali naj se škodljive n e d o s t a t n o s t i odpravijo, pisali smo vedno le o r e f o r m a c i j i čitalnic — torej ne o o d p r a v i, a druge smo pohvalno omenjali).

2. Kedaj in kje smo pisali sovražno o narodni zavednosti sploh, kje smo rekli, da katoliku ni treba biti narodnim?

3. Kateri stavek iz „R. K.“ je nevaren naši narodnosti, našemu narodnemu obstoju, ako se dejanski izvede?

J. Kokošar.

Digitized by Google

Poziv „duhovniku“ v „Novi Soči“.

V „Novi Soči“ zapazujemo poslednjega časa čudno prikazen. Pod vprašanji, ki se nam stavijo, pod članki, ki so proti nam naperjeni, koncem dopisov, v katerih se nas napada, beremo navadno ime „duhovnik“; sploh se zdi, da z nami ne polemizuje več niti „Nova Soča“, niti nje vrednik, ampak le nevidni „duhovnik“ — z dežele. Tako nam je tudi omenjenih trinajst vprašanj poslal „duhovnik“, v 46. štev. nam je nekaj citatov „v premislek“ napisal „duhovnik“, in, ako bomo „Novi Soči“ kaj odgovorili, je vže spet on, „duhovni dopisnik z dežele“, pripravljen nam „primerno posvetiti“. Pa tudi „Nova Soča“ sama, predno kaj piše proti nam, se posvetuje sè svojim „duhovnim dopisnikom“!

Čujte tedaj, kaj Vam povemo. Mi smo glede tega nasproti liberalcem — neverni Tomaži. Oni kaj radi povsod vtikajo ime „duhovnikovo“ v svoje liste, da bi s tem ljudstvo preverili, češ, duhovni sami so na njihovi strani. Kaj, ali niso bili tako predrzni, da so celo profesorja bogoslovja, profesorja dogmatike in filozofije, dr. Gregorčiča. nedavno razglasili za sotrudnika pri razkolniškem, panslavističnem listu! Kolika nesramnost! In radi tega ne verjamemo tudi „Novi Soči“, da polemizuje proti nam v njenih predalih „duhovnik“, Ha! kaj lehko se natisne „duhovnik“, saj papir je potrpežljiv! Toda mi Vam tu ne bomo hodili na limanice, da bi se pravdali z duhovnim bratom, ko pod tem imenom morebiti tiči liberalec, in po našem prepričanji tudi tičati ne more, nego liberalec. Pa še drug osnovan pomislek imamo proti „Sočinemu“ „duhovniku“. Nam namreč nikaker ne more v glavo, da bi duhovnik, ki se je šolal šestnajst let, zmožen bil toliko puhlih besed, toliko nezmisli nakopičiti v tako malo vrstah!

Mi hočemo temu storiti konec. Zatorej smo bili vže glede trinajsterih vprašanj sklenili ne odgovarjati. Odgovor, ki smo ga prinesli, ni naš, ampak smo ga le zato sprejeli, ker nam ga je poslal naš prijatelj in sotrudnik.

Glede n a s pa izjavljamo: Predno odgovorimo bodisi na trinajst vprašanj, bodisi na citate, katere nam „duhovnik“ podaje v „premislek“, ali na druga vprašanja, katera se mu bo v prihodnje zljubilo nam staviti, pozivljemo gospoda „duhovnika“, naj se podpiše s polnim, pravim imenom, da vemo. ali je v resnici to, kar kaže njegova senca. Mi nočemo da bi nas „Nova Soča“ za nos vodila in da bi mi vdrihali po duhovski suknji, s katero se odevajo liberalci. Tudi dobijo besede, ako res izhajajo od duhovnika, ne malo drugačen pomen, ter zahtevajo, da se jih temu primerno tudi zavrne.

Mi, karkoli pišemo ali kritikujemo, se ne bojimo tudi pod-

Digitized by Google

pisati s polnim imenom, da vsakdo ve, kje nas ima poiskati, ako ima kaj proti nam. Kdor se pa tako skriva, kaker „Sočin“ „duhovnik“, ali nima dobre vesti, ali pa je njegova logika tako slabo podprta, da se je ne upa javno zagovarjati. Ako je pa resnično duhovnik, naj premisli, da nam je Kristus zavkazal svetu resnico oznanjevati ne skritim pod polovnikom, ampak sè svetilnika, in to kar smo slišali kdaj mej štirimi zidovi bogoslovniške učilnice, veleva nam pridigati sè streh.

Cemu tedaj skrivati se? To ni niti možato, niti pošteno. Na dan z imenom, da se vidimo od obličja do obličja! Dokler se to ne zgodi, bomo trdili: ali je „Nova Soča“ obrekovalka duhovniškega stanu, ali je njeni „duhovnik“ tako strahopeten, da smatramo za nečastno z njim polemizovati.

Predrznost, ki vse presega!

Predrzno je vže to, da se ime prevzvišenega cerkvenega dostojanstvenika, katero vsakemu verniku mora biti sveto in nedotakljivo, zvleče v predale političnega lista; posebno pa v predale lista, kateri še zdaj smrdi od blata, ki ga je v svojem glasovitem vvodnem članku nakidal proti katoliški duhovščini na Goriškem. Ta list je „Nova Soča“.

In pa kako se predrzne skruniti ime našega prevzvišenega vladike! Čujte: postavlja ga na svojo stran, trdeč, da „je bil prejasni naš vladika z „Novo Sočo“ zadovoljen tudi takrat, ko je dr. Mahnič najbolj proti njej divjal“. Dalje: „Dr. Mahnič . . . ne posluša svetu . . . niti svojega škofa, ki ga je vže večkrat opominal in svaril zaradi njegovega delovanja“. To se pravi v kratkih besedah: Prevzvišeni vladika obsoja delovanje dr. Mahničevo in njegovega „R. Katolika“, ter odobruje delovanje „Nove Soče“ in njegovih nasprotnikov.

Pooblaščeni od prevzvišenega vladike izjavljamo: To je laž.

In da je laž, dokažemo.

List „Rimski Katolik“ začeli smo izdajati le z dovoljenjem prevzvišenega nadškofa samega, dovoljenjem, ki se nam je dalo z veselim srcem. — Se je li tudi „Nova Soča“ osnovala z dovoljenjem Nj. Prevzvišenosti?

Dalje. Prevzvišeni vladika je naročen na „Rimskega Katolika“ in kot naročnino plačuje ne 2 forinta, ampak petkrat več: 10 forintov. To je pač dokaz, da ne obsoja našega delovanja. Naj nam pa pove „Nova Soča“, ali dobiva tudi ona za naročnino petkrat več, kaker ji gre.

Še več. Vže koj v začetku nam je prevzvišeni vladika mi-

Digitized by Google

lostno ponudil ter tudi pozneje to ponudbo večkrat ponovil, da, ako bi ne izhajali z dohodki za izdavanje „Rimskega Katolika“, je on sam pripravljen p r i m a n j k l j e j d o p l a č a t i, da bi mi ne trpeli gmotne izgube. Te milosti doslej sicer nismo še potrebovali; a vprašamo „Novo Sočo“, ali je tudi njej na ta način obstanek zagotovljen od Prevzvišenega?

Dalje. Prevzvišeni vladika je v e č k r a t i pred nami privatno i vpričo druzih p o h v a l n o p r i z n a l naš trud in načela, katere zagovarjamo v svojem listu. Glede versko-filozofičnih nazorov pa in našega dokazovanja, izrekel je javno v prisotnosti več odličnih razumnikov, da je dr. Mahnič v tem oziru „b o m b e n f e s t“ (govorilo se je namreč nemško). Ljuba „N. Soča“, si tudi ti „bombenfest“?!

In zdaj verjami svet „Novi Soči“, da naš prevzv. vladika obsoja naše delovanje!

Kdo je pa na Slovenskem škofovsko avktoriteto odločniše zagovarjal, nego ravno mi? Nismo li mi vzeli za program svojemu listu znano škofovsko okrožnico od l. 1887, okrožnico, katero je naš prevzv. vladika kot metropolit podpisal na prvem mestu? Naj nam „N. Soča“ pove, od katere strani se je tisti čas slišala predrzna sodba o tej okrožnici, češ, da je „neumestna“? Kdo je od prvega početka do zadnjega hipa nevstrašno pobijal in zavračal „Sl. Narod“ in druge liste, katere so škofje v omenjeni okrožnici obsodili? Kdo na Slovenskem je prevzel polemiko proti „Sl. Svetu“, kateri je vkljubu izrecni prepovedi škofovski vender vprašanje o liturgičnem jeziku še dalje razpravljal ter v panslavističnem smislu propagando delal za svojo razkolniško „cirilometodijsko“ cerkev? Je „N. Soča“ le z besedico črhnila proti „Sl. Svetu“, da bi vzela v bran škofe in njih določbe? Kdo se še ne spominja glasovite knjižice: „Zur Steuer der Wahrheit“? Še nikdar niso bili naši škofje, pred vsem naš prevzv. metropolit, tako zlobno in nedostojno napadeni kaker v tej brošuri. Pa kateri slovenski list se je tedaj predrznil brošuro podvreči ostri kritiki in škofe zagovarjati? So to morda storili gospodje, ki so osnovali „Novo Sočo“? M i, e d i n i mi smo napade na škofe odbili v celi vrsti znanstveno-kritičnih razprav, z razlogi, katerih še zdaj ni nihče spodbil. Koliko smo vže pisali za versko šolo, katero naši škofje od države zahtevajo? A „Nova Soča“ kako izvrstno je znala na znane škofovske izjave za ljudsko šolo na verski podlagi — molčati. In zdaj hoče nas preveriti, da so škofje, da je naš prevzv. vladika na njeni strani, vladika, katerega duhovščino razume tako nesramno z blatom ometati pred celim svetom pa s takim junaštvom še pouašati se! Menite li, da res ima škof tako malo srca, da bi tako blatenje svojih duhovnih sinov hladnokrvno prenašal? Mi vemo, da je temu vse drugače.

Digitized by Google

Pa še včeraj so vsi liberalni listi trobili kot en rog, da dr. Mahnič je od škofov podkupljen in debelo plačan, da bi jih zagovarjal, ter da od njih pričakuje odlikovanj itd. In danes, kar čez noč, se je izdala ravno nasprotna parole, danes se dr. Mahnič stavi v nasprotje z istimi škofi, a oni, stari, odkritosrčni prijatelji katoliških škofov, oni se solnčijo o njih milosti?! Tako hočejo prepričati svoje kratkovidne čitatelje. Mentita est iniquitas sibi!

Pa bodimo pravični. Nekaj zna „N. Soča“ vender prav imeti. Da. Kar ni prevzvišenemu vladiki vselej dopalo, je bila pri nas tu pa tam kaka ostra beseda, ali kar se reče „oblika“. V tem oziru nas je res parkrat opozoril, pa vedno dostavil, da to je njegovo o s e b n o mnenje. In res, oblika je več ali manj subjektivnega „gusta“. V tem ko je enemu prestroga, je drugemu premila. In ne manjka takih, kateri so nam priporočali: Le še odločniše pišite! Pa mi ne da bi opomina prevzvišenega vladike tudi v tej malenkonstni stvari prezirali, smo marveč ravno vsled tega poskusili res milejše pisati, o čemer se vsak lehko prepriča. Mi nismo taki, da bi zahtevali, naj bi vsak prisegel na našo obliko in nas v tem priznal za nezmotljive. Mi marveč se ne sramujemo, ako treba, potrkati na prsi spoznavši svoje slabosti. Pa bodi reč v tem oziru še tako huda, kaj pač, kaj je s tem pridobila „Nova Soča“? Bodi oblika še tako trda in robata, liberalci vender ostanejo, kar so: liberalci. Oblika nikaker ne sega v n a č e l a, katera zagovarjamo. Oblika je le obleka, katera ne spremeni v ničemer tistega, ki jo nosi. Oblika je črka, mrtva črka, ki ne oživlja, nebistvena; misel, načelo je bistvo, je življenje. A „Nova Soča“ je to, kar je zdolej, kar je senca, obrnila navzgor, in kar je poglavitno, in v naši pravdi e d i n o veljavno pa odločilno, obrnila navzdol: ona hoče svet preveriti, da c e r k v e n a o b l a s t, katero spoštujemo v našem prevzvišenem skofu, obsoja naša n a č e l a, v tem ko je prevz. škof n e k o t š k o f, ampak kot z a s e b n i k tu pa tam izrazil le svoje s u b j e k t i v n o mnenje o o b l i k i naši. To bodi „N. Soči“ zadosti.

Zdaj pa naj naša prijateljica na znanje vzame krasno zaupnico, katero nam je te dni poklonila duhovščina Goriškega mesta. Nedavno je od tega, ko je „N. Soča“ črno na belem pisala, da „o g r o m e n del naše duhovščine“ obsoja naš boj proti liberalizmu za „neopravičen in nepotreben ter k r i v i č e n“. In Ljubljanski otec „Sl. Narod“ je v vvodnem članku kot vzrok, zakaj nam od drugod prihajajo zaupnice, a ne iz Gorice same, navedel, da nas doma t. j. v Gorici predobro poznajo. Povemo „N. Soči“, da je zaupnico podpisalo 36, reci: šest in trideset duhovnov iz mesta; naj prešteje vse naše duhovne bivajoče v Gorici, in videla bo, na koliko številce se je skrčil nje „ogromen del“ — soštela jih bo na prste ene roke in še ji bo kateri ostal!

Digitized by Google

„Slov. Narod“ pa naj posluša, kako sodijo „doma“ o nas pa o naših nasprotnikih, katerim na čelu v Gorici stoji „Nova Soča“.

Zaupnica.

Prečastiti, veleučeni gospod doktor!

Do zdaj smo molčali in nismo hoteli stopiti v javnost s priznanjem Vaših neprecenljivih zaslug, katere ste si stekli kot vrednik izvrstnega lista „Rimski Katolik“. Ker nismo hoteli, da se naša izjava tolmači kot nekak pritisk na drugo duhovščino, zato smo pustili, naj prej sodijo in govore drugi.

Zdaj pa, ko je govorila skupno in tudi posamično skoraj vsa duhovščina na Kranjskem, večinoma se izjavila duhovščina na Štajerskem in Goriškem, ter Vam izrazila svoje zaupanje in popolno priznanje, zdi se potrebno tudi nam duhovnikom Goriškega mesta, da se oglasimo in spregovorimo.

Veleučeni gospod profesor! Podpisani duhovniki smo ponosni na to, da je Božja previdnost prav v naši sredi vzbudila moža, ki je začel tako odločno in s tako globoko učenostjo in bistroumnostjo zagovarjati edino prava katoliška načela, pobijati pa lažnjivi liberalizem, ter tudi razkrivati pogubno delovanje in postopanje onih ljudi, ki pod plaščem katoličanstva bodisi na versko-narodnem ali na vednostno-leposlovnem polji z lepo enečo besedo in v vabljivi obliki hočejo otroviti naše vže zbegano katoliško ljudstvo, in o katerih ljudeh lahko rečemo z našim Zveličarjem, da hodijo okoli v ovčji obleki, a da so znotraj zgrabljivi volkovi.

Sprejmite tedaj, prečastiti gospod, za svoje možato, nevstrašeno, nesebično, nevmorno in plodonosno delovanje našo prisrčno zahvalo, pohvalno priznanje in globoko spoštovanje; naj Vas ne oplašijo surovi in sramotilni napadi, s katerimi Vas s podvojenimi močmi obsipajo Vaši zaslepljeni nasprotniki posebno zadnji čas, ter razvpivajo pred nevedneži Vaše delovanje še celo kot veri in narodnosti pogubno; ne onemagajte na poti, katero ste nastopili, ter bodite vverjeni, da se število Vaših častilcev ne krči, ampak množi od dne do dne; Bog vsemogočni pa daj Vašemu prizadevanju svoj nebeški blagoslov!

V Gorici, dne 10. novembra 1891.

Digitized by Google

Sledi šest in trideset podpisov, in sicer vseh p. n. stolnih korarjev, bogosl. profesorjev (brez enega), vseh mestnih župnikov in ostalih mestnih duhovnov.

Na znanje.

Denašnji številki smo dodali „prilogo“ obsegajočo šestnajst strani, katera se bo nadaljevala tudi v prihodnih zvezkih. V njej priobčimo najboljše razprave treh od nas razpisanih vprašanj.

V zadnji številki letošnjega letnika prinesemo konečno razsodbo o nalogah, katere so se nam poslale, in izplačamo mej tem dotičnim gospodom, kateri so jih najboljše rešili, prisojene nagrade.

* * *

Opozarjamo čestite bravce tudi na „imenik časopisov“, ki ga dobijo sè sedanjim zvezkom. Ta imenik obsega lepo število v katoliškem duhu pisanih listov, katere tudi mi priporočamo čestiti duhovščini in drugim razumnikom v naročbo.

* * *

V podporo mladim pisateljem so nadalje darovali:

V. č. M. . . . . for. 2
Č. g. Blaž Bevk, kaplan v Podmelci . . . . . „ 2
V. č. J. J. . . . . „ 3

Digitized by Google

časti, in zdaj odstopite, ker ste baje prepričani, da bi ne mogli rešiti časti — znanosti! Sicer pa, bodi kaker hoče, bi bili Vi, dr Romih, to morali vedeti vže predno ste nas tožili, a ne še le potem, ko ste videli, da z nami niste zadeli v strahopetnega zajca!

Pa mi, dr. Romih, o tem Vašem «razlogu» niti še vedeli nismo, ko smo prvič meseca septembra na platnicah naznanili, da ste od tožbe odstopili, ker takrat se nam je na naše vprašanje pri sodniji le ustno zagotovilo, da ste odstopili, a ni se nam dal v roko Vaš zapisnik niti povedali razlogi, katere ste v njem navedli za Vaš odstop. Vprvo smo zvedeli o teh «vzrokih» iz pisma nam poslanega, vže veste od koga, v katerem se nam je vsiljevala neka izjava, kojo naj bi objavili v «R. Katoliku»; a to pismo nam je došlo še le meseca oktobra. Sicer pa — še enkrat — kaj nam do Vaših «vzrokov», in da bi bili zanje tudi vedeli! Ali morda razlogi, ki so bili, kaker trdite, za Vas merodajni, vežejo tudi nas? In ali moramo Vam verjeti trdečim, da se odstopili, ker ste spoznali, da znanstvene pravde ne spadajo pred sodišče, verjeti, da ste Vi tako visokodušni, Vi, ki bi nas radi vtopili v žlici vode!

Zdaj pa pridemo h glavni točki. Vaše «poslano» je tako sestavljeno, da more v čitateljih zbuditi sumnjo, kaker da bi bili mi sami posredno vplivali na Vas, da bi odstopili, a ko ste odstopili, se Vam rogamo: glej ga, kako sramotno je pobegnil! To bi bila naša «nelojalnost». Vi namreč v sedemnajstih vrstah štirikrat omenjate nekega našega «osebnega prijatelja», na katerega prigovarjanje ste baje sklenili odstopiti. Nadalje se nam je vsiljevala izjava pisana v istem smislu, katero naj bi mi objavili v «R. Katoliku», izjava, iz katere naj bi občinstvo slovensko razvidelo, da dr Romih je odstopil od tožbe vsled prigovarjanja nekega osebnega dr. Mahničevega prijatelja. Mi smatramo to povdarjanje «osebnega prijatelja» našega za past, katera se nam je zvito in premišljeno nastavila, da bi se vanjo vjeli potem ko se nam ni moglo do živega niti s kritiko niti s postavo. Kaj ne da, vsak, ko bi bral, da je dr. Romih odstopil na prigovarjanje našega osebnega prijatelja, bi nehote in samo ob sebi prišel na misel, da se je osebni prijatelj za nas potegnil vsled naše želje ali prošnje, ter da smo se prijateljevega posrejevanja le radi tega poslužili, da bi mi sami direktno ne stopili v dogovor z dr. Romihom in se ne tako očitno kompromitirali. Vsekaker: ostala bi na nas osnovana sumnja, da je od nas izišla inicijativa dr. Romihovega odstopa. In tako glasilo bi se pa vsem Izraelu slovenskem: dr. Mahnič prosil je po prijatelju dr. Romiha odpuščenja! Mi smo to koj razvideli. Ko nam je torej na željo dr. Romihovo došla gore omenjena izjava, da bi jo priobčili v našem listu, nismo g. pošiljatelju niti črne niti bele odgovorili, ampak v številki meseca oktobra le še odločniše povdarjali, da mi nismo dr. Romiha prosili, naj bi odstopil, niti «neposredno niti posredno po kateri osebi ali prijatelji», in čudili smo se, kako se nam more sploh bližati s takimi ponudbami, potem ko bi se pač moralo vedeti, da mi se ne vdamo niti žuganju niti sili, a tudi ne želji ali prošnjam prijateljevim, ko gre za krščanska načela.

Pa še nekaj o našem «osebnem prijatelji.» On živi baje v Trstu. Ta je za nas popolnoma nova. Mi konstatujemo pred vsem svetom, da osebnega prijatelja v Trstu nimamo, in je to nova iznajdba, katero prvikrat beremo v Romihovem «poslanem». Prijatelji so redki, prijatelje si vsakdo prosto izbere. Prijateljstvo se ne da vsiljevati. In radi tega, da se je morda kdo dr. Romihu predstavil za našega prijatelja ali da dr. Romih sam želi, da bi mi v tem slučaji resnično imeli prijatelja v Trstu, radi tega ga vender še nimamo.

Res sicer, da osebno poznamo v Trstu nekaj velezaslužnih mož, katere visoko čislamo in smo jim tudi za marsikaj prav hvaležni: a to je vender še daleč, neskončno daleč od pravega prijateljstva.

Pa denimo, da bi mi res imeli takega prijatelja, je vstani li dr. Romih in je vstani naš «prijatelj» dokazati, da smo od časa, ko je dr. Romih vložil proti nam tožbo, pa do dne, ko je odstopil, ali pismeno ali ustno, neposredno ali posredno, ali kakerkoli le od daleč izrazili željo, naj bi se v našem imenu na dr. Romiha vplivalo, da bi odstopil? Da, če se ne motimo, smo z «osebnim prijateljem» v tem času parkrat govorili, enkrat blizo pol ure, a niti mi niti on nismo le od daleč dotaknili se z eno samo besedico dr. Romihove zadeve, akoravno smo se pogovarjali celo o «R. Katoliku» in se je sama ob sebi ponujala priložnost za kaj

Digitized by Google

takega. Poslušajte, dr. Romih: ako ni to res, pozivljem i Vas i «prijatelja», da navedete besede, katere bi bil jaz ali govoril ali pisal, in ko to dokažete, imej me ves slovenski svet za perfidnega, nelojalnega lažnjivca in obrekovalca

Nikaker! Zvijajte, koliker Vam ljubo: neizbrisljivo ostane zapisano v slovenski zgodovini: dr. Romih je sam radovoljno odstopil, dr. Mahnič ga ni za to prosil.

Še dve točki iz Vašega «poslanega». Vi pišete, da citatov iz «R. K.» in iz dr. Lindnerja, katere ste objavili o svojem času, ne moremo vtajiti niti pobiti.» Res, dr. Romih, da Vaših citatov ne moremo vtajiti, ker nahajajo se od besede do besede na mestih, s katerih ste jih vzeli. Toda kaj hočete s tem reči? S tem pač še ni dokazano, da niste zavijali, kaker smo Vam očitali in tudi točko za točko dokazali. Citati so resnični, a iztrgani so iz konteksta — in to je vsa skrivnost Vaše polemike Tekst iztrgan iz konteksta seveda ima povsem drugačno smisel, nego v kontekstu. Ako odobrimo način Vašega dokazovanja s citati, moremo celo dokazati, da sv. pismo uči — brezboštvo, ateizem črno na belem; ker resničen je citat iz psalmov: «ni Boga». A drugačna je smisel tega citata, ako ga vzamemo v kontekstu, t. j. v zvezi z neposredno prejšnjimi besedami: «Rekel je norec v svojem srcu: Ni Boga»! To je moč Vaše glasovite logike, dr. Romih!

Slednjič nam zabrusite v obraz še nekaj psovk: da smo «pačili in zavijali» itd. pa dvoje «še več» in «še več»!

To se nam zdi res vže — ne vemo, kaj bi rekli — preotročje ali prežensko! Rekli bi prežensko; ker zdi se nam res, kaker da bi tu odgovarjala ona babura, kateri je sosednja po pravici očitala, da je tatica, da je vlačuga, da ima hudičev jezik itd. a ona se je na vse to opravičevala tako: Ti si hinavka, ti si klepetulja, ti si pijanka, ti zlodejeva baba, ti s . . . . — sapa ji zmanjka in jo popiha domov!

Pa s temi psovkami bi nas dr. Romih rad izzval, da bi ga -- tožili, s tem nas vabi — k Filipom! Jojmene no! Pa pri Filipih smo vže bili, dr. Romih, toda Vas nismo tam našli, ker pobegnili ste, še predno smo tje prišli. Prišli smo, zmagali smo: veni, vici! A dr. Romiha pri Filipih videli nismo — še le zdaj se nam prikazuje — zdaj, ko je zbežal od Filipov, nas pozivlje k Filipom! Čemu? Da bi spet razpravljali pred porotniki znanstveno vprašanje, katero po prepričanji dr. Romiha samega ne spada pred porotnike, prepričanji, katero je baje tudi njega napotilo, da je odstopil?! Pa ne: dr. Romih bi hotel, da bi ga mi tožili radi žaljenja časti Kaj ne da — in da bi s tem spet mu dali priložnost pred sodiščem ekscelirati sè svojo učenostjo, katero je tako sijajno pokazal v polemiki za dr. Lindnerja!? Dr. Romih, ako res pačimo in zavijamo, ako res neresnico pišemo, dajte, spravite se na nas s peresom, kaker smo se mi na Vas in na Vašega «duševnega velikana». Hic, clarissime doctor, hic salta!

Kar se pa tiče Vašega izvivanja in psovk, ste jih ravno zato izbruhali proti nam, ker veste, da ste zavarovani od te strani, zavarovani od nas samih, ker smo v zadnji številki slovesno zatrdili, da mi pri slovstveni polemiki niti od daleč ne mislimo, da bi tožili radi takih in enakih psovk, dobro vede, da one veljajo le toliko, koliker znanstveni razlogi, s katerimi se spodbijejo naše trditve. Zdaj da bi se z Vami lasali pred porotniki!! Ponavljamo: dr. Romih, mi ne bomo tožili. Ako Vam je pa všeč našo pasivnost razglasiti za sijajno zmago Vaše zadeve nad nami — svobodno Vam! Naj Vam radi take zmage Vaši zavezniki glasujejo tudi sto zaupnic in na zadnje naj Vam sezidajo še spomenik — mi Vam ne bomo zavidali. Saj to bo edino hladilo za pekočo rano, katero Vam je vsekala epohalna Vaša pravda!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

TRETJI TEČAJ.

XII. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1891.

Izhaja vsak mesec po enkrat. Velja cel tečaj 2 gld.

Digitized by Google

Obseg.

Naše in naših nasprotnikov delovanje pred sodiščem avstrijskih škofov. *Dve besedi v obrambo našega programa* . . . str. 445
Platonska ljubezen . . . . . „ 450
Pisma brezvercu *o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih. XII.* „ 453
Glasba v cerkvi. *Vgovori nasprotnikov* . . . . . „ 457
Napredek in Čehi z ozirom na Slovence . . . . . „ 461
Raznoterosti: *Mi vstajamo! — Brce „Nove Soče". — Spet „duhovnik" v „Novi Soči". Neslišano terorizovanje. — Opomin s Štajerskega. — Dr. Mahničev. c. kr. katolicizem! — Nekaj novega o akademiji sv. Tomaža. — Razsodba in prošnja. — Razpis. — V podporo mladim pisateljem* . . . . . „ 469

Na znanje.

Prihodnje leto bo izhajal „Rimski Katolik" zadnje dni vsakega drugega meseca, začenši s koncem januarija. Vsak zvezek bode obsegal s prilogo vred vsaj dve poli in pol, ali osemdeset strani v dosedanji velikosti. Premnogi opravki nam ne doquščajo, da bi izdajali list vsak mesec. Sicer pa bode prihodnji letnik ravno tako obsežen, ako ne še obsežniši, kaker je bil letošnji.

Prvemu zvezku prihodnjega leta pridenemo tudi „kazalo" za leto 1891. Gospode naročnike, ki so z naročnino še na dolgu, opominjamo, da bi jo blagovolili v kratkem odrajtati „Katoliški Bukvarni" v Ljubljani, katera vpravlja naš list in edina, izvzemši za mesto Gorico, sprejema naročbo in naročnino. Pripomnimo pa, da se bo list pošiljal le tistim gospodom, ki se izrečno nanj naročijo.

Listnica vredništva.

Več gospodov nam je poslednjega časa pisalo ter pričakujejo od nas odgovora. Pa naj nam odpustijo, da vsakemu posebe ne vtegnemo odgovarjati. Sicer se sliši od povsod, posebno z Goriškega, ista tožba: položaj duhovščine in dobro mislečih vernikov prihaja neznosen. Mladoslovensko husitstvo tira narod v razkol. Žuga nas vse podušiti! Izmej več drugih pisem navedemo v naslednjem odlomek iz nekega dopisa, ki nam je došel „iz hribov"!

Digitized by Google

Naše in naših nasprotnikov delovanje pred sodiščem avstrijskih škofov.

Dve besedi v obrambo našega programa.

Naši viši pastirji so se spet oglasili v skupnem listu, ki so ga preteklega meseca poslali svojim vernikom. Beseda škofovska je slovesna, odločna, polna apostolskega ognja. Mi jo sprejmemo s ponižno pokorščino, z neomejenim spoštovanjem, ter nič bolj ne želimo, kaker da bi obrodila obilnega sadu.

Pa škofovski list daje nam povod, da spregovorimo dve besedi v lastno obrambo ter ob enem še enkrat povdarimo glavne točke svojega programa.

Nedavno se je v taboru naših nasprotnikov začul glas: delovanje „Rimskega Katolika“ obsoja cerkvena oblast, katero častimo v svojih škofih, za cerkvi in narodu pogubno! Pod to bojno parolo se je odprla proti nam cela vrsta napadov.

Mi smo vže zadnji pot odgovorili kratko in odločno: to je laž! Ta pot pa hočemo vzeti besedo avstrijskih škofov, da si v njej ogledamo i svojo i svojih nasprotnikov vest: nepristranski bravec naj razsodi, kdo deluje v smislu škofov, bodisi glede načel, bodisi tudi glede oblike — mi ali naši nasprotniki.

Za realno podlago svoji bojni operaciji vzeli smo fakt, da se je brezverski liberalizem res zajedel v slovensko telo, kjer ostruplja in ruši življe narodove. Ravno tega fakta odločno povdarjanje nam je nakopalo ljuto polemiko, kateri na čelu stoji zdaj znani Goriški tednik. Ta tednik trdovratno taji, da biva mej nami liberalizem, češ, za liberalizem se najdejo vgodna tla le — tam na Nemškem in Laškem! A škofje konstatujejo bivanje brezverskega liberalizma tudi pri nas, označujoč njegovo počenjanje z naslednjimi besedami: „Čudovito poslopje krščanske nravnosti, na katerem je zidalo toliko narodov in vekov, kraljev in knezov, svetnikov in učenjakov, bi radi dotal zrušili, in za to jih dela tisoče s tiskom, na u-

Digitized by Google

čiteljskih stolicah, v zbornicah, po ljudskih shodih. Postavljajo zemeljsko blagostanje za zadnji in najviši smoter bivanja . . .“ Pa spet: „Vedno bolj preteče si nasproti stopati krščansko in nekrščansko svetovno naziranje in se boriti mej seboj na življenje in smrt za prihodnost narodov . . . Verske in nravske temeljne resnice . . . se proglašajo ko zastareli predsodki . . .“ Tako je pri nas v Avstriji. Mislijo li res naši nasprotniki, da to velja za vse avstrijske narode — le za Slovence in Slovane nikar?! Čemu so pa list podpisali tudi naši škofje? Le Slovenci smo tako nedolžne ovčice, da nas nikaker ne zadevajo njih besede?!

Naše delovanje je nadalje polemično. Tudi tega se nam ne more odpustiti. In vender, da mora biti zadaj polemično, sledi vže iz fakta, o katerem smo govorili ravnokar. Saj mi, katoličani, smo napadeni, zatorej drugače ne moremo nego napade odbijati, nego braniti se. Skofje sami nas k temu pozivljejo: „To je velika nevarnost, pravijo, katera preti krščanskemu svetu, in zatorej ne smemo opustiti, da vselej znova vernike pozivljemo k branitvi njih najviših dobrot proti napadom nekrščanskega sveta.“ Da, bran, boj mora biti dandanes avstrijskih katoličanov geslo, ne pa tisto osodepolno oportunstvo, katero vlenoblja duhove, katero krha moči in nas vklepa v nedelavnost! Vojsko in meč je prinesel Zveličar na zemljo! Ta opomin naj bi si k srcu vzeli tudi nekateri katoliški listi pa javno delujoči možje, kateri imajo sto in sto „ozirov“ in pomislekov, ko bi morali zvito rovanje liberalcev svetu razkriti ter označiti jih z besedami, katere moramo večkrat rabiti, da kratkovidno ljudstvo in mladina loči deroče volkove od pohlevnih ovac.

Pa na katere točke se je doslej raztegalo naše polemično delovanje? Mi smo več ali manj obdelovali vse tiste točke, katere škofje sami v svojem listu zaznamljajo kot najvažniše, da obračamo nanje svojo pozornost. One so: šola in vzgoja, socijalno vprašanje, društveno življenje, slovstvo, papeštvo, Avstrija. Vse te točke smo razpravljali s katoliškega stališča, stališča sv. vere — v smislu škofovskega lista. Nam je vedno bilo katoliško načelo vseobsegajoče, edino, po katerem smo vse motrili, odobrujoč le to, kar se z njim zlaga, brezobzirno obsojujoč vse, kar se z njim ne strinja.

Da bi tukaj naši nasprotniki, kateri si oduška dajejo v Goriški „N. Soči“ pa v tržaški „Edinosti“, položili roko na srce in malo izprašali si vest, kako junaško zagovarjajo točke, v škofovskem listu naglašane! Šola in vzgoja na verski podlagi jim je deveta briga: ko jo škofje zahtevajo, naši junaki njih be-

Digitized by Google

sedo ne le prezirajo, ampak škofom celo podtikajo neblage, servilne, germanizujoče namene! Socijalno vprašanje rešujejo vabeč slovensko ljudstvo k potratnim veselicam, na plese, k izletom. Društveno življenje ne znajo drugače povspeševati nego da narod vnemajo za čitavnice, katere skoraj brez izjeme celo leto spijo, da o pustu tem bolj plešejo. Za vzore slovstvenega delovanja jim veljajo možje duha Stritarjevega in Tavčarjevega, nič ne de, da ta duh zanikuje pozitivno krščanstvo. Za papeža nimajo nikdar gorke besede; glede Avstrije koketujejo z listi, kaker je „Diritto croato", „Slov. Svet", z listi očitno panslavistične tendencije! Saj se vidi, kako „N. Soča" vsa iz sebe besni proti nam, v tem ko živi sè „Slov. Svetom" kot „ljuba sestra" v miru in spravi!

Naše delovanje se je vedno odlikovalo po o d l o č n o s t i. Mi nismo bili nikdar „mevže", ki bi radi kaj rekli, a ob enem radi — molčali. Mi smo hodili vedno z odprtim čelom, ter smo vsakemu rekli, kar mu je šlo. O d l o č n o s t povdarjajo tudi škofje in sicer tako, kaker v Avstriji ni navada slišati. Za boj proti liberalizmu, da se brani sv. vera, da se odvrne nevarnost preteča krščanstvu, za to — pravijo škofje — niso sposobne „m l a č n e i n l e n e d u š e", ampak le „goreči katoličani". Sploh je zlog in jezik v listu jeklen in ognjevit, apostolska nevpogljivost govori nam iz vsakega stavka. Škofovski list navdaja nas z upanjem, da se bliža za cerkev v Avstriji — dan vstajenja iz dolgega spanja, v katero jo je zazibal jožefinizem. — Zdaj pa navedite en sam stavek, s katerim bi bili šli v ogenj za katoliško idejo!

Pa ravno odločnost je, radi katere smo se pregrešili; mi smo baje — preodločni. Poglejmo! Odločnost se javlja na dvojo stran: prvič v povdarjanji n a č e l, katera je kdo spoznal za prava, drugič v o b l i k i a l i b e s e d a h, s katerimi se povdarjajo načela. Glede načel samih se ne moremo pregrešiti, dasi bi jih še toliko povdarjali, ker naša načela so načela absolutne resnice, ki se nam je razodela v krščanstvu. V tem oziru bi mogli le tedaj pretirati, ako bi izključljivo verskim resnicam priznavali objektivno veljavo odrekši človeški pameti vsakeršno sposobnost povspeti se do izvestnega spoznanja katerihkoli naravnih resnic. A to je daleč od nas, ker dasi vedno in povsod povdarjamo verska načela, ima vender filozofija v našem listu prvo mesto, da, odkar se piše slovenski jezik, se ni še toliko in tako vsestransko filozofovalo, kaker v „R. Katoliku". Pa naši nasprotniki, ker ne poznajo versko načelnostne odločnosti, da bi vsaj odločno zastopali načela naravnega spoznanja! Ironija! Filozofijo so obesili na klin, njih načela so fraze, njih načelo, njih doslednost — s trebuhom za kruhom! Ako izvzamemo brezmiselno blodnjo dr. Celestinovo v par številkah „Zvonovih" pa razpravico nekega A. P. o nekaterih stavkih Kantove filozofije, so naši

Digitized by Google

liberalci v dvajsetih letih svojega delovanja edino točko temeljito dokazali — da so in puncto philosophiae — tabula rasa. Svojo odločnost zajemljejo le iz negacije — vsakaterih načel, vsega pozitivnega.

Toda oblika, oblika — ta je naš curpus delicti!

Mi spregovorimo še enkrat par besed o tem, ne v našo obrambo, ampak bolj v pojasnilo. Res, da smo tu pa tam katero trpko rekli, a nič manj res ni, da se tudi naši nasprotniki v tem odlikujejo. Razlika pa mej nami in njimi je ta, da oni nimajo drugega nego same gole psovke, ne da bi vedeli za razlog, zakaj nas obsipljejo z onimi lepimi epiteti, kateri so skoraj dve leti polnili platnice našega lista. Mi pa ničesar nikomur ne izrečemo, kar ni o s n o v a n o, česar nismo prej z razlogi vtemeljili. Ne tajimo: trdo je očitanje, da je kdo liberalec, da je pesimist, brezbožnik, očitanje, da kdo prodaja zelje s tujega zeljnika, kaker je moral tiste dni slišati Stritar — toda vsi ti trdi izrazi so bili le posledice iz dolgih kritičnih preiskovanj in razpravljanj, da se je vsak bravec lehko na lastne oči prepričal, s kako pravico smo jih rabili; razžaljivo se zdi pozivati dr. Romiha, naj pusti filozofijo, ker ni zanjo vstvarjen, a temu je kriv on, dr. Romih sam, ker se je tako nepremišljeno spustil z nami v polemiko, v kateri je izgubil glavo in možgane; nedostojno se zdi od časa do časa pošaliti se sè „Zvonovimi“ leposlovci, ali sojim res miši zglodale epohalno razpravo „o lepem“, kakeršne bajeniti Nemci nimajo, toda kdor premisli, kako z obetanjem takih razprav vabijo o novem letu mladino k naročbi, ga bo pograbila sveta jeza, da bo brez vsmiljenja strgal jim krinko z obraza, ter jih v svarilo pokazal občinstvu, naj jim ne hodi na limanice.

Mi menimo, da dandanes je najmanj vgoden čas, da z dvoumnimi besedami mladini in ljudstvu prikrivamo zlobne nakane naših liberalcev, da sè svetlimi rokovicami božamo vsakega, ki nam pokaže gladko lice. Gladko lice je zapeljivo; in neskušena mladina pa kratkovidno ljudstvo se vanje prerado zagleda. Zatorej je prijateljev narodovih sveta dolžnost, kar je prekrito — razkriti, kar se zdi gladko — razgladiti ter volkom sneti s hrbta ovčjo obleko, katera ni njih.

Pa tudi naši škofje v svojem listu, govoreč o liberalcih in njih protiverskih nakanah, niso v izrazih preveč „izbirčni“! Oni govorijo o „b r e z v e s t n i h l j u d s k i h z a p e l j i v c i h“, o njih „h u d o b n i p r e v a r i“, ki se mora razkriti, govorijo o onih, ki ljudstvu sè „s t r u p o m z a v d a j a j o.“ Prav. A potem naj tudi nam nihče ne zameri, ako mi, katerih dolžnost je škofovske opomine na d e j a n s k e r a z m e r e v p o t r e b l j a t i, ako tudi mi ljudstvu njegove „brezvestne zapeljivce“ p o k a ž e m o, da se jih ogiblje, ako d e j a n s k i iazkrijemo njih „hudobne prevare“, ako je opozarjamo na strup, s katerim mu zavdajajo. Da pa ljudstvo take svoje prijatelje spozna, treba mu jih

Digitized by Google

imenovati s pravim imenom: liberalce mu treba imenovati — liberalce, brezbožnike — brezbožnike itd. ne pa liberalstvo in brezboštvo zakrivati s plaščem — krščanske ljubezni in slovanstva; ker kaka je ta ljubezen, po kateri pride ljudstvo ob tisto vero, ki je neobhoden pogoj časnega in večnega blagra!

Moj Bog, kako pa hočete. da nazivljemo svoje nasprotnike!? Pride Stritar, kateri nam smeši dogmo o izhajanji Sv. Duha iz Sina, imenujoč jo — nespamet, Stritar, kateri se roga Bogu v obraz: ti oče?! Stritar, kateri zameta izrecno našo vero, češ, zadostuje nam ljubezen; kateremu je nesmrtnost duše iznajdba temnega čustva; kateremu so neumni fanatiki duhovni, ki ljudstvo strašijo s peklom in večnimi kaznimi — pride Tavčar sè svojimi zavitimi in očitnimi blasfemijami na Boga in njegovo previdnost, na duhovščino, s persiflažami krščanske pobožnosti — pride „Sl. Svet“ sè svojimi zgodovini v obraz bijočimi panegiriki na rusko tolerancijo, na izhodno kulturo (!), sè svojim občudovanjem ruskega cara, s proslavljanjem — razkolniških popov, a s toliko večim grjenjem — katoliških škofov kot izdajic, kot servilnih slug veliko-nemške politike!! — taki in enaki ljudje nam vže dvajset let gospodarijo v slovstvu: in mi, ki smo prijeli za pero, vneti od najčistejšega ognja katoliške in domovinske ljubezni, mi bi ne smeli na te ljudi očitno s prstom kazati ter reči jim kar so: liberalci, brezverci, bogokletniki, razkolniški panslavisti! Ne! — mi bi morali — to se zahteva od nas — mi bi morali v imenu tistega slovenskega naroda, kateremu ti ljudje zavdajajo sè smrtnim strupom in ga gonijo v propad, vse to brezboštvo, ta liberalizem Slovencem risati za — čisto katoličanstvo!

Ne in ne! Vedite, da dr. Anton Mahnič v Gorici ni stvarjen po kroju, da bi črno imenoval belo! Ako vam všeč, pridite, režite, žagajte ga živega — na vse veke ga ne pripravite do tega, da bi liberalizem zval drugače nego liberalizem. In toliko se je tudi vže učil, da ne potrebuje bivšega ljudskega učitelja, da bi mu razlagal, kaj je liberalizem in kaj je čisto katoličanstvo! Dr. Mahnič živi mej mladino vže šestnajst let in se prepričuje z lastnimi očmi, kako pogubno za vero in nrav vplivajo na mlade slovenske duhove pisatelji, kateri so po evangeliji „Nove Soče“ katoličani! In dr. Mahnič bo tem bolj prisiljen te vrste pisatelje označevati z njih lastnimi imeni in epiteti, čim bolj se bodo naši „katoličani“ najnovejšega stroja trudili take ljudi zagrinjati s plaščem svoje — kaker menijo — krščanske ljubezni!

Vedite torej, z nami ne opravite nič! Taki smo, in taki ostanemo. In ker smo taki, ker smo odločni, ker smo v izvajanji katoliškega načela dosledni in vstrajni do skrajne meje, ker smo nevstrašni — zato naša reč napreduje, zato se množijo zaupnice, akoravno vi sè zobmi škripate, zato raste število naših

Digitized by Google

somišljenikov in očitnih zaveznikov, zato prestopajo na našo stran taki, ki so še pred kratkim nam nasprotovali, zato mi zmagujemo, a vi omagujete, mi napredujemo, a vi se vmikate, vstajamo mi — propadate vi!

Mi vemo, kaj zagovarjamo — zatorej se ne vdamo!

To je naš program — kakeršen je bil, tak ostane!

Dr. Mahnič.

Platonska ljubezen.

Mladi prijatelj!

Kako rad obtiči genij „platonske ljubezni“ na — ženskem licu. Zatopivši se v polt izgubi čut za ideale, sploh za vse, kar biva nad čutnostjo. Spolno ljubovanje tako prevzame človeka, da postane nesposoben za vsako više, plemenitiše teženje.

Govoril sem o Goethe-ji. Imenoval sem ga aposteljna moderne „platonske ljubezni“. In res, izvrševal je ta apostolat celo svoje dolgo življenje, izvrševal z dejanjem in s pisateljevanjem. Goethe se ni znal ogreti za umetnost, poezijo in lepoto, ako ni bil vpijanjen od spolne strasti. En sam poljub veljal mu je za celi svet! V „Divanu“ bljuje gnjev in zaničevanje na Kristusovo vero in njegov križ, a nasprotno poveličuje — mohamedanstvo! Še kot starec je noril za petnajstletno deklico, in se je čutil bolnega in nesrečnega — ker ni nihče vanj zaljubljen, in on ne v nikogar!

Pa omenil sem Vam še posebe Goethe-jeve „Wahlvervandtschaften“. Dovolite, da se malo pomudim pri tem romanu. On je, da tako rečem, slovstveni evangelij moderne platonske ljubezni. Goethe je v njem postavil vzorec, po katerem se obrazujejo novi romani in novele. Glavna smisel seveda je spolna ljubezen. Te ljubezni temeljne zakone Goethe mojsterski razvija: oni so zakoni fizične nujnosti, prosta volja nima pri nji nikake določivne oblasti. Pa naslov sam nam pove vse, ako le vzamemo besedo „Wahl“ v smislu kemične spojbe. Ta kemična skrivnost spolne ljubezni se nam klasično pojasnjuje v prijateljskem pogovoru mej Edvardom in stotnikom, katerega je prvi sprejel v svojo hišo. Tudi Karolina, Edvardova soproga, vpelje v družino ljubeznjivo, mlado bratranko, Otilijo. V kratkem sprede Amor mej temi štirimi osebami razmerje, ki se ne strinja sè svetostjo zakona. Edvard in njegov stotnik tedaj se začneta razgovarjati o kemičnih spojbah. Poslednjemu se zde one spojbe najzanimivejše, ako štiri bitja, ki so bila doslej po dvoje spojena, kaker brž jih spra-

Digitized by Google

vimo mej seboj v dotiko, zapustijo svojo prejšnjo zvezo ter se znova spojijo. Brezdvomno jih nagiblje in določuje viša moč, da ena drugo zapuste in se na drugi strani združijo; takim bitjem pripisujemo nekako hotenje in voljenje, katero z nekako pravico umetnostno nazivljemo „izborno sorodnost“ — „Wahlverwandtschaften.“

„Vzemite — nadaljuje stotnik — n. pr. A, kateri je z B tako tesno zvezan, da se ne da z nikakimi sredstvi niti sè silo od njega ločit: vzemite zdaj tretjega, C, kateri stoji v istem razmerji z D; zdaj pa spravite ti dvojici v dotiko! A se pridruži D-u, C pa B-u, ne da bi mogli reči, kdo je drugega prej popustil, kdo se z drugim prej združil.“

Iz šale pride resno. Kmalu se A loči od svojega B ter se zaljubi v D: Edvard v Otilijo; B pa se obrne od A, ter se zagleda v C: Karolina se zaljubi v stotnika! Brezvoljno se vdajo naši junaki skušnjavi, kaker kemični atomi!

Pa ker smo vže pri tem, si ne moremo kaj, da ne bi posneli iz Goethe-jevega romana nekaj glavnih točk in vodilnih misli; naj se iz tega razvidi, da je Goethe v tem romanu resnično vlil vzorec, po katerem vpodabljajo naši leposlovci svoje „izvirne“ umotvore.

Po lepi ilustraciji, s katero je Goethe pojasnil nevkrotljivo, nujno silo spolne poželjivosti, potem ko je pokazal, kako spolna strast tira v prešestvo, vender z b e s e d o nikaker noče zagovarjati svoje kemične teorije. Ako smemo verjeti besedi, spolna poželjivost ni nikaker tako nevkrotna, da bi morala rušiti nravstvene vezi svetega zakona. Ravno nasprotno — kako vzvišeno proslavlja zakon! Zakon je prvi pogoj in vrhunec vse omike . . . . Biti mora nerušljiv . . . . Ni ga zadostnega razloga, da bi se zakonska ločila . . . Neskončen je dolg, ki ga ima eden do drugega, dolg, ki se mora le z večnostjo plačati“. . . . itd.

Toda z d e j a n j e m, ki ga razvija v romanu, jo krene Goethe ravno v nasproten tir. Karolina in stotnik se sicer vdasta razmeram, v katerih bivata: n a z u n a j z a t a j i t a s t r a s t n o l j u b o v a n j e, a v s r c i o s t a n e t a v e n d e r z a l j u b l j e n a. Drugače pa pri Edvardu; njega vleče ljubezen do Otilije n e v k r o t n o, k a k o r k e m i č n a s o r o d n o s t. Hoče se ločiti od svoje Karoline; a v tem ona porodi, in Edvard, kot oče, je p r i s i l j e n še nadalje ostati s Karolino. Da bi se r a z t r e s e l, in si olajšal srce, gre na vojsko; vrne se venčan sè slavo, toda srce vedno še koprni po — Otiliji. Pa zdaj se n e k a j d o g o d i, k a r p o s t a n e o s o d n o z a v s e. Na sprehodu se Karolinin otrok slučajno izmuzne iz naročja Otilijinega — p a d e v v o d o i n v t o n e. Hoče ga oživiti — p a b r e z v s p e š n o. Žalostni slučaj jo tako pretrese, da se zgrudi kaker mrtva na tla. Navidezno mrtva čuje vender, kako Karolina

Digitized by Google

privoli v ločitev od Edvarda, da bi ta vsaj v Otilijini ljubezni našel tolažila v toliki nesreči. Pa še le zdaj sprevidi Otilija velikost svoje pregrehe, hoče se pokoriti:

„Zabrela sem sè svoje poti, prelomila svoje zakone, še celo čut zanje sem izgubila! . . . . Edvardova ne bom nikoli! Sè strašnim načinom mi je Bog odprl oči, v kolikem zlodejstvu se nahajam. Hočem se zato pokoriti in nihče me ne odvračaj od mojega sklepa!“

Toda ne mislimo na pokoro v krščanskem smislu! Ona je pokora gospodičine, kateri so se živci razvneli. Izlaka se do smrti. Isto stori Edvard. V grobu se združita kemično sorodna elementa!

Tako tedaj Goethe v svojem ljubimskem romanu. Kaker vidite, sem nekatere stavke podčrtal. Da, s tem sem Vas hotel opozoriti na glavne točke, ki se povsod vračajo po modernih romanih, tudi slovenskih. Vi ste, kaker ste mi pisali, vse naše romane prebrali. No, za to ni treba ravno predolgo časa, niti posebne bistroumnosti! Pa recite mi: ni li res, da so — brez malo izjem — vsi vliti po Goethe-jevem vzorcu? Slovenskega romana si jaz še misliti ne morem brez zaljubljenosti, ki nevkrotno tira čez meje nravstvenosti, katere nam je Bog zarisal v šesti zapovedi. Naši romanopisci izpoznavajo zakon kemične sorodnosti. Razum in volja sta igrača fizične sile. Da je pa ljubovanje tem bolj romantično, vplesti se mora v dejanje kak „vsoden“ slučaj, ki brezmilostno seže v razvoj povesti. Takega slučaja „nedolžne“ žrtve so zaljubljenci. S tem se v bravcu obuja „vsmiljenje“ s ponesrečenci. Pa nesrečne žrtve pridejo do spoznanja svoje „pregrehe“ t. j. dejanj, katera so morali izvršiti, in hočejo delati „pokoro“ (za nekaj, česar niso prostovoljno storili!) in ta pokora je — obup ali samovmor! V pojasnilo tega je dovolj brati eden ali drug roman naših „Zvonovcev“ in Stritarjevcev.

Vrnimo se še enkrat k Goethe-jevemu romanu. V njem je hotel pesnik brezdvomno povzoriti spolno ljubezen; za nositeljico tega vzora si je izbral Otilijo. Svojo namero je izvršil do skrajne meje. Na vrtu se obnovi kapela v gotiškem slogu. Na strop naslika mojsterska roka sinje nebo, obljudeno od angeljev, katerih glave so vse nekoliko podobne — Otilijini. Mati Božja v rajskem žaru — kdo ne spozna njenega obličja? Ko sta se Edvard in Otilija vsmrtila, najdeta v kapeli zadnjega počitka. Na Otilijinem grobu gode se čudesa. Matere prinašajo bolne otroke. Staro in mlado išče olajšanja in tolažbe. Od vseh krajev so začeli romati k gotiškemu svetišču. Otilija je svetnica . . . . Tako zvleče Goethe krščanske skrivnosti v blato vmazane strasti, da ovija z nebeško lepoto noge nepoštenim ženskam! Sicer tu pa tam tudi v slovenskih novelah zaljubljeni junaki in junakinje zahajajo v

Digitized by Google

cerkev gledat se in — ženit. Tudi njim se neredko obdaja glava sè svetniškim žarom, nič ne de, ko bi bili celo samomorilci!

Nekak svetnik te vrste, vzor blagega srca, je Stritarjev Zorin. Svetnica pa je njegova Dela, zaljubljena v Zorina; ker ji ni mogoče združiti se ž njim, skoperni v žalosti in obupu — žrtev je nevkrotne strasti. A v obupu vmirajoča še piše Zorinu: „Vera me uči in ta sladki nauk mi potrjuje srce: onkraj groba se začne naše pravo življenje. Tam te bodem videla, tam se združim s teboj, v srečni deželi, kjer ni solz, kjer ni ločenja . . . . O Milan, upaj tudi ti . . . . Spomni se svoje Dele in pridi v njeno hrepeneče naročje". In res, Milan ji kmalu potem spolni željo: hiti za njo, pot v nebesa mu odpre — samovmor!

Prijatelj, še bi rad nadaljeval, ker imel bi še mnogo, mnogo. Pa za ta pot bodi dovolj, prostora mi primanjkuje. Morda se vidiva drugoč; vsekakor treba bo še govoriti o predmetu, kateri Vas toliko zanimlje. Vaš

Dr. Mahnič.

PISMA BREZVERCU

o najvažniših filozofijskih in verskih vprašanjih.

XII.

Ali so katoliška čudesa verojetna?

III. Čaka me še tretje vprašanje: ali so katoliška čudesa zgodovinsko verojetna ali ne?

Govoreč o čudesih katoliške cerkve imam v mislih le zgodovinsko dokazana. Čudesa vmišljati je kaj lehko. Toda prav v tem se razločujejo čudesa katoliške cerkve od vmišljenih čudes druzih veroizpovedanj, da se ne bojijo luči in da se ne bojijo nobene, tudi rajstrože kritike. Pri drugih verah vspevajo čudesa le v temi. Kaker hitro jih prinesemo na luč znanstvenega preiskovanja, zginejo hipoma. Kristjanska čudesa pa so vže devetnajst stoletij neomajena. Prej bi morali zanikati vso zgodovino, kaker ovreči jih!

Kar se tiče pred vsem evangelijskih čudes, moram opomniti, da se niso upali niti paganski modroslovci, kaker na pr. Celsus, ki so v drugem in tretjem stoletji z vso silo pobijali kristijanstvo, zanikati njih zgodovinske verojetnosti. Kar se tiče čudes iz dobe svetih očetov v drugem stoletji, se Irenej, ki je bil takrat na celem zapadu visoko cenjen mož, v svoji knjigi: „contra haereticos" javno pred pagani in pred heretiki sklicuje na

Digitized by Google

katoliška čudesa, posebno pa omenja razna obujenja mrtvih ter dostavlja, da se pri heretikih kaj takega nikaker ne more dokazati. Sveti Avguštin pripoveduje o čudesih iz svoje dobe, katerim je bil sam priča. Tako tudi drugi cerkveni očetje. Zakaj bi jim ne smeli verjeti? Znano je tudi, da se je v osemnajstem stoletji, ko je hotel sloveči učenjak Maddlington vprvič izpodbiti zgodovinsko verojetnost katoliških čudes iz dobe svetih očetov, vzdignila proti njemu cela vojska učenjakov, in v prvi vrsti vseučilišče v Oksfordu, in kar moram tukaj posebno povdariti, bili so vsi ti zgolu protestantje!

Ne pravim, da se ne nahaja tudi mej katoličani mnogo izmišljenih čudes. Saj je tudi sv. cerkev v zadnjih stoletjih dobro poostrila preiskovanje o čudesih. Ne sme se niti v življenje svetnikov niti v brevir vtakniti nobenega čudesa, ako se prej o njem ne izvrši najstrože preiskovanje v Rimu! Da se prepričate, kako stroge in celo pedantične so te preiskave, ni Vam treba kaker čitati akte kake kanonizacije. Kaker veste, je treba pri vsaki kanonizaciji katerega svetnika dokazati, da se je zgodilo vsaj nekaj čudes bodisi naravnost po njem, bodisi v njegovem imenu. Pri teh preiskovanjih pa niso navzoči samo bogoslovci in modroslovci, ampak tudi zdravniki in naravoslovci, in kdor koli hoče, sme svobodno vgovarjati. Glavne določbe, po katerih se je treba ravnati pri vsaki kanonizaciji, je določil Benedikt XIV, katerega prištevajo celo nasprotniki mej največe učenjake.

Tudi ako ne vzamemo v poštev čudes iz „temnega“ srednjega veka, imamo jih kljubu temu brez števila dokazanih in na tanko izpričanih iz zadnjih treh ali štirih stoletij. Ali res mislite, da je vse gola sleparija, goli humbug? Protestanje se bahajo s tristoletnim obstojem svoje vere, pa zakaj se ne pokažejo vsaj z enim zgodovinsko dokazanim čudesom? Zakaj ne? Niti na misel jim ne pride sklicavati je na čudesa! Zakaj se pa katoličani sklicujejo?

Ali se boste morda drznili trditi, da so katoličani v Evropi najbolj neumni, ki se vdajajo najbolj neumnemu babjeverju? Ali, prosim Vas lepo, zakaj je pa Rim, od koder prihajajo določitve in potrdila vseh čudes, že od nekdaj glavni sedež znanosti in umeteljnosti, kamer se tudi dandanes stekajo vsi učenjaki in umeteljniki vesoljnega sveta?

Ste li kaj slišali o bolandistih? V mislih imam namreč delo, pri katerem se trudijo že davno prvi učenjaki in kritiki na svetu. Sedaj je izdelanih že 60 velikanskih zvezkov. Najnovejša izdaja je izšla v Turinu in stane 3000 lir. In to velikansko delo ne obsega druzega nego kritično preiskana in iz prvotnih virov dokazana čudesa svetnikov.

Jaz mislim, da bi se spodobilo nasprotnikom katoliških čudes, da bi se vrgli na to delo, in da bi dokazali, da ni vse nič druzega nego zbirka raznih bajk! Pa le imenujte mi koga, ki bi

Digitized by Google

se kaj tacega lotil! Učeni Evropi ne ostaja druzega nego strmeti pred gorostasnim delom bolandistov!

Vi pišete: „Čudesa imajo svojo veljavo samo še pri tepastih kmetih. „Razsvetljeni" svet jih ne priznava več. Omikani stanovi jih popolnoma zanikajo in smatrajo za gol humbug."

Na to Vam odgovarjam, da se motite. Tudi v našem razsvitljenem času imamo prava čudesa in morda še sijajniša kaker v prejšnjih časih.

Ali ste morda že kaj slišali o sv. Januvarji Napoljskem? Ponavlja se tam vsako leto pred vsem svetom čudo, o kojem se lahko vsakdo dvakrat na leto prepriča. Meni samemu se je že ponudila prilika govoriti s znanstveno izobraženim možem, ki ni bil šel z druzega namena v Napolje, nego da si ogleda in strogo preišče sloveče čudo. Posrečilo se mu je bilo opazovati je prav od blizi. Prepričal se je z največo gotovostjo, da ni pri tem nobene sleparije in nobenih spiritističnih sredstev.

To je res čudovito! V Italiji, v najbolj obljudenem mestu, kjer ima sedež najbolj obiskovano vseučilišče, v mestni stolnici, pri belem dnevu, v pričo nezmernega občinstva — in tak špektakelj! Veliki učenjaki, znanstvene akademije, matematiki, fiziki, katoličani in nekatoličani, so imeli že priliko preiskovati krv sv. Januvarja, da, celo sedanja italijanska vlada je že vtaknila vanje svoj nos ter izvolila v ta namen posebno komisijo, pa nobenemu se ni še posrečilo zavohati kaj sumljivega. Nihče ne more narediti konca špektakelju napoljskemu, ki dela vsej „razsvitljeni" Evropi veliko preglavico.

Ali še sijajniše triumfuje katoliško čudo v sedanjem času na Francoskem, v Lurdu. Lurd je zdaj največa Božja pot na svetu. Kar Vam hočem tukaj povedati, nisem zvedel le iz knjig in iz časopisov, ampak bil sem sam v Lurdu ter tam vse videl z lastnimi očmi.

V Lurdu je studenec, kjer izvira voda, ki ima čudovito zdravilno moč. Dejanstvena resnica je, da je ta voda od leta 1858 v Lurdu, pa tudi drugod je ozdravila tisoč in tisoč bolezni na čudovit način.

Kaj pa pravijo nasprotniki k temu? Že hitro od začetka so začeli trobiti, da mora imeti voda gotovo kake mineralne zmesi. In res! Znašel se je sloveč kemik, de Trie, ki se je po točnem preiskanji (!) izrazil, da ima lurdska voda mineralne zmesi. Od tod da izhajajo na videz čudovita ozdravljenja!

Toda slava de Trie-va je splavala kmalu po vodi. Veleučeni kemik na vseučilišči v Tuluzu, slavni Filhol, je po strogem preiskanji dokazal, da se je de Trie (bodisi nalašč ali ne — ni znano) motil, kajti voda lurdska nima nobenih mineralnih zmesi, ampak je čista studenčnica kaker so druge vode. Tako so bila slednjič izpričana lurdska čudesa!

Kmalu potem je začel izdajati Lassere, francoski jurist,

Digitized by Google

zgodovino vseh dotedanjih čudovitih ozdravljenj. Ta mož je mnogo potoval po Franciji in se je povsod hotel na tanko prepričati in osebno povprašati tiste, ki so ozdraveli.

Ko je zagledalo Lasserjevo delo beli dan, zagnalo je francosko časopisje strašen krik. Vsi so si prizadevali, da bi osmešili pred svetom lurdsko čudo.

Pa kaj se je zgodilo? Neki francoski gospod, Artus, vložil je pri državnem pravniku v Parizu 10.000 frankov za tistega, ki bi se upal dokazati, da sta vsaj dve čudesi v Lasserjevi knjigi neresnični. Poleg tega je vložil tudi še 5.000 frankov za preiskovalno komisijo, katero so sestavljali člani francoske akademije in drugi znanstveni velikani, mej njimi tudi sloveč oficir, protestant. Tudi je Artus to stavo naznanil vsem liberalnim časopisom francoskim, da so lehko vsi izobraženi krogi zvedeli o nji. Na to je čakal eno celo leto; toda nihče se ni upal ovreči niti enega čudesa, dasi so se mnogokomu sline cedile po 10 tisočih lir. Ko je letni obrok potekel, sporočil je Artus članom francoske akademije in vsemu časopisju na tanko, kako se je njegova stava izišla. A od tiste dobe se ni nihče več drznil kaj ziniti proti lurdskim čudesom!

Ta čudesa pa se vršijo v Lurdu vsako leto, včasih na sto, in so vsa zdravniško preiskana in potrjena. Jaz sam sem bil pred petimi leti v Lurdu priča tamošnjih čudes. Z lastnimi očmi videl sem v teku štirih ur štiri čudovita ozdravljenja in sicer neozdravljivih bolezni. Takrat je bila v Lurdu komisija, ki je vsako bolezen in vsako ozdravljenje na tanko preiskovala. V treh dneh zgodilo se je okol 30 popolnoma očitnih in zdravniško priznanih čudes. In dasi sem vse z največo pazljivostjo preiskoval, nisem vender zasledil nobenih spiritističnih priprav. Videl nisem ničesar druzega nego popolnoma navadno, pitno vodo, katera je bila napeljana v kamenite vodnjake.

Kaj pravite Vi k temu? Ali ni to sramota za Francijo, domovino Renana, domovino revolucije in napredka, navzlic vsem razsvitljenim učenjakom francoskim, kateri prihajajo vsako leto v Lurd z namenom, da bi strogo preiskali ta špektakelj in iztaknili sleparijo? In pomislite, da se vse to vganja javno že celih trideset let!

Tukaj naj se pokaže moderna znanost in naj konečno preišče te čudne prikazni! Velika čast je čaka, ako iztakne skrito sleparijo, ker z lurdskimi čudesi so zamotane najslavniše osebe, kaker na pr.: Napoleon III, Jules Ferry in drugi.

Veste, kaj bi Vam svetoval? Vi radi potujete, Vi ste tudi izvrsten kemik in fizik: ako je tedaj res, da toliko hrepenite po spoznanji resnice, dajte, vzdignite se — v Lurd, in jaz sem trdno prepričan, da se vrnete od tam z vse drugačnimi nazori. Sicer zdravi ostanite! Moreš kdaj sreda se čamo.

Digitized by Google

GLASBA V CERKVI.

Vgovori nasprotnikov.

(Dalje.)

7. Cecilijansko petje ni v duhu našega naroda, nego iz Nemčije prineseno, torej škodljivo. Naše petje v cerkvi bodi v slovenskem narodnem duhu!

Danes bo pa malo „strašilo“. Duhovi so na vrsti! Res, da se delajo nekateri, kaker bi bili z našim „narodnim duhom“ bratovščino pili, vender sodim, da se ga malo — boje, vsaj, koliker je meni znano, se ni do danes še nihče upal natančneje ogledati si ga; frazo „narodni duh“ ima sicer marsikedo večkrat na jeziku — a resnega razgovora o tem se ogibljejo; edino to so naši nasprotniki „konstatovali“, da je naš narodni duh bojda — vesel, ker smo bolj na jugu, v severnih krajih so otožne pesni doma!

Gorenji vgovor zavrnil bi sicer lehko ob kratkem, a ker je predmet prezanimiv, oprostite, ako porabim malo več prostora o tem; vsaj ne bo, upam, nikomur na škodo.

Cerkveno petje bodi, koliker mogoče, v duhu našega naroda, o tem se ne bodemo pričkali, o tem smo edini; to sem tudi vže indirektno omenil pisoč, naj glasba v cerkvi po možnosti — vgaja. Nismo pa edini v tem, katere in kakošne skladke so v duhu našega naroda. Vzrok needinosti je, ker

a) sodi vsak po svojem okusu, ne, da bi se potrudil resno s pristnimi narodnimi pesnimi baviti se;

b) celo oni, ki se pečajo z narodnimi pesnimi, gledajo preveč na to, kaj dandanes ljudem vgaja.

Po mojem mnenji ne pridemo do spoznanja, kakošen je pristen naš narodni duh, ako bodemo sodili po prikaznih sedanjega časa, ker je dandanes komunikacija preživa. Koliko stotin naših „fantov“ gre gori na Koroško, na „Oberštajersko“, celo v Galicijo — a kar slišijo, to se jih prime — kaj se najraje prime, že veste, — to prineso domu.

Napevov à la Schnaderhüpfel imamo vedno več in celo mnogo „narodnih“, ki so po naših novejših zbirkah natisnene, diše zelo zelo po „koroških“ in po „štajerskih“, dočim so našim starejšim ljudem popolnoma neznane.

Ako hočemo zvedeti, kakošen je slovenski narodni duh, prost, koliker se da, tujega vpljiva, moramo zvedeti, kako so peli pri nas v onih časih, ko ljudje niso šli tako križem, ko

Digitized by Google

dandanes, v onih časih, ko ni bilo ne toliko cestá, ne železnic. To zvemo,

ako izprašujemo s t a r e ljudi in zapisujemo (napeve namreč), mladih ne, katerih okus je že alterovan. Poprašujmo, odkod je ta ali ona pesen, marsikedaj bodemo zvedeli še njen izvir ali pa: Slišal, ali slišala sem jo od moje rajne tete in ta — ne vem od koga —

ali pa preiskujmo pisane napeve onih starih časov — žal, da jih imamo tako malo.

Najbolji dokaz, da je pesen res v narodnem duhu je, ako se ista stoletja ohrani, nezapisana, od ust do ust, pri muzikalno neizobraženih ljudeh.

Ne bode odveč, ako pomislimo, kakošni faktorji vpljivajo na naroden duh v pesnih. — Ako rečemo: temperament, značaj naroda, nam gotovo celo judovski odvetnik ne bobe mogel vgovarjati. Kaj vpliva pa na temperament ljudstva? Gotovo na prvo mesto moramo deti „podnebje“. Tam gori na severu so napevi vedno bolj — mrzli — resni, mol ima še dandanes precejšno „besedo“. Na toplem jugu so tudi napevi ognjeviti — spominjam na italijanske napeve.

Kraj sam na sebi je tudi mogočen faktor — v dolgočasni, enakomerni „pusti“ so tudi napevi nekako monotonni, spominjajo na — burjo, ki po isti žvižga: mnogo bolj veseli so planinski napevi, lahki, ko planinski zrak; „jodlerji“ spominjajo nas skoraj veselega ukanja pastirjev; pomorski napevi so v lahkem, zibajočem taktu, prav živa slika zibajoče se ladije itd.

Hrana. Vegetarijani imeli bodo vedno pesni mirnejšega duha, ko mesojedci; v krajih, kjer raste vino, bodo pesnice veliko živahneje, kaker drugod.

Zgodovina dotičnega ljudstva je tudi zelo vplivna. Ob času vojská, zlasti ob časih, ko bi sovražniki zmagovali, ne bo cvela vesela pesen. Celo iz pesnij, ki nam kacega junaka opisujejo, doni nekak: žal, da ga ni več!

Duh pesnic je primeren priložnosti, pri katerih so nastale — zdravice, pesni pri mrličih (izmed posvetnih narodnih starejše dobe so te najobilnejše zastopane), pesni pri ženitninah, neizogibne fantovske (iz starejših časov jih nimamo, bi rekel — nič!), ki so ravno take, kaker „pobje“ sami — lehkomiseljne — a tudi globocega čuta, celo otožnega značaja — a cerkvene so zopet po d u h u č a s a, novejše bolj površne, a starejše — resne in globoke.

Pametno bi bilo, ko bi začeli svojo cerkveno glasbo predelovati, prenavljati, zboljševati po vzgledu onih časov, ko so bili ljudje bolj priprosti v — hudobiji, a razumnejši v tem, kaj je res cerkveno; pametno bi bilo, ko bi začeli vpeljevati zopet one res „stare“ pesni (ne mislim pesnij t e g a stoletja) iz one dobe, ko so bili kraji „izolirani“ od druzega sveta, pa bi imeli pristni

Digitized by Google

narodni in pristni cerkveni duh v cerkvenih pesnih — ali odkrito povem, da si ne upam niti sam koj na dan z onimi pesnimi, toliko se je spremenil mej tem naš „narodni“ duh — na slabše.

Toda sè samimi razmotrivanji ne pridemo daleč. Ako hočemo zvedeti, kakošen je duh naših narodnih pesni, moramo resno z istimi baviti se, primerjati, posebno one starejše dobe. Tudi pri tem velja rek: Brez muke ni moke! Koliker sem mogel primerjati, sem primerjal — na podlagi tega trdim: Čim starejše so naše narodne, tem slaćnejše so drugim slovanskim, tem resnejše so a najstarejše gibljejo se vže v grških oziroma v cerkvenih tonovskih načinih. Glej, kako se je Kuhač trudil pri harmonizaciji nekaterih! Da, jaz imam celo oni znani „hrvaški finale“ (da konča pesen z drugo stopinjo, namesto s toniko in „bas“ z dominanto) za ostanek, oziroma za znak starega finala (doričnega, ali pa miksolidičnega). Modernizovanemu posluhu ni prijal konec brez „vodilnega glasu“, odtod so začeli harmonizovati konec ne več kot toniko, nego kot kvinto od dominante. (Koliker se spominjam, je Kuhač neko tako pesen na dva načina harmonizoval — enkrat, kaker sumim jaz, da bi moralo biti, a v drugo, kaker je sedaj v Hrvatih navadno).

Najstarejša zbirka slovenskih pesni z napevi vred bo menda Truberjev „Ta celi catehismvs, eni psalmi, inv teh vekshih Godou, **stare** inu Nove Kerszhanske Pejsni“ iz leta 1594, ki ima 70 tiskanih napevov. (Ker knjiga ni še zelo znana, omenjam, da ima — brez abecednega kazala, ki ni paginovano — 455 strani). Večina teh napevov je v starih tonovskih načinih, nekaj v navadnem mol-u (še tega bi morali bolje imenovati eolski način, ker nisem mogel znamenja za zvišano sedmo stopinjico nikjer zaslediti), a „dur“ je redkokedaj najti; še ti napevi so tako resni, da bi v modernih ušesih nič kaj posebno prijetno ne zveneli. — Morda bo komu šinilo v glavo: To ni v slovenskem narodnem duhu, nego importovano po Truberju iz Nemčije. Pripoznavam, da je to pri nekaterih pesnih mogoče, zlasti pri onih, ki so le prevod nemških (kar je vselej navedeno, kaker tudi ime prelagateljevo ali pa avktorjevo) — en tak napev, prvotno najbrže iz Nemčije je v „Ceciliji“ str. 98, ki je v naši zbirki bolj priprost — vender je moral Truber vsekako skerbeti, da je samo take napeve vsprejel, da so se koliker le možno Slovencem prikupili t. j. skerbeti je moral, da so bili tudi oni napevi, ki bi bili od drugod, koliker le možno v duhu slovenskega naroda.

Da je Truberjeva zbirka narodno struno res pogodila (o onih, ki so za „stare, slovenske“ označene, nam pač ni treba dalje govoriti), sklepam neomahljivo, ker so se te pesni tako vkoreninile mej ljudstvom (najbrže so bili napevi že prej vdo-

Digitized by Google

mačeni, kar je pa za našo razpravo brez posebnega pomena), da so jih tudi potem, ko je bilo protestanstvo že izruvano, še vedno popevali. Marsikako nahajamo tudi še v poznejih zbirkah, ena je v „Ceciliji“ str. 294, do pičice enak napev, kaker v imenovani zbirki. Prvotni tekst jej je bil: Marija, dečla žegnana. Dva napeva sem našel še živa mej narodom, od pesni: Jezus je od mrtvih vstal, našel sem celo t r i napeve, pri Truberji je le eden teh napevov zapisan (a zraven je zapisano, da se poje „na mnogotero visho“), katerega so peli v Cerknem do novejšega časa; še le prednik sedanjega dekana, rodom Goričan, je to prepovedal, češ, je „prežalostno“!

Ako ni zanesljivo znamenje narodnega duha, ako se pesen stoletja ohrani v spominu priprostega ljudstva, res ne vem več, katero bi bilo pravo znamene narodnega duha! — V „Ceciliji“ je še več podobnih, ki kažejo, da niso mnogo mlajše; št. 62. našel sem še živo, posebno razširjen je napev št. 74. Na ta napev se pojejo razne pesni: Žalosten veliki teden — O moj Jezus, kam ti gredeš? — Žalostna je mati stala, kaker sem še sam slišal nabiraje narodne pesni.

Da so taki in enaki napevi res v pristnem slovanskem narodnem duhu, sklepam tudi od tod, ker nahajamo pri drugih slovanskih rodovih pesni popolnoma istega duha. Glej v Kuhačevi zbirki napeve zlasti iz onih krajev, ki niso v dotiki z drugimi neslovanskimi rodovi!

Velik preobrat v narodnem duhu so naredile o r g l j e. — Kakošni so bili naši organisti zvečem, mi ni treba omenjati. Priprostim, samoukim orgljavcem gotovo oni stari napevi niso vgajali, ker jih je jako t e ž a v n o prikladno spremljati. — Vsak ve, kaj mu je v začetku muzikalnih studij najbolj prijalo — harmonija z navadnim „ciganskim“ basom (samo tonika in dominanta), v desnici napev, k večemu še terce, ali sekste — ne da bi kaj druzega ne bilo po njegovem vkusu, nego zarad „lehkote“! — Koliko naših starejših organistov je prišlo č e z ta stadij? Z a t o so bili starejši pedali po večem okrajšani, da so bile one tipke, ki so se skupaj rabile, koliker moči blizo.

Jako nevgodno je vplivala na naš narodni duh tuja cerkvena glasba — italijanska in nemška, ki je bila jako malo vredna, ter je za razvijajočo se teatralno glasbo stopinje pobirala. Domačih umetnih skladeb ni bilo, domačih učiteljev istotako ne — narodnostno vprašanje je spalo, navajeni smo bili „moliti vse, kar je bilo tujega in — posnemati; po tej poti smo dobili kot spremljavo napevov v levico oni „didel dudel“, ki se v tako obilni meri nahaja v italijanskih „operah“ in tudi v cerkvenih skladbah efemeričnih „umetnikov“.

Pišem o „narodnem duhu“ sploh, a oziram se posebno na cerkveno glasbo — saj lehko rečemo: kakeršna je glasba, katero je narod p r i s i l j e n poslušati teden za t e d n o m, leto za

Digitized by Google

letom, tak mora postati narodni duh sploh. — Res smo prišli tako daleč, da nimamo iz našega časa več narodne pesni, ki bi ne imela za podlago harmonijo „meha — neduhe“ (Ziehharmonike)!

Glede prisotnosti „narodnega“ duha so drugi Jugoslovani na boljem, ker niso tako vsestransko od tujih narodov obokoljeni — tuja, ali kaker jo „Slov. svet“ imenuje, „zapadna“ kultura ni vplivala toliko nanje, prava narodna pesen se je tu mnogo dalje ohranila. Pregleduj Kuhačevo zbirko, pa boš videl kacega duha so!

Ona resnoba, da otožnost, čudni takti, ona mol-lestvica (le glej, kakošne predznamke ima Kuhač) — mnogo jih najdeš tudi tukaj v grških tonovskih načinih — — Zakaj bi morali ravno mi Slovenci imeti mnogo „veselejši“ narodni duh? Saj smo od vseh Jugoslovanov najbolj proti severu. „vegetarijanci“ smo tudi, kaker oni — oni koščič od črvov izpite svinjine, ki se kuha o Božiču, in o veliki noči v kaši, nam krvi pač ne bo posebno „ogrel“; ako bi se pa kdo na naše vinorodne kraje sklicaval, opozarjam, da raste vinska trta tudi v drugih jugoslovanskih deželah! Išči vzrok, zakaj je naš narodni duh sedanjega časa res bolj plitev, bolj površen, lehkomiseln, kaker je pri drugih Slovanih! Druzega vzroka ne najdeš, ko vpliv tujih, modernih narodov — in najhujši „narodnjaki“ hočejo ga nam staviti za vzor!

Pri cerkveni glasbi nam ni gledati samo na to, je li ista v narodnem duhu, ali ne, nego v prvi vrsti nam je skrbeti, da bo cerkvena. Ako je mogoče oboje spojiti, toliko bolje, ako bi bil pa „narodni duh“ necerkven, nima v cerkvi „besede“!

J. Kokošar.

Napredek in Čehi z ozirom na Slovence.

Umetnikova duhovitost in izobraženost se spoznava iz njegovega umotvora. Češka omika je dobila v letošnji praški razstavi konkretno lice. Dovršeni proizvodi uma in dlani so pričali, kako viscko se je češki narod duševno povspel in kako spretno zna svoje teoretično znanje vporabljati tudi za življenje. V malo desetletjih po svojem preporodu si je priboril isto višino kulture, v kateri se nahajajo najnapredniši samostojni narodi evropski. To ni le sodba Slovanov, ampak vseh narodov. Čehi so stopili na čelo kulturnemu gibanju mej Slovani.

Tudi mi zaslejujemo s posebno pozornostjo in zanimanjem

Digitized by Google

napredno gibanje bratovskega naroda na severu. In ker prebiramo češke liste raznih barv, smo si o sedanjem češkem kulturnem razcvitu, posebno kaker se je letos pojavil povodom jubilejne razstave, nasnovali lastno samostojno sodbo. Vender predno dalje o tem govorimo, hočemo na splošno v kratkem razviti svoj nazor o napredku in omiki.

* * *

Človek, sam sebi prepuščen, je neuk, srce njegovo je podobno neobdelani njivi, vedenje njegovo okorno, pregibanje neokretno. Ako iz te surove snovi osnujemo podobo višega, popolnišega bitja, smo ga — izobrazili. Vseh bitij najpopolniše je pa Bog, resnica, dobrota in lepota sama, in ravno radi tega najpopolniši vzor vsega dobrega in lepega. Čim podobniši postane človek Bogu, tem bolj izobražen je. Ta izobraženost se imenuje absolutna, ker se je rodila iz posnemanja najvišega vzora in je v sodbi božji jedino merodajna.

Kar velja o izobraženosti, velja tudi o napredku. Napredujoči mora imeti pred seboj neki smoter, kateremu se napredovaje bliža. In ravno to bližanje k cilju ali smotru se zove napredek. Torej ni vsak korak, vsako pregibanje napredek, ampak le ono, ki nas cilju približuje. Vseh smotrov najnujniši je Bog. Človeško srce ni mirno, dokler ga ne doseže, objame. Le oni tedaj res napreduje, ki se Bogu bliža, in je tem napredniši, čim hitreje se mu bliža. Ta napredek je absolutni napredek, ker ima za svoj smoter najvišo lepoto in ljubezen, in je mej vsemi napredki jedino bistven.

Poleg Boga so pa še drugi vzori, drugi smotri, ki so sicer niži od Boga, po katerih pa mora človek tudi težiti. Taki smotri so gmotno blagostanje, vljudne nravi, spodobno vedenje, dostojno oblačilo, poklicu primerna učenost, spretnost v obrti itd. Kdor se je v teh ozirih spopolnil, imenujemo ga tudi izobraženega, olikanega, naprednega. A ta izobrazba je le relativna, ker je niže vrste od absolutne, ter je poslednji podrejena, ona je le slučajna odvisna od zunajnih razmer, mej tem ko je prva nujna, neizogibno potrebna.

Absolutna in relativna izobraženost, naprednost, nisti tako ozko mej seboj zvenani, da bi se jedna brez druge ne mogli nahajati. Lahko je človek pobožen, absolutno napreden, a ne ob jednem tudi učen, ne izurjen v društvenih oblikah, navadah in narebe.

Ideal katoliške cerkve je: v vsakem človeku, v vsakem narodu spojiti obe vrsti izobraženosti in napredka. Dandanes pa hočejo liberalci neuko ljudstvo, posebno učečo se mladino, prepričati, da absolutni napredek zavira, nasprotuje rela-

Digitized by Google

tivnemu, kaker bi pobožen človek ne mogel ob jednem tudi v posebni učenosti, umetnosti, obrtu, v lepih društvenih oblikah napredovati Ta predsodek je kriv, da mnogi vsaj na zunaj začnejo zametati vero, zanemarjati in smešiti bogoslužje. Dasi to golo zanikanje ne tirja nikakega učenja in truda, vender dandanes prinaša zanikajočemu slavo in naziv: učenjak, značaj, naprednjak in — narodnjak! A zgodovina umetnosti, znanosti, blagostanja priča, da se pobožnost in posvetni napredek prav dobro dasta združiti v istem človeku, istem narodu. Dante, Kopernik, Newton, Rafael, Secchi, katerim se tudi brezverci klanjajo, niso bili le nedosegljivi umetniki, učenjaki, olikanci, ampak ob jednem tudi zelo verni in pobožni. Istotako prava sreča, prava zadovoljnost in ljubeznjivo družinsko življenje nahaja se pred vsem pri ljudeh, v družinah, ki žive po krščanskih postavah. Z absolutnim napredkom pada tudi relativen. Znanstveni in nravstveni nihilizem sta se porodila iz odpada od Boga. Kar je dobrega, vzvišenega v posvetni evropski kulturi, je le odmev bivše krščanske omike.

Absolutna izobraženost je jedro, relativna izobraženost, napredek le v posvetnih rečeh, je lupina. Več časti, spoštovanja je vreden raztrgan, okoren, neuk, a pobožen revež, kaker lepo oblečen učenjak, ki pa je vdan živalskim strastem, ki ne skrbi, da bi dušo izobrazil po božjem vzoru. Sicer pa zgodovina svedoči, da je dušina izobrazba pogoj vsake druge zunajne, posvetne izobrazbe. Posvetna omika, napredek v časnih rečeh začenja kliti še le za misijonarjem.

Bog je torej vzor in smoter človeštva. Nobena vera pa tega tako jasno ne oznanjuje in brani, kaker krščanska. Zato je res krščanska izobraženost v popolnem zmislu — izobraženost absolutna; tem bolj, ker krščanstvo ne priporoča le Boga kot vzor, po katerega podobi bi se človek moral izobraževati, ampak sè svojimi sredstvi mu tudi pomaga dejansko ga doseči, ako le hoče. Krščanski, katoliški narodi se ne morejo zadovoljevati s čisto naravno izobrazbo, napredovanjem, ampak njih izobrazba, njih napredek mora v sebi imeti tudi one elemente, ki naravni napredek prevstvarjajo v nadnaravnega. To se zgodi, ako si Boga tako predstavljajo, kaker ga katoliška cerkev oznanja, in se mu z onimi sredstvi bližajo, in iz onih nagibov vse izvršujejo, kaker uči katoliška vera.

* * *

V gospodujoči sedajni evropski kulturi ni življa, ki bi jo povzdigal v kulturo nadnaravno, krščansko. Da, še čisto naravnega absolutnega napredka v tej kulturi je jako malo, ker je

Digitized by Google

skepticizem omajal v evropski inteligenciji prepričanje, da Bog biva, da je duša nesmrtna, da je človeška volja prosta. Evropa napreduje — v industriji, prirodoznanstvu, a ta prednost, ta izobraženost je le relativna. Evropa napreduje le v človeškemu bistvu in dostojanstvu podrejenih strokah, a od najvišega in najnujnišega svojega smotra — od Boga se oddaljuje, in se bliža smotrom za človeka nedostojnim, nezadostnim. Modernim liberalcem naprednjakom je pa ravno to oddaljevanje od Boga, to poniževanje človeštva kultura, izobraženost, napredek!!

* * *

Današnja kultura češka ni izvirno slovanska, ona je posnetek brezverske evropske kulture, plod idej, katere so zastopali Staročehi Ti pa so bili, kaker je znano, v verskih stvareh indiferentni in so tedaj svoje ljudstvo vzgajajoč zanemarjali verski življenj. Razven vere se je za dobe Staročehov zanemarjalo tudi modroslovje, ki je poleg vere pogoj vsakega stalnega prepričanja, jeklenih značajev. Gojilo se je večinoma le leposlovje, izobražala se je le domišljija. Ta je bil zadnji vzrok, da je češko ljudstvo v prvem viharji začelo omahovati, in od puhlih fraz in neizvršljivih obetov premamljeno zapustilo svoje v vspešnem boji osivele voditelje ter vdrlo za nezrelimi, častihlepnimi in koristolovnimi kričači.

Nad češkim ljudstvom imajo sedaj vso oblast — Mladočehi, Ti pa glede vere niso le indiferentni, ampak odločni njeni sovražniki. Mladočehi hočejo iz kulture češke izbrisati še zadnje sledove katoličanstva, in jo namerjavajo, ako bodo le mogli, popolnoma popaganiti. „Napreduje naj češki narod v slovstvu, v politiki, industriji itd., a proč z Bogom, z idejami, vzori krščanskimi! Po smrti ne vemo, kaj nas čaka, po smrti ni — ničesar! Čemu tedaj si vbijati glavo s takimi negotovostmi! Gotov nam je le ta svet, to življenje zatorej napredujmo v posvetnih stvareh, da si koliker mogoče to življenje osladimo.“ To so njih gesla. Da Mladočehom ni do Boga, ni do posmrtnosti, ni do vere, priča njihovo časopisje, slovstvo, politika, izjave in dejanja mladočeskih kmetov, delavcev, dijakov, učiteljev, profesorjev.

Nedavno je pisal neki češki dopisnik iz tujine v praškem dnevniku „Čechu“: „Potovaje sem se prepričal, da v nobeni deželi, v nobenem jeziku časopisje ne piše toliko in tako surovo proti veri in duhovstvu, kaker pri nas na Českem.“ Glede slovstva pa je sam „Ljubljanski Zvon“ povedal, da je novejše češko

Digitized by Google

slovstvo bolj sprijeno od slovenskega. Dokazano pa je, da je komaj najti katoliške resnice, koja bi ne bila vže v slovenskem slovstvu izpodkopovana. Sicer treba le vzeti vzroke spise Vrchlickega, Nerude, podlistkarja famoznih mladočeskih „Narodnih listov“ in posebno — humoristične liste, od katerih si tudi ljubljanski humoristi izposojajo čednih ilustracij.

O priliki, ko je okolo 20.000 českih delavcev se demonstrativno zdržalo obiska praške razstave, je pisal „Čech“ č. 215: Češka internacijonala je začela stopati na dan. Ti ne zametajo samo vere, ampak tudi narodnost. Dokler je socijalistično časopisje rilo le proti veri, so bili naši mladi veseli. Ta gospoda si je roke mela, dokler je kamnje priletalo na strehe župnijskih dvorcev in cerkva .... A če pade vera, pade tudi ljubezen do naroda .... Pride dan, ko bodo radikalni listi branili ne le jezik, ampak i vero naših pradedov.“ Brezverje mladočeskih „narodnjakov“ je rodilo — internacijonalo. Dokazano je, da česko ljudstvo se ne zanima več toliko za narodne slovstvene proizvode. Zavoljo tega so nedavno vsi češki pisatelji izdali skupen poziv na česko ljudstvo, naj vender podpira, kaker nekdaj, domače pisatelje, domače knjigokupce. Protiverski pojavi mej kmeti českimi pričajo, kako se tudi mej nje vtepa brezverje. Glavni apostol brezverstva mej kmeti je glasoviti ateist Alfonz Šťastný z Padařova. Njegov organ so „Selské Listy“. Ti in brezverski „Heslo“ itd., ki zistematično skušajo podreti, kar katoliška dogmatika in nravoslovje uči, se prištevajo svojim bratom po dubu, Mladočehom. Ti jih nikdar zavrnili niso.

Ne le v slovstvu, ne le v časopisji, tudi v politiki se kažejo Mladočehi to, kar so — brezverce, neznačajne. Brezverci so, ker se odločno protivijo verski šoli, breznačajni so, ker ne drže dane besede. O volitvah so vsi mladočeski kandidati podpisali reverz, da vsak izmej njih vrne mandat volilcem, ako bi bil slučajno odlikovan od vlade in bi tako zgubil znak neodvisnosti. To so obljubili i volilcem, A ko je poslanec Wohanka bil odlikovan, ni položil mandata v roke volilcev in sicer vsled želje — vseh drugih mladočeskih poslancev. Isto tako so sklenili kompromis sè Staročehi in plemiči, da bodo volili v zemljedelski svet tudi nekoliko iz njih. A drugi dan niso držali besede. Liberalec, prišedši do oblasti, pozna le prezobzirnost, le surovo silo. In ti bi imeli izobraževati narod!

O priliki letošnje česke razstave se je bilo v Pragi sešlo 8000 českih, 60 hrvatskih, nekoliko slovenskih in slovaških učiteljev — posvetovati se.

O tej priložnosti so ti učitelji, ki se vsi Mladočehom prištevajo, sklenili mej drugim to le:

1. Po veljavnih temeljnih šolskih zakonih se je verska

Digitized by Google

vzgoja in poduk v ljudskih šolah prepustil zaupnikom cerkvenim. Ti jedino so odgovorni zanje[1]).

2. Zavoljo tega se tudi po pravici tirja, da druge predmete nadzoruje le posveten strokovnjak[2]).

3. Potrebam českega naroda more biti le javna šola primerna in sicer pristopna vsem veroizpovedanjem in vsem jednako pravična.[3])

Tedaj po lastni izjavi českí učitelji in drugi vzgajajo in hočejo tudi v bodoče izročeno jim mladež vzgajati — brezkonfesijonalno t. j. nekatoliško. Herold, jeden izmej mladočeskih poslancev, ki so se tudi vdeležili učiteljskega shoda, je v svojem nagovoru o tej priliki izrekel osodno resnico: „Vsak prizna, da kakeršen je učitelj, takošna bode mladina, kojo vzgaja". Toraj nekonfesijonalna vzgoja spravi česko mladino, bodočnost narodovo, ob katoliško prepričanje in čustvo. Kdor je še prepričan o jedinozveličavnosti katoliške vere, mora odločno obsoditi omenjeno izjavo učiteljev českih, kajti oni hočejo biti sovražni, malomarni nasproti tistemu podučevanju in vzgajanju, ki more tudi českemu narodu **jedino** odpreti vrata v srečno večnost. In vender mej vsemi 8000 — 9000 pričujočih učiteljev ni nobeden vgovarjal, da, burno se je tem točkam pritrjevalo in ploskalo in so končno vse bile — jednoglasno vsprejete! Protikatoliški duh se je tedaj vgnjezdil v srca mladočeskih učiteljev....

V ljudskih šolah začeta in na srednjih šolah nadaljevana brezverska vzgoja poganja v mladočeskem dijaštvu

---

[1]) Ni res, da so le duhovniki odgovorni, ampak tudi učitelji. Šola je namestnica starišev. Ti tirjajo od šole zadosten verski poduk in vzgojo za svoje otroke. V dveh urah na teden duhovnik ne more zadostno vstreči želji starišev. Torej mora ga tudi učitelj v tem oziru podpirati v svojih urah — — več ali manj po naravi svojih predmetov.

Učitelji českí hočejo verstvo popolnoma ločiti od drugih predmetov, proti načelom vzgoje in proti šolskemu zakonu iz leta 1870. §. 62: „Die einzelnen Lehrgegenstände dürfen nicht ohne Beziehung auftreten, sondern alle — tudi verstvo — sind als einheitlicher Bildungsstoff zu betrachten und müssen daher in wechselseitiger Beziehung zu einander behandet werden. — —

[2]) Cerkev ne tirja nadzorstva v podučevanji posvetnih predmetov kot takih, kaker bi se bala resnice. Ne, ampak da bi se nedokazane, proti katoliški cerkvi naperjene hipoteze v šoli ne učile kot dokazane resnice. —

[3]) Nekonfesijonalna šola ni vsem pravična, ampak le nekonfesijonalnim otrokom, ki jih je le malo, ali pravzaprav nič. Pravična bode šola le tedaj, ko bode dala vsakemu otroku svoje verske nauke. Torej dajte nam šole za katoličane posebe, za žide posebe in, če hočete, tudi za nekonfesijonalne otroke!

Čudili smo se, da „Učiteljski Tovariš" je zgoraj omenjeno resolucijo českih učiteljev natisnil — ne da bi kaj o njenem strupu omenil — pač pa ni pozabil povedati, da se je omenjenim točkam burno pritrjevalo in ploskalo. Listu ki íma na čelu sliko katoliškega škofa in velikega pedagoga, bi ne smelo biti tako vse jedno ali je vzgoja nekonfesijonalna ali — katoliška.

Digitized by Google

bujno cvetje. Le jeden, a sijajen dokaz. Težko pričakovano, davno obljubljeno vresničenje češke teologične fakultete, ta dolgoletna opravičena tirjatev naroda českega, s katero je „Alma Mater“ češka dosegla svojo organično dovršenost, se je letos vresničila! Katero češko srce bi ne imelo biti tega veselo?! — A mladočesko „napredno“ dijaštvo, v svojem glasilu „Časopis českeho studenstva“, bilo je proti tej fakulteti in sicer, ker je bogoslovska. Famozna brezverska, socijalistična „Zař“ je to izjavo hlastno pograbila in ponatisnila. Evo glavne stavke: „Vseučilišče, ako hoče biti res sedež znanosti v pravem pomenu besede, vir izobrazbe in napredka, mora biti svobodno, pristopno i novim resnicam. Resnica ni absolutna (!) je spremenljiva. Teologija pa hoče biti absolutna, gospodovalna, nespremenljiva. Torej ne spada na vseučilišče. Saj s pravimi vedami ni niti v zvezi, da, z nekaterimi v direktnem nasprotstvu. Teologija je mogla biti na vseučiliščih v srednjem veku, ko so se vse znanosti mistično predavale, a dandanes je teologija teman anahronizem. Mi češki študentje smo bili brez teologične fakultete popolnoma zadovoljni. Pogrešali je nismo nikaker. Pravite: češka fakulteta bode v prid českemu slovstvu in znanosti . . . Mi se za teologično znanost lepo zahvaljujemo! Naš narod se boljše razvija brez nje, kaker z njo. Teologija ne koristi niti narodu niti napredku. Pravite: Po češki teologični fakulteti dobimo duhovstvo, ki bo sposobniše vspešno mej češkim ljudstvom delovati . . . A duhovniki ne morejo narodno delovati, ako bi tudi hoteli[1]). Kako bi mogli, ker pobijajo — svobodomiseljnost?“

Ker se je vrednik upal ta članek natisniti, je gotovo vedel, da, če ne vsi, vsaj večina českega dijaštva je istih nazorov. In ti bodo kmalu po vplivnih službah . . . . Kaker dijaki, tako so se i posvetni profesorji českega vseučilišča mrzlo vedli o vstanovitvi češke teologične fakultete. Rektor lanskega leta, Tomsa, je v svojem odstopnem govoru na široko poročal o raznih dogodkih vseučilišča. O teologični fakulteti je le koncem svojega govora lokonično omenil: Letos se je nam pridružila teologična fakulteta. Nastopajoči rektor Frič pa je v svojem nastopnem govoru modroval o — evolucijski teoriji.

* * *

Mi bi Slovencem ne razkrivali ran svojih bratov, ako bi naši liberalni listi, posebno v zadnji dobi, kaker bi bilo spogovorjeno, ne slavili kulture, koja sedaj v češki javnosti prevladuje,

[1]) „Zgubljen je za narod“, pravijo tudi naši liberalci, če se je kdo teologiji posvetil!

Digitized by Google

brezpogojno, ne da bi ločili dobro od slabega, Slovencem v vzor in posnemo.

Kdor ve, kaj kultura, omika izraža, kaj je v njej bistveno in kaj lupina, komur življenje ni le sen in igrača, kdor še veruje v od Boga človeštvu natančno določeni končni smoter, ve, kako osodno je tako slavljenje. Česko kulturno gibanje, posebno v koliker se v najnovejši dobi razvija pod vplivom brezverskih Mladočehov — je nakaženo. Res, da češki narod napreduje v industriji itd, a resnica je tudi, da se ob jednem, kaker dokazano, vedno bolj oddaljuje od Boga, od vere. Mladočehov „napredek", „pokrok" je pravo nazadnjaštvo; oni ne mikajo, ampak posurovljajo češko ljudstvo. Kaker je videti, naši liberalni listi ne stavijo češke najnovejše kulture Slovencem za vzor toliko radi njenega posvetnega napredovanja, katero mora vsak priznati, ampak bolj radi negativnega toka v nji: ker se oddaljuje od Boga, od cerkve. V tej sodbi nas še bolj potrjuje, ker naši liberalni listi Staročehe, katerih trudu jedino moremo pripisovati kar je pozitivnega v napredku českem, smešijo, a Mladočehe, katerih dosedanja zasluga je jedino širjenje brezverstva, proslavljajo in hvalijo in priporočajo, naj bi se slovenski politiki, slovenski učitelji ž njimi zavezali, njih brezverskega duha navzeli in slovensko ljudstvo potem spravljali ob vero.

Kdor natančniše opazuje slovensko kulturno gibanje in zasleduje duh v našem liberalnem časopisji, slovstvu, politiki, humoristiki, spozna, da so naši liberalci vzgledni in marljivi posnemavci Mladočehov. Posledice so kaker pri Čehih tudi pri Slovencih: ljudstvo je razklano v dva sovražna taborja.

Bog in vera v posmrtno plačilo ali kazen sta, kaker priča zgodovina, jedin pogoj trajnega idealnega vzleta, poguma, čilosti, nravstvenosti in dosledno tudi varčnosti ter blagostanja, neodvisnosti gmotne in politične. Pa moderni „naprednjaki", kaker svedoči posebno njih časopisje in slovstvo, hočejo ravno Boga in vero iz srca ljudstva izkoreniniti. Pa z Bogom in vero — ako bi nihče se ne postavil v bran — bi prej ali kasnej izpodkopali tudi idealen vzlet, nravstvenost, neodvisnost gmotno in politično t. j. izpodkopali bi v narodih tudi posvetno omiko, napredek tudi v časnih stvareh, kaker so v srednjem veku Husitje, Mladočehom bratje po duhu, z vero vničili tudi posvetno češko kulturo.

Da bi češki narod po njih brezvestnem počenjanji ne prišel zopet do te propasti, so se katoliški Čehi, katerim na čelu stoje Brynych, Škrúle, Pohunek, Jiroušek, reorganizovali in vstanovili razne liste, za leposlovje, znanstvo, vzgo-

Digitized by Google

jo, za razpravljanje socijalnega vprašanja, izdajajo razne cene brošure, v katerih se brezverstvo pobija, a tolmačijo in branijo katoliški nazori ki imajo v življenji in omiki vsakega res katoliškega naroda biti izraženi.

Kaker na Českem, tako se tudi na Slovenskem vedno bolj kaže potreba, da bi se življi, ki še trdno in živo verujejo v **nadnaravni** smoter človeštva, združili in kaker do sedaj pospeševali časen blagor in napredek slovenskega ljudstva, a ob jednem slovensko ljudstvo neprestano spominjali, da naj nikdar ne pozabi svojega nadnaravnega, jedino s katoliško vero, s katoliškim življenjem dosegljivega smotra, odganjali one, kateri bi slovensko ljudstvo glede nadnaravnega smotra radi naredili malomarno ali celo sovražno, da bi odbijali napade na ponos in slavo slovenskega ljudstva, napade na katoliško vero, katoliške ideje!

Ig. Kralj.

Raznoterosti.

Mi vstajamo!

Po znanih viharnih dogodkih v Rimu je francoski minister za uk in bogočastje škofom zapovedal, naj zavirajo svojim vernim romanje v Rim. Škofje so se tej vesti in svobodi krivični zapovedi postavili proti. Najodločniše je to tirjatev zavrnil škof Aix-ski, monsignor Gouthe Soulard. Minister ga je zavoljo tega zatožil. Zagovarjaje se pred sodiščem je zatoženi škof mej drugim rekel: Grajal sem tirjatev ministrovo in jo grajam zopet: „dolžnost moja je bila in pravica. Ako je to vredno kazni — kaznujte me. Ko ste „klerikalizem“ t. j. katoliško vero proklicali za — sovražnika, ko ste konkordat razrušili, ko ste kongregacije poduku, tolažbi vbogih, bolanih, oslabelih, ostarelih, sirot odpravili, ko ste Boga iz šole pregnali in celo iz otroških zavodov — — izgovarjate lepo besedo — sprava! Sprava! Mi si jo želimo. Nikdo tako. Da, mi smo bili njeni apostoli, njeni oznanjevalci, mi smo pripravljeni žrtvovati ji vse, kar se vjema z našo častjo, z našo vestjo. Vi pa ne tirjate tega . . . Da bi nas mogli zatreti, slikate nas kot nemirneže . . . Katoliška cerkev, poklicana varovat večni smoter člo-

Digitized by Google

veštvu, ne obsoja nobene vladne oblike, tudi ne republikanske, da se le pravice drži. Kaker Vam, tako bi tudi krivičnemu monarhu odgovorili z Bossuetom: Raje kaker svoj stan onečastiti, raje zastavimo svojo glavo. Mi si želimo sprave in bomo tudi v to delovali, a spravo, kojo nam vi vsiljujete, je čudna: Prijemajte sè zadovoljnim smehljajem vdarce, ki jih vže od davno prijemate, in vam jih tudi v bodoče hočemo dajati! Ne. Taka sprava bi bila naše ponižanje. Taktika vaša je spretna; saj se ve, da preganjanje poveličuje. — Ne, mi ne privolimo da bi se nas po taki sramotni spravi ponižalo; primorani boste nas preganjati **javno, jasno, a ne več po načinu Julijana apostata** . . . Moja zelo francoska, a tudi zelo škofijska zavrnitev ministrove tirjatve mi je časti priborila, za katero me moji častiti kolegi sè svetim tekmovanjem zavidajo, za čast, da sem škof, ki sem svoji veri, in Francoz, ki sem svojemu patrijotizmu zvest ostal."

Francija je bila na strani po krivici preganjanega škofa. To je bodlo francoske liberalce, ki imajo sedaj oblast v rokah. Da bi otemnili odločno postopanje Aix-skega škofa, so raztrobili v svet, da je sam Jauffret, škof Bayonski, jezuita Magnie-ja, ko je v svojem cerkvenem govoru: „Jezus, vir resnice", proslavljal odločnost katoliških škofov, zavrnil: „Ni res, da papež odobruje vedenje francoskega episkopata glede Aix-skega škofa. Proč z jezuitizmom!" A dijecezanski vradni organ je to zadevo pojasnil v vse drugačni luči. Bilo je namreč tako. Jezuit Magnie je v govoru slovesno pozval škofa z besedami: „Vi nam boste resnico, ki ste jo v Vatikanu prijeli, neskaljeno oddajali. Vi se ne boste dali skloniti niti od obetov niti od žuganj. Po tem potu pojde za Vami Vaše duhovstvo in ljudstvo!" In škof se je na to izrazil tako-le: „Sredi najnovejših agitacij francoskega časopisja ne smem molčati. Da se torej verni ne bodo pohujševali, hočem o tej priliki svoje versko prepričanje izpovedati: Izpovedam, da bi se jaz za cerkev, za obrambo njenih pravic, za papeža, njenega poglavarja, ako bi bilo treba, z božjo pomočjo celega žrtvoval — do mučeništva. Jaz bom vedno, po vzgledu papeževem, spoštoval naredbe francoske. Mi molimo iz dna srca vsako nedeljo za Francijo. Cerkev se ni nikdar puntala, a tudi svojih pravic se ne odrekala . . ."

Kaj poreče k temu pri „N. Soči" duhovski odsek za kat. teologijo in — hierarhijo pod predsedništvom mladega lajika, bivšega ljudskega učitelja?!

Digitized by Google

Brce „Nove Soče".

Motto: Clara pacta.

„Na visoki vrh lete z neba strele", tako bi se lehko tolažili. Zaušnice nam frle krog glave, da je veselje! — V št. 45. oddehnil se je „Gradenski" pišoč o naših „skrižanih strunah" — no, njegove orglice tudi niso posebno jasno vbrane, česar pa nočemo samo trditi, kaker on, temuč tudi dokazati. Ako ne bo naš „koncert" posebno blagoglasen — oprostite!

Z nekakim ponosom se prišteva „liberalcem" — no, iz konteksta so vidi, da k poštenim — ne k tistim „pseudo" — kakeršni se nahajajo mej Nemci in Italijani. Na svojem romanji seznanil se je z nekim Ljubljanskim, tudi poštenim liberalcem, profesorjem, ki je prejel oni dan sv. zakramente. Prav, dal Bog, da bi tudi drugi njegov vzgled posnemali; s takim bi se dalo morda pametno besedo govoriti. Sicer pa piše „N. Soča" v letošnji 31. št.: „Zasebno življenje nima nikakega vpliva na ločitev raznih življev v stranke. ampak le načela — (Izvrstno!), a ta, prepričani smo, mej Slovenci ne delajo velicih razlik". Ravno te pameti je g. Gradenski, ki resni, da se v Ljubljani prepirajo za „oslovo senco". Ta „liberalizem", ki ima ves Ljubljanski prepir le kot pravdo za oslovo senco, dobiva bojda celo moč iz — — sv. obhajila!!

Toraj — sledijo izvodi —: Mej „Slovencem" in „Slov. Narodom", mej „Domoljubom" in „Rodoljubom", mej „Danico" in — „Brusom" je razlika le — „oslova senca"! Katoliško politično društvo in „napredno" pol. društvo, ki v svojem programu niti imena „vera" ne more trpeti, ter je isto izbacnilo iz znanega slovenskega gesla — to je pač vse en „konj"! — Ali biti na strani katolikov, ali pa na škofom sovražni strani, kaj ne, to je samo „oslova senca"! Ako pripada ta „profesor" k oni strani, ki hoče „klerikalno-jezuitskega zmaja" vgonobiti (saj menda razumete, kaj hočejo reči s tem?) — no, to je liberalizem, ki dobiva moč v — sv. obhajilu!! Ako hočemo najmileje soditi, vprašamo: ali je mogoče, da bi v sv. obhajilu dobivalo moč ono „prepričanje", da je vse, kar naši radikalni časniki pišejo, indiferentno, nedolžno, da bi bil boj zarad tega le za — oslovo senco?? Varujte se — blasfemij!

„Nova Soča" št. 46. — Tu se je oglasil zopet prav nesrečno neki „duhovnik". Aj, aj! kako pišete? Pravite, da je predmet kočljiv in, da bi Vam bilo najljubše, ko bi mi o tem kar zinili ne več! Kaj res? No, naravnost Vam povemo, da Vam ne verujemo. sicer bi bili gotovo Vi v Svoji previdnosti tudi — molčali o dotičnem predmetu! Pravite, da bi vtegnila izvajanja iz Vaših res marljivo sebranih citatov več škodovati, nego

Digitized by Google

koristiti — čemu jih pa navajate? Pri najbolji volji moramo iz Vaših lastnih besedi sklepati, da hočete — škodovati. Ako bi bili hoteli koristiti, morali bi bili po Vaših lastnih besedah nam omenjene citate doposlati „iti z dobrimi sveti na roko, ne pa brskati po listu kakih dvoumnih besedi, na podlagi katerih bi nas skušali vničiti, kaker bi radi Vi". Prepisali smo Vaše besede, ter obrnili na Vas, ker sami Svojih naukov ne razumete.

Ker znate tako lepo pisati, naj počastimo Vaše besede še nadalje: „Toda vedite, gospod duhovnik, da s tem, ako eden ali drugi obsoja pisavo „N. S." (ozirema ne zaupa njenemu vredniku), da se o tem še ni odpovedal narodnjaštvu".

Kak namen morejo imeti Vaši zbrani citati? Zakaj jih nam nasproti naglašate? Nam hočete mari dokazati, kako so naši viši pastirji odvisni od vlade, kako so prejeli svoje stolice od nje, ter imajo zarad „do, ut des" zavezane roke, da jim toraj zlasti v politiki ni zaupati? Hočete li delati po znanem: Percutiam pastorem et dispergentur oves? Sè svojimi citati sejete nezaupnost do škofov — „und dahinter steht der Teufel und lacht".

„Mislim, da zadošča. Komur ni to zadosti jasno in veljavno, temu ni pomagati", so zopet Vaše besede.

Grda je bila letošnja osma št. „N. S." V. č. g. dr. Gregorčič bil je prisiljen javno protestovati, nikogar nismo mogli najti, ki bi je ne bil obsojal. Nikogar?! Ne, našel se je čudak — hujše besebe ne rabimo — komur je bila jako po všeči, to je dotični „duhovnik", nabiralec citatov; ta zopet opozarja nanjo, češ — poiščite jo zopet, berite, ne, tukaj v citiranem pamfletu, tu se ni bati niti c. kr. katoličanstva! Čemu vlačite to na dan? Ali so Vam znani pa oni „citati" iz Müller-ja o „pohujšanji, o opravljanji" itd. ?? Se mari bojite, da bi se ona famozna številka ne pozabila? Prosim Vas, le nikari se s celim imenom ne podpišite!

Clara pacta.

Spet „duhovnik" v „Novi Soči"! Neslišano terorizovanje.

Naj se „Nova Soča" še toliko roti, mi ji vender ne verjemo, da je „duhovnik" v njenih predalih duhovnik. Mi vedno še ponavljamo, da je papir potrpežljiv in molčé nosi vse, kar se nanj namaže. Nič ne de, da čitamo v 50 št. spet dopis „z dežele", kjer nas „duhovnik" opomina, da ne bodimo „neverni Tomaž", ker dopis „z dežele" se dá skovati ravno tako v vredniški sobi „N. S." v Gorici, kaker kjerkoli na deželi. Mi ostanemo tedaj neverni Tomaži. Za to imamo sto razlogov. „Nove Soče" zavezniki so nedavno dr. Gregorčiča obrekovali, da sodeluje pri „Sl Svetu". Da, saj dobro vedo, da si ljudstvo najprej pridobijo, ako

Digitized by Google

mu duhovne same predstavljajo kot zagovornike in dopisnike liberalnih listov; zatorej pod liberalno navdihnjene članke in dopise kar podpisujejo: „duhovnik“. Tako se lovijo muhe! Tudi nas je sicer „Brus“ tiste dni krstil za dr. Muho, a „N. S.“ nas ne bo še tako z lepa vlovila! Res sicer, da nam očita „N. Soča“, češ, gledati bi morali ne „kdo“ piše, ampak „kaj“ piše. A po našem prepričanji dobi v našem slučaji „kaj“ poseben pomen, ako bi bil „kdo“ v resnici duhoven. Zatorej bi radi prej zvedeli „kdo“, predno odgovorimo na „kaj“. Sicer pa je tudi na „kaj“ odgovoril vže naš prijatelj; zatorej se nam tem manj mudi z odgovorom, akoravno bi radi še marsikaj dodali — v zadregi ne bomo. Pa „N. Soča“ zagovarja svojega „duhovnika“, da se neče podpisati, ker bi se s tem izpostavil preganjanju nekaterih gospodov duhovnikov. Pa čudno to! — ker v isti sapi „N. S.“ slovesno zatrjuje, da prevzv. nadškof sam obsoja naše delovanje ter stoji odločno na strani „N. Soče“ same! Zakaj se li bati preganjanja od škofa odvisnih duhovnov, ako je škof sam sè „Sočo“ in z Vami, gospodine „duhovnik“? Pač pa mi bi se imeli bati javno polemizovati proti Vam, mi, čegar delovanje nadškof baje obsoja! Ne bojte se tedaj, le na dan z imenom, in ako se bo upal kateri duhovnik črhniti besedico proti Vam, mu škof sam naloži molčanje, a Vas zna celo doleteti — rudeč kolar — da je vse res tako, verjamite „Novi Soči“! — Seveda ravno s takim opravičevanjem svojega nevidnega „duhovnika“ „Nova Soča“ spodmakne tla svoji predrzni trditvi, da je prevzv. nadškof na njeni strani. Tega doslej najbrže ni še sprevidela. Pa — mentita est iniquitas sibi!

Zdaj pa še par razlogov, zakaj smo nasproti „Sočini“ trditvi neverni Tomaži in prihajamo v tej neveri čedalje trdovratniši. Čujmo, kaj vse pisari „Sočin“ duhovnik!! Mi smo ondan „Novicam“ očitali, da ne vedo nič boljšega povedati o naših škofih, nego da nam jih izbirajo naši naučni ministri; češ, „Novice“ hočejo s tem reči, da naši škofje so pokorni sluge ministrov in vladine politike. V teh besedah gotovo nismo napadli nikaker naših škofov, ampak smo le „Novicam“ očitali, kako one nedostojno pisarijo o škofih, da se mora na tak način spodkopati v ljudstvu vse zaupanje in ljubezen do njih. A zdaj še le pride „N. Soča“ s citati iz raznih listov, s citati deloma iz konteksta iztrganimi, ter škofovsko mitro tako pribije na c. kr. ministra suknjo, da v smislu njenih citatov so škofje servilne kreature posvetne vlade, in da v Avstriji sploh drugače ne more biti, da, v smislu „Sočinih“ zavitih in pretiranih citatov moramo celo dvomiti in je skoro gotovo, da naši škofje in večina naših župnikov so neveljavno postavljeni. O papeževi besedi pri izvolitvi škofov molči popolnoma! .... Strašno! In ko je vse to izbruhala „N. Soča“, nas svari, naj se mi tega predmeta več ne dotikamo, ker je zelo **kočljiv** in ne-

Digitized by Google

varen! Z drugo besedo: Pribila sem škofe na sramotivni steber v posmeh in zaničevanje vsemu svetu, a nihče se ne predrzni to sramoto jim odvzeti! Pa kaj si namerjala, „N. Soča“, da si svoj protiškofovski, razkolniški žolč izbljula ravno pred nas — naloživši nam vrhu tega še molčanje?! Morda te toliko peče, da smo nedavno ravno mi v vvodnem članku obsodili počenjanje tistih listov, ki škofe in njih delovanje pozivljejo pred sodišče javnega mnenja? In nas hočeš preveriti, da je duhoven to pisal?! Duhoven bi ne imel vedeti, da njemu ne pripada svojega očeta, svojega škofa pred svetom, najmanj pa v političnem listu, kamer spadajo javne državne zadeve, a ne Kristusova cerkev, opravljati, obrekovati? Tudi mi vemo, koliko je cerkvi v Avstriji škodoval jožefinizem, morda boljše nego „Sočin“ „duhovnik“, vemo tudi, da škofje niso nezmotljivi, a to naj bi si vender tudi zapomnil list, ki piše za katoliško ljudstvo, glasilo katoliške „Sloge“, da nikoli in nikdar ni dovoljeno s posvečenimi namestniki Kristusovimi grdo pometati po predalih političnega tednika. Pa tako sumničenje naših škofov je dandanes tudi neopravičeno. Naj li bere „duhovnik“ zadnji pastirski list naših škofov, ali je tak govor servilnih ministrovih kreatur!?

Pa ni še dovolj. Krono svoji nesramnosti je postavil „Sočin“ „duhovnik“ še le v št. 49. Tu piše mej drugim o škofih: „Slovenske govore v cerkvi je lehko prepovedati židom na ljubo, tudi narekovati molitve in priporočevati bratovščine ni tako težko; boj pa napovedati c. kr. katolicizmu, ki ima gossto nabran plašč, pod katerim se skrivajo židje in razni visoki krogi — o, tega pa ne! No, g. dr. Mahnič . . . navzdol mahati pač ni težavno! Toda pri nas v Avstriji treba je čistiti v prvi vrsti **navzgor,** še le potem bo vse zdravo in dobro tudi navzdol. **Pri glavi je riba začela smrdeti.** Ko bi naš Zveličar prišel še enkrat na svet, zaklical bi: Non estis milites Christi, sed estis milites **ministri.**“ Tako „N. Soča“ — glasilo katoliškega društva — „Sloga“!?

Mi rečemo tu slovesno, da take psovke, takega atentata na škofovsko čast in dostojanstvo v slovenskem jeziku ni bilo še brati. Kar so „Sl. Narod“, „Brus“ in „Sl. Svet“ proti škofom pisali, je le senca proti temu. In to naj bi bil pisal duhoven?! Ne, ljuba „Soča“, tudi če se na glavo postaviš, mi ti tega ne bomo verjeli. Tudi mi smo duhovni. In kot taki častimo v škofih svoje očete, kateri so nas duhovno rodili pri duhovniškem posvečenji. In tedaj smo jim prisegli pokorščino in ljubezen, in tedaj smo se z njimi kaker otroci sè svojim očetom objeli in poljubili. Njih roka nas je blagoslovila in nas še blagoslavlja, po njih smo zadobili oblast opravljati najsvetejšo skrivnost pri oltarji, oblast odpuščati grehe. Zatorej nam je ta roka sveta — in ko bi nas ta roka tudi tepla, nikdar je ne bomo sunili od sebe, ampak jo vedno še poljubljali, in da bi se nam tudi zdelo,

Digitized by Google

da nas po krivici tepe, vender godrnjali ne bomo, ampak sprejeli bomo kazen kot pokoro za svoje grehe. A ti „Soča" nam pripelješ „duhovnika", kateri psuje katoliške škofe: **da smrdijo!** — torej ven ž njimi, na ulico, na gnoj! Mi se tresemo, ko te besede beremo! Tako je tvoje katoličanstvo, da ti smrdijo — maziljenci Gospodovi! Ti nas pozivlješ, da naj mahamo n a v z g o r t. j. da naj mahamo mi, duhovni, po svojih škofih, da naj mi, podložni, sodimo svoje od Boga, postavljene više. Ti nas pozivlješ k očitnemu vporu, k razkolu!! Gospodje od „Nove Soče", Vi kličete nad se in nad svoj list vse prokletstvo četrte zapovedi Božje, in verjamite, da to prokletstvo ne bo izostalo!

Mi smo destruktivno, razkolniško početjanje goriških junakov označili vže predlanskim, ko smo začasno vrejevali politični tednik „Sočo". Ono ni nič drugega, nego m l a d o č e s k i h u z i t i z e m. Ta se je posebno po glavnem agentu banke „Slavije" zanesel na Kranjsko; ta agent je znani Ivan Hribar v Ljubljani. Njegov sluga, podagent v Gorici, je vrednik „Nove Soče". Kar zagodejo češki Husiti, vulgo Mladočehi, isto v raznih akordih odmeva po glasilih naših liberalcev; in „Nova Soča" tej muziki vedno priglasuje. Seveda je ona mej vsemi najbolj prekanjena, ker razume svoje mladočesko prepričanje in gorečnost tako izvrstno zakrivati s katoliškim plaščem, da še zdaj ne manjka katoličanov, kateri prisegajo v njen „Credo". Takim „katoličanom" seveda ni pomoči, ako jim še psovke na škofe, kaker gorenja, oči ne odpro! Husitstvo je v svojem bistvu r a d i k a l n o, r e v o l u c i j o n a r n o, pridiga vpor proti postavnim oblastvom. In ali ni „N. S." na Goriškem vže vse prevrgla, in narod povsod vže zbegala in shujskala proti vsem tistim, ki ta narod zastopajo in vodijo? Kako je predlanskim z blatom ometavala in z ljudsko pestjo terorizovala naše deželne poslance, večinoma izkušene, zaslužene može? Z blatom je ometala bogoslovske profesorje, z blatom druge duhovne. Vže v veliko in malo semenišče sega njena oblast, kaker da bi bil g. Gaberščck, njen vrednik, komisar obema semeniščema! Celo v nadškofovsko pisarnico vže stopa, da tu registrira akte in pregledava račune ter potem poroča občinstvu, da ono izreče svojo sodbo. Pa ne še dovolj! Žuga nam, da bo začela" pometati z v e l i k o m e t l o, da bo tako višc kroge p r i s i l i l a zapovedati, da se p a r k o l o v o d i j z v e l i k i m i v i l a m i v r ž e s č a s t n i h s e d e ž e v — n a s m e t i š č e!" Tedaj z revolverjem na prsi: ali vdaj se, o duhovščina, da ti bivši ljudski učitelj in agent s peto stopi na glavo, ali pa te bo narod sodil! Da, husitsko je to početjanje, to terorizovanje! In ako tako pojde naprej, prihrujejo res še kdaj naši kmetje, katerim je zdaj edina duševna hrana evangelij „N. Soče", s cepci in vilami v Gorico, da razmesarijo in pobijejo duhovne po semeniščih in v škofovski kanceliji. Pa tudi škofje ne bodo varni, ker tudi kmet ima

Digitized by Google

toliko razumnosti, da kar „smrdi“, se ne sme hraniti v hiši, najmanj pa v lepi škofovski palači ali v cerkvi, ampak se mora izkidati na gnoj!

Vsi smo obkidani, vsi v blato povaljeni: en sam ima besedo na Goriškem, en sam gospoduje! Da, bratje duhovni, ponižani smo, kaker nismo bili nikdar še; še eno leto tako dalje, in pogledal nas ne bo noben pes. Pa tega ponižanja smo krivi mi sami. Še zdaj nekateri izmej nas pomežikujejo z ljudmi, ki izdajajo našo in naših škofov čast. Neslišane, v nebo vpijoče psovke liberalnih listov požirajo, ne da bi jim provzročile najmanjše bolečine, kislo se držijo, spodtikajo se nad našo „obliko“, ki je vender le senca, ki ni nič! O smrdeči obliki in **idejah** naših nasprotnikov pa — molče! Pred nami je novo leto, in mi še držimo roke križem, mi stopili bomo v novo leto brez lastnega glasila, vklenjeni v jarem husitskega terorizma. Domoklejev meč nad našo glavo, izdani na milost in nemilost trmi bankinega agenta in bivšega ljudskega učitelja, kateri nas hoče ravno zdaj z revolverjem steroризirati, da ne bi se osrčili za vstanovitev novega lista, ampak da bi mi sè svojim katoliškim narodom na Goriškim ostali na vse veke podlaga, mladočeski, husitski peti! To je pot, po kateri mora narod naš priti do razkola — zapomnite si dobro. — Žalostna nam majka! Do kdaj bo trajala naša sužnost?!

Dr. Mahnič.

Opomin s Štajerskega.

„Et meminisse iuvabit!“ Dobro bode, tudi zapomniti si!

Leta 1855 počela je izhajati v Gradci vsaki teden „Tagespost“.

I. Doba. Duhovniki so bili prvi naročniki, duhovniki štajersko-nemški in slovenski prvi dopisniki, duhovniki so bili celo prvi priporočitelji lista. In list se je hvaležen skazal: prinašal je male vesti o primicijah in duhovniške spremembe!

II. doba. List je postal dnevnik. Položaj bil je nejasen! Nekateri, črnogledi, so svarili: List ni v pravih rokah! List bode nam v pogubo! V pogubo bode našemu narodu! Zatrjevali so posebno slovenski duhovni. In našli so se duhovni, ki so strastno zagovarjali isti list, v istem listu pobijali črnoglede svoje brate!

III. doba. Položaj je postal jasen! Z novo šolo 1869 postal je list veri in narodu slovenskemu ljut sovražnik; duhovniki so ga popustili, a list oklenil se je učiteljstva, vsilil se mu „gratis“ v hram, pod krinko, da mu prejemnik tu pa tam pošlje kako „novico“. Še ve, pikantne „o kaplanih“ so najbolj dobro došle! In zdaj, o tužna moja domovina, prinesi tu-sem svoje časnikarstvo!

Digitized by Google

I. „Slovenski Narod". P o l o ž a j j e n e j a s e n, a zraven, žalibog, l e p r e j a s e n! Slovenski duhovniki „Narod" naročujejo, priporočujejo, mu dopisujejo, in vender večih podlosti ni pisal še noben list sveta, kaker „Narod" o duhovnikih! In ali njega zgodovina ni ednaka zgodovini „Tagesposte"?!

Ko bi dandanes iz groba vstal J. Jurčič, „malleus Germaniae", „Hammer", kladivo nemškutarjev, in bi videl okrog svojega lista polu-dijake, bivše glumače, agente banke „Slavije", v nje bi zagnal svoje kladivo. „In propria venit, et sui eum non receperunt. — V svojo last je prišel, a njegovi niso ga sprejeli!" Kaj ste mi storili iz mojega lista!

II. „Nova Soča" bije posebno Vas goriške Slovence, in ako vsa znamenja ne varajo, bode isti list kmalo kaker „Narod", le p r i p r o s t a p r e s t a v a nemškega liberalstva. Veliko odgovornost si posebno nakladajo duhovni goriški, ki zaničujejo nauk II. dobe Tagespošt-ine.

III. „Domovina". Blagi in slavni rodoljubi celjski! Dajte slovenskemu svetu jasen odgovor, kaj je na tem listu? V nas se poraja ta-le čut: „Domovina" je doma iz „Narodne tiskarne", in vlačenka zelenike je zopet zelenika!

Sicer pa: Et meminisse iuvabit! Prevdariti in zapomniti si!

F. S. Š.

Dr. Mahničev c. kr. katolicizem!

Spet junaški čin goriške „Nove Soče"! Naše ime stika s c. kr. katolicizmom! „C. k r. k a t o l i c i z e m" — te besede je baje „v o b r a z nam vrgel slaven katoliški cerkveni dostojanstvenik"....

Pa vprašamo zdaj „Novo Sočo": Kaj hoče s tem?

Gotovo dr. Mahniča samega sumničiti — c. kr. katolicizma! — Tu si jo pa res zadela, ljuba goriška prijateljica!

C. kr. katoliki priznavajo državi oblast nad cerkvijo, ji izročajo šolo in vzgojo. C. kr. katoliki klečeplazijo okol višjih državnih dostojanstvenikov, zatajujejo svoje katoliško prepričanje, na kolenih molijo vse, kar pride od ministra — da bi si priberačili kak križec ali red ali — če so duhovni — morda rudeči kolar in celo — mitro. Perbacco — tak je dr. Mahnič! On, ki je vže toliko c. kr. knjig, potrjenih za šolsko rabo od ministra, sè svojo kritiko nevsmiljeno prerešetal in obsodil; on, ki so ga še ne dve leti od tega tožili na višem mestu, da ščuva proti državi in njenim vradnikom, ki je, še ni eno leto od tega, ostro pisal proti c. kr. ženskemu učiteljišču, koje se je zidalo na neprimernem mestu (pač pa je „N. Soča" o tej zadevi — pridno molčala); on, kateremu so ob istem času list zaplenili, ker se je upal javno grajati, kar se je godilo in govorilo na d r ž a v n i h c. k r. šolah; on, ki so ga pri c. kr. namestništvu tako črno opisali, da so z višega mesta kar zahtevali, da bi se ga sramotno vzdig-

Digitized by Google

nilo iz zavoda, v katerem deluje vže toliko let; dr. Mahnič — c. kr. katolik?! on. ki je i v latinskem „Folium-u“ i v „R. Kat.“ kaker tudi v „Soči“ za kratke dobe svojega vrejevanja, tako odločno obsojal državno šolo in vzgojo, ki je pisal proti uniformi c. kr. vradnikov.... da, c. kr. dr. Mahnič je vže spisal cel obširen roman [1]), kojega glavna tendencija je osmešiti c. kr. katolicizem, kaker se je porodil za dobe Jožefa II; v tem romanu je napisal posebno poglavje z naslovom „jožefinovec“, kjer je ironično označil in posmehu izpostavil c. kr. katoličana; in naj bi se bralo poglavje v tem romanu, kjer dr. Mahnič riše vzor katoliškega škofa v podobi tedanjega goriškega vladike grofa Edlinga, pravega aposteljna, kateri je (razven njega le še trije škofje v celi Avstriji) imel pogum vstavljati se protikatoliškim reformam cesarjevim. To je dr. Mahničev c. kr. katolicizem! Pa prevzv. minister sam, kateri ima zdaj v rokah naše bogočestne zadeve in šolo, bi znal povedati, kako cesarski je naš katolicizem in kako strahopetno se ga bojimo izpovedati; kajti pred leti smo njemu samemu poslali v posebnem zavitku ravno tiste številke našega latinskega škofijskega lista, v katerih smo najstrože in najbrezobzirnejše pisali proti državni odgoji in v katerih smo tudi kritično obsodili dr. Lindnerjevo filozofijo od c. kr. ministerstva potrjeno za srednje šole; minister je našo pošiljatev resnično prejel, kaker nam je pismeno potrdil, in tudi dotične članke ali sam bral ali drugim dal brat. A prepričal se je brezdvomno, da dr. Mahnič je vse kaj drugega nego c. kr. katoličan! Še dosti dosti bi imeli o tem govoriti, kolikokrat in kako hudo se je dr. Mahnič visokim c. k. gospodom zameril radi svojega katoličanstva!

Pa da bi se vprašalo gospode bogoslovce, katerim razlagamo vže enajsto leto sv. pismo v centralnem semenišči, i oni bi znali gotovo marsikaj povedati, kako jožefinski smo! Da, znali bi povedati, kako navdušeno, s kolikim ognjem govorimo za svobodo sv. cerkve proti vsemogočnemu državnemu maliku! Pa vže vrabci po strehah vedo, da na dr. Mahniču, niti v njegovi glavi niti v srci njegovem se ne najde nič, prav nič od tega, kar se zove c kr. katolicizem! Da, Avstrijec je dr. Mahnič, c. kr. Avstrijec, a njegovo katoličanstvo ni c. kr., ampak rimsko-katoliško! To je naš ponos! rečemo v obraz vsakemu, ki bi hotel s te strani našo katoliško čast napadati!

Spet nekaj novega o akademiji sv. Tomaža v „Narodni tiskarni“.

Vže pred tremi meseci smo nekje na platnicah pisali o mladoslovenskih tomistih v Ljubljani, kateri so vže odprli aka-

[1]) Zadnji Samotar.

Digitized by Google

demije sv. Tomaža v „Narodni tiskarni“. Danes z veseljem naznanjamo slovenskemu svetu, da reč vrlo napreduje. Še celo pri sejah, kjer se razni vredniki mladoslovenskih liberalnih kolomonov posvetujejo, se je baje vpeljala izključljivo skolastična dokazovalna metoda; iz stroja v stroj odletava: Ad primum sic proceditur . . Praeterea . . Sed contra . . Respondeo dicendum etc.

Brez šale! Najviši filozofični problemi so našim tomistom vže — igrača. Kar je sv. Avgustinu mešalo glavo, razpravljajo oni — „za kratek čas“, kaker bi orehe klatil — v „listku“. Spravili so se na naš „Aut-aut“ v 8. 9. in 10. štev. in mu lomijo logične kosti, da vse poka. Slednjič pretuhtavajo sv. Trojico ter najdejo, da po dr. Mahniču so — norci vsi, ker verujejo, da je 1 = 3.

Mi jih moramo res pomilovati. No, pa — začetniki so. Potolažimo jih. Naj li vrlo napredujejo, morda kdaj pridejo v sv. Tomažu do tako važnega „distinguo“ in ta jim bo razmotal vozel, ki jim zdaj dela toliko preglavice. Potem bodo morda vender še videli, kako je mogoče, da je 1 = 3.

Pa ker smo vže pri tem, opozarjamo svoje nove peripatetiške zaveznike v „Nar. tiskasni“, da razpisujemo vže v pričujočem zvezku lepo vsoto kot nagrado za tistega, ki bo najboljše rešil problem „o lepem“. Ker se razprava o lepem vže več let hrani v „narodnem“ taboru in se žalibog iz neznanih razlogov še do danes ni priobčila, ne dvomimo, da jo bodo o ti priliki poiskali ter izvlekli na dan pred ukaželjno Slovenijo.

Razsodba in prošnja.

Kar se tiče osmerih razprav, ki smo jih dobili na lanski razpis treh filozofičnih vprašanj, razsodili smo tako:

Prva nagrada, sto goldinarjev, prisodila se je č. g. Pavlici Andreju, bogoslovcu IV. tečaja v Gorici, sedaj kaplanu v Biljah pri Gorici. Razpravljal je drugo vprašanje: o Kantovih sintetičnih sodih „a priori“. Ta razprava se odlikuje, kaker se bodo čestiti bravci sami prepričali, po razločnosti in razumljivosti, kaker tudi po jeziku. Mlademu, nadepolnemu gospodu iz srca čestitamo!

Na drugem mestu sta dva mlada gospoda, ki zdaj bivata v Rimu, kjer se učita filozofije in bogoslovja v svetovno znanem kolegiji „Germanicum“: Aleksij Ušeničnik, iz ljubljanske škofije, pa Ivan Jurič, iz nadškofije goriške. Prvega razpravo: o izvestnosti spoznanja, smo v prilogi večinoma vže natisnili. Gospod pisatelj je vprašanje vsestransko pojasnil; dokazovanje se mirno, a logično razvija, tako da pride nasprotniškim nazorom povsod do dna in jim spodbije vsako oporo. Drugega gospoda razprava: o Kantovih sint. sodih „a priori“, ima tudi toliko spretnosti — mej vsemi nam poslanimi je brezdvomno najtemeljitiša — da je

Digitized by Google

nismo mogli postaviti na tretje mesto. Zato smo obeh gospodov „germanikov“ razpravi enako nagradili prisodivši vsakemu 65 goldinarjev t. j. polovico vsote, ki jo znašati druga in tretja nagrada vkup.

Za temi se najbolj odlikujeti razprava g. Vekoslava Hutterja, bogoslovca v Celovci, o izvestnosti našega spoznanja, pa razprava g. Ivana Žmavca, tudi iz Germanika v Rimu, ki je edini rešil tretje vprašanje: V čem se razlikuje stara klasiška umetnost od krščanske? Zatorej mislimo tudi to razpravo priobčiti v posebni „prilogi“. Poslednjima razpravama smo prisodili kot nagrado manjšo vsoto iz zaloga za mlade slovenske pisatelje, ki se — dopolnjuje iz radodarnih doneskov

Kaker smo vže drug pot omenili, dobili smo tudi hrvatsko razpravo o Kantovih sintetiških sodih „a priori,“ kojo je spisal g. Ivan Vitezić, slušatelj prava na graškem vseučilišči. Ako se ne premislimo, namerjamo tudi ta spis v „prilogi“ prinesti.

* * *

Pri tej priliki se znova obračamo do slovenskih rodoljubov, naj bi še nadalje z doneski blagovoljno podpirali mlade pisatelje. Naj bodo prepričani, da se ne da misliti plemenitiše in cerkvi pa domovini koristniše podjetje, kaker je podpiranje mladih vspevajočih moči, ki se hočejo kdaj posvetiti sveti stvari.

Razpis.

Z današnjo številko spet razpisujemo nagrado 120 goldinarjev za slovenske gg. vseučiliščnike in bogoslovce. To vsoto dobi tisti, ki bode najboljše rešil vprašanje: Kaj je lepo? Obrok, do katerega naj se nam pošljejo rokopisi, poteče s 1. septembrom 1892. Razprava mora obsegati najmanj 16 strani v velikosti našega lista.

Dr. A. Mahnič.

V podporo mladim pisateljem

so nadalje darovali:

Visokorodni g. A. Klodič vitez Sabladoski, c. kr. dež. šolski nadzornik v Trstu	for.	2
V. č. g. A. Božič, vikarij v Batah	„	5
„ F. S. v M.	„	5
Iz Savinjske doline: čč. gg. G. P. I. Z.	„	8

Digitized by Google

«. . . Blagor nam primorskim Slovencem, vzlasti pa duhovščini, da imamo v svoji sredini učenjaka, kateri previdno in temeljito vrejuje in izdaja znanstveni katoliški list za izobražene stanove; a pogrešamo še list v jednakem duhu za prosto ljudstvo vrejevan. Zdaj je pač skrajen čas, a da bi vstanovili tudi pri nas katoliški list v obliki ljubljanskega «Domoljuba»; kajti večkrat prime človeka sveta jeza, da bi na kak zloben članek odgovarjal, kar pa je v sedanjih okoliščinah nemogoče. — Blaga ideja se je sicer že vzbudila in priznala v krogih katoliško mislečega razumništva — pa žalibog, dobra misel se še ni vresničila, ostane le v nadi, da lahko rečem z Ovidom: «Editus in lucem iacuit sine viribus infans». Ogromno je delo, dramite duhovščino, naj povspešuje vsaj sedaj neizogibno potrebno izdajo novega lista. «Flebile principium mox melior fortuna sequetur». — Pisali ste enkrat že par vrstic o reorganizaciji naših čitalnic in bralnih društev; tudi v tej zadevi bi se dalo z energičnim postopanjem kaj opraviti. V veliko krajih nahajamo v imenovanih društvih izključno le «Slov. Narod», «Rodoljuba», «Brusa» in zastarele številke pokojnega «Brivca», kar mora človeka v srce boleti . . . Nadaljujte, gospod vrednik, vstrajajte! Širite vsestransko zdrave nazore pobijajte nasprotnike nevstrašljivo, saj Vam ne morejo do živega: izogibaje se stvarne polemike plašijo Vas jedino s psovkami, s pretiranimi vprašanji. Duhovščina ohranila je narod v onih dobah, ko so se drugi razumniki odvračali od slovenskega ljudstva ter podpirali ponemčevanje, in upamo, da bode ona tudi sedaj narod, kojega hočejo «naprednjaki» odtujiti sv. cerkvi in Bogu, zvesto branila ter vničila zavdani mu strup z odločnim postopanjem in javnim delovanjem . . .»

Divjanje „Nove Soče“ proti goriški duhovščini.

Da bo zaupnica, katero so nam podpisali častiti duhovni bratje goriški, «Novo Sočo» hudo zadela, vedeli smo vže naprej. Vdarila jo je kaker strela z jasnega neba! Zmedla jo je popolnoma, ker še toliko pameti nima, da bi — molčala. Ne, ona izliva nad vse, kar je duhovskega v Gorici, svoj žolč.

Prvi tedaj pridejo na vrsto duhovni, kateri so se predrznili nam podpisati zaupnico. Teh je nič manj kaker — šest in trideset. Ker se «N. Soča» tolaži, da so se ti duhovni le radi tega podpisali, da bi se s pustim podpisom, kateri niti v javnost ne pride, odkrižali maščevalnosti in jeze nekaterih gospodov, objavljamo tu njih imena. Oni so:

P. n. gg: Andrej Jordan, prošt; Fr. Mercina, J. Tuni, J. Abram, Št. Bensa, Št. Kafol, Fr. Avg. Košuta: korarji. Nadalje p. n gg: M. Kravanja, Iv. Grbec, Andr. Marušič, dr. J. Gabrijevčič, D. Alpi, dr. Al. Faidutti, Fr. Žigon, T. Čerin, M. Zucchiatti, A. Tabaj, M. Milost, J. Wolf, M. Bolter, A. Sessich, Fr. Rubbia, A. Grusovin, dr. Baubela, Sion, Fr. Zoratti, V. Bresausig, J. Bajc, Fr. Castelliz, Frd. Lenardič, Al. Vuga, dr. J. Pavlica, Ig. Kralj, Al. Tomšič, Fr. Cleri, J. Pussig.

Te gospode razvrščuje «N. S. pred vsem v Italijane in Slovence.

O Italijanih piše: «Njim se prav nič ni trebalo vtikati v naše slovenske zadeve». («N. S.» je zabila, da tu ne gre za slovenske zadeve, ampak za načela, katera niso niti slovenska niti laška) . . . «Mej njimi je nekaj takih, katerih imena so prišla kaker Pilatovo v vero — naših slov. razmer prav nič ne poznajo ali pa jih merijo na laški vatel» . . . itd. «Laške podpise nam je torej treba odšteti . . .«

O Slovencih: «Mej temi so popisi nekaterih krotkih «tudi-Slovencev» in c. kr. katolikov . . . . To so večinoma jako «komot» gospodje . . . . Nekaj podpisov prihaja od takih gospodov, kateri niso imeli toliko poguma, da bi se bili vprli oblastnim možakom, ki so podpisovanje vodili in nadzorovali . . . so proti prepričanju podpisali zaupnico . . . . Pustili so si zaradi «ljubega miru» narekovati, s čemer se ne vjemajo . . . . Mi jim ne zamerimo.«

Splošna sodba: «Velika večina naših čitateljev je popolnoma samostojnega mišljenja, da jim je čisto vsejedno, kako misli in sodi o dr. Mahniču 36 njegovih ožih duhovnih bratov v Gorici. Ta zaupnica ima vse drugačen namen nego da bi počastila dr. Mahniča . . . Neznat-

Digitized by Google

no številce duhovnikov (dveh ali treh), ki so zaupnico zavrnili, odvaga število vseh onih 36 gospodov, ki so podpisali . . .«

To je bivšega ljudskega učitelja in bankinega agenta sodba o goriški duhovščini, mej katero se nahajajo doktorji sv pisma, profesorji bogoslovja, pisatelji in drugi izkušeni in razsvitljeni gospodje. Ne ve li «N. S.», da ti gospodje so se šolali po šestnajst let? Da so se učili latinščine, grščine, hebrejščine, matematike, fizike, filozofije itd. — in druzih predmetov, katerih g vrednik «N. S.» še od daleč ni povohal? Da so v teh gospodih zastopane ruščina, češčina, poljščina, hrvaščina — sploh vse, kar je slovanskega od Adrije do ledenega morja? «N. Soča» ne ve, da so v številu podpisanih v modernih strokah izobraženi, veleučeni gospodje, ki so se sè sijajnimi izpiti odlikovali na vseučilišči, tako da sami dunajski profesorji z velikim spoštovanjem govorijo o naših mladih doktorjih bogoslovja, češ, goriška nadškofija je v tem oziru v Avstriji morebiti prva, ali vsaj ena mej prvimi. Za takih veleučenih gospodov mišljenje veliki večini «Sočinega» občinstva, katero obstoji iz nevednih kmetov iz čitalničnih «narodnjakov», Sokolov in plesalcev, ni čisto nič mar!! Potem takem smo goriški duhovni — pravi tepci, ki niso vredni niti odvezati jermenov zadnjemu vaškemu postopaču, ki vso svojo modrost zajema iz «N. Soče»!!

Nekaj stvarnih opazk — „Novi Soči.“

1. — Govoré o naši zaupnici se zaganja «N. S.» posebno v dva gospoda, bogoslovska profesorja, češ, ona sta prava očeta zaupnice same. Temu nasproti povdarjamo, da se je misel, naj se nam pošlje zaupnica, rodila v visoko čestitem stolnem kapiteljnu in so na vabilo nekaterih gospodov iz kapiteljna drugi duhovni pritrdili tej misli. — Povdarja pa «N. S.», da sta omenjena gospoda povsem različnega mišljenja od nas. To pa ni ravno tako. Mogoče sicer, da sta kdaj nekoliko drugače mislila, a «N. S.» mora vedeti, da se človek lehko tudi premisli, in to ni nikomur v sramoto! In mi povemo «N. Soči», da se je resnično v dveh letih veliko veliko gospodov, kateri nam niso bili nekdaj posebno naklonjeni in so stali celo v nam nasprotnem taboru, premislili; in da se je to zgodilo, pripomogla je največ «N. Soča» sama, katera vedno očitniše kaže svoje mladočeske, liberalne rogove. Dani se — in zatorej se čedalje boljše vidimo, in zatorej se ločujemo! — Pa nam se sploh čudno zdi, zakaj si nekateri gospodje v Gorici toliko brusijo jezik ob zaupnico ter tako zvedavo povprašujejo, kdo jo je spisal. Zaupnica je — faktum, katerega ne izbriše več nobena sila iz zgodovine goriške, in ta faktum pomeni za katoličane od kroja «N. Soče» kar izraža latinski — fuimus!

2. — Kar smo pisali o svojem razmerji do prevzvišenega vladike, nimamo ničesar niti dodati niti preklicati. Mi vživamo pri svojem delovanji Njegovo milost in naklonjenost, mi vemo, da se nas celo spominja v svojih molitvah. —

3. — «N. Soča» vedno nacikuje na nekega visokega cerkvenega dostojanstvenika, češ, da je obsodil naše delovanje kot cerkvi in narodu pogubno. Čudno, da še zdaj ni «N. S.» tega dostojanstvenika imenovala! Ali ima tudi tu slabo vest, ali pa se ga boji kompromitirati?! Vsekaker pa slovesno oporekamo nadaljni trditvi «N. Soče», kaker bi mi — «N. S.» nas na dotičnih mestih počeščuje s priimki: lisjak, v sè strašno zaljubljen fanatik — kaker bi mi k omenjenemu dostojanstveniku bili šli beračit priznanja in milosti. Naj se dokaže, da bi bili mi bodisi s pismom bodisi z besedo beračili na milost katerega koli človeka. Šli smo pa na pot, ker smo hoteli dotičnega dostojanstvenika osebno poznati ter iz njegovih ust samih kaj zvedeti o njegovih nazorih. Dr. Mahnič ni nikdar beračil niti klečeplazil — to vedi cel svet!

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Stanford University Libraries
3 6105 012 825 290

BX
806
S58R5
v.3

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.

Digitized by Google

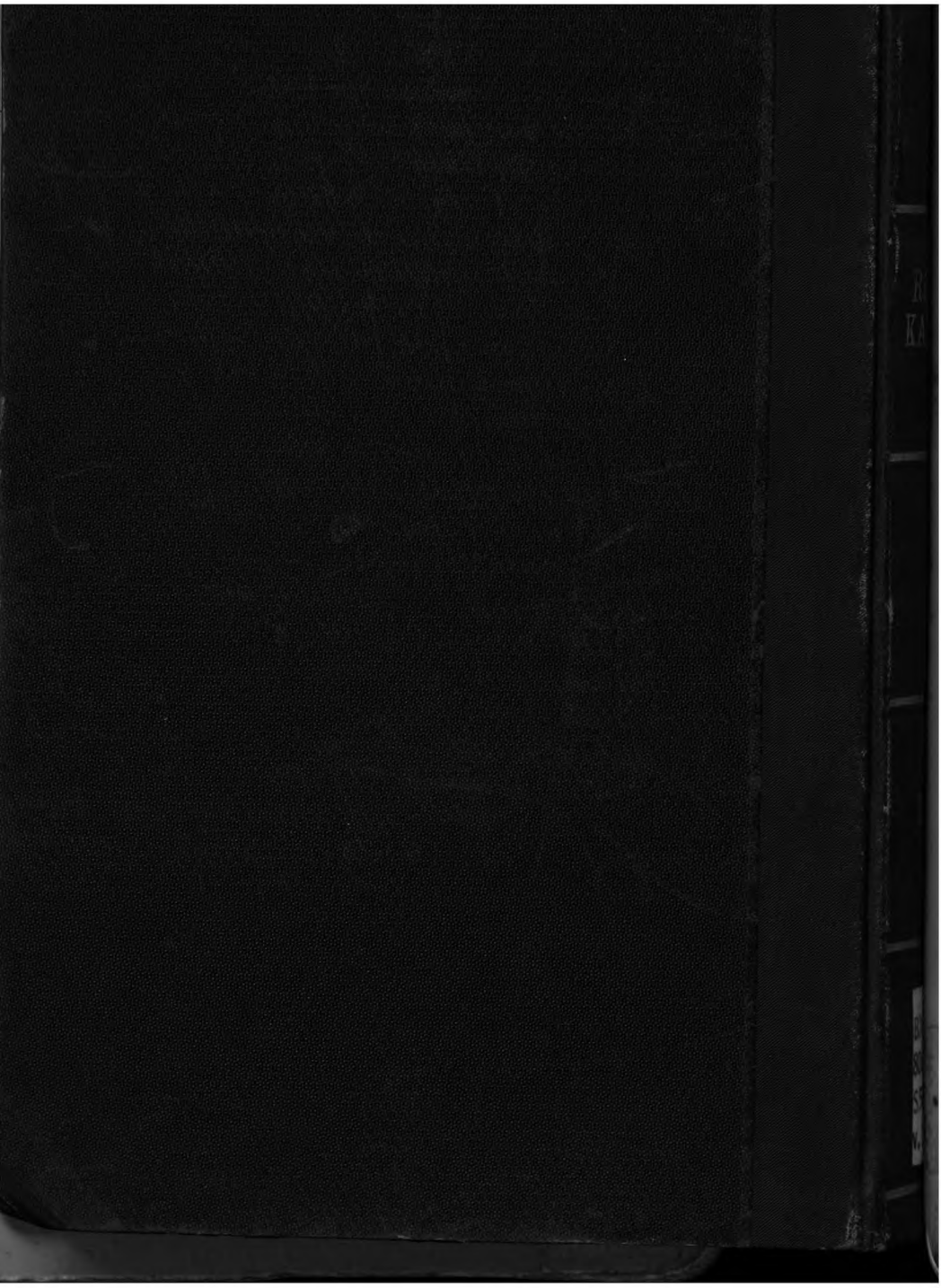

Digitized by Google

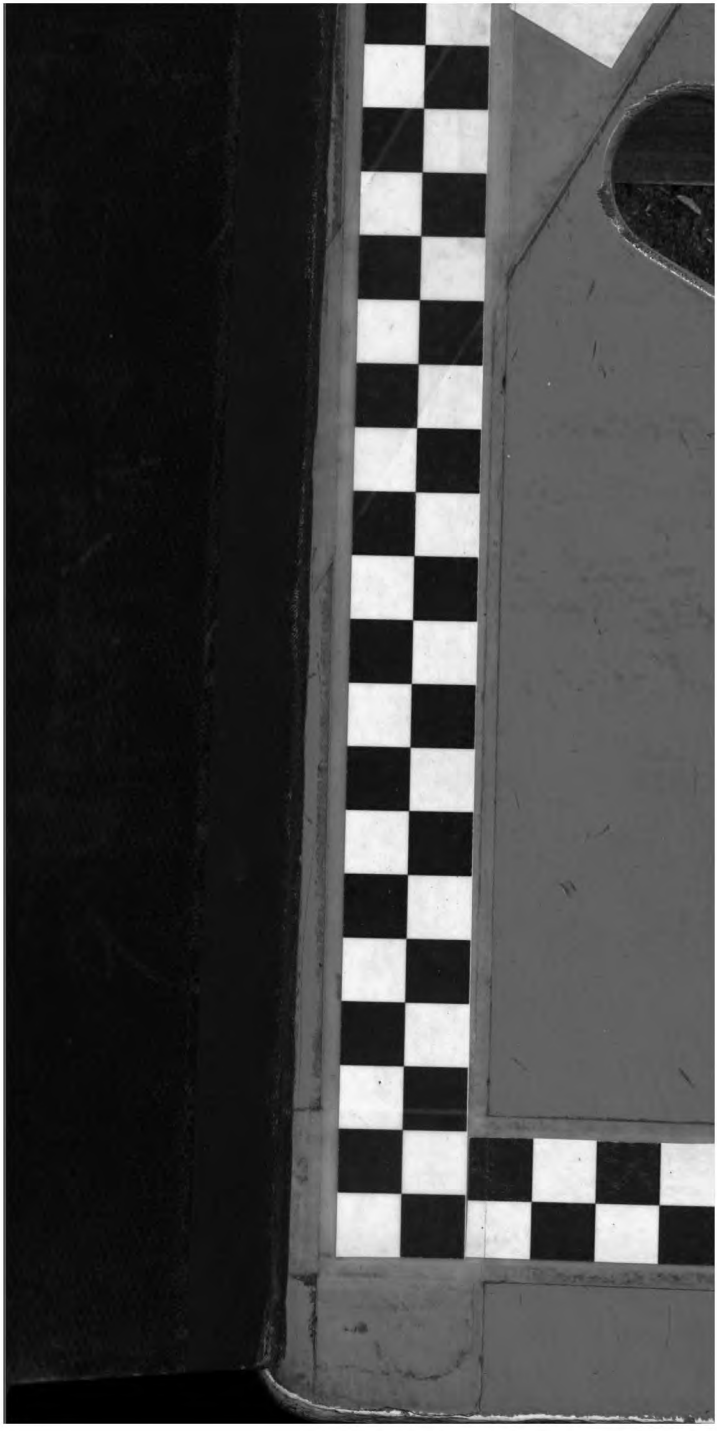

Digitized by Google